8130

The COMPLETE WORKS

OF

RAO BAHADUR K. VIRESALINGAM PANTULU

VOL. V.—STORIES FOR FEMALES.

Rajahmundry.

Printed by

Messrs. S. GUNNESWARA RAO BROS.,

AT THEIR CHINTAMANI PRINTING WORKS.

1913.

శ్రీ

కందుకూరి-వీరేశలింగకృతగ్రంథములు.

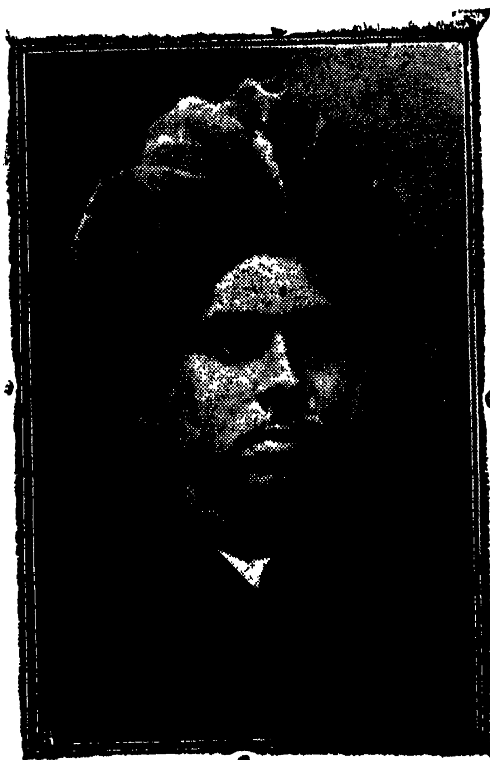
ఐదవ సంపుటము—స్త్రీల కుపయోగించు కథలు.

రాజమహేంద్రవరము.

యస్. గున్నేశ్వరరావు బ్రదర్సువారి
శ్రీ చింతామణీముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడియె.

—

1913.

K. Viresalingam Pantulu.

విషయసూచిక.

పుటసంఖ్య.

సత్యవతీచరిత్రము.

మొదటి ప్రకరణము.

మార్గశిరమాస మారంభమయినందున శీతకాలపు సెలవులు జ్ఞప్తికివచ్చి సత్యవతి నారాయణమూర్తిరాకకై యెదురుచూచుచు దినమొక యేడుగాఁ గడపుచుండెను. ఓ నారీమణులారా! మీకీవాక్యము చెవిసోఁకినతోడనే సత్యవతి యెవరో, నారాయణమూర్తి యామె కేమగునో తెలిసికొనవలెనని యభిలాష కలుగవచ్చును. మీకు వారికథను చెప్పెదనుగాని యీకథయందేమో చిత్రవిచిత్రము లుండునని మాత్రము భ్రమపడఁబోకుఁడు. మనపురాణములయందువలె పదితలలుగలవారును, వేయిచేతులున్నవారును, సముద్రమునంతను పానము చేయఁగలవారును, భూమిఁ జాపచుట్టువారును, ఇందెవ్వరునురారు. అట్టి యద్భుతములు పుట్టెడికాలమును పుట్టినవన్నను నమ్మెడుకాలమును బహుసంవత్సరముల క్రిందటనే దాటిపోయినవి. మన శృంగారప్రబంధములయందువలె దీనియందు దీర్ఘసమాసములతోను గూఢపదములతోను వనవిహారము, జలక్రీడ, వధూవరుల యన్యోన్యవరణము, మొదలైన వర్ణనలుసహిత మెక్కడను కనఁబడవు. స్త్రీలు స్వతంత్రించి చెలికత్తెలతో కలిసి వనవిహారము చేసెడు వార్తలిప్పుడు కలలోనివార్తలయినవి; జలక్రీడలు పుస్తకములలో మాత్రమున్నవి; యావజ్జీవమును సుఖదుఃఖములకు పాలికాపులయియుండవలసిన కన్యావరుల యిష్టము ననుసరించి వివాహములు జరిగెడి యుత్తమకాలమదుగంటి తమవినోదార్థముగా తలిదండ్రులు నోరెఱుఁగని శిశువులను పల్లకులలో పెట్టి యూరేగించి యెల్లకాలమును వారిని బద్ధులను గావించెడు బొమ్మలపెండ్లిండ్లు చేసెడికాలమిప్పుడు సంప్రాప్తమయినది. కాఁబట్టి యీనిజమయిన చరిత్రమునందు తేట తెలుఁగుమాటలతో మీరీకాలమున

సర్వసాధారణముగా కుటుంబములయందు చూచుచుండునట్టియు అనుభవించుచుండునట్టియు సామాన్యవిషయములే కనఁబడునుగాని యింద్రజాలములేవియు కనఁబడవు. విరుద్ధములైన కల్పనాకథలను వినమరిగిన మీచెవులకీసత్యచరిత్రము రుచించునేని, దీనినిచదివి యానందింపను దీనియందు వర్ణింపఁబడిన యోగ్యులప్రవర్తన ననుసరింపను మీకుకావలసినంత స్వాతంత్ర్యము కలదు.

సత్యవతి నారాయణమూర్తిభార్య; ముంగొండాగ్రహారమున వసించు లక్ష్మీనారాయణగారి రెండవకోడలు. ముంగొండాగ్రహారము కోనసీమయందు దమలాపురమునకు సమీపముననున్నది. లక్ష్మీనారాయణగారు పరమసాధువులు. ఆగ్రామమునందాయన యున్నజాడయే తెలియదు; పలువు రాయనపేరుసహిత మెఱుఁగరు. కాని గ్రామమునందాయనభార్య పేరెఱుఁగనివారుమాత్రమెవ్వరును లేరు. ఆమె నూతికివచ్చుచున్నదనఁగానే నీళ్ళుతోడుకొనెడుశూద్రస్త్రీలందఱునుమీఁదనీళ్ళుపడిన యశోదమ్మగారు జగడమాడునని చేదలుపయికితీసికొని దూరముగాతొలఁగి నిలుచుందురు; మడినీళ్ళకయి చెఱువునకు వెళ్ళునప్పుడు దూరమునుండిచూచి పిల్లలీదులాటచాలించి భయముతో గట్టుచేర పరుగులెత్తుదురు. గ్రామములో పిల్లలెవ్వరైన అల్లరిచేసెడుపక్షమున యశోదమ్మగారి కొప్పగించెదమని తల్లులు వారిని బెదరింపుచుందురు; ఆమె ప్రసిద్ధిచేత గ్రామవాసులనేకు లాయనను యశోదమ్మమగఁడందురుగానియెవ్వరును పేరుపెట్టిపిలువరు.

ఆలక్ష్మీనారాయణగారికి నలుగురుకొమాళ్ళు. వారిలో పెద్దతని పేరు వేంకటేశ్వరులు; రెండవకొమారునిపేరు నారాయణమూర్తి అని మీరీవఱకే యెఱుఁగుదురు; మూఁడవకొడుకు రామస్వామి; చిన్నవానికి సుబ్రహ్మణ్యమనిపేరు. వీరునలువురుపుత్రులునుగాక యిద్దఱుకొమార్తెలున్నారు. వారిలో పెద్దామెసావిత్రి; చిన్నది సీత.

వేంకటేశ్వరుల కిప్పుడిరువదియేడు సంవత్సరములవయస్సున్నది. అతఁడు దేశాచారమునుబట్టి చిన్నతనములో కాళిదాసత్రయమును చదువుకొనెనుగాని కావ్యపాఠమునం దతనికి శ్రద్ధలేకపోవుటచేతను చదువుకొనుటకంటె గురువున కుపచారము చేయుటయందే విశేష కాలము పోవుటచేతను సంస్కృత మతనికి పట్టుపడలేదుగాని కొంచెము లెక్కలు వేయుటకును చక్కగా వ్రాయుటకును మాత్రమతఁడు నేర్చుకొనెను. అతఁ డిప్పుడు కరణమువద్ద గుమాస్తాగానుండి నెలకు పది రూపాయలసొమ్ము తెచ్చుకొనుచున్నాఁడు. అతఁడు మతముచేత స్మార్తుఁడయినను వైష్ణవుల సహవాసముచేత విష్ణుభక్తిముదిరి మెడనిండ తులసి పూసల తావళములు వేసికొని పెద్దనామములు ధరించి హరిభక్తుఁడనిపించుకొను చుండెను. అతనిభార్య సుందరమ్మ. ఆమెయు చదువెఱుఁగనిది. కాఁబట్టి కొన్నిసమయములలో పోట్లాడుచున్నను భార్యాభర్త లిరువురును మనసు కలిసి యొక్కమాటగానుందురు. ఆదంపతులకు రామానుజమ్మయని రెండేండ్లు దాటిన చిన్నకొమార్తెగలదు.

నారాయణమూర్తికిప్పు డిరువదవయేడు వచ్చినది. అతఁడు మిక్కిలి బుద్ధిసూక్ష్మతగలవాఁడు; అతనికి చదువునందు మిక్కిలియాసక్తి. అతఁడు బహుగుణవంతుఁడని అతని నెఱిఁగినవారందఱు వాడుకొందురు. ఆగ్రామకరణము తమ్ముఁడు రాజమహేంద్రవరమున నింగ్లీషుచదువుకొని యుద్యోగముచేయుటచూచి యింగ్లీషువిద్య నేర్చుకొనుటయందు మిక్కిలి యభిలాష కలవాఁడై తలిదండ్రులతో చెప్పక అమలాపురమునకు వెళ్ళి యింగిలీషు పాఠశాలలో ప్రవేశించి వారములు చేసికొని కష్టపడి చదువుకొనుచు ధనికుల బాలుర కింటివద్ద రాత్రులు పాఠములుచెప్పి సంపాదించిన సొమ్ముతో పుస్తకములు బట్టలు మొదలైనవి కొనుచు కొన్నిసంవత్సరములలో ప్రవేశపరీక్ష మొదటి తరగతిలో మెప్పువడసి నెలకు పదిరూపాయలు విద్యార్థి వేతనమునుపొంది రాజ

మహేంద్రవరమున ప్రథమశాస్త్రపరీక్ష తరగతిలో నందఱిలోను చుఱుకయినవాఁడుగా నున్నందునను, ఆతరగతిలోనే సహపాఠిగానుండి చదువుకొనుచున్న మాధవయ్య ప్రోత్సాహముచేతను, మండల న్యాయసభలో ప్రధానవిలేఖకుఁడుగానున్న రాఘవయ్యగారు పండ్రెండు సంవత్సరముల ప్రాయముగల తనకొమార్తె నాతనికిచ్చి వివాహముచేసెను. మాధవయ్య రాఘవయ్యగారి కొమారుఁడే. వివాహమయిన రెండు మూడు మాసములకే రాఘవయ్యగారు డిస్ట్రిక్టు మునసఫుగా నియమింపఁబడి పెద్దాపురమునకు వెళ్ళిపోయిరి. అప్పుడు పెద్దతమ్ముఁడయిన రామస్వామికూడవచ్చి పాఠశాలయందు ప్రవేశించినందున పదిరూపాయలును చాలక కొంతఋణముచేసినను తల్లిదండ్రులేమియుపంపలేకపోయిరి. వారు వేంకటేశ్వరుల వివాహమునందు బ్రాహ్మణసంతర్పణ చేయుటకును సంభావనయిచ్చుటకును తాకట్టుపెట్టిన మాన్యముమీఁది యప్పు నేటికినితీరక వడ్డి పెరుగుచున్నందున వారికి జీవనము జరుగుటయే దుర్ఘటముగా నుండెను. ఈసంగతిని మామగారువిని చేసినయప్పునుతీర్చివేసి నెలకు నాలుగురూపాయలచొప్పున అల్లునకు పంపుచుండెను. ఇప్పుడు నారాయణమూర్తి ప్రథమశాస్త్రపరీక్షయందు కృతార్థుఁడయి బీయేతరగతిలో చదువుకొనుచున్నాఁడు. ఎఫ్_ఏ పరీక్ష యిచ్చినప్పటినుండియు అతనికి విద్యార్థివేతనము నెలకిరువది రూపాయల చొప్పున ముట్టుచున్నది. సత్యవతి సంవత్సరము క్రిందట వ్యక్తురాలయినందున భార్యాభర్తల నొకటిచేసి రాఘవయ్యగారు కొమార్తెను సారెపెట్టి అత్తవారియింటికి పంపివేసిరి. ఇప్పుడు శీతకాలపుసెలవులు సమీపించుచున్నందున సెలవుదినములలో ఇంటికివచ్చెదనని నారాయణమూర్తి తండ్రికిపేర నుత్తరమువ్రాసెను. అందుచేతనే సత్యవతియుతనిరాకకయి ప్రతిదినమును ఎదురుచూచుచున్నది. కాంతామణులారా! మీరీచరిత్రమును చదివినకొలఁదిని మీకుసత్యవతియొక్క సుగుణసంపద బోధపడి యామెయందనురాగము హెచ్చుటయేకాక కుటుంబములోని యెల్లవారియొక్క

యు స్వభావలక్షణాదులుకూడ తేటపడి యెవరినేప్రకారముగా చూడ వలెనో మీారేయాలోచించుకోఁగలరు.

రెండవ ప్రకరణము.

పగలు రెండుగంటలవేళ రాజమహేంద్రవరమునుండి బయలు దేఱినపడవలో శిరస్తాదారుగా రెక్కినందున బొబ్బరులంకకు రెండు కోసుల దూరములో నుండుచిన్నగ్రామమునకు సమీాపమున దీపాలవేళ పడవకట్టిపెట్టించి భోజనములనిమిత్తము వారాగ్రామమునకు వెళ్ళిరి. వారుసుఖముగా కరణములోపల పిండివంటలతో విందారగించి తాంబూలము వేసికొని సంగీతమువిని మెల్లగా పడవచేరునప్పటికి రాత్రి పది గడియల ప్రొద్దుపోయినది. ఈలోపల పడవలోనివారందఱును పసిపిల్లలతోకూడ ఆకలిచేత మలమలమాడుచు రేపు రెండుజాములకయినను మెతుకులు దొరకునో దొరకవోయని తొందరపడుచు హరినామస్మరణ చేసికొనుచుచుండిరి. వారనుకొన్న ప్రకారమే పడవ మఱునాఁడమలాపురము చేరునప్పటికి మధ్యాహ్నము రెండుజాములు దాటిపోయినది. అప్పుడు పడవదిగి నారాయణమూర్తి పూటకూటియింట భోజనముచేసి చల్లపాటువేళ బయలుదేఱి సాయంకాలము స్వగ్రామముచేరెను. ఇల్లు చేరునప్పటికి గృహకృత్యముల సంగతి మాటాడుకొనుచు వాకిటనే కూర్చుండియున్న తల్లిదండ్రులు కొమారునిజూచి సంతోషించి, అతఁడు తమకు సాష్టాంగ నమస్కారముచేయఁగా దీవించి లేవఁదీసి కౌఁగిలించుకొని కుశలప్రశ్నచేసిరి. ఇంతలో లోపలినుండితమ్ములుకూడవచ్చి అన్నగారిని కౌఁగిలించుకొనిరి. అన్నగారుమాత్రము రాలేదు. అతఁడు నెలసరి లెక్కలలో తప్పులున్నవని తహశ్శీలుదారుగారు హుకుమువ్రాసినందున అమలాపురము వెళ్ళి రెండుదినములనుండి అక్కడనేయుండెను.

తాలుకా గుమాస్తాల చేతులలోఁ వెండినాణెములరూపమయిన దివ్యౌషధము పడినపక్షమున దాని ప్రభావము చేత లెక్కలయందలి తప్పులన్నియు ఒప్పులగుననియు, ఆదివ్యౌషధము చేతికి తగులనిపక్షమున తిన్నగానున్న లెక్కలునహితము తప్పులకుప్పలగుననియు, అనుభవశాలులు చెప్పుదురుగాని దాని నిజము నాకు తెలియదు. నారాయణమూర్తి కొంతసేపు సుఖసంభాషణచేసి వీధిలోనికివెళ్ళి గ్రామములోని తనమిత్రుల నందఱిని చూచివచ్చి రాత్రిభోజనముచేసి పడకగదిచేరి భార్యరాకకయి యెదురుచూచుచుండెను. సత్యవతి తనసంతోషమును పయికి కనఁబఱుపకపోయినను ముఖవికాసమువలనను, ఉత్సాహసూచకములయిన మఱికొన్నియితరచేష్టలవలనను, ఆమెభావమునుకనిపెట్టి అత్తగారు కొంకొంకలాడుచు తాను మేలుకొనియుండఁగా కోడలు గదిలోని కేప్రకారముగా వెళ్లునో చూతమని యేకులబుట్ట ముందువేసికొని వత్తులుచేయుటకై దీపము ముందరకూరుచుండెను.

లోపల నారాయణమూర్తి భార్యనిమిత్తమయి ఆత్రము పడుచు కొంచెమడుగుల చప్పుడయినప్పుడెల్లను తలయెత్తి గుమ్మమువంక చూచుచు, ఎవ్వరును లోపలిరాకున్న నిరాశచెంది మరల శిరస్సు దిండుమీఁద వాల్చి పుస్తకమువిప్పి చదువఁబోవుచు, చదువుటకుతోఁచకున్న మంచము దిగి భార్యను పిలుచుకొనివత్తమని తలుపుదాకవచ్చి సిగ్గుపడి మరల వెనుకకుఁ బోవుచు, చిత్తమున్నూతలూఁగ మంచముమీఁద పొరలుచుండెను. మనసు కలిసినభార్య చిరకాల మెడఁబాసి యున్నతరువాత నూతన సమాగమదినమున ప్రియునిమనసిట్లుండుట యాశ్చర్యకరముకాదు.

ఈవలసత్యవతియు మగనినిచూచి యొక్కమాఱు కుశలప్రశ్న చేసిరావలెనని యెంతయుభిలాషపడుచున్నను చావడిలో అత్తగారు కూరుచున్నందున వెళ్ళవల్లకాక ఆమె యెప్పుడువెళ్ళి పరుండునాయని కోటివేల్పులకు మ్రొక్కుచు, ఒక్కొక్క పనిచేసివచ్చి యామె వెళ్ళినదేమోయని తొంగితొంగిచూచుచు, ఇంటిపనియంతయుఁజేసి తోడికోడలిగది

లో నెంతసేపున్నను అత్తగారాదినము లేచిపోయి పరుండుజాడ గానక, తుట్టతుదకు ప్రియవల్లభుని చూడవలెననెడియభిలాష సిగ్గును మనసు నుండి పాఱఁదోలఁగా సాహసముచేసి మంచినీళ్ళచెంబు చేతఁబట్టుకొని కాళ్ళుచప్పుడు కానీక భయపడుచు మెల్లగా గోడయోరనుండి నడిచి పడకగదిప్రవేశించెను. అది యోరకంటచూచి తలపంకించి చివాలున, లేచిపోయి,అత్తగారు తనగదిచేరి తలుపువేసికొనెను. సత్యవతీ గదిప్రవేశించి యెడమచేతితో పుడకపుచ్చుకొని దీపమెగసనఁద్రోచుచు ప్రేమ యుట్టిపడ భర్తవంకచూడఁగానే నారాయణమూర్తియునుదయారసము వెదచల్లు చూపులతో భార్యమొగమువకంకచూచి చిఱునవ్వునవ్వెను ఆసమయమున వధూవరులకు మనస్సులందుఁగలిగిన పరమాహ్లాదమును వారిమనస్సులనుచొచ్చి చూడవలసినదేకాని చెప్పుటకు శక్యముగాదు.

నారాయణమూర్తి చేయిపట్టుకొని భార్యను తనపక్కనుకూరు చుండఁబెట్టుకొని—"యెంతసేపు కనిపెట్టుకొనివున్నా లోపలికి రాలేదు; నేనువచ్చినానన్నమాట మరిచిపోయినావా?"

సత్య—అత్తగారు వాకిట్లోవుండగా యెట్లారాను?

నారా—యేమివస్తే? ఆవిడ నమలిమింగుతుందా?

సత్య—మీరు బొత్తిగా చిక్కిపోయినారు. ఈవేళ మార్గంలో బహు ఆయాసపడ్డారు కాబోలును.

నారా—రాత్రిళ్ళు ప్రొద్దుపోయినదాకా చదువుకుంటూవుండ డంచేత కొంచెం చిక్కినాను. అంతేకాకుండా పూటకూటియింట్లో నాకు భోజనం సుష్టుగాలేదు. నీవుకూడాచిక్కినావేమి?

సత్య—నేను మునుపుమాత్రం బలిసివున్నానాయేమి? యెప్పుడూ వకలాగేవున్నాను. నేనుయెదిగి కాపురానికివచ్చిన తరువాతకూడా మీరు పరదేశంలో కష్టపడుతూవుంటే యెందుకూపనికిరాకుండా వుండిన్నీ లేనిదానితో సమానమే అయిపోయినాను.

నారా—ఇదుగో ఇక్కడకువచ్చినానుగదా! ఈనెలరోజులలో నూ యెలాబలిపిస్తావో చూతాము.

సత్య—మీరు వచ్చేటప్పుడు మాఅన్నయ్యను చూచినారా? యింటివద్ద మావాళ్ళంతా బాగావున్నారేమో!

నారా—నేను రేపుబయలుదేరుతాననగా మీఅన్నయ్య నాకు కనపడ్డాడు. అతను చదువుమానివేసి పనిలో ప్రవేశించినాడు. మీవాళ్ళంతా బాగావున్నట్టు మొన్ననే వుత్తరం వచ్చినదట.

సత్య—మానాన్నయ్య పదిహేనురోజులయింది నాకు పదిరూపాయలు పంపించినాడు. అప్పటనుంచీ నాకు వాళ్ళ వర్తమానమే తెలియదు.

నారా—వదినె యెక్కడాజాడలేదు. నేనువస్తే కనపడకుండా వుండేదికాదు. ఆవీధికి పుట్టింటికి వెళ్ళిందాయేమిటి?

సత్య—లేదు. యింట్లోనేవున్నది. ప్రొద్దున్న అత్తగారు యెందుకో కోపపడి కొంచెంతిట్టినారు. అందుమీద కోపంవచ్చి ప్రొద్దుణ్నించీ అన్నంతినకుండా గదిలోముసుకుపెట్టుకుని కింద పడుకుంది. నేను యెన్ని విధాల బతిమాలుకొన్నా అన్నానికి లేచిందికాదు. నేను యిదివరదాకా ఆగదిలోనే కూర్చున్నాను. మీరువచ్చిపిలిస్తే వస్తుందేమో వక్కపర్యాయం లేచిరండి.

నారా—అసలు ఈవాళ ఖజ్జా యెందుకువచ్చింది? అమ్మాయి రామానుజమ్మకూడా జాడలేదేమి ?

సత్య—అది యేడిచి యేడిచి మీరువచ్చేముందర నేనిద్రపోయింది. దానిమూలంగానే—ఇవాళ యెవరో మనయింటికి చంటిపిల్లవాణ్ని యెత్తుకువచ్చినారట. యేదో మాటామాటావచ్చి “మీకందరికీ పనస పండువలె కొడుకులుపుడతారు మానిర్భాగ్యురాలు యెందుకూపనికి రాని ఆడముండను కన్నది. ఆడచెత్తయెందుకు? నాకొడుకు చేసుకొన్న

ప్రాలుద్ధంకొద్దీ యిటువంటి పెళ్ళాము దొరికింది" అని అత్తగారేమో అన్నారట. అందుమీద అక్కయ్యకు పుఃుకుమోత్తనం వచ్చి "ఆడది పుడితే నేను యేంచేస్తాను? కావలిస్తే మీకొడుకులోపంగాని నాలోపం యేమీలేదు" అనేటప్పటికి యిద్దరూ అంటుకుని ఖజ్జా ఆడినారు. పెద్దది అంటేయేమిటి వూరుకోమంటే నామాటవిన్నదికాదు. అత్తగారు నన్ను యెన్నిమాటలంటారుకారు? అన్నమాటకల్లా నేను యెదురుచెప్పి తగవులాడుతానా?

నారా — వారుయిద్దరూయిద్దరే. వకరిదగ్గిరా శాంతములేదు. మనలో ఆడవాళ్లు వట్టిమూర్ఖులు యేమీలేనిపోనిదానికి నిష్కారణంగా పోట్లాడి వుపోషాలు చేస్తారు. మగవాడయితేనేకాని ఆడది పుడితే పుచ్చిపోయిందాయేమిటి? ఉపయోగానికి మగవాడెంతో ఆడదీ అంతే. ఇద్దరూకూడావుంటేనేకాని యెప్పుడూ సౌఖ్యంకలగదు. పాపం నిండు పొద్దులమనిషి భోజనంచెయ్యకుండావుంటే బహుజబ్బు. మనము వెళ్ళి భోజనానికి లేవదీతాము రా.

అని యిద్దఱును సుందరమ్మగదిలోనికి వెళ్ళిన మీదట సత్యవతి మెల్లగా తోడికోడలి మొగముమీది ముసుఁగుతీసి—అక్కా! నీకోసం యెవరో వచ్చారు చూడు.

సుందరమ్మ మఱఁది మొగమువంక చూచి కన్నులువాల్చి మరల ముసుఁగువేసికొనెను

నారాయణమూర్తి మరల ముసుఁగుతీసి — వదినా! నన్నుమరచి పోయినావాయేమిటి? చాలాదినాలకు వూరినుంచివచ్చిన మఱిదిని యీలాగేనా ఆదరించడం? నీవుయేమీ నాక్షేమసమాచారం అడిగి తెలుసుకోనక్కరలేదా?

లోపల మాటాడవలెనని యున్నను మాటాడక సుందరమ్మ కన్నులువిప్పి చూచుచుండెను. అప్పుడిద్దరును చేరియొక జెబ్బయు పట్టు

కొని భోజనమునకు లెమ్మనిలేవఁదీసి అమెనుబలవంతముగాతీసికొనివచ్చి పీటమీఁదకూర్చుండఁబెట్టిరి పయికి కొంత బింకముకనఁబరచినను,లోపల ఆకలిదేవత ప్రొద్దుటినుండియు లేచి భోజనముచేయుమని బాధించుచుం డుటచే అభిమానమును మఱచిపోయి యామె యదివరకే యెవ్వరైన బలవంత పెట్టిన లేవవలెనని యాలోచించుచుండెను కాఁబట్టి వీరూరక చేతులు పట్టుకొనుటయేకాని తుత్తే యామెను లేవఁదీసి పీటవద్దకు తీసి కొనివచ్చినది అప్పుడు విస్తరివేసి సత్యవతి వడ్డించినతరువాత ఆమెకుడి చేయి మెల్లమెల్లగా అన్నముమీఁదికి వెళ్ళి పనిచేయ నారంభింపఁగానే విస్తరిలోని కూరలును పప్పును అన్నమును ఒకదానితరువాత నొకటి మాయము కానారంభించెను. కొంచెము సేపటి కెల్లను విస్తరివట్టిది కాఁగానే అంతసేపును బిగిసి నిమిషములో విస్తరిలోని యన్నమంతను మాయముచేసి యింద్రజాలముచేసితివని నవ్వి వదినగారుగనుక కొంత పరియాచకముచేసి నారాయణమూర్తి తనపడకగదికిఁ బోయెను సత్యవతియు తోడికోడలిని పరుండఁబెట్టి తనరాకకయి నిరీక్షించుచున్న భర్తనుచేరి గదితలుపు లోపలవేసికొనెను.

మూడవప్రకరణము

---:o:---

ఆమఱునాటినుండియు గుంపులుగూడి అమ్మలక్క లెక్కడఁ జూచినను సత్యవతి తప్పులనేచెప్పుకొని ముక్కులమీఁద వ్రేళ్లు వేసికొని వింతపడసాగిరి. వారు సత్యవతియందు మొట్టమొదట కనిపెట్టిన గొప్ప తప్పిదము పట్టపగలు మగనితో మాటాడుట ఇదేమిచోద్యమోయక్కో దమ్మ రెండవకోడలు మామగారు చూచుచుండఁగానే నిన్న మగనితో గుసగుసలాడ మొదలు పెట్టినదటయని యొక్క తెయు, ఎన్నఁడునులేని యిటువంటివిరుద్ధములు పుట్టుచున్నవిగనుక కాలమునకే మ్లో వచ్చినదని

యొకతెయు, ఈకాలపువాండ్రకు బొత్తిగా అత్తమామల లక్ష్యమే లేదని యొకతెయు, మాకాలములో మగనితో మాటాడుటసంగతియటుండఁగా భార్యలు పగలు పెనిమిటి కంటఁబడి యెఱుఁగుదురాయని యొకతెయు, నావంటిదానిని అత్తగారినైతే ఇటువంటి ఆటలు సాగనిత్తునా యని యొకతెయు, ఇదివెనుకటికాలమయినపక్షమున ఇటువంటి అకార్యము చేసినందుకు నిలువున తాటికమ్మ చీరినట్లు చీఱుదురని యొకతెయు, నూతులవద్దను స్నానముల రేవులలోను జేరి ముసలిముండలు నానావిధముల చేతులుసాచి దీర్ఘములు తీయుచు దోషము లెన్నసాగిరి అంతటి యపచారము చేసినందునకై ఇంటివద్ద అత్తగారుపెట్టు చీవాట్లకును తిట్లకును పరిమితియే లేదు. ఆహా! ఏమి యీకాలమహిమ! ఇప్పుడుభార్య మగనితో మాటాడుట అంకయినది! అటువంటి పల్లెలయందు పడుచు భార్యలు ఱంకుచేసియయినను నలువురిలో నిర్భయముగా తలయెత్తుకొని తిరుగవచ్చునుగాని పట్టపగలు మగనితో మాటాడితోడివారిలో తలవంపులు లేకుండ తిరుగుట శక్యము కాదు

సత్యవతియం దాయూరివారు పట్టుకొన్న రెండవతప్పు చదువు. ఆమెతల్లిదండ్రులు తాము విద్యాలాభ మెఱిఁగినవారుగనుక బాలికా పాఠశాలకు పంపియు తీఱికయైనప్పుడెల్లను తామింటివద్ద పాఠములు చెప్పియు సత్యవతికి తెలుఁగునందభిరుచి కలుగఁజేసి చక్కగా చదువుటకును వ్రాయుటకును, చదివినదానిని అర్థము చేసికొనుటకును నేర్పుటయే కాక సమయముచూచి కథలమూలమునను లోకవార్తలమూలమునను మంచినీతులను మనస్సునకు నాటునట్లుగా బోధించి, సత్యము, శాంతత మొదలయినసమస్తసద్గుణములనుగలిగియు సత్ప్రవర్తనముగలదానినిగా దిద్దిరి ఇప్పుడల్పవిద్యావంతులును విద్యావిహీనులును సాధారణముగా వివాహమయినతోడనే తమభార్యలను పాఠశాలమాన్పవలయునని పోరి మామగారితో జగడమాడునట్లు నారాయణమూర్తి జగడమాడక తన

భార్యనుచదివించుటకయిమామగారిని బావగారిని మఱింతప్రోత్సాహ పఱిచి యెవ్వరును చూడకుండ తానుకూడ పుస్తకములు తెచ్చియిచ్చి వివాహ మయినప్పటినుండియు రహస్యముగా చదువు చెప్పచువచ్చెను; అందుచే సత్యవతి విద్యయందును బుద్ధియందును తనయీడువారిలో అసమానురాలయి కొంచెము చదువఁగలిగిన యీకాలపుపడుచులవలె 'తారాశశాంకము' మొదలయిన దుష్టప్రబంధములను చదువక, అట్టి శృంగారకావ్యముల పేరయినను విననొల్లక, తనకుతీఱికయైనప్పు డెల్ల పతివ్రతలచరిత్రములను నీతులను సద్వర్తనమునుబోధించుపుస్తకములను చదువుచుండును. అందుచేతపొరుగువారికందఱికిని పరులమీఁదిదోషము లెంచువ్యర్థప్రసంగములలోతమతోచేరదనియొకకోపము, గవ్వలు గచ్చ కాయలునుమాని చదువుకొనుచుండు ననియొకకోపము; సత్యవతిమీఁద రెండుకోపము లుండెను అత్తగారేలాగుననైనను కోడలి చదువు మాన్పింపవలెనని నిశ్చయించుకొని, 'ఆడది చదివి చెడె మగవాఁడు చదవక చెడె' నన్నసామెత నుదాహరించి చెప్పియు, స్త్రీలు చదివి సభల కెక్కియుద్యోగములను జేయఁబోవుదురాచదువుమానుమనిబోధించియు, మనయింట నెన్నఁడును లేనిది లక్ష్మీనారాయణగారికోడలు పుస్తకములు చదువుచున్నదని బంధువులలో అప్రతిష్ఠవచ్చి తనకు తలవంపులుగానున్న దని దూషించియు, 'చదువునేర్చిన ఆడదానితోను వంటనేర్చినమగవాని తోను ఎవ్వరును వేగలే'రని తిట్టియు, పుస్తకములు దొరికినప్పుడు చింపి వేసియు, నయమునభయమున తిట్టియు కొట్టియు తనశక్తి నంతను విని యోగించెను గాని, సత్యవతి యెన్నిపాట్లు పెట్టినను పడి మాఱుమాట చెప్పక మధ్యాహ్న మత్తగారు పరున్నప్పుడు తనగదిలో తలుపువేసికొని కూర్చుండియు రాత్రి భోజనములయి నిద్రింపఁబోవునప్పుడును తెల్లవారు జామునను తనపడకగదిలో దీపము పెట్టుకొని కూర్చుండియు రహస్య ముగా తనచదువును వృద్ధిపఱుచుకొనుచునే యుండెను. చదువునం దా

సక్తి కలిగియున్నయెడల, ఎన్నికష్టములుపడియైనను నేర్చుకోవచ్చును. ఆసక్తియొక్కటి లేకపోయెనేని, ఎన్నిపుస్తకము లున్నను చదువొక్కముక్కయు రాదు.

సత్యవతియొక్క మూడవతప్పిదము శుచిగానుండుట. ఆమె చిన్నతనములో పాఠశాలయందే 'సుఖాధారప్రకాశిక'ను చదివి గాలి మొదలయినవాని యుపయోగములను గ్రహించియున్నది గనుక, తనపడకగదిని సదా శుచిగా నుంచుచు గోడలకు తఱుచుగా సున్నపు పూతను పెట్టుచు గాలి చెడిపోక నిర్మలముగా నుండుటకయి దొడ్డియందు పేడకుప్పలు మొదలైనదుర్గంధపదార్థములునిలువయుండనీయక తీసివేయుచు పక్కచుప్పటులను కట్టుకొను చీరలను మాయనీయక తఱుచుగా నుతికించి శుభ్రముగా నుంచుచు నిర్మలమయినజలమునే త్రాగుచు దేహారోగ్యమును కాపాడుకొనుచుండును. అంతేకాక యామె మంచినీళ్ళు త్రాగు చెంబులను వంటచేయు గిన్నెలను వాడుకొను పాత్రములను ప్రతిదినమును తోమి బహుశుచిగా నుంచును. అందుచేత సత్యవతిగది దోమలును చీమలును ఆముదపుమరకలును బూజునులేక చూచుట కెంతోముచ్చటగా నుండును. అది చూచి యోర్వలేక యెడ్డెతనమున జీవనము చేయు గ్రామ్యకాంత లందఱును సత్యవతిని దొరసాని యనియు సీమరాణి యనియు పరిహాసము చేయుచుందురు.

సత్యవతియందుఁగల నాలవతప్పిదము నోములు వ్రతములు లేకపోవుట. ఆమె పరమేశ్వరుని మనసునందు ధ్యానముచేసి ప్రార్థించునే కాని యెన్నఁడును నోములును వ్రతములునుపట్టి, తక్కినవారివలె కాలయాపనము చేయదు. ఏకాదసు లని, శుక్రవారము లని, శివరాత్రు లని చెప్పి ఉపవాసములును ఒక్కప్రొద్దులును, జాగరములునుచేసి దేహము చెడఁగొట్టుకొనదు. దేహమునకు జబ్బుచేయు నని యెఱిఁగి తడిబట్టలు కట్టుకోక చాకింటిబట్టతోనైనను భోజనముచేయును. తేటనీటితో స్నానమ్ము

చేయునేకాని పుణ్యమనిచెప్పి క్రొత్తనీటికాలమున నదులయందు మునుఁగదు. ఇవియన్నియు చూచి అత్తగారు తనకోడలియొద్ద ఆచారము లేదనియు, ఈ రెండవకోడలిమూలమున అనాచారము వచ్చిచుట్టుకొనిమయిలకూడ సంప్రాప్త మవుచున్నదనియు, లేచినది మొదలుకొని సాధించుచుండును.

ఈకోడలియం దత్తగా రారోపించిన అయిదవతప్పిదము తండ్రి భాగ్యవంతుఁ డగుట. అతఁడు ప్రతిమాసమును కొమార్తెకు పదిరూపాయలచొప్పున పంపుచుండును. ఆసొమ్ము పెట్టి యామె తోడికోడండ్రకును బావగారిబిడ్డలకును బట్టలు రవికలు మొదలయినవి కొనియిచ్చుచు, ఇబ్బందిగానున్నప్పు డింటివ్యయమున కేమయిన నిచ్చుచు కోరినప్పుడు భర్తకు పుస్తకములు మొదలయినవానినిమిత్తము కొంతపంపుచు, కుంటివాండ్రకు గ్రుడ్డివాండ్రకు రోగులు మొదలయినబీదలకు సాయము చేయుచు ఉండునేకాని తనచిఱుతిండినిమిత్తముగాని నగలనిమిత్తముకాని యెంత మాత్రమును వ్యయపెట్టదు. ఇట్లున్నను యశోదమ్మ తనకు కోపమువచ్చినప్పుడెల్లను కోడలిని మహారాజ్ఞిగా రనియు, దొడ్డదొరసానిగారనియు, నవాబు కూతు రనియు, ధనగర్వ మనియు, తిట్టి ధనికు లయినందుకయి యామెతండ్రిని తల్లినికూడ శపించుచుండును. ఈతప్పులు తప్ప సత్యవతియందు మఱియేదోషములును కనఁబడవు. ఇటువంటిదోషములే స్త్రీలయందందఱియందును కూడ ఉన్నపక్షమున దేశము శీఘ్రకాలములోనే బాగుపడవచ్చును.

నాలవ ప్రకరణము.

కొన్నిదినము లైనతరువాత ఒకనాటిరాత్రి రెండుమూడుగడియల ప్రొద్దుపోయి సుందరమ్మకునొప్పులారంభ మైనవి. అప్పుడు వేంకటేశ్వరులును నారాయణమూర్తియు తప్ప ఇంట పురుషు లెవ్వరును లేరు. తక్కిన

వారందఱును పొలమునకును రచ్చసావడికిని వెళ్ళిఅప్పటి కిల్లు చేరలేదు. ఊరిబయలు గ్రామదేవతగుడిసమీపమున నొకరావిచెట్టును వేపచెట్టును మొదళ్ళొకటిగాచేరి పయికి బ్రహ్మాండముగా వ్యాపించియున్నవి. చిన్న మొక్కలుగా నున్నప్పుడు తెచ్చి నాటి కరణముతాత ఆరెంటుచెట్లకును పెండ్లిచేసెనఁట. ఆచెట్లచుట్టును గుండ్రనివిశాలమైనమట్టియరుగుకలదు. దానినే జనులు "రచ్చసావిడి" అనిపిలుతురు. ప్రతిదినమును సాయంకాలమునందు గ్రామకరణమును మునసబును ఆయరుగుమీఁదచేరి జనులతో ఇష్టగోష్ఠి చెప్పి ప్రొద్దుపుచ్చుచుందురు. ప్రాతఃకాలమునందు గ్రామకరణము మొదలైనవారు దానిమీఁదనే దంతధావనము చేసికొనుచు ఫిర్యాదులు మొదలయినవానిని వినుచుందురు. దానికి సమీపమున బొందకొయ్య యొకటియున్నది. దానికి కొంచెము దూరములో పశువుల బందెలదొడ్డి యెదురుగా కనఁబడుచుండును. పొలములలో పనిలేనివారు సాధారణముగా సాయంకాలమునందా యరుగుమీఁదకూర్చుండి లోకవార్తలను కాలస్థితిని పంటలవిధమును చెప్పుకొనుచు ప్రొద్దుపోయినతరువాత ఇంటికి పోవుచుందురు.

నారాయణమూర్తి తనప్రయాణముసంగతి అన్నగారితో మాటాడుచుండఁగాలోపలినుండిఘశోదమ్మ "మంత్రసాని" "మంత్రసాని"అని కేకలువేయుచువచ్చి కొడుకులనుచూచిపరుగెత్తుకొనివెళ్ళినాగమ్మను తీసికొనిరండనిచెప్పిమరలలోపలికిపోయెను. ఆచుట్టుపట్లనాలుగయిదుగ్రామముల కెల్లను నాగమ్మ యొక్కతెయే మంత్రసాని. అది శూద్రజాతిస్త్రీ. దానికిప్పుడు రమారమి యేఁబదిసంవత్సరములుండవచ్చును. అదిచిన్నతనములో నెవ్వనినో తీసికొని లేచివచ్చిన దనిచెప్పుదురు. దానికి బిడ్డపాప లెవ్వరును లేరు. అది ముంగొండాగ్రహారమున కర క్రోసెడుదూరములో నున్న చిన్నపల్లెయందు గుడిసె వేసికొని కాపుర మున్నది. దానికి ప్రసవవైద్యముతప్ప సుఖప్రసవమునకు చేయవలసిన సదుపాయములు-

గాని యేమియు తెలియకపోయినను కొన్నివేళ్ళను మంత్రతీర్థమును నొప్పులుపడువారికిచ్చి మంత్రసానితనముగట్టిదని ప్రసిద్ధికెక్కినది. దాని యింటికి రాత్రిఅన్నదమ్ములిద్దఱును బయలుదేఱి వెళ్ళి సంగతినిచెప్పి వేగి రముర మ్మని పిలిచిరి. వారెంతతొందరపడుచున్నను. అప్పుడే ముట్టించిన చుట్ట యగువఱకును నడవలో కుంపటివద్దనుండి లేచిన దేకాదు. తరువాత మెల్లగా లేచి నులకమంచమును గోడకు లేవనెత్తి, కుంపటి గదిలో పెట్టి కొన్నివేళ్ళను బట్టచెంగునమూటకట్టుకొని, ముతకబట్టనొకదానిని పైని కప్పుకొని, లోపలితలుపు వేసివీధితలుపుబయటగొళ్ళెము పెట్టుచుండఁగా గుడ్లగూబ యొకటి కూసెను. ఆకూత విని యపశకునమైనదని నాగమ్మ మరల తలుపుతీసి లోపలికిపోయెను. వేంకటేశ్వరుల కప్పుడు గుడ్లగూబ మీఁద పట్టరానికోపమువచ్చి దానిని తిట్టసాగెను. నారాయణమూర్తి జనుల మూఢత్వమును శకునములయందలిపిచ్చి నమ్మకమునుతలఁచుకొని వారిస్థితి యెన్నఁడు బాగుపడునాయని యాలోచించుచుండెను. అన్న దమ్ముల శరీరము లిక్కడనున్నను ధ్యానమంతయు ఇంటిమీఁద నేయున్నం దున వా రెన్నిసారులు తొందరపెట్టినను మంత్రసాని గడియసేపటి వఱకును లోపలినుండి కదలి రాలేదు. తరువాత ప్రొద్దుపోయినదని మూలుగుచు వీధితలుపు తాళము వేసి నాగమ్మ బయలుదేఱఁగా అన్న దమ్ములు మాటలాడుకొనుచు దానివెంబడిని నడవసాగిరి.

వేంక—రేపు దశమినాడే వెళ్ళక పోతే అమావాస్య వెళ్ళిన పంచమినాడో సప్తమినాడో వెళ్ళరాదా? అప్పటికి పురుడూ బారసాలా కూడా అయిపోతవి.

నారా—నేను రేపే వెళ్ళవలసింది. వేగిరం వెళ్ళకపోతే పాఠాలు పోతవి. వదినె నొప్పులుపడుతూయున్నదనే పిల్లనుతల్లినీ సురక్షితంగా చూచి మరిపోవచ్చునని రేపు ప్రయాణంమానుకొని నీతో దశమినాడు

వెళ్ళుతానని చెప్పినానుకాని యింటివద్దఅందరితోనూ రేపే ప్రయాణమని చెప్పినాను.

వేంక—పోనీ దానికి పత్యంపెట్టి తల్లీ బిడ్డా సుఖంగావున్నతరువాతనైనా వెళ్ళు.

నారా—అసలు ప్రసవమయిన స్త్రీలను లంకణాలుకట్టడమే జబ్బు. వాళ్ళు ప్రసవమయ్యేటప్పటికే బొత్తిగా అలసిపోతారు; అందుమీద లోపలికి ధారకంకూడాలేకపోతే నిస్సత్తువపడి లేవలేకుండా వుంటారు. యీలంఖణాల మూలంగా కొన్నిసమయాలలో ఖాయిలాలుకూడావస్తవి. దొర్లలో చూచినారుకారా లంఖణాలుకట్టకపోవడంచేత బాలింతరాళ్ళు యెంతదృఢంగావుండి మరునాటినుంచీ లేచి తిరుగుతూ వుంటారో. ఆడవాళ్ళను కూకలువేసి వదినెకు నీళ్ళాడిననాడే పత్యంపెట్టేట్టు చెయ్యి.

వేంక—బాలింతరాళ్ళకు మూడురోజులు దాటిందాకా అన్నంమాటతలపెట్టరాదు సరిగదా తాగడానికి పచ్చిమంచినీళ్ళయినా లోపలకుయివ్వరాదు. జాతివైద్యం మనతత్వాలకు యెంతమాత్రమూ పనికిరాదు వాళ్ళకు వక్కశస్త్రవైద్యంతప్ప మరియేమీ తెలియదు.

నారా—పోనీ నాలుగోరోజుదాకా పత్యంపెట్టకపోయినా నేను వదినె అన్నంతిన్న తరువాతనే వెళ్ళుతాను. అన్నంవిషయమయి నేను చెప్పితే వినరుగాని పురిటిగదిలోకి గాలివచ్చేటట్టుతలుపుతీసి వుంచేటట్టయినా చెయ్యి.

వేంక—బాలింతరాళ్ళకు గాలి బొత్తిగానే పనికిరాదు. పురిటిల్లుయెప్పుడూ చీకటికోణంగా వుండవలెను. తలుపుతీసి కొంచెంవెలుతురు రానిస్తే యెన్నెమ్మవచ్చి శిశువు గొంతుక నొక్కివేస్తుంది. పెద్దపురుడు పదిరోజులలోను బహుజాగ్రతగా కనిపెట్టుకొని వుండవలెను. ఇన్నిపురుళ్ళుపోసుకుంది అమ్మకంటెమనకు యెక్కువతెలుసునా?

ఈప్రకారముగా మాటలు చెప్పుకొనుచు వారు కొంతసేపటికి ఇల్లుచేరిరి. మంత్రసాని కాళ్ళును చేతులును కడుగుకొని తానావఱకు కట్టుకొన్న బట్టను విడిచి యింటివారిచ్చినబట్ట కట్టుకొని గదిలో ప్రవేశించి, ముందుగా తాను తెచ్చిన వేళ్ళలో నొకటి సుందరమ్మ మొలకు కట్టి చెంబుతో నీళ్ళు తెప్పించి మంత్రించి లోపలికిచ్చెను. మంత్రజలమును త్రాగనిచ్చుటకుముందే శీఘ్రోదయ మగుచుండెను. అటుతరువాత కొంచెము సేపటికి పురిటిశిశువు జననమొందెను. ఆసంగతిని లోపలివారు కేకవేసిన తోడనే వేంకటేశ్వరులు సంతోషముతో సాగుచున్న జ్యోతిష్కునినిమిత్తమై పరుగెత్తెను. ఆసిద్ధాంతి నిద్రలో కన్నులు నలుపుకొనుచు లేచివచ్చి నక్షత్రములవంకచూచి కాలముకట్టి మఱునాఁడు జన్మపత్రికను వ్రాసియిచ్చెదనని చెప్పి రెండుమూఁడుదినములలో పూర్ణాయుర్దాయముగల దివ్య జాతకమును వ్రాసి తెచ్చి తనబహుమానమును పట్టుకొనిపోయెను. ఇక్కడ మంత్రసానియు బొడ్డుకోసినప్పుడు రూపాయయు, పిల్లవానిని చేటలో పరుండఁబెట్టినప్పుడు రెండుకుంచముల బియ్యమును, పసనీళ్ళకు డబ్బులును బియ్యమును, గ్రహించుచు మామూళ్ళు సేసిచెప్పి యేడెనిమిదిరూపాయలను లాగెను. పదిదినములవఱకును తల్లియుపిల్లయు సుఖముగా నేయున్నట్టు కనఁబడిరి. పురిటిగది సత్యవతి పరుండుగదికి చేరియున్న మిద్దెయిల్లు; దానికి చావడిలోని కొకద్వారమును దొడ్డిలోని కొకద్వారమును గలవుగాని దొడ్డితలుపెప్పుడును మూసియుండును ఇప్పుడు వాకిటిలోనియున్న తలుపులను సహితమత్తగారు పరాకులేక సదా మూసియుంచును. ఆగది అందుచేత పట్టపగలు సహితము చీకటికొట్టముగా నుండెను అందుమీఁద వెల్లుల్లిపాయలకంపును కుంపటిపొగయు చేరి గాలి నంతను పాడుచేసినందున కొంచెముసేపు లోపలికి వెళ్ళువారికి సహిత మక్కడనిలుచుట యెంతో యాయాసముగానుండెను. చావడిగుమ్మము వద్ద పాతచెప్పొకటియు కలబందమట్టయొకటియు భూతులసిచెట్టొక

టియు మీఁద దూలమునకు వ్రేలాడకట్టఁబడెను. ఆపురిటింటికంపు త్రోవ పట్టుకొని పోవువారికే సహింపరాకుండఁగా సదా యింట నుండు వారిసౌఖ్యమింక చెప్పనక్కఱలేదు బాలింతరాలు దాహముచేత నాలుక యెండిపోవుచున్నదని కేకలు వేసినను, ఆఁకలిచేత ప్రాణముపోవు చున్నదని మొఱ్ఱపెట్టినను, నాలవదినమువఱకును దానిపేరు తలపెట్టఁగూడ దని అత్తగారు కోపపడెను. మూఁడవదినమున సుందరమ్మకు కొంచెము కన్నులుతిరుగుట కడుపులో వికారముగానుండుట మొదలయిన కొన్ని దుర్లక్షణములు కనఁబడినవిగాని ఆసంగతిని చెప్పినచో లంకణము లెక్కువకట్టుదురనిభయపడి యెవ్వరితోను చెప్పక దాచి రహస్యముగా నొక్క సత్యవతితో మాత్రము చెప్పెను. సత్యవతికారణమును తెలిసి కొని, అత్తగారుభోజనమునకు వెళ్ళినప్పు డెవ్వరికిని తెలియకుండ తన గదిలోనుండివచ్చి వొడ్డితలుపుతీసి కుంపటి నావలకు తీసికొనిపోయి గది లోపలికి మంచిగాలి వచ్చునట్లుచేసి రహస్యముగా త్రాగుటకు మంచి తీర్థమును తెచ్చియిచ్చెను. అందువలన బాలింతరాలిదేహము కొంత స్వస్థపడెను. అన్నపానములు లేకపోయినను లోపలికి కావలసినంత యింగువయు, కాయమునుమాత్రము పెట్టుచుండిరి. నాలవదినము పథ్య ముపెట్టినతరువాత నారాయణమూర్తి బయలుదేరి రాజమహేంద్ర వరమునకు చదువునిమిత్తము వెళ్ళిపోయెను. పథ్యముపెట్టినతరువాతతన దేహస్థితిని బాలింతరాలత్తగారితో చెప్పఁగా ఆమెతొందరపడి గ్రామ ములో వైద్యముచేసెడు పూజారిశరభయ్యను తీసికొనిరాఁగా, ఆతఁడు పురిటింటిలోనికివెళ్ళి బాలింతరాలిచేయిచూచుట కంగీకరింపక మంత్ర సానిచేత నాచేయిచూపించి తనకౌషధయోగము లేవియు తెలియకపోయి నను సూతికాభరణము, వాతవిధ్వంసి, వాతరాక్షసము మొదలయిన పేరులుచెప్పి యేవో లోపలికిచ్చెను. ఆవైద్యుఁడిచ్చిన మందులకంటె సత్యవతి చేయుచువచ్చిన యుపచారమే బాలింతరాలిదేహమును స్వస్థ

పరిచెను. అత్తగారు మధ్యాహ్నము భోజనమునకు వెళ్ళి పరుండి చల్ల పాటువేళ పురిటిగదిలో ప్రవేశించు వేళవఱకును సత్యవతి రహస్యముగా దొడ్డితలుపు తీసియుంచి శుద్ధవాయువు లోపల ప్రవేశించునట్లు చేసి యేమియు నెఱుఁగనట్టు అత్తగారువచ్చునప్పటికి మరల తలుపువేసి యెప్పటియట్ల యుంచుచుండును.

తలుపులు బొత్తిగా వేసియున్న మూడుదినములలోనే దుర్గంధముచేత గదిలో పేడపురుగులవంటి రెక్కలపురుగులు పుట్టఁగా చూచినవారు ఎన్నెమ్మలని వానిని వెదకిచంపుచువచ్చిరి అయిదవ దినమున శిశువు పాలుత్రాగుట మానివేసినందున మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున యశోదమ్మ పోలేరమ్మగుడివద్దనున్న మాలదానివద్దకు సోదెకు వెళ్ళఁగా వేంకటేశ్వరులు బయలఁబడి యదియంతయు తనమహాత్మ్యమేయనిచెప్పెను. అందుమీఁద వేంకటేశ్వరులకు రూపాయ ముడుపుకట్టితిరుపదికొండమీదపుట్టువెండ్రుకలుతీయింతుమని మ్రొక్కుకొనిరి ఆఱవనాటి రాత్రి శిశువుకాలముచేసెను. అందఱును శిశువుసందుగొట్టిపోయెనని నిశ్చయించిరి. తల్లిమాత్రము పురుటిదినములలో తలుపుదీయుటచేత ఎన్నెమ్మ లోపలప్రవేశించి పిల్లవానిని నెత్తి అడఁచెనని లోపల దుఃఖించెను గాని తెలిసినచో సత్యవతిని తిట్టికొట్టుదు రని చిరకాలమువఱకును పయికి చెప్పలేదు. తల్లి పదునొకండవ దినమున శుద్ధిస్నానము చేసి సుఖముగా నుండెను.

అయిదవ ప్రకరణము.

చైత్రశుద్ధసప్తమినాఁడు యశోదమ్మ సవతిఅన్నగారి మనుమనికి పుట్టువెండ్రుకలు తీయించుటకు నిశ్చయించినందున వెనుకటిదినము రాత్రి వచ్చి వారు స్త్రీలను పురుషులను భోజనములకు పిలిచిపోయిరి ఆసవతి

యన్న తన ద్వితీయభార్య కొకకొమారుఁడు పుట్టినతరువాత కాలము చేసెను. ఆయన్నకుమారునిపేరు శ్రీరాములు అతనికొడుకునకే యీ దినమున కేశఖండముచేయ నిర్ణయింపఁబడినది. తెల్లవాఱిన తరువాత కోడంద్రను వెంటఁబెట్టుకొని అన్నగారియింటికి వెళ్లుటకై యశోదమ్మ ప్రయాణమయి తల దువ్వుకొనుచున్న పెద్దకోడలిని వేగిరము రమ్మని తొందరపెట్టి పిలుపుమీఁద పిలుపుగా నాలుగుసారులు పిలిచెను

సుంద—నేనేమి లోపల ఆడుకుంటూ వున్నా ననుకొన్నారా యేమిటి ఆలాపిలుస్తారు? యెఱ్ఱచీర పెట్టెలో పెట్టి తాళంవేసుకొని వీథులో నిలుచుని పిలిస్తే యీమురికచీరెతో నేను యేలాగువస్తాను?

యశో—నేను యిప్పుడు మళ్ళీ లోపలికి రాలేను. నీ అందానికి యెఱ్ఱచీర లేకపోతే లోపంరాదు. ఆమురికిచీరెతో రావచ్చును.

సుంద—నేను మంచిబట్ట కట్టుకుంటే వోర్వలేరేమి? బంధువుల యింటికి భోజనానికి వెళుతూ తగుదునని నేను యీమేలికమ్మిచీరెతో రానా?

యశో—వోసి నీనోట్లో పుండుపుట్ట ! నీవుబట్టకట్టుకుంటే నేను వోర్వలేనటే? యీకట్టుకున్న బట్టమాత్రం మేముయివ్వకపోతే నీఅబ్బ ముల్లెపెట్టి కొనుక్కున్నావటే? కుక్కనుతీసుకువచ్చి అందలంలోపెడితే తలుపులన్నీ తెగకొఱికిందని, కులంతక్కువవాళ్ళను తెచ్చి యింట్లోపెట్టు కుంటే మీబుద్ధులు మీరు పోనిచ్చుకుంటారా యేమిటి?

సుంద – కావలిస్తే నన్ను అన్యాయంగా ఆడిపోసుకున్నవాళ్ళ నోట్లోపుండుపుడుతుంది. నేను కులంతక్కువదాన్ని అయిందీ నీవు కులం తక్కువదాన వయిందీ నీమాటలవల్లనే తెలుస్తూవున్నది.

సత్య—అక్కా! పెద్దది అత్తగారు యేమైనా అంటే మనకు పడడం విధాయకం. పెద్దవాళ్ళు యెప్పుడూ చెడ్డవాళ్ళుకారు. నామాట

విని నీవు వూరుకో. నీకు కావలిస్తే నాబనారసుచీరె యిస్తాను కట్టుకుందువుగానిరా.

సుంద — కావలిస్తే నీవుమాటలుమాను నేన వక్క-నాటికిమాటలు పడను.

సత్య - ఆమాటలునామీదపడికొట్టను. ఆమాటలన్నీ నన్నే అన్నదనుకుని లేచిరా.

యశో - వోసి నీకేమి అంతకాలం వచ్చిందట ఆలంపాంగిబోర్ల పడుతూవున్నావు? వోసి నీనాలుకవుచ్చిపోనూ! నన్ను కులం తక్కువదాన్నంటావూ! నీమొగుడు యింటికిరానీ యీ్వాకోజున నిన్ను యేమిచేయిస్తానో!

సుంద — వస్తే యేమిచేస్తారు? నేను తెచ్చిన అప్రతిష్ఠకు నన్ను చంపుతారా యేమిటి? పోనీ చంపితే చూతాము. వక్క-సారి చంపివేస్తే యీ్వాకోడంట్రికమయినా విరగడయి పోతుంది

సత్య — అక్కా! నిన్ను గడ్డంపట్టి బతిమాలుకుంటాను నామనవి విని లోపలికినడువు.

అని సత్యవతి బలవంతముగా సుందరమ్మను రెండు చేతులతోను గెంటుకొనిపోయి లోపలకూరుచుండఁబెట్టి, ఏమో అనఁబోవుచుండఁగా శాంతించుమని తోడికోడలిని బతిమాలుకొనుచుండెను.

యశో—యీ్వాచిన్నదానికికూడా అంతకంతకు చేటుకాలం మహావస్తూవున్నది. తనఅక్క-గారిని నేనేమోకానిమాటలాడినట్టున్ను, తాను మంచిమాటలాడి వోదార్చినట్టున్ను, మధ్య అడ్డంవచ్చి దాన్ని లోపలికి లాక్కు-పోయింది ఆమపూ ఆజ్ఞాలేక బొత్తుగా హద్దుమీరి పోతూవున్నది. అస్తమానమూ చదువంటూపెట్టి తాను చెడడమే కాకుండా కట్టిదాన్ని సీతనుకూడా చదువుచెప్పి పాడుచేస్తూవున్నది. అదికూడా వదినెగారిలోచేరి నామాటవినకుండా చదువుమానమంటే మానకుండా

వున్నది. నారెండోకొడుక్కయినా మంచి సంబంధం వస్తుందేమో, అంటే, వాడిచదువు చట్టుబండలుగాను వాడియింగ్లీషుచదువుమూలంగా యిలాగంటి దిక్కుమాలిన సమ్మంధం వచ్చింది. తండ్రిభాగ్యంచూచు కుని తనపాటివారు భూలోకంలోలేరని కిందామీదాకూడా వుండకుండా వున్నది. నట్టినాలిముచ్చు; యెన్నన్నా కిందిచూపులుచూస్తూ మొద్దు లాగు మాట్లాడదు; అదిచేసేచేష్టలుయెవరికీకనపడవు. యేమయినాఅంటే నలుగురికీ నానోరుమాత్రం బయలపడుతుంది. వాళ్ళనోళ్ళలో పురుగులు పడ! అది ముద్దరాలనీ నేనువూరికే దాన్నికోసిపెడతాననీ అమ్మలక్కలు నన్ను ఆడిపోసుకుంటారు.

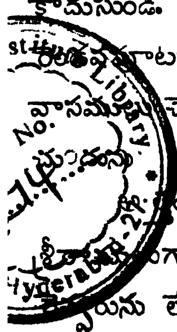
అనియత్తగారు రెండవకోడలిని, పెద్దకోడలినికూడవీధిగుమ్మము లో కూర్చుండి నోటనొప్పిపెట్టి అలసటవచ్చువఱకును తిట్టెను. ఈలో పల సావిత్రమ్మకూడ నీళ్ళబిందె యెత్తుకొని వీధిలోనుండివచ్చి కోడం డ్రను తన్నుకులహీనురాలన్నారని తల్లిచెప్పఁగావిని నోటికివచ్చిన ట్లెల్లను సుందరమ్మను సత్యవతిని వారితల్లిదండ్రులను విసుగువచ్చినదాఁక తిట్టె ను మధ్యమధ్య సుందరమ్మకూడ అందుకొని తిట్టఁబోయెను గాని సత్యవతి బతిమాలుకొని నివారించెను. ఇటువంటి అత్తలును ఆడుబిడ్డలునులోక ములో పలువుర కుండియుండవచ్చును. అటువంటివారితో ఈగ్రంథము చదువతటస్థించినవా రెవ్వరును కలహము పెట్టుకొని తిట్టుకు మాఱు తిట్టుతిట్టక సత్యవతియొక్క శాంతతనవలంబించి కలహము చంపివేయు టకు ప్రయత్నింతురని కోరుచున్నాను. ఈప్రకారము వర్షముకురిసిచల్లారి నట్లు నిశ్శబ్దముగానుండి అత్తగారును కోడలును మూతి ముడుచుకొని చెఱియొకచోటను కూరుచుండియుండఁగా వీధిలో జీడిమామిడిపండ్లకేక విని రామానుజమ్మ పండ్లుకొనిపెట్టుమని ముత్తవతల్లిబట్ట పట్టుకొని లాగెను.

యశో—అడ్డమయినవాళ్లూ నన్నుపట్టుకుని పీక్కు—తింటూరు. యేమయినా కావలి స్తే మీఅమ్మనూ బాబునూ పట్టుకునియేడవరాదా?

అనికసరుకొని యశోదమ్మ మనుమరాలిని తోసి వేసినది. రామానుజమ్మ "పళ్లుకొనిపెట్టు" అనియేడ్చుచు తల్లిదగ్గరకు పోఁగా, తల్లి నాలుగుతిట్టి వీపుమీద రెండుదఫులు అడఁచినది. దానిమీఁదఆపిల్లమరింత యేడ్చుచు, ఆయేడుపులోకూడ "అమ్మాపళ్లో" అని కేకలు వేయుచునేయుండెను. సాధారణముగా మనదేశపుస్త్రీలు తమకితరులమీఁద కోపమువచ్చినప్పుడు నిష్కా—రణముగా తమనోరెఱుఁగని బిడ్డలను కొట్టితిట్టుచుందురు. ఇదిచదువువారట్టియవివేకకార్యము నెన్నఁడును జేయకుందురు గాక! అప్పుడు సత్యవతి తనపెట్టెతీసి రెండుడబ్బులు చేతఁబెట్టుకొని పిల్లనుచంకవేసికొనివచ్చి పండ్లుకొనిపెట్టి యోదార్చెను. అత్తగారది చూచి కొఅకొఱలాడుచు కోడలిమీఁద నెటికలువిఱిచి "భాగ్యవంతుల కూతుళ్లు కోడళ్ళవడుంకంటె పరువుగలవాళ్ళకు అనర్థంలేదు. యేదికావలి స్తే అదెల్లాకొనిపెట్టి పిల్లలకు మంకుతనం నేర్పుతారు" అని తనలోతాను సణుగుకొనుచుండెను. ఇంతలో శ్రీరాములుగారియింట పనిచేయు దాసివచ్చి, "అమ్మగారు మిమ్మలినీ కోడళ్ళనీ వేగిరం రమ్మన్నారు" అని పిలిచెను. అప్పుడు 'నేనురా' నని సుందరమ్మయు, 'నీవు రాకపోతే నేనూపో' నని యశోదమ్మయు, పట్టుపట్టి కదలకకూరుచుండిరి. సత్యవతి వారినిద్దఱిని బతిమాలుకొని వా రెన్నిమాటలు త్రోసివేసినను ఎన్ని సారులు కసరుకొన్నను సహించి బలవంతముగా లేవఁదీసి ప్రయాణము చేసి, తనకు పుట్టినింటివారిచ్చిన విలువబట్ట లెన్నియున్నను వానిని కట్టుకొనక సాధారణమైన తెల్లచీరెను కట్టుకొని రామానుజమ్మను చంకనెత్తుకొని తనమంచిచీరెను సీతకుకట్టఁబెట్టి తననగలు పెట్టి ముందునడిపించుకొని, అత్తగారివెంట బయులుదేరెను యశోదమ్మ వెళ్లినప్పుడు "సావిత్రీ! యిల్లుభద్రము" అని పెద్దకోమార్తెతోచెప్పి యొప్పగించి

అయిదవ ప్రకరణము.

ముందునడవసాగెను. సావిత్రి కప్పు డిరువదినాలుగుసంవత్సరముల వయ
స్సున్నది. వేంకటేశ్వరుల పెండ్లినిమిత్తమయి సొమ్ము కావలసినప్పు
డయిదువందల రూపాయలను పుచ్చుకొని తల్లిదండ్రు లామెను డెబ్బది
సంవత్సరముల ప్రాయముగల మూడవపెండ్లివరున కిచ్చి వివాహము
చేసిరి. అతఁడు వివాహమైన రెండవయేటనే కాలధర్మము నొందెను.
అప్పులవారు పెండ్లికి చేసినఋణములక్రింద వ్యాజ్యములువేసి మాన్య
ముల నమ్మించివేసిరి. రెండుసంవత్సరములక్రిందట కోటిపల్లియాత్ర వెళ్ళి
నప్పుడు సావిత్రిశిరోజములు తీసివేయించిరి. ఆమెజీవనమునిమిత్తమయి
యేమైన నియ్యవలసినదని యత్తవారి నెన్నిసారు లడిగినను వారు లక్ష్య
ము చేయనందున, బీదతనముచేత కొమార్తెను భరించుట కష్టముగా
తోఁచి లక్ష్మీనారాయణగారు తనకొమార్తె సవతికొమారునిమీద భరణ
మునిమిత్తమయి అమలాపురము డిస్ట్రిక్టు మునసపుకోర్టులో వ్యాజ్యము
తెచ్చెను. అందుమీద నతఁడు తనతండ్రిసొత్తు తనకుచెంద లేదనియు, తన
సవతితల్లి వ్యభిచారిణియనియు, వాదించి భరణము నెగఁగొట్టవలెననిసకల
విధముల పాట్లు పడెనుగాని పిత్రార్జితమయిన పెంకుటి ల్లున్న దనిఋజువు
పడినందునమునసబుగారు సంవత్సరమునకుపండ్రెండురూపాయలచొప్పున
భరణము నిచ్చుటకు తీర్పుచెప్పిరి. మనోవృత్తిని మాన్పించుకొనుట కయి
పన్నినకుతంత్రమేకాని నిజముగా సావిత్రి యెంతమాత్రమును వ్యభిచారిణి
కాదుసుండీ. ఆమె కొంతగయ్యాళి యయినను, మూఢభక్తి కలదై
...టభోజనమైనను చేయక తఱుచుగా వ్రతములు పట్టి యుప
వాసము... చేయుచు. బహునిష్ట కలదయి యింటిపని యంతయు చేయు
చుండును.

...యు కోడండ్రును శ్రీరాములుగారియింటికి వెళ్ళునప్పటికి
శ్రీ...గారిభార్య వాకిట నుండెను. అందుచేత పిండివంట చేయువా
...వ్వరును లేక అత్తగారు మడికట్టుకొని వంట చేయుచు యశోదమ్మను

రహస్యముగా లోపలికిపిలిచి యేమిబుద్ధి అని యాలోచన యడిగెను.

యశో—వదినా! నాపెద్దకోడలు వోపలేనిది; మూడు నెలల కింద నేనీళ్ళాడిబిడ్డ చచ్చి యేడుస్తూవున్నది; అదియేమీ చెయ్యలేదుగదా! రెండవకోడలు మహారాణీగారు; ఆమె భాగ్యవంతుల ఆడబడుచు; ఆవిడకు దణ్ణంపెట్టి వూరుకుండవలెనుగాని పనిచెయ్యమని మనంనోరెత్త రాదు. నేను పెద్దదాన్ని పొయ్యివద్ద నాకు కళ్ళు కనపడవు

అని యశోదమ్మ కొన్ని మిషలు చెప్పి తప్పించుకొనెను. నంట యెంతవఱ కయినదో చూడవలెనని లోపలికి వెళ్ళిన సత్యవతి లోపలి యిబ్బంది చూచి తాను మడికట్టుకొని వచ్చి యెవ్వరును తన్నడుగక నే తోడుపడి పిండివంట చేసి వడ్డనలోకూడ సాయము చేసెను. అప్పు డామె గర్వరాహిత్యమున కొక్క యత్తగారుతప్ప తక్కినవారందఱునుసంతో షించిరి. సత్యవతివలెనే స్త్రీలందఱును తాము గొప్పవారమని గర్వ పడక పనిపాటులుం చేసి యితరులకు చేతనైనవిధమున సాయము చేయ వలెను. ఒకలు వంచి పనిచేసినయెడల గౌరవలోపము నచ్చుటకు మాఱుగా అందఱును గర్వములేనిదనియును యోగ్యురాలనియును చెప్పు కొనుటవలన మఱింత గౌరవమును ప్రతిష్ఠయు వచ్చుటయేకాక దేహా రోగ్యమును సౌఖ్యమును కూడ కలుగును. సత్యవతి చేసిన యీస్వల్ప సాహాయ్యమువలన ఇంటివారొక్కరు సంతోషించుటయే కాక యీమె సౌజన్యమును వారు చుట్టుపట్లవారితో ప్రశంసించుటచేత గ్రామములో ఆమె కపరిమితమైన కీర్తి వచ్చినది. ఆదినము భోజనములయిన తరువాత యశోదమ్మ తనకోడండ్రతోఁగూడ సాయంకాల మింటికివచ్చినది.

ఆఱవ ప్రకరణము.

నాటిరాత్రి యింటికివచ్చిన తరువాత సుందరమ్మ పడకగదిలో పనిమంటితో తనకును అత్తగారికిని అయినజగడమును చెప్పి, తానెండులో

నయినపడి చచ్చెదనని యేడువ మొదలుపెట్టెను. వేంకటేశ్వరులును భార్యమాటలునమ్మి మనము వేఱుందమని చెప్పి భార్యనోదార్చి, మఱు నాటినుండియు తల్లితో తిన్నగా మాటాడక కొఱకొఱలాడుచు, ఒక నాఁడు భార్యయు తల్లియు మరల పోట్లాడినప్పుడు భార్యను వెనుక వేసి కొనివచ్చి తల్లిని కానిమాటలాడెను. అందుమీఁద యశోదమ్మ కోపగించు కొని యెంతవారెన్నివిధముల బతిమాలుకొన్నను అన్నము తినక లేచిపోయి పొరుగింట కూరుచుండెను అప్పుడు సావిత్రియు సత్యవతియు వెళ్ళి యశోదమ్మను బహువిధముల బతిమాలుకొని, కొంతవఱకు కోపముశాంతి పఱచి ఎంతోకష్టముమీఁద దీపాలవేళ బలవంతముగా ఇంటికి తీసికొని వచ్చి విస్తరిముందు కూరుచుండఁబెట్టిరి. కాని యాదినమామె యన్నము తిన్నగా తినక రెండుముద్దలు నోట పెట్టుకొని విస్తరి విడిచిపెట్టి లేచి పోయెను. ఆదినము మొదలుకొని యశోదమ్మకును పెద్దకోడలికిని మాట లేలేవు అయినను వారప్పుడప్పుడు పిల్లిమీఁద పెట్టియు ఎలుకమీఁద పెట్టియు ఒండొరులను తిట్టుకొనుచు, ఒకానొకప్పుడు నిష్కారణముగా నేదో వంకకల్పించుకొనిదొమ్ములాడి నోటపట్టరాని దుర్భాషలాడి తూలకత ప్పెఱుఁగక నీమగఁడును బిడ్డలును చావవలెననియశోదమ్మయునీమగఁడును బిడ్డలును చావవలెనని సుందరమ్మయు శపించుకొని పురుషులింటికివచ్చు నప్పటికి పెద్దపెట్టుననేడ్చుచు గృహమొక మహారణ్యముగా నుండునట్లు చేయుచుండిరి. పూర్వము మగఁడుకొంచెముతల్లిపక్షమున నున్నప్పుడు సుందరమ్మ తిట్టుకు మాఱుతిట్టుతిట్టి ప్రత్యక్షముగా అత్తగారి నెదరించు టకు కొంచెము సంశయించుచువచ్చినను, ఇప్పుడు మగఁడుతనపక్షమునుండు నందున పూర్వపు సంశయమువిడిచి యశోదమ్మ యొకతిట్టుతిట్టిన తాను పదితిట్లుతిట్టుచుమగనినికొట్టి మొగసాలకెక్కినదన్నట్లు మగఁడింటికివచ్చు నప్పటికి లేనిపోనివి పదికల్పించుకొని మూలముసుఁగు పెట్టుకొనికూరుండి యేడ్చుచుండును. అతఁడును భార్యనే వెనుక వేసికొనివచ్చి తల్లితోడనే

సత్యవతీ చరిత్రము.

జగడమాడుచుండును అప్పుడప్పుడీజగడములలో తల్లిపక్షమున సావిత్రి కూడ చేరుచుండును. అందుచేత కొన్నిరాత్రులయందు దిరుగు పొరుగుల వారికి నిద్రయేయుండదు. లక్ష్మీనారాయణగారెవ్వరిని శాంతిపఱుచుటకును శక్తులుకాక యెవ్వరిజోలియు తలపెట్టక మెతుకులు నోట వేసికొన్నతరువాత సాధ్యమయినంతవఱ కింటివద్దనుండక యీకలహములు చెవిని బడకుండునట్లుగా ఎవ్వరి యింటనైనను కూరుచుందురు. రామస్వామి యిప్పు డమలాపురములో ఉపాధ్యాయునితో పోట్లాడి రాజమహేంద్రవరమునకు లేచిపోయి, అక్కడనున్న చిన్నపాఠశాలలో నొకదానిలో తగకపోయినను నాలవ తరగతిలో చేరి, అన్నగారి యొద్దనే యుండెను. ఆకాలములో రాజమహేంద్రవరమున చిన్నపాఠశాలలలో పోటీలుగానున్నందున, పిల్లలు తాము చేర్చుకొను తరగతికి తగుదురా తగరా యన్న విచారముచేయక యెవ్వరేతరగతిలో చేరుదుమనివచ్చిన వారి నాతరగతిలో చేర్చుకొనుచుండిరి. ఈవిధముగానింట ప్రతిదినమును కలహముగానున్నందున లేచిపోయి సుబ్రహ్మణ్యము అమలాపురములో క్రైస్తవపాఠశాలలో ప్రవేశించి వారము లేర్పఱుచుకొని చదువుకొనుచుండెను. సత్యవతి తనశక్తియంతయు వినియోగించి అత్తగారిని కాళ్ళు పట్టుకొని ప్రార్థించియు, అక్కగారిని గడ్డముపట్టుకొని బతిమాలియు, వారన్నకానిమాటల కన్నటికి తలయొగ్గి యోర్చుకొని యేవిధముననైన కలహములు చంపివేసి యిద్దఱిని సమాధాన పఱుపవలెనని పాటుపడెను గాని మూర్ఖురాండ్రయిన వారియెడల ఆమె మంచిమాట లెంతమాత్రమును పనికివచ్చినవి కావు. మూర్ఖులను బ్రహ్మాదిగివచ్చి బోధించినను సంతోషపెట్టలేఁడన్నమాట అందఱును ఎఱిఁగియున్నదే కదా? అట్లుసత్యవతి వేఁడుకొన్నకొలఁదిని సుందరమ్మకు మత్సర మెక్కువయయి తుదకామెతో మాటాడుటయే మానివేసెను ఆమె యత్తగారి కోపమును చల్లార్చుటకయిమంచిమాటలుచెప్పినప్పుడెల్లనుమండెడుపెనముమీఁద

నీళ్ళు పోసినట్లుమఱింతమండిపడి యశోదమ్మ పెద్దకోడలిమీఁదికోపము గూడ సత్యవతిమీఁదనే కనఁబఱుచుచు అయినదానికిని కానిదానికినికూఁ నిర్హేతుకముగా తిట్టుచు సకలబాధలను పెట్టుచుండెను. సత్యవతి యెవ్వ రెన్నిపాట్లు పెట్టినను సహించి, తానెవ్వరికిని మంచిది కాకపోయినను తన ప్రయత్నమును మానక వారినేలాగునైనను పొందుపఱుపవలయు నని మనసులో భగవంతుని ధ్యానించుచుండును. ఈవిధముగానున్నప్పుడు కలిసియుండుటకు సరిపడక వేంకటేశ్వరులును భార్యయు వేఱుండి ప్రత్యే కముగా వంటచేసికొనుట కారంభించిరి. ఇట్లు గృహచ్ఛిద్రములు దిన దినక్రమమున వృద్ధియగుచు వచ్చినను, మగనిమనస్సునకు విచారము కలుగునని యెంచి ప్రతివారమును తాను నారాయణమూర్తి పేర వ్రాయు జాబులలో సత్యవతి యీసంగతి యెంతమాత్రమును ఉదాహరించినది కాదు.

అక్కడ నారాయణమూర్తియొక్క తెలివియు, బుద్ధియు, విద్య యందలి యాసక్తియు, చూచి నాలవ తరగతిలో చదువుకొనుచున్న యాతని తమ్ముఁడును అట్టివాఁడే యగునని నమ్మి రాఘవయ్యగారి దూర బంధుఁడైన గోపాలయ్యగారు తమకొమార్తెయయిన మహాలక్ష్మిని రామస్వామి కియ్యవలెనని యుద్దేశించి నారాయణమూర్తితో చెప్పఁగా అతఁడు తండ్రిపేర వ్రాసెను. గోపాలయ్యగారికి మండలన్యాయసభలో నెలకు పదియేనురూపాయల జీతముగలపనియున్నది. మహాలక్ష్మికిప్పుడు పండ్రెండవసంవత్సరమువచ్చినది. ఆచిన్నది శ్రీమహారాజుగారి బాలికా పాఠశాలయందు పయితరగతిలో చదువుకొనుచు విద్యాబుద్ధులయందు తోడిబాలికలను మించి ప్రతి సంవత్సరమును మంచిబహుమానములను పొందుచువచ్చెను. రాజకీయపాఠశాలలో అయిదవతరగతియందుచదువు కొనుచున్న కృష్ణమూర్తియను పదునాఱు సంవత్సరముల యీడుగల చిన్నవాఁడు నిత్యమును నారాయణమూర్తివద్ద పాఠములు చెప్పించు

కొనుచుండెను. అతఁడు తనతరగతిలోని వారిలో మిక్కిలి తెలివిగల వాఁడు. అతనికి తల్లిమాత్రమున్నది. అతనికి మాన్యములేమియు లేక పోయినను తల్లి తన నగలమ్మి వడ్డికివేసిన రెండుమూఁడువందల రూపాయలతోను కొమారునికి విద్య చెప్పించుచుండెను ఆచిన్నవానికి సీతనియ్య వలెనని నారాయణమూర్తికి తాత్పర్యముండి తండ్రిపేర వ్రాయఁగా, అతఁడందున కంగీకరించి ప్రత్యుత్తరము వ్రాసెను ఈసంగతి యాచిన్న వానితల్లికి తెలుపఁగా, ఆమెయపరిమిత సంతోషభరితురాలయ్యెను. ఈవిధముగా రెండుసంబంధములునింతయనుకూలమయినవి దొరికినందున వైశాఖమాసములో వివాహములు చేయుటకు నిశ్చయింపఁబడెను వ్యయములో వ్యయము కూడివచ్చునని, అక్కడ లక్ష్మీనారాయణగారు తనభార్య తమ్ముని కొమార్తెను సూరమ్మను సుబ్రహ్మణ్యమునకు చేసికొనుట కొప్పుకొని యీమూఁడు పెండ్లిండ్లును ఏకకాలమునందే చేయుటకు నిశ్చయము చేసికొని పొలముమీఁద నాలుగు వందలరూపాయలు బదులుచేసి పొలమును ముప్పదిసంవత్సరముల కొక కాపువానికి వ్రాసి యిచ్చెను. ఈసూరమ్మతండ్రి యెనిమిది సంవత్సరములక్రిందటనే కాలము చేసినందున తల్లి సవతిబావగారితో పోట్లాడి పుట్టినింటికి లేచిపోయి వ్యాజ్యమువేసి భరణము పుచ్చుకొనుచున్నది. సూరమ్మ కిప్పుడు పదవ సంవత్సరము వచ్చినది. పల్లెలలో పెరిగినదిగనుక చదువన్నమాటయెఱుఁగదు ఈపిల్లను తనకొడుకునకు చేసికొనుటకు లక్ష్మీనారాయణగారి కెంతమాత్రమును ఇష్టములేకపోయినను ఆపిల్లనుతప్ప మఱియొకపిల్లను చేయవల్లపడదని పట్టుపట్టిన భార్యపోరు పడలేక వివాహములో వివాహము చేసినచో సొమ్ముకలిసివచ్చుననుకోరికచేత తుదకెట్లో యంగీకరించెను.

నారాయణమూర్తి వేసవికాలపు సెలవులలో ఇంటికి వచ్చునప్పటికి పెండ్లిపనులు చేయఁబడుచున్నవి. వైశాఖశుద్ధ దశమినాఁడు సుము

హూర్తము నిశ్చయింపఁబడి యావఱకే బంధువులకు శుభలేఖలు వ్రాయఁబడినవి. అయినను గృహమున నొకరికొకరికి పడకపోవుటచేత ఎవ్వరును తిన్నగా శ్రద్ధవహించి పనిచేయక తమకంటనట్టు తటస్థముగా నూరకుండుచువచ్చిరి ఒక్క సత్యవతియు కొంతవఱకు సావిత్రియు పనిపాటులలో మిక్కిలి శ్రద్ధగా తిరుగుచుండిరి. నారాయణమూర్తి తల్లివలన ఇంటిస్థితి యంతయువిని ఖేదపడి, అన్నతో మాటాడి యందఱిని కలుపవలెనని చూచెనుగాని యందువలనను కార్యము లేకపోయెను. వేంకటేశ్వరులు తానొక్కఁడే గడించి తెచ్చుకొను ప్రయోజకుండననియు, పెండ్లికార్యమునిమిత్తమున్న మాన్యములనుకూడ తాకట్టుపెట్టుటవలనపయిగా వచ్చుమార్గము లేక ముందుకుటుంబభారమంతయు తనమీఁద నేపడుననియు తలఁచి తానేలాగుననయిన విడిపోయి వేఱుండవలెనని మనస్సులో నిశ్చయించుకొన్నందున పయికి అతఁడా హేతువును చెప్పకపోయినను స్త్రీల కలహములు మొదలయినకారణములు చెప్పి యిఁక కూడియుండుట పొసఁగనేరదని స్పష్టముగా చెప్పెను అంతట వివాహములు వచ్చినందున లోపలనున్న ద్వేషమును మ్రింగి నలుగురును ఏమనుకొందురో యని యందఱును పయికి కలిసియుండిరి వివాహములు యథావిధిగానే జరగినవి కాని యందులో నిక్కడ చెప్పఁదగినంత విశేషములు లేవియు కనఁబడలేదు పెండ్లివారంతగా అలుగకపోయినను, పెండ్లివారివెంట క్రొత్తబట్టలనిమిత్తము వచ్చిన దూరపుచుట్ట మొకఁడు ముందుగా తనకు పీటవేసినారు కారనియు తనకు విశేషగౌరవము చేసినారు కారనియు అలిగి యొకదినము భోజనమునకు లేవక పెండ్లివారినందఱిని మూఁడుజాములవరకును మాడ్చుట మాత్రము కొంతవిశేషము ఆదినమున నారాయణమూర్తి సాహసము చేసి పెండ్లివారికందఱికిని బోధచేసి యాతనిని విడిచిపెట్టియే భోజనము చేయునట్లు చేయకపోయినయెడల మఱికొన్ని విశేషములు పుట్టునుగాని అట్లు చేయుటవలన మఱునాటినుండి యాచుట్టమే ముందుగా భోజనము

నకు వచ్చికూర్చుండుటచే ఏవిశేషములకును అవకాశము లేకపోయినది. పురుషులలో నారాయణమూర్తియు స్త్రీలలో సత్యవతియుచేసిన యాదరణమువలన అన్నిలోపములును నివారణమై యెల్లవారునుసంతోషించిరి. సుందరమ్మ భోజనముల వేళకుమాత్రమువచ్చి యివి లేవని యవి లేవని లోపములెంచుచు వచ్చినపేరంటాండ్రనాదరించువారు లేరనివారి మీాదను వీరిమీాదను కోపపడునేకాని యొక్కపనినైనను చేసినపాపమున పోయినదికాదు. సత్యవతియొక్క తెయు వంటలోసావిత్రికి సాయము చేయుటయేకాక పేరంటాండ్రకు పసుపురాచి తాంబూలములిచ్చి యాదరించుటలో యశోదమ్మకుతోడుపడి యేలోపమును లేకుండ వేయికన్నులున్నదానివలె ప్రవర్తించెను అందుచేత సాధారణముగా పెండ్లిండ్లలో పోయెడిరీతిగా మూాడువివాహము లొక్కసారిగాజరిగినను, ఇంటఁగల వస్తువొక్కటి యైనను పోలేదు. భాగ్యవంతుల యాఁడుబడుచైనను సత్యవతి యాప్రకారముగా పనిచేయుటచూచి యాగ్రామములో పడుచులు పలువురు పనివచ్చినప్పుడు దాసివలె పనిచేయవలయుననియు, అనుభవించునప్పుడు రాణివలె ననుభవింపవలయుననియు, నేర్చుకొని యాప్రకారముగా నడవనారంభించిరి నోటితో నూఱునీతులను చెప్పుటకన్న చేతితో నొక్కకార్యమేచేసి చూపినయెడల, అదియెంతో ప్రయోజనకరముగానుండి పలువురను మంచిమార్గమున నడిపించును.

ఏడవ ప్రకరణము.

ఈప్రకారముగా వివాహములయి బంధువులను సాగనంపక మునుపేయొకదినమున యశోదమ్మకును పెద్దకోడలికిని పెద్దపోట్లాటజరగినది. ఒకనాఁడుసుందరమ్మకూఁతురు రామానుజమ్మ చేతిలో జేమపండును పెట్టుకొని యాడుకొనుచుండఁగా, చిన్న పెండ్లికూఁతురు సూరమ్మవచ్చి

మంచిమాటలు చెప్పి పిల్లదానిచేతిలోని పండుపుచ్చుకొని సగము తాను తిని తక్కినసగమును మరల చేతిలో పెట్టెను. అదియేలాగుననో సుందరమ్మకంటఁబడి చిన్నతోడికోడలిమీఁద కోపపడి తిట్టెను. ఆ కేకలువిని యశోదమ్మ లోపలినుండివచ్చి చిన్నకోడలిమీఁది పక్షముచేత తానందుకొని యిల్లెగిరిపోవునట్లుగా జగడమాడెను. వారిరువురును మాటలలో ఒకరికొకరు తీసిపోవువారు కాకుగనుక చిత్రవిచిత్రముగా వన్నెలును చిన్నెలును కల్పించి తిట్టినతిట్టు తిట్టకుండ భాషలోనున్న కానిమాటల నన్నిటిని ఉపయోగింప సాగిరి. లక్ష్మీనారాయణగా రది విని సహించియూరకుండలేక భార్యను కూకలువేసి జగడము మానుమని తిట్టిరి. కోపావేశముచేత దేహము తెలియక యశోదమ్మ "లోకువయినదాన్ని నన్ను తిట్టకపోతేమీఁకోడలినితిట్ట డానికి నోరుపడిపోయిందా?" అనిమగని నెదిరించెను. ఎంతశాంతాత్ముల కయినను ప్రాణము విసిఁగినప్పుడు కోపము రాకమానదు గనుక, లక్ష్మీనారాయణగారప్పుడు కోపమాపుకోలేక భార్యను మూలనున్న కఱ్ఱతో నొకదెబ్బ వేసిరి. అందుమీఁద నాబిడ గోలుగోలున నేడ్చుచు పెద్దపెట్టున శోకమున కారంభించెను. ఇంతవఱకును గదిలో మంచముమీఁదపరుండి వేడుకచూచుచున్న వేంకటేశ్వరులు లోపలినుండి లేచివచ్చితల్లిమీఁదికోపమునభార్యనుచితుకఁగొట్టెను. అప్పుడు సుందరమ్మ యింటపీనుఁగు వెడలినట్లు తలవిరియఁబోసికొని క్రిందపడిదొర్లుచు ఊరును వాడయు వినఁబడునట్లుగా పెద్దపెట్టున రోదనము చేయ మొదలుపెట్టెను. సాధారణముగా మూర్ఖురాండ్రకు తమ కార్యమును సాధించుకొనుటకు ఏడుపే ముఖ్యసాధనమయి యేనిమిషమున కావలసిన ఆనిమిషమున సిద్ధముగానుండును. స్త్రీలను విద్యావతులఁగాఁజేసియైక మత్యమువలనిలాభము తెలిసికొనునట్లు చేసినంగాని వారు వివేకముగలవారై పోరులేకకూడియుండి యొక యింటనూఱుజట్లముడునుగాని రెండుకొప్పులిముడ'వన్న సామెత అసత్యముచేయఁజాలరు.

తరువాత పెండ్లికివచ్చిన చుట్టము లందఱును తమతమ గ్రామములకు వెళ్ళిపోయిరి. యశోదమ్మకు మిక్కిలి ప్రేమయగుటచేత మఱందలిని మేనకోడలైన సూరమ్మను తనయొద్దనే మఱికొన్నిదినములుంచుకొనెను. సూరమ్మ చిన్నప్పటినుండియు నల్లరిగా తిరిగినది గనుక, ఏవో దుడుకుచేష్టలుచేయుచు నెల్లవారితోను జగడమాడియత్తగారితోనందఱి మీఁదను చాడీలు చెప్పుచుండును ఆమాటలునమ్మి యశోదమ్మ జగడమునకువచ్చి యెల్లవారిని తిట్టుచుండును ఒక్క సత్యవతితప్ప తక్కినవారందఱును మరల జగడమాడుచుండుటచేత, ఇంట నిత్యమును ఏదో యొకవిధమున వివాదము సంభవించుచునేయుండును. అందులో ముఖ్యముగా యశోదమ్మకును సుందరమ్మకును జరగెడు పోట్లాట చూచినవారికీయిల్లువిడిచిపెట్టి యెప్పుడులేచిపోయి సుఖముగాతుమాయనను బుద్ధిపుట్టక పోదు. సత్యవతి కోపపడకపోయినను సూరమ్మను దగ్గఱకుపిలిచి మంచిమాటలతో బుద్ధిచెప్పుచువచ్చుటచేత కుక్కకు నేయి పడనట్లాహితవచనము లాచిన్నదానికి పడక మనసులో కోపముపెట్టుకొని సూరమ్మ ప్రతిదినమును అత్తగారితో సత్యవతిమీఁదనేరములుచెప్పుచుండును. ఆ మాటలుపట్టుకొని యశోదమ్మ నిష్కారణముగా నిత్యమును తిట్టికొట్టి సత్యవతిని కోసిపెట్టుచువచ్చినను మాటకెదురుమాట లేకపోవుటవలన పయికేమియు కానరాకుండెను. పూర్వసురాండ్రగుటచేత మన స్త్రీలు సాధారణముగా నెదురుతిరుగువారిజోలికిపోక తమకు లోఁబడి లోకువగాకనఁబడువారిమీఁద నేయుందఱిమీఁదికోపమునుగనఁబఱుతురుగనుక అత్తగారివలన సత్యవతికి కలుగుబాధ యింతింతని చెప్పనలవికాదు. అట్లున్నను సత్యవతి చాటుననైనను అత్తగారు మంచిదికాదని చెప్పుట కాని మనసులోనయినను కోపముపెట్టుకొనుటకాని యెంతమాత్రమును లేదు. తల్లికిసుందరమ్మతోడిపోరుచూచికొంతకాలమిద్దఱిని దూరముగానుంచుట యుక్తమనితలఁచి భార్యతల్లిని తనతోఁగూడ రాజమహేంద్ర

వరముతీసికొనిపోవలెనని నారాయణమూర్తి యాలోచించుచుండఁగా, ఇంతలో లక్ష్మీనారాయణగారు రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళివచ్చెదనని చెప్పి యెవ్వరికిని తెలియకుండ కొంతసొమ్ముతో కాశీయాత్రకు ప్రయాణమయి విశాఖపట్టణముచేరి యుత్తరమువ్రాసిరి. ఆయుత్తరమువచ్చిన తోడనే యింట నందఱును కొంతవిచారించి యేలాగున నైనవాతనిమరల నింటికి రప్పింపవలెనని చూచిరిగాని యింకదారిలో నాతనినిపట్టుకొనుట దుర్ఘటమనియెంచి యాప్రయత్నమును మానుకొనిరి.

తరువాత నారాయణమూర్తి తల్లి మొదలయినవారితో రాజమహేంద్రవరమునకు వెళ్లుటకు ప్రయాణములగుచువచ్చెనుగాని యున్నయూరినొకపట్టున వదలలేక మంగళవారమనియొకనాఁడును, శుక్రవారమనినొకనాఁడును, అష్టమినవమి యనికొన్ని దినములును వర్జ్యమనియొకసారియు తిథివారనక్షత్రములు పొసఁగవి కావనికొన్ని దినములును యశోదమ్మ జరపినమీఁదట తుదకు త్రయోదశినాఁడు ప్రయాణము నిశ్చయించుకొని యుండఁగా, ఇంతలో నేకాదశినాఁడా మెకుఱికి గట్టివిరేచనములారంభమయి విశేషజ్వరముకూడ సగపడెను. మొదట రెండుమూఁడుదినములు కూరగాయవైద్యము చేసిరిగాని దానితో రోగముమళ్ళక మఱింత ప్రబలమయి నందున మందిచ్చుటకయి పూజారిశరభయ్యను తీసికొని వచ్చిరి. అతఁడు చేయిచూచి యీరోగము మేహకారకముమీఁద పుట్టినదని చెప్పిమూఁడు దినములలో విరేచనములు టక్కునకట్టించెదని పదిరూపాయలొప్పించుకొని యేవేవో మందులు వేయ మొదలుపెట్టెను. వ్యాధి యంతకంతకు ప్రబలుచునేయున్నను వైద్యుఁడువచ్చి ప్రతిదినమును చేయిచూచుచువిరేచనములు తగ్గకపోయినను ఒకదినముకంటె నొకదినము చేతిలో గుణమగపడుచున్నదనియు, క్రమక్రమముగా కుదురవలెనుగాని విరేచనములొక్కసారి కట్టుట మంచిది కాదనియు, అందుచేతనే తాను నిమిషములో విరేచనములు కట్టింపఁగలిగియు దానినిమిత్తమయి యంతగా పనిచేయకమూల

మునుకనుఁగొని మేహకారకపువిషయములో విస్తారముగా పనిచేయుచున్నాననియు, చెప్పి ఆవుమజ్జిగతో అన్నము పెట్టించుచుండెను. అందుచేత నామె యంతకంతకు బలహీనురాలై లేవలేక మంచముపట్టెను. కొన్ని దినములకు మెల్లగా మీఁగాళ్ళమీఁద ఉబ్బారంభమయి క్రమక్రమముగా పయికి ప్రాకసాగెను. అదిచూచి నారాయణమూర్తి మొదలయినవారామెజీవించుటయేదుష్కరమనితలఁచుకొనిరి. తనచేతిమీఁదుగా నెందఱినో కడతేర్చి యున్నవాఁడు గనుక వైద్యుఁడాసంగతి నావఱకే కనిపెట్టి ప్రాణముపోయినమీఁదట తనసొమ్మురాదని యెఱిఁగి యేదో మిష పెట్టి ముందుగానే సొమ్ములాగవలెనని నిశ్చయించుకొని యీపూటచింతామణి వేయక పోయినయెడల కార్యము లేదనియు తాను చెప్పినట్లుపథ్యమునడపక పాడుచేసినారనియు, ఆయౌషధము తనయొద్ద లేదుగనుక వేరేయొక నమ్మక మయినస్థలములో కొని తీసికొని వచ్చుటకు పదిరూపాయలు నిమిషములమీఁద కావలయుననియు చెప్పెను. వేంకటేశ్వరులు తన పెట్టెలో ముప్పదిరూపాయలున్నను ఏమియు లేనివానివలె నటించెను. నారాయణమూర్తి నిజముగానే తనయొద్ద నేమియు లేక యేమిచేయుటకునుతోఁచక విచారించుచుండెను. సత్యవతి ఆసంగతియెఱిఁగి భర్తనుచే సైగచేసి గదిలోనికిపిలిచితనమెడలోనికాసులుఁనాలుగుతీసి చేతిలో పెట్టి యివిఅమ్మి వైద్యునకిచ్చి మంచిమందు వేయింపవలసినదనియాత్రముతో చెప్పెను. పుట్టినింటివారు పెట్టిన భార్యసొత్తునమ్ముటకు మనసుకొల్పక యతఁడు సంశయింపసాగెను.

సత్య—మీరెంతమాత్రమును సందేహపడవద్దు. నాప్రార్థన విని యీకాసులనుయెవరికైనా అమ్మివేసి వేగిరముమందు వేయించండి. బ్రతికివుంటేనగలు యెప్పటికైనా నావస్తువిగానిపోయినప్రాణముమళ్ళీరాదు.

నారా — నిష్కారంగా నీనగపోవడమేకాని మాతల్లి దక్కేజాడ కనపడడంలేదు. నేనునీకేమీ సొమ్ము పెట్టకపోవడంసరికదా నీకుపుట్టింటి

వారు పెట్టిన సొమ్ముకూడా తీసుకోవడానికి నాకు చేతులు రావడంలేదు.

సత్య — నేనేమిసొమ్ము నెప్పుడగా దీనిని తీసుకోవడానికి మీరెందుకు సంశయిస్తారు? మీరు బాగావుంటేనాకునగలులేకపోయినావిచారం లేదు. ప్రాణం వున్నంతమట్టుకు మనము చెయ్యదగిన ప్రయత్నము మనము చెయ్యవలెను మీరు వృథాగా కాలం పోగొడుతూవున్నారు. ఇక నామాటకడ్డంచెప్పక వేగిరంతీసుకుని వెళ్ళండి.

అని బలవంత పెట్టగా, అతఁడు మఱియొక మార్గము కనఁబడనందున విధిలేక విచారముతో నాలుగుకాసులసుతీసికొనిపోయివిక్రయించి పదిరూపాయలును వైద్యునిచేతిలో పోసెను. అత్తగారికిరోగమువచ్చినది మొదలుకొని సత్యవతియే యామెనుకనిపెట్టుకొనియుండిసమస్తోపచారములను చేయుచుండెను. అందులోను ముఖ్యముగా నామెమంచమెక్కినది మొదలుకొని రాత్రియుపగలును మంచముపడువఱకు, మంచినీళ్ళిచ్చుచు, కాళ్ళును చేతులును పట్టుచు, తాపముపోవునట్టువిసరుచు, వైద్యుఁడు చెప్పినప్రకారము కసుపు మొదలయినవి కాచి కావలసినపట్లు వేయుచు, మందులు నూఱుచు, మలమూత్రములు మంచములో నేయైనను రోతపడక విసుఁగుకొనక తీసి బట్టలుమార్చి బట్టలు వేయుచు, కావలసినప్పుడు లేవఁదీసి పరుండఁబెట్టుచు, కడుపునపుట్టినబిడ్డకంటె నెక్కువగాపనులు చేయుచుండెను. సావిత్రి పథ్యపానములు చూచుచు ఇంటనున్నవారికందఱికిని వండిపెట్టు. ఆయినతరువాత కొంతసేపు తల్లివద్దకూరుచుండి వ్యసన పడుచుండెను. సీతయొక్కతయే సత్యవతియందు మిక్కిలి ప్రేమకలది గనుక చిన్నతనమగుటచేత తల్లి దేహస్థితి తిన్నగా తెలియకపోయినను మందులు నూఱుట మొదలయిన పనులలో సదినెగారికి తోడుపడుచుండెను. సుందరమ్మ యెవ్వరైనను వచ్చినప్పుడు బుడిబుడియేడుపులేడ్చుచు వచ్చినను, అత్తగారికొక్కపనియైనను చేసినదికాదు. యశోదమ్మకంతకంతకు దినములు దగ్గఱపడుచుండెను. చివరకందఱును ఆమె బ్రతుకునన్న

యాశవదలుకొనిరి. అందుకును తొందరపడి వైద్యునినిమిత్తమై పరుగు లెత్తుచున్నప్పుడుశరభయ్య మొగముచాటువేసెను.అప్పుడొకవైద్యుఁడు వచ్చి తనకు రెండురూపాయలిచ్చినయెడల రెండుగడియలలోరోగము మళ్ళించెదనని చెప్పఁగా, కన్నులవెంబడిని నీరుకార విసనకఱ్ఱచేతఁబట్టు కొని విసరుచున్న సత్యవతి తనచెంగుననున్న రూపాయలువిప్పి చేతిలో పెట్టి మందువేయించెను. ఆతరువాత ఏమందువేసిన బ్రతుకునోయను నాసచేత నతఁడు వైద్యుఁడౌనా కాఁడాయని విచారింపక యెవ్వరేది యిచ్చినను దానినెల్ల మ్రింగఁ గలిగినంతవఱకు నోటిలోపోసిరి. ఆమె యించుమించుగా నెలదినములు మంచముమీఁదనున్నను ప్రాణముపోవు వఱకును తెలివిగలిగియేయున్నది. ఆమె వెనుక సత్యవతి నెంతబాధపెట్టి నను, ఆపత్కాలమందు తనకుచేసిన యుపకారము చూచి మిక్కిలి సం తోషించి కోడలిని దగ్గఱగాపిలిచి కౌఁగిలించుకొని కన్నులనీరుపెట్టు కొని "నీవు మాయింటికి కేవలమూ మహాలక్ష్మివి నేను నీవిషయంలో చేసిన తప్పులు క్షమించి మఱచిపోవలెను. నేను యింకొకజన్మమందునీ కడుపునపుట్టి నీరుణం తీర్చుకోవలెనని దేవుణ్ని ప్రార్థిస్తాను" అని చెప్పి మొగమునకు చేతులడ్డము పెట్టుకొనెను సత్యవతియునేదో చెప్పవచ్చి దుఃఖముచేతనోరుతడఁబడక కన్నులనీరుకార్చుచునూరకుండెను. ఇంతలో యశోదమ్మకవసానదశ వచ్చినందున మంచముమీఁదనుండి క్రిందికిదింపుట కయి వేంకటేశ్వరులను పిలువఁగా నతఁడావఱకే నక్షత్రమంచిదానో కాదో, తల్లిని వీధిలో పెట్టవలెనో లేదో తెలిసికొనివచ్చుటకై సిద్ధాంతి యింటికిపోయియున్నందున కనఁబడనేలేదు అప్పుడు నారాయణమూర్తి మొదలయినవారు కిందచాపమీఁద ఆమెను పరుండఁబెట్టిరి. ప్రాణము పోయినతరువాత చుట్టుపట్లవారు చూడవచ్చినప్పుడు సుందరమ్మయేడిచి నంత బిగ్గరగా కేకలువేసి యేడ్చినవారు మఱియెవ్వరునుకనఁబడలేదు. ప్రాణముపోయినతరువాత వేంకటేశ్వరులువచ్చి యేలవీధిలోపెట్ట లేదని

తమ్ములమీఁదకోపపడ మొదలుపెట్టెను. గృహయజమానురాలుపోయిన ప్పుడిల్లేప్రకారముగానుండునో యందఱకును తెలిసియుండునుగనుక వారి యేడుపులును పెడబొబ్బలును వర్ణింపవలసినపనిలేదు. అదిపట్టణముకాక పోవుటచేత మోచుటకు డబ్బియ్యవలసిన యక్కఱలేకయే బంధువులు నలుగురువచ్చి సహాయపడి శవమును తీసికొనిపోయి దహనాదికృత్య ములు జరగించిరి తరువాత పదిదినములు జరగవలసిన కర్మలు యథా విధిగా జరగినవి. ఉత్తరక్రియల నిమిత్తమయి వ్యయపడిన సొమ్ములో విస్తారభాగము సత్యవతి కాసులనమ్మిన సొమ్మేయైనను వేంకటేశ్వరులు కూడ కొన్నిరూపాయలు కర్చుపెట్టవలసివచ్చెను. అందుచేత తాను ఋణముల పాలగుచున్నాననియు, అందఱిని కూరుచుండఁబెట్టి మేప లేననియు, వేంకటేశ్వరులు విసుగుకొనుచు పదిదినములలోనే తక్కిన వారు వేరుండవలయునని యభిప్రాయము కనఁబఱిచెను. అందుచేత నారాయణమూర్తి సావిత్రిని చెల్లెలిని తమ్ముల నిద్దఱిని భార్యనుతీసికొని రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళుటకు నిశ్చయించుకొనుచుండెను.తల్లినగలు న్యాయముచేత కొమార్తెకు రావలసినను తగవులుపడక వదినెగారి యొక్కయు అన్నగారియొక్కయు ఇష్టప్రకారము వారికేయిచ్చివేసి, పాత్రసామగ్రి వారుకోరినంత వారికి వదలివేసి తక్కినవారి నందఱినితన వెంటఁదీసికొని నారాయణమూర్తి రాజమహేంద్రవరము ప్రవేశించెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

నారాయణమూర్తి కుటుంబసహితముగా రాజమహేంద్రవరము ప్రవేశించిన తరువాత కొన్నిమాసములు సుఖముగానుండెను ముంగొండాగ్రహారమున నారాయణమూర్తితో నున్నకాలముననే సత్యవతికి గర్భమునిలిచినందున నీళ్ళాడుటకై పుట్టినింటివారామెను పెద్దాపురము

నకుఁదీసికొనిపోయిరి. పెద్దాపురములో రాఘవయ్యగారియిల్లుమాధ్వులునిచిన "పీర్ల పంజా" కు సమీపముగా నుండెను. సత్యవతి తానా (పంజా) కథను విన్నప్పుడు ముప్పదిమూడుకోట్ల దేవతలును స్థల దేవతలును గ్రామ దేవతలు గృహ దేవతలును చాలక హిందువులకు తురక దేవతలుకూడ కావలసివచ్చినారాయని యాశ్చర్యపడసాగెను సత్యవతి తల్లియైన శ్యామలాంబయు చిన్నప్పటినుండియు పట్టణవాసమున మెలఁగినదగుటచేతను చదువుకొన్నదగుటచేతను సాధారణముగా తనయీడు స్త్రీలకుండు వెఱ్ఱియాచారములును మూర్ఖత్వమును లేనిదై లేనిపోనియుపవాసములుచేసి దేహము చెడఁగొట్టుకోక యిల్లు శుచిగానుండుటయందును వేళపట్టున భోజనము లమర్చుటయందును మిక్కిలి శ్రద్ధవహించుచుండును. అందుచేత రాత్రియుపగలును నిత్యమునొక్కవేళకు భోజనములగుచుండుటయు ధనవంతులకు సాధారణముగానుండు రోగములును రొచ్చులును లేక యింట నెల్లవారును మంచి యారోగ్యదశ గలిగియుంటయుచూచి, ఆయూరివారందఱును మిక్కిలి వింతపడుచుందురు ఆమె యోగ్యతకు తగినట్టుగానే కోడలుకూడ మిక్కిలి గుణవంతురాలును విద్యావంతురాలు నయియుండెను. ఆచిన్నదానిపేరు జానకమ్మ ఆమె యంతగా రూపవతికాకపోయినను గుణవతియగుటచేత భర్త కాచిన్నదానియందుఁగల ప్రేమమింతంతయని చెప్పనలవికాదు ఆదంపతుల పరస్పరానురాగము చూచినవారెల్లను భార్యాభర్త లేక దేహ మన్నమాట వీరియెడ సార్థకమయ్యెనని మెచ్చుకొనుచుందురు లోకములోమూఢులనేకులు తమభార్య లెంత సుగుణసంపద గలవారయినను పయితోలు తమకన్నుల కింపుగా లేదని యాముద్దరాండ్రను విడిచి నరకకూపమునకు ప్రథమసోపానములుగానుండి యావనమదాంధుల కన్నులను భ్రమింపఁజేసి తేనెమాట లనుపాశములచే వారినాకర్షించి గోతిలో పడఁద్రోయ నవతరించి వ్యభిచారమే కులవృత్తిగాఁగలయుపమృత్యుదేవతలవలలలో

తగులుకొని యిల్లును శరీరమును గుల్ల చేసికొని నిందలపాలగుదురు. అట్టి బుద్ధిహీనులు లీదంపతుల చరిత్రమును వినియు కనియు బుద్ధి తెచ్చుకోవచ్చును. అత్తగారికి జానకమ్మయన్న రెండవప్రాణము; ప్రతివిషయమునందును వారిద్దఱిదియు నొక్క మాట. లోకములోని మూఢవనితలయందువలె అత్తగారును కోడలును తారసించునప్పుడు పిల్లియు ఎలుకయు తారసించినట్లుండక లక్ష్మియు సరస్వతియు కలసినట్లింతో హృదయరంజకముగా నుండును; ఆయింట కోడలికన్న మాట కర్ణకఠోరముగానుండక చెవుల కమృతతుల్యముగా సోకును. సత్యవతియు జానకమ్మయు దేహములు వేఱైనను ప్రాణమొక్కటియే యన్నట్టు కలసిమెలసియుందురు. వారియుభయులకును గల చెలికారమువలని సుఖమనుభవించి తీరవలసినదే గాని చెప్పతీరదు. «పిండిబొమ్మను జేసి పీటమీఁద పెట్టిన, ఆడుబిడ్డతనము నకల్లలనాడిన" దన్నసామెత యేయుగములోనిదోయని వీరియింటనుండువారికెల్లను తోచుచు. ఏయింటివారి కాయింటివారును, ఏగుణము వారికాగుణమువారును సరిపడుదురన్న మాట వీరినిచూచినచో సిద్ధాంతమగును. ఇద్దఱును సమానగుణవతులే యని చెప్పవచ్చినను విద్యాబుద్ధులయందు జానకమ్మ సత్యవతిని జూచి నేర్చుకోవలసినయంశము లనేకము లున్నవి. సత్యవతి పుట్టినింటనున్నకాలములో నడతవిషయమునను చదువువిషయమునను జానకమ్మ యొక్కోసంగతులను నేర్చుకొని యెంతో వృద్ధిపొందెను. చదువెఱుఁగని స్త్రీలు చేసినట్టుగా వారెప్పుడును పరులదోషములను చెప్పుకొనుచు కాలముగడపరు. పనిపాటు లయినతరువాత తీఱికకలిగినప్పుడేదో పుణ్యాంగనాచరిత్రమును చదువుచునో లోకోపకారవిషయమున ప్రసంగించుచునో ప్రొద్దుపుచ్చుచుందురు. అత్తలును కోడండ్రును, భార్యలును భర్తలును, ఈప్రకారముగా కుటుంబములో అన్యోన్యమైత్రికలిగియున్నచో, ఆగృహమే భూలోకస్వర్గమని చెప్పవచ్చును. వారియింట రాఘవయ్యగారి ముత్తవతల్లిమాత్ర మీసమాజములో కలియని దొక్కతె

యున్నది. ఆమె కిప్పుడు దాదాపుగా డెబ్బదిసంవత్సరములు ఉన్నవి. రాఘవయ్యగారి తాతగారామెను ముసలితనములో వివాహము చేసికొని యామెవలన సంతానము కలుగకమునుపే లోకాంతరము చేరెను. ఆమెపేరు పార్వతమ్మ. ప్రొద్దు జరగనప్పుడు జానకమ్మయు సత్యవతియు "అవ్వా"! అనిపిలిచి పూర్వకాలకథల నడుగుచు వేడుకగా ప్రొద్దుపుచ్చుచుందురు. ఆమె కీకాలపువారినడతలును వస్త్రములును క్రొత్తగానుండును.

ఈప్రకారముగానుండఁగానొకనాఁడు చంద్రగ్రహణము పట్టెను. పార్వతమ్మ పట్టుస్నానము చేసివచ్చి తడిబట్ట విడిచి పొడిబట్ట కట్టుకొని విడిచినబట్టను దణ్ణెముమీద నారవేయుటకయి దొడ్డిలోనికి వచ్చునప్పటికి సత్యవతియు జానకియు చంద్రుని వ్రేలితో చూపుచు గ్రహణమువిషయమై యేదో మాటాడుకొనుచుండిరి. అదిచూచి పార్వతమ్మ ముక్కుమీద వ్రేలువేసికొని దిగులుపడి మాటలేక నిలుచుండెను.

సత్య—అవ్వా! యేమి యిలాగు తెల్లపోయి నిలుచున్నావు?

పార్వ—ఏమిఅవ్వ? కొంపముంచివేసినావు మాకాలంలో యెన్నడూ గ్రహణంవచ్చినదంటె కడుపుతోవున్నవాళ్లు గదిలోపడుండి కడుపువుబ్బుకువచ్చినా శుద్ధమోక్షం అయ్యేదాకా గడపదాటి యివతలకువచ్చి యెరగరు. యిదియేమివిరుద్ధమే? యిదియేమివిరుద్ధమే?

సత్య—(నవ్వుచు) అవ్వా! వస్తేయేమి?

పార్వ—ముసలిదాన్ని నామాటలు నీకు చీమ కుట్టినట్టయినా వుండలేదు. యెదురుకెదురు నామాట వేళాకోళంగా వుండి నవ్వుతూ వున్నావు. రేపుపుట్టే పిల్లవాడికి ముక్కో కాలో వంకరవచ్చినప్పుడు పెద్దదానిమాట విన్నానుకానుగదా అని అప్పుడు విచారిస్తావు.

సత్య-అవ్వా! యెవళ్లకైనా గ్రహణం మొకికిరావడంనీవుచూశావా?

పార్వ—నాఅన్నగారికుమారుడు నామేనల్లుడికి ముక్కుకాడకెలెడు మొట్టివచ్చింది. మావదినెగారు గ్రహణంపట్టినప్పుడు యివతలకు

రాకపోయినా మంచముమీఁద పడుకొని కదిలిందట! అందుమూలంగా ఆమొగికి వచ్చింది. గ్రహణం పట్టినంతసేపూ కడుపుతో వున్నవాళ్ళు కాలూ చెయ్యీ అయినా కదపకూడదు యేది కదిపితే దానికల్లా మొగికి వస్తుంది. ఏమేసత్యా! యింకాకదలవ్వు? నామాట వట్టిబూటకంకింద కట్టి వేసినావా యేమిటి?

సత్య — అవ్వా! అలాఅనుకోకు. ఈవటికే చంద్రుణ్ని చూచి నానుగనుకఇఖముళ్ళీచూడడంచేతనచ్చేదియేమిలేదని అట్టేనిలుచున్నాను. నీఆజ్ఞ అయితే చూడడం మానివేస్తాను.

పార్వ — నీవు నదురూబెదురూ లేకుండా మాట్లాడుతూవున్నావు. పిల్లవాడు యేమైపోతాడో అన్నభయం నీకు యిప్పటికీ పుట్టలేదు. నీకు తెలిసినమెట్టవేదాంతాలు నాకు తెలియవు. ఈకాలంలో యింత లేసి వాళ్ళకూ పెద్దవాళ్ళమాట అంటే లక్ష్యం లేదు.

సత్య — అవ్వా! కోపపడకు. యిదుగో వస్తూవున్నాను. నిద్దరపట్ట కుండావున్నది మీకాలపుకబుర్లు యింకా యేమయినా చెపుదూ నీవు మొగుడితో కాశీయాత్ర వెళ్ళినావుగదా దోవలో యేమేమిచూచినావు?

పార్వ — ఆకాలపుకబుర్లుచెపితే మీకుయిప్పుడు నవ్వులాటగా వుంటుంది. పూర్వం కాశీకి వెళ్ళినవాడూ కాటికివెళ్ళినవాడూ వకటేఅని చెప్పేవారు. అప్పుడు మళ్ళీవచ్చిందాకా యింట్లోయెవ్వరికీ బ్రతికివున్నా రన్న ఆశ లేదు. ఇప్పుడు రెస్సెల్లలోనే దుడుగూమదుగూకాశీవెళ్ళినామని యిట్టేవస్తారు నిజంగా వెళుతారో లేదో తెలియదు.

సత్య — అవ్వా! నీవు కాశీ యెందుకు వెళ్ళినావూ?

పార్వ — నాచిన్నతనంలో నన్ను సవితిపట్టుకుని యెన్నివైద్యాలు చేయించినా యెన్నిదివ్యస్థలాలకు వెళ్ళినా యెన్నితీర్థాలలో స్నానాలు చేసినా వదిలిందికాదు. సోదికి వెళ్ళినప్పుడు కాశీకి వెళితే వదులుతానని చెపితే మావారు నన్ను తీసుకుని వెళ్ళినారు.

సత్య—అవ్వా! దోవలో జగన్నాథం చూచినావా?

పార్వ - అయ్యో! జగన్నాథమే చూడకపోతే యింకా యేమి వున్నది? స్వామివారిప్రసాదం యింకా నావద్దకొంచెంవున్నది రేపు మడి కట్టుకొన్నప్పుడు జగన్నాథంబుట్టలోనుంచి తీసి నీకుకొంచెం పెడతాను. అక్కడ ప్రసాదం యిచ్చేవాళ్ళు జగన్నాథపుమంగలవాళ్లు. మనం దాన్ని కళ్ళనద్దుకొని తినక మంగలవాడి ప్రసాదం వద్దంటే తక్షణం కళ్లుపోతవి.

సత్య—అవ్వా! జగన్నాథస్వామికి కాళ్ళుచేతులూ లేవంటారు నిజమేనా?

పార్వ—దానికి కారణం చెపుతాను విను. అతనిపేరు జ్ఞాపకం లేదు యెవరోకాని గొప్పరాజు వుండేవాడు ఆరాజు కోట్లకొద్దిసొమ్ము ఖర్చుచేసి గొప్పదేవుడుగుడి కట్టించి దానిలో వుంచడానికి తగినదేవుణ్ని చేయించవలెనని కాశీపనివాళ్ళను పిలిపించి దివ్యసుందరవిగ్రహం గల దేవుణ్ని చేసుకురమ్మని చెప్పినాడు.

సత్య — అలాగు యెవరైనాచేసి తీసుకునచ్చినారా?

పార్వ—లేదు విగ్రహంబాగానుండకపోతే బుర్రతీసివేయిస్తానని రాజు భయపెట్టడంచేత పనివాళ్ళుయెవళ్ళూ వచ్చినారుకారు. యిలా కొంతకాలం జరిగినతరువాత వకనాడు వకముసలివాడు వులిసుత్తిపుచ్చు కొనివచ్చి నీవు కోరినవిగ్రహాన్ని చేస్తానని రాజుతో చెప్పినాడు విగ్రహం బాగావుండకపోతే తలతీసివేయిస్తానని రాజు చెప్పినా జడియక అందుకే వప్పుకొని వకటిమాత్రం కోరినాడు.

సత్య —యేమికోరినాడు?

పార్వ—నేను విగ్రహంచేస్తూవున్నంతకాలమూ యెవరూ లోపలికి రాకూడదు. అలావస్తే చెడిపోతుందని రాజుతో చెప్పి వప్పించి గుళ్లో ప్రవేశించి లోపల తలుపు గడియ వేసుకొన్నాడు. రాత్రీపగలూకూడా వకటేమోస్తరుగా గుళ్లో టక్కూటక్కూ సుత్తిదెబ్బలు వినబడుతూ

వుండేవి ఈప్రకారముగా మూడునెలలయినతరువాత రాజు యిక చప లత్వంపట్టలేక గుడిగోడలు పగలకొడుతూవున్నాడేమోఅనుకుని తలుపు దగ్గిరకు వెళ్ళి కేకలువేసినాడు ఎంతకేకలు వేసిన పలుకకపోవడమే కాకుండా గుడిఅంతా సుత్తిదెబ్బలు మరింతబిగ్గరగా వినపడడంమొదలు పెట్టేటప్పటికి రాజు జడిసి గునపాలు తెప్పించి తలుపులు బద్దలుకొట్టించి లోపలప్రవేశించిచూడగా మొండికాళ్ళూ మొండిచేతులూ వున్న ఒక అందవికారమయిన బొమ్మ లోపలవున్నది

సత్య—రాజు చూచి యేమి చేసినాడు?

పార్వ—యిటువంటివిగ్రహం చేసినావేమని రాజు అడిగేటప్పటికి ఆముసలివాడు మీరుకడతేరాచెయ్యనిచ్చినారుకారు. మీరు తొందరపడకపోతే యిదే దివ్యసుందరవిగ్రహం అవునని చెప్పినాడు అందుమీద రాజునకు కోపంవచ్చి శిరచ్ఛేదంచేయిస్తానని బయలుదేరేటప్పటికి "ఇదే జగన్నాథస్వామి అయి అందరూ కొలుస్తారు" అని పయికి యెగసి రాళ్ళలోనుంచిదూరి మాయమయి పోయినాడు.

సత్య—మనిషి రాళ్ళసందునుంచి యేలాదూరినాడు?

పార్వ—అతడు సామాన్యం మనిషి అనుకున్నావాయేమి? పరమేశ్వరుడే ముసలివాడయివచ్చి ఆప్రకారంచేసినాడు. అందుచేతనే జగన్నాథంలో దేవుడికి అంతమహాత్మ్యంవచ్చింది. ఆస్వామివారిరథంకింద పడి చస్తే యెంతోపుణ్యంవస్తుందట. దిక్కుమాలినకుంపినీవాళ్ళు యిప్పుడు యెవళ్ళనూ చావనియ్యరు కిరస్తానీ రాచరికంచేత యిప్పుడంతా మాలకూడువచ్చింది. వాళ్ళు యెప్పుడో వర్ణసంకరం చేస్తారు.

సత్య—అవ్వా! నిష్కారణంగా సర్కారువారిని యెందుకు తిడతావు? వారు మనకు యేమిఅపకారంచేసినారు? యిప్పుడుమూడు రోడ్లు వేయించి కాలవలు తవ్వించి దేశం యెలాబాగుచేసినారో?

పార్వ—యేమిచేసినారులే. కులం పాడుచేసినతరువాత యివన్నీ

యెందుకు? సాగుమానాలు బొత్తిగా మాన్పించినారుగదా?

సత్య—నీవెప్పుడైనా సాగుమానం చేస్తూవుండగా చూచినావా?

పార్వ—వక్కటిమాత్రం చూచినాను. నాకప్పుడు ఇరవయ్యేళ్లు కంటెయెక్కువలేకపోయినా మావాళ్లుపోయేటప్పటికే యీదిక్కు మాలిన కుంపినీవాళ్లు సాగుమానం మానిపించి వేసినార్లు ఆయేడే మానిపించి వేసినారని అంతటా వింతగా చెప్పుకునేవార్లు.

సత్య—నీవు చూచింది మాకు చెపుతావా?

పార్వ—మాబంధువుడే వకడు డబ్బయియేళ్ళ ఆయన చచ్చి పోయినాడు. ఆయన మూడోపెళ్ళిపెళ్ళాము యింకా పెద్దమనిషికాలేదు. యేడేళ్ళువున్నవికాబోలును! మొగుడుచస్తే తిన్నగాయేడుపే యెరగక పోయింది. ఆచిన్నదానితండ్రి మహా తెలిసినవాఁడు. నిత్యకర్మలూ అన్నీ అయి అపరాహ్ణంతిరిగి తేనేకాని భోజనంచేసేవాఁడుకాఁడు మొగుడు పోయినప్పుడు పిల్లది వీధులో ఆడుకుంటూవుండగా తండ్రియెత్తుకొనిలోప లికితీసుకువచ్చిసాగుమానం చేస్తే యెల్లకాలము స్వర్గములో మొగుడితో సుఖపడడమేకాకుండా మొగుడివంక వారినీ తండ్రివంక వారినీకూడా తరింప చేస్తావని చెప్పేటప్పటికి సాగుమానమంటే యేమిటో తెలియక మంచిదని వప్పుకున్నది. వెంటనే ఆచిన్నదాని వంటినిండా నగలుపెట్టించి అలంకరించి మంచిచీర కట్టించి కొత్తపెళ్ళికూతుర్లలాగు చేసి బాజాభజంత్రీలతో వూరేగిస్తూ శవంతోకూడా దూరంగా గోదావరివద్దకు తీసుకువెళ్ళినారు. అదిచూడడానికి వూళ్ళోప్రజ వేలకొద్ది వెళ్ళినారు. పసుపూకుంకమూ తెచ్చుకోవడానికి వూళ్ళోవుండే పునిస్త్రీలంతా వెళ్ళినారు. మొట్టమొదట మొగుడితల చిన్నదానితలమీఁదపెట్టి బ్రాహ్మలు మంత్రాలు చెపుతూ యేమేమోకర్మలు చేయించి తరువాత చిన్నదాని నగలన్నీ తీయించి తండ్రి బ్రాహ్మలకు పంచిపెట్టినాడు.

సత్య—ముత్తైదలకు పసుపూకుంకమూ యెప్పుడుపంచిపెట్టినార్లు?

పార్వ—చాలకాలం అయింది, మరిచిపోయినాను అదివరకే కాఖోలును పిల్లదానిచేత అందరికీ పసుపూ కుంకమూ యిప్పించినారు యెల్లకాలమూ అయిదోతనం వస్తుందని అప్పుడు పసుపూ కుంకమూ నేనూ పుచ్చుకున్నాను పిల్లదాన్ని కాష్టంమీద మొగుడిప్రక్క నుపరుండ బెట్టి బ్రాహ్మలు పూరికే మంత్రాలు చెపుతూవుండగా వాయిద్యాలు చెవులుతడికలు కట్టేటట్టు వాయిస్తూవుండగా నాలుగుపక్కలనూ తండ్రే కాఖోలును నిప్పుముట్టించేటప్పటికి — నేను చెప్పలేను. కళ్ళకు కట్టినట్టు వుండి నాకు వళ్ళు వణుకెత్తుతూ వున్నది

సత్య—వినేవాళ్ళకు మాకేయిప్పుడు కళ్ళవెంబణ్ణీ నీళ్ళువస్తూ వుండగా దగ్గిరవుండి చూచినదానికి నీకప్పుడెంతవిచారంవేసిందో! యిలాగంటి క్రూరకృత్యం మానిపించినందుకు దొరలను నీవు తిడుతూవున్నావే,

పార్వ—మనం ఆలాగు దూషించరాదు. శాస్త్రంలో చెప్పిన దాన్ని దూషిస్తే కళ్ళుపోతవి. మనకు యెంతక్రూరంగా కనపడ్డా శాస్త్రం చెప్పినదాన్ని చేస్తే బహుపుణ్యంవస్తుంది. ఆకాలంలోసమేతుయెక్కడనో లక్షకువక్కత్తె పీరపతివ్రత సాగుమానంచేసేదికాని అందరూచేసేవారు కారు. కాష్టానికి నిప్పు ముట్టించేటప్పటికి నాకు వళ్ళంతా చెమటపోసి రణకంపరమెత్తి నిలువలేక వెనుకకు వచ్చి స్పృహలేకుండా పడిపోయి నాను. వంటికిమంటసోకడంతోటే చిన్నది కెవ్వునకేకవేసి వులిక్కిపడి లేచి యేడుస్తూ క్రిందకు దిగవురికింది. అప్పుడు తండ్రి యెన్నోతిట్టి ఝాముసేపటిదాకా శాస్త్రంలో చెప్పిన ప్రాయశ్చిత్తాలన్నీ చేయించి మళ్ళీపరుండబెట్టినాడట. నేను అదిచూడలేక యింటికిపరుగెత్తివచ్చినాను. నాకు ఆరాత్రి జ్వరంవచ్చి పదిరోజులదాకా నిద్దరలోసమేతూ వులికి వులికిపడుతూవుండేదాన్ని. అదిబాగా జ్ఞాపకం. ఇప్పటికీ ఆసంగతి తల పుకువస్తే భయంవేసి వళ్ళుజలదరిస్తుంది. అటుతరువాత తిరిగీ పరుండ బెట్టినతరువాత మళ్ళీలేచిరాకుండా బ్రాహ్మలు వెదురుగడలతో గట్టిగా

నొక్కి పెట్టియేడుపువినపడకుండా బాజాలువాయించుచుని వేదమంత్రాలు ఘోషిస్తూ నిముషంలో దహనం చేసివేసినారట! ఆచిన్నది తరువాత పేరంటాలయి మావూరివద్దనేవకవూళ్ళో వెలిసిందట మాకాలంలో అటు వంటి పతివ్రతలు వుండేవారు ఈకాలపువాళ్ళుమగడువస్తే లేవనేలేవరు. మానాడు పట్టపగలు మొగుడితో మాట్లాడితే అత్తగార్లుచంపివేసేవారు. ఈకాలపువాళ్లు అత్తామామావుండగానే మొగుడితో గుసగుసలాడు తారు. కాలమంతా చెడిపోయింది.

సత్య — అవ్వా! చాలాపొద్దుపోయింది. యీపాటికివెళ్ళిపడుకో.

అనియారాత్రి యందరువెళ్ళి పరుండి సుఖముగా నిద్రపోయిరి. సత్యవతి గ్రహాణమూచూచినసంగతి మఱునాటికూరంతటను వ్యాపించి ముక్కుల మీఁద వ్రేళ్ళువేసికొని యెల్లవారును ఆశ్చర్యపడుచు సత్యవతికి పుట్టు బిడ్డకేమివంకయుండునో చూడవలెనని యందఱును కొండంత యాశపెట్టుకొని యుండిరి

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

సత్యవతి ప్రసవమగువఱకును చెప్పవలసినవిశేషము లేమియు లేవు. మాఘబహుళత్రయోదశినాడు సూర్యోదయమయిన రెండుగడి యలకు సత్యవతిసుఖముగా పురుషశిశువును ప్రసవమయినది ఆమె తల్లిదండ్రులు పూర్వాచారమునే నమ్ముకొనియుండు సత్యకాలపువారు కారుగనుక కొమార్తెను లంకణములు కట్టక యలసటపడియున్న ప్రాణ మగుటచేత బొత్తిగా నిస్సత్వము కలుగకుండుటకయి బిడ్డనుకన్నదినము మొదలుకొని చులకనగానఱిగెడు జావమొదలయినపదార్థములనుపెట్టుచు వచ్చిరి పూర్వము సుందరమ్మ గదిముందర నున్నట్లుగా ఇప్పుడీపురిటి యింటిముందు పాతచెప్పులు మొదలయినవేమియు కట్టఁబడియుండలేదు. గదిలో వాయువును పాడుచేసెడుకంపటిపొగలుగాని, ఉల్లిపాతలు మొద

లయినవాని కంపుగాని, ఏదియు లేదు. మంచిగాలి వచ్చుటకయి తలుపు కొంచెమోరవాకిలిగా తెఱవఁబడియుండెను. అందుచేత తల్లియుబిడ్డయు గూడ మిక్కిలియారోగ్యము కలిగియుండిరి. ఊరివారుగుంపులుగావచ్చి బిడ్డకెక్కడమొఱికియున్నదో విచారించి యేవంకరయు లేదనిమంత్రసాని చెప్పినను మరియెవ్వరు చెప్పినను నమ్మక తప్పకయేదో వంకయుండునని పోవుచువచ్చిరి. ఆహా! జనులమూఢత్వ మిప్పటికి నిట్లున్నదిగదా?

ఇక్కడ రాజమహేంద్రవరములో నారాయణమూర్తియుభార్య పుట్టినింటికి వెళ్ళినతరువాత రాత్రియుపగలును కష్టపడిచదివిపరీక్షనిమిత్తమయి పుష్యమాసమున చెన్నపురికి వెళ్ళఁబోవునప్పుడు ముందుగా పెద్దాపురమునకు వెళ్ళి భార్యనుచూచి అక్కడరెండుదినములుండి తరువాత కాకినాడకు పోయి అక్కడనె సముద్రపుపొగయోడ నెక్కెను. అతఁడు చెన్నపట్టణములోనున్న పదియేనుదినములును దేహమక్కడనే యున్నను ప్రాణములన్నియు భార్యమీఁదనే యున్నందున, అక్కడివినోదములను చూచుటకయి నిలిచిన తనతోడివారిని విడిచి పరీక్షయయిన తరువాత వచ్చిన మొదటిపొగయోడమీఁదనే మరల బయలుదేఱివచ్చి పెద్దాపురములో నుండఁగానే రాజమహేంద్రవరములోని పాఠశాలానిర్వాహకు లొకరాతనికి నలువదిరూపాయలు జీతముగల ప్రధానోపాధ్యాయత్వమునిచ్చెదమురమ్మని జాబు వ్రాసిరి. ఆవఱకే ప్రయాణవ్యయములనిమిత్తము కొంతఋణము చేసియుండుటచేతను ముందు సొమ్ము కావలసినకార్యములు చేయవలసిన వనేకములుండుటచేతను పనిమించి పోయిన తరువాత మరలదొరకుట కష్టము గనుకను భార్యయాలోచన ప్రకారముగానారాయణమూర్తిరాజమహేంద్రవరమునకువచ్చిపనిలొప్పుకొనెను. ఇట్లుండఁగా చెన్నపట్టణమునుండి బీయేపరీక్షలో తేఱినట్టు తంత్రీవార్తవచ్చిన సంతోషదినముననే పుత్రజననమయిన శుభవార్త కూడవచ్చి సంతోషము నినుమడించెను. ఇరువదియొకటవ దినమున

నామకరణ మహోత్సవము నిశ్చయమయినందున నాలుగుదినములు సెలవుపుచ్చుకొని తమ్ములతోను మఱదండ్రతోను తోడఁబుట్టినవచుల తోను పెద్దాపురమునకు పోయి మరల వచ్చెను. చిన్నవానికి లక్ష్మీనారాయణరావని తాతగారిపేరుపెట్టిరి. కొన్నిమాసములక్రిందట నాగుల చవితికిపుట్టలోపాలుపోసికొనుటకై తల్లితోకూడ వెళ్ళినప్పుడు రామానుజమ్మ పాముకఱచిపోయినవర్తమానము తెలిసియు నారాయణమూర్తియు భార్యయు వచ్చి చూచిపోయినారుకారన్నకోపముచేతను కొమార్తెపోయినదుఃఖముచేతను నారాయణమూర్తి స్వయముగావచ్చి పిలిచినాఁడు కాఁడన్నపట్టుదలచేతను శుభలేఖవ్రాసి పెద్దతమ్ముని రామస్వామినిపంపినను నామకరణమహోత్సవమునకు వేంకటేశ్వరులును సుందరమ్మయు మాత్రము వచ్చినారుకారు. అన్నగారును వదినెగారును రాకపోయినారని నారాయణమూర్తియు భార్యయు మనసులో చాలఖేదపడిరి.

ఈలోకములో నెవ్వరును ఎల్లకాలమును సుఖముగా నుండరు. మధ్యమధ్య నేదోవిధమయిన విచారము కలుగుచుండును. ఇట్లిందఱును సుఖముగానుండి సంతోషమనుభవించుచుండఁగానొకనాఁడుకృష్ణమూర్తి నరసాపురములోతన మేనమామకుజబ్బుగానున్నదనివినిచూచివచ్చుటకై మధ్యాహ్నము మూఁడుగంటలవేళ పడవనెక్కి గోదావరిలో సగము దూరము పోయినతరువాత కొంచెముగాలివచ్చి తెఱచాపకుకట్టినప్రాత తాళ్ళు తెగుటచేతను పడవవాండ్ర తెలివితక్కువచేతను పడవ యొక మూలకొరుగగా లోపలిమనుష్యులందఱునొక్కసారిగానొక్కప్రక్కకు వచ్చినందున పడవ మునిఁగిపోయినది. అప్పుడీతరాకయు గదిలోనుండి పయికివచ్చుటకు వీలుపడకయు మృతినొందినవారిలో కృష్ణమూర్తి యొకఁడు పడవమునిఁగిపోయిన పిడుగువంటిదుర్వార్త రాత్రియేడుగంటలకు రాజమహేంద్రవరమునకు తెలియఁగా, అప్పుడునారాయణమూర్తి మొదలయినవారు చిన్నపడవలు వేసికొని యాస్థలమునకుపోయి చూచిజరగిన

వైపరీత్యమునకపరిమితదుఃఖమునుపొందిరి.సీతకువివాహమయినసంవత్సర మయినను కాకపోయినను, ఇంతలో నేవైధవ్యయోగముసంభవించినది! ఆహా! విధికృతము నేమనవచ్చును! ఆవఱకు సత్యవతి పిల్లవాని కాఱవ నెల వచ్చువఱకును పుట్టినింటనే యుండ నెంచినను తనముద్దులమఱదలి కటువంటియాపదవచ్చినదన్న దుఃఖవార్త విన్నతరువాత నిమిషమయిన నచ్చటనుండ కాలునిలువక బిడ్డను తీసికొని మూడవనెలనే పడవనెక్కి యన్నగారివెంట మఱునాటికి రాజమహేంద్రవరమువచ్చి చేరెను. అప్పు డింటనెక్కడచూచినను రోదనధ్వనులతో నిండిపోయి చూచువారికిసహి తము గుండెలుపగిలిపోవునట్లుండెను. సత్యవతికి మఱదలిమీఁదిప్రేమ యు పారమయినదిగనుక, ఆమెదుఃఖము మొదలేపట్టరానిదిగానుండెను; ఆమె యే సీతకు మొదటినుండియు చదువుచెప్పి కన్నకూతురువలె చూచుకొను చుండెడిది; సీతకును వదినెగారియం దటువంటిప్రేమయే. తనతల్లికడుపున పుట్టినవా రందఱిలోను సీతయేమిక్కిలిచిన్నదగుటనుబట్టి గారాబముతో పెరిగినదగుటచేతను సీతవివాహమునకు తానేకారకుఁడగుటచేతను నారా యణమూర్తియు సీతకు తటస్థించినదుర్గతి కింతంతనరానిఖేదము నొందెను. లోపలనెంతదుఃఖపడినను, ఆదంపతు లిరువురును పైకిమాత్రము తక్కిన వారివలె పెద్దపెట్టున నేడువలేదు. తోడఁబుట్టినదాని కిటువంటి గొప్ప యాపదసంభవించినదన్నమాటవిన్నను వేంకటేశ్వరులొక్కసారియైనను వచ్చి చూడక తనకూతురుపోయినప్పుడువచ్చి చూచినారుకారన్నకోపము చేత రాతిగుండెచేసికొని యూరకుండి ఆపత్సమయములో నోదార్చవల సినదానికి మాఱుగా అటువంటిసంబంధము చేసినందునకయి నారాయణ మూర్తిని దూషించుచు చేసినదాని ననుభవించవలసినదని జాబువ్రాసెను. ఆజాబులోనిమాటలాతనికిశూలములవలెనాటుకొనెను. ఆఁడుజన్మమెత్తి నను సుందరమ్మ మగనికంటెనెక్కువజాలిగుండెకలదికానిదయి కార్పణ్య మును సాధించుటకిదిసమయముచేసికొని తానుపుట్టెడుదుఃఖములోనున్న

ప్పుడు తన్నువచ్చి చూడకపోయినతరువాత తానుమాత్రమేల చూడవలె నని వారిముందఱ వీరిముందఱ ననసాగెను. విద్యామహిమ యెఱుఁగక పూర్వకాలపురీతిని మూర్ఖత్వమున పెరిగినవారు కోపమే ప్రధానము చేసికొని పగసాధించుటకే యెప్పుడును జూచుచుందురు.

పదవ ప్రకరణము.

—:o:—

ఎంతటిదుఃఖమయినను చిరకాల మొక్కరీతిగానుండదు. దినములు గడచినకొలఁదిని దుఃఖమంతకంతకుతగ్గిపోయి కడపట కనఁబడనే కనఁబడకపోవచ్చును. వచ్చినయాపదకు తాళలేక నేఁటిదినముప్రాణపరిత్యాగము చేసికొందుమన్నవారు సహితము నెలదినములలో దుఃఖము నంతను మఱచిపోయి దైవకటాక్షముచేత ఏమియు నాపద రానివారి వలెనే నలుగురిలోను సుఖముగా తిరుగ మొదలుపెట్టుదురు. సర్వదయాపరుఁడయినయీశ్వరుఁడు తనవిచిత్రసృష్టియందలి జీవులకుదుఃఖముశీఘ్రకాలములో నేకృశించిరూపుమాయుటకును సుఖముకాలక్రమమున పెరిగి దృఢపడుటకును తగినసాధనకలాపమును జేసియున్నాఁడు. సీతకు సంభవించిన విపత్తునుతలఁచుకొని నారాయణమూర్తియు సత్యవతియుపొందిన ఖేదమును ఆరంభదశయందు చూచినవా రెవ్వరును వారు మరల వీధి మొగమునుజూచి నలుగురిలోను తలయెత్తుకొని తిరుగుదురనుకోలేదు. అయినను వారుసహితము దినదినక్రమమున కొంత ధైర్యమునవలంబించి, ఆకాలమున రాజమహేంద్రవరమున జరుగుచున్న కొన్నిప్రయత్నములను తలఁచుకొని సంప్రాప్తమయిన యాపదను పోఁగొట్టవచ్చును గదాయని విచారించి కొంచెము గుండె కుదిరియుండిరి.

ఈలోపల రామస్వామిమూలమున వారికి కొంత మనోవ్యాకులత కలుగుచుండెను. అతఁడు తగనితరగతిలోచేరినందున పాఠములను చదువశక్తుఁడుకాకయుచిన్నప్పటినుండియుభయభక్తులుగలిగియొకచోట

కాలుకుదిరికష్టపడిచదువవనలవాటుపడినవాఁడుకాకయువిద్యయందుశ్రద్ధ లేకయు తిన్నఁగా పాఠశాలకు పోక మనసువచ్చిననాఁడు వెళ్ళినట్టును మనసురానినాఁడు వెళ్ళనట్టును కాలము వ్యర్థముగా గడపుచుండెను. అన్నగారదిచూచి తిన్నఁగా బడికిపోవనియు పాఠములు చదువ వనియు మందలించినప్పుడెల్లను రామస్వామి కోపగించుకొని యొకటి రెండుపూటలు భోజనముచేయక ముసుఁగుపెట్టుకొని మూల పరుండుచుండును. అటువంటిసమయములయందు సావిత్రి కలిపించుకొనివచ్చి భార్యాభర్తలిద్దఱును జేరి తిండిపెట్టవలసివచ్చినదని తమ్ముని బాధించు చున్నారనియు వాఁడేలాగుననైనలేచిపోవలెననిబెదరఁగొట్టుచున్నారనియు జగడమాడి యింట నెవ్వరో చావసిద్ధముగా నున్నట్టుగా నేడ్చుచుండును. నిజముచేత నారాయణమూర్తియే యప్పుడప్పుడు చదువుకొమ్మని తమ్ముని కూకలు వేయుచుండును గాని సత్యవతి యెప్పుడును మఱఁదిని పల్లెత్తుమాట నోటరానియ్యలేదు; 'నాయనా' 'అమ్మా' అని పిలుచుచు నెమ్మదిగా నున్నప్పుడు మంచిమాటలతో బుద్ధులుచెప్పి చదువుకొమ్మని బతిమాలుకొనుచు వచ్చుటయేకాక, అన్నగారు శిక్షించినప్పుడలిగి భోజనమునకు లేవక పరుండినప్పుడెల్లను తాననేకవిధముల రామస్వామిని బుజ్జగించి వేడుకొని భోజనమునకు లేవతీసికొని వచ్చుచుండును. ఇట్లున్నను సత్యవతి మఱఁదులను మఱఁదలిని తిన్నఁగా చూడదనియు తనమగఁడుగడించిపెట్టుచున్నాఁడని గర్వపడుచున్నదనియు ఏవో వంకలుపెట్టి సావిత్రి సత్యవతిని కానిమాటలాడుచు, ఆఁడుబిడ్డతనము నంతకంత కెక్కువ చేయుచుండెను. ఇంట విద్యాగంధమెఱుఁగని మూర్ఖురాలొకతెయున్న పక్షమున, తానెప్పుడును నెమ్మది కలిగియుండక లేనిపోని విచారములను తెచ్చిపెట్టుకొని తనయధికారము నందఱిమీఁదను జూపఁబోయి మంచివారికి నిష్కారణముగా మనస్తాపమునుకలిగించుచు బాలురుమొదలగువారి విద్యాబుద్ధులకు భంగము చేయుచు కుటుంబమున కంతకును మితి

మీఁటిన యాయాసమును నష్టమును కలుగఁ జేయుచుండును. సావిత్రి తనమూఢత్వముచేత మఱఁదలిమీఁద నధికారముచూపి తిట్టికొట్టుటకు తనకు పరమస్వాతంత్ర్యముకలదనియు, ఆఁడుబిడ్డతనమెంతయధికముగా జూపిన తనకంత ప్రతిష్ఠయనియు భావించుకొని యైనదానికిని కానిదానికిని కోపపడుచు సత్యవతి నెంతసాధించుచు వచ్చినను, ఆమెమాత్ర మెన్నఁడును వదినెగారిమాట కెదురాడక యామెమనసు నొవ్వకుండునట్లు ప్రవర్తించుచు, ఆవల పసిబిడ్డను సవరించుకొన వలసినదయినను తీఱిక చేసికొని వదినెగారికికూడ నుపచారములు చేయుచుండెను సాధారణముగామనలో మూర్ఖురాండ్ర కెదుటివారు తమకెంత లోఁబడియుండురో వారిమీఁదనంతయెక్కువఅధికారమునుజూపి కేకలువేసితిరుగఁబడువారిజోలికిపోక లోకువయినవారినేబాధించుచుండుట స్వభావముగనుక సావిత్రి మఱదలినడతవిషయమయి తప్పుపట్టుట కవకాశము దొరకక పోయినను తిన్నగా ఆచారవ్యవహారములు లేవనియు భాగ్యవంతుల బిడ్డనని గర్వమనియు సిగ్గులేక పదిమందినిపోగుచేసి చదువు చెప్పుచుండుననియు గొణుగుచుండును సత్యవతి వదినెగారు తన్నెన్ని మాటలన్నను మాఱుమాటచెప్పక మనసులోనైనను కోపముపెట్టుకొనక తలలోనాలుకవలె మెలఁగుచు, సీతదుఃఖము పోఁగొట్టుటయే తనపనిగా నెంచుకొని చిన్నమఱదలి సుఖమునకయి తనయావచ్ఛక్తిని వినియోగించుచు తనకు కొంచెమవకాశ మయినప్పుడెల్లను సీతకు చదువుచెప్పుచుతానుపనిచేయుచున్నప్పుడు సహితము మఱఁదలిని దగ్గఱనుంచుకొని నీతికథలు మొదలయినవి చెప్పి కొంతకాలములోనే దుఃఖము మఱచిపోవునట్లు చేసెను.

ఇది యిట్లుండఁగా రామస్వామి యింట నన్నగారుచదువుకొమ్మని బడికిపొమ్మని పోరుచుండుటవలన వేళకు భోజనముమాత్రముచేసి తలగుడ్డచుట్టుకొని పుస్తకములు చేతఁబట్టుకొని యిష్టమువచ్చిన దినమున పాఠశాలకుపోవుచు రానిదినమున నెక్కడికోపోయిచీట్లాడి సాయంకాల

మింటికి చేరుచు దినములు గడపుచుండెను. పోటీలమూలమున పాఠశాలలలో పిల్లలాడినదాటగాను పాడినదిపాటగాను ఉండెనేగాని యదపాజ్ఞలు లేవు; ఏపిల్లవానిని కూకలువేసిన వాఁడు లేచిపోయి మఱియొకపాఠశాల చేరునోయనిభయపడుచు పిల్లలుబడికివచ్చినను రాకపోయినను పాఠములు చదివినను చదువకపోయినను చూచియు చూడనట్లూరకుండుచు బాలుర చిత్తవృత్తిప్రకారమే యుపాధ్యాయులు మెలఁగుచుందురు. అత్తకాలము కొన్నాళ్లును కోడలికాలము కొన్నాళ్లును నన్నట్లు పాఠశాలలలో నిప్పుడుపాధ్యాయుల కాలము పోయి బాలుర కాలమువచ్చి యుపాధ్యాయులకు బాలురు భయపడవలసినదానికి మాఱుగా బాలురకే యుపాధ్యాయులు జడియుచు వచ్చిరి. అందుచేత చదువునందు శ్రద్ధగల బుద్ధిమంతులు కొందఱుతప్ప తక్కినవారు యథేచ్ఛముగా నొకపాఠశాలనువిడిచియొక పాఠశాలకు పోయి సంవత్సరములో పట్టణములోనున్న పాఠశాలలన్నియు తిరిగి యెక్కడను నాలుగుమాసములు కాలుకుదిరి చదువక యెందుకును పనికిరాక పలుగాకులయి చెడుచుండిరి. తల్లిదండ్రులు సహిత మెక్కడ తగిన యుపాధ్యాయులున్నారో యెక్కడ విద్యచక్కగా వచ్చునోయన్న విచారణముచేయుటకుసమర్థులుగాక పిల్లల కెక్కడకుపోవనిష్టముండునో యెక్కడజీతములుతక్కువగానుండునో యాపాఠశాలకు వారిమనసువచ్చినట్లు పోవవిడుచుచుండిరి. ఈప్రకారముగా తిరిగి చదువక చెడినవారిలో మనరామస్వామి యొకఁడు తమ తెలివికి తగిన తరగతిలోచేరి తిన్నగా చదివి వృద్ధికాఁదగినవారు పెద్దతరగతిలో చేరి కడపట నెందుకుఁ బనికిరాక చెడిపోయినమన రామస్వామివంటివా రీనడుమ లెక్కకెక్కువగుచు వచ్చిరి. అన్నగారిచేత మూఁడురూపాయలు దండుగపెట్టించి మధ్య తరగతిపరీక్షకు వెళ్ళి ప్రశ్నలకాగితములకెల్లను సరియైనయుత్తరములు వ్రాసినట్లు దంభములుపలికినను పరీక్షలో తేరినవారి పేరులువచ్చినప్పుడు రామస్వామిపే రందులేదు. తనకాకితములను దిద్దినపరీక్షకులు తిన్నగా

చూడక యన్యాయము చేసిరని యతఁడెందఱిముందఱ చెప్పినను రాజకీయపాఠశాలలో నయిదవతరగతియందు చేరఁగలుగుటకావాదమెంతమాత్రమును సాయముచేసినదికాదు. అతఁడు వెనుకచదివిన తరగతిలోనేమరలచదువుదునాయనుదురభిమానము గలవాఁడయియేపాఠశాలలోను చేరక కొన్నిదినములుగడపి తరువాత తానేదో పాఠశాలలోచేరుటకుఁ గొంచెము ప్రయత్నించెనుగాని, అన్నగారు తా నుపాధ్యాయుఁడుగానున్నపాఠశాలలోనే చేరుమని నిర్బంధపెట్టుటవలన మొదటి ప్రయత్నమునుమాని యుద్యోగముచేసి సంపాదించి కుప్పలు వేసెదనని బైలుదేరి శిరస్తాదారుగారి ననుసరింప మొదలుపెట్టెను ఆయన లంచము లుద్యోగధర్మమనియు వ్యభిచారము పురుషధర్మమనియు, తలఁచు సిద్ధాంతములోచేరినపూర్వకాలపువాఁడుగనుక, ఇప్పటిచదువును ఇప్పటివార నడతలను ఆక్షేపించుచు తనవద్దకు వచ్చువారి నడత యెట్లున్నను వారువిభూతిపెట్టుకొన్నారోలేదో చూచుటయందునుమీసములుపెంచుకొన్నారోలేదో కనిపెట్టుటయందును బొట్లగోచులు పెట్టుకొన్నారోలేదోవిచారించుటయందును శ్రద్ధవహించుచుండును. మనరామస్వామి యిప్పుడాయన యనుగ్రహసంపాదనమునకు తిరుగుచున్నవాఁడు గనుక, భక్తిలేకపోయినను పయికి కావలసినన్ని బాహ్యవేషములు వేసి వానితోనే పుణ్యమును పురుషార్థమునున్నదని యెంచి స్త్రీలు విద్యచదువఁగూడదనియు పురుషు లింగ్లీషు చదువఁగూడదనియు వాదింప నారంభించెను. అటుతరువాతస్నానముచేసి జుట్టు చివర ముడివైచి దేవతార్చనలు చేసిరామాయణపారాయణచేసిపగలెల్లనుభక్తాగ్రేసరులుగానుండి రాత్రివేళ భోగకాంతలయిండ్లుచేరుపెద్దమనుష్యులనుజూచి, ఆపెద్దమనుష్యులవలె తానును ప్రవర్తింపవలెననియెంచి రామస్వామియు రాత్రులు సంచారమున కారంభించెను ఇది యంతయు చూడ నారాయణమూర్తియు సత్యవతియు రహస్యముగా నాలోచించి యాతనిని దుర్మార్గమునుండి

మరలించుటకయి యుపాయము లనేకములు విచారించి, మహాలక్ష్మి మూఁడుమాసముల క్రిందటనే వ్యక్తురాలయి నందున గర్భాధానము చేయుటకు నిశ్చయించి పురోహితుఁడు పెట్టిన మంచిమూహూర్తమునం దతనికి పునస్సంధానము జరిగించిరి. ఆమఱునాఁడు మొదలుకొని యతఁడు భార్యను చదువవలదని యాజ్ఞాపించి పుస్తకము చేతముట్టినదన్న యను మానము కలిగినను శిక్షించును. లేనిపోని వంకలుకల్పించి చీటికిమాటికి నిష్కారణముగా కొట్టును, ఆచిన్నదానికి మాత్రమేకాక యన్నగారికిని వదినెగారికిని కూడ మనోవ్యథ కలిగించు చుండెను ఇఁక సమయము దొరకినదని సంతోషించి సావిత్రి పయికి బైలుదేఱి తనయాఁడుబిడ్డతన మంతయు నిర్దోషురాలైన యాయబలమీఁదనే కనఁబఱుచుచు తాను స్వతంత్రించి కొట్టితిట్టి బాధించుటయేకాక మగఁడింటికి వచ్చునప్పటికి లేనిపోనివి కల్పించి కొండెములుచెప్పి యతనిచేత గొడ్డును బాదించినట్టు బాదించుచుండెను అదిచూచి నారాయణమూర్తి సహింపలేక కొన్ని దినము లప్పగారి నేమియు ననలేక యూరకుండియు పెట్టెడుబాధచూచి యొకదినము కోపముపట్టలేక యామెను మెల్లగా చాటునకుపిలిచి చీవాట్లుపెట్టెను. అప్పుడామె పెద్దనోరుచేసికొని జగడమాడి బోరుబోరున నేడ్చుచు, ఎందఱెన్నివిధముల బతిమాలుకొన్నను భోజనముచేయకతన్ను తమ్ముఁడు వెడలఁగొట్టినాడని యల్లరిచేయుచు, అమలాపురపు పడవయెక్కి సావిత్రి రెండుజాములవేళ అన్నగారివద్దకు లేచిపోయెను. ఇంట పని చేయువా రెవ్వరునులేక వేంకటేశ్వరుఁడు రెండుమూడుసార్లు లీవటకే చెల్లెలిని తనయొద్దకురమ్మని వర్తమానములు పంపెను. ఇక్కడ నెంత సౌఖ్యము కలిగియున్నను సావిత్రి ప్రేమయంతయు అన్నగారిమీఁదను వదినెగారిమీఁద నేయుండి వారియొద్దనే యుండవలెనని యాలోచించు చుండెను. మూర్ఖులకు మూర్ఖులతోఁ గలిసినట్లు మంచివారితో నెప్పుడును కలియదు. కప్పకు బురదనీళ్ళింపయినట్టు పన్నీరింపగునా?

పదునొకండవ ప్రకరణము.

ఉపాధ్యాయుఁడుగా నున్న కాలములో నహితము నారాయణ మూర్తియేమియు చదువక యూరక కాలముపుచ్చ లేదు. ఉదయకాల మునందును రాత్రులును చదివి యాసంవత్సరమే యతఁడు మండల న్యాయసభయందలి ప్లీడరుపరీక్షకు వెళ్ళెను. అప్పుడప్పుడు సూరమ్మ మూలమునను రామస్వామిమూలముననువచ్చు గృహచ్ఛిద్రములచేతను కృష్ణమూర్తిపోయిన విచారముచేతను చదువు తిన్నగా జరగ నందున పరీక్షలో తప్పిపోదునని యతఁడు భయపడుచు వచ్చెనుగాని తుదకేలాగుననో దానికిరావలసిన సంఖ్యవచ్చి పరీక్షయందుఁ గృతార్థుఁడయ్యెను. ఇప్పుడున్నజీతము పోఁగొట్టుకొని న్యాయవాది యుద్యోగములో ప్రవేశించినచో వచ్చుబడియుండునో యుండదోయని సంశయించి నెలదినము లాలోచించి తుదకొక నిశ్చయము చేసికొని యెట్లోకష్టపడి యొకనెల జీతముమాత్రము చేతిలో నిలువయుంచుకొని స్కూలుమేష్టరు పనిలో ప్రవేశించిన పదునాలుగుమాసములకు డిస్ట్రిక్టుకోర్టులో పట్టాపుచ్చుకొనెను. పట్టాపుచ్చుకొన్న మొదటినెలలోనే యతనికి ముప్పదిరూపాయలు దొరకెను. రెండవనెలలో రాఁబడి దానికి రెట్టింపయ్యెను. మూడవ మాసమున నూఱురూపాయలవఱకును దొరకినవి. ఈప్రకారముగా మాసక్రమమున ఆదాయము హెచ్చి సంవత్సరము లోపలనె నెలకు రెండువందల రూపాయలవఱకును దొరక నారంభించెను. తమ సామర్థ్యమును విచారింపక కొందఱు పనిలో ప్రవేశింపకముందు తాము సంపాదింపఁగలమో లేమోయని యధైర్యపడుదురుగాని నిజముగా పనిలో ప్రవేశించినతరువాత విశేషశక్తిమంతులు కాకపోయినను న్యాయముగాను పూనికతోను పనిచేసినయెడల తామనుకొన్నదానికంటె నధికముగానే సంపాదించుటకు శక్తులగుదురు. ఇప్పుడు మననారాయణమూర్తి

గట్టిప్లీడరని ప్రసిద్ధిపొందెను; అతఁడు తనవద్దకువచ్చిన కక్షిదారులతో నెమ్మదిగామాటాడి పల్లెలనుండివచ్చినవారు కొందఱెంతవిసుగు పుట్టించినను కోపపడక శాంతత నవలంబించి యడిగినదానికెల్లను సమాధానము చెప్పి తెలిసికోవలసిన సంగతులనన్నిటిని తెలిసికొని వారిని పంపివేయుచుండును; మొట్టమొదటనే ఫీజు ఖండితముగా నిర్ణయించుకొని ముందుగాకొంత పుచ్చుకొనునేకాని పూర్వకాలపు ప్లీడరులవలె తక్కువ ఫీజు మాటాడుకొని యక్రమముగా స్టాంపుల పేరుచెప్పియు, ఇతరుల కియ్యవలసిన మామూళ్ళపేరు చెప్పియు చిల్లిగవ్వయైన నధికముగా పుచ్చుకొనఁడు; ఎన్నఁడును సాక్షులకు తప్పుసంగతులను బోధించుటగాని దొంగపత్రములను ప్రోత్సాహపఱచుటగాని దురాలోచన చెప్పుటగాని వచ్చెడివి లక్షరూపాయలు పోయినను చేయఁడు; అందుచేత జమీన్దారులును కలహములను పెంచుచు నూరారుఁదిరిగివ్యాజ్యములు తెచ్చెడి యేజెంట్లును ఈయనయొద్దకురారు; అయినను వ్యవహారముతో సంబంధించిన కాగితములను దానికనుకూలమయినచట్టములనుదిట్టముగా నింటివద్ద చదువుకొనివెళ్ళి న్యాయసభకు వెళ్ళినతరువాత న్యాయాధిపతి యిష్టమునుబట్టి మోమోటపడి యూరకుండక తనపక్షముననున్న సాధనములను కనఁబఱిచి చక్కఁగా వాదించుటవలన మంచివారనేకు లీతని వద్దకే వచ్చుచుండిరి ఈప్రకారముగా మంచిపేరు సంపాదించి స్థిరపడిన తరువాత నతఁడొక మంచియిల్లు పదిరూపాయలకద్దెకు పుచ్చుకొని దానికితగినట్టుగా బల్లలు కుర్చీలు మొదలగువానిని సంపాదించెను; ఇంట వంటచేయుట కొకబ్రాహ్మణుని పనిచేయుట కొక బాపనక్కను కుదిరిచెను; వ్యవహారపుపని చూచుట కొకగుమాస్తాను రాత్రులు దీపములు వెలిఁగించుట మొదలయినపనులుచేయుట కొకచాకలివానినిఏర్పఱిచెను; తాను సాయంకాలమునందు ప్రతిదినమును సంగీతము నేర్చుకొనుటకు జీతమిచ్చి యొక పాటకుని నేర్పఱచుకొనుటయేకాక సీతకును సత్యవతి

కిని విద్యనేర్పుటకును ప్రవీణురాలయిన యొక జాతిస్త్రీని నియమించెను. ఈప్రకారముగా సకలసుఖములను కలిగియున్నకాలములో సహితము సత్యవతి పరిపాటులుచేయక కాలమువ్యర్థముగాఁ గడపునదికాదు; ఇంటి వెచ్చములను పశువులసంరక్షణమును తానేస్వయముగా విచారించుచు, కాసయినను వ్యర్థముగా వ్యయమగుటకోర్వక, సేవకుల జీతబత్తెములు తనచేతిమీదుగానే యిచ్చుచుండును; చల్లపాటువేళ పూలచెట్లలో త్రవ్వియు నీళ్ళుపోసియు తెమ్మటపట్టునట్లు పరిచేయుచుండును; తీఱికయున్న కాలములో నిరుగుపొరుగుల స్త్రీలకు విద్యచెప్పియు బుద్ధిచెప్పియు కావలసిన యితరసాహాయ్యముచేసియు సాధ్యమయినంత మేలుచేయు చుండెను. అందుచేత చుట్టుపట్ల కుటుంబములలో నెల్లను వింతయయిన మార్పుకలిగి యెన్నోకలహములడఁగిసుఖము హెచ్చసాగెను. చూచితిరా యొక్కయుత్తమాంగనవలన నెందఱికెన్నివిధములలాభముకలుగుచున్న దో! దీనినిజమువతటస్థించిన వారందఱును సత్యవతివలె ప్రవర్తించుటకు ప్రయత్నపడుదురు ఆవీధియందుండు స్త్రీలకందఱికిని సత్యవతియన్న ప్రాణముగానుండ నుగనుక, ఎవ్వరేమంచివస్తువు దొరకినను సత్యవతికి తెచ్చియిచ్చుచుందురు, ఎవ్వరేకొత్తనగ చేయించుకొన్నను సత్యవతికి ముందుగా చూపుచుందురు; వారలకేకష్టమువచ్చినను పరుగెత్తుకొనివచ్చి యామెతో చెప్పుచుందురు; పిల్లలకు కొంచెము జబ్బుగానున్నచో ఆమె నాలోచన యడిగిపోవుచుందురు మగఁడుకాని అత్తకాని, వదినెకాని, కొట్టినను తిట్టినను వచ్చి ఆమెతో చెప్పుకొని యేడ్చినప్పు డామె వారిని మంచిమాటలతో నోదార్చి బుద్ధిచెప్పి సంతోషపెట్టి మరలపంపివేయు చుండును; ఇరుగుపొరుగువారు జగడమాడి తనతో చెప్పుకొనవచ్చినప్పు డెవ్వరికి చెప్పవలసినట్టు వారికిచెప్పి సమాధానపఱిచి వారినినవ్వుమొగ ములతో పంపివేయుచుండును ఎవ్వరైన దుర్మార్గమున ప్రవేశించిన యెడల సాధ్యమైనంతవఱకుప్రయత్నముచేసి నయమునభయమున వారికి

బుద్ధిచెప్పి వారినిమంచిత్రోవకు తెచ్చుచుండును; ఎంతబీదవారికైనను రోగములుకాని యితరకష్టములుగాని వచ్చినప్పుడు వారియిండ్లకు తాను పోయి యాదరించి పథ్యపానములువిచారించి వారిబిడ్డలను తనయింటికి తీసికొనివచ్చి బుజ్జగించి తిండిపెట్టించుచుండును. ఈప్రకారముగాసుఖము గానున్నకాలములోనే మరల సత్యవతికి గర్భమునిలిచెను అయినను సుఖమెల్లకాలము నొకరీతిగా సాగదు సుఖములో కష్టమును కష్టములో సుఖమును నడుమనడుమ వచ్చుచునేయుండును గుండెలలో నొప్పివచ్చి యొకనాటిరాత్రి యకస్మాత్తుగా సత్యవతితండ్రి రాఘవయ్యగారు స్వర్గస్థులయిరి. దుఃఖవార్తలను పెంచిచెప్పుట వినువారికిని వ్రాయువారికిని కూడ కష్టముగానుండునుగనుక, ఆకుటుంబమునకుఁ గలిగినవిచారమును వారువారూహించుకొనుటకే విడిచిపెట్టెదను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

సత్యవతి తండ్రిమరణవార్తను విన్నప్పుడు సామాన్యస్త్రీలవలె త్రొమ్ముబాదుకొనియు తలవిరియఁబోసికొనియు పెద్దపెట్టున నేడువలేదు. కాని దుఃఖమును లోపలనె మ్రింగి విన్నచోటనేచతికిలఁబడి గోడనానుకొని మాటలేక కన్నులనీరుకార్చుచు కూరుచుండెను ఆమె కేకలుపెట్టియేడువ లేదని యామెకు దుఃఖము తక్కువయని యెవ్వరును తలఁపఁ గూడదు. దహించుకొనిపోయెడి యామెమనసులోని పరితాపమును హృదయము చొచ్చి చూడవలసినదేకాని మఱియొకవిధముగా గ్రహించుటకు శక్యము కాదు. నారాయణమూర్తియు మామగారినిమిత్తము మనసులోమిక్కిలి ఖేదపడెనుగాని పయికిమాత్రము గంభీరముగానే కనఁబడెను.

సత్యవతి లోపల తన కెంతదుఃఖమున్నను పయికికనఁబడనియ్యక పెనిమిటికిని బిడ్డకును నవ్వుమొగముచూపుచు గుట్టుగానుండెను. కాని మనోవ్యాధిమాత్రము లోలోపల తనపనిచేయక మానినదికాదు. గర్భ

వతియయి యుండుటవలన ఆమె దేహము కృశించినసంగతి నెవ్వరును కని పెట్టినవారుకారు. ఇప్పుడు పిల్లవానికి రెండవయేటగనుక మెల్లమెల్లగా నడచుచు పరుగెత్తఁబోయి పడుచు లేచుచు కొంచెము తప్పు మాట లాడుచు ముద్దులమూటకట్టుచుండెను. పిల్లవాని ముద్దుముద్దు చేష్టలను జూచుచున్న సంతోషము చేత సత్యవతి యాప్రకారముగా నిలువఁబడెనే కాని లేనియెడల వెంటనే మంచమెక్కియుండును. ఆమెకు నెలలు నిండిన తరువాత నొకదినమున సుఖప్రసవమై యీసారి చిన్నకొమార్తెను గనెను. ఈసారి జాతివైద్యము తెలిసిన సమర్థురాలయిన మంత్రసాని దాపుననేయుండెను. ప్రసవగృహము విశాలమయినదిగాను శుద్ధవా యువు ప్రవేశించుమార్గములు గలదిగాను ఉండెను. శరీరారోగ్యము నకు భంగము కలిగించి కుంపటిపొగలు మొదలైనవేమియులేవు. ఈప్ర కారముగా పైసౌఖ్యము లెన్నియున్నను లోపల నెమ్మదిలేకపోవుట వలన నీళ్ళాడిన నాలవదినముననే జ్వరమును తలనొప్పియువచ్చి సత్య వతి కంతకంతకు జబ్బుచేయనారంభించెను. నారాయణమూర్తి యెంత సొమ్మువ్యయపోయి ఘనవైద్యులచేత మందులు వేయించినను దేహము స్వస్థపడక దినదినక్రమమున శరీరమునిండను నొప్పులుపుట్టి మఱపుచెఱు పులుపుట్టి రాత్రులు తప్పుమాటలుకూడ రాసాగెను. ఆమె కొన్నిసమ యములయందు దేహస్మృతిలేక యీలోకమునే మఱచియుండును. ఈ ప్రకారముగా కొన్నిదినము లున్నతరువాత వైద్యులుసహిత మామె జీవించునన్న యాశనువదలి దైవముమీఁద భారమువేసి మందులను మాత్రమువేయించిపోషణమునిమిత్తములోపలకుజావనుమాత్రముగంట కొకపర్యాయ మిప్పించుచుండిరి. మొట్టమొదట వమనముల మూలమున జావసహితము లోపల నిముడకపోయినను క్రమముగా జావకొంచె మిమిడి కొంతసుగుణమగపడెను. ఆకాలములో సీతయు సుబ్రహ్మణ్యమును వదినెగారి మంచమువద్దనే సదా కనిపెట్టుకొనియుండి యామె శుశ్రూష

చారము చేయుచుండిరి. రామస్వామి యుదయకాలమునం దొకసారి గదిలోకివచ్చిచూచి బుడిబుడిరాగములు తీసిపోవుచువచ్చినను మయిల పడుదునన్న భయముచేత భోజన మయినతరువాత తాను గదిత్రొక్కి చూడక భార్యను సహితము పోనీక నిర్బంధ పెట్టుచుండును. మహాలక్ష్మి నిజముగా సత్యవతిని కన్నతల్లివలెఁ జూచుకొని ప్రేమింపుచుండునుగనుక తానులోపలికిపోకుండనిలుచుటకు మనసొప్పక మగనికి వెఱచి యాతఁడింట నున్నంతవఱకూరకున్నను మగఁడుగడపదాటినతోడనే యప్పగారిగదిలో నికివెళ్ళి మొగమునకుకొంగడ్డముపెట్టుకొని యేడ్చుచు దిగులుపడినిలుచుం డును ఇఁక నారాయణమూర్తి తనపనిమానుకొని రాత్రియునుపగలును భార్యమంచమువద్దనేయుండి నిద్రహారములుమాని రాత్రిరెండుజాముల వేళనైనను వైద్యునికొరకు పరుగెత్తుచు వైద్యుఁడేపథ్యపువస్తువుకావలె నన్న దానినిమిత్తమప్పుడేపోయి తెచ్చుచుండును ఇప్పుడుసత్యవతియొద్ద కావలియుండుటకుఁగాని పథ్యపానము లమర్చుటకుఁగాని వైద్యునియొద్ద మందుమాకులు తెచ్చుటకుఁగాని పరిచారకులకుకఱవులేదు. ఆమె నెఱిఁగి యున్నంతవఱకుపట్టణములోనామెమీఁదప్రేమలేనివారెవ్వరునులేరుగనుక ఎంతోమంది రేయింబగళ్ళు గుంపులుగుంపులుగావచ్చి సత్యవతిస్థితిచూచి కంటతడిపెట్టుచు, ఆమెకు కావలసినదానిని తెచ్చుటకయి సిద్ధముగనుం దురు. సత్యవతి తెలివిగలిగియున్నసమయములలో గ్రుడ్లనీరుగ్రుక్కుకొనుచు నిలుచున్న పెనిమిటివంకఁజూచి విచారముమాని సభకుపోయి పనిచూచు కోవలసినదనియు, తనకువచ్చిన ప్రాణభయమేదియు లేదనియు, సీతను జూచి భోజనమునకు వెళ్ళవలసినదనియు, సుబ్రహ్మణ్యమునుజూచి పరుండ వలసినదనియు, మహాలక్ష్మినిచూచి యేడువవలదనియు, పరిచారకులను జూచి యేడుపుమాని వెళ్ళి పనిపాటులు చూచుకోవలసినదనియు, ఇరుగు పొరుగువారలఁ జూచి నానిమిత్తము మీాకందఱకును శ్రమకలిగినదికదా యనియు, కొన్నిసమయములయందు సంజ్ఞలతోను కొన్నివేళల హీనస్వ

రముతోను చెప్పుచుండును ఆమెనోటినుండి యామాటలు వచ్చునప్పు డెల్లవారిగుండెలునుపగిలి దుఃఖము లోపలినుండి పొరలిపొరలిరాఁగా కష్టమమీఁద నిలుపుకొని నడవకాళ్ళాడక కదలిపోవబుద్ధిపుట్టక చిత్రప్రతిమలవలె నిలువఁబడి కన్నుల నీరువిడుచుచుందురు. కొన్నిదిము లీప్రకారముగా నున్నతరువాత దైవానుగ్రహమువలన రోగము మరలుముఖము నకురాఁగా, అందఱికిని కొంతయాశపుట్టి ముఖములు తెలివిచెంద నారంభించెనుగాని యామె నట్టింటకాలుపెట్టి మెల్లగా తిరుగఁగలుగునప్పటికి మూడుమాసములు పయిగానయినది ఈకాలములో చంటిపిల్లనుపోత పాలుపోసి పెంచుటయు, ఎడబిడ్డను తల్లికొఱ కేడువకుండ ననునయించి బెంగ పెట్టుకొనకుండఁ జేయుటయు, తల్లి వ్యాధినిమిత్తమయి పడిన కష్టముకంటెను హెచ్చయ్యెను. అంతకాలమును వైద్యుఁడామెను నీళ్ళు పోయనియ్య లేదు. ఈమూడు మాసములలోను నారాయణమూర్తి యొక్కసారియైనను సభకుపోయి పనిచూడనందున కక్షిదారులు మఱియొక న్యాయవాదియొద్దకు పోవలసినవారయిరి. అన్నగారితోఁ గూడ సుబ్రహ్మణ్యము చదువుమానుకొని యింటనేయుండి తనతోఁగలిసిచదువుకొను సోమసుందరమును తానును సత్యవతి కుపచారములు చేయుచుండిరి. సత్యవతికిస్నానమయినతరువాత నారాయణమూర్తి వైద్యునికి తానార్జించినదానిలో నిలువయున్న రెండువందల రూపాయలనిచ్చి యాతని ఋణమును తానెన్నటికిని తీర్చుకోలేనని పెక్కువందనములు చేసెను. అంతరోగమువచ్చి నిమ్మళించినతరువాత నుత్సవముచేసి నామకరణము చేయ బుద్ధిపుట్టక యూరకే పిల్లదానిని ముత్తవతల్లిపేరిట శ్యామలాంబ యని పిలువసాగిరి. సత్యవతికి దేహము స్వస్థపడినందునకయి పట్టణములోనివా రందఱును తమయింట నెవ్వరికో ప్రాణాపాయము వచ్చి బ్రతికినట్లుగా సంతోషించిరి. భూమిమీఁద జన్మమెత్తినతరువాత పురుషులయినను స్త్రీలయినను సకలజనులచేతనీరీతినిగదా మంచివారనిపించుకోవలెను!

పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

సత్యవతి కంతకంతకు దేహమున రక్తముపట్టి బలమురాసాగెను గాని నారాయణమూర్తి మాత్రము భార్య జబ్బుగానున్న దినములలో రాత్రులునిద్రలేకపోవుటవలనను వేళపట్టునభోజనములేకపోవుటవలనను ముఖ్యముగా మనసులోని చింతలవలనను దేహమంతకంతకు శుష్కించి పాలిపోయి తిన్నయన్న మఱుగక కాళ్ళనొప్పులును గుండెలలోబరువును గలిగి నీరసింపసాగెను సత్యవతికి రోగ మెక్కడ తిరుగఁబెట్టునో యను భీతిచేత నతఁడు తనదేహస్థితిని భార్యతోఁజెప్పక దాఁచెనుగాని చెప్పక పోయినమాత్రమున రోగమడఁగియుండునది కాదుగనుక సత్యవతి యది గ్రహించి మగనిబలహీనతను చిక్కిపోవుటను కనిపెట్టి లోపల దుఃఖపడి శీఘ్రముగా వైద్యుని పిలిపించి యౌషధము పుచ్చుకొండని నిత్యమును తొందరపెట్టసాగెను అతఁడు పదిదినములాస్థితిలోనే సభకు వెళ్ళి పని చూచుచుండుటకు ప్రయత్నించెనుగాని, ఆయాస మెక్కువయై యక్కడ కూరుచుండలేక యొకదినమింటికివచ్చి నాటినుండియు మరలవీధిమొగము చూచుటకైనను శక్తుఁడు కాకపోయెను ఆతనివ్యాధి దినములలో కుదురునదికాదనియు వైద్యముమొదలైనవానికయి విశేషధనము కావలెననియు సత్యవతి మొదటనే కనిపెట్టి యేలాగుననైనను ఇంటివ్యయము తగ్గింపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. ఔషధమునిమిత్తమయి తక్షణము ముప్పది రూపాయలు కావలసివచ్చెను. నారాయణమూర్తి పెట్టెలో నాలుగురూపాయలకంటె నెక్కువలేవు. ఈవఱకు సంపాదించినదానిలో నిలువచేసినదంతయు సత్యవతిరోగముక్రిందనే కర్చుపడిపోయినది. వడ్డీయిచ్చి ఋణముచేయుట సత్యవతికెంతమాత్రమును ఇష్టములేదు. అందుచేత సత్యవతి తనపుట్టినింటివారు పెట్టిన నగయొకటి యేఁబదిరూపాయలకు విక్రయించి మందులనిమిత్తము వైద్యునికిచ్చెను. ఆరూపాయ లెక్కడ తెచ్చితివని నారాయణమూర్తి భార్యనడిగెనుగాని యామె చెప్పక యిటువంటి విష

యములలో మీరిప్పుడు మీమనస్సు నాయాసపెట్టవలదనియు మీదే
హము స్వస్థపడినతరువాత అన్నియుసావకాశముగాచెప్పెదననియుమా
త్రము చెప్పెను. అటుతరువాత నొకనాడు సత్యవతి భర్తతో నాలో
చించి సాధకబాధకముల నాతనికిబోధపఱిచి,ఆతనిసమ్మతినికర్తవ్యమును
నిశ్చయించి, ఒకనాడు బ్రాహ్మణుని బాపనక్కను మెల్లగాపిలిచి తమ
స్థితిని వారికి తెలిపి కొంతకాలము మఱియొకచోట పనిచూచుకొండని
వారితో చెప్పెను. వారామెమాటలువిన్నతోడనేలోపలినుండిదుఃఖము
పొరలిపొరలి వచ్చి కన్నీరు వఱదలుగట్ట నేడ్చుచు బాబయ్యగారివ్యాధి
కుదురువఱకును తాముజీతమక్కఱలేక యే పనిచేసెదమనియు కావలసి
యున్నయెడల తమవద్దనున్నరూపాయలను కూడ నిచ్చెదమనియు వారు
బహువిధముల వేడుకొనిరి కాని సత్యవతి వారిని మంచిమాటలతో
నూరార్చి కన్నుల నీరుకార్చుచు ఎంతోకష్టముమీద వారినిసమాధాన
పఱిచి కొంతకాలము మఱియొకచోట నుండుటకు వారినిఒప్పించెను. తా
మెక్కడనున్ననువచ్చి నిత్యమును దంపతులకుపచారముచేసిపోవుచుండు
టకుమాత్రము సెలవిమ్మని యామెను వేడుకొని, ఆమెచేత నావరమును
పొంది మనసుకొంత సమాధానపఱచుకొని, పసిబిడ్డలు తల్లిదండ్రులను
విడుచునప్పుడు దుఃఖించునట్లు దుఃఖించుచు ఆవలకుపోయిరి. అటుతరు
వాత సత్యవతి యొకరితరువాత నొకరినిగా పరిచారకుల నందఱిని తప్పిం
చెను. కానివారందఱునామెయందుమాత్రస్నేహముగలవారయిప్రతిదిన
మును రెండుమూడుసారులువచ్చికొంతసేపుకూరుచుండితాము చేయవల
సినపని యేమయిన నున్నదాయని యడిగి పోవుచుందురు. అటుతరువాత
స్థలము మార్పవలయునని నిశ్చయించి సత్యవతి యావీధిచివరనే చిన్న
దైనను మంచిగాలి వచ్చుట కనుకూలముగా నున్న మఱియొకయింటిని
రెండురూపాయలకద్దెకుపుచ్చుకొని యక్కడకుకుటుంబసహితముగావెళ్ళి
ప్రవేశించెను. ఈక్రొత్తయింటిలో ఇప్పుడున్నబల్లలు కుర్చీలు మొదలైన

వాని నుంచుకొనుటకు చోటులేదుగనుక ముఖ్యముగా కావలసిన వాని నుంచుకొని తక్కినవానినన్నిటిని రమారమి నూఱురూపాయలకమ్మివేసిరి.

ఈసమయములోనే సూరమ్మ రజస్వలయయ్యెను. సత్యవతియేమియు లోపము లేకుండ జరపవలసినలాంచనములుజరిగించినను సూరమ్మతల్లి తనకొమార్తెకన్నియు లోపముజరుగుచున్నవనియు ముద్దులునుముచ్చటలును వేడుకలును తిన్నగా జరగలేదనియు అల్లరి చేయనారంభించెను. మూఢురాండ్రు తమ వేడుకలను కార్యములనే చూచుకొందురు గాని యెదుటివారి యానుకూల్యమును సాధకబాధకములను లేశమయినను విచారింపరు అటువంటి విచారసమయములోనే యాదంపతులు తమ కష్టము నొకమూల పెట్టి సూరమ్మయొక్కతల్లినిర్బంధము చేతను సాధింపు చేతను సుబ్రహ్మణ్యముయొక్క గర్భాధానముసహితము చేయవలసిన వారయిరి ఎంతచేసినను కృతజ్ఞతలేక, అప్పటిస్థితిని విచారింపక, ఆ గయ్యాళి రెండుపిండివంటలు చేయలేదనియు తనకొమార్తెకు పెట్టిన మధురచీరమంచిదికాదనియు కొంగున రెండురూపాయలే కట్టినారనియు అతృప్తికరమయినమాటలనని యావధూవరుల మనస్సునకు ఖేదముకలిగింపసాగెను. ఓమూఢత్వమా! ఆహా! నీప్రభావ మెంతయనిర్వాచ్యమైనది! నీవున్నచోట వివేకాదులు తలచూపనైనను లేవుగదా!

ఇప్పుడు ఘనవైద్యుఁడౌషధమిచ్చుచున్నను, నారాయణమూర్తి కేమియు నిమ్మళముగా లేదు విరేచనములుకూడ నారంభమయి, అన్నహితములేక యాకలిమందగించెను. వైద్యుఁడొకజబ్బున కౌషధమిచ్చిన మఱియొకజబ్బు ప్రబలుచుండెను. ఇటువంటి సమయములో సత్యవతి మనస్సుయొక్క స్థితినివర్ణించుట కెవ్వరికిని శక్యముకాదు. నిప్పులలోవేసి పొరలించినను, ఆమెమనసున కంతపరితాపము కలుగదు. అంతదుఃఖమున్నను అదియంతయు లోపల దిగమ్రింగి పయికి ధైర్య మవలంబించి సంతోషముగానున్నట్టే భర్తకు కనఁబడుచుండును అయినను క్రొత్తగా

రక్తముపట్టుచున్న యామె దేహము మరల క్రమక్రమముగా శుష్కించి మగఁడధైర్యపడకుండుటకై పయికిలేనినవ్వు తెచ్చి పెట్టుకొనుచున్నను ముఖమునందు విచారలక్షణములు స్పష్టముగా కనఁబడసాగెను ఆమె మొగమునుచూచినప్పుడు భర్త కెంతచింతకలిగినను రెండవవయిపునకు తిరిగికంటతడిపెట్టునేకాని యామెచూచునట్లుగా నెప్పుడునుదుఃఖపడఁడు. ఒకానొకసమయమునందు సత్యవతికి దుఃఖము పట్టశక్యముకానియెడల, ఆమెయేదోపనికల్పించుకొని దొడ్డిలోనికి దూరముగా వెళ్ళి యెవ్వరును చూడకుండనింతసేపుదుఃఖపడి కన్నులనీరుతుడుచుకొనిభర్తృసేవచేయుట కయి మరల వచ్చుచుండును. ఈసమయములో సుబ్రహ్మణ్య మేమో యన్నాఁడనికోపగించుకొనిసూరమ్మతల్లి యెవ్వరితోను చెప్పకుండకొమా ర్తె నిక్కడదిగవిడిచి తనపుట్టినింటికి లేచిపోయెను. అందుచేత సూరమ్మ యుదయాస్తమానములు తల్లికొఱకు శోకములు పెట్టుట కారంభించి రోగికి నిద్రకూడ లేకుండఁజేయును. సత్యవతి పిల్లలను సవరించుకొనుటకు తోడుతా నెప్పుడును పెనిమిటివద్దనుండి యుపచారములుచేయవలసివచ్చు చుండుటచేతను మగనిబాధవలన మహాలక్ష్మి యేపనిచేయుటకును వల్ల కాకపోవుటచేతను, మగఁడింటలేనప్పుడయిన పనిచేయుటకై సాహసించి వచ్చినను వేవిళ్ళమూలమున శక్తురాలు కాకపోవుటచేతను, గయ్యాళి యైనసూరమ్మయుండియు లేనిదానితోనే సమానమయిన దగుటచేతను, ఇంటిపనియంతయుసీతమీఁదనేపడెను. ప్రాణసమానురాలయిన ముద్దుల మఱఁదలాప్రకారముగా కష్టపడుట సత్యవతి కెంతమాత్రమును ఇష్టము లేకపోయినను చేయునదిలేక మఱఁదలికొఱకుకూడ లోపలఁకొంతవ్యసన పడుచు పథ్యపానములు చేయుటలో అవకాశమున్నప్పు డెల్లను సీతకు కొంతతోడుపడుచుండును. సుబ్రహ్మణ్యము కావలసినప్పుడెల్లను వైద్యు నింటికి వెళ్ళి మందులు తెచ్చి యిచ్చుచు, పథ్యమునకు కావలసినపాలు మొదలైనవి తెచ్చియిచ్చుచు, బాహ్యాదులకు వెళ్ళవలసివచ్చినప్పు డన్న

గారిని లేవఁదీసి పరుండఁబెట్టుచు, కష్టపడుచుండెను. ఈకష్టకాలమునం దాతనిసహపాఠియగుసోమసుందరముకూడఆపద్బంధువై సుబ్రహ్మణ్యము తో సమానముగా కష్టపడి సాయముచేయుచుండెను. ఆవఱకు బంధుత్వమును తెలుపుకొని విందులు కుడిచిపోవుచుండెడిబంధువు లొక్క రును కష్టకాలములో మొగము కనఁబఱచలేదు. పరమమిత్రులుగా నగపడినధనికులును తామేమయిన బదులియ్యవలసివచ్చునేమోయని యింటికి వచ్చుటయే మానివేసినారు. ఒకటితరువాత నొకటిగా సత్యవతి నగలన్నియు వర్తకులపా లయినవి. ఇంటనన్నగా రంతజబ్బుస్థితిలో నున్నను చీమకుట్టినట్టయిననుండక యివి లేవనియు అవి లేవనియు వంకలు పెట్టి చేయలాగుననో భోజనముచేసి తెచ్చెడిదిచిల్లిగవ్వ లేకపోయినను వేళకు వెళ్ళక పోయినయెడల శిరస్తాదారుగారు కోపపడుదురని భార్యమీఁద నాలుగు కేకలువేసి రామస్వామియిల్లుపట్టక నిర్విచారముగాతనస్నేహితులలో కూడ తిరుగుచుండెను. తమ్మునికి మిక్కిలి జబ్బుచేసిన దనివిని సావిత్రి యిప్పుడు మరలవచ్చినది అందుచేత సీతకిప్పుడు కొంత విశ్రాంతి కలిగి పదినెగారితోకూడ అన్నగారివద్ద కనిపెట్టుకొనియుండుట కవకాశము కలిగినది. ఇప్పుడుచేతనున్నడబ్బంతయు వ్యయపడినందునను, అమ్ముటకు సత్యవతిశరీరమున నేమియు లేకపోయినందునను, తిండికి కావలసినంత మందియున్నను గడించితెచ్చుప్రయోజకులొక్కరును లేనందునను, ముందెట్లు జరుగునోతోచకసత్యవతి సీతతోను సుబ్రహ్మణ్యముతోను రహస్యముగా చెప్పివ్యసనపడెను. సుబ్రహ్మణ్య మాదినముననే వెళ్ళి తానుదినమున కొకగంటచొప్పున రాత్రులింటివద్దఒక్కధనికునికొమారునకు విద్య చెప్పునట్లును వారు నెలకునాలుగురూపాయ లిచ్చునట్లును నిర్ణయించుకొనెను. సీతకూడ తానుకొంతవఱకు చదువెఱిఁగిన దగుటచేతను, కుట్టుపనియందు కొంతప్రవీణతకలదియగుటచేతను, అప్పుడురాజకీయపాఠశాలలోనివిద్యార్థులు క్రొత్తగా ఇన్నీసుపేటలో పెట్టినబాలికాపాఠశాలయందుపాధ్యాయి

నిగా ప్రవేశింప నిశ్చయించుకొని, అన్నగారికిని వదినెగారికిని తనయభి ప్రాయముచెప్పి వారియనుమతిపొంది, తెలియనివారు తన్నొకవేళపరిహసించి దూషించినను వారిమాటలుపాటిచేయరాదనిమనసు దృఢపఱచుకొని దరఖాస్తు వ్రాసి పాఠశాలాకార్యనిర్వాహకుల కిమ్మని సుబ్రహ్మణ్యముచేతి కిచ్చెను. ఇంతలో నారాయణమూర్తిగారికి దేహారోగ్యము తప్పియున్న దన్నవర్తమానము విని చూడవచ్చిన కక్షిదారుఁ డొకఁడు వారిస్థితిని జూచి మిక్కిలివ్యసనపడి యేదోవ్యాజ్యములో తాను బాకీపడియున్నఫీజు నూఱురూపాయలను సత్యవతిచేతి కిచ్చెను. మంచివారికెప్పుడును దైవమేదోయొకరీతినిసాహాయ్యముచేయుచుండును. ఈయాపత్సమయమం దందఱునుకృతఘ్నులుగా నేయున్నారనిదీనింజదువువారుభావింపవలదు. వంటబ్రాహ్మణులు మొదలయిన సేవకులు వచ్చి యేపని చెప్పినను చేయుటకు సిద్ధముగానుండి తమయజమానుని నిమిత్తమయి కంట తడిపెట్టనిదినము లేదు. ఇరుగుపొరుగులవారును వారివలన ఉపకారము పొందిన యితరులును కృతజ్ఞతగలవారై యనుదినమును విరామము లేకుండవచ్చి చూచిపోవుచునేయున్నారు కొంతకాలము వైద్యుఁడుసహితమతఁడు జీవించునోలేదోయన్న సంశయము కలిగియుండెను. అయినను సత్యవతిమొదలయినవారు పడినప్రయాసము వ్యర్థముగాపోలేదు. ఆఱుమాసములకు రోగము మళ్ళినచిహ్నములు కనఁబడనారంభించెను. వాడిచిన్నవోయియున్నసత్యవతిముఖమునందిప్పుడు కొంచెము తెలివికనఁబడనారంభించెను. నారాయణమూర్తి మంచముదిగి మెల్లగా తిరుగ నారంభించునప్పటి కెనిమిదిమాసము లయినది తరువాత ఒకటిరెండుమాసములలో నతఁడు మరలసభకువెళ్ళి పనిచూడశక్తుఁడై నందున కక్షిదారులెప్పటివలె రానారంభించిరి. సంవత్సరమగునప్పటికి చేతిలో కొంచెము డబ్బుచేరినందున నారాయణమూర్తి మరల మనుపటియింట ప్రవేశించెను. కొమారుఁడును కొమార్తెయుకూడ సుఖముగా పెరుగుచుండిరి.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

చూచువారికందఱికిని పయికి నారాయణమూర్తియు భార్యమొదలగువారును మిక్కిలి సుఖపడుచున్నట్టుగానే కనఁబడుచున్నను, పైవారనుకొన్నంత సుఖముమాత్రము వారికి లేదు. ఒకవేళ దంపతులు తమలో తామెంత యైకమత్యము కలిగి ఎంత నెమ్మదితో సంసారచక్రమును నడిపించువారయ్యును మనలోనియవిభక్తకుటుంబస్థితివలన పెక్కుబాధలును మనస్తాపములునుకలిగి తఱుచుగా వారిసుఖమునకు భంగముకలుగుచుండును. ఇంట నున్నవారు తమజీవనార్థమయి తా మేమియు పాటుపడక కుటుంబములో కొంచెము ప్రయోజకుఁడయి గడించి తెచ్చుచున్నవాఁ డొకఁ డున్న వానినే యన్నిటికిని నమ్ముకొనియుండి పనిపాటులు లేక యూరక తినికూరుచుండుటచేత ప్రొద్దుజరగక ప్రతిస్వల్పవిషయములోను నిష్కారణముగా కలహములాడుచు. సంపాదించి తెచ్చి కుటుంబసంరక్షణము చేయువానికష్టములను లేశమైనను విచారింపక తమకిదిచాలదని అది చాలదని రవ్వపెట్టుచు గృహయజమానున కేదోయొకవిధమైనశ్రమను కలుగఁజేయుచుందురు ఇంటసోమరులుగానుండి తినువారిసంఖ్య యెంతయెక్కువైన జగడము లంతయెక్కు వగుచుండును. భగవంతుఁడు తమకు దయచేసినకరచరణాద్యవయవము లన్నియు తిన్నగా నుండి తాముదృఢకాయులయియుండియు వాని నుపయోగించుకొనక పోయినందుకు సిగ్గుపడవలసినదానికి మాఱుగా తమ్మితరులు పోషించుట విధి యనుకొని గర్వపడుచు నానావిధముల గడించి తెచ్చిపెట్టువారి మనస్సులకు బాధ కలిగించుచుందురు. ఇందుచేత హిందూకుటుంబములలో సాధారణముగా తెచ్చిపెట్టువారికిఁగాని తెచ్చినదాని ననుభవించువారికిఁగాని తృప్తియు సంతోషమును కలుగక, ఒకరిమీఁద నొకరిమనస్సులో అసూయయు ద్వేషమును కలిగియుండును. ఈకారణముచేతనే యుత్కృష్టమైనకమ

త్యమును దృఢానురాగమునుఉండవలసినయొక్కకడుపున పుట్టినవారిలో సహితము సోదరవాత్సల్య మంతగా లేక ద్వేషమే యధికముగా నుండి లోకములో అన్నదమ్ములశత్రుత్వమన్న సామెత పుట్టవలసినంతగ తిసంభవించినది. కాఁబట్టి మనవారందఱు ఒక్కచోటఁ గలిసియుండక యెంత దూరముగానున్న అంత యనురాగమును ప్రేమయుఁ గలవారయి యుందురని నామనస్సునకు తోఁచుచున్నది

రామస్వామి బాగుగోరి నారాయణమూర్తియతనిని చాటునకు పిలిచి యెన్నిసారులు బుద్ధిచెప్ప యత్నించినను రామస్వామిమనస్సులో నేదో దురభిప్రాయము పెట్టుకొని యుద్దేశము లెంచి చెప్పినదానికెల్లను విపరీతార్థములు కల్పించి తన్నును భార్యను పోషింపవలసి వచ్చినదని కానిమాటలాడి యన్నగారు తమ్మేలాగుననైన వెడలఁగొట్ట చూచుచున్నాఁడని యెఱిఁగినవారితో నెల్లను చెప్పనారంభించెను. అందుచేత నారాయణమూర్తి తమ్మునితో ఏమియు చెప్పుట మానివేసి, అతఁ డేదారినిపోయినను చూడనట్టూరకుండవలసినవాఁ డయ్యెను. అందువలనను అతనిదుర్నయముడఁగక మఱింతమీఱిపోయి, దుష్టులసహవాసము మరిగి యథేచ్ఛముగా తిరుగుచు రాత్రులు దీపములు పెట్టుకొని సహితము జూదములాడి యోడినసొమ్ము నిమిత్తమయి భార్యను బెదరించి నగయేదైనఁ దీసికొనిపోయి పాడుచేయుచు, ఒకానొకప్పు డింట చేతి కందిన వస్తువేదియైన ఎత్తుకొనిపోయి జూదగాండ్ర కిచ్చుచు, తానోడిపోయిన దినమున చిరచిరలాడుచు తిన్నగా నన్నము తినక యలిగి లేచిపోయి భార్యను కొట్టితిట్టుచు, అన్నగారి పేరు చెప్పి యంగళ్ళలోవస్తువులు తెచ్చి తానుపయోగించుకొనుచు, తుంటరులను వెంటవేసికొని రాత్రులవేళ తిరిగి తమవిరోధులతో పోట్లాడి మాట తెచ్చుచు, పలువిధములఅన్నగారికి మనస్తాపము తెచ్చుచుండెను. అతఁ డప్పుడప్పుడు సీమసారాయములను త్రాగుచుండునని చెప్పుదురుగాని యాతఁ డెప్పుడును తప్పత్రాగి

దేహము వఱచి పడిపోయినట్టు కనఁబడదు. అయినను ముండలమరిగి జూదములాడ నలవాటుపడినవారికి పానముండుట యంత వింతకాదు. ఈనడతను కనిపెట్టి మహాలక్ష్మి మనసులో ఖేదపడి మగనితో ననేక విధముల నయమున చనువున హితము చెప్పి చూచెనుగాని యాహితోప దేశమువలన కార్యము లేకపోవుటయే కాక మీఁదిమిక్కిలి యతఁడామెను కొట్టుటయు తిట్టుటయుకూడ సంభవించుచువచ్చెను. మగని విషయమైన యీబెంగచేతనే యామె దేహములో నెంతో జబ్బుచేసి ప్రసవమైనప్పుడు బ్రతుకదన్నంతదుస్థితికి వచ్చెను. జీవిత సంశయము కలిగియున్న యా దినములలో ఒకసారి మహాలక్ష్మి యొంటిగా తనమంచమువద్ద కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచు నిలుచున్నతనమగనిని చేరఁబిలిచి మీఁద మెల్లగా చేయి వైచి హీనస్వరముతో తనవ్యాధికి తననడతవలనఁ గలిగిన మనోవ్యథయే కారణమని చెప్పి, తాను పోయినతరువాతనైనను ప్రవర్తనము తిన్న పఱుచుకొని యన్నగారును వదినెగారును చెప్పినట్టువిని వచ్చెడుభార్యను సుఖపెట్టి మీరు సుఖపడెదనని చేతిలో చేయివేసినయెడల నిర్విచార ముగా ప్రాణములు విడిచెదనని గడియకొకమాట చొప్పున చెప్పి కన్నులు మూసికొనెను. అతనికామాటలు శూలములవలె నాటినందున తన వెనుకటి నడతవిషయమై నిజమయిన పశ్చాత్తాపము గలిగి యిఁకముం దెప్పుడును మునుపటిదుస్సహవాసమున తిరుగక బుద్ధిగలిగి యోగ్యముగా ప్రవర్తింపవలయునని నిశ్చయముచేసికొని భార్యకు తనమీఁదఁగలప్రేమ కును తనబాగువిషయమై యామె మనసులోని చింతకును దుఃఖముపట్ట లేక పెద్దపెట్టున నేడిచి భార్యచేయి పట్టుకొని భగవదనుగ్రహమువలన నీవు బ్రతికి నేను సుఖపడవలసిన భాగ్యము తటస్థించిన పక్షమున నా ముందునడత యెట్లుండునో నీవేచూచెదవని చెప్పి యాపైని నోటమాట రాక కన్నీరు కాలువలుకట్టించుచు ఊరకుండెను. ఆమాటలవలన మహా లక్ష్మికెంతో ధైర్యముకలిగి నాటినుండి యామెదేహస్థితి యద్భుతముగా

మాఱి దినదిన క్రమమున దేహము స్వస్థపడి మంచముమీఁదికాలు క్రింద మోపఁగలిగి నెలదినములలో నింట నడయాడ శక్తురాలయ్యెను. ఆమెకు పుట్టిన స్త్రీశిశువును సుఖముగా పెరుగుచుండెను. తోడికోడలి వ్యాధి దినములలో సత్యవతి పడిన ప్రయాసమును పరితాపమును చేసినయుపచారమును చూచితీఱవలసినదే కాని చెప్పతీఱదు. స్వప్రయోజన పరత్వమున్న మాటయే లోకమునను లేక తనజీవనమును దేహమును పరులనిమిత్తమే ధారపోసెడి యిటువంటి సాధ్వీమణులుండఁబట్టియే దుఃఖబహుళమైన యీలోకమునందు బహుగృహములు భూతలస్వర్గము లగుచున్నవి. భార్యమాటవలన రామస్వామి నడతయు ఆకస్మికముగా మంత్రించినట్లు మాఱిపోయెను. అతఁడు నాఁడు మొదలుకొని మరల నెప్పుడును రాత్రులిల్లుబయలు దేఱి వీధిలో కాలుపెట్టలేదు; జూదమాడలేదు. పూర్వపు విహితులలో సహవాసము చేయలేదు; మఱియేదుష్కార్యమును చేయలేదు. పూర్వపుమిత్రు లనేకపర్యాయము లాతని నిమిత్తమై యింటికివచ్చి పిలిచియు పరిహాసముచేసియు రోషము పుట్టించియు త సుమార్గమునకు మరల దింపఁజూచిరికాని వారిప్రయత్నములు కొనసాఁగనందున, అతఁడిక చెడిపోయెనని విడిచిపెట్టి యాతనిమైత్రిని వారు మానుకొనిరి. మునుపన్నగారిమాటయన్న తిరస్కారబుద్ధితోఁ జూచెడు రామస్వామి యిప్పుడన్నగారికిని వదినెగారికిని పరమభృత్యుఁడయి వారి యాజ్ఞ కడుగుదాటక మెలఁగఁజొచ్చెను. ఇప్పుడతనికి తానేలాగున నైన విద్యాభ్యాసముచేసి పరీక్షలిచ్చి గొప్పతనము పొందవలెనన్న చింతతప్ప వేఱుచింత లేదు. అందుచేత నతఁడిప్పుడు రాత్రియు పగలును పుస్తకములు చేతఁబుచ్చుకొనిచదువుచు తనకుఁదెలియనిదాని నన్నగారియొద్దను ఇతరులయొద్దను నేర్చుకొనుచు విద్యాకాలక్షేపము చేయుచున్నాఁడు.

నారాయణమూర్తికిని సత్యవతికిని మనస్సులకు నొప్పికలిగించి వ్యాకులత పుట్టించెడు రెండవకారణము సూరమ్మనడత. సూరమ్మయు

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

తల్లియు చిన్ననాఁటినుండియు పల్లెలయందు పెరిగి వా...

చదువుకొన్న నాగరికులతో నెన్నఁడును మెలఁగియుండకపోవుటవలన వారియాచారవ్యవహారములు మిక్కిలి భిన్నములగుటచేతను, వారికి సత్యవతి మొదలయిన యింటనున్నవారి ప్రవర్తన మెవ్వరిదియు సరిపడక యుండెను. సూరమ్మ ప్రతిదినమును ఏదోయొక నోముచొప్పున లోకములో లేని నోములన్నియు పట్టవలెనని కోరుచుండును; సుబ్రహ్మణ్యము నోములయం దిష్టములేనివాఁడై సాధ్యమయినంత వఱకు మాన్పింపఁ బ్రయత్నించుచుండును. సూరమ్మ పేడ శుచియని భావించి కంపుకొట్టునట్టుగా ఎల్లయెడలను ముద్దలుముద్దలు పడునట్టు మాటిమాటికిని పేడనీళ్ళు చల్లుచుండును; సుబ్రహ్మణ్యము పేడ యశుచియని యెంచి దానిని చూచినప్పు డసహ్యపడుచు వచ్చుటయేకాక పేడనీళ్ళుపడి పాదరక్షలును బల్లలును కొన్నిసమయములయందు బట్టలును పాడగుచున్నవని విసుగుకొనుచుండును. సూరమ్మ యెవ్వరోదగ్గరకువచ్చిరనియు, ఏదోయొకగుడ్డ కాలికితగిలినట్టనుమానముగానున్నదనియు చెప్పరానివానిమాట వినఁబడినదనియు పేరులుచెప్పి మయిలపడితినని దినమున కయిదాఱు స్నానములుచేసి తడిబట్టలుకట్టుకొని తలనొప్పిచేతను పడిసెముచేతను మూలుగుచుండును; సుబ్రహ్మణ్య మదియంతయు వెఱ్ఱియనిచెప్పి మానిపింపఁ జూచుచుండును. సూరమ్మ రోగమువచ్చినప్పుడు మందులు వేసికొనక వ్యాధినిపెంచుచు సోదెనిమిత్తమును శకునములనిమిత్తమును వేరువెల్లంకులనిమిత్తమును ప్రయత్నించి సొమ్ముువ్యర్థముగా వ్యయపఱుపఁ జూచుచుండును. సుబ్రహ్మణ్యము వ్యాధి కౌషధముతప్ప వేఱుమందు లేదనియు దానికి దేవతలునుదయ్యములును కారణములుకావనియుబోధించి ఆపిచ్చిపనుల నివారింపఁ జూచుచుండును. సూరమ్మ శనివారములనియు ఆదివారములనియు మంగళవారములనియు శుక్రవారములనియు ఏకాదశులనియు అమావాస్యలనియు శివరాత్రులనియు కృష్ణాష్టము

లనియు గ్రహణములనియు పర్వములనియు తఱుచుగా బొక్కప్రొద్దులును జాగరములును ఫలాహారములును నిరాహారములును చేసి దేహము చెడఁ గొట్టుకొనుచుండును; సుబ్రహ్మణ్య మివియన్నియు ఛాందసములని కోప పడి యత్తగారియొక్కయు భార్యయొక్కయు ఆగ్రహమునకు పాత్రుఁ డగుచుండును సూరమ్మ తాను ధనికురాలివలె కనఁబడ నెంచి తనస్థితికి తగని బట్టలును నగలును తెమ్మని బాధించుచు, దంభమునిమిత్తమయి లేని పోని బొంకులు పలుకుచు, దొంగతనముగా ఇంటనున్న వస్తువులు తీసి బ్రాహ్మణులు మొదలయినవారి కిచ్చుచు, స్వల్పవిషయములలో ఇరుగు పొరుగులవారితో కలహములాడుచు, ఊరకకూరుచున్న కాలములో పరులమీఁది దోషముల నెన్నుచు ఉండును; సుబ్రహ్మణ్య మివియన్నియు కానిపనులని నొక్కిచెప్పి నీతులుచెప్పి భార్యచెవులకు నొప్పి కలిగించు చుండును. ఈవిధముగా ఆదంపతు లనేక విషయములయందు భిన్నాభి ప్రాయము గలవారుగా నుండుటచేతను, ఈకలహములలో సత్యవతి మొదలయినవారు సుబ్రహ్మణ్యము పక్షమే యవలంబించినట్లు కనఁబడుట చేతను సూరమ్మకును తల్లికిని వారందఱియందును ద్వేషముపుట్టి తల్లి బిడ్డలు పిల్లిమీఁద పెట్టియు ఎలుకమీఁద పెట్టియు నారాయణమూర్తి సత్య వతిని వారిబిడ్డలను నోట పట్టరానితిట్లుతిట్టియు పొరుగువారితో వారి మీఁద నేరములుచెప్పి తమకన్నమునుబట్టయు నియ్యక బాధించుచున్నా రని బోరుబోరున నేడ్చి యల్లరిపెట్టియు, ఆదంపతులకు మనోవేదనను కలిగించుచుండిరి. చూచితిరిగదా మూర్ఖులవలన ఎంతమంచివారికిని లోక ములో నెటువంటి యాయాసమును మనోవ్యథయును సంభవింపు చుండునో! ఈకలహములచేత సూరమ్మయు తల్లియుచేరి కట్టుకట్టి తల నొప్పి యున్నప్పుడును లేనప్పుడునుకూడ మొగమునకు పట్టు వేసికొని యిచ్చినమందులు వేసికొనక తమ్ముచూచువారు లేరని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచు పొరుగువారలనెల్ల ఆకర్షింపుచుందురు. మఱికొన్ని సమయ

ములయందు సూరమ్మ దయ్యముపట్టినట్లభినయించి పెద్దకేకలు వేసి యల్లరిచేసి రాత్రివేళ అందఱినూరిమీఁద పరుగులెత్తించుచు, దేహము తెలియనట్టు నటించి నోరికసికీలు తనకోపమున్నవారినందఱిని తిట్టుచు, దయ్యము పేరుపెట్టి బట్టలుకాల్చియు గాజుగిన్నెలు మొదలయినవిపగులఁ గొట్టియు, విశేషనష్టమును గలుగఁజేయుచుండును. అందుచేత చదువేమియు జరగక సుబ్రహ్మణ్యము తనకటువంటి గయ్యాళి భార్యయయినందునకును తనమూలముననిష్కారణముగా అన్నగారికిని వదినెగారికిని కూడ శ్రమ కలుగుచున్నందునకును మిక్కిలి ఖేదపడి ప్రాణము విసిగినప్పుడు కొన్నివేళలయం దిల్లువిడిచి దేశాంతరము లేచిపోవుటకును కొన్ని సమయములయం దాత్మహత్య చేసికొనుటకును ప్రయత్నించుచు వచ్చెను గాని నేఁటివఱ కటువంటి వైపరీత్యమేదియుపుట్టలేదు. ముందేమి జరగఁబోవునో ఈశ్వరునకు తెలియవలెనుగానిమన కేమియు తెలియదు.

సత్యవతికిని భర్తకునుగల మూఁడవచింత సీతకుతటస్థించిన దురవస్థ విషయమైనది. వారామెదుర్గతిని మాన్పి యేలాగుననైన పునర్వివాహముచేసి మరల సుఖస్థితికిఁ దీసికొనిరావలెనని వారి మనస్సులలో దృఢముగా నిశ్చయము చేసికొని యుండిరిగాని చిరకాలమునుండి ఆచారము లేకపోవుటవలన జనులలోఁగల ద్వేషమును క్రొత్తగా వివాహము చేసికొన్నవారి విషయమై శంకరాచార్యులవారు బహిష్కారపత్రికలనుబంపి పెట్టినబాధను తలఁచుకొని తమ యభిప్రాయమును కొందఱాప్తులతోతప్ప ఇతరులతో నెవ్వరితోనుజెప్పలేదు. వారికి సోమసుందరమునకు సీతనిచ్చి వివాహము చేయవలెనని యున్నది. సోమసుందరమును సీతయుఁగూడ పరస్పరానురాగము గలవారయి యొండొరులను వివాహమాడవలయుననియే కోరియున్నారు. కానియీవివాహమగునో కాదో మాత్రమిప్పుడు నిశ్చయముగా చెప్పవలనుపడదు. ఇటువంటి విషయములలో సరిగా కార్యమయినవఱకును రూఢిగా, వివాహ

మగునని యెవ్వరును నమ్మఁగూడదు. వివాహములయినయెడల మీాకంద ఱికిని తెలియకమానదుగనుక దీవింజదవ్వువారందఱును కార్యమునిమిత్త మెదురుచూచు చుండవచ్చును.

తక్కిన విషయములలో నారాయణమూర్తియు సత్యవతియు మిక్కిలి సుఖులయియున్నారు. ఆదంపతులలోఁ గలయనుకూలదాం పత్యము మఱియెక్కడను కనఁబడదు; అన్నవస్త్రములకును దానధర్మ ములకును లోపములేకుండ కావలసినంతధనము దొరకుచున్నది; కొడు కును కూతుఁరును చక్కగాఁ బెరుగుచు కన్నులపండువు చేయుచున్నారు. లోకములో సుఖమునకింతకంటె నధికమేమి కావలెను?

పదునేనవ ప్రకరణము.

ఓకాంతామతల్లులారా! సత్యవతియొక్కయు ఆమెభర్తయొక్కయు కుటుంబముయొక్కయు స్థితిగతులను నేఁటివఱకును నాకు తెలిసినంతవఱ కును మీాకు తెలిపియున్నాను కొంతకాలముక్రిందట ఇంట నెవ్వరితోను జెప్పక కాశీకాపురమునకు లేచిపోయిన లక్ష్మీనారాయణప్పగారిప్పుడే యాత్రచేసికొని కాశీకావడితోవచ్చి కొడుకులతోను కోడండ్రతోను కాశీకాపుర మర్రకోసెడు వెడల్పున క్రోసెడునర పొడుగున గంగానది యొక్క యుత్తర తీరమందున్నదనియు, ఇప్పుడున్న విశ్వేశ్వరుని యాల యమునకన్నను పురాతనమయి మహత్త్వము కలిగియుండిన శివాలయ మును పడఁగొట్టించి యౌరంగజేబనుమహమ్మదీయుఁడు కట్టించిన మసీదును చూచితిననియు, గంగానది పొడుగునను శిలామయములగు ఘట్టములు కట్టఁబడుటయేకాక బ్రాహ్మణులు జపము చేసికొనుటకు నీటిపయిని కొయ్యలతో కట్టఁబడిన యున్నతాసనము లున్నవనియు, ఆ పట్టణమును పంచక్రోశమధ్యమున చుట్టునున్న ప్రదేశమును మిక్కిలి

పవిత్రమయినవనియు, అక్కడ నాలుగైదులక్షల జనులున్నారనియు, చెప్పుచున్న వార్తావిశేషములుతప్ప మీకుచెప్పవలసిన సంగతులేవియు నాకుఁ గనఁబడచుండలేదు. దీనిలో ముందేమి విచిత్రకథ వచ్చునోయను నభిలాషచేతనైన మీలో పలువురు సావధానముగా దీనిని జదివియుం దురు పురాణేతిహాసాదులయందువలె హృదయాహ్లాదకరము లయిన విషయములు మీకు దీనియందు కనఁబడియుండవు లోకచరిత్రముల యందు కథలయందలి వినోదమెప్పుడును కలుగదు. కాని సత్యప్రియు లయినవారికి చరిత్రములయందలి సత్యమే సంతోషజనకముగానుండి సుఖ సాధనమగును సమర్థులయినవారు వ్రాయకపోవుటచేత సత్యము సహి తము కొన్నిసమయములయందు మనోహరముగానుండక పోవచ్చును. చెప్పవలసినవానిని కొన్నిటిని చెప్పకపోవుటచేతఁగాని చెప్పఁగూడని వానినికొన్నిటిని చెప్పుటచేతఁగాని చెప్పినవానిని మృదుమధుర శైలిని వ్రాయలేకపోవుటచేతఁగాని యిదిమీకు మనోహరముగా కనఁబడక పోయినయెడల నాలోపమును మన్నించి, పతివ్రతాశిరోమణియైనసత్య వతియందుండవలసిన గౌరవముచేతనైనను దీనినిమీరు పలుమాఱుచదివి యామెవలె ప్రవర్తించుటకు ప్రయత్నపడుఁడు ఈచరిత్రమును చదువుట వలన మీలోనొక్కరుబాగుపడినను నాప్రయాసమునకెల్లను అదియేప్రతి ఫలమని సంతోషించెదను దీనియందు పురాణములయందలి చిత్రకథ లేవియులేకపోయినను నీతిబోధయందుమాత్ర మిది యేపురాణమునకును తీసిపోవునది కాదనినమ్మెదను. దీనిం జదివినవారికందఱికిని పెక్కువిషయ ములు మనస్సునంటియుండును కానివానిలో స్పష్టముగాకనఁబడునవి వేంకటేశ్వరులయొక్కయు సుందరమ్మయొక్కయు స్థితినిబట్టివిచారింపఁ గా దంపతులిరువురును చదువెఱుఁగని మూఢులయి యున్నపక్షమున వారిలోనప్పుడప్పుడు నిష్కారణముగా కలహములు పొసఁగుటచేత సంపూర్ణసుఖము కలుగకపోయినను పరస్పరము నొకరీతిగాఁగలసివారొక

విధముగా సుఖజీవనమే చేయుచుందురని తేలుచున్నది; నారాయణ మూర్తియొక్కయు సత్యవతియొక్కయు స్థితినిబట్టివిచారింపఁగా దంపతు లిద్దఱును చదివినవారయి యుక్తాయుక్త వివేకముగలవారయి యున్న యెడల వివేకహీనులైనబంధువులు మొదలయినవారివలననిర్హేతుకముగా మనస్తాపము కలిగినప్పుడుతప్ప సాధారణముగా గృహము భూతల స్వర్గమువలెనుండి వారికి సంపూర్ణసుఖముగలిగి వారికిమాత్రమేకాకలోక మునకంతకును మేలుకలుగునని స్పష్టమగుచున్నది; రామస్వామియొక్క యు మహాలక్ష్మియొక్కయు స్థితినిబట్టి విచారింపఁగా భర్తచదువెఱుఁగని మూఢుఁడయి భార్యవిద్యావతియు గుణవతియునయి యున్నయెడల భర్తవలన పెక్కుకడగండ్లు సంభవించుచువచ్చినను మార్దవముగల స్త్రీ స్వభావమునుబట్టి యుక్తసమయమున చేసిన హితోపదేశముచేత పురు షునకొకానొకప్పుడు బుద్ధివచ్చి సంసారము బాగుపడునని తెలియవచ్చు చున్నది; సుబ్రహ్మణ్యముయొక్కయు సూరమ్మయొక్కయు స్థితినిబట్టి విచారింపఁగా భర్తవిద్యాధికుఁడయిన యోగ్యుఁడుగానుండి భార్య చదు వెఱుఁగని గయ్యాళియగుట సంభవించినయెడల స్వప్నావస్థయందును సుఖముకలుగక గృహము మహారణ్యమువలెనుండి దంపతులకుమాత్ర మేకాక యిరుగుపొరుగుల వారికి సహితము మాయాసము కలుగుచుండునని తేటపడుచున్నది కాఁబట్టి దీనింజదివి తమబిడ్డలకు వివాహముచేయఁదల స్థించువారు వారిభావి సుఖమును చక్కఁగా విచారించి ధనమే ప్రధాన ముగాచూడక విద్యయందును బుద్ధియందును వయస్సునందును ఎవరికిఁ దగినవారిని వారికివివాహముచేసి సాధ్యమయినంతవఱకు కనుకూలదాంప త్యము కలుగునట్లుచూతురని కోరుచు దీనిని ముగించుచున్నాను.

సంపూర్ణము.

చంద్రమతీ చరిత్రము

మొదటి ప్రకరణము.

—:o:—

చేదిదేశమునకు పూర్వకాలమునందు ప్రతిష్ఠాన మనుపట్టణము రాజధానిగానుండెను. దానిని ఉశీనరుఁ డనురాజు పాలించుచుండెను. అతనికిసునంద యనుభార్యయందు చిరకాలమునకొక్క కొమార్తెపుట్టెను. ఆశిశువునకు వారు చంద్రమతియని నామకరణముచేసిరి. లేకలేకకలిగిన సంతాన మగుటచేతను, లోకైకసుందరి యగుటచేతను, తల్లిదండ్రులు లా ముద్దులకూఁతును బొమ్మమీఁదికాలు నేలమోపనీయక యెంతో గారా బముతోఁ బెంచుచుండిరి. ఇట్లు దినదినప్రవర్ధమానయయి, ఆచిన్నది మెల్లమెల్లఁగా తప్పటడుగులు పెట్టుచు తమముందట నడయాడుచుండు టను కన్నులపండువుగాఁ జూచి జననీజనకులు పరమానందభరితు లగు చుండిరి; ఆబాలిక తడఁబడుచుపలికెడు వచ్చియురానిమాటలే తల్లిదం డ్రులచెవులకు శ్రావ్యమయినసంగీతనాదమునకన్నను మధురముగా వినఁ బడుచుండెను. ఆచిన్నదానిని జూచినకన్నులతో రంభను మించిన సుంద రులఁజూచినను, ఆబాలికసౌందర్యముముందఱ వారిదొక్క చక్కఁదన మని చెప్పుట కెట్టివారికిని మనసొప్పదు. సునంద తాను విద్యావంతు రాలుగనుక, విద్యవలని ప్రయోజనముల నెఱిఁగినదయి కొమార్తెకు కొంచెము గ్రహణశక్తి కలిగినదిమొదలుకొని చిన్నచిన్ననీతిపద్యముల నేర్ప మొదలుపెట్టెను; ఇఁక సుగుణము లన్ననో, ఉగ్గుపాలతోనే నూరి పోయనారంభించెను. అందుచేతఁ జంద్రమతి ఆఱుసంవత్సరముల ప్రాయ ముపచ్చునప్పటికే సాధారణముగాతనయీడుబాలికలకంటెవివేకవతియు

గుణవతియు ఆయెను; మృదుత్వముతప్పినమాట నెప్పుడును పెదవిదాఁటి రానీయదు; తల్లిదండ్రులు ప్రేమతోనిచ్చినదానినే పుచ్చుకొని సంతోషించునుగాని, లేనివస్తువులు తెమ్మనియెప్పుడును పోరుపెట్టదు; తనతోడ నాడు బాలికలనెప్పుడు పల్లెత్తుమాటయనక, తాఁదెచ్చుకొన్న ఫలములు మొదలగునవి వారికి పెట్టకముందు తాను భుజింపక ఒక్కతల్లికడుపునఁ బుట్టినబిడ్డలవలె వారిని జూచుచుండును ఎప్పుడయిన తప్పిదారి తానొక తప్పిదమును జేసినపక్షమున, మాఱుమాటాడక యొప్పుకొని క్షమార్పణను జేయునేకాని తనతప్పును మఱుఁగుపఱుచుటకయి లేనిపోనివి కల్పించి బొంకుట కెన్నఁడును బ్రయత్నింపదు.

ఉశీనరమహారాజొకనాఁడు విద్వాంసు లనేకులు చుట్టును జేరియుండఁగా సభలోఁగూరుచుండి విద్యావ్యాసంగముచేయుచున్నసమయమందు, పండితమండలాగ్రగణ్యుఁడైనవిద్యాసముద్రుఁ డనుబ్రాహ్మణుఁడు రాజానుమతంబున విద్యావిషయమై యీక్రిందిరీతి నొకయుపన్యాసము చేసెను.—

,,లోకములో స్థూలదేహమును పెంచుట కాహార మేప్రకారముగా నావశ్యకమో, ఆప్రకారముగానే జ్ఞానదేహమును వృద్ధిపఱుచుటకు విద్యయనునాహార మత్యంతావశ్యకము. విద్యవలన వినయవివేకాదులుకలుగును; అందువలన సమస్తసద్గుణములును పట్టుపడును. సాధారణముగా చదువుకొన్నవారు తమవిద్యకుఁ దగినబుద్ధియు సత్ప్రవర్తనముగలవారై యేదోయొకవిధమున గౌరవముతో జీవనము చేయుచుండుటయు, చదువుకొనివారు బుద్ధిబల మంతగాలేక మంచినడవడిక తెలియక కట్టెలుకొట్టియమ్ముకొనుట మొదలయిన పనులయందు నీచముగా జీవనము చేయుచుండుటయు, సమస్తదేశములందును మనముచూచుచున్నాము. దొంగతనము, హత్య, మొదలగు గొప్పనేరములు చేయువారు తఱుచుగా చదువెఱుఁగని హీనజాతులవారె యగుటయు ననుభవముచేత నెల్లవారికిని

దెలిసియేయున్నది సభలకెక్కి యుద్యోగములు చేయఁబోరు గనుక, స్త్రీలకువిద్యయనావశ్యకమనియు,అనర్థదాయకమనియు, కొందఱందురు గాని యది వివేకులు మెచ్చఁదగినమాటకాదు విద్యనుజ్ఞానాభివృద్ధికొఱ కభ్యసింపవలసినదేకాని యుద్యోగములు చేయుట నిమిత్తము కాదు. ఫలముల నిమిత్తము నాటిన పనసాదివృక్షములు నీడనిచ్చుట మొదలగు తక్కినపనుల కుపయోగించఁబడునట్లే, తెలివికొఱ కేర్పడిన చదువు సహిత మితరకార్యములకుకూడ నుపయోగపడవచ్చును పశువునకంటె మనుష్యుఁడధికుఁ డగుటకు జ్ఞానాధిక్యమే కారణమగుటచేతను, జ్ఞానాభివృద్ధికి విద్యయే సాధన మగుటచేతను, మనపూర్వులు విద్యావిహీనుని ద్విపాదపశువుగాగణించుట యక్రమముకాదు. మానుషధర్మమునువిడిచి పశుప్రాయులుగా నుండఁగోరికగలవారు తప్ప మఱియెవ్వరును జ్ఞానైక సాధనమయిన విద్యయనావశ్యకమనితలఁచువారుండరు. పయికివేఱుగా కనఁబడినను భార్యది భర్తది యేకదేహమేయని యెల్లదేశములవారును జెప్పుచున్నారు. అట్లయినచో, భర్తవిద్యగలిగి వెలయవలెననియు భార్య యవిద్యగలిగి మెలఁగవలెననియుఁ బలుకుట, అర్ధశరీరము మనుష్యుఁడు గాను తక్కినయర్ధశరీరమును మృగముగాను ఉండవలయు ననుటయే. బుద్ధిమంతుఁ డెవ్వఁడుగాని విద్యాగంధమేని లేని పశుతుల్యునితో నిమిష కాలమయినను సహవాసము చేయ నొల్లఁడు; అట్టిసంగతిలో స్త్రీలను జదివింపక పశువులతో సహవాసముచేయునట్లు సదా యవిద్యావతుల తోడనే సహవాసము చేయవలయునని యుపదేశించువాఁ డెంతటిబుద్ధిమంతుఁడగునో నేను జెప్పనక్కఱయుండదు. విద్యలేనివారికిని విద్యగల వారికిని తఱుచుగా చీఁకటికిని వెలుతురునకును నున్నంతభేద ముండును. ఏకమత్యముగలిగి యిరువురకును శుభావహమగునట్లు గుట్టుగా సంసార భారము నీడ్చుకొని రావలసిన భార్యాభర్తలలో విద్యావ్యత్యాసము వలన నొకరిత్రోవ యొకరిది గాక యొకదేటికిని మఱియొకరు కాటికిని

దీయువారైరేని, లోకవృత్తమున వారెట్లు తిన్నగాఁ బ్రవర్తింపఁగలుగుదురు? స్త్రీపురుషులు కొన్ని విషయములయందు భేదపడియున్నను, జ్ఞానము, బుద్ధి, మొదలగునవి యిద్దఱకును సామాన్యము లయియేయున్నవి. కాఁబట్టి జ్ఞానాభివృద్ధికి హేతుభూతమయిన విద్య పురుషుల కెట్లో స్త్రీలకునట్టే పరమప్రయోజనకరముగా నుండుననుటకు సందేహము లేదు. జ్ఞాననేత్రమునకుఁ దోడుపాటుగానుండు విద్యవలనఁ బురుషులకు మేలును స్త్రీలకుఁ గీడును గలుగునని వాదించుట, బాహ్యనేత్రమునకుఁ దోడుపాటుగానున్న వెలుతురు పురుషులకు ప్రయోజనకరమును స్త్రీలకనర్థప్రదమునునని వాదించుట వంటిదేగాని వేఱుగాదు. సస్యములకుఁ బెట్టినజలము కలుపునకుసహిత ముపయోగపడునట్లు, సన్మార్గప్రవర్తనమునకయి వినియోగపడవలసిన విద్యయు నొకానొకప్పుడు స్త్రీపురుషుల దుర్మార్గప్రవర్తనమునకు సహితము తోడుపడ వచ్చును. కలుపు పెరుగునని నీరు పెట్టక పయిరు నెండఁగట్టి చంపుట పొలముకాపున కెట్లు ధర్మముకాదో, అదేప్రకారముగా నెప్పుడో దుష్కార్యములకుపయోగపడవచ్చునని జ్ఞానమూలమయిన విద్యను తమబిడ్డలకు నేర్పింపక మానుటయుఁ దల్లిదండ్రులకు ధర్మము కానేరదు కలుపును మిగులఁ బెరుఁగనిచ్చినఁ బైరునకే భంగమువచ్చి ఫలము లభింపనేరదని యెఱిఁగిపొలము కాపు యుక్తకాలములోఁ గలుపు తీయుచు సస్యములను గాపాడవలయునట్లే, జననీజనకులును దాము చెప్పించు విద్య చెడుపనుల కుపయోగపడకుండునట్లు శిక్షించుచు బిడ్డలను మెలఁకువగలిగిసంరక్షించుచుఁదత్ఫలమనుభవింపఁ బ్రయత్నింపవలయును. లేఁతలో వంచనిచెట్టు ముదిరిన తరువాత వంగదనుసామెత జ్ఞప్తియందుంచుకొని, ఒకనిమనసును దుర్గుణములనుండిమళ్ళించి సన్మార్గమునకుఁ ద్రిప్పుటకును బాల్యదశయే యుత్తమమయినదని తెలిసికొని యట్లు చేయ యత్నింపవలయును. చిన్నతనములోఁ బట్టుపడిన దుర్గుణమునుగాని సద్గుణమునుగాని పెద్దపెరిఁగిన తరువాత

మార్చుకొనుట దుర్ఘటము. కాఁబట్టి బాలురనుగాని బాలికలనుగాని పసితనములోనే యుక్తప్రవర్తనము గలవారినిగా దిద్దుటకు శక్తివంచన లేక పాటుపడుట తల్లిదండ్రులకు విధిగానున్నది. అందులోను బాలుర కన్న బాలికలవిషయములో నెక్కువశ్రద్ధపుచ్చుకోవలెను మగబిడ్డ లెప్పుడును తల్లిదండ్రులయింటనే యుండఁదగినవారు. ఆఁడుబిడ్డ లన్ననో యెప్పుడయిన వేఱొకరియిల్లు చేరవలసినవారేగాని యెల్లకాలముపుట్టి నిటనే యుండఁదగినవారు కారు. కాఁబట్టి పెంచినవారి కపఖ్యాతి రాకుండుటకయి వారి నత్తవారియిండ్లకుఁ బంపుకాలము రాకమునుపే పుత్రికల నుత్తమగుణములు గలవారినిగాను తెలివిగలవారినిగాను జేసి మఱిపంపవలయును. ముందుగా సుగుణములను బోధించి జ్ఞానవంతు రాండ్రనుగాఁ జేయక సంసారసాగరము నీఁదుటకయి తమపుత్రికలను పురుషులగృహములకుఁ బంపుతల్లిదండ్రులు, ఈఁతనేరనివారిని సముద్ర ములంద్రోచి వారు కొట్టుకొనుచుండఁగాఁ గన్నులు పెట్టుకొనిచూచుచు వెనుక పశ్చాత్తప్తు లయ్యును నేమియుఁ జేయనేరక నిందపొందు వారి వలెనే తాము బిడ్డలను బిమ్మట నపకీర్తిపాలయి పశ్చాత్తాప పడవలసినవా రగుదురు."

రెండవ ప్రకరణము.

విద్యాసముద్రుఁడు పయి యుపన్యాసమును జేయ నారంభించిన కొంతసేపటికి, చంద్రమతియచ్చటికివచ్చి తండ్రితొడమీఁదఁగూరుచుండి యుపన్యాసము సాంతమగువఱకును చెవియొగ్గి తదేకధ్యానముతో విను చుండెను. అదియంతయుఁ గనిపెట్టి యుపన్యాసము ముగియఁగానే రాజు కొమార్తెను ముద్దుపెట్టుకొని శరీరముమీఁదఁ జేయి వైచి నిమురుచు "అమ్మాయీ! నీవేమో తెలిసినదానివలెనే యింతసేపును మాటువంత

చూడక వారుచెప్పెడిదానినంతను మహాశ్రద్ధతో వినుచుంటివి. అందులో నీకేమయినఁ దెలిసినదా?" అని యడిగెను.

చంద్ర—నేను విన్నదానివల్ల బాలికలకుఁగూడ విద్యనేర్పించుట యుపయోగకరమని వారుపదేశించినట్లు నాకర్థమైనది. వారిప్రసంగము యొక్క ముఖ్యతాత్పర్య మంతేకాదా?

ఉత్త—అవును; వారిప్పుడు ముచ్చటించినది దానివిషయమే. నీవు తెప్పవేయక కదవలకుండ జాగ్రత్తతో వినుచుండుట చూచినప్పుడే, నీవు దానియర్థమును గ్రహించి చదువుకోవలెనని యభిలాష పడుచుంటి వని నామనస్సునకుఁ దోఁచి యెంతో సంతోషమయినది. నీవు చదువెప్పుడు మొదలుపెట్టి మీతల్లికిని నాకును ప్రమోదము గలిగింతువో!

చంద్ర—వారిప్రసంగమువిన్నమీఁదట మీరు నన్నెప్పుడుచదువ వేసెదరని యడుగ బుద్ధి పుట్టఁగా, ఆప్రశ్న నానాలుకచివరకు వచ్చినది. ఇంతలో మీరే ముందుగానన్ను పలుకరించి నామనసులోనున్న దానినె యడిగితిరి. మీరు నన్నెంతవేగిరము చదువవేసెదరో యంత సంతోషముతో చదువుకొనుటకు నేను సిద్ధముగా నున్నదానను. మాయమ్మగారివలనే నాకక్షరములును వర్ణక్రమమును గొంతవఱకు నేర్పియున్నారు.

అని చంద్రమతి యిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమునకు రాజపరిమితానందము నొంది, వెంటనే విద్యాసముద్రునకుఁ దనకొమార్తెను జూపి, మీ శిష్యురాలిని దీని నెట్లు విద్యాబుద్ధులునేర్పి మంచిమార్గమునకు దిద్దెదరో మీ దేభారమనిచెప్పి యప్పగించి, రాజాయనను ధనవస్తువాహనాదులచే సత్కరించి పంపెను. విద్యాసముద్రుఁడును మంచిముహూర్త మొకటి విచారించి యాదినమునఁ జంద్రమతికి విద్యగఱపుటకారంభించి, రెండు సంవత్సరములలోపలనె వ్రాఁతపుస్తకము చూచి చక్కఁగాఁజదువుటకును, చెప్పినదానిని తప్పులు లేకుండ వ్రాయుటకును, ఇతరులసాయమక్కఱ లేకుండ సులభమయినపద్యము లర్థము చేసికొనుటకును, సాధారణశైలిని

జాబులు వ్రాయుటకును, శక్తురాలిని జేసెను. జో త్రిగా పిల్లల సాటపాట లకుఁ బోనీయక నిర్బంధపెట్టి చదివించినచోఁ జదివినచదువు మనసునఁ బట్టక యుండుటవలనలాభము కలుగనేరదనియు, ప్రతిదినమును కొంతసే పాటలాడుటకూడ దేహారోగ్యమున కావశ్యకమనియు తెలిసినవాఁడు గనుక, అతఁడాచిన్నదాని కెప్పుడును శ్రమయని తోఁచకుండునట్లుగా మంచిమాటలతో ప్రోత్సాహపఱిచి యుపాయముగా చదివించుచు, కొంత సేపాటలాడ సెలవిచ్చి యాయాటలలోఁగూడ నేదో యుపయుక్తమైన యొక క్రొత్తవిషయమును నేర్పుచుండును; పిల్లలకు బొమ్మలను జూచుట యం దెంతయు నిష్టముండుననియెఱిఁగి, అప్పుడప్పుడాచిన్నదానినితీసికొని పోయి గోడలకుఁదగిలించియున్న చిత్రపటములను తాటి స్తంభములు మొద లగువానిమీఁద మలఁచఁబడియున్న విగ్రహములను జూపి వాని విషయ మయిన వినోదకరములగు కథలమూలమునఁ గొన్నినీతులను బోధించు చుండును. ఆచిన్నది గ్రహింపనేరని విషయ మెన్నఁడునుఅతఁడామెకు చెప్ప లేదు; చెప్పినదానియర్థము తెలియకుండ గుడ్డిపాఠముగా నొకపద్యమును గాని పాటనుగాని యామెచేఁ జదివింపలేదు; చదివించిన వ్యాకరణాది లక్షణములతోఁగూడ భాషాభివృద్ధికై లక్ష్యములను సహితము నేర్పి చదివిన దంతయుఁ బ్రయోజనకరమగునట్లు చేసెను బుద్ధివికాసమును విభాగజ్ఞానమును గలుగునని, సాధారణముగా గృహకృత్యములను నిర్వ హించుటకుఁ గావలసియున్నదానికంటెఁ గొంచె మధికముగానే గణిత శాస్త్రమునందు జ్ఞానముగలిగించెను. ముందు సంసారభారము మీఁదపడి పెక్కు కష్టములు వచ్చిచుట్టుకొని దేహయాత్ర దుస్సహముగాఁ దోఁచు నప్పుడు మనసున కుల్లాసమును విశ్రాంతియుఁ గలుగుటకై యి గానవిద్యా భ్యాసము చేయించి భక్తిరసము లొలికెడునీతములను పాటలను బహురాగ ములలోఁ గర్ణరసాయనముగా పాడుటకు నేర్పెను. లోకములో బాలురు గాని బాలికలనుగాని తాము నేర్చుకొన్న దానిని నితరులకు బోధింపవేడుక

గల స్వభావము గలవారుగా నుండుటగనుక, చంద్రమతియుఁ దాను గురువు ననుకొనితోడి బాలికలనుగాని వారు లేనప్పుడుచందనపుబొమ్మలు మొదలయినవానినిగాని శిష్యులనుగాను శిష్యరాండ్రనుగాను నేర్పఱుచుకొని తాను గురువువద్దఁ జదివిన దెల్ల వానికి బోధించి యాడుకొనుచు మఱింతజ్ఞానాభివృద్ధి చేసెను. పెద్దలును తెలిసినవారును ఏప్రకారముగాఁ బ్రవర్తింతురో చిన్నలును తెలియనివారును ఆప్రకారముగానే నడుచుచుండుట లోకస్వభావముగనుక, ఇంట జననీజనకులయొక్కయు బయట విద్యాసముద్రునియొక్కయు సత్ప్రవర్తనమునుబట్టి చంద్రమతికిఁ బట్టుపడిన సుగుణసంపద యింతంతయని చెప్పవల్లకాదు. నోటితోఁ జెప్పెడు పొడిమాటలకన్నఁ జేతులతోఁ జేసిచూపెడు కార్యములే మిగులబలమైనవిగాను మనసునకుఁ జక్కఁగా నాటునవిగాను ఉండుట సహజముగనుక, గురువు బోధించిన యుపదేశములకన్నను ఆయన సాధువర్తనమామెను విశేషనీతిమంతురాలిని జేసెను.

ఆయన యిహలోకానుకూలములైన సంగతులను చంద్రమతికి విస్తారముగా బోధించుచు వచ్చినను, పరలోకసాధన మగుభగవద్విషయకజ్ఞానమును బొత్తిగాఁ గలిగింపక యుపేక్షచేసి యూరకుండలేదు ఒకనాఁడు చంద్రమతి యొకచిత్రపటమును జేతఁబట్టుకొని కూరుచుండి గురువు వచ్చునప్పటికి వానిసొగసునకుఁ దలయూఁచి యద్భుతపడి చూచుచుండెను.

గురు—అమ్మాయీ! నేను వచ్చుటసహితము కనిపెట్టక నీవాపటమువంక నెంతో శ్రద్ధతోఁ జూచుచున్నావు అందు నీమనస్సు నాకర్షించునంత విచిత్ర మేమున్నది?

చంద్ర—ఈపటములోనిసరస్వతీవిగ్రహము చూచుటకు ముచ్చటగా నేయున్నదిగాని, ఆమె చేతిలోని తామరపుష్పమును జూచినమీఁదటనా మనసుమఱియొకచోటికిఁబోవక యెంత సేపుచూచినను తనివితీఱకున్నది

గురు—నీ వీపలకెప్పుడును జూచియెఱుఁగని యీదివ్యసుందర విగ్రహమునకంటె నిత్యమును నీచేతులలో నలుగుచుండు తామరపూవు నీకింతవింతగాఁ గనఁబడుటకుఁ గారణమేమి?

చంద్ర—ఇది పలకమీఁద వ్రాయఁబడినదయినను, నిజమయిన తామరపూవును పోలియున్నది. ఇదిగో నాకాదుకొనుటకై యింతకు ముందు కొలనిలోనుండి దాసి కోసి తెచ్చియిచ్చిన యీతామరపూవు వలెనే, అచ్చముగా నీరేకులును మిద్దెయును కేసరములును గనఁబడు చున్నవి. ఇంత చమత్కారముగా వ్రాసిన చిత్రకారుని నేర్పును నేనెట్లు మెచ్చుకొనకుందును?

గురు—దీనియందు నీకింత మక్కువపుట్టుటకిది నిజమైన తామర పుష్పమువలె నుండుటయె కారణమని నీవిప్పుడు చెప్పుచున్నావుగదా! ఒక వస్తువును సరిగాపోలియున్నదను హేతువుచేత నేయిదియింతగా మెచ్చుకోఁ దగియున్నప్పుడు, మొకటివస్తువుచూచి మెచ్చుకోకుండుటయు దానిని జేసిన దివ్యచిత్రకారునిశక్తికద్భుతపడకుండుటయు నెంతయు వింతగానున్నది.

చంద్ర—నేనిప్పుడు కొప్పులో ముడుచుకొన్న యీతామరపువ్వు కూడ నొకరిచేతఁ జేయఁబడినదా?

గురు—ఈపటములోని పుష్ప మెవరిచేతనైన నేయఁబడినదా? లేక తనంతనే కలిగినదా?

చంద్ర—దీనిని వేసినవారెవ్వరో నే నెఱుఁగకపోయినను, ఇది యొకరిచేత వ్రాయఁబడినదని మాత్రము నాకుఁ దెలియును. ఎవ్వరును వ్రాసియుండనియెడల, ఈపుష్పమీపటముమీఁద లేకపోయియేయుండును

గురు—నీవిచ్చిన ప్రత్యుత్తరము మిక్కిలి చక్కఁగా నున్నది. ఒకరుచేసినంగాని యొకవస్తువుండదని నీకుఁ దెలిసినట్టు నీమాటలవల్ల స్పష్ట మగుచున్నది. ఆహేతువుచేతనే యీకమలము నొకరు చేసి యుండనియెడల, ఇదియు లేకపోయియే యుండును.

చంద్ర—అట్లయినచో వీనిని జేసినవారెవ్వరో నాకుఁజూపెదరా?

గురు—ఆమహానుభావుఁడు మనకన్నుల కగపడువాఁడు కాఁడు. అట్లు కనఁబడకపోయినను, ఆయన యిప్పుడిక్కడనుండి మనమనుకొనుచున్న మాటలను వినుచునేయున్నాఁడు ఆయనలేనిస్థలమెక్కడను లేదు. ఆయనచేసిన వస్తువులన్నియు సర్వోత్తమములుగానున్నవి; అతఁడే సర్వేశ్వరుఁడు. మనము చేసినవస్తువు లెంతమంచివిగానున్నను, ఆయనచేసిన వస్తువులను కోటితమాంశమయినను బోలఁజాలవు. ఈపటముమీఁద వ్రాయఁబడిన యీపద్మ మెంతమనోహరముగానున్నను, ఈశ్వరనిర్మితమయిన యీపద్మమునకు నెంతమాత్రము సమానము కానేరదు. వస్త్రమునను మూపమునను గొంతవఱకు సరిపోలినను బోలవచ్చునుగాని, దానియందుఁగల చలువయు, మార్దవమును పరిమళమును, మకరందమును, దీనికెక్కడనుండివచ్చును? దీనిమనమూరకచూచి సంతోషింపవలయునే కాని, దానివలెనిది కొప్పులో ధరించుకొనుటకుఁగాని యీపద్మముక్రింద నుపయోగించుకొనుటకుఁగాని యెట్లు పనికివచ్చును? ఈప్రకారముగా మనకు మహోపయుక్తములగునట్లు సమస్తపదార్థములను సృజించిన సర్వేశ్వరుని విచిత్రసృష్టికద్భుతపడుచు మనమాతని యెడల భక్తియును కృతజ్ఞతయును గలవారమయి యుండవలెను

చంద్ర—మీరు చెప్పిన సర్వేశ్వరుఁడను దివ్యచిత్రకారుఁడు చేసిన పదార్థములు మఱియేమున్నవి?

గురు—ఆయన చేయనిపదార్థ మొకటియులేదు నీవు భూమిమీఁదఁజూచినను, ఆకాశమునందుఁజూచినను, మఱియెక్కడఁజూచినను, ఆయనచేసిన యనంతములయిన సుందరపదార్థములు నిన్ను[illegible] చేయుచుండును. మనకగపడు సర్వమును సృజించినవాఁడతఁడే.

చంద్ర—మీరు చెప్పినది చూడఁగా మనకగపడెడి యీవృక్షజాలమును, నదీపర్వతాదులను, సూర్యచంద్రాదులనుకూడ ఆయనే

సృజించినట్లు కనఁబడుచున్నది.

గురు—ఒక్క సూర్యచంద్రాదిజడపదార్థములను మాత్రమే కాక పశుపక్ష్యాది సమస్తజీవరాసులను, నిన్నును, నన్నును, సమస్తమానవ కోటిని సృజించి కాపాడుచున్నవాఁ డామహామహుఁడే. చరాచరములయిన సర్వపదార్థములు నాతనిచేత సృష్టింపఁబడినవే ఇవిగాక మన కన్నులకగపడని వస్తువులు సహిత మసంఖ్యాతములుగా నతనిచేతఁ జేయఁబడియున్నవి.

చంద్ర—అంతటియద్భుతశక్తియుక్తుఁడైనసర్వేశ్వరునిమహాత్మ్యాదులను సంపూర్ణముగా వినవేఁడుక యగుచున్నది. నాకు వివరించిచెప్పుఁడు.

గురు — ఆయన దివ్యగుణములలో సహస్రాంశమయినను నేను వర్ణించుటకుశక్తుఁడనుగాను. ఇప్పటికింతయుఁ జాలును. నీకు జ్ఞానాభివృద్ధి కలిగినకొలఁదిని, ఆయన గుణములను దెలిసికొని నీవే యానందింపగలవు.

మూఁడవ ప్రకరణము.

మఱియొకనాఁడు చంద్రమతి గురువువద్ద చదువుకొనుచున్న సమయములో, అక్కడ కొకజాలవిద్య తెలిసినవాఁడు వచ్చి సంచిని తెఱచి కూరుచుండి తనవిద్యను జూడవలయునని కోరెను. వానిని జూచి చదువుకొనుచున్న బాలికలందఱును చదువుమీఁద దృష్టివిడచివానివంక నేచూడ సాగిరి. విద్యాసముద్రుఁడు వారియభిప్రాయము గ్రహించి మఱియొక పనిమీఁద ధ్యానముపాఱినపుడు చదివించుటవలనఁ బ్రయోజనములేదని యెఱిఁగినవాఁడుగనుక, వెంటనే చదువుకట్టిపెట్టించి పిల్లలనందఱిని దన ముందుఁ జేర్చుకొని, ఆయైంద్రజాలికుని గొన్నివినోదములను గనఁబరుపుమని యడిగి, వాఁడు తాను నేర్చిన విద్యలలోఁ గొన్నిటిని జూపినతరువాత వానికి తగినబహుమానముచేసి, వానినిసంతోషపెట్టి పంపివేసెను. అప్పు

డాబాలికలందఱును వాఁడుచేసిన యద్భుతముల నొండొరులతోఁ జెప్పు కొనుచు నాశ్చర్యపడఁజొచ్చిరి. వారిలోఁ జంద్రమతి మామిడిటెంక నందఱును చూచుచుండఁగా భూమిలోపాతి నిమిషములో మొక్క మొలి పించి కాయలు కాపించుటయు, ఒక్క కాసును సంచిలోవేసి పెక్కు కాసులను జేసి చూపుటయు, వాఁడుచూపిన విచిత్రములలో నెల్ల మెచ్చు కోఁదగియున్నవని గురునితోఁ బ్రశంసించెను అతఁడది సందుచేసికొని దానిమూలమునఁ జంద్రమతికిఁ గొన్ని యుపయుక్తవిషయముల నేర్పఁ దలఁచి, ఈప్రకారముగా ప్రసంగమునకుఁ దిగెను.

గురు — నేను వెనుక నీతోఁజెప్పినసృష్టికర్తకొక్కనికిఁ దక్క మఱి యెవ్వనికిని క్రొత్తగానొకదానిని సృష్టించుశక్తియుండదు ఇప్పుడువచ్చిన యైంద్రజాలికుఁడు చేసినదంతయు మోసమేగాని మఱియొకటికాదు. పొడుగయిన నాలుగుకాళ్ళుగల వెదురుపేళ్ళబుట్టను బయినిబెట్టి బట్టకప్పి చాటున దానిలోపల చేయనీయక, ఆబుట్టనుతీసివేసి బహిరంగముగా మామిడిటెంకను పాతిపెట్టి చెట్టుచేయుమన్నచో వాఁడు చేయనేలేక పోవును. వాఁడావఱకే చిగుళ్ళతోను, పూవులతోను, కాయలతోను, ఉన్న వేఱువేఱుకొమ్మలను రహస్యముగాఁదెచ్చి జాగ్రత్తచేసికొని పదిలముగా బుట్టలో దాచియున్నవాఁడుగావున, నడుమనడుమ గుడ్డతెరను వేయుచు వచ్చి మనము చూచుచుండఁగా భూమిలోనాఁటిన టెంకను దీసివేసి బుట్టలో దాచుకొన్నవానిలోఁ బ్రథమమున చిగురుకొమ్మను, తరువాత పూలకొమ్మను, అటుపిమ్మట కాయలకొమ్మను క్రమముగా నడుగుతట్టున నున్న రంధ్రముగుండ బుట్టలోనుండితీసి భూమిలో పాతిపెట్టి తెరతీసి చూపుచువచ్చెను. కోళ్ళచుట్టునుగల గుడ్డతెరనుచూపివాఁడుమధ్యమధ్య లోపల చేయిపెట్టి చేయుచువచ్చిన పనియంతయు నిదియే. వాఁడు కాసులుచేసి చూపుటయు నిటువంటి మోసపుకృత్యమే. వాఁడుహస్త లాఘవముచేత మనకగపడకుండఁ గొన్ని కాసులనుచేతిలో దాచుకొని

వానిలో నొకదానినిమాత్రమే మొదట మనకుఁగనఁబఱిచిత క్కినవన్నియు ఆయొక్క దానితోనే తాను చేసినట్లు కనఁబడ మనలను భ్రమింపఁజేసి నాఁడు. వాఁడెక్కఁజూపినను, తనయొద్దనున్న పదికాసులనే చూపఁ గలఁడు గాని యంతకంటె నెక్కువగాఁ గనఁబఱుపఁజాలఁడు. వానికే కాసులను జేయు శక్తియుండెనేని, ఈవిధముగా వాఁడింటింటికిఁబోయి యాచించి జీవింపవలసిన యక్కఱ లేకుండ, తనయింటికి బంగారుగోడలు పెట్టుకొని మనవంటివారికిఁగూడ వలసినంత ధనమియ్య సమర్థుఁడయి యుండును. పట్టపగలు మనయందఱ కన్నులనుగప్పి భ్రమింపఁజేసినవాని నేర్పునకు మెచ్చుకొనవలసినదేగాని, మనము నిత్యమునుజూచెడి యీశ్వరుని పరమాద్భుతమహిమలముందఱ నివిపర్వతములో పరమాణువుతో నైనను బోల్పఁదగియుండవు. మనకుఁ గన్నులుండియుఁ బరమేశ్వరుని విచిత్రములనుజూచి యానందింపఁజాలకున్నాము. తుచ్ఛములైన యిట్టి మోసపుపనులను జూచి మెచ్చుకొనుచున్నామేగాని, యీశ్వరుఁడను నైంద్రజాలికుఁడు చేయునిజమైన యద్భుతచర్యలకు వింతపడకున్నాము. మనమిప్పు డద్భుతములని తలఁచిన వీనినే భగవంతుఁడు ప్రతిదినమును నీచేతను, నా చేతను, ప్రపంచమునందఱ చేతను చేయించుచున్నాఁడు. నాలుగు నెలలక్రిందట నీగదిముందఱ నీచేతులతో పాతిన నీరుగోరింట చెట్టిప్పుడే నిత్యమునుపూలుపూచికాయలుకాచుచుండ లేదా? భగవంతుఁ డీయింద్రజాలమును నీచేతను చేయించియున్నాఁడే. దీనికేల యద్భుత పడకున్నావు? మంటిలోఁబెట్టిన పెసరగింజంత నల్లని విత్తువలన, పచ్చని సుందరమైన యాకులును, మృదువైన కొమ్మలును, చిత్రవర్ణముగల పూలును, పెక్కుచెట్లుపుట్టుట కాధారమైన విత్తనములుగలకాయలును, గలుగుచుండుట వింత కాదా? ఇంతకంటె వింతమరేమున్నది? కొన్ని సంవత్సరములక్రిందటమాతోటలో నాచేతితోనే నేనేయొకమామిడిటెంకను నాఁటినాఁడను; ఇప్పుడది గొప్పవృక్షమై ప్రతిసంవత్సరమునుమితిలేని ఫల

ముల నిచ్చుచున్నది. సర్వేశ్వరుఁడను నైంద్రజాలికుఁడు తాను ముట్టుకొనైన ముట్టుకొనక నాచేతనే యీయద్భుతమును జేయించినందున కెంతని మెచ్చుకోవచ్చును? ప్రపంచములో నందఱును పొలములో కొన్ని వడ్లగింజలను పాతి, కొన్నిమాసములలో కోటిగుణితముగా ఫలముల నొందుచున్నారు మన కెక్కడఁజూచినను కన్నుల పండువుగా కనఁబడు వృక్షములు, సస్యములు మొదలైనవి యన్నియు, ఈప్రకారముగానే యత్యద్భుత జనకములుగానున్నవి ఇప్పుడు మనవద్ద సొమ్ముపుచ్చుకొని వెళ్ళిన యైంద్రజాలికునివలె ధనలాభమపేక్షించిచేయక, భగవంతుఁడను నైంద్రజాలికుఁడు తానుజేసిన వస్తువులనన్నిటిని స్వేచ్ఛముగాననుభవింపుఁడని మనకిచ్చివేయుచున్నాఁడు. అట్టివానియెడ మనమెంత కృతజ్ఞతయు భక్తియుఁ గలిగియుండవలసినది!

చంద్ర—తమరు భగవంతుని దివ్యమహిమలనువిప్పిచెప్పినకొలఁదిని నామనసున కద్భుతమధికమయి సంతోషమును పట్టఁజాలకున్నాను. నేను ప్రతిదినమును నిద్రలేచినది మొదలుకొని పరుండఁబోవునఱకును భగవంతుని సృష్టినే చూచుచున్నను గుడ్డిదానివలె దానియందలి విచిత్రములను గనిపెట్టఁ జాలకున్నాను; మీవాక్యామృతపానమువలన, పరమేశ్వరుని దివ్యగుణాదులను దెలిసికొని యానందింపవలెనను కోరిక యంతకంతకు పెరుఁగుచున్నది. నాయందనుగ్రహించి, నాకోరిక సఫలముచేసి నన్ను ధన్యురాలిని జేయుఁడు.

గురు—ఆయనగుణములను పూర్ణముగాఁ దెలిసికొనుటకు మనుష్యమాత్రున కెవ్వనికిని శక్యముకాదు మహానుభావులైనవారికిఁ గొంద ఱికి గొంచెమధికముగాఁ దెలిసియుండును. నీవు నన్ను మిక్కిలి ప్రార్థించుచున్నావుగనుక, నాకు తెలిసినంతలో నీవు గ్రహింపఁగలరీతిని కొంత వఱకుఁ జెప్పెదను. ఆయనదివ్యగుణములలో మనము తెలిసికోఁగలస్వల్పభాగమువలననే మనకుఁగలిగెడియానంద మపరిమితమయినదిగానుండును.

భూమిని మాత్రముగాక సూర్యచంద్రాది గోళకోటుల నసంఖ్యములుగా నిర్మించిన మహాపురుషునకు శరీరమే యుండిన యెడల, ఆరూపము బ్రహ్మాండమైనదిగానుండి మనకగపడుచునే యుండవలెను. అట్లగపడుచుండ లేదు గనుక, ఆతఁడు రూపము లేనివాఁడని యూహింపవలయును. అణువు మొదలుకొని బ్రహ్మాండము వఱకునుండు సమస్త పదార్థములును, అనంతములగు సూర్యచంద్రాది గోళకోటులును పరస్పర సంబంధమును గలిగి యుండుటచేతను, ప్రతివస్తువు నేదోయొక ప్రయోజనము నుద్దేశించి యే యాలోచనతోఁ జేయఁబడినట్లు కనఁబడుచుండుటచేతను, సమస్త సృష్టిని జేసినవాఁ డొక్కఁడే యనియు నతఁ డాత్మస్వరూపుఁడనియు స్పష్టమగుచున్నది. రూపము లేని వస్తు వెప్పుడును నశింపదు గనుక, అతఁడు నాశనరహితుఁడు; అందుచేతనే శాశ్వతముగా నుండువాఁడు సృష్టియొక్క ధర్మములు సృష్టికర్తకుఁ దెలియకపోవు గనుక ఆయన సర్వజ్ఞుఁడనియు, సర్వత్ర నొక్కఁడుండి నడిపించుచున్నట్లు సృష్టియంతయుఁ గ్రమముగాఁ బ్రవర్తించుచున్నది గనుక అతఁడు సర్వవ్యాపియనియు, సృష్టినిజూడ ఆతని శక్తికసాధ్యమయినది యున్నట్లు కనఁబడదు గనుక అతఁడు సర్వశక్తుడనియు, సులభముగానే తెలిసికోవచ్చును. సృష్టిలోని యేవస్తువునుజూచి,నను సృష్టికర్తయొక్క బుద్ధియును తెలివియు ప్రకాశించుచున్నందున, అతఁడపరిమిత బుద్ధిమంతుఁడనియు జ్ఞానస్వరూపుఁడనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది సృష్టిలోని సమస్త జీవరాసులును స్వభావముచేత సౌఖ్యము నేయనుభవించుచుండుటచేతను, ఎన్నఁడైనను దుఃఖము వచ్చిన యెడల అది మనలోపము వలననో యితరుల దోషము వలననో కలుగుచుండుటచేతను, దేవుఁడు జీవకారుణ్యము గలవాఁడనియు దయాస్వరూపుఁడనియుఁ దేటపడుచున్నది. స్వభావముచేత నొక జంతువునకు సుఖమును మఱియొక జంతువునకు దుఃఖమును కలుగుచుండుట లేదు గనుక, భగవంతుఁడు పక్షపాతము లేనివాఁడనియు న్యాయస్వరూపుఁడనియు విశదమగుచున్నది. లోకములో నెవ్వరైన

దుష్కార్యములు చేయుటకు భయమో, శక్తిహీనతయో, భ్రమప్రమాదాదులో కారణములుగానుండును. భగవంతునియం దట్టిలోపము లేవియు లేవుగనుక, అతనియందు హేయగుణములేవియు నుండవు; అందుచేతనతఁడు పరిశుద్ధుఁడనియు సమస్తకళ్యాణగుణ పరిపూర్ణుఁడనియు కరతలామలకముగా తేటపడుచున్నది మనయొక్క సమస్తావయవములును, వానివ్యాపారములును, మనచుట్టునునుండు సమస్తవస్తువులును, మనసౌఖ్యముకొఱకే తోడుపడుచున్నవి. ఈశ్వరుఁడు మనకిట్టి మేళ్ళను గలుగఁజేయుటకు మనమీఁద నాతనికిఁగల ప్రేమతప్ప మఱియొక హేతువు గానరాదు మనమీఁది నిర్హేతుకజాయమానకటాక్షముచేతనే మనకిట్టిసహాయోపకారమును జేయుచున్న పరమేశ్వరుని మనమెల్లప్పుడును నిర్మలహృదయములతో నారాధించుచుండ వలయును.

చంద్ర—సమస్త జీవరాసులును స్వభావముచేత సౌఖ్యమునే పొందుచున్నవని మీరిప్పుడు సెలవిచ్చియున్నారు స్వభావముచేతనే కొందఱు రోగపడి దుఃఖములను మాత్రము పొందుచుండ లేదా?

గురు—రోగములు సహితము స్వాభావికముగా వచ్చునవికావు మనముతినెడి యాహారపదార్థములు మంచివికాకపోవుటవలననో, మురికికాల్వలు మొదలగువాని దుర్గంధమువలన గాలి చెడుటవలననో, ఇటువంటిమఱికొన్ని యితరకారణములవలననో, సాధారణముగావ్యాధులు సంప్రాప్తములగును. అవి యెప్పుడును స్వదోషముచేతనో యన్యులదోషముచేతనో మనలనాశ్రయించును. ఈవిషయమయి ముందు ముందు నీకు కొంతవివరించి చెప్పెదను.

చంద్ర—తమయనుగ్రహమువలనభగవంతుని దివ్యచరిత్రమును కొంతవఱకెఱిఁగియు, నామనస్సునకింకను తృప్తికలుగకున్నది. ఆయనయెడల మనము వర్తింపవలసిన క్రమముకూడ బోధించి నన్ను కృతార్థురాలినిఁ జేయుఁడు.

గురు—ఇప్పుడు నేను చెప్పినవన్నియు మనసునఁ బట్టించుకొన్నచో, ఈదినమున కింతయే చాలును. మరియొకసారి నీ వడిగినదానిని జెప్పఁ బ్రయత్నించెదను.

నాల్గవ ప్రకరణము.

—:0:—

తరువాత నొకనాఁడు చంద్రమతి పాఠశాల కాలస్యముగా వచ్చి, పుస్తకమును చేతఁ బట్టుకొని చదువుతోఁ జక్షున్నీరు గాఱ్చై క్రిందు చూచుచు కూరుచుండెను. అదిచూచి విద్యాసముద్రుఁడు పిల్లలకు మనస్స్వస్థత లేనప్పుడు చదివించుట నిష్ప్రయోజనమని యెఱిఁగినవాఁడుగనుక చదువుమని నిర్బంధపఱుపక, ఆమెయొక్క విచారకారణము దెలిసినవాఁడయ్యును అది యామెచేతనే చెప్పించి సందర్భానుకూలముగా నూతనవిషయములు కొన్ని బోధింపనెంచి యీప్రకారముగా ప్రసంగమున కారంభించెను.

గురు—చంద్రమతీ! నీ వెల్లప్పుడును వేళతప్పక బడికివచ్చెడుదానవు; ఎంతపనియున్నను నీవిదివఱ కెన్నఁడును కాలము మించివచ్చి యెఱుఁగవు; అట్టినీ విదినమున నాలస్యముగా వచ్చుటకుఁ గారణ మేమి?

చంద్ర—నన్ను చిన్నప్పటినుండియు మొన్నమొన్నటిదాఁక ఎత్తుకొని యాడించుచువచ్చిన వృద్ధురాలయిన యొకపరిచారిక రాత్రి పాము కఱచి యకస్మాత్తుగాఁ జనిపోయినది. అది మాతల్లి నత్తవారింటికిఁ బంపినప్పుడు పుట్టినింటివారు కూఁతున కరణముగా నిచ్చి వెంటఁ బంపిన దాసియఁట. అది నన్ను తనపంచప్రాణములలో నొకప్రాణముగాఁ జూచుకొనుచుండెను. అంతప్రేమగల సేవకురాలు పోయినదన్న విచారముచేత క్రమమయినవేళకు రాలేకపోయితిని. ఈతప్పిదమును క్షమింపుఁడు. ఇప్పటికిని నామనస్సంతయు దానిమీఁదనే యున్నది.

గురు—[illegible] నమ్మక

ముగా పనిచేసినదానియందు నీకింతకనికరము కలుగుట చూచి నాకెంతో సంతోషమగుచున్నది. అది ర్యాత్రిపోయినదనికదా నీ విప్పుడు చెప్పితివి? ఇంతకుమునుపు మీనారాయనగారి దర్శనము చేసివచ్చుచు దారిలో పసువుల పాకపంచను నేనుదానిని చూచితిని. నేను నిమిషముక్రిందట చూచివచ్చి నది పూర్వము నిత్యమును నీతోవచ్చెడునప్పుడు చూచెడు ముఖమును కన్నులును తక్కినసమస్తావయవములునుగల దేహమేయనుటకు సందేహము లేదు. నీ వది పోయిన దనియెట్లు చెప్పఁగలవు?

చంద్ర—ఇప్పుడు దానిబొందిమాత్రమెయీలోకములోనున్నది; ఆదేహమును ఇఁక కొంతసేపటికి మంటిలోఁ గలిసిపోవును. దానిలోనుండి జీవాత్మ లేచిపోయినది.

గురు—ఈసంగతి నీకు తెలియునో లేదో తెలియుటకయియే యీప్రశ్న వేసినాను. మన దేహముకంటె జీవాత్మ వేఱనియు, దేహమే నిమిషముననో నశించిపోవునదియనియు నీకు తెలిసినందున కెంతయుసంతసించుచున్నాను. శరీరముతో నాశనము నొందక తరువాత మనయాత్మ పరలోకమునకుఁ బోవునని నీకే తెలిసినదిగనుక, ఈసంగతినిస్థాపించుట కయి శ్రమపుచ్చుకొని నిదర్శనములు చూపవలసిన యక్కఱయేమియు లేకపోయినది. సర్వచరాచరకర్తయైన పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే శాశ్వతుఁడని యీవఱకే చెప్పియున్నానుగదా? ఈరెండుసంగతులును దెలిసినతరువాత నీకు బోధింపవలసినవిషయము లనేకములున్నవి. మన మీలోకములోపూర్ణముగా నూఱుసంవత్సరములుబ్రతికినను,అదియంతయు మిక్కిలి స్వల్పకాలమే; మనము పరలోకములో నుండవలసినకాలమో పరిమితి లేనిది మనమును ఉన్నట్టెయుండి యెప్పుడో యీలోకమును విడలి పరలోకమును జేరవలసినవారమే. పరలోకమున నిత్యసుఖము ననుభవించుటకు ధర్మమొక్కటెతప్పసాధనాంతరము లేదు. మనము శాశ్వతమయినపరలోకసుఖము నపేక్షింతుమేని, ఈలోకమునందలితుచ్ఛము

లయిన నిమిష సౌఖ్యములకాశపడక యెన్నికష్టములకయిన నోర్చి ధర్మ మార్గమునందు నడవవలయును.

చంద్ర — మనకు శాశ్వతసుఖము లభించుటకయి తోడుపడు ధర్మము లేవో, వాని ననుష్ఠింపవలసిన క్రమ మెట్టిదో, నాయందను గ్రహించి వివరముగాఁ జెప్పుఁడు.

గురు — మనమీప్రకారముగా నడుచుకోవలెనని ధర్మస్వరూపుఁ డయినలోకరక్షకుఁ డుద్దేశించిన యాజ్ఞలే ధర్మములు. అట్టి ధర్మముల ననుసరించుటవలనసుఖమును,మీఱుటవలనదుఃఖమునుగలుగుచుండును. మనమనుసరింపవలసినధర్మము లన్నియు నాలుగువిధములయిన వనిచెప్ప వచ్చును. మొదటివి సృష్టికర్తయైనపరమేశ్వరునివిషయముననడుచుకో వలసినవి; రెండవవి మన దేహరక్షణాదుల నిమిత్తము స్వవిషయమున నడుచుకోవలసినవి; మూడవవి భగవత్కుటుంబములోఁ జేరి మనకు సోదరసమములుగానుండు మానవకోటివిషయమున నడుచుకోవలసినవి; నాలవవి జీవదయాపరుఁ డయినయీశ్వరునిచేతఁ జేయఁబడిన యితర జంతువులవిషయమున నడుచుకోవలసినవి.

చంద్ర — ముందుగానాకు భగవంతునియెడలఁ బ్రవర్తింపవలసిన విధమును జెప్పి, తరువాత వరుసగా తక్కినధర్మములను బోధింపుఁడు.

గురు — పరమదయాపరుఁడయినయీశ్వరుఁడు తనకుటుంబమైన మానవసముదాయము నివసించుటకయి భూమి యనుదివ్యగృహమును నిర్మించి సుఖజీవనమునకయి కావలసిన సమస్తపదార్థముల నందుంచి యున్నాఁడు. కొట్లలో దాఁచుకొనుచున్నవానిని తీసికొనుచున్నట్టే, సస్యములనుండియు ఫలవృక్షములనుండియు భోజనపదార్థములను పొందు చున్నాము; సూర్యబింబము చమురుపోయనక్కఱలేకయే వెలిఁగెడి పెద్ద జ్యోతిగానున్నది; నదులుమొదలగునవి నీరు నిలువచేసికొనుగొప్పబిందెల వలెనున్నవి. మనచుట్టునుండు సమస్తజంతువులును, వృక్షలతాదులును

భోగ్యములును సర్వవిధముల నుపయోగపడుచున్నవి. వాయువు చెమ్మట పోవ విసరు పరిచారకునివలె స్పర్శసుఖమును గలిగించుచున్నది; మధుర ధ్వనులు చేయు కోయిల మొదలగు పక్షులు సంగీతపాఠకులవలె చెవులపండువు చేయుచున్నవి. ఇవియన్నియు భగవదనుగ్రహమువలననే మనకు లభించినవి. కాఁబట్టి యింతటిమహోపకారమును జేసినమహానుభావుని యెడల మన మెంత కృతజ్ఞత గలవారమయి యాతనిని స్మరించుచుండ వలయును. సద్గుణములు గలవానిని ప్రేమించుటయు దుర్గుణములు గల వానిని ద్వేషించుటయు లోకములో నెల్లవారికిని సహజగుణము, సమస్తసద్గుణములకును నిలయుఁడగుటయే కాక మనలను నిత్యమును బుత్రవాత్సల్యముతోఁ గాపాడు కరుణాకరుని మనము ప్రేమింపవలయునని వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱయే లేదు. మన జననమునకుఁ గారణభూతులయిన తల్లిదండ్రులయొక్కయు, మనలను పరిపాలించుచు న్యాయము తీర్చు రాజుయొక్కయు, ఆజ్ఞకు లోఁబడి నడుచుకోవలయునని నీ వెఱుఁగుదువు గదా? అట్టిస్థితిలో మనయందఱిజన్మములకు నాదికారణుఁడయి, మన పుణ్యపాపముల నెఱిఁగి న్యాయముతీర్చి సుఖ మొసఁగి రక్షించు మోక్షదాతకు మనము పరమవిధేయులమయి నడుచుకోవలయునని వేఱే చెప్పవలయునా? మన మెప్పుడును తప్పులేకుండ నడుచుకో లేము గనుక మనయపరాధములను క్షమించుటకును, మనకుఁ గావలసినవానిని బ్రసాదించుటకును, మనయాపదలను నివారించుటకును, సర్వశక్తుఁడైన యీశ్వరుని గౌరవపూర్వకముగా నునిశ్చలభక్తితో నునిత్యమును వేడుకొనుచుండవలయును. ఇవియే భగవంతునియెడల మనము నడుచుకోవలసిన ముఖ్యధర్మములు.

చంద్ర — ఈరీతిగాఁ దనయెడల మనము నడుచుకోనియెడల భగవంతుఁడు మనలను శిక్షించును గదా?

గురు — భగవంతుఁ డాత్మస్తుతికి సంతోషించువాఁడును గాఁడు; దూషణమునకు కోపించువాఁడును గాఁడు. కాఁబట్టి యీందువిషయమున

మనము ప్రత్యేకముగా శిక్షను పొందక పోయినను, మనకింతటియుపకారములను జేసిన ప్రేమానిధియెడలనే కృతఘ్నులమయి విధాయకకృత్యములను విడిచి యుపకారస్మృతిలేనికఠినులమగుదుమేని సామాన్యమానవులవిషయమున బొత్తిగానే దుష్ప్రవర్తనముగలవారమై పోదగుదుము కాఁబట్టి యందువలన దండనను పొందుదుము.

చంద్ర — దుర్మార్గచరులుగాక యుక్తముగా ప్రవర్తించువారికి భగవద్ధ్యానాదులవలనఁ బ్రయోజనము లేదా?

గురు — కావలసినంతప్రయోజన మున్నది. ఈశ్వరధ్యానము వలన మనమనస్సుల కానందము కలుగుటయేకాక, సత్కార్యాచరణము నందు ప్రోత్సాహమును, దుష్కార్యములయందు విరక్తియుఁ గలుగును; అందువలన సర్వశ్రేయములును మనకు కరతలామలకము లగును. కాఁబట్టి మనము నిత్యమును త్రికాలములయందును భక్తితో నీశ్వరారాధనము చేయుచుండవలెను.

చంద్ర — మీహితబోధవలన నాయజ్ఞానాంధకారము కొంత తొలఁగి ముక్తిమార్గమును కొంచెము చూడఁగాంచితిని. తమయుపదేశానుసారముగా నింక నిత్యమును త్రికరణశుద్ధిగా నీశ్వరునుపాసించుచుండెదను.

అయిదవ ప్రకరణము.

మఱునాఁడు చంద్రమతి పాఠము నప్పగించుచున్న కాలములో నడుమనడుమ నెడమచేతినిగోఁకుకొనుచు వ్రేళ్ళనునలుపుకొనుచువచ్చెను. అదికనిపెట్టి విద్యాసముద్రుఁడు పాఠమయినదాఁక నూరకుండి తరువాత నీప్రకారముగా సంభాషణ కారంభించెను:—

గురు — అమ్మాయీ! ఈదినమున నీవేమో కాని పలుమాఱు చేతులు నలుపుకొనుచు వచ్చితివి. అట్లు చేయుటకుఁ గారణమేమి?

చంద్ర—ఎందుచేతనోకాని నా వ్రేళ్ళసందున చిన్నచిన్న గజ్జి పొక్కులు లేవనారంభించి చేయి దురదగానున్నందున గోకుకొంటిని. అందులోను నడిమివ్రేలి కణుపుమీఁద వేసిన యీచిన్నపొక్కు నన్ను మిక్కిలి బాధపెట్టుచున్నది.

గురు—మనకు విధాయకములయియున్న ధర్మములను మీఱితివి గాన, నీకీవిధముగా శిక్షకలుగుచున్నది. నీవు చేతులను తిన్నగా కడుగుకోక యశుచిగా నుండినందున, నీచేతులమీఁద నిప్పుడు గజ్జి లేచుచున్నది. భగవంతుని యాజ్ఞరూపములైనధర్మములలో దేనిని మీఱినను, దానికి ఫలముగా తగినశిక్ష కలుగక మానదు.

చంద్ర—చదువునందలి యాసక్తిచేత, ఈమధ్య కొన్నిదినముల నుండి నా దేహసౌఖ్యమునుగూర్చి నే నంతగా శ్రద్ధపుచ్చుకొనుట మాని వేసినాను. చేతులను శుభ్రముగా కడుగుకొనక పోవుటకూడ నొకధర్మాతిక్రమణమే యగునా?

గురు—మనము శుచిగా నుండవలయుటయు నిస్సందేహముగా మన కొకవిధాయకకృత్యమే. ఇది నేను నిన్న రెండవదనిచెప్పినస్వవిషయమయినధర్మములలోఁ జేరును. చదువునందు శ్రద్ధయుంచుట ముఖ్యమే గాని, అందునిమిత్తమయి దేహారోగ్యమును చెడఁగొట్టుకోరాదు.

చంద్ర— అట్లయినచో, స్వవిషయమునఁ బ్రవర్తింపవలసిన ధర్మము లేవో, వాని నతిక్రమించుటవలన నేమినష్టములు కలుగునో కొంచెము వివరించి చెప్పుఁడు.

గురు—శరీరసంరక్షణార్థము మన మాచరింప వలసిన కృత్యము లన్నియు స్వవిషయమయిన ధర్మములే. వానిని మీఱి నడుచుటవలనఁ బలువిధములైనవ్యాధులు సంభవించి బహుబాధలు కలుగును. దేహమారోగ్యదశయం దున్నంతవఱకే మన మేధర్మకార్యమునైనను జేయుటకు శక్తుల మగుదుము. దానికిఁ గొంచెము విఘాతము తటస్థించెడు,

పక్షమున, సమస్తధర్మములును మూలపడును. కాఁబట్టి యన్నిటికంటెను మనసౌఖ్యమును ముఖ్యముగాఁ జూచుకొని దేహము కాపాడుకొనుచు రావలెను. దేహారోగ్యమునకు శుద్ధవాయువును, నిర్మలోదకమును, యుక్తాహారమును, శుభ్రవస్త్రధారణమును, నిత్యస్నానమును, సుఖ నిద్రయు ముఖ్యముగా గావలసియుండును.

చంద్ర—మనశరీరారోగ్యమునిమిత్తమయి వాయువుకూడ నంత యావశ్యకముగా కావలసియే యున్నదా?

గురు—మన మాహారములేక కొన్నిదినములయినను జీవింపఁ గలుగుదుముగాని, వాయువులేక నిమిషమయినను బ్రతుకఁజాలము. మన మాఘ్రాణించు వాయువులో నొకభాగము ప్రాణవాయువు చేరి యుండును. మన ముచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములను జేయుటవలన ప్రాణవాయువు లోపలికి పోయి రక్తమును శుద్ధపఱుపఁగా, లోపలినుండి చెడుగాలి పయికివచ్చును. అట్టిగాలి విషస్వభావముకలది కాఁబట్టి, జీవజంతువులు శ్వాసము విడిచినగాలినే యెవ్వరయినఁ బ్రత్యేకముగా పీల్చినయెడల కొన్నినిమిషములలోపలనె వారు మరణము నొందుదురు. కాఁబట్టి ప్రతి మనుష్యుఁడును వాసముచేయు గృహములలోనికిని పరుండు గదులలో నికిని తగినంత మంచిగాలి వచ్చువీ లేర్పఱుచుకొవలయును. క్రొత్తగాలి చక్కఁగా వచ్చుటకు మార్గములేని యొకగదిలో పలువురు పరుండిన యెడల, కొంతసేపటిలోనే ప్రాణవాయువంతయుక్షీణించి పిదప చెడుగాలి నే పీల్చుచువచ్చుటవలన పెక్కువ్యాధులుకలుగుటయేకాక యొకానొక సమయమందు మరణముసహితము సంభవింపవచ్చును. సాధారణముగా మూఢులయినమనవారు పురుటిండ్లలోనికి మంచిగాలి రానీయక తలుపులు మూసిపెట్టుటవలననే తఱుచుగా బాలింతరాండ్రును శిశువులును పురిటిదినములలోపలనె మరణము నొందుచున్నారు.

చంద్ర—మంచిగాలి లేకపోవుటచేతనే కాఁబోలును, ఎక్కుడి

నైన నెగిరిపోవునను భయముచేత మొన్న నేనిక్కడకు బయలుదేఱి
బోవుచున్నప్పుడు పెట్టెలోఁబెట్టి మూఁతవేసివచ్చిన హంసపావురము
మరల నేనింటికి వెళ్ళినతరువాత మూఁత తీసి చూచునప్పటికి చచ్చి
యున్నది. నా కప్పుడు కారణమేమో తెలిసినదికాదు. అంతేకాక నేను
మొన్ననీనదుమ డాఁగుడుమూఁత లాడునప్పుడు బొత్తిగా క్రొత్తగాలి
వచ్చుట కవకాశము లేని మా నేలకొట్టులోనికి వెళ్ళి గడియసేపుండి
యీవలకు వచ్చునప్పటికి దేహమంతయుఁ జెమ్మటపోసి యూపిరిసలుపక
పోయినందునకును ఇదియు కారణమై యుండును.

గురు — అవును. శుద్ధవాయువు లేకపోవుటవలన జీవజంతువుల
ఆరోగ్యమునకు హానికలుగుటయేకాక, నిప్పుసహితము మండదు.

చంద్ర — నాలుగుమాసములక్రిందట నొకనాఁడు మా దేవతా
ర్చనపెట్టెలో వెలుఁగుచున్న దీపమట్టియుంచి తలుపు తాళము వేసితిమి.
ఇంతలో నందులోనున్న గంధపుగిన్నె కావలసివచ్చి తలుపుతీసి చూచు
నప్పటికి ప్రమిదనిండ చమురును వత్తియు నున్నను దీప మాఱిపోవుట
చూచి నేనప్పు డెంతో యచ్చెరుపడితిని. ఇప్పు డందునకుఁగారణము తెలిసి
నామనస్సునకు సంతోషమయినది. మనమూపిరి విడుచుటవలనఁ దక్క
మఱియేనివలననైనను గాలి చెడిపోయి విషస్వభావముగలది యగునా ?

గురు — మురికికాల్వనుండి బయలుదేఱుదుర్గంధమును, చచ్చిన
జంతువులకళేబరములు కుళ్ళునప్పుడుగలుగు దుర్వాసనయు, పశువులను
గట్టినస్థలములయందుఁబుట్టుఱొచ్చుకంపును, మొక్కలుమొదలైనవియు
పేడకుప్పలును మురుగుటవలనఁగలుగు చెడువాసనయు, గాలిని విష
యుక్తముగాఁజేసి మన దేహారోగ్యమునకు భంగమునుగలిగించును. నిప్పు
మండుటవలనను, హాసస్థలమును తేమగానుంచుటవలనను, ఇండ్లచేరువను
మలమూత్రవిసర్జనము చేయుటవలనను, పొగ మొదలగువానివలనను,
గాలిచెడిపోయి బహువిధములయినవ్యాధులను బుట్టించునుగనుక, వాస

గృహముల సమీపమున నిట్టివేమియు లేకుండ జాగ్రత్తపుచ్చుకొనుచు నివాసస్థలము నెప్పుడును శుచిగానుంచవలయును.

చంద్ర — ఇన్ని విధములుగా నిత్యమును గాలి చెడిపోయి హానికరమయిన దగుచుండఁగా భగవంతుఁ డీబాధను నివారించు సాధనములను వేనినిఁ గల్పించియుండలేదా?

గురు — మనము శ్వాసము విడిచెడు చెడుగాలిని వృక్షాదులు గ్రహించి మనకావశ్యకమయిన ప్రాణవాయువును పగటిపూట విడుచుచుండును. ఈప్రకారము గావృక్షాదులు శుద్ధపఱుచుచుండుటవలనను, గాలియొక్క వ్యాపనమువలనను, ఓరుగాలిచే దూరముగాఁ దోలఁగుచుండుటవలనను, విషవాయువువలన మనకుఁ గొంగెనుహాని తగ్గిపోవుచుండును. ఊపిరివిడుచుట మొదలయిన యనివార్యకార్యములవల్లతప్ప చేటువిధముగ మనము గాలిని పాడుచేయకుండెడు పక్షమున, మనయారోగ్య రక్షకు భగవంతుఁడు కల్పించిన సాధనములే చాలియుండునుగాని పయినిజెప్పిన లోపములనుబట్టి మనము శ్రద్ధపుచ్చుకోవలసివచ్చినది.

చంద్ర — మనము శ్రద్ధపుచ్చుకొని చేయవలసినపను లేవి!

గురు — మనము గృహములను సదా శుచిగానుంచి, గాలియొక్క దుర్గంధము మొదలగునవి తోలఁగునట్లుగా గోడల కప్పుడప్పుడు సున్నపుపూఁతవేయుచు, శుద్ధవాయువు ధారాళముగా లోపల ప్రవేశించుట కనుకూలముగా గోడలయందుగా గవాక్షములనెత్తించి, పొగమొదలగునవి పోవుటకుఁ దగినమార్గము లేర్పఱచి; మన దేహసంరక్షణార్థమయి తగినంత శ్రద్ధపుచ్చుకోవలెను.

చంద్ర — ఇఁక జలము నుపయోగింపవలసినరీతిని గూర్చి కొంత చెప్పుఁడు.

గురు — దేహారోగ్యమే కావలసియున్న యెడల, ఆహారించుటకు నీళ్లవాయు మెంతయావశ్యకమో పానము చేయుటకు నీళ్లవలయును

అంతయావశ్యకము; కాఁబట్టి నదులయందలిగాని చెఱువులయందలిగాని కలుషమయిన నీటిని ఎప్పుడును త్రాగక చక్కఁగావడియఁగట్టిన తేటనీటినే త్రాగుచుండవలెను. మనము త్రాఁగుటకయి నీళ్ళు తెచ్చుకొను రేవులయందు స్నానములు చేయుట, అంట్లుతోముట, బట్టలుతుకుట మొదలయినపనుల నెంతమాత్రమును జేయరాదు. అట్లుచేయుటవలన జలము కలుషమయి పోయి త్రాగినవారికి రోగములు పుట్టించును.

చంద్ర—మనము పుచ్చుకోవలసిన యుక్తాహారమెట్టిదో, ఏయే వేళల భోజనముచేయవలెనో యనుగ్రహించి చెప్పెదరా?

గురు—ఆరోగ్యప్రదములును పుష్టికరములును అయిన పదార్థములనుమాత్రమే భుజించుచు, దేహమునకు జబ్బుచేసెడునట్టియు నజీర్ణకారులయినట్టియు వస్తువుల నెప్పుడును పుచ్చుకొనకుండవలెను సాధ్యమయినంతవఱకును ఆకుకూరలు తినకుండుటమంచిది. మంచి పదార్థమని మితముతప్పి తింటిమేని అజీర్ణాదివ్యాధులు సంప్రాప్తమగును. పసిబిడ్డలు దినమునకు మూఁడునాలుగుసారులు తినవలసినవారయినను, పెద్దవారు ప్రతిదినమును రెండుసారులు వేళపట్టున భుజించుచు, సాధ్యమయిన యెడల నెప్పుడు నొకటేపదార్థమునుగాక కూరగాయలను రసవర్గమును మార్చి తినుచుండవలయును. నోములపేరును వ్రతములపేరును జెప్పి వేళ తప్పి తినుట, ఒంటిపూట తినుట, ఉపవాసములు చేయుట, మొదలయిన యాచారములను గట్టిపెట్టవలెను లేకపోయినయెడలనట్టివారు రోగముల పాలయి ఒడలు చెడఁగొట్టుకొందురు.

చంద్ర—వస్త్రధారణమును గూర్చి విశేషించి చెప్పవలసి యున్నదా?

గురు—చెమ్మటమొదలయిన వానివలన మనము ధరించుకొను వస్త్రములు శీఘ్రముగా మాసిపోవుచుండును. మాసినబట్టనే మరలఁగట్టుకొనుటచేత చిడుము మొదలయిన చర్మరోగములుపుట్టును కాఁబట్టి బట్ట

కొంచెము మాసినతోడనే విడిచి యుతికి తెచ్చిన బట్టను కట్టుకొనుచుండ వలయును దేహారోగ్యమునకు ముటికిలేనిబట్టలే యావశ్యకములు గాని విలువబట్టలుగావు. కాఁబట్టి ధనికులభార్యలనుజూచి బీదవారల భార్యలు తమకును విలువబట్టలేకావలయునని పట్టుపట్టు బుద్ధిహీనతను విడిచిపెట్ట వలయును.

చంద్ర—నిత్యమును స్నానముచేయుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి?

గురు—త్రాగుటకువలెనే స్నానముచేయుటకును నిర్మలజలమే కావలయును. మనవారు పుణ్యమువచ్చునని నదులలోని బురద నీళ్ళలో మునుఁగుటయేకాక, ఆచారమని తడవు తడిబట్టలను గట్టుకొని కూరు చుందురు. అట్లుచేయుటవలన రోగములువచ్చును. శరీరము నిండనున్న సూక్ష్మములయిన రంధ్రములగుండ చెమట మన్ను, మొదలయిన కల్మష పదార్థములు సదాపైకివచ్చుచుండును. శుభ్రముగా దేహమును తోము కొని నీళ్ళుపోసికోని పక్షమున, ఆరంధ్రములు పూడిపోయి చెమటమొద లయినవి తిన్నగా పయికిరాక కురుపులు మొదలగునవి బయలుదేఱును. కాఁబట్టి స్నానము చేయునప్పుడు శరీరమును ముటికిపోవునట్లు చక్కఁగా తోముకొని, దినమునకొకసారియైనను తప్పకనీళ్ళుపోసికొనుచుండవలెను. ఊరకే దేహముమీఁద నీళ్ళు గుమ్మరించుకొనుచుండుటవలన నేమియుఁ బ్రయోజనము లేదు. బాలురును దేహదార్ఢ్యము గలవారును ప్రతి దిన మును ప్రాతఃకాలమున శీతోదకస్నానము చేయవలెను; బలహీనులును వ్యాధిగ్రస్తులును గోరువెచ్చనినీళ్ళు పోసికోవచ్చును. మిక్కిలి వేఁడినీళ్ళు పోసికొనుట దేహమునకు మంచిదికాదు; కాఁబట్టి పిల్లలు నిద్రపోవుదురని వేఁడినీళ్ళుపోయు దురాచారమును తెలివిగలవారందఱును మాన వలయును.

చంద్ర—మీరింక నిద్రనుగూర్చిమాత్రమే చెప్పవలసి యున్నది. అదికూడఁ జెప్పుఁడు.

గురు—ప్రతిదినమును రాత్రి పది గడియలకు పరుండి సూర్యోదయము కాకమునుపే నిద్రలేవవలెను. సాధారణముగా దినమునకు రెండు జాములనిద్రచాలును పగలునిద్రపోవుట మంచివాడుక కాదు, చిన్నపిల్లలకధిక నిద్ర కావలసియుండునుగనుక వారిని పగలునిద్రపోనియ్యవచ్చును నిద్రాభంగమువలన తెవుళ్ళువచ్చును గనుక జాగరములు చేయరాదు.

చంద్ర—ఈ చెప్పినవిగాక దేహారోగ్యవిషయమయి చెప్పవలసిన దేదియు లేదుగదా?

గురు—ముఖ్యమయిన దింకొకటియున్నది. ప్రతిదినమును గొంత వఱకు దేహపరిశ్రమము చేయుట యత్యంతావశ్యకము. ఏపనియుఁ జేయక యూరక కూరుచుండుపక్షమున, దేహము బలహీనమయి వ్యాధులు సంభవించును. ఈ హేతువుచేతనే పాటుపడక తిని కూరుచుండెడు ధనికుల స్త్రీలకన్న పనిపాటులు చేసికొని జీవించు పేదరాండ్రు బలము గలవారుగానుందురు. కాబట్టి దాస దాసీజనము లున్నవారయినను తాము కూడ గృహమున పనిపాటులు చేయుచు చిరకాలాయురారోగ్యములననుభవింపవలెను.

ఆఱవ ప్రకరణము.

మఱికొన్ని దినములయినతరువాత చంద్రమతి యొకనాఁడు నిత్యమును వాడుకగా జరిగెడు పాఠములను జదివి, లెక్కలుచేసికొని, వ్రాఁత కుదురుటకయి గురువుపెట్టిన వరుసడి ప్రకారముగా వ్రాయుచుండెను. ఆవ్రాయుచున్న కాలమునలో విద్యాసముద్రుఁడు శిష్యురాలినిపరిశీలనతోఁ జూచి యామె ముఖమునందు కొంచెము మార్పుగనిపెట్టి వ్రాఁత యందు వఱకును నూరకుండి తరువాత నిట్లనియెను.

గురు—అమ్మాయీ! నీ మొగముచూచిన, లోపల నీవేవో విచారిం

గ్రస్తురాలవయి యున్నట్టు గనఁబడుచున్నావు. అంతేకాక నీశరీరమును మునుపటికంటె కొంచెము చిక్కినది. అందునకుఁ గారణమేమి?

చంద్ర—నన్నుఁజూచి నిన్న మాయమ్మగారును మీరడిగినట్టే యడిగినారు. శరీరారోగ్యమును గూర్చినధర్మములను మొన్న మీరు సెలవిచ్చినది మొదలుకొని యన్నపానాదుల విషయమునను దేహపరిశుద్ధత విషయమునను నే నెక్కువశ్రద్ధపుచ్చుకొనుచున్నాను. ఇప్పుడు నాచేతుల మీఁది గజ్జియంతయు బొత్తిగా పోయినది. అట్లుండఁగా నేనిప్పుడు చిక్కుటకుఁగారణ మేమయియుండునో నాకును దెలియకున్నది.

గురు—నీవేదైన మనోవ్యాధిచేత శుష్కించుచున్నావేమో!

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరన్నమాట కర్థమేమో నాకుఁ దెలియలేదు. కడుపునిండుటకుఁ గావలసినంత యుక్తమయిన భోజనపదార్థములు లభింపక పోయినను పడనివస్తువులను తిన్నను దేహమునకు వ్యాధివచ్చునని యీవఱకు వినియున్నాను; కాని మనస్సునకు వ్యాధి యెందుచేత వచ్చునో, మనోవ్యాధి యేరూపముగానుండునో నే నూహింపఁజాలకున్నాను మీ రావిషయమయి కొంచెము చెప్పెదరా?

గురు—తగిన యాహారాదులుగాని పరిశుద్ధతగాని లేకపోయిన యెడల శరీరమున కేప్రకారముగా వ్యాధిసంభవించునో, ఆత్మకు నదే ప్రకారముగా దానికిఁ గావలసిన యాహారమును పారిశుద్ధ్యమును లేక పోవుటచేతను వ్యాధిసంభవించును. ఆత్మకును శరీరమునకును పరస్పర సంబంధ ముండుటచేత, ఆత్మ కేదియైనను బాధ సంభవించునపుడు శరీరమును కృశించును

చంద్ర—మొన్న నీనడుమను కాలముచేసిన మాదాసి విషయమై నామనసునకు నిజముగానే వ్యసనముగా నున్నది. చిన్నప్పటి నుండియు నెత్తుకొని పెంచినదానివిషయమయి యెట్లు విచారపడకుండఁగలను? మీ రిప్పుడు చెప్పినట్లు నేను చిక్కిపోవుటకదియే కారణమైయుండును. మీరీ

వఱకుఁ జెప్పిన ధర్మములన్నియు శరీరమును గుఱించిన వేగనుక, ఆత్మను గూర్చిన ధర్మములనుగూడ కొంతవఱకుఁ జెప్పఁగోరెదను

గురు—ఆత్మయనఁబడుమనజ్ఞానదేహము వృద్ధిపొందుటకువిద్యయే యాహారము. మనజ్ఞానమునకు సాధనమయినచదువునకువిద్యయని పేరు. జ్ఞానసంపాదనము చక్కఁగాఁ జేయనివారు ఏవిషయమున నెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో తెలియక చిక్కుపడి సుఖమునకు దూరులగుదురు. దేహశుద్ధివలెనే యాత్మశుద్ధియు మనసౌఖ్యమునకత్యంతావశ్యకము. మనమాత్మానందము ననుభవింపవలెనన్న పక్షమున, సాధ్యమైనంతవఱకు జ్ఞానాభివృద్ధిచేయుచు చిత్తశుద్ధిగలిగి యుండవలెను.

చంద్ర—జ్ఞానాభివృద్ధికయి విద్యయావశ్యక మంటిరిగదా! స్త్రీలు చదువవలసిన చదువెట్టిదయి యుండవలెను?

గురు—పురుషులకువలెమీకునుఇప్పుడు నేనునిత్యమును జెప్పుచున్న ప్రకారముగా భాషావిషయమైన జ్ఞానమును వృద్ధిపఱుచు వ్యాకరణ సాహిత్యములును,వస్తువివేచనశక్తినిగలిగించుగణితమును, దేశకాలవర్తమానములను దెలుపుచరిత్రములునుగావలసియుండును మీప్రవర్తనము తిన్నగానుండుటకయి యన్నిటికంటెను ముఖ్యముగా నీతిగ్రంథములను చదువవలెను; భగవంతుని మహిమలనుజెప్పెడి పుస్తకములనుపాతివ్రత్య ధర్మములను గృహకృత్యములతీర్పును నేర్పెడి గ్రంథములనుగూడతప్పక చదువవలెను. ఇవిగాక స్త్రీలే ప్రత్యేకముగా నేర్చుకోవలసిన విషయములును గొన్నిగలవు. మీరు కుట్టుపనిని, పాకము చేయు విధమును, శిశుపోషణము మొదలయినవానిని, అవశ్యముగా నభ్యసింపవలయును. భగవంతుఁడు సాధారణముగా పురుషకంఠములయందుకంటె మీకంఠములయందెక్కువ మాధుర్యమును బెట్టియున్నాఁడు గనుక, సంగీతశాస్త్రము నభ్యసించి శ్రమపడి పురుషుఁడింటికి వచ్చినపుడు శ్రావ్యమైనగీతములను పాడి యాతని కాయాసము కనఁబడకుండఁ జేయ వలసిన భారము మీ

యుండే యుండును. పురుషులు బయలఁ దిరిగి పనిచేయవలసినవారు; మీరో సదా యిల్లు కనిపెట్టుకొనియుండి బిడ్డలు మొదలయినవారి యోగక్షేమములను విచారింపవలసినవారు కాఁబట్టి పిల్లలకువచ్చు సాధారణమయిన రోగములకుఁ జేయవలసినచికిత్సలును, దేహారోగ్యము చెడకుండఁ గాపాడుటకయి చెయవలసిన పనులును, ఇంటనెవ్వరయినను గర్భమును ధరించియున్నప్పుడును ప్రసవమయినప్పుడును జరపవలసిన కృత్యములును మీరెప్పుడును నేర్చుకొని యుండవలెను. ఇంతవఱకైనను మీరు వైద్యవిషయమును గ్రహించియుండనియెడల, పురుషుఁ డింట లేనప్పు డకస్మాత్తుగా నెవ్వరికైన నొకజబ్బు వచ్చినప్పుడు తగినపని చేయుటకుఁగాని రోగమును నొప్పియు రాకుండ బిడ్డలను రక్షించుటకుఁ గాని మీరు శక్తురాండ్రు కాకపోదురు.

చంద్ర—ఇప్పుడు చెప్పినది కొంతవఱకుఁ దెలిసినది మీరుచెప్పిన వానిలోఁ గొన్నినడతను తిన్నపఱుచుకొనుటకును కొన్ని సంసార సంబంధములయిన గృహకృత్యములను క్రమముగా నిర్వహించుటకును,ఉపయుక్తములుగా నుండును. ఇఁక నాత్మయొక్క పరిశుద్ధత యనఁగా నెట్టిదో తెలుపుఁడు

గురు—ఆత్మకు దుఃఖమును తెచ్చెడు దుర్గుణము లేవియు లేనప్పుడది పరిశుద్ధమయిన దశయందుండును. శరీరమునకు రోగకారణమైన యపథ్య పదార్థములెట్టివో యాత్మకీదుర్గుణములట్టివే. ఆరోగ్యకరమైన పథ్యపదార్థములవంటివి సుగుణములు. సుగుణములెప్పుడును సంతోషమును దుర్గుణమును దుఃఖమును తెచ్చును. సత్యము, శాంతత్వము, ధైర్యము, వినయము, దయ, తృప్తి మొదలయినవి యాత్మానందమును దెచ్చెడి సుగుణములు. వీనికివ్యతిరిక్తముగానుండు అనృతము, కోపము, దీనత, గర్వము, క్రూరత్వము, ఆశ మొదలయినవి యాత్మాయాసమును గలిగించెడు దుర్గుణములు.

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరు చెప్పిన సుగుణదుర్గుణములనుగూర్చి విశేషించి చెప్పవలసియున్నదా?

గురు—ఇవి యన్నియు నితరులవిషయమున మనము నడుచుకోవలసిన ధర్మములలోను వచ్చును. అయినను వానివిషయమై యిప్పుడు కొంచెము చెప్పెదను. సమస్తశుభములకును సత్యమే మూలమయినది, మనము ప్రాణాంతమయిన యాపదవచ్చినప్పుడు సహితము సత్యమును తప్పరాదు; సర్వధనమును పోవునప్పుడయినను నిజము నే పలుకవలెను. పరలోకహానిమాట యటుండఁగా, మన మించుక యబద్ధ మాడితిమేని యీలోకమునందు సహితము మనమీఁద నందఱకు నమ్మకముపోయిపలు నష్టములు సంభవించును.

చంద్ర—మన మేవిషయమందయిన నసృతము పలుక వచ్చునా?

గురు—బొత్తిగా పలుకఁగూడదు అసృతమునకు మన మొక్కదానిలో నెడమిచ్చితిమేని, రెండవదానిలోకూడ నబద్ధమాడ బుద్ధి పుట్టి క్రమక్రమముగా మనమబద్ధములకు పుట్టినిండ్లమై దుర్గతి పాలగుదుము

చంద్ర—సత్యమునుగూర్చి మీరిప్పుడు చెప్పినదానివలన విచారించిచూడఁగా మనమన్నిసమయములయందును శాంతత్వము మొదలైనవానినే పూనియుండవలయుననియు కోపము మొదలయినవాని నెప్పుడును మనసును జేరనియ్యరాదనియు తోఁచుచున్నది.

గురు—అసృతము, దీనత్వము, గర్వము, క్రూరత్వము మొదలయినవానిని ఎప్పుడును మన చెంతకుఁ జేరనీయక పోవలసినను, మన మప్పుడప్పుడు యుక్తరీతిని కోపము మొదలగుకొన్నిటినిగనఁబఱుచుచుండవలసి యుండును. ఒక సేవకుఁడుగాని బాలుఁడుగాని నేరము చేసినప్పుడు వానిమీఁద కోపపడకుంటిమేని వానిప్రవర్తనమే దుర్మార్గమయినదయి వాఁడు చెడిపోవును. కాఁబట్టి క్రూరోద్దేశ మేమియు లేకుండ పరుల బాగుకొఱకు యుక్తరీతిని తగు సమయములయందు మనము కోపము చూప

వచ్చును. అదేప్రకారముగా మనము న్యాయమయిన యన్నికోరికలను గోరవచ్చును. అత్యాశనుమాత్రము విడువవలెను.

చంద్ర — తక్కిన సుగుణములనుగూర్చి చెప్పవలసిన దేమయిన నున్న నాయందనుగ్రహించి చెప్పుఁడు.

గురు — విస్తరించిచెప్పవలసినదిలేదు. శాంతతవలన మనకుఁగల సుగుణములన్నియుమఱింతశోభ చెందును; భృత్యజనులును తోడివారును మనమీఁద నధికానురాగము గలవారగుదురు. ఆపదలయందు ముఖ్యముగా మనము ధైర్యము నవలంబించి యుండవలెను; అట్టి ధైర్యమును విడనాడితిమేని, అందువలన మనకు కూడివచ్చునది యేదియు లేకపోవుటయే కాక యాపద రెట్టింపుగాఁదోఁచి యధికదుఃఖమును కలుగఁజేయును; ధైర్యమునుపూనుటవలనవచ్చినయాపదలో సగముతగ్గిపోవును; వినయముగలిగి మెలఁగినయెడలసర్వజనులుమనమీఁదమంచియభిప్రాయమును గలవారగుదురు; అడఁకువవలన మనదుర్గుణములను సహితము పాటింపక యితరులు వానిని సుగుణములనుగానే భావింతురు; గర్వము కలవారమయి విఱ్ఱవీఁగినయెడల మనసుగుణములు సహితము దుర్గుణములుగానే కనఁబడును. సద్గుణము లన్నిటిలోను దయ మిక్కిలియుత్కృష్టమయినది; దానిని మించినధర్మ మింకొక్కటిలేదు. తృప్తి లేకయుండినయెడల మన మనసున కెప్పుడు సుఖమే కలుగదు;ధర్మకార్యములను జేయుటయందును విద్యను సంపాదించుటయందును తప్ప సమస్త విషయములయందును మనకు భగవంతుఁడు దయచేసినదానితో నెతృప్తిపొందుచుండవలయును

ఏడవ ప్రకరణము.

మఱిరెండుదినములుగడచినతరువాతఒకనాఁడుసాయంకాలమున చంద్రమతి చెలికత్తెలతోఁగూడ చదువుకొనుటకయివచ్చి, తనగురుఁడు గా రెవ్వరితోనో లోపల రహస్యము మాటాడుచున్నారనివిని, ఆయన

య్యావలకు వచ్చువఱకును వేసవికాల మగుటవలన చల్లగాలి నిమిత్తము వాకిటిలోనున్న బల్లమీఁదఁగూరుచుండి, చేతిలోనున్నపుస్తకమును దీసి ప్రాఁతపాఠములను చింతనముచేయుచుండెను. అది సంక్రాంతి నెలయగుట చేవిసనకఱ్ఱలు చేతఁబూని శిరస్సుల నక్షయపాత్రలను ధరించి విష్ణుగీతములను పాడుచు అప్పుడక్కడకు కొందఱు సాతానులు వచ్చి చంద్రమతిని ఏమయిననిమ్మని బహుదీనత్వముతో యాచింప మొదలుపెట్టిరి. ఇంతలో విద్యాసముద్రుఁడు లోపలినుండి వచ్చి, చంద్రమతి యేమి చేయునో కనిపెట్టవలయునని చాటున నిలువఁబడి చూచుచుండెను; ఆమె కొంచెము సేపాలోచించి, పంప్లుకొనుటకయి యింటివద్దనుండి తెచ్చుకొన్న డబ్బును బట్టకొంగునుండి విప్పి, వారిలో పదుచువాండ్రకెవ్వరికిని నియ్యక యొకముసలివాని చేతిలోఁ బెట్టి పంపివేసెను. అంతట విద్యాసముద్రుఁడు వెలుపలికివచ్చి, చంద్రమతినిజూచి యావెళ్ళెడివారితో నేమి మాటలాడుచుంటివని యడిగెను.

చంద్ర—వారిచ్చటకువచ్చి తమకేమైన నిమ్మని నన్ను మిక్కిలి పీడించిరి. ఎల్లవారును పాటుపడవలయు ననియు, తమజీవనార్థమై పాటుపడునిమిత్తమే భగవంతుఁడందఱికిని కాళ్ళు చేతులు మొదలైనయవయవములను ప్రసాదించియున్నాఁడనియు మొన్నమీరు సెలవిచ్చియున్నారు. అందుచేత నొకరికొక రియ్యవలసినయావశ్యకము లేదనినాకుతోఁచినది. అయినను వారిలోనున్న యొకవృద్ధుని జూచినప్పుడు వాని నూరకపంపివేయ బుద్ధిపుట్టక చిఱుతిండినిమిత్తము తెచ్చుకొన్నడబ్బు వానికిచ్చితిని.

గురు—నీవు తెలిసిచేయకపోయినను, ఆముసలివానికే దానము చేయుటవలన మంచిపనిచేసితివి. అన్యులనే నమ్ముకొనియుండక తనజీవనార్థమై తానే పాటుపడవలయుట ప్రతిమనుష్యునకునువిధియైనను, మహారాజు మొదలుకొని గర్భదరిద్రునివఱకును అన్యోన్యసాహాయ్య మవశ్యముగా కావలసియుండును. మీరు నిత్యమును భుజించు పంచభక్ష్య పర

మాన్నములకు కావలసిన పదార్థములెట్లో, బీదవాఁడు త్రాగెడు గంజికయి కావలసిన బియ్యమునట్లే పలువురు పాటుపడక లభింపనేరవు ఒక్క భగవంతునిచేతనే సృజియింపఁబడి రక్షింపఁబడుచుండుటవలన, జనులందఱును నేకకుటుంబములోనివారివలె నుండవలెను. ఒకకుటుంబములో సంపాదింపలేనియశక్తుఁ డొకఁడున్నపక్షమున వానిని పోషించుట సమర్థుఁడైనవాని కెల్లను విధియగునో, భగవత్కుటుంబమయిన యీప్రపంచములోను శక్తిమంతులు శక్తిహీనులను కాపాడుట ముఖ్యకర్తవ్యము. కాఁబట్టి యంగవైకల్యమువలనఁగాని ముదిమివలనఁగాని రోగమువలనఁగాని పాటుపడసమర్థులుగానుండు బీదవారికందఱికిని మనచేతనైనసాహాయ్యము తప్పక చేయుచుండవలెను శక్తిగలిగియు పాటువడనొల్లకసోమరులయి యాచనయే జీవనోపాధిగాఁ జేసికొని తిరుగు దృఢగాత్రులకు మాత్రము మన మేమియు నియ్యఁగూడదు దేశమునకు క్షామమువచ్చినప్పుడుగాని, పరదేశమునుండి మార్గాయాసపడి వచ్చినప్పుడుగాని దైవవశమున నేదియైన నాపదవచ్చినప్పుడుగాని, దృఢకాయులకు సహితము పెట్టవలయును. పాత్రి మెఱిఁగి యీప్రకారముగాఁ జేయు దానమువలననే ఫలము కలుగును సాధ్యమయినంతవఱకు దానము రెండవవారెఱుఁగకుండ రహస్యముగా చేయవలెను పువ్వు చాటుననున్నను దాని పరిమళ మందఱికిని దెలియుచున్నట్లుగా, యోగ్యుఁడెందున్నను వానిసుగుణములు వెల్లడికాకమానవు. ప్రసిద్ధికొఱకు ముఖస్తుతులను జేయువారికిని మోసగాండ్రకును జేసెడి త్యాగము నిరర్థకము.

చంద్ర — మన మితరమానవుల విషయమున నడుచుకో వలసిన ధర్మములను జెప్పెద మని మీరు వెనుకవాగ్దానముచేసియున్నారుగదా? దయచేసి వానినెల్ల నిప్పుడు సమగ్రముముగాఁ జెప్పుఁడు.

గురు – వెనుక నేను జెప్పినసత్యము మొదలగునవియు, ఇప్పుడు చెప్పిన దానివిషయమును జనులవిషయమయినధర్మములలోనే చేరును.

అట్టిధర్మముల నన్నిటిని పూర్ణముగాఁ జెప్పఁ బూనుకొన్నచో బహుదిన ములు పట్టును. సామాన్యముగా జనులవిషయమయి చేయవలసినధర్మ ములను గొన్నిటినిమాత్ర మిప్పుడు సంగ్రహముగాఁజెప్పి, బంధువులవిష యమయి యాచరింపవలసినధర్మముల నింకొకసారి చెప్పెదను తానెండ కును వానకును నోర్చుచున్న నితరులకు నీడను ఫలములను నిచ్చువృక్షము వలెనే, యెల్లవారును తాము కొన్నికష్టములకయిన నోర్చుకొనిపరోప కారము చేయుటకయి ప్రయత్నింపవలయును

చంద్ర — యోగ్యాయోగ్యవిచారము చేయక యెల్లవారికిని నుప కారము చేయుచుండవలయునా?

గురు — మంచివారికి చేయు న్యాయమయిన సాయమే యుపకార మగును గాని శిష్టదుష్టవిచక్షణత లేక చేయునది యుపకారము కాదు. అందుచేతనే దొంగలు మొదలయినవారికి మనము సాహాయ్యము చేసిన పక్షమున, ఉపకారము చేసినవారము కాక పోఁగా శిక్షార్హులము సహిత మగుదుము

చంద్ర — తక్కినధర్మములనుగూడఁ జెప్పుఁడు.

గురు — మన మెంత లేమిలోనున్నను పరులవస్తువులమీఁద చేయి వేయరాదు దొంగతనము చేసినవారిని ఈలోకమునందు రాజు శిక్షిం చును; మనము దొంగిలించుచుండఁగా నెవ్వరును చూడలేదనుకొన్నను, దొంగతనమెప్పుడో బయలఁబడక మానదు ఒకవేళ దాఁగినను, సర్వజ్ఞుఁ డైనభగవంతుని మనము మోసము చేయలేము కాఁబట్టి పరలోకమున శిక్షతప్పదు కాఁబట్టి యెన్నియాపదలు వచ్చినను ప్రాణావసానము తట స్థించినను చోరత్వము చేయరాదు మన కెవ్వరైన నించుక మేలు చేసి రేని, వారు చేసిన మేలును మఱచిపోక సాధ్యమైనయెడల ప్రత్యుపకారము ను చేయవలెను; కృతఘ్నుని నెల్లవారును ద్వేషించి వానికి కీడు గోరుచుం దురు. పరుల సంపద మొదలైనవి చూచి మనమెప్పుడును అసూయపొంద

రాదు; ఓర్వలేనితనము నిప్పువలెనే తాను జేరినచోట నెల్లను నాశనము కలుగఁజేయును. ఒరులమేలు చూచి యోర్వలేనివారు రోగములేకయే బాధపడుచుందురు. మన మేవిషయమునందును ఎవరిని మోసము చేయరాదు; అన్నివిషయములయందును ఋజువుగాఁబ్రవర్తింపవలయును. మన మెవ్వరికైన న్యాయమైన విషయములందేమైన వాగ్దానముచేసినచో, ఎన్నిపాట్లు పడియైన మన మన్నమాటను చెల్లింపవలయును; మనము మాటిమాటికి వాగ్దానముచేయక మిక్కిలి జాగ్రత్తగా నుండవలెను. వైరముగాని మైత్రిగాని మాటలవలననే వచ్చును గనుక, వాక్పారుష్యమును మాని యితరులతో మాటాడునప్పుడు మిక్కిలి శాంతులమయి యుండవలయును. తెలివిలేనివారు తొందరపడి మనల నేమైన నన్నను ఓర్పుగలిగి మనము సైరణవహింపవలయును; మన మెప్పుడును వారు లేనప్పుడు పరులదోషముల నొకరితోఁ జెప్పరాదు; వీరిదగ్గఱమాటను వారి దగ్గఱను వారిదగ్గఱమాటను వీరిదగ్గఱను జెప్పక యెక్కడిమాట యక్కడనే మఱచిపోవలెను; మనమెల్ల వారిని గౌరవముచేయవలయును. మనకంటె నధికులైనవారియెడ భక్తిగలిగి వారుచెప్పెడున్యాయమయిన పనులయందు లోఁబడి నడువవలెను. మనసేవకులు మొదలయినవారి మీఁద నిష్కారణముగా కోపపడక మంచితనముచేతనే వారిచేత పని చేయించుకొనవలెను. ఏవిషయములయందును మనకాత్రముపనికిరాదు; ప్రతికార్యమును చక్కఁగా నాలోచించి మఱిచేయవలెను. అందఱి యందు సమబుద్ధిగలిగి, ఏవిషయమునందైన పరులు మన యభిప్రాయ మడిగినచో, నిష్పక్షపాతముతో మనమనసులోఁగలది నిష్కపటముగా వచింపవలయును. నిర్హేతుకముగా మన మితరుల కెప్పుడు నొప్పి కలుగ కుండునట్లుగా ప్రవర్తింపవలయును. దైవవశమున నితరుల శరీరముల యందుఁ గలిగిన వక్రతలనుజూచి మన మెప్పుడును బరిహసింపఁగూడదు. ఎవ్వరైన మనకనిష్టమైనపనిని జేసినను, పలుకులచేతఁగాని చూపులచేతఁ

గాని యేమియువికారము కనఁబడనీయఁగూడదు. దంభముమొదలైన యితర దుర్గుణములను మాని, అందఱకును మనమీఁద ప్రీతి కలుగునట్లుగా నడవవలయును మనము మంచిగుణముగలవారమే యైనను, మనముచేయు సహవాసమునుబట్టియే జనులు మనగుణము లిట్టివని నిర్ణయింతురు; దుస్సహవాసము చేత మంచివారు సహితము చెడిపోవుచుండుటయు, మంచివారి చెలిమిచేత దుష్టులును బాగుపడుచుండుటయు, మనము నిత్యమును జూచుచున్నాము. కాఁబట్టి సదా దుస్సహవాసము విడిచి సత్సాంగత్యము గలిగి మెలఁగవలయును.

చంద్ర — సమస్తకార్యములయందును మనమీలాగుసఁబ్రవర్తింపవలయునని తెలుపు విధమొకటి యేమయిన నున్నదా?

గురు — సత్యము పలుకవలయునని నేనుచెప్పకమునుపును నీకా సంగతి తెలియును. నేనబద్ధమును చెప్పుమని నీకుబోధించినను నీవునామాటలను విశ్వసింపవు. నీకు యుక్తాయుక్తతలను బోధించెడి యంతరాత్మ నీహృదయములోఁగలదు. అది మనకు ధర్మాధర్మములను బోధించుటయే కాక పాపకార్యములను జేసినపుడు సంతాపమును పుణ్యకార్యములఁ జేసినప్పుడు సంతోషమును గలిగించుచున్నది. ఈమనస్సాక్షికి విరోధము లేకుండ నడుచువాఁడే పుణ్యాత్ముఁడు స్వవిషయములో దేనిని మన కితరులు చేయవలెనని మనము కోరుదుమో దానినే మన మితరులకును జేయుచు, దేనిని మన కితరులు చేయఁగూడదని తలఁతుమో దానిని మానుచుండవలయును. ఇది యొక్కటియే సర్వనీతిశాస్త్రసారమయిన మూలవిధి అవసరము తటస్థింపనప్పుడందఱును సన్మార్గులే యగుదురు. ఆపదలు వచ్చినప్పుడు సహితము వాని కన్నిటికిని నోర్చి ధర్మము తప్పకుండువారు మాత్రమే సానఁబట్టినకొలఁదిని మెఱుఁగెక్కు వజ్రములవలెఁ బ్రకాశించి కీర్తివహింతురు.

ఎ ని మి ద వ ప్ర క ర ణ ము.

ఒకనాఁడు చంద్రమతియొక్క చెలికత్తెలలో నొకతెగుజ్జెనకూళ్లు వండుకొని యాఁడుకొనుటకయి తెచ్చుకొన్న సెనగపప్పు కొంగుముడివిడి పోయి నేలమీఁదనిసుకలో నొలికిపోయెను అప్పుడాసమీపముననున్న చెట్టుమీఁదినుండి చూచుచున్నయొక కాకి దిగివచ్చి యాహారపదార్థములు దొరకినవిరమ్మని తెలుపుటకయి కావుకావున నార్వనారంభించెను. దాని యభిప్రాయమును గ్రహించి తోడనే దూరముననున్న దాని బంధువర్గ మంతయువచ్చి నిమిషములో భూమిమీఁద నొక్కగింజయయినను లేకుండ నెత్తుకొనిపోయెను వానిలో నొకకాకి కొన్నిగింజలను నోటఁగఱచుకొని పోయి, మేతనిమిత్తమయినోళ్లు తెఱచుకొని తల్లిరాకచూచి కూయుచు గూటిలోనుండి పయికివచ్చుచున్న పిల్లలనోటిలో వానినిబెట్టివచ్చి మరల గింజలు కొనిపోవుచుండెను. అంతసేపును చంద్రమతి యాకాకికి పిల్లల మీఁదఁగల ప్రేమకును స్వజాతిపక్షులకెల్లను సాయముచేయవలెనన్న దాని యుపకారచింతకును నాశ్చర్యపడి చూచు చుండెను. తరువాత విద్యాసముద్రుఁడు బంధువులయెడల నడుచుకోవలసినవిధమును బోధించుట కదియే మంచిసమయమని యెఱిఁగి చంద్రమతితో నిట్లనియె

గురు — అమ్మాయీ! నీవు కాకులవంక నంత యాశ్చర్యము తోఁ జూచుచున్నావేమి?

చంద్ర — ఆకాకి తనపిల్లల కంతప్రేమతో నెరపెట్టుచుండుటయు, సెనగబద్దలుతినుటకై యొకకాకి యన్నికాకులను పోగుచేయుటయునాకు వింతగా నగపడి చూచుచున్నాను

గురు — అది మనుష్యులుకూడ బంధువులవిషయమున-ఈప్రకారముగానే ప్రవర్తింపవలెనని నేర్పుచున్నది. బుద్ధిమంతునకు భగవత్సృష్టిలోని ప్రత్యల్పవస్తువునుండియు నేర్చుకోఁదగిన దెంతో కనఁబడును.

చంద్ర — మీరు వెనుక బంధువులనుగూర్చిన ధర్మములను మఱి

యొకసారి చెప్పెదమని సెలవిచ్చియున్నారుగదా? ఇప్పుడావిషయమును నాకు చక్కఁగా బోధింపవేఁడెదను.

గురు—మనము సాధారణముగా బంధువు లందఱియందును ప్రేమగలవారమయి సాధ్యమయినంతవఱకు వారికిమనచేతనైనసాయ మును యుక్తసమయములయందుఁ జేయుచుండవలయును. అసహాయుల మయి పుట్టి మనకిదికావలయు ననియైనను జెప్పనేరక, ఏడుచుటతప్ప మఱియేమియుఁ జేతకాకుండనుండు బాల్యదశ మొదలుకొని మనల నెన్ని విధములనోకాపాడి, మనభావమెఱిఁగి యాఁకలిపట్టున నాహారముపెట్టి మనకాలిలో ముల్లుగ్రుచ్చుకొన్నదన్న నిద్రాహారములులేక పరితపించి చికిత్సచేయించుచు, విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి పెంచి పెద్దవారినిజేసినతల్లి దండ్రుల విషయమున మనము మిక్కిలి కృతజ్ఞత గలవారమయి, వారి యెడల మిక్కిలి ప్రేమయుభక్తియుఁగలిగి, న్యాయమయినవారియాజ్ఞల నన్నిటిని శిరసావహించి చేయవలయును; వారు వృద్ధు లయినప్పుడును అశక్తులగునప్పుడును వారికిసమస్తోపచారములనుజేయుచువారినిపోషింప వలయును. ఒక్కగర్భవాసమునఁ బుట్టి, ఒకకంచమునఁ దిని, ఒకమంచ మునఁ బరుండి, ఒకయింటఁ బెరిఁగెడు తమ్ములను అన్నలను చెల్లెండ్రను అక్కలను మిక్కిలి యనురాగముతో గారవించి స్వప్నావస్థయందైనను కలహములులేక మెలఁగవలయును. అత్తలు, మామలు, పినతండ్రులు, పెదతండ్రులు మొదలయినబంధువులను ప్రేమతో నాదరించుచు వారి మనసు నొవ్వకుండఁ బ్రవర్తింపవలెను దూరబంధువులకు సహితము ఆపదవచ్చినప్పుడు మంచిమాటలతోను ధనముతోను చేతనయిన సాహా య్యమును చేయుచుండవలయును; అట్లు చేయుచున్నచో మనకాపద వచ్చినప్పుడు వారును తగిన సాహాయ్యమును జేయుచుందురు.

చంద్ర—ఇప్పుడు మీరు చెప్పినవారు తప్ప మఱియెవ్వరైనను ముఖ్యబంధువు లున్నారా?

గురు-భార్యయు భర్తయుఁ గలరుగాని వారిని బంధువులని చెప్పుట కంటె దేహములు వేఱయినను వారిద్దఱు నొకరేయని చెప్పుట మిక్కిలి యుక్తముగా నుండును భార్య భర్తయొక్క యర్ధశరీరమని యెల్లమతములవారును జెప్పుదురు. వారేమియు తమలో భేదము విచారింపక సమస్త కార్యములయందు నొక్కటిగాఁ బ్రవర్తింపవలయును ఒక కుటుంబమున కిద్దఱు యజమానులుండిన సాగనేరదుగనుక, భగవంతుఁడు భర్తను యజమానుని గాను భార్యను లోఁబడవలసినదానిని గాను సృజియించి యున్నాఁడు. రాజుకంటె ప్రజలొకవేళ బుద్ధిమంతులైనను రాజునకు లోఁబడి నడుచుకొనుట యెట్లు విధాయకృత్యమో, అట్లే భార్యయొకవేళ భర్తకంటె బుద్ధిమంతురాలుగాను రూపవంతురాలుగాను విద్యావంతురాలుగాను ఉండుట తటస్థించినను పెనిమిటి కడఁగియే యుండవలయును. ఒకవేళ పురుషుఁడు కోపశీలుఁడయి యక్రమముగా కొట్టినను తిట్టినను తిరుగఁబడక సహనము కలిగి కూడఁగట్టుకొని రావలయును; తొందరపడి భర్త యొకయక్రమమును జేయుచున్నను కోపముతీఱిన వెనుక మంచిసమయములో మెల్లఁగా హితబోధచేసి మంచిమార్గమునకు దింపఁబ్రయత్నింపవలయును బయిటశ్రమనొంది భర్తయింటికి వచ్చునప్పటికి తలదువ్వుకొని మంచిబట్టకట్టుకొని శుచిగానుండి, కావలసిన వస్తువుల నందిచ్చి యుపచారము చేసిశ్రమమాన్పవలయునేకాని, ఇరుగుపొరుగులవారలతోడి కలహకథలను గృహమునందలి సంతాపములను జెప్పుచుండరాదు; ఇల్లు శుచిగానుంచి జిహ్వాకింపుగా పాకముచేసి నాథునివలన మెప్పువడయఁ జూచుచుండవలెను. నగలనుగాని విలువబట్టలనుగాని తెమ్మనిపీడింపరాదు. స్త్రీలకెప్పుడును సుగుణములే యలంకారములుగాని రత్నభూషణములును నగిగవస్త్రములును నలంకారములుగావు. పదిరూపాయలతో నొక్క బీదకుటుంబము కొలదిదినములు సుఖముగాజీవింపవచ్చును; వందలకొలఁది కుటుంబములు సుఖజీవనముచేయుట కుపయోగింపఁదగినసొమ్మును నిష్ప్రి

యోజనముగా నొకయబల దేహముమీఁద వేసికొని తిరుగుట యేమి న్యాయము? ఇంటికిఁ గావలసినదానిని గడించి తెచ్చుట పురుషులపని; తెచ్చినదానిని పొదుపుగా వాడుకొనుచు తృణమయినను వ్యర్థముగా పోకుండ జాగ్రత పెట్టుట స్త్రీలపని కాఁబట్టి స్త్రీ దూబరతిండితనము మొదలయిన చెడువాడుకలను వదలి మితవ్యయము చేయుచుండవలయును. అతిభోజనమువలన నజీర్ణాదిరోగములు పుట్టునట్లే అతినిద్రవలన మాంద్యము, బలహీనత మొదలయినవి గలిగి దేహదార్ఢ్యము తగ్గిపోవును. సోమరితనమును మాని యింటిపనులను స్వయముగా తీర్చుకొనువారికిట్టికీడు లేమియు మూఁడవు. ఇనుమును తుప్పుతిన్నట్టే సోమరితనము మన దేహముల సారమును మ్రింగివేయును. తాను మహారాజుకూఁతురయినను పెనిమిటికి పరిచారికయే యగును గనుక, తన కెంతమంది పరిచారికలున్నను మగనికిఁ గావలసిన యుపచారములను స్త్రీ స్వయముగానే చేయవలయును. స్త్రీ పురుషుని వశ్యునిఁ జేసికొనుటకుఁగల మందులు యోగ్యమయిన నడవడికయు ననువర్తనమునే కాని వశ్యౌషధములు కావు; అట్టి యౌషధములవలన మగలకు మునుపున్న ప్రేమకూడ పోవుటయేకాక యొకానొకప్పుడు వానివలన భర్తలకు తీఱని వ్యాధులును సంభవించును; కాఁబట్టి స్త్రీ లెప్పుడును మగలకు మాకులుమందులు పెట్టుటకు కలలోనుఁ బ్రయత్నింపరాదు. పుట్టినింటివా రెంత ధనికులయి యున్నను, యుత్తమ స్త్రీ భర్తయింటనే యుండఁగోరునుగాని పెనిమిటి బీదవాఁడని పుట్టినింటికిఁ బోఁగోరదు. స్త్రీకి పుట్టినింటఁ దిను పరమాన్నముకన్న భర్తతోడి గంజియే చాల మేలయినది. స్త్రీ తన యింటిగుట్టెప్పుడును బయలఁబడనీక, మన్నించి పెనిమిటి చెప్పిన సంగతులను తన మనసు గలిసినవారితో నైనను జెప్పక మిక్కిలి రహస్యముగా నుంచవలెను. వేయేల? పుణ్యవతియైన స్త్రీ యాలోచన చెప్పునపుడు మంత్రివలెను, పనిచేయునప్పుడు దాసివలెను, ఆపదలయందు మిత్రునివలెను, ఉండి, పెనిమిటి కిష్టమయిన రీతిని సమస్తవిషయములయం

దును ప్రవర్తించుచు, అతనియందు ప్రేమయు భక్తియుఁగలిగిపూవులో తావివలెఁ గలిసి మెలఁగవలయును. ఈ చెప్పిన సుగుణములనన్నిటిని గలిగి పరపురుషునిపొందు స్వప్నావస్థయందును గోరకుండు స్త్రీ పతివ్రతయనఁ బడును. నూఱునోములు నొక్క అంకుతోఁ బోవునన్నట్లు, స్త్రీలు చేసిన పుణ్యకార్యములన్నియు నొక్కసారి వ్యభిచరించినచో నిష్ఫలమగుటయే కాక పాపహేతువులగును. స్త్రీలకు వ్యభిచారమును మించినదోషము మఱియొక్కటిలేదు. కాఁబట్టి పరపురుషు లెంతచక్కనివా రయినను వారిని తృణముగానెంచి, వారిగాలి సహితము తనమీఁద సోఁకకుండఁ బ్రవర్తింపవలయును వ్యభిచారమువలనఁ బరలోకహానియేగాక యట్టి స్త్రీ యీలోకమునందును నిందలపాలయి మానప్రాణములను పోఁగొట్టు కొనును మానవంతుఁడు భార్య మఱియే నేరమును చేసినను క్షమించును గాని వ్యభిచారమును జేసినప్పుడు మాత్రము సహించి యూరకుండఁ జాలఁడు. కాఁబట్టి స్త్రీ, యెల్లవిధముల పాతివ్రత్యభంగము రాకుండ కాపాడుకొనుచు రావలెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

—:0:—

విద్యాసముద్రుఁడు తాను చంద్రమతికిఁ జెప్పిన విద్యయంతయు కేవల పుస్తకాధారమున నేకాదు. అతఁడు చల్లపాటువేళ తఱుచుగా చంద్రమతిని దేవునియొక్క దివ్యహస్తలిఖితనుయినవిచిత్రవస్తుజాతముతో నిండియున్న యుద్యానవనమునకుఁ గొనిపోయి, అచ్చట నేత్రోత్సవము చేయు ఫలవృక్షములను పూలచెట్లను చెవులపండువుగామధురరుతములు చేయు కోయిల చిలుక మొదలయిన పక్షులను జూపి, వానిమూలమున భగవంతుని వస్తునిర్మాణ కౌశలమును నీతులను మనసునకు నాటునట్లుగా సమయోచితముగా పుస్తకసాహాయ్యమునబోధించుదానికంటెవిస్తారము

గా బోధించుచుండెను. చంద్రమతి చల్లగాలియందు తిరుగుటవలనను దేహపరిశ్రమము చేయుటవలనను గలుగు సుఖసంతోషములను లెస్సగా తెలిసికొన్నదయి, వేయిమంది పరిచారికలున్నను తాను వేసికొన్నపుష్పలతలకును పండ్లమొక్కలకును తానే చిన్నబిందెతో నీళ్ళుపోయుచు తాను పెంచెడు మల్లెచెట్టున నొకపువ్వుపూచినను దానిమ్మచెట్టున నొక కాయకాచినను వేఱుచోట్లనుండి తనకు గంపెడుపూవులునుకాయలును వచ్చినప్పటికంటె విశేషానందమును పొందుచుండెను. ఒకనాఁడు సాయంకాలము గురువుతోడవచ్చి చంద్రమతి పూలతోఁటలో విహారము చేయుచుండఁగా ఉద్యానపాలకుఁడు మోటగట్టి తోఁటలోనిచెట్లకు నీళ్లుపెట్టుచు మోటగూనను వేగముగాలాగఁజాలనందునకయియెడ్లను చేతిలోనున్న పెమురుకఱ్ఱతో నెత్తురువచ్చునట్లుగాఁ గొట్టెను ఆసమయమున చేరువను సంచరించుచున్న చంద్రమతి వాని క్రూరకృత్యమునకుమిక్కిలి కోపపడి యింకొకపర్యాయము మాయెడ్ల నంతక్రూరముగా గొట్టినయెడల తండ్రిగారితో చెప్పి వానిపని తీసివేయించెదనని బెదరించెను ఆసమయమున నేయుండి చంద్రమతి కేదయినను నూతనవిషయమును బోధింపనాలోచించుచున్న విద్యాసముద్రుఁడది సంజ్ఞచేసికొని యామెయొద్దకువచ్చి వనపాలకునిమీఁద నేలకోపపడుచున్నావని యడిగెను.

చంద్ర — నాకీవఱ కెవ్వరును జెప్పకపోయినను, నిష్కారణముగా పశువులగొట్టుట నామనస్సునకు తప్పిదముగా తోఁచి వీనిమీఁద కోపపడినాను మనుష్యేతర జంతువుల విషయమయి మనము నడుచుకోవలసిన ధర్మములను జెప్పెదమని యీవఱకే మీరు సెలవిచ్చియున్నారు. ఇప్పుడు నాయందనుగ్రహించి చెప్ప వేఁడెదను.

గురు—పశువులు మొదలగు జంతువులు మన యుపయోగము నిమిత్తమే సృజింపఁబడినను మనయొద్దనున్నంత కాలమును కడుపునిండ మేఁత వేసి నీళ్లుపోసి వానిసంరక్షణముచక్కఁగా విచారించుచు ప్రేమతో

నాదరించుచుండుట మనకు విధియైయున్నది వానిచేత నెప్పుడును శక్తికి మించినపనిని చేయింపరాదు; జంతువులు ముసలితనముచేతఁ గాని అలసటచేతఁ గాని, రోగముచేతఁ గాని, ఆహారాదులలోపముచేతఁ గాని తిన్నగా పనిచేయలేనప్పుడు వేగముగా నడువలేదని యెక్కువపనిచేయ లేదని వానిని కొట్టుటకంటె క్రూరకృత్యము మఱియొకటిలేదు. కొందఱు పశువులకు తామేయగ్రపుత్రులయినట్టుగా మేఁతపెట్టని దూడలకు సహితముతిన్నగా పాలువదలిపెట్టక జ్యేష్ఠభాగమునువలె పాలనన్నిటిసిపితుకు కొందురు; తిన్నగా మేఁతపెట్టువఱకును దూడలకుఁగావలసిన పాలను వదలివేసి మిగిలినవానినే పితుకుకొనుట మానుషధర్మము. ఆవు, గేదె, ఎద్దు, మేఁక, గుఱ్ఱము, కుక్క మొదలయినజంతువులు మనకెంతోయుపయుక్తములు గానున్నవి అవిలేకపోయినపక్షమున, మనకిప్పుడున్న సౌఖ్యములో సగమయినను లేకపోయి యుండును. కొందఱుదుర్మార్గులుకప్పలు, మేఁకలు మొదలయిన సాధుజంతువులను నిష్కారణముగా హింసించుచుందురు. అట్టివానికి హింసచేయుచున్నచో క్రమక్రమముగా దుష్టచేష్టలు పట్టుపడి, మనుష్యుల విషయమున సహితము క్రూరులయి యట్టివారు చెడిపోదురు. మనము నిర్లక్ష్యముచేసెడు చిన్నజంతువులనుసహితము మనలను సృజించినయీశ్వరుఁడే సృజించి, మనమీఁదవలెనే వానిమీఁదను ప్రేమయుంచి కాపాడుచున్నాఁడు కాబట్టి వానిని బాధించుట వలన భగవంతుని విషయమున గొప్పయపరాధమును జేసినవారమగుదుము. అందుచేత జీవకారుణ్యమునకు విధాయకములైనముఖ్యధర్మములలో నొకటిగానున్నది. అయినను మనుష్యులలో దుష్టులను శిక్షించుట ధర్మమయినట్టే జంతువులలో సహితము పాము, తేలు, పులి మొదలగువానిని జంపుట ధర్మముగానున్నది. కొందఱు పేలు, నల్లులు, తేళ్ళు మొదలయిన వానియందు సహితము దయగలవారయి; వానిని జంపక విడిచిపెట్టుదురు. అట్లుచేయుటసరికాదు. మనకు బాధను గలుగ

జేయు జంతువుల నవశ్యకముగా నాశనము చేయవలసినదే. తేళ్ళు మొదలయినవానిని చంపుటకోపము కాకపోయినను, వానిని బాధపెట్టి చంపుట మాత్రము మంచిది కాదు. సాధ్యమయినంతవఱకు బాధపెట్టక శీఘ్రముగా చంపివేయవలెను.

చంద్ర—మీయనుగ్రహమువలన నాకిప్పుడు సమస్తధర్మములును తెలిసినవి. ఏవిషయమున నెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో లేశమయినను దెలియక గ్రుడ్డివానివలెవచ్చిన నాకు జ్ఞానోపదేశముచేసి నన్ను కన్ను దెఱపి రక్షించినారు మీఋణము నేనెట్లు తీర్చుకోఁగలుగుదును?

గురు—నేను జెప్పినప్రకారముగా నడుచుకొనుచు ముందుప్రతిష్ఠ గాంచుటయే నాఋణముతీర్చుట. కేవల ధర్మశ్రవణమువలన నేమియుఁ బ్రయోజనము లేదు; విన్నవానిని మఱచిపోక యనుష్ఠించుటవలననిహపర లోకములరెంటనుసమస్త శ్రేయములును కలుగును. కొందఱుసత్ప్రవర్తనముకలిగి మెలఁగుట యేమోకష్టమని భావింతురు. అలవాటు పడినచో నంతసులభమయినపని మఱియొకటిలేదు జేనెడపొట్టకయి మహాసముద్రములనుదాఁటి, యెత్తరాని బరువు లెత్తుకొని, ప్రాణముల గాసింపక యుద్ధములుచేసి, కష్టపడువారికి సత్యము, శాంతత, భూతదయ, కలిగి మెలఁగుట యసాధ్యమన్న నెవ్వరయిన నవ్వరా? మనస్సునాయాసపెట్టి క్రొత్తఁగా నొకదానిని కల్పించి చెప్పుటకంటె, నాలుకచివరనుండి తనంతటతానే యప్రయత్నముగా వెలువడ సిద్ధముగానుండు సత్యమును పలుకుట కష్టమన్న నెవ్వరునమ్ముదురు? లోకములో నెల్లవారికిని సాధువులను ప్రేమించుటయు, దుష్టులను ద్వేషించుటయు సహజగుణముగా నున్నది. ఇప్పుడు మనము చూచుచున్నవారిమాటయటుండఁగా,ఎప్పుడోయున్నట్టు కథలయందుఁ జెప్పఁబడుయోగ్యులను భూషించుచు, అయోగ్యులను దూషించుచున్నాము. మనకట్టియభిప్రాయమును కలుగుటకు యోగ్యులు మనకుఁజేసిన యుపకారమును లేదు; అయోగ్యులుచేసిన యపకారమును

లేదు. లోకులు వారివారిని ప్రేమించుటకును ద్వేషించుటకును వారివారి సుగుణదుర్గుణములే కారణములుగానుండును. లోకములో మన తనువులు శాశ్వతములు గావు గనుక, బ్రతికియుండిన నాలుగుదినములును న్యాయమార్గమునఁ బ్రవర్తించుచు నీలోకమునఁ గీర్తియుఁ బరలోకమునందు శాశ్వతానందమును బొందఁ బ్రయత్నింపవలయును.

చంద్ర—మీరిప్పుడు నాకుఁ జేసినయుపదేశము శిలాక్షరమువలె మనసునందు నాటుకొనియున్నది. దీని నెప్పుడును మఱచిపోక యావజ్జీవమును తమయెడల కృతజ్ఞతగలదాననయి యుక్తముగా బ్రవర్తింపఁ బ్రయత్నించెదను.

ఈసంభాషణమయినతరువాత గురువును శిష్యురాలును తోఁటను విడిచి యింటికి వెళ్ళిరి. ఈప్రకారముగా రెండుమూడుసంవత్సరములలో విద్యాసముద్రుఁడు చంద్రమతిసమస్తవిద్యలయందును పారంగతురాలిని జేసెను. ఈలోపలనే చంద్రమతి ప్రవీణులయిన యితర గురువులయొద్ద సంగీతము మొదలయిన స్త్రీలకుపయుక్తములగు విద్యలనన్నిటిని గూడ నేర్చుకొనెను

పదవ ప్రకరణము.

ఉశీనరమహారాజుగా రొకనాఁడు కొమార్తెతోడ ఆస్థానమండపమునకు విజయముచేసి సింహాసనాసీనులై యుండి, విద్యాసముద్రుని రావించి నమస్కారపూర్వకముగా నుచితాసనంబునఁ గూరుచుండ నియోగించి, సకలవిద్వజ్జన సమక్షమున చంద్రమతిని విద్యలయందు పరీక్షచేయ నారంభించిరి. ఆమెయు నడిగినదాని కెల్లఁ జక్కని సదుత్తరములిచ్చి తన ప్రతిభను కానిపించిన, ఆమె విద్యావివేకములకును గురుని బోధనశక్తికిని సభవారందఱు నాశ్చర్యమగ్నమానసులయిరి. అప్పుడు మహారాజుగారు తమకొమార్తెకు విద్యోపదేశముచేసి నీతిమంతురాలినిగాఁ జేసినందునకై

విద్యాసముద్రుని బహువిధముల శ్లాఘించి, ఆయన కెప్పుడును ఎదురుచూడ నంత ధనమును అమూల్యవస్త్రములను బహుమానముచేసి యొకయుగ్రహారమునిచ్చిరి. రాజుగారి గుణగ్రహణపారీణతకును ఔదార్యవిశేషమునకును విద్యాసముద్రుఁడు పరమానందభరితుఁడయి యర్థ్వవిధమునఁ దనకృతజ్ఞత సూచించుకొన్నివాక్యములను జెప్పెను అంతటరాజుగారు సభ చాలించి సముచితపరివారముతో నిజాంతఃపురమునకు వెళ్ళిరి. మంత్రిమొదలుగాఁగల సభాసదులును తమతమయిండ్లకుఁబోయిరి.

అటుపిమ్మటఁ జంద్రమతి దినదినక్రమమునఁ దాను జదివినవిద్య నభివృద్ధిచేసి, బుద్ధిబలమునఁ బుస్తకములలోఁ జదివి నేర్చుకొన్న దానికంటెను బదిరెట్లు జ్ఞానమునుబడసి, ఎటువంటికఠినపుస్తకము నయినను చదివి యర్థముచేయను, ఎటువంటి చిక్కులెక్కనైన నాలోచించి సరియైన యుత్తరమును కనుఁగొనను, చక్కనిమృదుశైలిని పద్యములు పాటలు రచియింపను, ఏరాగమునయిన నాలాపనచేసి వినువారిమనసులు గరఁగునట్టుగా పాడను, ఏదైననూతనవిషయమును బుచ్చుకొని యింపుగా నుపన్యాసములుచేయను, సమర్థురాలయ్యెను. ఆమెకుఁగల విద్యావివేకములకు మెఱుఁగు దెచ్చెడి వినయాదిసమస్తసద్గుణముల చేతను లోకమునందలి కాంతారత్నములలో నామె యసమానురాలుగా నుండెను. అందు చేత నెల్లచోట్లను చంద్రమతియొక్క సుగుణసంపదను విద్యావిశేషమును జనులెల్లను వేయినోళ్ళ శ్లాఘించి చెప్పుకొనుచుండిరి. ఆమెకీర్తిక్రమక్రమముగా దూరదేశములయందు సహితము వ్యాపించి యెల్లవారలశ్లాఘనకును పాత్రమగుచుండెను. ఈప్రకారముగానే కోశలదేశాధిపతియయిన త్రిశంకమహారాజు పుత్రుఁడయిన హరిశ్చంద్రునియొక్క కీర్తియు సమస్తదేశములయందు నల్లుకొనెను. ఆసేతుహిమాచలమునుగల దేశములయందాయనధైర్యశౌర్యాదులును, వినయవివేకాదులును, విద్యాకౌశలమును, జెప్పుకొనివారొకరును లేరు. చంద్రమతి పాఠశాలయందుఁ జదువుకొను

చూడునపుడే యాతనిసుగుణసంపదను పలుమాఱు గురువులవలనను తది తరులవలనను వినుచుండి తానతనినే వరియింపవలెనని మనసులోఁగోరి యుండెను వయసు మీఱినకొలఁదిని, ఆయనసచ్చరిత్రమును శ్రవణా నందముగా చెలికత్తెలచే వినుట లభించి యాకోరిక యంతకంతకు బల పడి ననలెత్తుచుండెను. హరిశ్చంద్రుఁడును చంద్రమతియొక్క సద్గుణ సమృద్ధినివిని యామెనే వివాహమాడవలయునని దృఢనిశ్చయుఁడై యుం డెను. ఇట్లుకొంతకాలము జరిగినతరువాత చంద్రమతి మెల్లగానొకనాఁడు తనయభిప్రాయమును తల్లివద్ద సూచనగాఁ గనఁబఱిచెను. ఆమెయు కొమార్తె యభిప్రాయమును దెలిసికొని, రహస్యముగా నొకనాఁడు భర్తకు విన్నవింపఁగా నతఁడును తనపుత్రికయొక్కమనసు తొగ్యపురు షునిమీఁదపోయినందుకుఁ బరమానందభరితుఁడయి, యౌవనవతియై యున్న యామెను శీఘ్రముగాఁ దగినవరున కిచ్చి వివాహము చేయుట యర్హకార్యమని యెంచి, వెంటనే దృఢవ్రతుఁడను బ్రాహ్మణుని బిలిపించి చెప్పవలయుసంగతులనెల్లను జెప్పి, తనకూఁతును హరిశ్చంద్రున కియ్యఁ దలంపు గలిగియుండుటను త్రిశంకుమహారాజున కెఱిఁగింపఁబంపెను. ఆ మహారాజును తనపుత్రుఁడావఱకే చంద్రమతిమీఁద మనసుదగిలియున్న సంగతి నెఱిఁగియున్నవాఁడు గనుక, మాఱుమాటాడక సమ్మతించి దృఢ వ్రతునకు బట్టలు కట్టఁబెట్టించి పెండ్లికూఁతును జూచుటకయిమతీయొక బ్రాహ్మణు నాతనివెంట సుశీనుపాలికిఁ బంపెను ముహూర్తనిశ్చయ మయినతరువాత చంద్రమతీహరిశ్చంద్రులకుమహావైభవముతో వివాహ మహోత్సవము జరగినది. సుగుణశ్రవణమే కారణ మయినను, వారు రూపసంపదచేతఁగూడ సుగుణసంపదకుఁ దీసిపోవువారుకారు. ఆదంప తుల సౌందర్యమును కన్నుల కఱవుదీఱ చూడనోచుకొన్నవారందఱును కథలయందుఁ జెప్పుకొనుటేకాని నిజముగా రతీమన్మథులు వీరియంత సౌందర్యము గలవారాయని సంశయపడుచుండిరి. లోకములో నెవ్వరికిఁ

గాని సుగుణాలంకార మే నిజమయిన యలంకారముగాని యది లేని కేవల విద్యయు రూపమును భూషణములును నలంకారములునుగావు. వివాహ దినములు వెళ్ళినతరువాత చంద్రమతికిఁ జెప్పవలయుబుద్ధులు చెప్పి, పుట్టిన యింటికిని చొచ్చినయింటికిని కీర్తి దేవలయునని బోధించి, తలిదండ్రు లామెతప్పులు చేసినను దిద్దుకొని బుజ్జగింపవలయునని యల్లునకుఁ జెప్పి రొప్పగించి, ఆమెను పతితోడ నయోధ్యాపురమునకుఁబంపిరి. వారిద్ద ఱును చదువుకొన్నవారగుటచేతను, సుగుణసంపత్తిగలవా రగుటచేతను, ఆదంపతులకుఁ గలిగిన యైకమత్యమును పరస్పరానురాగము నెందు నెవ్వరికిని గలిగినవని చెప్పవల్లకాదు. కొంతకాలమయినతరువాత త్రిశం కుఁడు రాజ్యభారము నంతను సమర్థుఁడయిన కొమారునిమీఁదనే పెట్టి తానును భార్యయు తపస్సునకై ఋష్యాశ్రమములకు వెడలిపోయెను. అతఁడు ప్రజలనెల్లను తనకుటుంబములోనివారినిగాఁ జూచుకొనుచు, వారిక్షేమముకొఱకే తనశక్తియంతయు నుపయోగించుచు నేరము చేసిన వారిని ద్వేషములేక వారిమేలుకొఱకే బిడ్డలనుశిక్షించుతండ్రివలె దండిం చుచు, ప్రజలను నొప్పించి పన్నుగొనక, చోరభయరహితముగానీతిమం తుఁడై రాజ్యపరిపాలనము చేయుచు, మిక్కిలి ప్రజారంజకుఁ డయ్యెను. చంద్రమతియు విద్యావతిగనుక తెలివిగలదై గృహకృత్యనిర్వాహణభార మేమియు పతికి తగులకుండ తానే బహుసమర్థతతో నిర్వహించుచు, నిర్హే తుకముగా నెవ్వరికిని నేవిధమైననొప్పియుఁ గలుగకుండ నందఱిని సమ దృష్టితోఁజూచుచు ఉండును. దాసదాసీజనులయందామెమిక్కిలిదయకల దయి పెట్టుపోతలలో లోపమురాకుండ కాపాడుచుండుటంజేసి భృత్య వర్గమంతయు నామెవిషయమై తమప్రాణములైన నిచ్చుటకు సిద్ధముగా నుండిరి. అంతకనికరముగలదనియామెయెప్పుడును తప్పుచేసినవారి కుచిత దండనము చేయక విడిచిపెట్టదు. ఆమెయొద్ద విద్యాగర్వముగాని ధన గర్వముగాని లేశమయినను లేదు. బంధువులయెడలను పెద్దలయెడలను

మిక్కిలి యడఁకువగలదయి వారికి మెచ్చుపుట్టునట్టుగా నడచుకొనును. స్వప్నావస్థయందును అసత్యము పలుకదు పరపురుషులను సోదరులనుగాను స్త్రీలను తోఁడఁబుట్టినపడుచులనుగాను జూచుచుండును పరులెంత మంచిస్థితిలోనున్న నంత సంతోషించునేకాని యితరుల కలిమి కెన్నఁడును నసూయపడదు. సమస్తజంతువులయందును దయగలిగి మెలఁగును. బీదసాదల కెప్పుడును సాయముచేయనే యాలోచించుచుండును. తన్నెప్పుడును సన్మార్గమునం దేనడుచునట్లు చేయవలయునని త్రికాలములయందును భగవంతుని ధ్యానించుచుండును తీఱికయైనప్పుడు వ్యర్థకాలక్షేపము చేయక సద్గ్రంథములను జదువుటయందే కాలమును పుచ్చుచుండును. ఈ ప్రకారముగా కొంతకాలము జరిగినపిమ్మట, చంద్రమతికి గర్భోత్పత్తియై చక్కనికొమారుఁడు గలిగెను పుత్రజననమువలన నాదంపతులకుఁ గలిగినసంతోషమునకు మేరలేదు. తల్లిదండ్రు లాశిశువునకు లోహితాస్యుఁడని నామకరణము చేసిరి చంద్రమతియు హరిశ్చంద్రుఁడును సమస్తైశ్వర్యములతోనుతులఁదూఁగుచు కొంతకాలము సుఖ మనుభవించుచుండిరి.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

———:o:———

మహర్షులందఱు నొకనాఁడు సభ చేసియుండఁగా, ఎప్పుడును సత్యముదప్పని మహానుభావుఁ డెవ్వఁడయిన లోకములోనున్నాఁడాయని వారిలోవారికి వివాదము సంభవించెను. అప్పుడువసిష్ఠుఁడుమానవకోటిలోనెల్ల నాడితప్పనివాఁడు హరిశ్చంద్రుఁ డొక్కఁడు కనఁబడుచున్నాఁడని యాతనియోగ్యతను శ్లాఘించెను. ఆమాటలకుసహింపక యతనిప్రతిపక్షియగు విశ్వామిత్రుఁడు వివిధమాయోపాయములుపన్ని శత్రువులను వంచించి రాజ్యతంత్రమును నిర్వహించుకోవలసినరాజులలో సత్యసంధులుందురనుట పరిహాసాస్పదమనియు, సూర్యవంశపురాజులకెల్లను బురోహితుఁడవగుటచేత పొగడుచున్నావేకాని హరిశ్చంద్రునిబొంకించుటనుల

భమేదునియు, వసిష్ఠునిఁ గొన్ని హేళనోక్తులు పలికెను. అందుమీఁద రోషమువచ్చి నీవు వేయేండ్లు తలక్రిందుగా తపస్సుచేసినను హరిశ్చంద్రునిచేత నసత్యమాడింపలేవని వసిష్ఠుఁడును, నిమిషములో నాడించెద నని విశ్వామిత్రుఁడును పంతములు పలుకుకొని, ఎవ్వరిమాట గెలుచునో వారికి రెండవవారు తాము చేసినతపస్సు నంతను ధారపోసి లేచిపోవు నట్లుగా నందఱిముందఱను పందెములు వేసికొని, తమతమ యాశ్రమములకు వెళ్ళి చేరిరి.

కొన్నిమాసములుగడచినతరువాత హరిశ్చంద్రుఁడొక్కయజ్ఞము చేసి భూరిదక్షిణ లిచ్చుచున్నాఁడనివిని, విశ్వామిత్రుఁ డయోధ్యకువచ్చి సభామండపమున సుఖాసీనుఁడయియున్న సమయమున నాతనిని సందర్శించెను. అప్పుడామహర్షిని దూరముననుండిచూచి గొప్పవాఁడువచ్చుచున్నాఁడని సింహాసనమునుండి దిగి యెదురుగావెళ్ళి యర్ఘ్యపాద్యాదు లిచ్చి తీసికొనివచ్చి, అర్హపీఠముమీఁద కూరుచుండఁబెట్టి కుశలప్రశ్నము చేసెను. విశ్వామిత్రుఁడును కొంతసేపు తగినరీతిని ప్రసంగించి, తాను యజ్ఞము చేయఁబోవుచున్నాఁడననియు, అందునకుఁ గావలసిన ధనమంతయునిచ్చి యజ్ఞఫలమును పొందవలయుననియు, తనవచ్చినకార్యమును జెప్పెను. రాజును రెండవమాటాడక యజ్ఞమునకుపట్టు ధన మంతయు నిచ్చెదనని వాగ్దానము చేసినతరువాత, విశేషవిత్తమునుగోరిపుచ్చుకొని నేను మరలవచ్చి తీసికొనుదాఁక ఆవిత్తమంతయు నీయొద్దనే యుండనిమ్మని చెప్పి యొప్పగించి విశ్వామిత్రుఁడు తనదారిని పోయెను

అరణ్యప్రాంతములయందలి గ్రామములయందు వసించుకాపులందఱునుగుంపులుకూడివచ్చియొకనాఁడు రాజునిండుకొలువుండియుండఁగా తమకు కలుగుచున్న మృగబాధను విన్నవించుకొని, దుష్టమృగములను సంహారముచేసి తమ్మును తమపొలములను వానియుపద్రవమునుండి రక్షింపవలయునని మొఱపెట్టుకొనిరి. ఆమొఱ్ఱ యాలకించి రాజు వారి

కభయహస్తమిచ్చి పంపివేసి. వలలు బోనులు మొదలగుసాధనములతో కుక్కలను తోడుకొనిరమ్మని వేటకాండ్ర కాజ్ఞ యిచ్చి, వినోదమును జూచుటకయి భార్యను కొమారుని వెంటఁబెట్టుకొని వేటకయి తాను గూడ బయలు దేరెను.

అట్లు మృగయావిహారార్థియై యరణ్యమునకు వెళ్ళి యారాజు పులులు, అడవిపందులు మొదలయిన ఘాతుకమృగములను గొన్నిటిని వేటాడి నానావిధదుష్టమృగములను కుప్పలుగాఁగూల్చిన వేటకాండ్రకు బహుమానము లిచ్చి పంపివేసి, సముచితపరివారముతోఁ గదలిపోయి, ఒకవిశాలస్థలమున పటమందిరము వేయించి మిక్కిలి వనగమనముచేత నలసియున్నవాఁడుగనుక, ఆపూట కందు విశ్రమించి భార్యతో సుఖము ననుభవించుచుండెను. భార్య యోగ్యురాలయినపక్షమున భర్తకు మహారణ్యమయినను దివ్యభవనముగానుండుటయు, అయోగ్యురాలైనయెడల సుందరమందిరమైనను పెద్దయడవివలె నుండుటయు, సహజమేకదా? ఇట్లు హరిశ్చంద్రుఁడు భార్యతో వినోదముగా బహువిషయములుముచ్చటించుచుండఁగా, లోహితాస్యుఁడు సమీపముననాడుకొనుచుకొంచెము దూరమున గంతులు వేయుచున్న లేడిపిల్లను జూచి దానిని తనకుఁ దెచ్చి యిమ్మని తండ్రినడిగెను అతఁడు వెంటనే లేచి లేడిపిల్లను ప్రాణముతోనే పట్టుకొని తెచ్చి కొడుకున కీయవలయునను నభిప్రాయముతో విల్లును బాణమును ధరించి దానిని వెంబడించెను. అదియు బెదరిమహావేగముతో పాఱియాతని బహుదూరము గొనిపోయి తుదకు విశ్వామిత్రుని తపోవనములో దూఱఁబోఁగా విసిగి రాజు వింటబాణమును సంధించి దాని మీఁద విడిచెనుగాని యది దెబ్బతప్పించుకొనియదృశ్యమయ్యెను రాజును మృగము వెంబడి నెండలోఁ బరుగెత్తి కడుబడలిడప్పిగొనియాసమీపమున నున్నతటాకములో నీరుద్రాగివచ్చి చెఱువుగట్టుమీఁదనున్న మఱ్ఱినీడను గూరుచుండెను. అంతలో మంత్రియైన సత్యకీర్తియు చంద్రమతియు లోహితాస్యునితో సపరివారులయి యచ్చటికివచ్చి చేరిరి.

రాజువచ్చి యచ్చట దిగియున్నాఁడన్నసంగతివిని విశ్వామిత్రుని వనపాలకురాం డ్రయినయిద్దఱు మాలజవ్వనులు తామాతని నేమయిన నడిగి తెచ్చుకోవలెనని తంబురలు పట్టుకొనివచ్చి, తమసామర్థ్యము నంతనుజూపి శ్రావ్యముగా పాడఁదొడఁగిరి. వారిపాట యాహ్లాదకరముగా నున్నందున రాజు వారిచేతఁ గొంతసేపు సంగీతము పాడించి తగిన బహుమానమునిచ్చి పొండని యానతిచ్చెను ఆపడుచులు రాజుయొక్క దివ్యసుందరవిగ్రహమును చూచినదిలఁదిని కామపరవశురాండ్రై దేహ ములు తెలియక యుచితానుచితవివేకము పోఁగొట్టుకొని, రాజియ్యఁ బంచిన ధనము పుచ్చుకోక, ఆయనసంభోగముమీఁదతప్ప తమకు మఱి యొకదానిమీఁద కోరిక లేదనియు తమయభిమతమును దీర్చి రక్షింపవల యుననియు, సంశయపడక యడిగిరి. అట్టియక్రమమయిన కోరికను కోరి నందున రాజునకు వారిమీఁద నాగ్రహమువచ్చి కోపదృష్టితోఁజూచుచు తత్క్షణము తన యెదుటనుండి లేచిపొండని వారి నదలించి పలికెను ఆచండాలాంగనలంతటితోఁబోక తమప్రార్థన చెల్లించినంగాని యచ్చటి నుండి కదలమని మూర్ఖపుపట్టు పట్టిరి అందుమీఁద రాజు కోప మాపు కోలేక మండిపడి తుచ్ఛురాండ్రయిన యామాలపడుచులను కొట్టి సాగ నంపుఁడని భటుల నాజ్ఞాపించెను వారు వెంటనే తమస్వామి యాజ్ఞను శిరసావహించి యామాతంగకామినులను సమ్మెటలతోఁమొత్తఁగా, కారు ణ్యాంతరంగురా లయిన చంద్రమతి మంచిమాటలతో భర్తకోపమును శాంతపఱిచి యాతరుణులను విడిపించి పంపివేసెను. ఆగోసంగి కన్ని యలును కన్నీరుకాలువలుగట్ట కొప్పులువీడి వీపులమీఁదఁ జీరాడ పెద్ద పెట్టున రోదనముచేయుచు విశ్వామిత్రాశ్రమమువంక నడిచిరి రాజును వారిని తొందరపడి కొట్టించినందున నై పశ్చాత్తాపముగలవాఁడయి చిం తించుచు భార్యయొక్క హితవచనములచేత కలఁకతీఱియుండెను.

పంౘదశాండవ ప్రకరణము.

ఆప్రకారముగా మాలెతలువెళ్ళి విశ్వామిత్రాశ్రమమును బ్రవే శించి చల్లపాటున వనములో సంచరించుచున్న విశ్వామిత్రుని ముందఱ సాష్టాంగపడి, తమకు హరిశ్చంద్రుఁడు చేసినయవమానమును దైన్య ముతో విన్నవించి గోలుగోలునఁ నేడ్చిరి. అతఁడు వారియార్తనాదమును విని మండిపడితోకత్రొక్కినత్రాఁచువలె లేచి తత్క్షణమే శిష్యగణముతోఁ గూడబయలుదేఱి త్రోవపొడుగునను పరుషోక్తులుపలుకుచు హరిశ్చంద్రుఁ డున్న ప్రదేశమువంక నడచెను. హరిశ్చంద్రుఁ డామహర్షిని దూరము నుండిచూచి భార్యయు తానును లేచి యెదురుగా వెళ్ళి నమస్కరింపఁ గా, విశ్వామిత్రుఁడతని నమస్కారమును గైకొనక కన్నుల నిప్పులు రాలఁ జూచుచు నిట్లనియెను.

విశ్వా — ఓరీనృపాధమా! పూర్వమెప్పుడయిన రాజులు వేఁటకు వచ్చెడువారుకారా? వా రెన్నఁడయిన నీవలె ఋష్యాశ్రమములకు పీడ కలిగించి యెఱుఁగుదురా? వేఁటాడవలెనన్న నీకు ఘోరారణ్యములు లేకపోయినవా? ఈప్రకారముగా నీవు తపోవనములు ప్రవేశించియాశ్ర మమృగములకు నిష్కారణముగా బాధకలిగించుచు మాయెడ మహాపరాధ మును జేసినవాఁడవైతివి. అంతేకాక మేము కన్నబిడ్డలవలెఁ జూచు కొనుచున్న మాయుద్యానవనపాలకురాండ్రను నీవేమో యోగ్యుఁడ వని వేఁడవచ్చిన తప్పిదమునకయి నిష్కరుణుఁడవై కొట్టించి ఘోరపాతక మున కొడిగట్టుకొంటివి ఇట్టి ని న్నేమిచేసినను పాపమురాదు.

హరి — స్వామీ ! ఎఱిఁగియో యెఱుఁగకయో నేను మీయెడ మహాపరాధముచేసి మీయాగ్రహమునకు పాత్రుఁడనైతిని. అట్లయ్యును శరణాగతరక్షకులగు మీమఱుఁగుఁజొచ్చి కావవేఁడుచున్నాఁడను. పాల ముంచినను నీట ముంచినను దేవరవారిదేభారము.

విశ్వా—నిజమయిన యనుతాపము గలవాఁడవయి నీవుబహు దీనత్వముతో వేఁడుచున్నావుగనుక, నీవుచేసినదారుణకర్మమునకు నిన్ను క్షమించినారము. ఇఁకను నీవు మాబుద్ధివిని మాకు పుత్రికాప్రాయ లైన యిద్దఱుకన్నియలను వివాహము కమ్ము.

హరి — నాకుఁగలరాజ్యసంపదలను సర్వము నిమ్మన్నను ఇచ్చెదను గాని, అగ్నిసాక్షికముగా పరిణయమయిన ధర్మపత్ని యుండఁగా అధర్మ మార్గము నవలంబించి చండాలస్త్రీలను వరియింపఁజాలను.

విశ్వా — అట్లయినచో నీవాడితప్పనివాఁడవుగనుక నీరాజ్యము నుధనమును మాపాలుచేసి కట్టుబట్టలతో నీవును భార్యయు లేచిపొండు.

అనివిశ్వామిత్రుఁడు పలికినంతట హరిశ్చంద్రుఁడు భార్యయేమను నోయని యామెవంక చూడఁగా, చంద్రమతిభర్తవంక తిరిగి సత్యము తప్పి యపకీర్తి పొందుటకన్న సమస్తరాజ్యమును మానికి ధారపోయుటయే తనకుపరమసమ్మతమని భర్తయొక్క యభిప్రాయమున కనుగుణముగా ప్రోత్సాహవాక్యము పలికెను. తోడనే రాజు తనసర్వధనమును రాజ్యమును విశ్వామిత్రునకు ధారాపూర్వకముగా దానముచేసి, తరువాత రాజధానికివచ్చి జరిగిన యావద్వృత్తాంతమును మంత్రులకుఁ జెప్పి మీరిఁకముందువిశ్వామిత్రునిగొలిచియుండుఁడనియాజ్ఞ యిచ్చి, పౌరులు మూఁకలయివచ్చి సంగతివిని దుఃఖించుచు మమ్మెవ్వరికొప్పగించిపోయెద రని వెంటఁబడఁగా వారినోదార్చి వెనుకమరలిపొండని చెప్పుచు, భార్యయు పుత్రుఁడును తోడనడువఁగా కట్టుబట్టలతో వెడలిపోవుచుండెను ఇంతలో విశ్వామిత్రుఁడు శిష్యులచేత హరిశ్చంద్రుని మరలఁ బిలిపించి యజ్ఞమునిమిత్తముతానుపూర్వమడిగిపుచ్చుకొనిదాఁచఁబెట్టినధనమును కూడనిచ్చిమఱికదలుమనినిర్బంధపెట్టెను ముప్పదిదినములు గడువిచ్చిన పక్షమునఁ దెచ్చియిచ్చెదనని రాజుప్రార్థింపఁగా, అతఁ డందున కొప్పు కొని పరమధూర్తాగ్రగణ్యుఁడైననక్షత్రకుఁడనుశిష్యునిబిలిచి యీతఁడు

గడువులోపల సొమ్మిచ్చునటులను వీరితోఁగూడ నుండి నీబత్తెముతోడఁ గూడ మావిత్తమును పదిలముగాఁ దీసికొనిరమ్మని యొప్పగించి రాజును బంపివేసెను.

హరిశ్చంద్రుఁడు కాశీపట్టణమునకు వెళ్ళవలెనని భార్యాపుత్రులతో బయలుదేఱి యరణ్యమార్గమున నడుచుచుండఁగా నడుమనడుమ లేని బడలిక తెచ్చుకొని నక్షత్రకుఁడు తనకాళ్ళు నొచ్చినవనియు నాలుక యెండిపోవుచున్నదనియు బహువిధముల వారిని దూషించుచు కాళ్ళుపట్ట వలసినదనియు మంచినీరు తెచ్చి యియ్యవలసినదనియు బాధపెట్టుచుండును ఆదంపతులతఁడు పెట్టిన పాట్లకెల్లను లోఁబడి తమకష్టమునకైన నోర్చుకొని యతనికి సమస్తోపచారములను చేయుచుందురు. ఈప్రకారముగా బహు ప్రయాసముతో నడచి వారు సాయంసమయమునకు "భేతాళవటము" అనఁబడు నొకగొప్ప మఱ్ఱిచెట్టుకడకుఁ జేరి యారాత్రి యచ్చట విశ్రమింపఁ దలఁచుకొని, మునికుమారునకు చిగురాకులతో మెత్తని పాన్పునమర్చి తామాసమీపమునకటికి నేలను బట్టలుపఱుచుకొని శయనించిరి. మిక్కిలి బడలియున్నవారుగనుక చంద్రమతియు నక్షత్రకుఁడును వెంటనే నిద్రపోయిరి. హరిశ్చంద్రుఁడు మనస్తాపముచేత నిద్ర పట్టక, చీఁకటిపడ్డందున కత్తినిబట్టుకొని వారికి కావలి కాచుచుండెను. ఆచుట్టుపట్ల నివసించు దొంగలలో నొకఁడు వారినిజూచి, మఱ్ఱిచెట్టు క్రింద మార్గస్థులు పరున్నారని తనవారితోఁ జెప్పఁగా వారందఱును గుంపుగూడివచ్చి దోఁచుకోవలెనని ప్రయత్నించిరి. హరిశ్చంద్రుఁడాదారి దోపుడుకాండ్రను దూరమునుండిచూచి వారియుద్దేశము నూహించి వారిమీఁదపడి ధైర్యముతో పోరాడి కొందఱిని చంపియు కొందఱిని గాయపఱిచియు వారినందఱిని పాఱఁదోలెను. అంత కొంతసేపటికి మేఘములు కారుక్రమ్ముకొని యుఱుములతోను మెఱుపులతోను పిడుగులతో ద్రిమ్మరించినట్లు గొప్పవర్షము కురిసెను. ఆవాన కులికిపడి లేచి వణఁకుచున్న

నక్షత్రకుని భయముతీర్చి యతనిని చెట్టుమొదటికిఁజేర్చి, తమబట్టలనాత నికిఁగప్పి తడియకుండఁజేసి యావధూవరులు కొమారుని నొకరు విడిచి యొకరెత్తుకొనుచు వానలో నిలుచుండి తెల్లవాఱినదాఁక మిక్కిలి శ్రమ పడిరి. మఱియొకనాఁడు ప్రయాణమయి సగముదూరము వచ్చునప్పటికి త్రోవలోకూలఁబడి తానిఁక నడవలేననియు మిక్కిలి దాహమగుచున్న దనియు నక్షత్రకుఁడు బండతనముచేసి కూరుచుండెను ఆరాజదంపతులు తమకుమారుని క్రిందదింపి నడిపించుచు మెల్లఁగా నాబ్రహ్మచారి నెత్తుకొని తీసికొనివచ్చి చల్లనినీడగల యొకమఱ్ఱిచెట్టుక్రింద కూరుచుండఁ బెట్టిరి. అప్పుడు చంద్రమతి తనపయింటచెఱఁగుతో నక్షత్రకునికి విసరుచు శ్రమ తీర్చుచుండఁగా, హరిశ్చంద్రుఁడు మంచినీళ్లను తెచ్చుటకయిదూరముగా వెళ్ళెను. పిమ్మట నక్షత్రకుఁడు లేచి కూరుచుండి యీప్రకారముగా ప్రసంగమున కారంభించెను.

నక్ష—అమ్మా! నీ వాగర్భశ్రీమంతులయినతల్లిదండ్రులకడుపునఁ బుట్టితివి. చిన్నప్పటినుండియు నిత్యమును పలువురు పరిచారికలు పనులు చేయ కష్టమెట్టిదో యెఱుఁగక బ్రతికితివి అట్టినీకీయనను జేసికొని యిట్టి యడవులలో బహుకష్టము లనుభవింపవలసివచ్చినది.

చంద్ర—ఓయివెఱ్ఱివాఁడా! పెనిమిటితోఁగూడ నున్నందున నాకివియేవియుకష్టములుగావు. మహారాజుకూఁతురైననుభార్య భర్తకు పరిచారికయే. రాజ్యముపోఁగొట్టుకొని యడవులలోతిరుగుచుండుటఁబట్టియే నాకు స్వయముగా పతికి శుశ్రూష చేయుచుండుటకును లభించినది. ఎన్నికష్టములకైన నోర్చుకొనినీతితప్పక ప్రవర్తించెడిభర్తదొరకుటం బట్టి లోకములోనిస్త్రీలలో నన్నుమించిన ధన్యురాండ్రెవ్వరును లేరు.

నక్ష—అమ్మా! నీవు నావిషయమయి పడుచున్న శ్రమకు నా కెంతయు మెచ్చుపుట్టినది. నామాటవిని నీవును కొమారుఁడును నావెంట

నయోధ్యకురండు. నేనువిశ్వామిత్రునితోడఁజెప్పి నీకొమారునకు పట్టాభి షేకము చేయించెదను.

చంద్ర — నాకుభర్తతోడిదలోకము భర్తయెక్కడనుండునో నాకక్కడనేసమస్తమును గలుగును. భర్తనెడఁబాసియున్నచో నాకుదివ్య మందిరములు మహారణ్యములుగానుండును. ఇప్పుడుచెప్పినఁ జెప్పితివి గాని యిఁకముందెప్పుడును నీవునాతో నిటువంటిమాటలు చెప్పఁబోకు.

అనుచుండఁగా హరిశ్చంద్రుఁడు మధురోదకమును తీసికొనివచ్చి నక్షత్రకునికి త్రాగనిచ్చెను. ఇంతలో దవానలము నలుదిక్కుల వ్యాపించి యాకాశమంటు మంటలతో వారున్నదిక్కున నరణ్యమంతయు కాల్చు చుండెను. హరిశ్చంద్రుఁడేదిక్కునకుఁ బోవుటకును, ఏమిచేయుటకును తోఁచకతొందరపడుచుండెను. అంతటచంద్రమతిభర్తకడకువచ్చి,"మీరు నాకొఱకు కనిపెట్టుకొనియుండక ముందుగా నీబ్రాహ్మణకుమారునావలికి దాటించి ప్రాణరక్షణమును గావింపఁ బ్రయత్నింపుఁడు; చేతనయినచో లోహితాస్యునిగూడ రక్షింపుఁడు. నాకాయువుండి మీసేవచేయుభాగ్య మున్నచో వెనుక నేనువచ్చి మిమ్ముఁగలిసికొనెదను. లేదా, యీయగ్ని హోత్రునికాహారమునై పుణ్యలోకమును బొందెదను" అని చెప్పఁగా హరిశ్చంద్రునకు దుఃఖమువచ్చి, కాలిలో ముల్లుగ్రుచ్చుకొనితిన్నగానడువ లేకున్న భార్యను వదలిపెట్టివెళ్ళుటకు మనసురాక విచారించుచుండెను. ఇంతలోదైవవశముచేత గాలిమఱియొక వైపునకు తిరిగినందున, మంట వారున్నచోటినుండి దూరముగాపోయి యడవి యవ్వలిపక్కను కాలు చుండెను, ఇట్లుబహుకష్టములుపడుచు నిత్యప్రయాణములుచేసి వారు పది దినములలో కాశికాపురము ప్రవేశించిరి.

పదుమూడవ ప్రకరణము

హరిశ్చంద్రుఁడు కాశికాపురమును చేరినతరువాతకొన్ని దినములు నిత్యమును మణికర్ణికాదిఘట్టములయందు గంగాస్నానము చేయుచు, విశ్వేశ్వరుని భజించుచు, ఇతర మహాస్థలములను సేవించుచు కాలముగడుపుచుండెను. అక్కడ విశ్వామిత్రుఁడును, రాజ్యమును పూర్వపు మంత్రులయందే యుంచి, ప్రజలను న్యాయముగా పరిపాలనము చేయ నియమించి, తాను మాఱువేషముతో హరిశ్చంద్రుని చర్యలు కనిపెట్టుచు నతనివెంబడినే యుండి, సమయమయినప్పుడెల్లను రహస్యముగా శిష్యునకు కర్తవ్యము నుపదేశించుచు, బహువిధమాయోపాయములు పన్ని యేలాగునసైనను రాజును బొంకింపవలెనను నుద్దేశముతో కాశీపట్టణమునందే ప్రవేశించియుండి ప్రచ్ఛన్నముగా మెలఁగుచుండెను. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు నక్షత్రకుఁడు హరిశ్చంద్రునిజూచి "ఓరాజా! నేటికొకటిరెండు దినములుతప్ప నీవుపెట్టిన నెలదినముల గడువును వెళ్ళిపోవచ్చినది. ఈవఱకు నీవు మాకొక్కరూకయిన నిచ్చినపాపమునఁ బోవలేదు నేనుధనము నయ్యలేనని నీవు మొదటనే చెప్పినపక్షమున, నేనింతకాలము తపస్సంధ్యాద్యనుష్ఠానములు మానుకొని నీతోఁగూడ చెట్లుపుట్టలుపట్టుకొని తిరిగి యాయాసపడుచు వ్యర్థకాలక్షేపము చేయనుగదా? ఇప్పుడయినను నేను ధనమియ్యఁదలఁచుకోలేదు పొమ్మని బొంకినంబో యెదను ఇఁక నేను నీముందఱ మోమోటపడి గట్టిగా నడుగక యూరకున్నచో, మహానుభావులగు మాగురువుల కోపమునకు పాత్రుఁడను కావలసివచ్చును. భార్యనో బిడ్డనో తెగనమ్మి వేగిరము మాధనము మాకిచ్చివేసి మమ్ముఁబంపివేయుము" అని మఱియు బహువిధములయిన నిష్ఠురాలాపములుబలికెను. హరిశ్చంద్రుఁడేమియు నాలోచన పాలుపోక నివ్వెఱఁగంది మాఱుమాటాడక క్రిందుచూచుచు తలవంచుకొని యాతనిపరుష

వాక్యములన్నిటికిని తలయొగ్గి యూరకుండెను. అప్పుడు చంద్రమతి భర్తకు ధైర్యముచెప్పుచు మృదువాక్యములతో నిట్లనియెను.

చంద్ర—ఓ ప్రాణవల్లభా! మీధనమునైన నేనుండఁగా మీరీ ప్రకారముగా ఋణముతీర్పలేమని విచారపడనేల? నన్నెవరికైన నమ్మి యాధనముతో ఋణవిముక్తులరయి సత్యమునిలిపి శాశ్వతకీర్తిని పొందుఁడు.

హరి—ఓ మనోనాయికా! ఈప్రకారము గాములుకులవంటి కఠిన మాటలు నాచెవులలో నాటించి మనస్తాపము గలిగించుట నీకుధర్మమా? ఎంతకఠినచిత్తుఁడయినను సమస్తకష్టములనుపడి భార్యనుసంరక్షింపవలసిన దానికి మాఱుగా స్వప్రయోజనపరుఁడై మీఁదిమిక్కిలి భార్యనమ్ముకొనుట కొడఁబడనేర్చునా? అప్పుతీర్పఁగల యుపాయము దొరకకయే చింతపడు చున్న నామనస్సున కిటువంటి యనుచితవాక్యములు పలికి మఱింతచింత కలుగఁజేయకుము.

చంద్ర—నా ప్రాణనాయకా! నీపాదములాన! నామాటకాటంకము చెప్పక నా ప్రార్థన నంగీకరింపవలయును. సమయము వచ్చినప్పుడు భర్తకక్కఱకురాదేని, అట్టిభార్యతోడి ప్రయోజనమేమి? మీరుకోరకుండ నాయంతనేనేమనఃపూర్తిగా దాసినిగా నమ్ముడుపోయిమిమ్ముఋణ విముక్తులనుగాఁ జేయనొప్పుకొనుచున్నానుగనుక మీరెంతమాత్రమును సంకోచపడవలసిన పనిలేదు. సాధనాంతరము లేనప్పుడు మీకసత్యదోషమును కలిగించి సుఖపడుటకంటె దాసినిగా నుండియైన మీసత్యమును నిలుపఁగలుగుటయే నాకు పరమసమ్మతము.

అని బహువిధముల నొక్కిచెప్పఁగా, హరిశ్చంద్రుఁడు చిట్టచివరకు భార్యయొక్క నిర్బంధమును మానుపుకొలేక భార్యనెవ్వరికైన దాసినిగా విక్రయించుట కొప్పుకొని "మీకు దాసికావలెనా? మీకు దాసి

కావలెనా?'' అనియూరిలో పేరుగలవారినందఱిని పోయియడుగుచు వచ్చెను. కొందఱు మాకక్కఱలేదనియు, కొంద ఱడిగినంత మొత్తము నియ్యఁజాలమనియుఁ జెప్పి యెవ్వరును కొనకపోయిరి. ఇట్లు పలువుర నడిగి విసిగి మరలు చుండఁగా కాలకౌశికుఁడను బ్రాహ్మణుఁడొకఁ డగ పడెను. అతఁడు గ్రామపురోహితుఁడు; లుబ్ధాగ్రేసరచక్రవర్తి; ఎక్కువ వడ్డికి బదుళ్ళిచ్చి నిర్దయుఁడయి యిండ్లును వాకిండ్లును అమ్మించి సొమ్ము రాఁబట్టుకొనుచుండును ఆతనికి కలహకంటకియని యొక భార్యకలదు; లోకము లోని స్త్రీలలో నెక్కడను అంతగయ్యాళిది యీవఱకు పుట్టినవారిలోను ముందుపుట్టఁబోవు వారిలోనుకూడ కనఁబడదు; పనిపాటులు లేక యింట తిని కూరుచుండి మగనిని తిట్టుచుండును అతఁడెవ్వరిని దాసినిగాఁదెచ్చి నను నిమిషములో పోట్లాడి వెడలఁగొట్టుచుండునుగనుక, మగఁడే భార్యకు నికృష్టపరిచారకుఁడుగా నుండెను. ఇట్లు హరిశ్చంద్రుఁడు భార్య నమ్మఁ జూపఁగా కాలకౌశికుఁడు సంతోషించి. ధనమిచ్చికొన్నపక్షమున నామె తనభార్య పెట్టిన పాట్లకెల్లను లోఁబడియుండునుగదాయని హరిశ్చంద్రుఁ డడిగినమొత్తమునిచ్చి చంద్రమతిని దాసినిగాఁగొనెను. మరలధనము నిచ్చివేసి తనభార్యను తీసికొనిపోవు పద్ధతిమీఁద, హరిశ్చంద్రుఁడుకన్నుల నీరుపెట్టుకొనుచు భార్యనాబ్రాహ్మణున కమ్మివేసెను. ఆబ్రాహ్మణాధముఁ డును తానుయాచించి తెచ్చుకొన్నమూటలను చంద్రమతిచేత మోపించు కొని తనయింటివంక నడచెను. చంద్రమతియు భర్తనెడఁబాయవలసి వచ్చెఁగదాయని కన్నీరుకాలువలుగట్ట రోధనముచేయుచు భర్తను సత్య సంధునిగానే చేయవలయుననియు శీఘ్రకాలములోనే తనకుమరల నతని పాదసేవచేయు భాగ్యమును లభింపఁజేయవలయుననియు పరమేశ్వరుని ప్రార్థించుచు బ్రాహ్మణునితో నడవసాగెను. ఒండొరుల నెడఁబాయుట చేత నాదంపతుల కిరువురకును నిజమయిన దుఃఖము నాఁటినుండియు ప్రారంభమయినది.

ఈప్రకారముగా భార్యనమ్మి సంపాదించినసొమ్ము చేతిలోఁ బోయుఁగానే నక్షత్రకుఁడాసొమ్ము తనబత్తెమునకును ఋణములో కొంతభాగమునకును మాత్రమే సరిపోయినదనియు, తక్కినవిత్తపు మొత్తమునుగూడ నేలాగునైన సంపాదించి యియ్యవలసినదనియు నిర్బంధపెట్ట నారంభించెను. హరిశ్చంద్రుఁడు తనకింక నుపాయ మేమియు తోఁచక తన్నుఁ దీసికొనిపోయి యమ్ముకొని ఋణశేషమును తీర్చుకొమ్మని యాధూర్త బ్రహ్మచారిపాలఁబడెను. నక్షత్రకుఁడును మంచిదని యొప్పుకొని యా రాజచంద్రుని తనవెంటఁగొనిపోయి వీధులవెంబడినిత్రిప్పి యెల్లవారికిని విక్రయింపఁజూపుచు నెక్కడను బేరముకుదరనీయక తుదకువీరబాహుఁడను నొకచండాలునొద్ద గొప్పమొత్తమును పుచ్చుకొని వానికిభటునిగా నమ్మివేసెను. వీరబాహుఁడు సొమ్మిచ్చుటకుముందు "నేనింత సొమ్మిచ్చి కొన్నపక్షమున నితఁడొకవేళ ఏరాత్రియైనఁ జెప్పకుండ నన్నేమఱించి పాఱిపోవునేమో నాసొమ్మున కెవ్వరు పూటపడియెద"రనియడిగెను. హరిశ్చంద్రుఁడు సత్యమును పరిపాలించుటకొఱకే యిట్టి కష్టములకెల్లను లోఁబడుచున్నాఁడనియు, అతఁడొరుల నెప్పుడును మోసముచేయువాఁడు కాఁడనియు, నక్షత్రకుఁ డాతని చరిత్రమును నమ్మకము పుట్టునట్టుగా మొదటనుండియు వీరబాహునితోఁజెప్పెను. హరిశ్చంద్రుఁడును తానన్న మాటతప్పక యెంతటి యాపదలువచ్చినను సహించి యాతనిని గొలిచి యుండెదనని బాసచేసి చెప్పెను. అప్పుడామాలవానికి సహితము హరిశ్చంద్రునియెడల కొంతకనికరముగలిగి, ఆబ్రాహ్మణుఁడడిగిన సొమ్మునిచ్చికొని యాతఁడెప్పుడయిన తానిచ్చిన ధనమును తనకుమరల నిచ్చుకోఁ గలిగినయెడల వెంటనేయతనిని దాస్యబంధమునుండి విముక్తినిజేసెదనని వాగ్దానముచేసెను. నక్షత్రకుఁడు సొమ్మునంతనుపుచ్చుకొని విశ్వామిత్రుని ఋణమును తనబత్తెమును ముట్టినవనిచెప్పి, వారినిరువుర నాశీర్వదించి తనదారిని పోయెను.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

—:0:—

అట్లునక్షత్రకుఁడు వెళ్ళినతరువాత వీరబాహువు హరిశ్చంద్రుని తనతోఁ దీసికొనిపోయి, తానాపట్టణములో శ్మశానవాటిక కధికారి ననియు, అక్కడశవములను దహనముచేయువారందఱును తనకొకమాడ రునుమిచ్చి తనయాజ్ఞ పుచ్చుకొన్నతరువాతనే యాపనిని చేయవలయు ననియుఁజెప్పి, అతనికి వీరదాసను క్రొత్తపేరుపెట్టి తనకుమాఱుగా దివా రాత్రములందుండి పన్నుగ్రహించుచుండునట్లు నియమించి నిత్యమును తిండికిఁగావలసిన గింజలను కొలిచియిచ్చుచుండెను హరిశ్చంద్రుఁడును రుద్రభూమియందే యొకగుడిసె వేసికొని కాపురముండి, తనయజమా నుఁ డిచ్చిన బియ్యముచు స్వయముగానే పాకముచేసికొని భుజియించుచు రాత్రింబగళ్ళు స్వామిభక్తిగలవాఁడయి యందేకనిపెట్టుకొని యుండి స్వకృత్యమును శక్తివంచనలేక చక్కఁగా నిర్వహించుచుండెను.

అంత నక్కడ చంద్రమతియును హంసనారియను పేరున బ్రాహ్మ ణునియింటనుండి, అతనిభార్యనియమించు నీచపుపనులెల్లఁ జేయుచు, తిన్నఁగా తిండిపెట్టకపోయినను బట్టయియ్యకపోయినను పరులెవ్వరితోను జెప్పక, ఆబ్రాహ్మణదంపతు లెన్ని కాఱుమాటలాడినను పడుచు, భయ భక్తులుగలిగి వర్తించుచుండెను బ్రాహ్మణుఁడు లేశమయినను దయలేని వాఁడయి లోహితాస్యు నొక్కనిని పండ్లు సమిధలు మొదలయినవి తెచ్చుటకయి యెండనక వాననక యడవికి పంపుచుండెను. ఈప్రకారము గానారాజకుమారుఁ డొకనాఁడు కొందఱు బ్రాహ్మణకుమారులతోడఁ గూడి యరణ్యమునకు వెళ్ళి, పుట్టయొక్క యొకమఱ్ఱిచెట్టుయొక్క వాలుడు కొమ్మనుండి యాకులుకోయుచుండఁగా, వల్మీకములోనుండి యొకనల్ల త్రాఁచు పయికివచ్చి యారాచకొమారుని కాలూడిసికఱచెను. వెంటనే

లోహితాస్యుఁడు "హా! మాతా!" అని కేక వేసినోరనురుఁగులు గ్రక్కు
చు భూమిమీఁదఁబడి మూర్ఛపోయెను. ఆబ్రాహ్మణబాలకు లదిచూచి
భయపడి తత్క్షణమే పరుగెత్తుకొనివచ్చి యేడ్చుచు తల్లికాసంగతిని జెప్పిరి.
వాడుకప్రకారముగా కొడుకు వేళకింటికి రానందునకే విచారపడుచున్న
చంద్రమతి పిడుగువంటి యీ చెడువార్తనువిని మూర్ఛపోయి మరలఁదెలిసి
పెద్దపెట్టున నేడ్చుచు, కలహకంటకికడకుఁ బోయి పుత్రునివార్త చెప్పి
వెళ్ళి చూచివచ్చుటకు సెలవువేఁడఁగా కఠినచిత్తురాలయిన యామదనతి
కొన్ని కాఱులు ప్రేలి యింటఁగల పనులన్నియు తీఱినదాఁక పోవలదని
కసరెను ఆయుత్తమాంగన పొరలిపొరలివచ్చు దుఃఖమును మ్రింగి శాంత
తతో రాత్రి పదిగడియలవఱకును పనులుచేసి, పిమ్మట కలహకంటకి
యొద్ద ననుజ్ఞపుచ్చుకొని గాఢాంధకారములో నొక్కతయు బయలు
దేఱి బ్రాహ్మణబాలురు చెప్పిన యానవాలునుబట్టి వెదకికొనుచు మఱ్ఱి
చెట్టుచేరి, ఆసమీపమున నిద్రపోవుచున్న వానివలె నేలఁబడియున్న
కొమారునిజూచి ఱొమ్ము మోఁదుకొనుచు కొంతసేపేడ్చి, ఇంతలో
ధైర్యము తెచ్చుకొని ముందు చేయవలసినపని నాలోచించుచు లోహితా
స్యుఁడు మృతినొందెనని నిశ్చయముచేసికొని యారాత్రియే దహన
సంస్కారము జరగవలెనుగనుక, చుట్టుపట్లడొంకలలో కొన్నిచితుకులేఱి
మోపుగట్టి నెత్తిమీఁదఁబెట్టుకొని కుమారునితనభుజముమీఁద మోచుకొని
తిన్నగా ప్రేతభూమికి నడచెను పట్టపగలయిన నెన్నఁడును గృహము
బయలుదేఱి యెఱుఁగని యాసుకుమారీమణి నిశాసమయముననొంటిగా
నరణ్యమార్గమున పుట్టెడుదుఃఖముతోను నడిచి, పితృభూమిచేరి తాను
తెచ్చిన చిదుకులతో సోవపేర్చి పుత్రకుని దానిమీఁద పెట్టి దుఃఖమాఁగక
యేడ్వఁజొచ్చెను. ఆయేడుపువిని హరిశ్చంద్రుఁడు గుడిసెలోనుండి లేచి
వచ్చి శవమును దెచ్చినవారెవరని యడిగెను. తనపేరు హంసనారియని
యు, తనకుమారుఁడు పాముగఱచి దేహము తెలియకున్నాఁడనియు,

విషవైద్యము తెలిసినయెడల బాలకుని ప్రాణదానము చేయవలయునని యను. చంద్రమతి యార్తనాదముతోఁ బలికెను తొట్రుపాటుతో పలికిన మాట యగుటచేత భార్యకంఠస్వరమును గుఱుతుపట్టలేక హరిశ్చంద్రుఁడు తానువీరదాసను కాటికాపరివాని భటుఁడనుగాని విషవైద్యుఁడను కాననియు, మాడయియ్యక శవమునక్కడ దహనము చేయవల్లకాదనియు, గంభీరముగాఁ బలికెను. అతఁడాయవస్థలో నున్నసంగతి నావఱకు వినియున్నదికాదుగనుకను, అతఁడు దూరమునుండి మాటాడినందునను తనభర్తమాట నామెయానవాలు పట్టలేకపోయెను. అప్పుడు చంద్రమతి సమస్తభూమండలమును నేకచ్ఛత్రముగా నేలినమహారాజుయొక్కపుత్రకుని దహనక్రియకై యొకమాడయైన తేలేనియవస్థ తటస్థించెనుగదాయని యేడ్చెను. ఆయేడుపువిన్నతోడనే యామెతనభార్యయేమో యనిసందేహముపడి మనసు చెదరియు మరల ధైర్యము తెచ్చుకొని, మఱింత సమీపమునకువచ్చి "నీ వట్టిమహారాజుదేవివైన నీకింత ద్రవ్యాభావము కలుగవలసిన యావశ్యకము లేదే, నీమెడలో మెఱయుచున్న శతమానమమ్మియైన మామాడయిమ్ము" అని యతఁడు పలికెను అంతనామె భర్తమాట యానవాలుపట్టి యాతనికి సంభవించిన దురవస్థకును, కొడుకు చావునకును బహువిధముల విలపించుచు, "మునుపుమీతొడలమీఁద పరుండినిద్రపోయెడు ముద్దుకుమారుని లోహితాస్యునిజూడుఁ"డని యాతనిపాదములపైఁ బడవైచి యేడ్వనారంభించెను ఆమాటలు చెవిని బడినతోడనే గుండెలుపగిలి పుత్రశోకమున దేహము తెలియక యతఁడు క్రిందపడిపోయెను. చంద్రమతి తనదుఃఖమును మఱచి, మగని లేవఁదీసి సేదదీర్చి ధైర్యముచెప్పి, స్వామికార్యమున ద్రోహము చేయుట యుక్తాకృత్యముగాదనియు, ఆపదలయందు ధైర్యమువదలి శోకమునొందుట వివేకులకు ధర్మము కాదనియు బోధించి, మాడ లభించుమార్గము నాలోచించి చెప్పుఁడని భర్తను వేఁడుకొనెను. భార్యహితబోధచేత దుఃఖ

మనుమాని ధైర్యమునుపూని కొంచెము సేపాలోచించి, నీ వేలాగునైన నీవుకొలువున్న బ్రాహ్మణుని కరుణపుట్టునట్టుగా బతిమాలుకొని యొక మాడవేఁడి తీసికొనివచ్చి యీబాలుని దహించు కార్యము చూడు"మని భార్యను బంపివేసెను. ఆమెయొక్కతెయు చీఁకటిలో రోదనముచేయుచు పురవీధులనుండి వెళ్ళుచుండఁగా నొక్కబ్రాహ్మణుఁ డెదురుపడి, ఆమె శోకకారణము నడిగి తెలిసికొని, జాలిపడువానివలె నటించి యొకనగల మూట నామె చేతిలోఁ బెట్టి తనకక్కఱలేదని యామె చెప్పుచుండఁగా వినక వెడలిపోయెను. ఇంతలో ఆమె చేతికి నగలమూటనిచ్చి పోయిన బ్రాహ్మణుఁడే మరలవచ్చి, రాచకొమారునిఁ జంపి నగలెత్తుకొనివచ్చిన పాపాత్మురా లిదిగో పాఱిపోవుచున్నదని రాజభటుల కామెనుజూపి తొలఁగిపోయెను. తలారు లామెచెప్పుకొనుమాట లెంతమాత్రమును వినక, నగలతో నామెను గొనిపోయి శిశుహత్యచేసినదుష్టురాలిని పట్టుకొంటిమని రాజుముందఱ పెట్టిరి. కొడుకును జంపెనన్న కోపముచేత రాజువిమర్శ యేమియుఁ జేయకయే రాజసభలో మాటాడ నోరాడక యూరకున్న నిరపరాధినియైన యామెను శిరశ్ఛేదము చేయు నుత్తరువిచ్చి తలారులవెంటఁ బంపివేసెను. వారామెను దీసికొనిపోయి రాజాజ్ఞను జెప్పి తలగొట్టుటకయి వీరబాహునకొప్పగించిరి.

పదునేనవ ప్రకరణము.

రాజభటులు చంద్రమతిని దీసికొనిపోయి వీరబాహునికొప్పగించి రాజాజ్ఞను చెప్పినతరువాత, వాఁడామెను తనవారివెంబడిని శిరశ్ఛేదమును చేయుటకయి హరిశ్చంద్రునిపాలికిఁ బంపెను. ఆపట్టణములోనే యుండి జరుగుచున్న యావత్సంగతిని కనిపెట్టుచున్న విశ్వామిత్రుఁ డేమి జరుగునో చూడవలెనని చంద్రమతివెనుకనే ప్రేతభూమికి వెళ్లెను. వీర

బాహుని మనుష్యులు చంద్రమతిని గొనిపోయి తమస్వామియాజ్ఞనుజెప్పి తమకాతఁడిచ్చిన యానవాలును జూపి వారు దూరముగా నిలుచుండిరి. ఆమాటలు చెవిసోఁకినతోడనే ధైర్యముచెడి కొంతసేపు నిర్వాఱఁగండి యుండి యేమిచేయుటకును తోఁచక హరిశ్చంద్రుఁడు కన్నీరునించుచు శిరస్సువంచుకొనియుండెను ఆసమయములో చంద్రమతి భర్తకు ధైర్యము చెప్పి, స్వామికార్యము నిర్వహించుట యవశ్యకర్తవ్యమనియు, మనుష్యులును దేవుఁడునుగూడ మెచ్చునట్లుగా స్వకృత్యమునునిర్వహింపవలయుననియు, తనమీఁది ప్రేమానుబంధమును మఱచిధర్మమునందేబుద్ధి నిలుపవలయుననియు, బహువిధముల బోధించి యొడఁబఱిచి, తన ప్రాణవల్లభుఁ డెప్పుడును సత్యమువదప్పక యిహలోకమున నిత్యసుఖమును పొందునట్లనుగ్రహింపవలయునని జగదీశ్వరుని ప్రార్థించి, మనసులోఁ బరమాత్మునినిలిపి నిశ్చలహృదయముతో కత్తిదెబ్బకు మెడయొగ్గి వధ్యశిలమీఁదఁ గూరుచుండెను. హరిశ్చంద్రుఁడును లోపలినుండి పొంగివచ్చు దుఃఖము నాపుకొని, స్వామికార్యము చేయక తప్పదుగదాయని తెగువచేసి ఖడ్గమును చేతఁబూని యామెశిరస్సును తెగవేయుటకయి గురిచూచి హస్తమును పయికెత్తెను

అప్పుడు చూడవచ్చిన మూఁకలలోనుండి విశ్వామిత్రుఁడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి హరిశ్చంద్రుని చేయిపట్టుకొనినిలిపి యిట్లనియెను.

విశ్వా—రాజోత్తమా! ఇంతవఱకును నీవెంతో భూతదయగలవాఁడవనియు పుణ్యచరిత్రుఁడవనియుఁ బ్రసిద్ధిగని తుట్టతుద కిట్టి క్రూరకృత్యమున కొడిగట్టి స్త్రీహత్య చేయఁబూనుట నీవంటివాని కుచితముగాదు. ఉత్తమురాలైన కులాంగనను జంపుకొని ముందేమి సుఖముననుభవింపఁ బోయెదవు? నామాటవిని నీవ్రతభంగమునకు నొడంబడుము. అడినతోడనే నీపుత్రుని బ్రతుకునట్లుచేసి, నీభార్యను క్షమించునట్లు రాజును

నమ్మనివలిచి నిన్ను నీభార్యతోఁగూర్చి నీరాజ్యమంతయు నీకు మరల నిచ్చెదను. ఇఁక మాఱుమాటాడక నేనుజెప్పినట్లు చేయుము.

హరి — ఓమునిసత్తమా! నన్నధర్మమునకు లోఁబడుమని బోధించుట మీవంటి సమస్తధర్మవేత్తలకున్యాయమగునా? ధర్మమార్గమువిడుచుటచేలభించిన స్వర్గమైనను నాకక్కఱలేదు. హృదయస్థైర్యముచాలక యాపదవచ్చినప్పుడు హరిశ్చంద్రుఁడు ధర్మముతప్పెనని నిందపొందియనుభవించు తుచ్ఛసుఖము లవియేటికి? మీరునాయందనుగ్రహించి యిఁక ముందిట్టిమాటలేవియు నాతో సెలవీయకుఁడు. నాచేతి ఖడ్గమునువదలి మీరు కొంచెమునేపావలికిఁ జనుఁడు. స్త్రీవధజరుగుచుండఁగా నొద్దనుండి చూచుట సర్వసంగములు త్యజించి తపస్వులైయున్న తమబోటివారికి తగదు.

అని నిశ్శంకముగాఁ బలికిన హరిశ్చంద్రుని నిత్యసత్యప్రభావమునకును ధర్మచింతకును నాశ్చర్యమొంది, ఇఁక నాతనిచేత బొంకింపఁగలుగుదునను తలఁపుకట్టిపెట్టి, ఇట్టిసమయములో నుపేక్షించుట క్రూరకిరాత కృత్యమగునుగాని మానుషకర్మముగాదని నిశ్చయించి, హరిశ్చంద్రుని చేయిపట్టు విడువక విశ్వామిత్రుఁడు తనశిష్యులలో నొకనిచేత వెంటనే యాపట్టణపు రాజునకు వర్తమానము పంపెను కొంతసేపటికి మంత్రులు మొదలగు సమస్తప్రకృతివర్గముతోడను రాజు రుద్రభూమికి వచ్చెను. అప్పుడు సమస్తజనులును వినుచుండఁగా విశ్వామిత్రుఁడు వారు చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రులగుటయు, తనకును వసిష్ఠునకును పంతమువచ్చి వారిచేత నసత్యము పలికింపవలెనని తాను వారికనేకవిధముల నాపదలుపెట్టి తుదకు బొంకింపలేక పరాజితుఁడగుటయు, చంద్రమతి నిర్దోషురాలగుటయుఁజెప్పి, తానేయర్ధరాత్రసమయమునఁ దనశిష్యులచేత రాజాంతఃపురములో కన్నము వేయించి రాజనందనుని తెప్పించితిననియు,

ఆశిశువుయొక్క యాభరణముల నామెయొకిలో వేసి రాజభటులకామె నొప్పగించినవాఁడు తనశిష్యుఁడే యనియు, నమ్మకముపుట్టఁబలికి, ఆయర్భకుని దెప్పించి రాజునకు సమర్పించెను. రాజును విస్మితుఁడయ్యె. యా దంపతులను విశ్వామిత్రుని బహువిధముల శ్లాఘించి హరిశ్చంద్రుని కౌఁగిలించుకొనెను. అప్పుడక్కడకు చూడవచ్చినవారిలో కాలకౌశికుఁడును వీరబాహుఁడునుకూడ నుండఁగా వారినిద్దఱను రాజు సమ్ముఖమునకు రప్పించి విశ్వామిత్రుఁడు వారియొద్దనుండి గైకొన్న ధనమును వారికిచ్చివేసి చంద్రమతి హరిశ్చంద్రులను దాస్యమునుండి విముక్తులను జేసెను. పిమ్మట నామహర్షి సర్పదష్టుఁడయి మూర్ఛితుఁడయి మృతునివలె పడియున్న లోహితాస్యునికడకుఁబోయి తనయొద్దనున్న దివ్యౌషధములను బ్రయోగించి యాతనిని సజీవుని జేసి తల్లిదండ్రుల కపరిమిత ప్రమోదమును కలిగించెను. అప్పుడక్కడకువచ్చినవారందఱును చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రుల ధైర్యస్థైర్యములకును ధర్మపరాయణత్వమునకును వారిని వేయినోళ్ళఁబొగడఁజొచ్చిరి. కొన్నినాళ్ళలో వారికీర్తియంతయు లోకమునందంతటను వ్యాపించెను. అంతట నాకాశీదేశపురాజు చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రులను దనవెంటఁగొనిపోయికొన్నిదినములు తనయింటనుంచుకొని సర్వవిధముల వారిని సత్కరించి, పిమ్మట తనభృత్యజనములను సహాయమిచ్చి గజాశ్వభటసమేతముగా విశ్వామిత్రునివెంట వారిని అయోధ్యాపురమునకుఁబంపెను. వారందఱును కొన్నిదినములలోనయోధ్యాపురమును సుఖముగాఁజేరిరి. చంద్రమతీహరిశ్చంద్రులు వచ్చుచున్నారన్నవార్తను ముందుగానే పౌరులు తెలిసికొని చచ్చిపోయిన తమముఖ్యబంధువులు మరల లేచివచ్చినట్లుగా నెల్లవారును సంతోషించి, పట్టణమంతయు నలంకరించిరి; మంత్రులు మొదలగు వారందఱును పరమప్రమోదముతో నెదురుగావచ్చిరి. విశ్వామిత్రుఁడా రాజదంపతులనురాజమందిరమునకుఁ దీసికొనిపోయి నగరలంకరింపనియమించి, బహుతూర్యములు చెలఁగ సమస్త మంత్రి బాంధవ నియోగిజన సముహమున మరల

హరిశ్చంద్రుని సర్వరాజ్యమునకు పట్టాభిషిక్తుని జేసెను. పట్టాభిషేక మునకు ముందే వసిష్ఠుఁడును వచ్చియుండెను.

విశ్వా—నీసత్యశీలతను పరీక్షింపఁగోరి నిన్నును నీభార్యను నేను పెక్కుకడగండ్లను పెట్టినాఁడను. మీయెడ నేను జేసినయపరాధముల నన్నిటిని మఱచిపోయి నన్ను క్షమింపవలెను.

హరి—మీరునాకు మహోపకారమునే చేసినవారు. మీకారణ మున నే లోకములో నాకు సత్యసంధుఁ డనుఖ్యాతివచ్చినది. మీరుచేసిన యీయుపకారమును నేనెన్నఁడును మఱచిపోను. నాకు బాధకలిగించితి మని మీరు మనసులో నేవిధమయిన సంకోచమును పొందవలసిన పని లేదు.

అని యీవిధముగాఁ గొంతసే పుచితప్రసంగము జరిగిన తరు వాత విశ్వామిత్రుఁడు మనసులో విచారమునుమాని సంతోషమొంది, సర్వజనులును చూచుచుండఁగా తానుజేసినతపస్సులోసగము వసిష్ఠునకు ధారపోసి శిష్యబృందముతోఁ దనయాశ్రమమునకుఁబోయెను. తనమాట బోటుగాక గెలిచినందునకై పరమానంద భరితుఁడయి వసిష్ఠుఁడును తన తపోవనమునకు నడిచెను. హరిశ్చంద్రుఁడు ప్రజలెల్ల నత్యంతానందము పొంద బహుకాలము సత్పరిపాలనముచేసి, పిమ్మట రాజసూయ యాగ మొనరించి ద్వీపులయందు సహితము తనప్రభుత్వము స్థాపించెను. హరి శ్చంద్రుఁడును చంద్రమతియు పూవును తావియువలె నత్యంతము గలిసి పరస్పరమును మిక్కిలి యనురాగముగలవారయి వివాదమన్నమాట కల లోనైన నెఱుఁగక తీఱికగానున్నకాలమును సద్గ్రంథ శ్రవణమునందును లోకోపకారకార్యవిచారమునందును బుచ్చుచుండిరి. లోకములోదంపతు లెవ్వరయిన నైకమత్యమును సన్మార్గప్రవర్తనమును నేర్చుకోవలెనన్నచో వారినిజూచియే నేర్చుకోవలెను. చంద్రమతి తాను చదువుకొన్న దగుట

చేత విద్యవలని లాభములను చక్కఁగా నెఱిఁగినదయి, తనతోడ మెలఁగు స్త్రీలకందఱకును విద్యోపదేశముచేసి హితధర్మబోధచేయు చుండుటయే కాక తమరాజ్యమునందంతటను బాలికాపాఠశాలలనుస్థాపింపించి స్త్రీల నెల్లను సాధ్యమయినంతవఱకును విద్యావతులనుగాఁజేసెను. అందుచేత ఆకాలములో స్త్రీలుకూడఁ జదివినవారగుటచేత భర్తలుచేయు మంచి కార్యములకు ప్రతిబంధకారిణులుగాక మాధ్యమునుమాని సమస్తసత్కార్యములయందును వారికనుకూలురాండ్రగుచు, నగలుమొదలయిన వ్యర్థదంభమును నిష్ప్రయోజనములని విద్యామహిమచేతఁ దెలిసి వానికొఱకు నాధులను బాధపెట్టక పాతివ్రత్యము గలిగి లోకము మెచ్చునట్లుగాఁ బ్రవర్తించుచుండిరి. భర్తలును గృహకృత్య నిర్వహణభారము కొంత తొలఁగి మిక్కిలిసుఖులై యుండిరి. ఆకాలములో దంపతులకుఁ గలిగినయైకమత్యము మఱియేకాలములోను గలుగలేదు. విద్యావతియుఁ బుణ్యవతియు నయిన యొక్క చంద్రమతివలనఁగదా లోకమునకంతమేలుకలిగినది!

సంపూర్ణము.

సత్యసంజీవని.

మొదటి ప్రకరణము.

ఒకనాఁటిమధ్యాహ్నము మూఁడుగంటలవేళ మాణిక్యము తారుచు మెల్లగా మేడమెట్లవద్దకుఁబోయి యెవ్వరును లేకుండఁజూచి చప్పుడుచేయక మెల్లనెక్కి దొంగతనముగా ముత్తవతల్లిగదికేసి నడవ నారంభించినది. మాణిక్య మిప్పు డేడుసంవత్సరముల యీడుగల బాలిక; తల్లిదండ్రు లిద్దఱును నెలదినములు హెచ్చుతగ్గుగా కాలముచేసినందున మాణిక్యమును, అంతకంటె రెండుసంవత్సరములు పెద్దదయిన భ్రమరాంబయు, అన్నగారైన వాసుదేవరావును తల్లితల్లియైన లక్ష్మీదేవమ్మయొద్దనే పెరుఁగుచుండిరి. లక్ష్మీదేవమ్మ ధనికురాలుగనుకను, పుత్రసంతతి లేనిదిగనుకను, తనయల్లుని దెచ్చి యిల్లటికముంచుకొని, ఆకుటుంబమును తానేపోషించుచుండెను. భ్రమరాంబ కొన్ని మాసములక్రిందట పొరుగూరనున్న తనమేనత్తగారియింటికి వెళ్ళి, అక్కడనే బాలికాపాఠశాలలో చదువుకొనుచుండెను. ఇప్పుడు మాణిక్యము చేరఁబోయినది లక్ష్మీదేవమ్మగారి పడకగది; కాని వేసవికాల మారంభమగుటచేత ఆమె యిప్పు డందు పరుండక గాలికి వసారాలో పరుండుచుండెను. ముత్తవతల్లి యనుమతించి వెళ్ళుమన్నప్పుడు తప్ప మాణిక్యముకాని భ్రమరాంబకాని యాగదిలోనికెప్పుడును వెళ్ళఁగూడదు. ఇప్పుడు మాణిక్యము వెళ్ళుచున్నరీతి చూడఁగా ముత్తవయనుమతి పొందనట్టు స్పష్టమగుచునేయున్నది. ఆ చిన్నది తన్నెవ్వరైనను చూచిపోదురేమోయను భీతిచేత ఒకయడుగు ముందుకుపెట్టి నిమిషనిమిషమునకును వెనుకవంక బెదరిబెదరి చూచుచును,

తన్నెవ్వ రెప్పుడువచ్చి పట్టుకొందురోయని జడిసినట్లు మధ్యమధ్య ఇరు పార్శ్వములును తొంగితొంగిచూచుచు తలుపుచేరెను. అప్పుడామెకంటి కెవ్వరును కనఁబడనందున మెల్లగా తలుపుతీసి చప్పుడుకాకుండ లోపల ప్రవేశించి మునికాళ్ళమీదనడచి చాపదాటి మంచముప్రక్కనున్నగోడ యలమారువద్ద నిలుచుండి చేయిచాచి దానియూతతీయఁబోయి చేయి వడఁకి దేహముపులకింపఁగా తలుపుతీయుదునా మానుదునాయని కొంచెముసే పనుమానించుచు నిలువఁబడెను. కాని యాసంశయముకొంచెము సేపటిలోనే తీఱి, ధైర్యముచేసి తలుపు తెఱచి యందులోని యందమయిన ముత్యాలహారమును పయికితీసి చేతిలోపట్టుకొని వెలుతురులో పట్టి దానియందమునుచూచి తలయూచి మెచ్చుకొనుచు, “ఒక్కసారి నాకిది వేసికోవలెనని యెంతో ముచ్చటయగుచున్నది. ఇక్కడకు రెండామడదూరములో నున్నదిగనుక భ్రమరాంబ యింక పదునేనుదినముల వఱకును ఇక్కడకువచ్చి యిదివేసికొనదు” అని తనలోతాను తలపోయుచుండెను. ఇంతలో మేడమెట్లమీఁద చప్పుడయినట్టువినఁబడఁగానులికి పడి, హారమును చటుక్కున మరల గూటిలోపడవేసి యాలకించియెక్కడను చప్పుడు గానక కొంచెము గుండెకుదిరి తెలతెలపోవుచు మెట్లవద్దకు వచ్చిచూచి యెవ్వరిని గానక, వెనకకువెళ్ళి ముత్యాలపేరు పయికితీసి మరల తనలోతా నిట్లనుకొనసాగెను

“అమ్మమ్మ నాకుకూడ నిటువంటి దొకటి కొనిపెట్టవచ్చును. ఈ సాయంకాలము నాకిది వేసికొనవలెనని యున్నది. ఈచుక్కలరవికమీఁద నిది యెంతసొగసుగానుండును!” అని మెడకు తగిలించుకొని, అద్దము వద్దకు వెళ్ళిచూచి మొగమురంగుమాఱి భయపడికొంతసేపుమాటరాక నిలుచుండి “నాకిది యీవేళ వేసికోవలెనని యెంతో మనసవుచున్నది. నేను వేసికొన్నయెడల నెవ్వరైన చూతురేమో! పదిలముగా బట్టలో దాచుకొని తీసికొనివెళ్ళి నేనక్కడకువెళ్ళినతరువాత ఒక్కసారి వేసి

కొన్నపక్షమున నెవ్వరును చూడలేరు" అనుకొనుచుండెను. ఆనమఱ యమునందు పరిచారికయైన 'రామి' వంటయింట నేదోపని చేసికొనుచుండెను; అవ్వగారును పడమటియింటివసారాలో కూరుచుండి మనుమరాలి నిమిత్తము క్రొత్తరవిక కుట్టుచుండెను అప్పుడు మాణిక్యమును వచ్చి చూచి కూకలువేయువా రెవ్వరును దాపునలేకపోయినను, "నీవిప్పుడు చేయుచున్నపని తప్పుసుమా" అని యెవ్వరో యేకాంతముగా చెప్పుచున్నట్టు మనస్సులో నొకశబ్దము వినఁబడి మనసు జల్లుమని గుండె కొట్టుకొనఁగా మాణిక్యము వికారరూపమున నున్నతనవిగ్రహము నద్దములో చూచుకొని కన్నులు మూసికొనెను.

మాణిక్యము చదువునందు మిక్కిలి చుఱుకయినది; ఆమెవద్ద ననేకసుగుణము లున్నవి; విద్యయందాసక్తియు ముత్తవతల్లియందుప్రేమయు దయయుఁ గలది; కాని యామె యప్పుడప్పుడు కొంచె మసత్యమాడి ముత్తవను మోసముచేయుచుండును. ఈమోసములు మిక్కిలి యల్పమయినవే కాని, వానిని దాచుటకయి మఱియొక యసత్యము పలుకవలసి వచ్చుచుండుటచేతఒక్కతప్పిదము రెండగుచుండెను. లక్ష్మీదేవమ్మ ముసలిదగుటచేతను, ఆమెకు చత్వార మగుటచేత దూరదృష్టి యానకపోవుటచేతను, ఇంట మఱియెవ్వరును కనిపెట్టువారు లేకపోవుటచేతను, చేసినతప్పిదము సదాపట్టుపడక తప్పిపోవుచు వచ్చుటవలన మోసముసాగి బొంకుట కవకాశమును ప్రోత్సాహమును కలుగ నారంభించెను. ఈదినము లక్ష్మీదేవమ్మ యప్పకోడలైనపూర్ణమ్మయొక్క పెద్ద కొమార్తె సరస్వతి పుట్టినదిన మగుటచేత వారు పండుగచేసికొని యీ సాయంకాలము తోడిపిల్లలనెల్ల ఆటకును భోజనమునకును బిలిచిరి. అందుచేత ముత్తవ మనుమరాలి నక్కడకు రామివెంట పంపుటకు నిశ్చయించెను. కాఁబట్టి మాణిక్యము ప్రొద్దుటినుండియు ప్రయాణమునకు ప్రయత్నపడుచు, రామిచేత తలదువ్వించుకొని బొట్టును కాటుకయు

నగలును పెట్టించుకొని చీరకట్టించుకొని యెండచల్లపడుటకయి చూచు చుండెను. అప్పుడాచిన్నదాని నవ్వుమొగమును, ఉంగరముల వెండ్రుక లును, విశాలనేత్రములును, చూచినవారికామె యెంతయందముగానైన నున్నది! అయినను తా నెప్పుడు వెళ్లుదునాయని తొందరపడుచు, ఎంత సేపటికిని ప్రొద్దువాలనందుకు సూర్యునిమీఁద కోపపడుచు. ఊరకేకూరు చుండుటకు తోఁచక భ్రమరాంబవలె ముత్యాలహారమును వేసికొన్న మొదల ఆ నేలాగునసుండునో చూడవలెనని బుద్ధిపుట్టి, అవ్వనడిగిపుచ్చు కొనుటకు సాహసము చాలక ఒక్కసారి వెళ్ళి యూరక చూచివత్తమను నభిప్రాయముతో ముందుగా మేడమీఁదికెక్కెను. ఒకతప్పిదము రెండవ దానికెప్పుడును దారితీయునుగనుక దొంగతనముగాపోయి హారముతీసిన తరువాత జతకత్తెలతో ఆడుకొనునప్పుడు దానిని ధరించుకోవలెనని యభిలాషకలిగెను. అంతరాత్రి తప్పిదమనిచెప్పి భయపెట్టినతరువాత హారమును మరల నెప్పటిచోట పెట్టవలెనని యాలోచించు చుండఁగా నింతలో రామి "అమ్మాయీ!" అని కేకవేసినందున, ఏమిచేయుటకును అవకాశముచాలక రామివచ్చి చూచి ముత్తవతల్లితో చెప్పునేమోయని తొందరపడి ముత్యాలపేరును చేతుక్కున తనయొడిలోవేసికొని "ఒక్క రాత్రి దీనిని నేనువేసికొన్నంతమాత్రముచేత నష్టమేమియు లేదు. ఈ రాత్రిగదిలోపరుండదుగనుక, అమ్మమ్మకు నేను హారము తీసినసంగతి తెలియనేతెలియదు. నేను తిరిగి యింటికిరాఁగానేతీసి యథాస్థానమున పెట్టివేసెదను" అని మనస్సును తృప్తిపఱచుకొనుచు మేడమెట్లు దిగి వచ్చెను. ఆమె తనమనస్సునావిధముగా నెంతసమాధానపఱచుకొన్నను హారమామెయొడిలోపడిన యుత్తరక్షణమునుండియు మనస్సు నెమ్మది యంతయుచెడిపోయి యెన్నడును కలలోనుతలఁచియెఱుఁగనిభయమును విచారమును మనస్సునువచ్చి చుట్టుకొనెను. ఆమె హృదయములో నేదోయొకవేదనగానుండి ఏకారణముచేతనైన తాను చేసినపని బయుల

పడునేమోయనుసంశయముచేత ముత్తవతల్లియొద్దకువెళ్ళి సెలవుపుచ్చుకొనుటకుసహితములోపలభయపడుచుండెను. అయినను ముత్తవతల్లితో చెప్పకుండ వెళ్ళుటకు వీలుపడదుగనుక సాహసముచేసి ప్రాణములుబిగఁబట్టుకొని గుడికి మేకపోతు వెళ్ళునట్లుగా మెల్లగానడిచి ముత్తవతల్లి మొదుట నిలువఁబడెను. ఆమె తలవంచుకొని రవిక కుట్టుకొనుచు "అమ్మాయీ! ఇంతసేపేమిచేయుచున్నావు?" అనియడిగెను. ముత్తవతల్లియెంత ప్రేమతో నడిగినను నేరముచేసిన మనస్సగుటచేత మాణిక్యముత్తరపడి మొగము వెలవెలపాటి యేమిచెప్పుటకునులోఁచక తడఁబడుచు "నేనా?— నేనా? — నేనా?— నేనేమియు చేయుచుండలేదు" అని గద్గదస్వరముతో పలికెను. లక్ష్మీదేవమ్మమనస్సు వేరొకచోటనుండుటచేత మనుమరాలి ముఖలక్షణాదులేమియు కనిపెట్టక తనపని చూచుకొనుచుండెను. అప్పుడు మాణిక్యము దేహమంతయు చెమ్మటపట్టఁగా కాళ్లువడఁకఁగా చిత్తము పరిపరివిధములపోఁగా నిలుచుండి మనస్సులోని యారాటము పోవుదారిగానక "అయ్యో! నేనీహారమును తీసికొనిరాక పోయిన, ఎంత యనుకూలముగానుండును! ఇప్పుడయినను పరుగెత్తుకొని పోయి మరల హారమును గూటిలో పెట్టివత్తునా? అనిపలువిధముల చింతించుచుండెను. కొంతసేపటి కవ్వగారు తలయెత్తిచూచి "రామీ! నీవమ్మాయినిపదిలముగా పూర్ణమ్మగారియింటికి తీసికొనివెళ్ళి పిల్లలతో ఆడుకొన్న తరువాత భద్రముగాతీసికొనిరా" అనిచెప్పిమరలతనపనిచూచుకొనమొదలుపెట్టెను. 'ఇఁక బ్రతికి యీవలఁ బడితి' నని సంతోషించి మాణిక్యము వెలుపటికివచ్చి, రామి యెత్తుకొని తీసికొనివెళ్ళెదనని పలుమారు బలవంతపెట్టినను దానిమాటవినక, ఎత్తుకొన్న పక్షమున ముత్యాలపేరు దానికంటపడునని యో నలిగిపోవునని యో తానేముందు నడువనారంభించెను. అట్లునడుచునప్పుడుమాణిక్య మీయొక్కపూటమాత్రముహారము మెడలో వేసికొని రాత్రి యింటికివెళ్ళినతరువాత ఎవ్వరికిని తెలియకుండ

మరల నెప్పటిచోట దాచెదననియు, అమ్మమ్మతో చెప్పకుండ నీకమున్ దెప్పుడును దీనిని ముట్టుకొనననియు, మనస్సును సమాధాన పఱుచుకోఁ జూచెనుగాని లోపల నంతరాత్మ యూరకుండక చేసినకార్యము మంచిదికాదని ఘోషింపుచు మనస్సును బాధింపుచునేయుండెను. అందుచేత నామెమనస్సు వ్యాకులపడి, ఆటకువెళ్లుచున్నానన్న యుత్సాహ మేమియులేక త్రోవపొడుగునను క్రిందుచూడక నడిచి కాలికి దెబ్బలు తగిలించుకొనుచు, దిక్కులుచూచుచుఁబోయి యెదురుగావచ్చువారిమీఁద పడుచు, త్రోవప్రక్కలనున్న కాల్వలోకాలు వేసిపడిలేచుచు, ఏలాగుననో కాళ్లీడ్చుకొనుచుపోయి పూర్ణమ్మగారియిల్లుచేరెను. అప్పుడు సరస్వతి యెదురుగావచ్చి చేయిపట్టుకొని మాణిక్యమును లోపలికితీసికొనిపోఁగా రామి వీథిలో నిలుచుండెను. సరస్వతి మాణిక్యమును లోపలికి తీసికొని పోవునప్పుడు బుజములమీఁదచేయివైచి తనతల్లి యామెకొనుటకేమేమి యిచ్చినదో, ఆటల కెవ్వరెవ్వరు వచ్చినారో, ఏమేమియాట లాడఁదలఁచుకొన్నారో, ఎంతసేపాడుకోవచ్చునో, చెప్పుచు నవ్వుచు పిల్లలాడు కొనుచున్నచోటికి తీసికొనిపోయెను. అప్పుడక్కడనున్న బాలికలలో కొందఱెదురుగావచ్చి మాణిక్యమును కౌఁగిలించుకొనఁబోఁగా ముత్యములు చిట్లిపోవునని భయపడి వెనుకకువెళ్ళి, ఒడిలోనుండి ముత్యాల హారమును పయికి తీసెను

సర — ఓసీ! నీకు మీఅమ్మమ్మ ముత్యాలపేరుకూడఇచ్చినదా? ఆమెయెంతమంచిది! ఇది సరిగా భ్రమరాంబహారమువలెనే యున్నది.

మాణిక్యము త్తరమేమియు చెప్పక కొక్కెము తగిలించుకొనుచుండెను.

సర—ఉండు. కొక్కెము నేను తగిలించెదను. ఈహార మెంతో ముచ్చటగానున్నది! ఇంతమంచిది నే నెప్పుడును చూడలేదు. మీ నాయనము యిది నీ కిచ్చినదా?

మొట్టమొదట మాణిక్యమున కబద్ధమాడవలెనని యిచ్ఛలేదు గాని ప్రత్యుత్తరమియ్యక యెన్నివిధముల తప్పించుకోవలెననిచూచినను మానక సరస్వతి యాప్రశ్ననే మరలమరల వేయుచువచ్చుటచేత విధి లేక "మాఅమ్మమ్మ యిచ్చిన" దని చెప్పవలసి వచ్చెను.

సర — నాకుకూడ నిటువంటిహారము నిచ్చుట కమ్మమ్మ యుండిన నెంతబాగుండును!

అప్పుడువారందఱునుచేరి దాగుడుమూతలాడుట కారంభించిరి. ఆనవ్వులలోను, కేకలలోను, చప్పట్లలోను, మాణిక్యము తనవిచారము నంతయు మఱచిపోయి స్వేచ్ఛగా వారితోఁ గలిసి యాడుకొనుచుండెను. ఈప్రకారముగా కొంతసేపు వేడుకజరిగినమీఁదట హారముమాట మధ్య జ్ఞప్తికివచ్చి సంతోషమంతయు పోయి మాణిక్యము పరుగెత్తుకొనివచ్చు వారిలో నెవరికితగిలి ముత్తెములు చిటికిపోవునో యెవరిచేయితగులుకొని దారము తెగిపోవునోయను జడుపుచేత నొకమూలకొత్తిగిలియలసిపోయి నట్టు నటించుచు తానిఁక నాడనని యొకరాతిబండమీఁద కూరుచుండెను. హారము తెగిపోవునను భయముచేత దూరముగాకూరుచున్నను, ఆమె మనసంతయు ఆటమీఁదనేయుండెను; జతకత్తెలు పరుగెత్తుకొని పోవు నప్పుడు తానుకూడ లేచి వారితో పరుగెత్తఁజూచును. ఆపాడుహారమామె యాదినమున తీసికొనిరాకపోయియుండిన యెడల, ఆటయంతయు నను భవించి నాఁడామె యెంతయుల్లాసముతోనైన నింటికి పోయియుండును. తోడిబాలికలతోఁగలిసి సంతోష మనుభవింపవలసిన యోగ్యతలేకపోఁ బట్టియేకాఁబోలును నాటిదిన మామె కాదుర్బుద్ధిపుట్టినది. అందఱును వేడుకగా నాడుకొనుచుండఁగా మాణిక్యముమాత్రము మొగమున దీన త్వము కనఁబడ ఒంటిగావిచారించుచు కూరుచుచుండుటచూచి సరస్వతి చేరువకుపోయి చేయిపట్టుకొని యాటకురమ్మనిలాగెను. మాణిక్యము భయపడుచు మొగమింతచేసికొని చేయివిడువుమని బతిమాలుచు రెండ

వచేతితో హారమును మాటుకొనుచుండెను. ఇంతలో సమీపముననున్న బాలికలందఱునుఆటవిడిచిపరుగెత్తుకొనివచ్చి చేయియొకరునుబట్టయొక కరును పట్టుకొని రమ్మనిలాగ మొదలుపెట్టిరి. అప్పుడుమాణిక్యము నిలువెల్లను చెమ్మటపట్ట మాటతొట్రుపడ చేయియడ్డముపెట్టి „నాజోలికి రాకుఁడు నాజోలికిరాకుఁడు నేనువచ్చెదను. విడువుండి విడువుండి" అని కేకలువేయనారంభించెను. ఆసందడిలో నొకచిన్నదానిచేయితగిలి హారము దారముతెగిపోయి ముత్యములన్నియు నేలమీఁద జలజలరాలెను ఆముత్యములతోనే కన్నులనుండి బాష్పములురాల మాణిక్యము పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. అప్పుడు బాలికలందఱును తెల్లపోయి పట్టువదలి దూరముగా తొలఁగి నిలుచుండిరి.

సర — అమ్మాయీ! ఏడువఁబోకు. నీవునిజము చెప్పినయెడల మీ అమ్మమ్మ నీమీఁదకోపపడి యిందునిమిత్తము నిన్నుకొట్టదు. హారము ప్రమాదముచేత తెగినదికాని బుద్ధిపూర్వకముగా ఎవఁరిగి యెవ్వరును తెంపలేదు. భయపడకు పూసలు నేను నీ కేటి యిచ్చెదను.

అనియేఱుచుండెను.

మాణి — అమ్మమ్మ—ముత్యాలు — హారము—

అని యేమో చెప్పఁబోయి నోరురాక యెవ్వరేమి చెప్పినను వినక కడుపు పగులునట్టుగా నొక్కరీతిని వెక్కి వెక్కి రోదనము చేయ నారంభించెను చెప్పకుండ ముత్యాలసర మేలతీసికొనివచ్చితినా యని యిప్పుడువిచారించిన ప్రయోజనమేదియులేదు ముత్తెసరముతెగికన్నుల యెదుటనే పడిపోయియున్నదిగకను ముత్తవతల్లి కాసంగతి తెలియకుండువిధ మేమియు నగపడలేదు. ఆహారము తనదే యయినపక్షము నను అంతగా విచారింపవలసినపనిలేదు; అప్పుడు నిజము చెప్పివేసిన యెడల తన్ను ముత్తవతల్లి శిక్షింపదనియైనను ధైర్యముండును. అది తనది కాక పోవుటయేకాక యొకరినడిగి తెచ్చినదయినను కాదు. అది

యెవ్వరితోను చెప్పకుండ దొంగతనముగా తెచ్చినవస్తువు ఇంటికి వెళ్ళినతరువాత దానివిషయమయి యేమిజరుగునో యేమియు తెలియదు. అటువంటిస్థితిలో మాణిక్యము మనసప్పు డేవిధముగానుండునో వార్యువారూహించుకోవలసినదే కాని చెప్పశక్యమయినది కాదు. అప్పుడు దుఃఖము కొంచెము శాంతించుకొని మాణిక్యము 'నేనీసంగతి చెప్పినయెడల కోపపడునుగనుక, అమ్మమ్మతో చెప్పక దాచెదను అయ్యో! అమ్మమ్మతో చెప్పక యీసంగతి యెట్లు దాచఁగలను? నేనెంత నిర్భాగ్యురాలను!' అని తలపోయుచుండఁగా దుఃఖము మరల లోపలినుండి పొరలివచ్చెను. అప్పుడు సరస్వతి మొదలయినవా రామెనూరార్ప యత్నించిరి కాని వారిప్రయత్నమువలన కార్యము లేకపోయెను. "అమ్మమ్మ కోపపడదు భయపడవల"దని యెన్నిమాటులు చెప్పినను సరస్వతిమాట లామె చెవి దూటినవి కావు. అంతట ముత్తెసరమును లాగినబాలిక ముందుకు వచ్చి "నేనిప్పుడు మీయింటికి నీతో కూడవచ్చి తప్పిదమంతయు నాది కాని మీ మనుమరాలిది కాదని మీయమ్మమ్మతో చెప్పెదను. భయపడకు" అని నడవసాగెను. అప్పుడు మాణిక్యము తనకు ముత్తవతల్లివలన నేమియు భయము లేదని చెప్పి, పయికి భయపడనిదానివలె కనఁబడుటకు ప్రయత్నించుచు, కన్నులనీరు తుడుచుకొని, చెలికత్తెను వారించి వెనుకకు పంపివేసి, తెగిపోయిన ముత్యాలహారమును కాగితములో మడఁచి యొడిలో పెట్టుకొని తొందరగా లోపలికి వెళ్ళి భోజనము చేసివచ్చి వాకిటిలోనికి నడిచి రామిని కలిసికొని, మునుపువచ్చినప్పటికంటెను రెట్టింపువిచారముతో దానివెంట నింటివంకకనడచెను.

రెండవ ప్రకరణము.

—:0:—

ఆరాత్రి యింటికి వెళ్ళినతరువాత నెవ్వరికిని కనఁబడకుండనే మాణిక్యము తనగదిలోనికిపోయి పరుపుమీఁద పరుండియుండును గాని త్రోవలో

ము త్తవతల్లి దీపము వెలుతురున కూరుచుండి యేదో పనిచేసికొనుచున్నం దున, ఆమెవద్దనుండి వెళ్ళవలసివచ్చెను. అప్పుడు లక్ష్మీదేవమ్మ మనుమ రాలినిచూచి దగ్గఱపిలిచి ,,అమ్మాయీ! నీవాటలాడి సుఖముగావచ్చినా వా? నీవింత శీఘ్రముగా వత్తువని నేననుకోలేదు" అని వీపుమీద చేయి వేసి నిమిరెను.

మాణి — ఇప్పుడు తొమ్మిదిగంటలు కాలేదా?

లక్ష్మి — అయినదికాని పిల్లలాటలలో మునిఁగియున్నప్పుడువారికి గంటలు గింటలు తెలియవు. నీవు మిక్కిలి యలసిపోయినట్టు కనపడు చున్నావు. అక్కడిసంగతులు తెల్లవారిన తరువాత చెప్పుదువుగాని వెళ్ళిపరుండుము.

మాణిక్యము పడకగదిచేరి మంచమెక్కి పరుండి యేవేళకునునిద్ర పట్టక తనలో ,,అయ్యో! తెల్లవారి నాపనియేమగునో! నేను ముత్యాల హారమును ముట్టుకోకుండ నుండినపక్షమున నెంతహాయిగా నుందును! అమ్మమ్మకు తెలియకుండ దానిని నేనెట్లు బాగుచేయఁగలుగుదును?" అని యొంటిగ తలపోయ మొదలుపెట్టెను. అప్పుడాచిన్నదానిమనసులో 'ఇం తటితోనైన చేసినతప్పిదము నొప్పుకొని నిజము చెప్పివేయుటయుక్తము' అని యెవరో చెప్పినట్టు మెల్లఁగావినఁబడెను. కాని మాణిక్య మామాట లను లక్ష్యముచేయక 'నిజము చెప్పినయెడల, అమ్మమ్మనన్ను శిక్షింపక వదిలిపెట్టదు. కాఁబట్టి నేనేదో సాధనమాలోచించి శిక్షతప్పించుకో వలెను" అని నిశ్చయించుకొనెను. ఆమెకప్పుడుతోఁచినయాలోచన తెల్ల వారి యెవ్వరును లేవకమునుపే తానుముందుగా లేచిముత్యములుదారము నకుఁగ్రుచ్చి హారముకూర్పవలెననితప్ప మఱియేమియు తోఁచలేదు. నిద్ర పోయి పెందలకడలేచి యాపనిచేయవలెననెడి యుత్సాహముతో తల గడమీఁద తలమోపెనుగాని యెంతప్రయత్నముచేసినను కంటికినిద్రరాక పఱుపుమీఁదపడి యాప్రక్కను ఆప్రక్కకును పొరలుచు, ఎప్పుడు తెల్ల

వాఁడు నాయని యెదురుచూడ మొదలుపెట్టెను. మధ్యమధ్య కొంచెము నిద్రపట్టుచువచ్చినప్పుడెల్లను, అమ్మమ్మ తెగినహారమును చూచినదనియో, తానుపూసలు గ్రుచ్చఁబోయినప్పుడు రంధ్రములో సూదియెక్కలేదనియో, ముత్యములుజాఱి యింటినిండ నొలికిపోయినవనియో, కలవచ్చి మరల మేలఁకువవచ్చుచుండెను ఈప్రకారముగా కలఁతనిద్రపోయిమాణిక్యము తెల్లవారకమును పేలేచి యిల్లునిశ్శబ్దముగానుండుటచూచి యెవ్వరును లేవనందుకు మనసులో సంతోషించి ముత్తవతల్లి లేవకమును పే హారముసిద్ధపఱిచి యెప్పటిచోట పెట్టవచ్చునని తలఁచెనుగాని దారము పేని ముత్యములు ముందు వేసికొని సూదిని గ్రుచ్చనారంభింపఁగానే తన వద్దనున్న సూదు లేవియు ముత్యములబొత్తలలో పట్టనందున మిక్కిలి ఖిన్నురాలయి యేమియుతోఁచక బలవంతముగా గుచ్చఁబోయి రెండు మూడు ముత్యములను పగులఁగొట్టి యేలాగుననైన లక్ష్మీదేవమ్మగారి చందుగపెట్టె తెఱచి దానిలోనిసన్నసూదులనుతీసి పని వేగిరము ముగింపవలెనని తొందరపడి లేచెను. కాని ముత్తవతల్లి చిన్న పెట్టె గదిలోనున్నను తాళముచెవి యామెపరుపుక్రింద నున్నందున దానినెట్లు తెత్తునాయని సంకోచించి తాళముచెవినిమిత్తము వెళ్ళినప్పుడామె లేచినయెడల సర్వమును బయలపడునేమోయని భయపడి సూదిలేక హారము బాగుచేయుట యసాధ్యమయినందున నెట్లయిన సాహసముచేసి తాళముచెవి తీసికొనిరావలెనని నిశ్చయించుకొని ధైర్యము తెచ్చుకొని మెల్లఁగా చప్పుడుచేయక నడచి ముత్తవతల్లివరుపు చేరి యామె గాఢనిద్రలో నున్నందున కపరిమితానందమునొంది పఱుపెత్తి తాళముచెవిపుచ్చుకొని యెవ్వరోశత్రువులు తఱుముకొనివచ్చుచున్నట్టు భయపడుచువచ్చి పెట్టె తాళముతీసి కావలసినసూది పుచ్చుకొని మరల తాళము వేయఁబోవుచుండఁగా నడవలో నెవ్వరోనడుచుచున్న ట్లడుగులచప్పుడు వినఁబడెను. అప్పుడాచిన్నది వేగిరపడి వేగిరము తాళమువేయవలెనని త్రొందరలో

తాళము తప్పసై పుస్తకమ్ తిప్పి నేతులువడక చేతిలోనిపెట్టె క్రిందపడలి పెట్టెను. అప్పుడందులోనున్న సూదులును, నూలుబంతులును, అంగుట ములును, కత్తెరలును, సమస్తవస్తువులును నట్టింట చెదరి నానాముఖముల పోయెను. అదిచూచి మాణిక్యము తత్తరపడి దబ్బుదబ్బున వస్తువులన్నిటి నేరి యల్లరిగా పెట్టెలోపడవేసి మూతవేయబోగా మూతపడక పోయెను; రామివచ్చి చూచిపోవునేమోయని భయపడి మూతగట్టిగా నొక్కగా లోపలనేదో పెళుక్కు నవిఱిగినట్టు ధ్వనివినబడెను. మూత తీసిచూడగా లక్ష్మీదేవమ్మగారి దంతముతో చేసిన యంగుటము రెండు ముక్కలయియున్నది రామివచ్చి తలుపుతీసి లోపలనేదో పనిచేయ నారంభించినందున, అదియేనిమిషమునవచ్చి చూచిపోవునోయనుభీతిచేత నేదోవిధముగా మూతవేసి తాళమువేసి పెట్టెయెప్పటిచోటపెట్టితాళము చెవి మరల ముత్తవతల్లియొక్క పఱుపుక్రింద పదిలముగా నుంచివచ్చి మాణిక్యము తనపనికికూరుచుండెనుగాని సూదిలోదారమెక్కింపబోఁ గా చేయి వడక మొదలుపెట్టి యాపనికే యెంతోసేపుపట్టెను సూది లో దారమెక్కించినతరువాత మనస్సులో నేదోచప్పుడయినట్టుభ్రమించి దిక్కులాలకించుచు, తలుపువద్దకు వెళ్ళిచూచుచు, హారము ను పయికితీసి గ్రుచ్చుచు చీమచిటుక్కుమన్న చటుక్కు నదాచి బట్టనూయుచు, ఒక్క వరుస గ్రుచ్చునప్పటికి రామివచ్చి అమ్మగారు చలిదిభోజనమునకు తీసి కొనిరమ్మన్నారని పిలిచెను పనిపూర్తికానందుకు విచారముగానున్నను వెంటనే వెళ్ళకపోయినయెడల ననుమానపడుదురని యెంచి సగము గ్రుచ్చినహారమును పూసలను పదిలముగా దాచి భోజనమునకువెళ్ళి, అవ్వ గారు గుమ్మమువద్ద నిలుచుండి యేదో యుత్తరమును చదువుకొనుచుం డఁగా మామూలుప్రకార మామెవద్దకువెళ్ళి కౌఁగిలించుకొనక మెల్లఁ గా నోరసిలి దారిచేసికొనిపోయి కంచమువద్దకూరుచుండెను.

లక్ష్మీదేవమ్మ జాబుచదివినతరువాత మనమరాలివంక చూచి ,అ

మ్మాయీ! నీకోసరమే నేను నూచుచున్నాను. అదియేమి?నీవుపాలిపోయి నట్టు కనఁబడుచున్నావు. నీచేతులు వడఁకుచున్నట్టున్నవి' అని దగ్గఱగా పోయి ,,ఆటలుబడలికచేత రాత్రినీకు జ్వరమురాలేదుగదా!"అని కణతలును ఱొమ్మును పట్టిచూచుచున్నది.

మాణి — నాకేమియు జబ్బులేదు — అని గద్గదస్వరముతో చెప్పి మఱింతవడఁక మొదలుపెట్టెను.

లక్ష్మి — ఆఱుబయుట మంచులో రాత్రి ఆడుకొన్నప్పుడు జబ్బు చేయక మానదు నీశరీరస్థితి చూచినతోడనే నాకంతయు తెలిసినది. ఈ యుత్తర మెవరియొద్దనుండి వచ్చినదో చెప్పుకోఁగలవా?

మాణి — చెప్పుకోలేను. నీవేచెప్పు.

లక్ష్మి — నీపినతండ్రి నృసింహారావుపద్దనుండి వచ్చినది. అతఁడు నీవిషయమయికూడ వ్రాసినాఁడు. ఆపంక్తులు చదివెదనువిను— ,,మాణిక్యము తిన్నఁగా చదువుకొనుచున్నదని విని మిక్కిలి సంతోషించినాను. అది యీపాటిఅబద్ధములాడుట మానివేసి సత్యసంధురాలయి యుండునని నమ్ముచున్నాను.—" అని బిగ్గరగా చదివెను.

ఆమాటలు చదివినతోడనే మాణిక్యము సిగ్గుపడి తలవంచుకొనెను. ముత్తవతల్లి పూర్వము చేసిన తప్పిదమును జ్ఞప్తికి తెచ్చినందున మనుమరాలు లజ్జనొందుచున్నదని తలఁచుకొనెను.

లక్ష్మి — అమ్మాయీ! జరిగిపోయినదానికివిచారింపఁబోకు. నీవు వెనుకచేసిన తప్పిదములనన్నిటిని నేనుమఱచిపోయినాను ఆవిషయమయి నీమీఁద నాకు కోపములేదు ఇఁకమీఁదుమాత్ర మెప్పుడునునీవబద్ధములాడి నన్ను మోసపుచ్చక బుద్ధిగలిగిబ్రతుకు. మీపినతండ్రి తనకొమారుని యుపనయనమునకు మిమ్మలినందఱిని తనయొద్దకు తీసికొనిరమ్మని వ్రాసినాఁడు

మాణి — నాకు బహుసంతోషముగా నున్నది. నేను విజయనగర

మెప్పుడును చూడలేదు నన్నుతీసికొని వెళ్ళుదువుకాదా?

లక్ష్మి—తప్పక తీసికొని వెళ్ళెదను. వేగిరము భోజనముకానీ. భ్రమరాంబనుకూడ తీసికొనివచ్చుటకై నేనీదినముననే మనుష్యుని పంపెదను మీఅప్పవచ్చినతరువాత మనమందఱమును గలిసి రెండుమూడుదినముల లో విజయనగరము మీపినతండ్రిగారియింటికి వెళ్ళుదము.

ఆమాటలు విన్నతోడనే మాణిక్యము తెల్లపోయి యావఱకున్న యుత్సాహమంతయుపోఁగా, ఈముత్యాలపేరెప్పుడు బాగుచేయుదునా, రేపు భ్రమరాంబవచ్చి తనముత్యాలహారమునుచూడఁబోయిన నాబ్రతు కేమగునా, అని యాలోచించుచు భోజనమయినతోడనే ముందుగా తానాపనిచేసి యీమధ్యాహ్నమవ్వగారు పరుండిలేచులోపల హారము సిద్ధముచేయవలెనని నిశ్చయించుకొని వడివడిగా తిండితినిలేచి యీవలికి వచ్చునప్పటికి సరస్వతి వీధిలోనుండి పరుగెత్తుకొనివచ్చి మాణిక్యము చేయిపట్టుకొనెను. ఆచిన్నదానిని చూచినతోడనే వెలవెలపోయి రాత్రి హారముమాట ముత్తవతల్లితో నెక్కడచెప్పిపోవునోయని భయపడుచు చెలికత్తెవచ్చినదని సంతోషించుటకుమాఱుగా తనజతకత్తె తన్నెప్పుడు విడిచిపోవునాయని మాణిక్యము లోపలకోరుచుండెను

సర—ఓసీ! నీవు తెల్లవారి యేలాగుననున్నావోయని చూడ వచ్చినాను రాత్రిమనయాటలో హారము—

మాణి – (అడ్డమువచ్చి తిన్నఁగాచెప్పనియ్యక) సరస్వతీ! నేను తిన్నఁగానే యున్నాను రాత్రి మనయాట యెంత యింపుగానున్నది! అంతసంతోషము నాకు మరియెప్పుడును కలుగలేదు.

సర—అయినప్పటికిని నీవెంతో విచారముగానే కనఁబడినావు. ఆపాడుముత్యాల—

మాణి—ఓసీ! నాక్రొత్తబొమ్మలపుస్తకము నీకు చూపించెదను ఈలాగునరమ్ము. (అని లాగుచున్నది)

లక్ష్మి — (కుట్టుమాని తలయెత్తిచూచి) ఓసీ! సరస్వతీ! ఆపాడు ముత్యాలేమిటే?

మాణి—ఏమియు లేదు నీకుట్టుపనిచూచుకో. అమ్మమ్మా! ఇదిగో నీనూలుబంతి బల్లక్రిందికి వచ్చినది పిల్లియేలాగున కొఱుకుచున్నదో చూచినావా?

లక్ష్మి—అయ్యో! నేనెంత జాగ్రత్తగానున్నను నూలుబంతి యే లాగుననో క్రిందపడిపోయినది. ఎంత తెలివిగలవారికిని కొన్నిసమయ ములయందు పొరపాటు రాకమానదు.

సర—అవ్వా! నీకేపొరపాటువచ్చినప్పుడు మాణిక్యమునకు ప్రమా దము సంభవించుట సహజమేకదా!

లక్ష్మి—సరస్వతీ! పొరపాటువచ్చినప్పుడు నేనుమాణిక్యము నెప్పు డును తిట్టను ప్రమాద మెంతటివారికయినను నుండును — ఎవ్వరైననా కావత్తులపెట్టె నందిచ్చెదరా?

మాణిక్యము కదలలేక మెల్లఁగా నడుగులు పెట్టుచుండఁగా సర స్వతి ముందు పరుగెత్తిపెట్టె తెచ్చి ముందుపెట్టెను. లక్ష్మీదేవమ్మ పెట్టె పుచ్చుకొని, తాళముతియ్యఁబోఁగా చెవితిన్నఁగాతిరుగక బలవంతముగా పట్టుపట్టి త్రిప్పునప్పటికి చటుక్కున మూత పయికిలేచి, లోపలివస్తువు లన్నియు చెదరి యుల్లరిగానున్నట్టు కనఁబడెను.

లక్ష్మి—అయ్యో! నాదంతపు అంగుటము! ఈపని యెవరుచేసి నారు? ఓసీ మాణిక్యమా! నీవు నాపెట్టెజోలికి పోయినావా?

ఆమాట విన్నతోడనే మాణిక్యము మొగము వెలవెలపాటతోం దరపడెను. దృష్టి తిన్నఁగాఁగలవారి కాచిన్నదానిచేష్ట లప్పుడే తెలిసి యుండును గాని, ముసలామెకు దృష్టి తిన్నఁగా ఆనదుగనుక మాణిక్యము యొక్క ముఖభావమును ఆకారవికారాదులును ఆమెకు తెలియకపోయెను.

లక్ష్మి — (కోపదృష్టితో) అమ్మాయీ! నాకు తెలియకుండ నా

పెట్టెతీసి వస్తువులన్నియు పాడుచేయుచున్నావా?

మాణి—(ధైర్యము తెచ్చుకొని) అమ్మమ్మా! నేనేమియు నెఱుఁగను. (అని తప్పించుకొనుటకయి మఱియొక యసత్యము పలుకవలసిన దాయెను.)

లక్ష్మి—(పెట్టె వెదకుకొనుచు) నీవెప్పుడయిన నిటువంటిపనిచేసి నప్పుడు చూచినయెడల నిన్ను తప్పక కొట్టెదను. అయ్యో! నూఱుబంతు లన్నియు చెదరి తారుమారుగానున్నవి నావెండిపోగు కనఁబడ దేమి? అయ్యో! గ్రహచారమా! (అని పెట్టెవిడిచిపెట్టి విచారింప మొదలు పెట్టెను.)

సరస్వతి మంచిదిగనుక పెట్టెలోనివస్తువులన్నిటిని క్రమముగా నమర్చి, అంతలో పాఠశాలకు పోవలసినవేళ సమీపించినందున చెప్పివెళ్ళి పోయెను మాణిక్యము మనసులో నుల్లాసముగా లేకపోయినను సరస్వతి వెళ్ళినందుకు సంతోషించెను అప్పుడు లక్ష్మీదేవమ్మగారు పెట్టెతనయొడిలో నుంచుకొని, అది యెవరుతీసికొని పోయియుందురాయని యాలోచిం చుచు వెండిపోగునిమిత్తము పెట్టెయంతయు వెతక మొదలుపెట్టెను కొంతసేపయినతరువాత రామిని పిలిపించి నీకీపెట్టెసంగతి యేమయిన తెలియునాయని బహువిధముల ప్రశ్నలువేసిచూచి, అది తనకేమియు తెలియదనిచెప్పఁగా వింతపడి, ఇదియంతయు పెద్దమాయగా నున్నదని యూరకుండెను.

మూఁడవ ప్రకరణము.

సాధారణముగా మాణిక్యముచలిదిభోజనమయినతరువాత ముత్తవకు పాఠములప్పగించి, కొంచెము సేపుకుట్టుపని నేర్చుకొని, అవ్వగారి సెలవు పొంది తరువాత మధ్యాహ్నభోజన సమయముదాఁక ఆడుకోఁ బోవు

చుండును. హారములప్పగించినతరువాత ఆటకు విడిచిపెట్టినకాలములో హారము బాగుచేయవలెనని తలఁచుకొని, వేగిరముహారములప్పగింతపెట్టి పోవలెనని ముత్తవవద్దకుపోయి హార మెప్పుడొప్పగించుకొందువని రెండు మూడుసారులడిగెను ఆమెధ్యానము మరియొకదానిమీఁద నున్నందున తిన్నఁగావినిపించుకోక "ఇప్పుడేమిత్తొందర? కొంచెము సేపు తాళు. అది మంచముక్రిందపడినదేమోతిరిగిచూడు ఒకవేళగోడకన్నములోనికిపోయి యుండునా?" అని వెండిపోగునుగురించి యాలోచించుచుండెను ఆమె చెప్పినప్రకారముగా మాణిక్యము పోగువెదకి యెక్కడను కనఁబడలేదని చెప్పి "అమ్మా! హార మొప్పగించుకోవా" అని మరలనడిగెను

లక్ష్మి—ఇఁక కొంచెము సేపుండు. నాకాయాసముగానున్నది. భక్ష్య మాఱు మంచముమీఁదికొరిగి లేచి యొప్పగించుకొనెదను. నాపెట్టి దొంగతనముగా నెవరుతీయుచున్నారో తెలిసికోవలెను

మాణిక్యము పుస్తకముముందుపెట్టుకొని ముత్యాలహారము సిద్ధము కాకముందు భ్రమరాంబవచ్చినపక్షమున తనపని యేమగునా యని చింతించుచుకూరుచుండెను. ఇంతలో లక్ష్మీదేవమ్మగారు లేచి "హార మొప్పగించు. ముందుగానాకు మీయప్పగారి ముత్యాలహారము కావలెను. అది యెక్కడనున్నదో నీవెఱుఁగుదువుకాదా? పోయిపట్టుకొనిరా" అనిపిలిచి చెప్పెను. హారముపేరు చెప్పఁగానే మాణిక్యముగుండెలు తటతట కొట్టుకొనఁగా "అమ్మా! హారమా?" అని మాటలు తడఁబడ నడిగెను.

లక్ష్మి—అవును. నీయప్పగారి ముత్యాలహారము. అదిపుట్టిననాడు మీయక్కయ్యకు నేనుకొనిపెట్టినది అదినాకు వేరొకపనికోసరము కావలెను. పోనీ నీవుతొందరపడుచున్నావు హార మొప్పచెప్పిన తరువాత పోయితేవచ్చునులే.

అనియొప్పగించుకోఁగా "ముత్యాలహార" మన్న పేరు చెప్పి నంతమాత్రముననే యాబాలికమతిపోయి, ఒకటిచెప్పఁబోయి యొకటి

చెప్పుచు పాఠమంతయు చెడఁగొట్టెను. ముత్తవతల్లిమనుమరాలి మనో వ్యాకులతకు నిజమయినకారణమేమో తెలిసికోలేక రాత్రిపొద్దుపోయిన దాఁక మేలుకొనుటచేత పాఠమురాకపోయెనని యెంచుకొని కొంచెము కోపపడి, మరల చదువుకునిపుస్తకముమీఁదవడవేసెను. ముత్యాలహారము బాగుచెయ్యవలెనన్న యభిలాషచేత మరలచదివి నిమిషములో నొక్క తప్పయిన లేకుండ పాఠమప్పగించి, తానుకుట్టవలసినదానిని మహావేగ ముగా కుట్టివేసిచూపఁగా, ముత్తవసంతోషించి మనుమరాలినిపోయి యాడుకొమ్మని సెలవిచ్చెను.

మాణిక్యము ముత్తవ్వ హారముసంగతి మఱచిపోయినందునకును తన్ను శీఘ్రముగా విడిచిపెట్టినందునకును పరమానందభరితురాలయి, వెనుకతిరిగిచూడక యొక్కపరుగున మేడమీఁదికిపోయి, తానుపెట్టెలో పెట్టిన పూసలనుతీసి ముందువేసికొని, చేతనయినంత వేగముగా సూదితో దారమునకు గుచ్చనారంభించెను. ఆప్రకారము వడిగా రెండుమూఁడు పేటలు గ్రుచ్చి, కడపటిపేట సగముగ్రుచ్చునప్పటికి ముత్యాలు చాలక పోయెను. ఏమిచేయుటకునుతోఁచక, అప్పుడాచిన్నదానికికలిగిన విచార మింతింతయని చెప్పనలవికాదు. ఆప్రకారముగా కొంతసేపు నివ్వెఱపడి యుండి, పోయినముత్యములు వెదకుటకయి రాత్రియాఁడుకొన్న పూర్ణమ్మ గారియింటికి పోయినకార్యము లేదనుకొని, అమ్మమ్మనన్ను వీధిలోనికిపంపదు గాని పోనిచ్చినపక్షమున ముత్యములమ్మెడిమంగడి నేనెఱుఁగుదును కనుక నిమిషములోపోయి ముత్యములుకొని హారము పూర్తిచేయుదునని తల పోయుచుండెను. ఇంతలోలక్ష్మీదేవమ్మగారు మెట్లవద్దకువచ్చి "అమ్మాయీ!" అనిపిలువఁగా నులికిపడి సగముగ్రుచ్చినహారమును పదిలముగా నొక మూలపెట్టి "ఎందు" కని క్రిందికి దిగి వచ్చెను.

లక్ష్మి—నిన్ను నేనుమూఁడు నాలుగుసారులు పిలిచినాను ముత్యాలహార మెందుకు తీసికొనివచ్చినావు కావు?

మాణి—(భయముచేత వడఁకుచు) అమ్మా! ముత్యాలహారమా? ముత్యాలహాలమా?

లక్ష్మి —అవును ముత్యాలహారమే. నీవిప్పుడేమో క్రొత్తగా స్వర్గములోనుండి దిగివచ్చినట్టు మాటాడుచున్నావు. నాకది యొకపనినిమిత్తము కావలెను ఆపనియేదో నీకు తెలిసినట్టయిన నీవింతకంటె వేగముగాఁబోయి పట్టుకొనివత్తువు

మాణి—నేను వెళ్ళి తీసికొనిరానా?

లక్ష్మి – పరుగెత్తుకొనిపోయి తీసికొనిరా—ఇదిగో నీరవికలును పరికిణీలును కుట్టుపనివాఁడు వచ్చినాఁడు నిన్న తెప్పించినబట్ట ముందుగా చింపించి తరువాత వెళ్ళు.

సమయమునకు కుట్టుపనివాఁడువచ్చుట మాణిక్యమున కెంతో యూరటగానున్నది క్రొత్తగుడ్డ చింపుటకును కత్తరించుటకునుతూనిక వేయుటకును చాల సేపుపట్టినది కుట్టవలసినవిధము చెప్పివేసి లోపలకు పోయి లక్ష్మీదేవమ్మగారు నృసింహారావు వ్రాసినదానికుత్తరము వ్రాసికొనుచుండెను. ఈసందడిలో ముత్తవతల్లి హారము మాట మఱచిపోయిన బాగుండునని మాణిక్యము కోరుచుండెను

ఆమె యాలాగుననే మఱచిపోయి, ఉత్తరము చేతఁబట్టుకొనివచ్చి „అమ్మాయీ! ఈయుత్తర మిప్పుడే టపాలోవేసిరావలెను. ఇక్కడికి దగ్గరనేగనుక నీవుపోయి టపాలో వేసివచ్చెదవా? రామిని నీబట్టలుతీసికొనివచ్చుటకయి చాకలిదానియింటికి పంపినాను. నాపోడిపోగు నిమిత్తము నేనెక్కడ వెదకినను కనఁబడలేదు నేను బల్లలన్నియు తీసినాను; మంచము లన్నియు నెత్తినాను. అది భూమిలోనికి మాయమయినట్టు కనఁబడుచున్నది అది తీసినవారెవరో యీసారి తప్పకుండ కనుఁగొనెదను. మనయింట మరియెవ్వరునులేరు. అది తప్పక రామిపనియై యుండును." అని చెప్పుచు జాబుచేతికిచ్చెను. నిర్దోషురాలయిన రామి

మీఁద ననుమానపడ్డప్పుడు మాణిక్యము మనస్సునకు నొప్పిగానుండి జరగిన సత్యమును చెప్పివేయుదమని బుద్ధిపుట్టినను, మరల నింతలో నిప్పుడు బయటికి పోవుచున్నానుగనుక ముత్యములుకొని హారము బాగు చేయవచ్చునని మనసు సమాధానపఱుచుకొని, ఉత్తరమును ముత్యాల హారమును చేతపుచ్చుకొని వీధిలోనికి నడచి, ఊచవలె ముత్యాలయంగడికి పరుగెత్తును అంగడికిపోయి లోపల నెవ్వరున్నారోయని వీధిలోని కిటికిగుండ తొంగిచూచునప్పటికి లోపల సరస్వతి కనఁబడఁగా దేహము కంపమెత్తి, నడవ కాళ్ళాడక సరస్వతి వెడలిపోయినతరువాత లోపలికి పోవలెనని తలుపుచాటున నిలుచుండెను. లోపలనున్నవా రందఱును నొకరితరువాతనొకరు వెళ్ళుచువచ్చిరిగాని యేవేళకును సరస్వతి వెడలి పోవుజాడ కనఁబడ లేదు. వేగిర మింటికిపోకున్న ముత్తవతల్లి యేమనునో, ఎవ్వరిని పంపునోయని, లోపలభయముగా నుండెను. అయినను ముత్యములు కొనకుండపోవుట కిష్టము లేదు ఈప్రకారముగా నాలోచించుచు నిలుచుండఁగా నింతలో లోపలినుండి యంగడివాని మనుష్యులొక పెద్ద పెట్టెను మోచుకొనివచ్చిరి. మాణిక్యము పరధ్యానములో నున్నందున వారినిచూడక పెట్టెమీఁద పడుటయేకాక చేతిలోనిముత్యాలపేరుజారి దూరముగాపడెను ఆమనుష్యులుదానినిచూడక పెట్టెదానిమీఁదపెట్టఁగా హారమునలిగి పొడుమయిపోయెను. అప్పుడే సరస్వతికూడ కావలసిన వస్తువులనుకొని యింటికిపోవుటకయి యంగడిలోనుండి వెలుపలికివచ్చెను.

సర—ఓసీ! మాణిక్యమా! నీవిక్కడనున్నావేమి? నీవేమోబెదరి యున్నట్టు కనఁబడుచున్నావు. కారణమేమి?

మాణి—ఏమియు లేదు. ఆపెట్టె తీసికొనివచ్చిన మనుష్యులు నా మీఁదపడ్డారు. అంతే మరేమియు లేదు.

సర—నీవస్తువేదో పడిపోయినట్టున్నది. అవునా?

మాణి—నావస్తువు పడిపోయినదా? ఏమియు పడిపోలేదు. నీకటు

వంటి యూహా యేలాగునపుట్టినది?

సర — కోపపడకు. నీవు క్రిందచూచుచున్నందున, ఏమో వెతకుచు న్నావనుకొన్నాను. సరే. పోకున్నమంచిదే. నాకుపనియున్నది. పోవలెను.

అని సరస్వతి వెడలిపోయెను. అప్పుడు మాణిక్యము జరగినసంగతి యామనుష్యులతో చెప్పి వెట్టియెత్తించవలెననుకొన్నను, అదివలిగిపోయి నదిగనుక, ఇంక నెత్తించిన కార్యము లేదని మరల నూరకుండెను. అంతే కాక యామనుష్యులేదో పనిమీఁద మరలలోపలికి పోయినారు వారు మరల నెంతసేపటికి వత్తురో తెలియదు. తానాపెట్టె నొక్కతెయు నెత్త లేదు ఇంటికడ అమ్మమ్మకోపపడునన్న భయముచేత వారువచ్చిన దాఁక నిలుచుటకు సాహసింపలేక, హారమునక్కడనే విడిచిపెట్టి యాచిన్నది విచారించుచు, కాళ్లీడ్చుకొనుచు మెల్లఁగా నింటివంక మరలెను.

నాలవ ప్రకరణము.

మాణిక్యము చింతాక్రాంతురాలయి పరిపరివిధముల విచారిం చుచు నింటికినడువఁజొచ్చెను. ఆమె చేసిన యొక్క మోసమువలన నెన్ని కష్టములు సంప్రాప్తమయినవి! అప్పగారి హారముపోయినది. చేసిన తప్పెప్పుడు బయలపడునోయను భయముచేత లోపలి నెమ్మదియం తయు చెడిపోయినది. అప్పుడుసహితము చేసినతప్పిద మొప్పుకొమ్మనియంత రాత్మ లోపల మెల్లఁగా చెప్పనారంభించెను. కాని మాణిక్యము "నేను మొట్టమొదటనే నిజము చెప్పివేసినయెడల, నేనెంత సంతోషముగా నుందును! మనచక్కనిముత్యాలపేరు పోయిన దని తెలిసినట్టయిన, అమ్మమ్మ యెంతవిచారపడునో! నేనింటికి వెళ్ళినతోడనే హారము తీసి కొనిరమ్మని యడుగును. అప్పుడు నేను హారముపోయినదని చెప్పవలసి వచ్చును. నేను నిజము చెప్పినను పోయినహార మిప్పుడు మరలరాదు.

అందువలన నాకుమాత్రము చీవాట్లుసంప్రాప్తమయి ప్రయాణమునిలిచి పోవును. నేను చెప్పకపోయినయెడల. ఎవ్వరునుకనుఁగొనలేరు. మాటాడ కూరకుండెదను" అని తలఁచుకొనుచు పోయెను. త్రోవపొడుగునను పిల్లలు మిక్కిలి యుల్లాసముతో గంతులువేయుచు సుఖముగా నాడు కొనుచుండిరి; కొందఱు పండ్లుమొదలయినవి కొని సంతోషముతో తిను చుండిరి; మఱికొందఱు ఆటవస్తువులను చేతఁబట్టి కేకలు వేయుచుండిరి. ఈరీతిగా తనతోడివారందఱును హాయిగా నుండుట చూచి మాణిక్య మునకు మరింతవ్యసనము కలిగెను గాని రేపు పినతండ్రిగారియింటికి పోయెదనని మనసుకొంత సమాధానపఱచుకొనెను

అయినను చాలసేపంతరాత్మ యూరకున్నదిగాదు ఏమితలఁచు కొన్నను మనస్సునకు ముందుగా ముత్యాలహారమే స్మరణకు వచ్చుచుం డెను ఇల్లుచేరిన తరువాత కూరుచుండఁబోయినను, ఆడుకొనఁబోయి నను, పాఠము చదువఁబోయినను, మరియేమి చేయఁబోయినను, నీవు చెప్పినది తప్పిదమనుమాయని యంతరాత్మ చెప్పి వేధింపసాగెను ఆవల నెంతచప్పుడగుచున్నను, ఎంతసందడిగానున్నను, అంతరాత్మనిశ్శబ్దముగా పలుకు ములుకులవంటి పలుకులు లోపల వినఁబడుచునే యుండెను.

మాణిక్యము లోపలికి పోవునప్పటికి ముత్తవతల్లి చావడిలో కూరుచున్నది. దాపునకు పోఁగనే యామె మనుమరాలినిచూచి "ఏమే! అమ్మాయీ! నీవెన్నిమారులు చెప్పినను ముత్యాలపేరుమాట మఱచిపోవు చున్నావు. వేగిరముపోయి తీసికొనిరా" అనిచెప్పెను. ఆమాటలు వినఁ గానే మాణిక్యమునకు మతిపోయినది. హారముపోయినట్టు తెలియవల సిన కాలము సమీపించినది; ఇఁక దాగెడు సదుపాయమేమియు కనఁబడ లేదు. అందుచేత నేమిచేయుదునా దైవమాయని కొంతసేపుచింతించి మాణిక్యము "నేను పడకగదిలోనుండి హారము తీసికొనిపోవుచుండఁగా నెవ్వరును చూడలేదు. నేనిప్పుడు చెప్పకపోయినపక్షమున, అమ్మమ్మ

యెప్పుడును నేనుతీసినాననియనుమానపడదు. దానివిషయమై యిప్పుడు నేనేమియుచెప్పను; అందాఁకనూరకుండి నేనూరికిపోయివచ్చిన తరువాత నిజమంతయు చెప్పి వేసెదను" అనినిశ్చయముచేసికొని, పట్టిపెట్టె చేతఁ బట్టుకొని మెల్లఁగా మేడదిగివచ్చి, గుండెలు తటతట కొట్టుకొనఁగా తెల్లపోయి సమీపమున నిలుచుండెను. ఎక్కడికో పంపఁదలఁచుకొన్నం దున రామి ప్రయాణమునకు సిద్ధముగా దాపున నిలువఁబడి యుండెను.

అప్పుడు లక్ష్మీదేవమ్మ తలయెత్తిచూచి ,,అమ్మాయీ! పెట్టెతెచ్చి నావా? నేనిదియెందుకు తెమ్మన్నానో చెప్పుకో" అని యడిగెను.

మాణి — నేను చెప్పుకోలేను_అని బెదరిబెదరి చూచుచు పెట్టెచేత గట్టిగాపట్టుకొని మాటలుతడఁబడ నిలుచుండెను.

లక్ష్మి—రత్నసెట్టి యంగడికి పంపి నీకుఁగూడ నిటువంటిహార మొకటి తెప్పించుటకయి రామినిపంపుచున్నాను. ఇప్పుడునీవ్రుయుక్తముగా నడుచుచున్నావుగనుకను, అదిగాక మీపినతండ్రిగారియింటికి రేపు వెళ్ళు చున్నాముగనుకను, మీయిద్దఱిలోభేదము లేకుండచేయుటకై తెప్పింపఁ బోవుచున్నాను అమ్మాయీ! ఏమి? నేను చెప్పినదేమియు వినఁబడనట్టు నావంక తేటిపాఱచూచుచు నిలుచున్నావు?

ఇప్పుడయినను మాణిక్యము తనవద్దకువచ్చి కౌఁగిలించుకొనునని యామెతలఁచెనుకాని యాచిన్నది దగ్గఱకురాక పెట్టె చేతఁ బట్టుకొని ముత్తవతల్లి మొగమువంకచూచుచు చిత్రపుబొమ్మవలె నిలుచుండి,పలుక వేమని ముత్తవతల్లి కేకవేయఁగా ,,అమ్మా! హారము లేదు. భ్రమరాంబ ముత్యాలహారము లేదు. పోయినది" అని తడఁబడుచు చెప్పెను.

లక్ష్మి—ఏమీ! పోయినదీ? ఏమిపోయినది? హారము పోవుటకు వీలులేదు పెట్టె నాచేతి కిమ్ము.

మాణి—అమ్మమ్మా! నిజముగా నేపెట్టెలో హారము లేదు. పట్టిపెట్టె యున్నది—అని యేడ్వమొదలు పెట్టెను.

లక్ష్మి—పెట్టెలో హారము లేదా? భ్రమరాంబమఱియొకచోట పెట్టినదేమో! నేను మేడమీఁదికిపోయి వెతకుదునా?

మాణి—అమ్మమ్మా! మేడమీఁదికిపోయిన కార్యము లేదు అది యెక్కడ లేదు—అని వెక్కి వెక్కి యేడ్వసాగెను.

లక్ష్మి—అమ్మాయీ! ఏడువఁబోకు. భ్రమరాంబ తనతోకూడ తీసికొనిపోయియుండును నేనుతీసికొని పోవద్దనుచుండఁగా తీసికొనిపోయినది. అది యెంతదుర్మార్గురాలో చూచినావా? పెట్టెయెప్పటిచోటనే తిన్నఁగానున్నదా?

మాణి—ఉన్నది—అని పెద్దపెట్టున నేడ్చెను.

అప్పుడు లక్ష్మిదేవమ్మగారు మనుమరాలిని తనదగ్గరకు తీసికొని కన్నులనీరు తుడుచుచు "అమ్మాయీ! హారమునిమిత్తమై యింతగా నేలయేడ్చెదవు? ముత్యాలహారము రేపీపాటికి మరలవచ్చును అదిభ్రమరాంబపాడుచేసినపక్షమున దానిమీఁదనాకు మహాకోపమువచ్చును." అని చెప్పి రామివంక తిరిగి "ఓసీ! రత్నసెట్టిసద్ద నటువంటిహారము లనేకములుండియుండవచ్చును. నీవుపోయి యొకటితీసికొనిరా" అని పంపివేసి తాను పెట్టె పదిలముగా వెదక నారంభించెను. రామివెళ్ళినతోడనేముత్తవ తన్నేమయిన నకుగునేమోయను భయముచేత, మెల్లఁగాజాఱి తాను మేడమీఁద పరుండుగదిలోనికిపోయిభయముచేతనుచలిచేతనుమంచము మీఁద ముసుఁగుపెట్టుకొని తానాదుర్మార్గకార్యము నేలచేసిపోతినాయని పశ్చాత్తాపపడ నారంభించెను నేనుకొంచెము దినములు త్వొందరపడకుండినయెడల నాకుకూడమంచిహారమువచ్చునుగదా, నేవింతలోకంఠహారము నేలతీసితినని విచారించుచుండఁగా, ముత్తవతల్లివద్దనుండి భోజనమునకు రమ్మని వర్తమానమువచ్చెను. అప్పుడమ్మమ్మవద్దకు పోయి మరల హారముమాట వినవలెనుగదా యని యాచిన్నదానికి మరింత మనోవేదన కలిగెను. కాని భోజనమువద్ద నామె యాప్రసంగమేమియు తీసికొని

రాలేదు. ఆమెమనస్సంతయు రేపటిప్రయాణసన్నాహముమీఁదనున్నది. అంతేగాక హారముమాట మరలతెచ్చి మనుమరాలిమనస్సునకు నొప్పి కలిగించుటకూడ నామె కిష్టములేదు కంచుముముందుకూరుచుండి భోజనము చేయుచుండఁగా మనుమరాలి ముఖమువంక తేఱిపాఱచూచి లక్ష్మీదేవమ్మ „అమ్మాయీ! నీదేహస్థితిచూడఁగా నాకు భయమగుచున్నది. నీవేలాగుననో కనఁబడుచున్నావు కారణమేమి?" అని యడిగెను. మాణిక్యము „మఱేమియులేదు. కొంచెము—" అని సత్యము నాలుకతుదకు రాఁగా నడఁచుకొని యూరకుండెను. లక్ష్మీదేవమ్మ „ముత్యాలపేరు కనఁబడకపోవుటచేత నీకు కొంచెము విచారముగానున్నది కాఁబోలును! రేపు భ్రమరాంబవచ్చినప్పుడు తీసికొనివచ్చును. తిన్నఁగాఅన్నముతిను" అని ధైర్యము చెప్పి, మంచముమీఁదపరుండి మనుమరాలిమనస్సులోని చింత పోవుటకయి నవ్వుచు కథలు చెప్ప మొదలుపెట్టెను ముత్తవతల్లి చెప్పుకథలచేత హారముకథ మఱచిపోయి మాణిక్యమెప్పటియట్లు సంతోషముతోనుండఁగా, ఆమెకథలుచెప్పుచునే తరువాత గడియకొకొక్క-కక్క-మాటచొప్పున సందర్భము లేకుండ చెప్పుచు కన్నులుమూసికొని మెల్లఁగా కునికెను. మాణిక్యము రేపటి ప్రయాణముసంగతి తలఁచుకొని, అప్పగారువచ్చుననియు, అందఱునుగలసి బండిలోపినతండ్రిగారియూరికిపోదుమనియు, సంతోషించుచుండఁగా నింతలో వీధిలోనుండి సరస్వతి లోపలికివచ్చెను జతకత్తెనుచూడఁగానే మాణిక్యమునకు గుండెలలో దిగులు పుట్టినది; కాళ్ళచప్పుడుచేత కన్నులు విప్పిచూచి ముత్తవతల్లి „సరస్వతీ! బాగున్నావా?" అనియడిగినమీఁదట ప్రాణములు బొత్తిగానే కుదుటలేవు. సరస్వతి „అవ్వా! బాగున్నాను" అనిచెప్పి మాణిక్యమువంకఁ దిరిగి „ఓసీ! నీతోనొక్క-మాటచెప్పుటకు వచ్చినాను. నిన్న మన మాడు కొన్నప్పుడు నీవికొన్ని—"అని చెప్పఁబోవుచుండఁగా చెప్పనియ్యకమాట కడ్డమువచ్చి మాణిక్యము „ఓసీ! నిన్ననీతోచెప్ప మఱచిపోయినాను

రేపు మేమూరికి వెళ్ళుచున్నాము మాఅప్ప రేపువచ్చును.'' అని తా నూరికిపోయెడుసంగతియు తరువాత తానక్కడచేయందలచుకొన్న కార్యములును ముత్తవతల్లిని మఱపించుటకయి తెంపులేకుండ చెప్ప మొదలు పెట్టెను. ఇంతలో దైవవశముచేత లక్ష్మీదేవమ్మగారు మరల కన్నులు మూసికొనఁగా నామెకు నిద్రాభంగము కలుగకుండ మాణిక్యము మెల్లగా గుసగుసలాడి చెప్పుచుండెను.

అప్పుడు సరస్వతి తనజేబులోనుండి యొక కాగితపు పొట్లమును తీసి "నిన్నరాత్రి మనమాడుకొన్నప్పుడు తెగిపోయిన హారములోని పూసలు దొరకఁగా పొట్లముకట్టి మాఅమ్మ నీచేతికిచ్చిరమ్మన్నది'' అని చెప్పి చేతికిచ్చెను. తీసికొనునప్పుడు చేయి తగులఁగా లక్ష్మీదేవమ్మగారు కన్నువిచ్చి చూచి "మీఅమ్మ నాకిమ్మన్నదా?'' అని యడుగఁగా మాణిక్యము త్తరముచెప్పినదానికవకాశమియ్యక తానందుకొని "లేదులేదు. నాకిమ్మన్నది. నీనిద్రకుభంగమువచ్చుననియే మేమేకాంతముగామాటాడుకొనుచున్నాము. మే మావలికి పోవుచున్నాము. నిద్రపో'' అని సరస్వతిని లాగెను. సరస్వతినడుచుచు "హారముసంగతి మీఅమ్మమ్మతో చెప్పినావా?'' అని ప్రశ్న వేసెను. లక్ష్మీదేవమ్మగారు నిద్రమబ్బులో సగము విని కన్నులు తెఱవకయే "హారముమాటా? దానికోసరము మీరు విచారించవద్దు. రేపీపాటికి మరలవచ్చును'' అని చెప్పి యూరకుండెను.

సర — ఓసీ! నీవెంత యదృష్టవంతురాలవే! మీఅమ్మమ్మకు నీ మీఁద బహుదయ.

మాణి —(నోరు మూసికొని) మనము అమ్మమ్మకు నిద్రాభంగము చేయుచున్నాము— అని దూరముగా లాగుకొనిపోయెను.

"నేనెవరినిద్రకునుభంగముకలుగచెయ్యను. వెళ్లుచున్నాను'' అని చెప్పి సరస్వతి నడవఁగా నప్పుడు మాణిక్యముగుండె కొంత కుదుట పడెను. తరువాత కొంతసేపటికి లక్ష్మీదేవమ్మగారు నిద్రలేచి మనుమరాలి

వద్ద పాఠమప్పగించుకొని కుట్టు నేర్పి యాటవిడుపిచ్చెను. ఆయాటలసందడి లోను ప్రయాణసంతోషములోను మాణిక్యము హారముమాట మఱచి పోయెనుగాని మధ్యమధ్య రేపు భ్రమరాంబ వచ్చినతరువాత నేమగు నోయని కొంత భయముకలుగుచువచ్చెను. రాత్రిభోజన మయినపిమ్మట నిద్రపోవుటకు మంచముచేరి పరుండునప్పటి కాచిన్నదాని యారాటము మరల ద్విగుణముగా నారంభమయినది. మఱచిపోదునన్నను మఱచిపో నియ్యక నిద్రపట్టనియ్యక యంతవఱకునుకునుకుపాట్లు పడుచున్న యంత రాత్మ యప్పుడు మేలుకొని చేసినదుష్కార్యమును జ్ఞప్తికి తెచ్చి బాధింప మొదలుపెట్టెను. అంతరాత్మ కన్నులకు కనఁబడక యతిసూక్ష్మముగా నున్నను, చెప్పెడుమాట పరుల కెవ్వరికిని వినఁబడకపోయినను, ఆశబ్దమా చిన్నదాని హృదయమున బిగ్గరగా నాటుకొని యెంత ప్రయత్నముచేసి నను నిద్రపట్టక తెల్లవాఱినదాఁక మంచముమీఁదపడి పొరలుచు నిమిష మొకయుగముగా రాత్రిపుచ్చెను. పాప మారాత్రి మాణిక్యమునకుఁ గలిగిన సంతాపము దేవునికే తెలియును గాని యిట్టిదట్టిదని మనకు వివరింప శక్యమయినదికాదు.

అ యి ద వ ప్ర క ర ణ ము.

——:o:——

మఱునాటియుదయమున మంచుకురిసి మిక్కిలి చలిగానుండెను లక్ష్మీదేవమ్మగారు ప్రయాణమునకు కావలసిన సాధన సన్నాహములు చేయుచుండెను మాణిక్యముకూడ పినతండ్రిగారియింటికి పోవలెననెడి యుత్సాహముచేత ముత్తవతల్లివెంట సందడిగా తిరుగుచుండెను. ఇంతలో చలిదిభోజనములకు వేళ అయినందున మనుమరాలికి కంచములో అన్నము వడ్డించి లక్ష్మీదేవమ్మగారు ‘‘ రెండుమూడుగడియలలో భ్రమరాంబ యింటికివచ్చును. రాత్రిపడ్డమంచుచేత దానికి బండిలో పడిసెము

పట్టునేమో!" అని చెప్పెను భ్రమరాంబ రెండుగడియలలో వచ్చునన్న మాట వినఁగానే మాణిక్యము గుండెలలో రాయిపడినది. అప్పగారియం దెంతో ప్రేమగనుక మఱియొకప్పు డయినపక్షమున నెంతో సంతోషముతో నెదురుగాపోయియుండును; భ్రమరాంబ లేనందున తనతోనాడుకొనువారు లేక ఖిన్నురాలుగా నుండియుండును. అయినను పాడుముత్యాలహారము మనస్సునకుతీఱనివ్యథ తెచ్చిపెట్టినది ఆముత్యాల పేరుసంగతి మాణిక్యమునకు తప్ప మరియెవ్వరికిని తెలియదు భ్రమరాంబవచ్చినతరువాత ముత్తెసరమునిమిత్త మెక్కడెక్కడ వెతకుదురో, భ్రమరాంబ యెంతఅల్లరిచేసి దానికోసరమేడ్చునో, కడపట నెవరిమీఁదపడునోయని మాణిక్యమునకు మనస్సులో దిగులుగానుండెను. భోజనముచేసి యీప్రకారముగా విచారించుచుండఁగా దడదడ బండియొకటివచ్చి వీధిగుమ్మములోనిలిచెను దానిలోనుండి భ్రమరాంబదిగివచ్చి పిలువఁగా నేముత్తవ పరుగెత్తుకొనిపోయి మనుమరాలిని కౌఁగిలించుకొనెను రామి పెట్టెమొదలయినవిదింపి తీసికొనివచ్చి లోపలపెట్టను. బండివానికికూలియిచ్చి పంపివేయఁగానే భ్రమరాంబ సంతోషముతో ముత్తవ మొగము వంక చూచి "అమ్మమ్మ! మనము చిన్ననాయనగారియింటికి విజయనగరమెప్పుడు వెళ్ళుదుము? నేనుచూచినవానిలో నంతమంచియూరు లేదు" అని, మాణిక్యమును చూచి "ఓసీ! చెల్లాయీ! నీవు సంతోషముగానున్నట్టు కనఁబడవు ఎందుచేత?" అని యడిగెను.

లక్ష్మీ—పూర్ణమ్మగారియింటి కాడుకోఁబోయిన నాటిరాత్రి నుండియు మాణిక్యముతిన్నగా లేదు కారణమేమో నాకు తెలియకున్నది.

భ్రమ — చెల్లాయీ! చిన్ననాయనగారియింటికి వెళ్ళఁబోవునప్పుడు నీవువిచారముగానుండఁగూడదు. అక్కడమన కెంత సంతోషముగానుండునో నీకు తెలియదు. నేను క్రిందటిసారి వెళ్ళినప్పుడు నాకు బహువినోదముగా నున్నది.

మాణి — అదియెటువంటిస్థలమో చెప్పు. అమ్మమ్మ యెప్పుడును చెప్పలేదు

లక్ష్మి — దానికేమి తరువాత చెప్పవచ్చునుగాని, భ్రమరాంబా! నేను తీసికొనిపోవద్దని చెప్పుచుండఁగా ముత్యాలహార మెందుకుతీసికొని పోయినావు?

భ్రమ — నేను ముత్యాలహారము తీసికొనిపోయినానా! నేనెప్పు డయిన నీవు చెప్పినమాట మీఱి యట్లు చేయుదునా? ముత్యాల పేరు నీవు పెట్టుమన్న యలమారులోనే దిగపెట్టిపోయినాను.

లక్ష్మి — మాణిక్యము చూచివచ్చి, అక్కడ లేదని చెప్పుచున్నదే.

భ్రమ — అక్కడనే తప్పకుండ నున్నది. నేను వెళ్ళి తీసికొనివచ్చి చూపెదను చూడు.

అని మహావేగముతో పరుగెత్తి మేడమీఁది కెక్కి, పెట్టెతీసి చూచి, కొంచెము సేపు క్రిందనుమీఁదను వెదకి మరలపరుగెత్తుకొనివచ్చి దీనముఖముతో, "అమ్మమ్మా' దాని నెవరుతీసినారు? నీ వేమి చేసినావు? నాచక్కని ముత్యాలహారము''' అని భ్రమరాంబ కన్నీళ్ళు విడువనారంభించెను

లక్ష్మి — నేనేమీ చేయలేదు. ఇది యేమో మాయగా నున్నది. ముత్యాలహారము పోయినది' నిశ్చయముగా పోయినది' ఎవ్వరు నెఱుఁగ మనుచున్నారు.

భ్రమ - అమ్మమ్మా! నేను నిశ్చయముగా నీవిచ్చిన పెట్టెలో పెట్టి ముత్యాలపేరలమారులో పెట్టినాను. ఎవరో దానినితీసికొనియుండ వలెను. అదియెగసిపోలేదుగదా? — చెల్లాయీ' నీవుతీసి పారవేసినావా?

అనఁగానే మాణిక్యము మొగమున కత్తివాటువేసినను నెత్తురు లేక మాటలు తడఁబడ "నేనా? ఆగదిలోని కమ్మమ్మ నన్ను పోనియ్యని సంగతి నీ వెఱుఁగవా?" అని యూరకుండెను

భ్రమ — నీవు తీసినావో లేదో నాకేసి చూచి నిజము చెప్పు.

అని కన్ను లెఱ్ఱచేసి చెల్లెలివంక చూడమొదలుపెట్టెను అప్పుడు తలమొదలుకొని పాదమువఱకును మాణిక్యముదేహ మంతయు కంప మెత్తఁగా మాటతెచ్చుకొని „నేనుతీయలేదు” అనితడఁబడుచుచెప్పెను.

లక్ష్మీ—అదితీసియుండదు. హారము మాణిక్యమేమిచేసికొనును? అదిపోయినదని తెలియఁగానే పెద్దపెట్టునవేడ్చినది ఇదిదానిపనికాదు.

అయినను భ్రమరాంబమాత్ర మంతటితో తృప్తి పొందలేదు. కాని మాణిక్యము హారముజోలికి పోయినందుకు నిదర్శనము లేవియు లేవు. కాఁబట్టి మరల వెతకవలెనని నిశ్చయించి భోజనమయినతరువాత, అందఱును జేరి పెట్టెలన్నియుతీసియు, బుట్టలు క్రింద ద్రిమ్మరించియు, పరుపులక్రిందను గూళ్ళలోను గోడుఁగుబల్లలమీఁదను వెదకియు, విసిగి పోయిరి కాని హారముమాత్ర మగపడలేదు. పోయినట్లు తెలిసి వెదకుట మాణిక్యమునకు ప్రాణసంకటముగానుండెను అప్పుడంతరాత్మ మేలుకొని మరల హృదయములో „నీవెంతహానిచేయుచున్నావో, అసత్య మాడుట వలన నెంతకష్టము కలుగనున్నదో, నీవుకనిపెట్టలేదు. ఇంతటనైనను నీతప్పి దము నొప్పుకో. అమ్మమ్మతో హారమువిషయములో జరిగిన దంతయు చెప్పివేసి, ఆమె చేసినశిక్షకు సహించి యూరుకో” అని మాటిమాటికి మొఱపెట్ట నారంభించెను. అప్పుడుసయితము మాణిక్యము చేసిన నేర మొప్పుకోలేదు. దుర్మార్గములో ప్రవేశించి దానిలోసాగినడిచినకొలఁదిని దానినుండి మరలుట యెక్కువకష్టముగా నుండును. అప్పుడు ప్రాణము విసిగి వెదకుట చాలించి ముత్తవతల్లియు మనుమరాలును మరల చావడి లోనికి వచ్చిరి. ఆవఱకనుకొన్నట్టు వారి కాదినము సంతోషదినముగా నుండలేదు అవ్వగారు తనపెట్టె యెవ్వరోతీయుటయు దంతపుటంగుటము పగిలిపోవుటయు, తలఁచుకొని విచారపడుచుండెను భ్రమరాంబ తాను తిరిగి యింటికి వచ్చునప్పటికి తనముత్యాలహారము నెవ్వరో యెత్తు కొనిపోవుటయు, తానాహారము నొక్కసారితప్ప మఱియెప్పుడును మెడలో

వేసికొనకపోవుటయు తన కెవ్వరును మరల కొనిపెట్టరనియు, ఎంచి ఖేదపడఁ జొచ్చెను ఆముగ్గురిలో మాణిక్యము మనోవేదన యింతం తని చెప్పనలవికానిది. క్రిందచూచుచు గడ్డముక్రింద చేయి పెట్టుకొని కూరుచుండి చింతించుచునప్పు డాచిన్నదాని గుండెలు పగిలిపోవునట్లు కనఁ బడెను. లక్ష్మీదేవమ్మగారు తనయింట నెవ్వరో దొంగతనముచేసిబొంకు చున్నవా రున్నారని విచారపడుచు ".నా వెండిచుట్టును ముత్యాలహార మును తీసినదుర్మార్గులెవ్వరో నేనుచెప్పలేను అదొంగతనము చేసినవారిని భగవంతుఁడెఱిఁగి యున్నాఁడుగనుక, ఆయన శిక్షింపకమానఁడు" అని చెప్పనారంభించెను. ఆమాటలు చెప్పుచున్నంతవఱకును మాణిక్యము తలవంచుకొని నేలచూచుచు, చీఁకటి పడినతరువాత పోయి ముత్తవ తల్లితో నిజమంతయు చెప్పివేసెద ననుకొనెనుగాని మరల తెల్లవాఱిన తరువాత సర్వముమఱచిపోయి యూరికిపోయివచ్చినతరువాత చెప్పెదు నని యూరకుండెను.

ఆ ఱ వ ప్ర క ర ణ ము.

మఱునాఁటియుదయమున దంతధావనము చేసికొనుచుండఁగా రామి తలుపు తీసికొనివచ్చి ".అమ్మా! ఇదిగో మీవెండిచుట్టు దొరకి నది" అని లక్ష్మీదేవమ్మగారిచేతి కిచ్చెను

లక్ష్మీ —(సంతోషముతో)పోయిననావెండిచుట్టును చూడఁగానే నాకు ప్రాణములు లేచివచ్చినవి నీ కిది యెక్కడ దొరకినది?

రామి — మేడమెట్లవద్ద చావడి తుడుచుచుండఁగా దొరకినది. కిటికీవద్ద మీరు కూరుచుండు బల్లకోటిక్రింద పడియున్నది.

అప్పుడు లక్ష్మీదేవమ్మగారు రామివంక కన్నులెఱ్ఱచేసి చూచి నదిగాని రామిమాత్రము భయపడక నిజము చెప్పినందున దృఢముగా నిలుచుండెను.

లక్ష్మి— అన్నిసారులు మేము బల్ల తీసి చూచినప్పటికిని కనఁబడకపోవుట వింతగా నున్నది

రామి—(దృఢముగా) ఆసంగతి నాకేమియు తెలియదు. నే నిప్పుడు బల్లక్రింద చీపురుతో తుడుచుచుండఁగా చీపురుకు తగిలి యీవలికి వచ్చినది.

లక్ష్మి—చీపురుతోనీవలికివచ్చినదేమి? ఎవరో నాపెట్టెతీసినవారే యీచుట్టుతీసియుందురు లేకపోయినపక్షమున నాపెట్టెముట్టుకోవలసిన పనియేమివచ్చినది? నేటియుదయముదాఁకనీకుకనఁబడకపోవుట యేమో నాకువింతగానున్నది ముత్యాలహారముకూడతరువాతనీకేదొరకునేమో!

ఆదినములక్ష్మీదేవమ్మగారెవ్వరితోనుమాటాడకమనుమరాండ్రను ముద్దుసహితము పెట్టుకొనక చిరాకుగానుండెను ఆమె పరధ్యానముతోనుండి కూరలలో రెండుమారులుప్పువేసెను; గంజివార్చుచు, అన్నము సగము గంజిలో పడిపోయినను చూడకుండెను. భ్రమరాంబ ముత్తవ తల్లిని పలుకరించి ప్రయాణముమాట ప్రసంగింపఁగా సందర్భములేక యొకదానికొకటి యుత్తరము చెప్పఁజొచ్చెను. భోజనమయినతరువాత ఆమె మనుమరాండ్రనిద్దఱిని మఱియొకచోటికి పంపివేసి చేతిలోదారమును సూదియు పెట్టుకొని కుట్టక ముత్యాలహారముసంగతియు వెండి చుట్టుసంగతియు నాలోచించుచు నొంటిగా కూరుచుండెను. ఆమె యాలోచించినకొలఁదిని ముత్యాలపేరుపోవుటకును వెండిచుట్టు పోవుటకును సంబంధమున్నట్టును, రామితప్పమఱియెవ్వరును సందేహింపఁ దగినవారు లేనట్టును, కనఁబడెను ఇంతవఱకును రామినడతయందామెకేమియు లోపమగపడలేదు. రామిమీఁద ననుమానమేకాని యీవిషయములో సహితము నిశ్చయముగా రామియేతీసినదనుటకు స్పష్టమయినసాక్ష్యము లేదు. వెండిచుట్టు తనంతట ఎగిరిరాదుగనుక, ఎవ్వరునుతీయకపోయిన పక్షమున మఱియెట్లీవలికి వచ్చినదని యామె తలపోయుచుండెను.

ఈప్రకారముగా తలపోయుచుండఁగా రామి మరల తలుపులు తీసికొనివచ్చి చేతిలోనున్న యొక కాగితపుచుట్టను తన యజమానురాలి ముందుపెట్టి "నాకిప్పుడొక కాగితపుపొట్లము దొరకినది అందులో భ్రమరాంబగారి హారములోని పూసలవంటి ముత్యములున్నవి" అని చెప్పెను.

లక్ష్మి—(కాగితము విప్పుచు) భ్రమరాంబ హారమా! ఇవి నీకెక్కడనుండి వచ్చినవి?

రామి—(కొంచెమయిన ననుమానింపక గంభీరముగా) ఉతుకుటకయి మాణిక్యముగారి చొక్కాను నూతివద్దకు పట్టుకొనిపోఁగా జేబులో నుండి జాఱిపడినవి.

ఆమాటలు చెప్పునప్పటికామె చేతులు వడఁకమొదలుపెట్టికొన్ని ముత్యములు క్రిందపడెను. ఆమె కొంచెముదిటవు తెచ్చుకొని "ఏమీ! మాణిక్యముచొక్కా? ఏచొక్కా?" అనితొందరగా నడిగెను.

రామి —మీరుతుకుమన్న మాణిక్యముగారి తెల్లపువ్వులచొక్కా. ఉతుకుటకు దులుపఁగానే దానిలోనుండి యీచిన్నపొట్లము జాఱిపడినది.

ఆమాటలు చెప్పినతోడనే లక్ష్మీదేవమ్మగారి మొగము కందగడ్డవలె నెఱ్ఱబడి, తరువాత క్రమక్రమముగా వర్ణముమాఱి తెల్లవడి పోయెను. అప్పుడామె "రామీ! నీవునిశ్చయముగా నిజమేచెప్పుచున్నావా? నేను దేనినయినను సహింతునుగాని యసత్యమెంతమాత్రమును సహింపను" అని చెప్పెను.

రామి —అమ్మా! నేను సత్యమునే చెప్పినాను. నేను సత్యము కాని దేదియుఁ జెప్పలేను. ఈచిన్న కాగితము—

లక్ష్మి —అవును! అవును! నీవు మరల చెప్పనక్కఱలేదు. ఇంతేకను ఈముత్యము లొకవేళ మనహారములోనివే కాకపోవచ్చును. అయినను మనహారములోనివిలాగుననే యీపూసలు కనఁబడుచున్నవి. అంతేకాక యివి యొకపేటలో సగమువఱకును వచ్చునట్టు కానఁబడుచున్నవి.

మాణిక్యము రాఁగానే దానినడిగి తెలిసికొనెదను రామీ! నీవిప్పుడుపో.

రామిని పంపివేసినతరువాత లక్ష్మీదేవమ్మగారొక్కతెయుఁగూరు చుండి యాలోచించుచు "ఇది మాణిక్యము పనియయియుండదు నా ముద్దులమనుమరాలిటువంటిపని చేయునని నేనెప్పుడును నమ్మఁజాలను. ఒకటిరెండుమాఱు లబద్ధములాడి కొంచెము మోసముచేసి నామనస్సునకు వెనుక సంవత్సరముక్రిందట కొంచెము నొప్పి కలుగఁజేయుటతప్ప, ఈనడుమ నెప్పుడును అటువంటిపని యేదియు చేసియుండ లేదు కాదు, మాణిక్యముపనికాదు. నిజముగా మాణిక్యమే యీపని చేసియుండిన యెడల, నాహృదయము పగిలిపోదా?" అనుకొనుచుండెను. ఆమెమనుమరాలెంతనిర్దోషురాలని భావించుకొన్నను, మనుమరాలి నడిగి తెలిసికొనువఱకును ఆమెమనస్సు కుదుటఁబడియుండలేదు ఆమెచీకుచికుక్కు మన్నను మనుమరాండ్రు వచ్చుచున్నారేమో యని వీధివంక చూచుచు తొందరపడుచుండఁగా, కొంతసేపటికి వారిమాట వినఁబడెను. భ్రమరాంబ పినతండ్రిగారియింటివద్దనున్న యుయ్యాలమంచములు, బొమ్మల పందిళ్ళు, ఆటదొడ్లు మొదలయినవానిని గుఱించి చెప్పుచుండెను మాణిక్యము ముత్యాలపేరుమాట మఱచిపోయి ప్రయాణము మాటలు వినుచు మిక్కిలి యుల్లాసముగానుండెను. కాని మఱియొకనిమిషములో నాయుల్లాసమంతయు పోయెను. ఆచిన్నదిలోపలికి వెళ్ళినతోడనే ముత్తవ తల్లి మనుమరాలిని పిలిచి "అమ్మాయీ! నీవీముత్యాలపోట్లముసంగతి యేమయిన నెఱుఁగుదువా?" అని యడిగెను. ఆక స్మికముగా నడుగఁగానే యులికిపడి తెల్లపోయి "అమ్మా! ఏముత్యాలు?" అనిభయముతో నడిగెను.

లక్ష్మి—అమ్మాయీ! భయపడకు. నాదగ్గరకురా, ఇవి భ్రమరాంబ ముత్యాలహారములోనివిలాగున్నవి. రామి నీచొక్కాజేబులో కనఁబడినవని చెప్పుచున్నది.

మాణిక్యమప్పుడు తానెఱుఁగనని తప్పించుకొనుట కాలోచించు చుండఁగా లోపల నంతరాత్మలేచి ‘‘నిజము చెప్పియొప్పుకో. లేనియెడల, ఈదోషము కేవల నిరపరాధులమీఁద పడును’’ అని బోధింప మొదలు పెట్టెను అంతటనైన మాణిక్యము సత్య మొప్పుకొనక ‘‘అమ్మా! ఏవీ! పూసలు చూడని’’ మ్మని యడిగెను.

లక్ష్మి—అవిగో పూసలు. అవి నిశ్చయముగా భ్రమరాంబహార ములోనివే. దాని కేమియు సందేహములేదు. అవినీజేబులోనికెట్లువచ్చి నవో నాకిప్పుడు తెలియవలెను.

మాణి — ‘‘నాకు తెలియదు’’ అని సంశయింపక, ఒకయసత్యము వలన మఱియొకయసత్యమును పలుకవలసినదయి, అంతరాత్మయొక్క మాట నలక్ష్యముచేసి, చటాలున చెప్పివేసెను.

లక్ష్మి — ఆలాగయినపక్షమున నీజేబులో ఇవి నీవు పెట్టనేలేదు? ఆసంగతి నీకు తెలియనే తెలియదు? నీఅప్పగారి హార మొప్పుడును నీవు ముట్టుకోనేలేదు? కాదా?

లేదని మనుమరాలు చెప్పఁగానే ముత్తవ మాణిక్యమును చేరఁ దీసికొని ‘‘అమ్మాయీ! మాణిక్యమా! నీవే యీపనిచేసియుండిన పక్ష మున నేనిఁక ముందెప్పుడును సంతోషము పొందియుండకపోదును. నీవు నన్ను మోసముచేసినందుకు నాగుండెలు పగిలిపోవును నీవునిజముచెప్పుట కయికూడ భయపడుటకు నేనెప్పుడైన నీమీఁద నిష్కారణముగా కోప పడినానా?’’ అని కన్నులనుండి బొటబొట నీరుకాఱ బుజ్జగింపసాగెను. మాణిక్యమున కేమిచెప్పుటకును ఏమిచేయుటకును తోచలేదు ముత్తవ తల్లి తనమీఁద కనఁబఱచిన ప్రేమచేత మాణిక్యమునకు మఱింతవేదన కలిగెను. కాని యాచిన్నది తన్నడిగినప్పుడెల్లను తానావిషయమేమియు నెఱుఁగనని పట్టుతో చెప్పుచురాఁగా ముత్తవతల్లి సంతోషించి, మనుమ రాలబద్ధమాడినయెడల తనకు ముత్యాలహారము పోయినప్పటికంటెను

వేయిరెట్లు హెచ్చుదుఃఖము కలిగియుండునని చెప్పి యోదార్చెను.

నాటిమధ్యాహ్నము లక్ష్మీదేవమ్మగారు రామినితనగదిలోనికిఁబిలిచి బిగ్గరగా మాటాడ మొదలుపెట్టెను. ఆ కేకలు విని మాణిక్యముతనపేరు కూడ వినఁబడఁగా నేమో తెలిసికొందమని వచ్చి యీవల తలుపునకు సమీపమున నిలుచుండెను.

లక్ష్మీ — రామీ! వెండిచుట్టు తీసికొన్నను నేను సహించి యూరకుందును. నీవాదోషమును నిర్దోషురాలయిన మాణిక్యముమీఁద మోపుటకు ప్రయత్నించుటమాత్రము నేను సహింపలేను. అందువిషయమయి నిన్ను నేను క్షమింపఁజాలను.

రామి—అమ్మా! నేను ముత్యాలహారమునుగాని వెండిచుట్టునుగాని తీయలేదు నాదికానిది చిల్లిగవ్వయైనను నేనెప్పుడును ముట్టుకోలేదు. ఈసంగతి మాఅమ్మకు తెలియును. నాజీవితకాలములో నేనెప్పుడు నొక్కయసత్యమునైన పలికియెఱుఁగనిమాట కావలసినయెడల మాతల్లి నడిగి తెలిసికొండి.

లక్ష్మీ—ఈపటుకు లేకపోయినను నీవిప్పుడబద్ధ మాడుచున్నావు. మూర్ఖముగా లేదనుటకంటె చేసినతప్పిద మెందుచేత నొప్పుకోరాదు?

రామి—అమ్మా! నేను నిర్దోషురాలను. చేయనినేరమును నేనెట్లొప్పుకోనును?

లక్ష్మీ — ఎన్నిసారు లడిగినను మాణిక్యము తా నెఱుఁగనని చెప్పుచున్నప్పుడు ముత్యాలు దానిజేబులో దొరకినవని చెప్పుటకు నీవెట్లుసాహసించుచున్నావు? ముత్యములు నడిచిపోయి చొక్కాజేబులో ప్రవేశించినవనుకొన్నావా?

అని కేకవేసి కన్నులెఱ్ఱచేసి కోపపడఁగా రామి మాఱుమాట పలుకక మొగమునకు కొంగడ్డముపెట్టుకొని పెద్దపెట్టున నేడువ మొదలుపెట్టెను.

లక్ష్మీ—ముత్యాలహార మేమిచేసినావో నీవిప్పటికిని చెప్పకున్నావు; ఇష్టమున్న యెడల నిన్నిప్పుడు నేను రాజభటుల కొప్పగించవచ్చును గాని నీవు చిన్నదానవుగనుక నీవిషయమయి నేను దయతలఁచుచున్నాను. నీవు దయచూపఁదగినదానవు కాకపోయినను నిన్ను పనిలోనుండిమాత్రము తీసివేసి యింతటితో విడిచిపెట్టుచున్నాను. ఈదినముననే నీవు మాయిల్లు విడిచి వెళ్ళిపో.

ఆమాటలనునప్పటికి మాణిక్యము దేహము కంపమెత్త నారంభించెను. ఇంతలో లోపలినుండి యెవ్వరో వచ్చుచున్నట్టు కాళ్ళచప్పుడు వినఁబడినందున మాణిక్యము పరుగెత్తుకొనిపోయి మంచముమీఁదపడెను. ఆచిన్నది యింతపని జరుగునని యెన్నఁడు ననుకోలేదు. తనసంగతిబయలపడునేమోయని యిప్పుడు మునుపటికంటెను భయ మెక్కువకాసాగెను; తాను చేసినతప్పిదమునకయి నిష్కారణముగా రామి శిక్షయనుభవింపవలసినగతి సంభవించినదిగదా యనియు లోపల వ్యధపడఁజొచ్చెను. రామితల్లి బీదదగుటయు, బీదదయినను ముతికిగుడ్డలుకట్టుకొనక సదా శుచిగా నుండుటయు, పండ్రెండేండ్ల వయస్సుగల రామితమ్ముఁడు కుంటివాఁడగుటవలన చంకకఱ్ఱలులేక నడవలేకుండుటయు, వాఁడు కుంటివాఁడయినను పిల్లలకు ముచ్చటయిన యాటవస్తువులను జేసియమ్మి యింటి అద్దె మొదలయినవానికి తల్లికి సహాయుఁడుగా నుండుటయు, తండ్రి భార్యను బిడ్డలను వదలివేసి దేశాంతరము లేచిపోవుటయు, అంతయు ఆచిన్నదానికి తెలియును. అందుచేత మాణిక్యము కన్నుల నీరుపెట్టుకొని ,, రామి తప్పిదము చేయనప్పుడు శిక్షించుటచేత అమ్మమ్మ మిక్కిలినిర్దయురాలుగా కనఁబడుచున్నది. నేను విజయనగరము చిన్నాయనగారి యింటికి పోయిరాఁగానే, అమ్మమ్మ నన్ను పదిదినములు గదిలోపెట్టి తాళమువేసి శిక్షించినను, నేను నిజమంతయు తప్పక చెప్పివేసెదను. అప్పుడు రామి మరలవచ్చి యెప్పటియట్ల సుఖముగానుండు

ను" అని తనలో తాను తలపోయుచుండెను. ఈలాగున ననుకొనుటవలన కొంతసేపు మనస్సునకూఱటగలుగఁగా, కన్నులుతుడుచుకొని మాణిక్య ము నెమ్మదిగా నుండెనుగాని, రాత్రి సమీపించినకొలఁదిని ఆచిన్నదాని మనస్సులో నేదోయాందోళనముపుట్టి దుఃఖమధికముకాసాగెను. తనకు చొక్కా తొడుగుటకును పనులుచేయుటకును పనికత్తె లెవ్వరును లేరు. ఇది యిట్లుండఁగా నింతలో భ్రమరాంబవచ్చి రామిని పరాభవపఱిచి పంపివేసిన విధమును, అది తాను చూచుచుండఁగా బిగ్గరగా నేడ్చుచు వెడలిపోయిన క్రమమును, వెళ్ళునప్పుడు తనతల్లిసంగతిచెప్పి యీసంగతి వినఁగానే తల్లిగుండెలు పగిలిపోవుననియు సిగ్గుచేత తా మెప్పుడును నలుగురిలో తలయెత్తుకొని తిరుగుటకు వలనులేదనియు చెప్పినధోరణిని, చెప్ప మొదలుపెట్టెను. ఆమాటలన్నియు మాణిక్యమున కన్నిశూలముల వలె హృదయమున నాటుకొని, ఆచిన్నది తనతల పరుపులో క్రుక్కుకొని కన్నుల నీరు విడువఁజొచ్చెను. కాని యిప్పటికిని తప్పిద మొప్పుకొనుటకు బుద్ధిపుట్టలేదు. ప్రయాణము మానలేకయు, అవ్వగారికోపమునకు భయపడియు, ఈవఱకే కార్యము బహుదూరము ముదిరినదిగనుకను, ఒకపట్టున నొప్పుకోలేక మాణిక్యము త్రొక్కటపడుచుండెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

మాణిక్యము తెల్లవాఱి నిద్రలేచెనుగాని యాచిన్నదానిమనస్సు మాత్ర మెప్పటియ ట్లుండినదికాదు. రామి యింట కనఁబడుచుండలేదు. అంతరాత్మ లోపలచేరి సదాపొడుచుచున్నందున, ప్రయాణప్రయత్నము వలనఁగాని మఱిదేనివలనఁగాని సంతోషము కలుగకుండెను. ఆచిన్నది వెలమొగముపడి యుత్సాహము లేనిదయి—"అయ్యో! ఒక్కరాత్రి యాపాడుపహార మేలవేసికొంటినా"—అని పరిపరివిధముల విచారింప సాగెను.

పాతములొప్పగించుకొన్నతరువాత ముత్తవతల్లి మాణిక్యమును పిలిచి ,,అమ్మాయీ! నేనును భ్రమరాంబయు నొకచోటికిఁ బోవుచున్నాము. నీవుకూడ మాతో వచ్చెదవా?" అని యడిగెను.

మాణి — మీతో నేనును వచ్చెదను. నాకు బహుసంతోషముగా నున్నది. మీ రెక్కడికి వెళ్ళుచున్నారు?

లక్ష్మీ — అమ్మాయీ! మేము రత్నసెట్టి దుకాణమువద్దకి పోవుచున్నాము మేముపోయెడుపని నీకునుసంతోషకరమైనదిగా నేయుండును.

రత్నసెట్టిపేరు చెప్పినతోడనే మాణిక్యముముఖము వివర్ణమయి యొక్కనిమిషములో ఆవఱకున్నయుత్సాహ మంతయు పోయెను.

లక్ష్మీ—రామి దుర్మార్గురాలయి యెత్తుకొనిపోయిన దని మీకు ముత్యాలహారము లేకుండఁజేయుట నాకిష్టము లేదు. మన మిప్పుడు రత్నసెట్టియంగడికిపోయి యతనివద్ద నేమియున్నవో చూతము. ఇద్దఱికొక్కహారము వంతు తెగదుగనుక, మీయిద్దఱికిని చెఱియొకహారమును కొని పెట్టవలెను కాఁబోలును! ఏమే? అమ్మాయీ!

మాణి—(గ్రుడ్లనీరుగ్రుక్కుకొనుచు గద్గదస్వరముతో) అమ్మమ్మా! అక్కఱలేదు నాకు హార మక్కఱలేదు. భ్రమరాంబకుమాత్ర మొకటి కొనిపెట్టు చాలును.

లక్ష్మీ — (చిన్నమనుమరాలిని ముద్దుపెట్టుకొని,)నీవుమంచిదానవు. అటువంటియన్యాయము నేనునీకెప్పుడునుచేయను నీకుకూడ తప్పకకొని పెట్టెదను. రామి నూరకవదలివేసినందుకు నాకువిచారముగా నున్నది. మనము దానిని రాజభటుల కొప్పగించెదమని బెదరించినపక్షమునఁజడిసి నిమిషములో ముత్యాలహారము తెచ్చి మనది మన కిచ్చివేసియుండును. అసత్యము లాడువారికి శిక్ష కాకమానదు గనుక దాని కెప్పుడో శిక్ష కలుగును గాని కలుగకపోదు

ఆమాటవినఁగా నేమాణిక్యమునకు లోపలినుండిభయమునుదడ

కను ఫుట్టుకొనివచ్చి దేహముకంపమె త్తసాగెను. అప్పుడుమనుమరాండ్ర నిద్దఱిని వెంటఁబెట్టుకొని లక్ష్మీదేవమ్మగారు రత్నసెట్టియంగడికి ప్రయాణ మాయెను. వారు నడఁచినకొలఁదిని మాణిక్యముగుండెలు తటతటకొట్టు కొన మొదలుపెట్టెను సరస్వతి యెక్కడ యెదురుపడునో, ఒకవేళ దుకాణములోనికి వచ్చునో, హారముసంగతియంతయు నెక్కడ బయల పడునో, అని ఆచిన్నదానిమనస్సు పిచపిచలాడుచుండెను. సరస్వతి యీడుపిల్ల యెవతెదూరమునుండికనఁబడినను వెనుకజంకిబెదరుచూపులు చూచుచుండెను. వారు దుకాణము చేరఁగానే మాణిక్యము ముత్యాల హార మక్కడ నున్నదేమోయని యరుగువంకఁ జూచెనుగాని యక్కడ హారముగాని పెట్టెలుగాని యేమియు లేకపోవుటవలన, కొంచెముగుండె కుదిరియుండెను. అది యెవ్వరో తీసికొనిపోయియుందురుగనుక నిర్భయ ముగానుండవచ్చునని కొంచెము సంతోషించి ధైర్యముతో కొట్టులో నడుగుపెట్టెను అక్కడ వస్తువులు కొనవచ్చినవారనేకులున్నను సరస్వతి మాత్రములేదు. అందుచేత మఱింత ధైర్యము వచ్చి మాణిక్యము తన చుట్టునున్న వస్తువులవంక స్వేచ్ఛగా ముచ్చటపడిచూచి చేర మాడుచు ముత్యాలహారమువచ్చునని సంతోషముగానుండెను

రత్నసెట్టి స్వయముగానేకంఠహారములన్నియుతీసిచూపమొదలు పెట్టెను. అవి మిక్కిలి యందమయినవిగనుక, ఒకదానికంటె నొకటి సొగసుగా కనఁబడి యెంతసేపుచూచినను చూడనే మనసగుచుండెను. ఈసమయములో రత్నసెట్టి చేతిసమీపముననలిగిపోయినకాగితపుపొట్లి మొకటిమాణిక్యముకంటికగపడెను. దానిమీఁదస్పష్టముగా,,పూర్ణమ్మ" యను పేరు పెద్దక్షరములతో కనఁబడుచున్నందునదానిలోపలనేమున్న దో మాణిక్యమున కప్పుడే పొడకట్టెను. వెనుకటిదినమున ముత్యములు కొనుటకయి తానువచ్చినప్పుడు దురదృష్టవశముచేత పడిపోయిన ముత్యాలహార మిప్పుడు నలిగియుండియు తనమీఁద సాక్ష్యమిచ్చితన్ను

చితుకఁగొట్టినపగ సాధించుకొనుటకయి సిద్ధముగానున్నట్టు కనఁబడెను. దానిని చూచినతోడనే మాణిక్యమునకు కలిగిన భయమింతంతని చెప్ప శక్యము కాదు. చిరిగిపోయిన కాగితపు సందులోనుండి కొన్ని పూసలీవలికి కనఁబడుచుండెను. భ్రమరాంబయు లక్ష్మీదేవమ్మగారును సమీపముననే యున్నందున వారిలో నెవరికంటఁబడునో తనగుట్టెక్కడ బయలపడునో యని గుండెలు తటతట కొట్టుకొనసాగెను. అంతేకాక రత్నసెట్టికీహారము సంగతి తెలియునేమో, తనమంత్రపతల్లికి చూపుటకొఅకే యక్కడనుంచి యున్నాఁడేమో, అనికూడ లోపలమఱింత భీతిగానుండెను. కంఠహారము లన్నియు చూచినతరువాత లక్ష్మీదేవమ్మగారు నాకు కావలసిన విటువంటివి గావు ముత్యాలహారములు కావలెనన్నప్పుడు రత్నసెట్టి ‘యిటువంటిదా?’ అని కాగితపు పొట్లమువైపునకు చేయి చాపఁగానే మాణిక్యము ప్రాణములు పీచుపీచుమనసాగెను. ఆతఁడావంక చేయిచాచిమఱియొకమూటతీసి ముత్యాలపేరులు చూపమొదలుపెట్టెను. మాణిక్య మెప్పుడీగదిలోనుండి లేచిపోదుమాయని త్వొందరపడినకొలఁదిని బేరమాలస్యమయి యెప్పటికిని కొట్టువిడిచిపెట్టి పోవుదారి కానఁబడనట్టుండెను. కొంతసేపటికామె ముత్యాలహారములు రెండును సులోచనములజోడును దంతపు అంగుటము నుకొని యీవలకువచ్చినమీదట మాణిక్యముగుండె కుదుటఁబడినోటి వెంబడిని మాటవచ్చి కొంచెము నవ్వుమొగమగపడెను లక్ష్మీదేవమ్మగారును హారముకొని యిచ్చినందుకు సంతోషముగానున్న దనుకొని అమ్మాయీ! ఇది నీవు పోఁగొట్టుకొన్నయెడల మరల నెప్పుడును కొని పెట్టను. కాఁబట్టి దీనినిభద్రముగా నుంచుకొమ్ము” అని చెప్పెను. ఇంటికి పోఁగానే హారములను పదిలముగా పెట్టెలోవేసి తాళమువేయుమని భ్రమరాంబ చెప్పెను.

ఇల్లుచేరిన తరువాత ప్రయాణముసంగతి తలఁచుకొని మనుమరాండ్రు సంతోషపడుచు గవ్వలాటకు మొదలుపెట్టిరి. అప్పుడు మాణి

క్యాయు తనమనసులో సుఖముగా విజయనగరము పోవచ్చుననియు, సర స్వతి రొంపచేత బాధపడుచున్నదిగనుక తాముబయలుదేఱులోపల రా దనియు, అప్పగారికిని తనమీఁద ననుమానము కలుగలేదనియు, భ్రమ రాంబకు పోయినహారము మరల వచ్చినదనియు, తలఁచుకొని యుల్లాస ముగానుండెను అంతరాత్మసహితము మునుపటివలె నంతగాబాధించు చుండలేదు. నిష్కారణముగా రామియొక్క జీవనమునకు భంగము కలిగినదిగదాయని కొంతవిచారముగానుండెనుగానిము త్తైవదీర్ఘ క్రోధము కలదికాదుగనుక తిరిగి వచ్చినతర్వాత మరల పిలిపించి పని యియ్య వచ్చునని మనస్సు సమాధాన పఱుచుకొనుచుండెను ఇంతలో లక్ష్మీ దేవమ్మగారిబాల్యసఖియైన విశాలాక్షి యనునామెవచ్చికూరుచుండి తా నొక ముఖ్యమయిన పనిగలిగి మాటాడవచ్చితినని చెప్పి సంభాషింప మొ దలుపెట్టెను. ఈమెయే మొట్టమొదట రామివిషయమయి లక్ష్మీదేవమ్మ గారితో చెప్పి పనివేయించినది ఇప్పుడామె రామినిగుఱించి మాటాడుట కొఱకే వచ్చినది.

విశా—నేను రామిని బాల్యమునుండియు నెఱుఁగుదును దాని కంటె యోగ్యురాలును సత్యసంధురాలును నాకు మఱియొకతె కనఁబడ లేదు. ఇందులో నేదో మీదే పొరపాటయియుండును

లక్ష్మి—(కోపము తెచ్చుకొని) దానిని యోగ్యురా లనవలసినదే! అందుచేత నేకాఁబోలును నాపెట్టెతీసిదానిలో వెండిచుట్టపహరించిభరించు కోలేక భయము చేత మరలనిచ్చివేసినది.

విశా—రామితీసినట్టు నిదర్శనమేదియులేదు నీపెట్టె రామి తీయు చుండఁగా నెవ్వరైనఁ జూచినారా?

లక్ష్మి—ఎవ్వరునుచూడలేదు. ఎవ్వరునునెఱుఁగకుండ నెట్లు తీయ వలెనో దానికి తెలియును ముత్యాలహారము తీసినప్పుడుకూడ నెవ్వరును చూడలేదు. అయినను ముత్యాలహారము రామియేతీసినది. రామితియ్యక

పోయినయెడల మఱియెవ్వరు తీయుదురు?

విశా—(కొంచెముసే పాలోచించి) అయినను రామితీసినదని నేననుకోను రామి తానుతీయలేదని ప్రమాణముచేసి చెప్పుచున్నది. అది యసత్యముపలుకఁగా నేనెప్పుడును వినియుండలేదు. కొంచెము కాలములోనే సత్యముబయలపడి రామినిర్దోషురాలని నీవే తెలిసికొందువని నాకు నమ్మకమున్నది

లక్ష్మి—ఎవ్వరును తీయకుండ వస్తువులు తమంత నడిచిపోవు. నామనుమరాండ్రు తీసికొందురని నీవుచెప్పఁజాలవుకదా? భ్రమరాంబ గ్రామములోనే లేదు. మాణిక్యము తనదికానివస్తువు ముట్టుకోదని నేను రూఢిగా నమ్మెదను.

ఈమాటలనునప్పటికి మాణిక్యము చేతులు వడఁక మొదలుపెట్టి పందెమువేయుటకు చేతులాడకయుండెను.

విశా—నీమనుమరాండ్రు తీసినారని నేనెంతమాత్రమును చెప్పలేను తగినంత నిదర్శనములేనిదే రామిమీఁద దోషముమోపి దాని నపఖ్యాతిపాలుచేసి యావజ్జీవమును వేఱొకచోట జీవనము పుట్టకుండునట్లు పంపివేయుట క్రూరముగా నున్నదని నాయభిప్రాయము. దానికిప్పుడు పదియేనవ సంవత్సరము.

లక్ష్మి—దానివయస్సెంతయినను నాకువిచారములేదు అబద్ధములాడువారిని మాయింట నుంచుకొనుట నాకిష్టములేదు.

విశా—తల్లి గొప్పయాపదలోనుండి యొక్కపూట తిండికే జరగకుండనున్న యిటువంటి సమయములో పంపివేయుట నాకున్యాయముగా తోచదు.

లక్ష్మి—అది దానితప్పిదమేకాని నాదోషమేదియులేదు. రామి తల్లిని నేనేకొందఱికొప్పగించినాను. బయలపోయి పనిచేసికొని బ్రతుకవచ్చును.

విశా—అదియిప్పుడిల్లువిడిచి పోవల్లకాదు. ఆటవస్తువులుచేసి విక్రయించి గడించుచుండెను దానికొడుకు కుంటివెంకఁడు వ్యాధిగ్రస్తుఁడయి యున్నాఁడుగనుక వానినివిడిచి వెళ్ళనల్లకాదు. వాఁడు నెలదినములనుండి బొత్తిగామంచమెక్కినాఁడు ఇప్పటిస్థితినిబట్టివానికి రోగము కుదురునని నాకుతోచదు. పాపము! వాఁడు సంపాదించెడిది యింటిఅద్దె మొదలయినవానికి సరిపోవుచుండెను వాఁడు మిక్కిలి మంచివాఁడు; ఒక్క నిమిషమయినను వ్యర్థపుచ్చక యేదోయొక పనిచేయుచుండెడి వాఁడు.

భ్రమ—అనేకపర్యాయములు రామికూడ అదేప్రకారము చెప్పఁగా విన్నాను చెల్లాయీ! వాఁడు పగలెల్లను కూరుచుండి చిత్రమయిన ఆటబొమ్మలు చేయుచుండునవియు, తల్లి బయలికివెళ్ళినప్పుడు చంకకఱ్ఱలతోనడిచి పనిచేయుచు ఇంటికి కావలికాచుచుండునవియు, తల్లితిరిగి వచ్చునప్పటికి పొయిమంటచేసి సమస్తము అమర్చువాఁడనియు, రామి చెప్పినమాటలు నీకు జ్ఞాపకము లేదా? ఆకుంటివానినిగుఱించి మన మేమేమో విన్నాము. అవి అన్నియు చెప్పఁగలవా?

మాణిక్యము నోటినుండి స్పష్టముగా పయికిరాకుండ నేవ్రో తడబాటుమాటలు కొన్నిచెప్పి అప్పగారిని మరల ఆటకు మరలింప ప్రయత్నించెను

భ్రమ—నీవు గడియగడియకు వారివంకచూచి చెవియొగ్గివారి మాటలువినుచు పరధ్యానముతో నుండుచున్నప్పుడు ఆడినప్రయోజనము లేదు నేను ఆకుంటివానిసంగతి వినవలెను—విశాలాక్షమ్మగారూ! వానిని గుఱించి మరికొంతచెప్పెదరా?

విశా—వానికి వ్యాధి ఆరంభమయినప్పుడు మొదటిదినము మంచముమీఁద మెల్లఁగా కూరుచుండి, ఆటవస్తువులు చేయుటకు తనపని ముట్లు తెచ్చియిమ్మని తల్లినడిగినాఁడు. తల్లి బీదదనియు తానుపనిచేయని యెడల జీవనము జరగదనియు వానికి చక్కఁగా తెలియును అయినను

వాఁడశక్తతవలన పనితిన్నగాచెయ్యలేక కొంచెముసేపు కఱ్ఱచెక్కి తేపు చేసెదనని పనిముట్లు క్రిందపడవేసినాఁడు కాని ఆరెండవదినము వాఁడు పనిముట్లపేరే తలపెట్టలేదు. ఆపనిముట్లన్నియు నట్టింటపడి పొరలాడు చున్నవి. వానికిఁక ముందెప్పుడును పనిచేయక యే పోవచ్చును.

భ్రమ—(కన్నుల నీరు కార్చుచు) వాఁడు చచ్చిపోవునని మీారు శోచుచున్నారా?

విశా—నాకాలాగునసే తోచుచున్నది నాలుగుదినములక్రిందటి వఱకును వానిదేహము స్వస్థపడి వాఁడు మరల పనిచేసికోవచ్చునని మా కందఱికిని ధైర్యముండెను. రామి యవమానము విన్నప్పటి నుండియు వానిగుండెలు పగిలిపోయి, బెంగపెట్టుకొని వాఁడతకంతకు కృశించు చున్నాఁడు వాఁడు బ్రతుకుదుర్ఘటమని వైద్యుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

"ఓమాణిక్యమా! ఇదియంతయు నీవుచేసిన దుర్మార్గము. రామి నిర్దోషురాలని నీవెఱుఁగుదువు. ముత్యాలహారము తీసినవారెవరో నీకు తెలియును. నిజమొప్పుకొని యింతటనైనను చేసిన నేరమేల చెప్పివేయ కున్నావు!" అని యంతరాత్మ లోపల పొడువనారంభించెను.

విశా—వానితల్లి తెలివితక్కువపనిచేసినది రామి సంగతి వాని తో చెప్పకూడదు. వాఁడు మిక్కిలి జబ్బుపడియున్నందున వానిమనస్సున కామాటలు గాలమువలె నాటుకొన్నవి. వానికంతటితో మతిపోయి రాత్రితెల్లవాఱువరకు తెలివిలేక తప్పుమాటలాడ మొదలుపెట్టినాఁడు. వాఁడాయవస్థలో మంచముమీఁద లేచికూరుచుండి హారము తనకుతప్పక దొరకుననియు. రామి దానితీసికొనిపోయి మరల పెట్టెలో వేయఁగానే లక్ష్మీదేవమ్మగారికోపము పోవుననియు కేకలువేయుచు ముత్యాలహారము నిమిత్తము మంచమంతటను తడవమొదలుపెట్టెను. పూచికపుడకల వలె నున్న చేతులతో వాఁడు దిండ్లుమెల్లగా కదలించి వెదకఁబోయినప్పుడు నాకెంతో జాలివేసినది. అప్పుడు రామియు తల్లియు పట్టుకొని వానిని

మరల పరుండఁబెట్టిరి కాని వాఁడు తెల్లవారినదాఁక కొంత సేపు తన్ను వెదకనిచ్చినయెడల హారము తెచ్చియిచ్చెదనని చెప్పుచు, మఱికొంత సేపు రాజభటులువచ్చినట్టును దొంగతనము చేసినందునకయి రామిని పట్టుకొని తీసికొనిపోవుచున్నట్టును భావించి రామి నిర్దోషురాలనియు దానిని తీసి కొనిపోవలదనియు హారము దొరికినదనియు వడఁకుచు పలవరింపుచుండెను.

ఈమాటలు చెప్పునప్పుడు మాణిక్యముయొక్క యంతరాత్మ యింతింతనరాని బాధ పెట్ట మొదలుపెట్టినందున మాణిక్యము మొగమున కొంగడ్డము పెట్టుకొని యేడువనారంభించెను. "నామూలముగా నిరపరాధియయిన కుంటివాఁడు చావుబ్రతుకులమీఁద నుండఁగా నేనెట్లుబంధువులయింటికిపోయి సుఖముగా నుండఁగలను? నేను నిజ మిప్పు డమ్మమ్మకు చెప్పివేసెదను." అని నేలవంక చూచి "నేనేమిచెప్పను? ఏప్రకారముగా మొదలుపెట్టను?" అని విచారించి ముత్తవతల్లివంకతిరిగి మెల్లఁగా మాటతెచ్చుకొని "అమ్మమ్మా!" అనెను. ఇంతసేపును విచారముగా నుండి యామె యేమో ఆలోచించుచున్నందున మనుమరాలి హీనస్వర మామెకు వినఁబడలేదు. అప్పుడు మాణిక్యము గొంతు సవరించుకొని "అమ్మమ్మా!" అని మరల ననఁబోయెనుగాని మాటరాక మునుపటి కంటెను స్వరము గొంతుకలో వడఁగిపోఁగా విశాలాక్షమ్మ వెళ్ళినతరువాత చెప్పవచ్చునని యూరకుండెను.

విశాలాక్షమ్మ వెంటనే వెడలిపోయినది. కాని మాణిక్యము మాత్రము ముత్తవతో నిజము చెప్పలేదు. చెప్పినయెడల ముత్తవతల్లి కెంత కోపమువచ్చునో యేమిచేయునో యని యొకభీతికలిగెను. అదిగాక ప్రయాణమునిమిత్తము బండి కుదిర్చిసిద్ధముగా నుంచియున్నారు. కాఁబట్టి యిప్పుడు చెప్పివేసినయెడల ప్రయాణమునకు భంగమువచ్చునుగనుక మరలరాఁగానే చెప్పివేయవచ్చునని మాణిక్యము తలఁచుకొనెను. కాని యాచిన్నదాని మనోవేదన యింతింతని వర్ణింపతరముకాదు. అంత

యవమానముపొంది పేగుచెడిపోయి తిండికిలేక తమ్ముఁడుచావు బ్రతుకుల మీఁదనున్న రామిమనస్సుకూడ నింతకంటెసుఖముగా నుండెను. అంత రాత్రి బిగ్గరగా నిందించుచున్నట్లు వినఁబడుచున్నందున, ఆమాటలు మంత్రవతల్లికెక్కడవినఁబడునో యని మాణిక్యము వడఁకఁజొచ్చెను అందు చేత దూరముగా పోయి యేమియుతోఁచక యీసంగతి మఱచిపోవలె నని పుస్తకమువిప్పెనుగాని పుస్తకమునం దక్షరములు కనఁబడక కుంటి వానిరూపము మనస్సునకు పొడకట్టి వానిమంచమువద్ద తల్లికూర్చున్నట్టు ను, రామి యేడ్చుచున్నట్టును, కన్నులముందర కనఁబడెను. ఆచిన్నది యెక్కడకుపోయినను అంతరాత్మ వెంబడించి "రామి నిర్దోషురాలు. నీవే దుర్మార్గురాలవు"అని చెవిలో పోరుచుండెను.

ఏనిమిదవ ప్రకరణము.

మధ్యాహ్నము నిద్రనుండి భ్రమరాంబ యులికిపడి లేచి "ఓసీ చెల్లాయీ! వేగిరములే మనమాలస్యమగుదుమేమో!" అని మాణిక్య మును లేపెను.

మాణి — (కన్నులునలుపుకొనుచు) రామి యింకను పిలుచుకొని పోవుటకు మనవద్దకురాలేదు మనమాలస్యముకాము

భ్రమ — రామి యెక్కడనుండివచ్చును? నీవు పలవరించుచున్నా వేమో• నాకంఠహారము దొంగిలించినందుకు అమ్మమ్మ రామిని పనిలో నుండి తీసివేసి సాగనంపుటయు, దానివిషయమయివచ్చి యింతసేపును విశాలాక్షమ్మగారు మాటాడిపోవుటయు నీవు మఱచిపోయినావా యేమి?

మాణి—అవునవును. నీవు నన్ను నిద్రలో చటాలున లేపినందువలన పరాకుమాటలు వచ్చినవి

భ్రమ— నేనుమాత్రము హారము రామితీసికొన్నదనుకోను. అది

యేమూలనో మనము వెతుకనిచోట పడియుండి యెప్పుడో దొరకును.

మాణిక్యమామాటలకేమియు ప్రత్యుత్తరము చెప్పకముత్తవవద్దికి వెళ్ళిపోయెను. ఆమెయు ప్రయాణముందడిలోనుండి వస్తువులను చక్కఁ బెట్టుచు మనుమరాలిని చూచి త్వరగా “అమ్మా! మీరిద్దఱును వేగిరమన్నముతిని సిద్ధముగానుండుండి కొంచెము సేపటికెల్లనుబండివచ్చును” అనిచెప్పెను. వారిరువురును చెప్పినప్రకారము నిమిషములో భోజనముచేసివచ్చి ప్రయాణమునకు సిద్ధపడి, బండినిమిత్తము క్షణమొక యామముగా నెదురుచూచుచుండిరి. వీధిలో నేమిచప్పుడయినను బండియేమో యని పరుగెత్తుకొనిపోయి చూచివచ్చుచుండిరి. ఈప్రకారముండఁగా వీధిలోనుండి యెవ్వరోలోపలికి వచ్చుచున్నట్టు కిఱ్ఱుచెప్పులచప్పుడు వినఁబడి మాణిక్యము పరుగెత్తుకొనిపోయి కిటికీలోనుండి తొంగిచూచి భయపడినదానివలె చటాలున వెనుకకువచ్చెను.

లక్ష్మి—అమ్మాయీ! లోపలికి వచ్చుచున్నవా రెవరు?

మాణి—రత్నసెట్టి.

లక్ష్మి—అతని కిప్పుడు మనతో నేమిపని వచ్చినది? హారములవెల నేనప్పుడే యిచ్చివేసినానే!

అనుచుండఁగానే రత్నసెట్టివచ్చి యెదురనిలువఁబడెను. అతఁడా పగిలిపోయిన ముత్యాలహారము నిచ్చివేయుటకయి తీసికొనివచ్చెను. “పూర్ణమ్మ” యను పేరు స్పష్టముగా కనఁబడుచున్నపొట్లమతనిచేతిలో కనఁబడఁగానే మాణిక్యము తొందరపుట్టి మాటరాక వడఁకమొదలు పెట్టెను.

రత్న—లక్ష్మీదేవమ్మగారూ! ఈముత్యాలహారము మీదికాఁబోలును. ఈహారమును మాకొట్టుముందర పాఱవేసికొన్నది మాణిక్యమని నాకు నేఁటియుదయమువఱకును తెలిసినదికాదు.

లక్ష్మి—ఏమిహారము?

రత్న — (పగిలిపోయిన ముత్యాలహారము పొట్లములోనుండితీసి పయికెత్తిచూపి) ఇదిగో! ఈహారము. తాను పెట్టె తీసికొని వచ్చు నప్పుడు మాణిక్యము తనమీఁదపడినదనియు, పెట్టెనుక్రిందపెట్టి మరల నెత్తినప్పుడు దానిక్రింద ఈముత్యాలపేరు కనఁబడినదనియు, మాకొట్టు లోని మనుష్యుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

లక్ష్మి — దానికిని దీనికిని ఏమిసంబంధమున్నది? మాణిక్యము మీ మనుష్యునిమీఁదపడియుండవచ్చును. అందుచేత హారము మాణిక్యము పడవేసినట్టు ఏమి నిదర్శనము?

రత్న — పూర్ణమ్మగారు చెప్పకుండినయెడల నే నిది మాణిక్యము దని యెఱుఁగకయేపోదును. ఈకాగితముమీఁద ఆమె పే రున్నందున నే నిది మొట్టమొదట పూర్ణమ్మగారియింటికి తీసికొనిపోయినాను. ఆమె ఇది మీవద్దకు తీసికొనిపోయి యిమ్మనిచెప్పి, ఇది మాణిక్యముదని రెండు మూఁడుసారులు చెప్పినది.

లక్ష్మి — భ్రమరాంబదని నీయభిప్రాయము కాఁబోలును!

రత్న - పూర్ణమ్మ మాణిక్యముదని నిశ్చయముగా చెప్పినది. ఆమెది పొరపాటయి యుండవచ్చును. మానరకుల పెట్టెలను సవరించు నప్పుడు మాణిక్యము కిటికీలోనుండి తొంగిచూచుచుండఁగా నేను స్పష్ట ముగా చూచినాను ఆసమయమునందే యొకవేళ ముత్యాలపేరు పాఱ వేసికొని యుండవచ్చును.

లక్ష్మి — మాణిక్యము మీకిటికీలోనుండి తొంగిచూచి యుండ వచ్చును అంతమాత్రముచేత మాణిక్యమే హారముపడవేసినట్లు నీవెట్లు చెప్పఁగలవు?

రత్న — నేను కొట్టుతీసివచ్చినాను. మీతోవాదమాడుటకు నాకు తీఱదు. మీహారమని తెలిసి తీసికొనివచ్చియిచ్చినాను నేను పోవలెను.

అని హారమామె చేతిలోపడవేసి తనదారినిపోయెను మాణిక్య మును పీడవిఱుగడమైనది గదాయని సంతోషించి ప్రయాణమునకయి మరలబండిసంగతి యాలోచింపమొదలుపెట్టెను. లక్ష్మీదేవమ్మహారమును చేతఁబట్టుకొని దిగ్భ్రమనొంది మరలమరల చూచుచు, విజయనగరము వెళ్ళివచ్చినతరువాత దీనివిషయమయివిమర్శించెదనని దానిని బల్లమీఁద పడవేసెను. ఇంతలో సరస్వతివచ్చి మాణిక్యముచేయిపట్టుకొని ,,ఓసీ! నాతో చెప్పకయే యూరికి పోవలెననుకొన్నావా? నేను రొంపచేత బాధపడుచుండియు మీరూరికి వెళ్ళుచున్నారనివిని చూచిపోవచ్చినాను." అని పలుకరించెను. సరస్వతిమొగము చూడఁగానే మాణిక్యమునకు లోపలినుండి భయము పుట్టుకొనివచ్చి శరీరమంతయు చెమటపట్ట నారంభించెను. వీలయినయెడల మాణిక్యము హారమును బల్లమీఁదనుండి వెంటనే తీసివేసియుండునుగాని ముత్తవతల్లి యింకను దానిమీఁదనే దృష్టియుంచి మరలమరల చేతితో పట్టుకొని చూచుచు వింతపడుచున్నందున దానిని తీసి దాఁచుట కవకాశము చిక్కలేదు.

మాణి—సరస్వతీ! నీపడిసె మెట్లున్నది?

సర—కొంచెము నిమ్మళముగా నున్నది. అందుచేతనే మాఅమ్మ నిన్నొకసారి పోయి చూచిరమ్మని సెలవిచ్చినది. (అనిబల్లవంక చూచి) ఓసీ! నీవీముత్యాలహారముతో మరల నేమిపని చేసినావు? మాయింటి వద్ద నిది యీప్రకారముగా చితికిపోలేదే!

భ్రమ—సరస్వతీ! మీయింటివద్దనా? నాముత్యాలహారము మీయింటి కెందుకు పోయినది?

సర—ఇది నీదా? ఆసంగతి నాకు తెలియలేదు. ఇది నేను మాణిక్యముదనుకొన్నాను. ఇటువంటిదే యొకటి మాయింట రాత్రి యాడుకొన్నప్పుడు మాణిక్యము వేసికొనివచ్చినది.

భ్రమ — నీవు పరాకు పడినావు. ఆవఱకు మాణిక్యమునకు ముత్యాలహారము లేదు. అమ్మమ్మ నిన్ననే కొనియిచ్చినది. అవునుకాదా? చెల్లాయీ!

మాణిక్యము దానికేమియు మాఱుమాట చెప్పక తెల్లపోయి, అపరాధమే రూపము తాల్చినట్టు నిశ్చేష్టురాలయి యుండెను.

సర — ఆదినము మాణిక్యము తప్పక హారము వేసికొనివచ్చినది. అమ్మకూడ నిశ్చయముగా చూచినది. మాణిక్యమది తనకమ్మమ్మ యిచ్చిన దని చెప్పినది — ఓసీ! నీవాలాగున మాతో చెప్పలేదా?

మాణిక్యమునోటినుండి మాటయేమియు రాలేదు. ఈసంభాషణ మొదటినుండియు శ్రద్ధతో వినుచున్న లక్ష్మీదేవమ్మగారు కుర్చీకిఁ జేరగిలఁ బడి వడఁక మొదలు పెట్టెను.

సర —(లక్ష్మీదేవమ్మగారివంక తిరిగి) అవ్వా! హారము తెగిపోవుట మాణిక్యము తప్పిదముగాదు ఆటలో నరసింహము చేతఁబట్టుకొని లాగి నాఁడు అందుచేత దారములు తెగి పూసలు క్రిందపడిపోయినవి. మఱు నాఁడు నాకుదొరకినపూసలన్నియు నేరి కాగితపుపొట్లములో కట్టి మాణిక్యమునకు తీసికొనివచ్చి యిచ్చినాను — ఓసీ! నేను తెచ్చినీకియ్యలేదా?

మాణిక్యమిప్పుడునుమాఱుమాట చెప్పలేదు. మాణిక్యముయొక్క దొంగతనమంతయు బయలఁబడినది. తనతప్పిదమును దాఁచుటకయి యాడిన యబద్ధములన్నియు వ్యర్థములయిపోయినవి. ఒక్క బొంకువలనను ప్రయోజనము కలుగలేదు ఇంతస్పష్టముగా తెలిసినతరువాత నేర మిప్పుడొప్పుకొనుటవలనను కార్యమగపడలేదు. అంతరాత్మ చెప్పినట్టే యిప్పుడు నిజముగా జరిగినది. ఆబాలికమనస్సున కిప్పుడవమానమును శిక్షయుతప్ప మఱియేదియు కనఁబడుచుండలేదు.

సర — అవ్వా! నేను పూసలు తీసికొని వచ్చినప్పుడు భోజనము చేసి నీవప్పుడే కొంచెము కునుకుచున్నావు నీకు నిద్రాభంగ మగునని

మాణిక్యము నన్ను బిగ్గరగా మాటాడనియ్యలేదు. ఆపూసలు మాత్రము తీసికొని జేబులో వేసికొన్నది. ఈహారము రెండవపర్యాయము పగిలి పోయినదని నాకప్పుడు తెలియలేదు — ఓసీ! ఇది మరల నెందుచేత చిటికిపోయినదే?

ఈమాటలనుచుండఁగా వీధిలోనుండి వంటచేసెడుబోనకత్తె వచ్చి 'అమ్మా! బండివచ్చినది! వేగిరమురమ్మని బండివాఁడు తొందరపెట్టుచు న్నాఁడు" అని చెప్పెను ఆమాట వినిపించుకొనక యామెయూరకుండెను. ఆమాటలే వంటలక్క మరల చెప్పఁగా లక్ష్మీదేవమ్మగారు మెల్లఁగా కుర్చీ మీఁదినుండిలేచి "మేము విజయనగరమునకిప్పుడు వెళ్ళము. ప్రయాణము మానుకొన్నాము. బండియక్కఱలేదు పొమ్మని చెప్పు. నీవు పెట్టెలు తీసికొనివచ్చి లోపల పెట్టు" అని చెప్పి మాణిక్యమువంక తిరిగి "ఓసీ! నీవు నాకొంతుకకోసినావు" అని కన్నులనీరు తెచ్చుకొని పసిబిడ్డవలె నేడువ నారంభించెను. ఆయేడుపు వినుటకంటె మాణిక్యమునకు చావయినను మేలుగా తోఁచెను. బండిగుమ్మమువద్దకు సిద్ధముగా వచ్చినప్పుడు ప్రయాణము మాని తిరిగి పంపివేయుటకూడ వ్యసనకరముగానే యుండెనుగాని ప్రేమగల ముత్తవతల్లికి తనమోసమువలనఁ గలిగిన మనోవ్యథ కంటెను అవ్యసనమేమియు కనఁబడక ముత్తవతల్లి విషయమయి గొప్పదుఃఖము కలిగెను.

మాణి — (ఏడ్చుచు) అమ్మమ్మా! నన్ను క్షమించుము. ఆయొక్క తాత్రిమాత్రము వేసికొని మరల నెప్పటిచోట పెట్టవలెనని హారముతీసి నాను. అది నాదురదృష్టముచేత తెగిపోయి కొన్నిపూసలుపోయినందున ముత్యములు కొనవలెనని రత్నపెట్టికొట్టువద్దకు వెళ్ళినాను. అప్పుడు కొట్టువాఁడు నామీఁదపడ్డందున హారముజారి పెట్టెక్రిందపడి నలిగిపోయి నది. తప్పుచేసినందుకు నాకు తగినశిక్ష అయినది. అని పెద్దపెట్టున నేడ్చెను.

లక్ష్మి — నీకింకను శిక్ష కావలెను నీవెంతకయినను తగినదానవే. నేనిప్పుడు మాటలాడలేను. నా దేహము కంపమెత్తుచున్నది. నీవు నా కన్నులయెదుటనుండి లేచిపో.

మాణిక్యమేమియు బదులుచెప్పక కన్నులమీఁద గుడ్డ వేసికొని మెల్లఁగా దొడ్డిలోనికిపోయెను. ఎటుచూచినను విచారమే కలుగనారంభించెను. ప్రయాణమునకయి యీవల పెట్టిన పెట్టె లీవలనేయున్నవి. ఆచిన్నదాని మనోవ్యథ యాచిన్నదానికే తెలియవలెను. ఇంతవఱకును బొంకిన బొంకులయొక్కయు చేసిన మోసముయొక్కయు ఫలమనుభవింపవలసిన సమయ మిప్పుడు వచ్చినది

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

తరువాత మాణిక్యము పడకగదిలోనికిపోయి మంచముమీఁద చేరి దుప్పటి మొగమున కడ్డముపెట్టుకొని బిగ్గరగా నేడువ మొదలుపెట్టెను. ఆశాభంగ మయినందునకును తనసంగతి బయలబడినందునకును మితిమీఱిన దుఃఖముకలిగి, ఆచిన్నది యులసటవచ్చి యేడువలేనంత వఱకును వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుండెను ఇంతలో భ్రమరాంబ కన్నులు నులుపుకొనుచుదీనముఖముతో లోపలికివచ్చెను. ఆవఱకేడ్చియున్నందున భ్రమరాంబకుకూడ కనుపాట్లుబ్బియుండెను అప్పుడాచిన్నది గద్గదస్వరముతో ,, చెల్లాయీ ” అనిపిలిచి ,,నిన్నొంటిగా అమ్మమ్మ తనగదిలోనికి రమ్మని చెప్పమన్నది.అయ్యో! నీవొంటిగాపోయి యెట్లుసహింపఁగలుగుదువు? నీవింత దుర్మార్గురాలవగుదువని నేనెన్నఁడునుతలఁచి యుండలేదు” అని కన్నులనీరు పెట్టుకొనెను

మాణి —(ఏడ్చుచు) ,, నేను దుర్మార్గము చేయవలెననుకోలేదు. ముత్యాలహారము పెరిగిపోయినందున దానిని దాఁచుటకయి తొలుత కొంచె

ద్ధమును పలుకవలసినదాననయినాను. అమ్మమ్మ నన్నిఁక క్షమించదు మనమెవరమును విజయనగరము వెళ్ళము కాఁబోలు" అని మొగము నకు కొంగడ్డము పెట్టుకొనెను.

భ్రమ—"బండి యింటికి వచ్చినతరువాత ప్రయాణము మాను కొనుట వ్యసనకరముగానున్నది. కాని నేనందునిమిత్తమేడువలేదు. అమ్మమ్మ నిమిత్తమయి యేడ్చుచున్నాను"అని యావల చెప్పలేకపోయెను.

మాణి—అమ్మమ్మకేమి?

భ్రమ—(ఏడ్చుచు) అమ్మమ్మ యెంతో ఖేదపడుచున్నది. నీవిన్ని సారులు మోసముచేసి యిన్నికల్లలుపలికినందుకామె తనగుండెలుపగిలి పోయినవనిచెప్పి, 'ఇఁక నే నీముత్యాలహారమును చూడలేను. నాయె దుటనుండి తీసికొనిపొమ్మ'ని వంటలక్క కాజ్ఞాపించెను. చెల్లాయీ! నీవు మొదటనే నిజముచెప్పివేసినయెడల, ఈమనోవ్యధ లేకుండమనమందఱము నెంతసుఖముగా నుండియుందుము!

ఈమాటలుచెప్పినప్పుడు మాణిక్యమెంతోసిగ్గుపడి భ్రమరాంబ చెప్పినది సత్యమేయనియు, తనదోషమువలననే యీకుటుంబ సంతాప మంతయు కలిగెననియు, తానుముత్తవతల్లిని మోసముచేసి యీప్రకా రముగా బొంకకపోయినపక్షమున ఇప్పటివ్యాకులపాటునకు కారణమే లేకపోయియుండుననియు, తలఁచెను ఎంతోసుఖ మనుభవింపవలెనని యెదురుచూచుచున్నదినమే యిప్పుడు దుఃఖప్రదముగా నయినది బండి యెక్కిపోవుచు నవ్వుచుత్రుళ్ళుచు సంతోషముతోమాటాడుచుండుటకు మాఱుగా మూలకూరుచుండి యొకరిమొగము లొకరుచూచుకొనుటకు సిగ్గుపడుచు నొంటిగా దుఃఖపడవలసిన దుర్గతి సంప్రాప్తమయినది. ఇప్పుడెందుకు హారమును తీసితినాయని చింతిల్లిన కార్యము లేదు. మొట్ట మొదట హారమును పెట్టెలోనుండి తీయకయే యుండవలసినది. ఒకవేళ

తీసినను హారము తెగినప్పుడయిన వచ్చి ముత్తవతల్లితో చెప్పివేసియుం డినయెడల కొంచెముకూకలువేసి హారము బాగుచేయించి యుండును గాని యంతకంటె హానికలుగకుండును. అప్పుడుకాకపోయిన హారము బొత్తిగా నలిగిపోయినప్పుడు చెప్పివేసినను మేలుగనుండును. అటుతరు వాత ముత్తవతల్లి పెట్టె తెమ్మన్నప్పుడు చెప్పినను విశేషనష్టముకలుగక పోవును. కట్టకడపట రామిని పంపివేసినప్పుడు నిజముచెప్పినను నిష్కా రణముగా రామిజీవనమునకు భంగముకలుగుటయు కుంటివానికి ప్రాణో పద్రవము వచ్చుటయు తప్పిపోయియుండును. ఆవల విశాలాక్షమ్మగారు వచ్చినప్పుడుగాని మఱియెప్పుడయిననుగాని చేసినతప్పిద మొప్పుకొన్న యెడల ముత్తవతల్లి మనస్సునకంత యాయాసము కలుగకపోయియుం డును. నిజము పరులవలన బయలపడుటకంటె ముందుగా మనుమరాలి నోటనే తెలిసినపక్షమున ముసలామెకు కొంతయూరటకలుగును. అట్లే దియు చేయలేదు అంతరాత్మ యెన్నివిధముల పోరుచున్నను దాని వాక్యము పేక్షచేసిన పాపఫలమిప్పు డనుభవింపవలసినగతి సంభవమయి నది ఒక్కయసత్యమువలన నెందఱికెన్నివిధముల మనోవేదన కలిగినదో చూడుఁడు వారువెళ్ళకపోవుటవలన విజయనగరములోనున్న నృసింహ రావుగారికికూడ ఆశాభంగము కలిగినది

ఇంతలో వంటలక్క వచ్చి "అమ్మమ్మగారి సెలవయినది" అని మాణిక్యమును పిలువఁగా, ఆచిన్నది తానుచేసినయపరాధమునకు సిగ్గు పడుచు మెల్లఁగాపోయి ప్రేమాస్పదురాలయిన ముత్తవయొక్క మొగము వంకనైనను చూడఁజాలక తలవంచుకొని యొకమూల దూరముగా నొదగి నిలుచుండెను.

లక్ష్మి—ఓసీ! నావత్తులపెట్టె యెవరుతీసినారో, అంగుటమెట్లు పగిలినదో తెలిసికోవలెనని నిన్ను పిలిపించినాను. ఇప్పుడు జరిగినదాని

వలన నీవొక్కతెవే యీసంగతి యెఱుఁగుదువని నాకు నిశ్చయముగా తెలియును

అంతవఱకు వచ్చినతరువాత దాఁచినకార్యము లేదుగనుక తాను నూదినిమిత్తమయి వత్తులపెట్టెను తీయుటయు, తొందరగా మూఁత వేయఁబోయినప్పుడులోపలవస్తువులుపట్టక పోవుటయు, అంగుటముపగిలి పోవుటయు, ఎవరయిన చూచిపోదురేమోయని తాను భయముతో మేడమీఁదికి పరుగెత్తుటయు, అంతయు మాణిక్యము గద్గదస్వరముతో చెప్పివేసెను

లక్ష్మి — నీవుచేసిన యీకార్యమంతయు చూచినవారొకరున్నారు. అని గంభీరముగా పలుకఁగా మాణిక్యము తొట్రుపడి, రామి తప్ప మఱియెవ్వరును క్రిందలేరనియు, రామియే చూచియుండినపక్షమున నిజ మప్పుడే చెప్పివేసియుండుననియు తలఁచియున్నందున తెల్లఁబోయి "ఆ చూచినవారెవరు!" అని మెల్లగా నడిగెను.

లక్ష్మి—(గాంభీర్యముతో) భగవంతుఁడు నీవు నన్ను సులభము గా మోసముచేయవచ్చునుగాని, ఆయనను మోసపుచ్చుట నీకుశక్యము కాదు. ముత్యాలహారము తీసినప్పుడు మొట్టమొదట నీవీసంగతి యెందుకు తలఁచుకొలేదు నీవుచేయుపనిని పయిని భగవంతుఁడు చూచుచున్నాఁ డనియు, నీవు త్తవతల్లివిషయమునను అప్పగారివిషయమునను చేసినయప రాధములేకాక, భగవంతుని విషయమున గొప్ప యపరాధముచేసి పాప మొడిగట్టుకొనుచున్నాననియు, నీవప్పుడెందుకు మఱచిపోయినావు? నీవు పాతకములలో నెల్లను ఘోరపాతకమయిన యసత్యమునకొడిగట్టి మోసము చేసినావు. ఒకపాపకార్యమునకు సాహసించినవారు మఱియొక పాపకార్యమునకు వెనుకతీయరు. కాఁబట్టి యదే ప్రకారముగా నీవును ఒకదోషమును కప్పిపుచ్చుటకయి మఱియొకదోషమును చేసిపాతకురాల

వయినావు. ముత్యాలపేరు తెగిపోయినప్పుడు దానిని మఱుఁగుపఱుచుట కయి యొకటివెనుక నొకటిగా పెక్కు కల్లలుపలికి, నీవెంతహానిచేసినావో యెఱుఁగకున్నావు. అసత్యమాడి నీవిప్పుడు భగవదనుగ్రహమునకుదూరురాలవయినావు. నీకెప్పుడును ఏవిధమయిన యుపకారమును చేసియెఱుఁగని నిర్దోషురాలి మంచినడవడికిభంగము తెచ్చి, వ్యాధిగ్రస్తుఁడయియున్న దాని తమ్మునకు బహుదినములు మితిమీఱిన వ్యధను తెచ్చిపెట్టినావు. మనమూరికిపోయి పండుగుదినములలో అచ్చటపొందవలసిన వేడుకకంతకును విఘాతముకలిగించి, నేను జీవించి యున్నంతవఱకును ముందు నిన్నెప్పుడును నమ్మకుండునట్లు చేసికొన్నావు.

మాణి — అమ్మమ్మా ! నేనప్పుడసత్యము లాడవలెనని యెంతమాత్రము నుద్దేశించలేదు ఆయొక్క రాత్రిమాత్రము ముత్యాలహారము వేసికొని మరల నెప్పటిచోట పెట్టవలెననుకొన్నాను. అమ్మమ్మా! నీవునన్నెప్పుడు నమ్మనని మాత్రము చెప్పఁబోకు.

లక్ష్మి — నీయందు నమ్మకముపుట్టినను, అదియెంతో కాలమునకుఁగాని పుట్టదు. నేను పెద్దదానయినాను. నిన్ను జాగ్రత్తగా కనిపెట్టలేను. నీవునన్ను మోసము చేయుచుండుటచేత, ఈప్రకారముగా సాగనిచ్చిన యెడల ముందుబొత్తిగా నే చెడిపోదువు. కాఁబట్టి నిన్ను సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగా నే మీపినతండ్రిగారియింటికి పంపివేసెదను.

ఆమాటచెప్పినతోడనే మాణిక్యమునకెంతో వ్యసనము కలిగి మాఱుమాట చెప్పలేక యేడువ మొదలుపెట్టెను. తప్పిదముచేసినందున ఇంటినుండి పంపివేసిరన్న నెంతయవమానముగా నుండునో వారివారి మనసులకే తెలియును. ఇఁకముందాచిన్నదానిమాట యెవ్వరునునమ్మరు. ఆచిన్నదానియందెవరికిని గౌరవముండదు. ఇదియంతయు నొక్క యసత్యము పలికినందువలన కలిగినఫలము,

లక్ష్మి—మనము బయలుదేఱినందుకు కారణమీవలనకే మీపిన తండ్రినృసింహారావుకు వ్రాసివేసినాను. నిన్ను మాతోడ వెంటఁబెట్టుకొని మీపినతండ్రియొద్దకు పోవుటకు నాకుసిగ్గుపాటుగా నున్నది. నీవుచేసిన దుర్మార్గమువలన నాకును భ్రమరాంబకును ఎంతోచిన్నతనముగానున్నది. మేమందఱమును కలిసి సంతోషముగా నుండవలసిన వేడుకదినములలో నిష్కారణముగా మాకందఱకును దుఃఖమును తెచ్చిపెట్టినావు. నీవు చేయ వలసినపని నాకొక్కటి కనఁబడుచున్నది. నీవు చేసినతప్పిదము నిమిత్త మయి నీవునిజమయినపరితాపమును పొందవలెను. అమ్మమ్మకు కోపము వచ్చినదనియు, ప్రయాణము తప్పిపోయినదనియు, పరితాపపడిన కార్య ము లేదు. అసత్యమాడి దేవునియెడ మహాపరాధమును జేసితినిగదాయని మనసునొవ్వ పశ్చాత్తాపపడవలెను. నేనుశిక్షించిపోదునేమోయని తప్పి దమును దాఁచుటకే ప్రయత్నించుచుంటివికాని అందువలన భగవంతుని దృష్టియందు పాపకార్యమును చేయుచున్నాననియు, అసత్యమాడినందున కాయనవలనశిక్షకలుగుననియునీవు లేశమాత్రమునుతలఁపలేదు. ఈయప రాధమును క్షమించుటకయి నీవు మొట్టమొదట నీశ్వరుని వేఁడుకొని తరు వాత ముందెప్పుడును ఇటువంటిదుశ్చేష్ట మరల చేయకుండునట్లు నిశ్చ యము చేసికోవలెను. నీవిఁక ముందెప్పుడును సత్యమునే పలుకవలెనని ప్రతిజ్ఞ చేసికొమ్ము. నీవు శిక్షను తప్పించుకొనుటకయి బొంకుటకు ప్రయ త్నించినపక్షమున, నీవుకల్లలకు పుట్టినిల్లవయి యెల్లకాలమును బాధపడ వలసివచ్చును. ఒక్కకల్లను పలికి దానిని దాఁచుటకు ప్రయత్నించుట వలన మితిమీఱినమనోవ్యధయును నలుగురిలోను తలవంపులును కలు గుట నీకనుభవమయినదికదా? నీవు మొదటనే నిజము చెప్పివేసియుండిన యెడల, ఈయవమానమంతయు తప్పిపోయి యుండునుగదా?

మాణి—నేను ముత్యాలహారము తీసిననిమిషము మొదలుకొని నామనస్సంతయు చెడిపోయినది. అప్పటినుండియు నాకొక్కనిమిషమును

నెమ్మది లేదు; సంతోషమునిచ్చు వస్తువులన్నియు వింతగా దుఃఖప్రదము లుగా మాఱిపోయినవి.

లక్ష్మి—పరులు శిక్షింపకపోయినను పాపముచేసినవారికి మనస్సులో వేదనపుట్టి శిక్ష తనంతనే కలుగుచుండును. అందులో కల్లలాడు వారికిని దొంగతనము చేయువారికిని ముఖ్యముగా కలుగును; అట్టివారి కెక్కడచూచినను భయమును మనోవ్యాకులతయు కలుగుచుండును. అసత్యమాడువా రెంతయుక్తిగా మాయోపాయములు పన్ని జాగరూకులై యున్నను, ఎక్కడనోకొంచెము సందుండి నిజము బైలుపడి పరిభవమునకది మార్గమగును నిన్న మనము విజయనగరమునకు ప్రయాణమయి బండిని వీధిలో నిలిపినప్పుడు, నాకింక భయము లేదు తప్పించుకొన్నాననుకొన్నావు; నీవు ముత్యాలహారమును తీసితివని యెవ్వరును అనుమానమయినను పడలేదు. నీవది దాటిపోయినది యెవ్వరును పట్టుకోలేరని సంతోషించుచుంటివి. ఇట్లుండఁగా క్షణకాలములో నిజమెట్లు బైలుపడినదో నీవాలోచించుకొమ్ము. నీకు నిన్న కలిగిన మనోవ్యథతో పోల్చి చూచినప్పుడు. నీవు చేసినపనిని ఒప్పుకొనుటవలనఁ గలిగెడుశిక్ష యీబాధలో సూఱవపాలయినను ఉండదు. ముత్యాలహారము పోయినందుకు వచ్చెడు కోపముకంటె నీవు నిజము చెప్పినందుకు నాకెక్కువ సంతోషము కలిగియుండును. చేసిన నేర మొప్పుకొని క్షమార్పణము చేయవలసినకాలము మించిపోయినది. పట్టుపడినతరువాత నేర మొప్పుకొన్న కార్యము లేదు. ఇంక నీవు చేసిన పాపఫలమంతయు పూర్ణముగా ననుభవింపవలసినదే

మాణి—అమ్మమ్మా! నీవు నన్నేమి చేసినను చేయుదువుగాని నన్ను నీవద్దనుండిమాత్రము పంపివేయకు ఇంక నేను బ్రతికియున్నంతకాలమును ఎప్పుడును అసత్యము చెప్పను.

అని యేడువ మొదలుపెట్టెను.

లక్ష్మి—ఓసీ! నిన్ను నేనింక నమ్మలేను. ఇంక ముందు నీమీఁదనాకు

విశ్వాసము పుట్టునో లేదో నీనడతనుపట్టియుండును. నీవింకను పసిదానవు; నీవు బ్రతికి బట్టకట్టినపక్షమున, నీనడత బాగుచేసికొనుటకు ముందు కావలసినంతకాలమున్నది నీవొక్క సంవత్సరము పూర్తిగా కల్లయున్నమాటలేకుండ ప్రవర్తించినపక్షమున నీమీఁద నాకప్పుడు నమ్మకముపుట్టుటకారంభమగును. అటుపిమ్మట నీమీఁద నాకు మరలదయపుట్టి, మనమందఱమును సుఖముగా నుండవచ్చును.

ఒకసంవత్సరము మాణిక్యమున కొక మహాయుగముగా కనఁబడెనుగాని సంవత్సరమయిన తరువాతనైననుతనమీఁద ముత్తవకుమరల ప్రేమకలుగునన్న యాశచేత కొంతసంతోషము కలిగెను లక్ష్మీదేవమ్మగారు చెప్పిన దప్పు డాచిన్నదాని మనస్సులో శిలాక్షరమువలె నాటుకొన్నది. తాను కల్లలాడి భగవంతునియెడను, తనయంతరాత్మయెడను, తనకు శైశవమునుండియు నీతిబోధించి బుద్ధిచెప్పుచువచ్చిన ముత్తవతల్లియెడను, అపరాధముచేసినసంగతి మనస్సునకు స్పష్టముగాబోధపడెను.

కల్లలాడి మోసముచేసినందుకు మాణిక్యమునకు తగినంత పరాభవము కలిగినను, రామికికలిగిన యవమానముమాత్రమింకనుతీఱలేదు; ఆకుఁటివాఁడు వ్యాధిబాధితుఁడయి యింకను చావుబ్రతుకుల మీఁదనే యుండెను. వానిస్థితి యెట్లున్నదో తెలిసికోవలెనని మాణిక్యమునకు కొండంత కోరికయున్నదికాని, ఆపేరు తలపెట్టుటకు సిగ్గుపడుచుండెను. అయినను కొంతసేపటికి ధైర్యము తెచ్చుకొని, గద్గదస్వరముతో వాని సంగతి యేమయినను తెలిసినదాయని ముత్తవతల్లిని విచారించి, రామిని మరల పిలిపించెదవా అని యడిగెను.

లక్ష్మీ—వానిదేహములో నిమ్మళముగానున్నను, నీవు చేసినమేలువలనకాదు. యుక్తసమయమునవిజము బయలపడకుండినపక్షమునవాఁడు చచ్చియేయుండును. నిర్దోషిమీఁద దొంగతనము మోపుట సామాన్యమయినపనికాదు. అయినను విశాలాక్షమ్మ వచ్చి వాండ్రవిషయమయి

మాటాడినప్పుడు నీవు దగ్గఱనుండి వినుచుండియు నీవు కాఁగారాతిగుండె చేసికొని నిజముచెప్పివేయక నిరపరాధులు నీదోషమువలన బాధపడు చుండఁగా సహింపఁగలిగితివిగాని మఱియొకరు సహింపఁగలరా? నీసంగతి తలఁచుకోఁగా నాకాశ్చర్యమగుచున్నది. నీవు సుఖముగా విజయనగరము నకు పోయి కూరుచున్నప్పుడు ఆకుంటివాఁడు చచ్చినపక్షమున నీకె ట్లుండునో! నీవు తరువాత మఱియెప్పుడయినను సుఖమనుభవింపఁగలు గుదు ననుకొన్నావు కాఁబోలును !

ఆకుంటివాఁడు చావుబ్రతుకులమీఁద నున్నప్పుడు సహితము సత్యముచెప్పక తానువిజయనగరమునకు పోవలెననుకొనుట నిశ్చయమే గనుక, మాణిక్యము మాటాడ నోరురాక సిగ్గుపడి యూరకుండెను.

లక్ష్మి—నీవు రామికెంత యపకారముచేసినావో నీమనస్సు నీకు చెప్పుచుండలేదా? నీవు చేసిన యపరాధము క్షమింపవేఁడుకొని రామి విషయములో నీవేమయిన మేలుచేయవలెనని నీకు తోఁచలేదా?

మాణి—"అమ్మమ్మా! నేనేమిచేయఁగలను?"

అని తలవంచుకొని హీనస్వరముతో పలికెను.

లక్ష్మి—నీవిప్పుడు నాతోఁగూడ రామి గుడిసెవద్దకువచ్చి నన్ను మన్నింపుమని దానినడిగి, జరిగిపోయినదానివిషయములో నీవెంతవ్యసన పడుచున్నావో దానితో చెప్పవలెను.

ఆమాట చెప్పినతోడనే మాణిక్యము కడుపులోనేదో భీతిపుట్టి దేహమంతయు వడఁకసారంభించెను రామియింటికి పోయినతోడనే దానితల్లి తనమీఁదకోపపడి తన్ను తిట్టుననియు. మంచముమీఁదనున్న కుంటివాఁడుకూడ తాను రామివిషయమై చేసినద్రోహమును తడవి తన్ను దూషించుననియు, ఆచిన్నదాని మనస్సునకు పొడకట్టి, ఇంతమంది వద్దకు పోయి వారందఱియెదుటను నేనుదోషినయి నిలువఁబడి, చేసినమోసము నెట్లొప్పుకోఁగలుగుదునాయని యాచిన్నది తలపోయుచుండెను

లక్ష్మి—(మనుమరాలివంక చూచి) రామివద్దకు పోవుటకును నీకు మనసు గొలుపకున్నదా?

మాణి—లేదు లేదు. నేను రామియింటికి పోయి వారందఱియెదుటను నా తప్పిద మొప్పుకొనుటకన్న రామినిక్కడకు పిలిపించినపక్షమున నేను—నేను—నేను—అని చెప్పలేక యేడువ మొదలు పెట్టెను.

లక్ష్మి—ఏమి' పాప మానిరపరాధులు నిష్కారణముగా నీమూలమున బాధపడుచున్నప్పుడు సత్యము చెప్పక దాచుటయే కాక, నీవిప్పుడు వారిని క్షమింప వేడుకొనవలసినప్పుడుకూడ ఇష్టపడక చేసినపనిని ఒప్పుకొనుటకే వెనుకతీయుచున్నావుగా?

మాణి—అమ్మమ్మా! నేను నీవెంట రామియింటికి వచ్చెదను. రామినా నేరము క్షమించుటకును నీకు నామీఁద దయపుట్టుటకును నీ వేమిచేయుమన్నను చేసెదను.

అప్పుడు వారిద్దఱునుకలిసి రామియింటికి బయలుదేఱిరి. త్రోవ పొడుగునను మాణిక్యము భయముచేత వడఁక మొదలుపెట్టెను వారా గుడిసెను సమీపించినప్పు డాచిన్నది ముత్తవతల్లి చాటున నిలుచుండి వారిమొగములు చూడలేక సిగ్గుతో తలవాంచుకొని యుండెను. వారు బీద వారయినను వారిగుడిసె లోపల మిక్కిలి శుచిగానుండెను; విచారముగా లేక వారందఱి ముఖములును వికాసముగా నేయుండెను. రామి తనయందు దోషములేదని లోకమునకు తెలిసినందునకే పరమానందభరితురాలయియుండెను. వారి నవ్వుమొగములు చూచి కొంతధైర్యము వచ్చి, ఆసమయములో మాణిక్య మేమో చెప్పఁబోఁగా రామి యా చిన్నదానిచేయి పట్టుకొని కన్నులనీరు విడుచుచు "అమ్మాయీ! మావద్ద నీవేమియు చెప్పవలసినపని లేదు. జరిగిపోయినదాని విషయమయి నీ వేమియు చెప్పకు" అనిచెప్పెను.

లక్ష్మి—అట్లుకాదు. మీ రావిషయమయి కొంత వినవలెను. తాను చేసినపని నిమిత్తమయి మాణిక్య మిప్పుడు మిక్కిలి వ్యసనపడు చున్నది. ఆసంగతి నీతోను నీతల్లితోనుకూడ చెప్పించుటకయి దానిని నేనిక్కడకు తీసికొనివచ్చినాను.

మాణి—రామీ నన్ను నీవు క్షమించెదవా? మీవిషయమయి యింతయుపచారము చేసినందుకు నాకు బహుదుఃఖముగానున్నది.

అని ముత్తవచాటున నిలువఁబడి నేలచూచుచు చెప్పెను.

రామి—అమ్మాయీ! నాకునీమీఁద కోపములేదు. నిన్ను నా మనఃపూర్తిగా క్షమించినాను అన్నియు క్రమముగానున్నప్పుడు మనము వెనుకసంగతి మరల త్రవ్వక మఱచిపోవలెను. నీవాసంగతి తలపెట్టకు. నాతమ్ముఁడును కొంచెము బాగగుచున్నాఁడు. వాఁడిప్రొద్దున లేచి మంచముమీఁద కూరుచుండఁ గలిగినాఁడు. కొన్నిదినములలో యథాప్రకారముగా లేచి తిరుగును.

అప్పగారట్లుచెప్పినను కుంటివెంకఁడింకను మిక్కిలి బలహీనముగానే యున్నాఁడు వాఁడు మంచముమీఁద లేచికూరుచుండుటయే కష్టముగానున్నది. లక్ష్మీదేవమ్మగారు వానియొద్దకుపోయి వానిపథ్యమునకు కావలసిన వస్తువులను పంపెద నని చెప్పి వాని నోదార్చి యుత్సాహము కలుగఁజేసెను. మాణిక్యమునకును వానికి నెమ్మదిగా నుండుటవలన సంతోషము కలిగెను. అప్పుడు తనకీనడుమ పినతండ్రిపంపిన రెండురూపాయల మాట స్మరణకువచ్చి మాణిక్య మారెండురూపాయలును వానికి పంపెదననియు, వానికి బట్టలుకొని యియ్యవలసినదనియు చెప్పెను.

ఆమఱునాఁటినుండియు రామినిమరల యథాప్రకారముగా తమ యింటికి రమ్మని లక్ష్మీదేవమ్మగారుచెప్పి యింటికి వచ్చినతరువాత మాణిక్యము మనస్సు మఱింత సంతోషముగానుండి, ఆచిన్నది ముత్తవతోను

అప్పగారితోను స్వేచ్ఛగా మాటాడ మొదలుపెట్టెను. మాణిక్య మిచ్చిన రెండురూపాయలతోను మరినాలుగు రూపాయలు చేర్చి లక్ష్మీ దేవమ్మగా రాబీదకుటుంబమునకు పంపెను. ఆకుంటివాని దేహము క్రమ క్రమముగా స్వస్థపడి వాఁడెప్పటియట్ల కుంటుచు తిరుగనారంభించెను మాణిక్య మప్పటినుండియు మోసములును కల్లలునుమానివేసి, బుద్ధి కలిగి చదువుకొనుచు యుక్తప్రవర్తనము కలిగి మరల ముత్తవగారి యనుగ్రహమునకును ప్రేమకును పాత్రురా లయినది.

ఈకథను చదివెడి బాలికలందఱును తా మెప్పుడును కల్లలాడక, ఒకవేళ తమకట్టిదుర్బుద్ధి పుట్టినను కల్లలాడుటవలన మాణిక్యమునకును నిర్దోషులయిన యితరులకును కలిగిన కష్టమును మనస్తాపమును తలఁచుకొని తమబుద్ధిని మరలించుకొనుచు, యోగ్యప్రవర్తనము కలిగి సుఖముగా బ్రతుకుదురుగాక !

చమత్కార రత్నావళి.

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

ధర్మపాలుఁడు—చోళమండలపురాజు.

వర్ధమానుఁడు—పాండ్యమండలపు వర్తకుఁడు.

పెద్దవసంతకుఁడు—చోళమండలమందున్న వర్ధమానుని కొమారుఁడు.

చిన్నవసంతకుఁడు—వర్ధమానుని కొమారుఁడు

పెద్దలక్ష్మణుఁడు—పెద్దవసంతకుని భృత్యుఁడు.

చిన్నలక్ష్మణుఁడు—చిన్నవసంతకుని భృత్యుఁడు.

సుబలుఁడు—కాళహస్తికధీశ్వరుఁడు; ధర్మపాలునిమేనమామ.

చారుమతి—వర్ధమానునిభార్య; వసంతకులతల్లి

సీత—పెద్దవసంతకుని భార్య.

సుభద్ర—సీతచెల్లెలు.

గౌరి—పెద్దలక్ష్మణుని భార్య.

కారాగృహాధికారి, రాజభటులు, చిన్నవసంతకుని మిత్రుఁడగు నొకవర్తకుఁడు, కంసలవాఁడు, పెద్దవసంతకునకు భోజనముపెట్టిన యొక సుందరి, మఱికొందఱునుకూడ వత్తురు.

చమత్కార రత్నావళి.

పాండ్యమండలమువారికిని చోళమండలమువారికిని బద్ధవైరమై నాఁడున, చోళమండలమునా రందఱును జేరి, తమదేశమున పాండ్యమండలములోనివాఁ డెవఁడైన నడుగిడినయెడల ప్రాణరక్షణార్థము తత్క్షణము వేయివరాలు నిచ్చిననేకాని లేనియెడల వానిసొత్తు నంతను దొరతనమువారు స్వాధీనము చేసికొని వానినప్పుడే సంహరింపవలయు నని రాజశాసనము నొకదానిని పుట్టించిరి.

ఒకనాఁడు ప్రాతఃకాలమున పాండ్యదేశపువర్తకుఁడు వర్ధమానుఁడనువాఁడు కాంచీపురమున వీథిలోఁ గనఁబడినందున, రాజభటు లాతని వెంటనే పట్టుకొని, తమ రాజైన ధర్మపాలుని యెదురఁ బెట్టిరి. వర్ధమానుఁడాయుత్తరక్షణమున వేయివరాలనయిన నియ్యవలెను; లేదా ప్రాణములనైనఁ గోలుపోవలెను దండుగయిచ్చుకొనుట కాతనియొద్ద పైకము లేదుగనుక, కడపక్షమే సిద్ధాంతమగునట్లు కనఁబడెను. అయినను రాజు అతని చరిత్రమును వినవలెనని వేడుకగలవాఁడయి, మరణశిక్షనువిధించుటకుముందు ఇట్లనియెను— "ఓయీ! వర్తకా! ఎఱిఁగిఎఱిఁగి మధుర వర్తకుల కెల్ల ప్రత్యక్షమృత్యువయిన యీ కాంచీపురమును ప్రవేశింపనేల సాహసించితివి? ఇంతసాహసమునకు ఒడిగట్టిన నీరాక కేదియేని కారణముండక మానదు. మాతోడ నీచరిత్రము నించుక చెప్పుమా" అని యడిగిన యొడయని కభిముఖుఁడయి యావృద్ధుఁడు "దేవా! కడలేనివిచారముల ననుభవించి యనుభవించి యీమనుగడపయి రోఁతపుట్టియున్న నాకు ఇప్పుడు చావన్నఁ బరమసంతోషముగా నున్నదేకాని లేశమును భయము కలుగుచుండలేదు. దురదృష్టవంతుఁడనైన నాకు నాచరిత్ర-

మును చెప్పుకొనుటకంటె విశేషభారమైనది మఱియొకటిలేదు. అయినను దేవరయంతటివారు నావంటి యభాగ్యుని మన్నించి యడుగుచో, మౌనము వహించి చెప్పక నిరాకరించుట ధర్మము కాదుగావున, నాదుర్దశలను వినిపించెదనువినుండు." అని తనకథ నీప్రకారముగాఁ జెప్పఁజొచ్చెను:—

"నేను మథురాపురమున సద్వంశమున జన్మించి, వాణిజ్యము వలన జీవనముచేయుచు, కులీనయు, గుణవతియు, సౌందర్యవతియునగు చారుమతి యనుదానిని వివాహము చేసికొని, ఆమెతోఁగూడ కొంత కాలము సకలసౌఖ్యముల ననుభవించుచు సుఖజీవనము చేయుచుంటిని. అంతట వ్యవహారధర్మమునుబట్టి సింహళద్వీపమునకు పోవలసివచ్చి నందున, గర్భిణియైయున్న భార్యనింటనే దిగవిడిచి యోడనెక్కిపోయి యక్కడనే వ్యాపారముమీఁద ఆఱుమాసములవఱకు నుంటిని. తరువాత ఇంకను గొంతకాల మచ్చటనే యుండవలసినట్టు కనఁబడ్డందున దుస్సహమగు పతివిరహమునకు తాళఁజాలక, పలుమాఱు వర్తమానములఁ బంపుచున్న నాభార్యనుకూడ నాయొద్దకే పిలిపించుకొంటిని. అక్కడకువచ్చిన కొన్నిదివసములలోనే నాభార్య ప్రసవమై, దివ్యసుందరవిగ్రహములుగల యిద్దఱుకవలపిల్లలను గనియెను. వా రిరువురును అచ్చునఁ బోసినట్లు భేద మేమియులేక యేకరీతిగా నున్నందున, ఒకరినుండి యొకరిని ఆనవాలుపట్టుట యసాధ్యముగానుండెను. ఆదినముననే దైవవశమువలన తానుదిగియున్న సత్రములోనే కాపురమున్న యొక బీదవానికి సరిగా నొక్కరీతిగానున్న కవలపిల్లలిద్దఱు కలిగిరి. వారితల్లిదండ్రులు మిక్కిలి పేదలగుటవలనఁ దమ బిడ్డలను అమ్మఁజూపఁగా, నాకొమాళ్ళ దగ్గఱ సేవకులుగానుండి పనిచేయుచుండుటకు బాగుందురనియెంచి, వాండ్ర నమ్మకముగాఁగొని కన్నకొడుకులనువలెఁ బెంచుచుంటిని."

"స్వభావముచే రూపముల నీషత్తును భేదములేకయున్నవారికి, నామధేయములచేత మాత్రము భేదము కల్పింపనేలయని నాకొమాళ్ళకిరు

పుత్రకును వసంతకులనియు, తక్కిన యిద్దఱకు లక్ష్మణులనియు నామకరణ ములు చేసితిమి. అటువంటి ముద్దులు మూటగట్టు కొమాళ్ళు కలుగుట వలన పట్టరాని గర్వము గలదయి, యెప్పుడు వారిని గొనిపోయి బంధు వుల కెల్లను జూపుదునాయను సంతోషముతో, నాభార్య ప్రతిదినమును ఇంటికి వెళ్ళుదము రమ్మని నన్ను ప్రయాణములు చేయనారంభించెను. నేనును ఆమె పోరుపడలేక యొప్పుకొని, తుదకు విధిలేక యొకదినమున ఇష్టములేకయే యోడనెక్కి బయలుదేఱితిని. ఎట్టి వర్జ్యపువేళ నిల్లువిడి చితిమో కాని, మేము లంకవిడిచి క్రోసెడుదూరమయినను రాకమునుపే భయంకరమయిన గాలివాన యారంభమయినది. అది యంతకంతకు ప్రబలి మహాభయావహమయినందున నావికులు తమయోడనురక్షించు కొను ఉపాయమును గానక, ప్రతినిమిషమును గాలిదెబ్బకు పగిలిపోవ సిద్ధముగానున్న యోడలో మమ్ము వదలివేసి, తమప్రాణములను దక్కించు కొనుటకయి అందఱు నొకచిన్నపడవలో నెక్కి పాఱిపోయిరి."

"నామట్టుకు నాకు చావన్న నంతభయము లేకపోయినప్పటికిని, దగ్గఱఁజేరి కంటికినేలకు నేకధారగా గోలుగోలున నేడ్చెడు భార్యను, భయమెటువంటిదో యెఱుఁగకపోయినను తల్లినిజూచి వేడుకకొఱకు కన్నకడుపు దహించుకొని పోవునట్లు పెద్దపెట్టున రోదనము చేసెడు పిల్లలనుజూచి, వారివిషయమయి నామనసు తామరాకులోని నీరుక్రియఁ దల్లడిల్లసాగెను. ఈప్రకారము కొంతతడవు వారిరక్షణోపాయము వెద కుటకయి దీర్ఘాలోచనలో మునిఁగియుండి, కడకొక్కయుపాయమును చింతించి, తుపానులు వచ్చినప్పుడు పనికివచ్చునిమిత్తము పడవవాండ్రు నిలువచేసికొన్న చాపకొయ్యలలో నొకదానికి చిన్నకొమారుని నొక చివరను చిన్నలక్ష్మణు నొకచివరనుగట్టి, నడుమను నేను కట్టుకొంటిని. దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియున్న నాభార్యను జూచి నేను జేసినట్లే చేయుమని నియమించితినందున, ఆమెయుమిగిలినచిన్నవాండ్ర నిరుపురను

చెఱియొక చివరను మఱియొక చాపకొయ్యకు కట్టి. తానును మధ్యకట్టు కొనెను. కీడులో మేలు దైవమనుగ్రహించి నా కాయుపాయమును తోపించి నందున, అప్పుడే మృతినొందక నాకష్టకథలను మీవంటివారికి చెప్పు చుండుటకయి భూమిమీఁద బ్రతికితిని. ఈప్రకారముండఁగా మఱినాలుగు నిమిషములకు మేమున్న యోడ యొకపర్వతమునఁ గొట్టుకొని దారుణ ధ్వనితో ముక్కముక్కలుగా పగిలిపోయెను. ఆయుశ్శేషముకతంబున మేము చాపకొయ్యనంటిపట్టుకొని నీళ్ళపయిని తేలి కొట్టుకొని పోవుచుంటిమి. నేను నా ప్రాణముతో మఱియిద్దరి ప్రాణములనుకూడఁ గాపాడవలసిన వాఁడనుగనుక భార్యకేమియు తోడుచూపలేకపోయితిని. అందుచే నా భార్య తనయిరువురుపిల్లలతోను ప్రవాహవేగము ననుసరించి మఱియొక వైపునకు కొట్టుకొనిపోవుచుండెను. అయినను వారు చూపుమేర దూర ముగో నుండఁగానే యెవ్వరో చిన్నపడవఁగొవచ్చి వాని నెక్కించుకొని, కొంతసేపటిలోనే దృష్టిపథమును దాఁటిపోయిరి. వారినట్లు తమపడవలో నెక్కించుకొన్నవాండ్రు రామనాథపురమునుండి చేపలఁ బట్టుటకయి వచ్చిన పల్లెవాండ్రయి యుందురని నేనూహచేసికొంటిని గాని, ఆలీసిన వారెవరో తరువాత నావారిగతి యేమైనదో నేఁటివఱకును నాకు తెలియనేలేదు. వారు సుఖముగా పడవలో నెక్కించుకొఁబడఁగాఁ గన్ను లార చూచినానుగనుక, నా ప్రియనందనుని భృత్యుని ఏలాగుననైన బ్రతి కించుకోవలెనని సముద్రముతోఁ బోరాడుచుండుటతప్ప నాకప్పుడు మాఱుచింత లేకబోయెను. ఈప్రకారము సముద్రములోఁబడి ముందుకు వెనుకకు అలలీడ్చినట్లెల్లఁబోవుచుఁదిరుగుడుపడుచుండ, దైవికముగా నా సమయమున ఆమార్గమునఁ జనుచున్న యోడలోని మనుష్యులు దూర మునుండి మమ్ముఁజూచి. తమయధికారికిఁ జెప్పినవాతఁడును సదయహృద యుఁడయి యోడను మాదగ్గఱకుఁబట్టించి మమ్ముందెక్కించుకొనియెను. పడవవారందఱును మున్ను నన్నెఱిఁగినవారగుటచేత, సమస్త విధముల

నన్నాదరించి, సకలోపచారములు చేయుచు సుఖముగా మధురాపురము నకుఁ గొనిపోయి విడిచిపెట్టిరి."

"ఇల్లు చేరినతరువాత సంసారముమీఁది విరక్తిచేత మరల వివాహము చేసికోక, క్రమక్రమముగా దుఃఖమునంతను మఱచి, ప్రాణముల నన్నిటిని చావక మిగిలిన కుమారునిమీఁదనే పెట్టుకొని యొకరీతిగా దినములు వెళ్ళబుచ్చుచుంటిని. ఇట్లు కొన్నియేండ్లు జరగఁగా, నా బహిఃప్రాణమయిన ద్వితీయపుత్రుఁడు పదునెనిమిది సంవత్సరముల వయస్సుగలవాఁడయి, తనతల్లి యేమయినదని యొకనాఁడు నన్నడిగెను. నేనును గన్నీరు కాలువగట్ట నడచిన సర్వవృత్తాంతమును పూసగ్రుచ్చినరీతిని వినిపించితిని. అదివిన్నది మొదలుకొని యతనిచిత్తమంతయుఁ దల్లిని అన్నను వెదకుటమీఁదఁబోయి, తనవలెనే యున్న నున్నఁగొట్టుకొని విచారించుచున్న భృత్యుని దోడిచ్చి, వారిని వెదకఁబంపుమని నన్ను ప్రతిదినమును పీడింపసాగెను. దారపుత్రుల సమాచారమును దెలిసికోవలెనని నాకెంతో యపేక్షగలిగియుండియు, వారినిమిత్తమయి యీయున్న యొక్క కుమారునింగూడఁబంపివేసి యొక్కఁడను నుండ మనసొప్పక, ఇదిగో అదిగో అని సమ్మతింపక కొంతకాలము జరపితిని. ఆపిమ్మట దినదినక్రమమునఁ బుత్రుని నిర్బంధమెక్కువ కాఁగా, అతని ప్రార్థనను త్రోచిపుచ్చలేక తుదకు నేను సమ్మతించితిని. నా కొమారుఁడును సేవకుఁడును నన్ను వదలి వెళ్ళినతరువాత, నేఁడువచ్చెదరో రేపువచ్చెదరోయని స్వప్నావస్థయందును వారినే తలఁచుకొనుచు అయిదు సంవత్సరములవఱకును నోర్చుకొనియుండి, అప్పటికిని వచ్చుజాడ కానరానందున నింటఁ గాలునిలువక మేరమీఱిన పుత్రస్నేహమున బయలువెడలి, రెండు సంవత్సరములనుండి క్రమముగా మళయాళము, కన్నడము, కొంకణము, ఘూర్జరము, మాళవము, నేపాళము, బంగాళము, మొదలగు దేశములనెల్ల వెదకి యెందెందునుగానక, అచ్చటనుండి దక్షిణాభిముఖుఁడనయి ఓఢ్రదేశము మీఁదుగా నాంధ్రదేశము ప్రవేశించి

యుండించుటయు వారిజాడ తెలియక విసిగి వేసరి వారియాశనిరాశచేసి కొని యింటివంక మరలివచ్చుచు మనుష్యులు వాసముచేయు దేశము లలో దేనిని వెదకకుండ బోవబుద్ధిపుట్టక, చావునకైన నొప్పుకొని, కడ కీదేశముచొచ్చితిని. ఈదినముతో నిచట నాకథాశేషమయినది. నాకిప్పు డేమియు వేఱువిచారము లేదుగాని, నాపుత్రకళత్రాదులు జీవముతో నున్నారన్న శుభవార్త నాచెవిని బడిన సంపూర్ణసంతోషముతో నీదేహ మును విడుతునుగదాయని మాత్రము విచారపడుచున్నాను."

అని, అదృష్టహీనుడయిన యావర్ధమానుడు తన దుర్దశావర్ణన మును ముగించెను. పాప మీయభాగ్యుడు దేశాంతరగతుడయిన కొమారునిమీఁది ప్రేమచేతనే తనకిట్టి మహోపద్రవమును దెచ్చిపెట్టు కొనెఁగదాయని కొంతదయపుట్టి, రాజు ఈప్రకారముగాఁ జెప్పెను. "రాజునకుసహితమలంఘ్యములగుమాదేశరాజశాసనములకు విరుద్ధము కాకుండెనేని, సంతోషపూర్వకముగా నిన్నివఱకే క్షమించి విడిచిపెట్టి యుందుము. రాజశాసనమీవిషయములో నెంతో క్రూరముగానున్నది; మేమేమి చేయుదుము? మేముచేసిన నిబంధనలను మేమే తగవుమాలి యతిక్రమించుట మాగణ్యతకుందగినపనికాదని నీకునుం దెలియునుగదా? న్యాయమునుబట్టి మాచట్టముల విధులప్రకారము నిన్నిప్పుడే చంపింప వలసినది మాకర్తవ్యకృత్యమయినను. నీ కొక్కయుపకారము మాత్రము చేసెదము. నీయావచ్ఛక్తిని వినియోగించి యేలాగుననైన నీవీసాయం కాలము లోఁగా ఈగ్రామములో నెవ్వరియొద్దనైన బదులుచేసికాని యెవ్వరినైన వేఁడికొనిగాని, తెచ్చియపరాధము విధించినధనమును చెల్లింపుము. నీకీదినము గడువిచ్చినారము; పొమ్ము" అని కారాగృహాధిపతి వశమున నాతనిని బంపెను. అయినను రాజెంతో యనుగ్రహపూర్వక ముగానిచ్చినయీగడువువర్ధమానునకెంతయుపకారముగాకనఁబడలేదు. కాంచీపురములోఁ దన్నెఱిఁగినవా రెవ్వరును లేనందునను, తనమొగ

మెఱుఁగని క్రొత్తవాఁ డొకఁడు ఋణరూపమునఁగాని దానరూపమునఁగాని యొక్క విదేశీయునినమ్మి దండుగ చెల్లించునిమిత్త మంతసొమ్మిచ్చి నన్ను యాశను పెట్టుకొనుట కవకాశము లేదుగనుకను ప్రాణములమీఁది యాశవదలుకొని, కాని దేశములో దిక్కుమాలినపక్షినయితినిగ దాయని యొక్కఁడును వర్ధమానుఁడు కారాగృహాధికారితో వెడలిపోయెను.

వర్ధమానుఁడు కాంచీపురమునఁ దన్నెఱిఁగినవా రెవ్వరును లేరనుకొన్నాఁడు; కాని, యీనిమిషముననే తా నెవరినిమిత్తమయివచ్చి ప్రాణములు గోలుపోవలసిన దురవస్థను తెచ్చిపెట్టుకొనెనో యాకొమారుఁడును పెద్దకొమారుఁడునుగూడ ఆపట్టణముననేయుండిరి. అన్నను దల్లిని వెదకుటకయి బయలుదేఱిన వర్ధమానుని ద్వితీయపుత్రుఁడు చిన్నవసంతకుఁడు తన సేవకునితోఁగూడ ఆదినముననే కాంచీపురమునకు రాఁ దటస్థించెను. ఆతఁడును మధురవర్తకుఁడేకనుక తండ్రికి ప్రాప్తించిన దురవస్థయే కొంచెముసేపులో నాతనికిని సంభవింపవలసి వచ్చునుగాని, యింతలో నతని యదృష్టమువలన నొకస్నేహితుఁడు కనఁబడి నాఁటియుదయకాలమున నచ్చటకువచ్చినందున ముసలివాఁడైన మధురాపురపు వర్తకునకువచ్చిన గొప్పయాపదను చెప్పి, ఆంధ్రదేశపు వర్తకుఁడనని పేరు పెట్టుకొమ్మని యాతని కాలోచన చెప్పిపోయెను. అందునకు వసంతకుఁడొప్పుకొని, తనదేశస్థుఁడొకఁడు ప్రాణాంతోపద్రవములో నున్నాఁడని వినుటవలన నెంతయు సంతాపించెనేకాని, యాతఁడే తనతండ్రియన్న మాటమాత్రము లేశమయిన నాతని మనసునకు తగులలేదు.

వర్ధమానుని పెద్దకొమారుఁడు పదియేను సంవత్సరముల నుండి కాంచీపురములోనే యుండి యిప్పుడు గొప్ప భాగ్యవంతుఁడై యున్నందున, తండ్రిప్రాణములను గాపాడుటకై యెంతసొమ్మయిన నిచ్చి విడిపింపఁ గలిగినంత శక్తిగలవాఁ డయి యున్నాఁడు. కాని తండ్రిసంగతి యాతని కేమియుఁ దెలియదు. నాఁడట్లు తల్లితోఁగూడ బెస్తలచేత సము

ద్రమునుండి వెలికిఁదీయఁబడినప్పుడు కడుఁబసివాఁడగుటంజేసి తానా ప్రకారమురక్షింపఁబడెననిమాత్రముజ్ఞప్తియుంచుకొనెనేకాని, తరువాత తల్లిదండ్రులగతి యేమయినదో యతని కెంతమాత్రమును తెలియలేదు. ఈవసంతకునిని తల్లినిఁదీసిన చేఁపలవాండ్రు, అదృష్టహీనురాలయినతల్లి కడుపుశోకమునఁ బొగులుచుండఁగా పిల్లలనామె నెడఁబాపి తెచ్చి కొంతకాలము పెంచి, తరువాత వారినిద్దఱను గొనివచ్చి యమ్మఁజూపిరి. వారిలో వసంతకుని రూపలావణ్యాదుల కాశ్చర్యపడి, కాశహస్తికధీశ్వరుఁడునుధర్మపాలుని మేనమామయునగుసుబలుఁడను మహావీరుఁడువారి నిరువురనుగొని పుత్రవాత్సల్యముతోఁ బెంచుచుండెను. అతఁడొకసారితన మేనల్లుని జూడఁబోయినప్పుడు వారినిరువురను కాంచీపురమునకు వెంటఁబెట్టుకొనిపోయెను. ధర్మపాలుఁడు వసంతకుని జూచిన వేళావిశేషమున నాతనియందు ప్రేమగలవాఁడయి, యాతని భృత్యునితోఁగూడఁ దన యొద్ద నేయుంచుకొని, పెద్దవాఁడయిన తరువాత తనసైన్యములో నొక నాయకునిగాఁ జేసెను. వసంతకుఁడును ప్రభుభక్తిగలవాఁడయి శౌర్యధైర్యాది గుణములచే యుద్ధములమిక్కిలిప్రసిద్ధికెక్కి, ఒకయుద్ధమునఁ దన ప్రాణమున కాశపడక ప్రాపకుఁడయిన రాజుయొక్క ప్రాణమును బహుసాహసముతో కాపాడెను. అందుచే రాజునకతనియెడఁ బరిపూర్ణానుగ్రహమువచ్చి, గొప్ప బహుమానము చేయుటయెకాక తన దేశములో మిక్కిలిభాగ్యవంతుఁడయినధనదాసుని కొమార్తెను సీతనిప్పించి వివాహము చేయించెను. తండ్రి యీపట్టణమునకు వచ్చిన సమయమందు తన భృత్యుఁడయిన లక్ష్మణునితోఁగూడ నతఁడు కాంచీపురముననే భార్యాసమేతుఁడయి నివసించియుండెను.

ఆంధ్రదేశమునసుండి వచ్చితిననుమని యాలోచనచెప్పిన స్నేహితుఁడు వెళ్ళినతరువాత చిన్నవసంతకుఁడు తన సేవకుఁడయిన చిన్న లక్ష్మణునిచేతికిఁ గొంతసొమ్మిచ్చి, తాను తిరిగివచ్చినదాఁక సత్రమువద్ద

భద్రముగాఁ గాచుకొని యుండుమని నియమించి తానింతలో వెళ్ళి పట్టణము నాలుగుమూలలను తిరిగి, జనులయొక్క యాచార వ్యవహారములనుజూచి, భోజనపువేళకు వచ్చెదనని చెప్పిపోయెను. లక్ష్మణుఁడు వాక్చమత్కృతికలవాఁడును ఉల్లాసపురుషుఁడును గనుక, వసంతకుఁడు తనమనసులో విచారముగానుండి ప్రొద్దుజరగనప్పుడెల్లఁ దన భృత్యునిఁ బిలిచి యతనితోడి వేడుకమాటలతోను హాస్యవచనములతోను గాలక్షేపము చేయుచుండును. అందుచేత సాధారణముగా యజమానులకడ సేవకులకుండు దానికంటె, వసంతకునికడ లక్ష్మణున కెక్కువ స్వాతంత్ర్యమును చనవును గలిగియుండెను.

చిన్నవసంతకుఁడు తన సేవకుని వదలి వెళ్ళినతరువాత, ఒకచోట నిలుచుండి, తాను సోదరునిని తల్లిని వెదకుటకయి యొంటిగా బయలు దేఱి దేశ దేశముల వృథాతిరుగుచుండుటయు, తాను తిరిగినస్థలములలో నెక్కడను వారి వర్తమాన మించుకయు తెలియకుండుటయు తలఁచుకొనుచు, తనలోఁ దానిట్లనుకొనుచుండెను: "మహాసముద్రములో నొక జలబిందువు మఱియొక జలబిందువును వెదకుటకు బయలుదేఱి యా మహార్ణవములోఁ దాను సహితము కనఁబడక యడఁగిపోవునట్టు, మంద భాగ్యుఁడనయిన నేనును తల్లిని సోదరుని వెదకుదునని పనికట్టుకొని బయలుదేఱి యిల్లు విడిచి వాకిలివిడిచి కానిదేశములో పరిభ్రమించుచున్నాఁడను." అని యీప్రకారముగా తానుచేసినప్రయాణములనుగూర్చి యాలోచించు చుండఁగా, అక్కడకు పెద్దలక్ష్మణుఁడు వచ్చెను. చిన్న వసంతకుఁడు ఆవచ్చినవాఁడు తన లక్ష్మణుఁడేయనుకొని, అంత వేగముగా వచ్చినందునకద్భుతపడుచు, "సొమ్మెక్కడఁబెట్టివచ్చినా"వని యడిగెను. ఇద్దఱు లక్ష్మణులును ఇద్దఱు వసంతకులును చిన్నతనమునందువలె నిప్పుడును ఏకరీతిగానే యుండియున్నందున, ఇట్టి భ్రమలు పుట్టుట యాశ్చర్యముకాదు. చిన్నవసంతకుఁడట్లడుగఁగా, ఆమాటల తాత్పర్యము తెలి

యుక యాతనిని తన యజమానునిగా భావించి, అతఁడు తనవచ్చినకా
ర్యమును వాస్తవముగానే యిట్లు చెప్పెను. "మీరే వేళకు నింటికి రాకుం
డుట, వేగిరము భోజనము నిమిత్తము మిమ్ముఁ దీసికొనిరమ్మని అమ్మగారు
నన్ను పంపఁగా వచ్చినాను. పొయిమీఁదిపులుసు ఇగిరిపోయినది; అన్న
మును కూరలును చల్లారిపోయినవి. వేగిరము రండి." ఆమాటలు పరి
హాసముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడనుకొని, యతఁడు "పరిహాసమునకిది సమ
యముకాదు. సొమ్ముతీసికొనిరాక, యూరకే వచ్చినావేమి? నిజము
చెప్పుము" అనియడుగఁగా వాఁడు మరల నెప్పటియట్ల "నిజముగా
ఏసొమ్మో నేనెఱుఁగను; అమ్మగారు భోజనమునకుఁ బిలుచుకొనిరమ్మన్న
వచ్చినాను" అని చెప్పెను. ఆప్రత్యుత్తరమునకుఁ గోపము వచ్చి "అమ్మ
గారెవరురా?" అని వసంతకుఁడు కోపదృష్టితోఁ బలికెను. "ఎవరా?
మీరు విధ్యుక్తముగా వివాహము చేసికొన్న భార్యగారు" అని లక్ష్మ
ణుఁడు మాఱుపలికెను. అతనికి భార్య లేదుగనుక, ఆమాటల కొడలు
మండి కన్నులెఱ్ఱచేసి, "ఓరీ! నేను నీతోఁ గొన్నివేళలఁ జనువుగా మా
టాడుచున్నానని నెత్తికెక్కి, యీప్రకారముగా సమయమెఱుఁగక
హేళనము చేయుచున్నావు నేనిప్పుడు మనస్సులో నుల్లాసముగా లేను
జుమీ! భద్రము! మన మీగ్రామమునకు క్రొత్తవారమయియుండఁగా,
యింతసొమ్మెవ్వరియొద్ద నమ్మి పెట్టివచ్చినావో శీఘ్రముగాఁ జెప్పు." అని
యదలించెను. లక్ష్మణుఁ డాతనిఁ దనయజమానుఁడే యనుకొనుచున్నాఁడు
కాఁబట్టి, 'ఈగ్రామమునకు మనము క్రొత్తవార' మన్నమాటచేత హాస్య
మాడుచున్నాఁడని నిశ్చయించి, నవ్వుచు "అయ్యా! మీరు భోజనము
చేసి కూర్చున్న తర్వాత సావకాశముగా అమ్మగారితోను ఆమె చెల్లెలి
తోను వలసినంతసేపు హాస్యమాడవచ్చును. ప్రొద్దుననుండి భోజనము
లేక యింటనందఱు మలమలమాడుచున్నారు. సొమ్మునను గిమ్మునను నాకు
తెలియదు. వేగిరము వెళ్ళుదమురండి" అని, పిలిచెను. ఈమాటలతోఁ

జిన్నవసంతకుని శాంతమంతయుఁ బోయి, 'నీయమ్మగారిని గృహములోఁ బెట్టి తగులఁబెట్టు' మని, లక్ష్మణుని నాలుగు దెబ్బలు గొట్టెను. ఆదెబ్బలతో వాఁడింటికిఁ బరుగెత్తుకొని పోయి, తన యజమానుఁడు భోజనమున కింటికి రావన్నాఁడనియు, ఇల్లును లేదు భార్యయును లేదు పొమ్మని తన్నుఁ గొట్టినాఁడనియు, మొగమింత చేసికొని తనయజమానురాలితోఁ జెప్పెను.

పెనిమిటి తనకు భార్య లేదన్నాఁడన్నమాట చెవి సోఁకినతోడనే సీత కన్నులనీరు పెట్టుకొని కొంతవడి చింతించి తనకుఁ దాన యుపశమించుకొని, నీవే మఱియొకసారి వెళ్ళి నాథుని నింటికిఁ బిలుచుకొని రమ్మని భృత్యునిఁ బంపివేసి, తానెప్పుడును పెనిమిటిమీఁద జారత్వశంకను బెట్టుకొనియే యుండునదిగాన నాతఁడిప్పుడు మఱియెవ్వతెనో మరిగి తనమీఁది ప్రేమను విడనాడి యట్లన్నాఁడని యాతనిమాటల కర్థముచేసి, పెనిమిటిని బహువిధముల నిందించుచు దుఃఖపడఁజొచ్చెను. అప్పుడామె చెల్లెలు సుభద్రవచ్చి యీప్రకారముగా మనసులో నిష్కారణముగా లేనిపోని యనుమానము నొకదానిని పెట్టుకొని, ప్రాణవల్లభుఁడయిన వసంతకుని మిగులనాడుచు దుఃఖమునొందుట ధర్మముగాదని యప్పగారిని బోధించి, ఆమెను వెంటఁబెట్టుకొని బావగారిని పిలుచుకొనివచ్చుటకయి బయలుదేఱెను.

చిన్నవసంతకుఁడు సత్రముదగ్గఱకు వెళ్ళి చూచునప్పటికి, తనలక్ష్మణుఁడు సొమ్ముతోఁగూడ సుఖముగా వీధిగుమ్మములో నిలుచుండఁగాఁ దనతో నల్లుసొమ్ము లేదని హాస్యమాడుటనుగూర్చి మందలించుచుండెను. అతఁడు తానేకర్మమును నెఱుఁగనని బదులుపలుకుచుండెను. అప్పుడు సీత యాతనియొద్దకువచ్చి తనభర్తయును నమ్మకముతో హస్తముపట్టుకొని రమ్మని లాగుచు, "ఓప్రాణనాయకా! ఇదియేమిపాపము? నన్నిప్పుడును జూడనివానివలె వింతపడి నామొగమువంక బెదరిబెదరి చూచుచున్నావు! నామీఁద మున్నుపటిమోహమంతయు నేగంగలోఁ గలిపితివి? చేసికొన్న

భార్యనుగాదని యన్యమోహనాంగిపై నీవలపునిలువ నెట్లు మనసువుట్టి నది?" అని నయనిష్ఠురములాడుచు, బొటబొటఁ గన్నీరు కార్పసాగెను. నిజముచేత వసంతకుఁడు జన్మమెత్తినతరువాత ఆమె మొగమునైనఁ జూచినవాఁడుకాఁడు. ఇట్లు అన్యకాంతవచ్చి 'నీవునాభర్త'వనిచేయిపట్టుకొని యీడ్చుచుండ నాశ్చర్యకోపంబులు మనంబునఁ బెనంగొన, దేహముకంపింపఁ జేయి తెమల్చుకొనుచు, "ఓయన్యతోదరీ! నాయొద్దనా యిప్పుడు నీప్రాగల్భ్యము చూపవచ్చితివి? చాలుఁజాలు. ఇఁకమాటాడక నీదారిని పో పొ"మ్మని గదిమి, అంతటం బోకున్న దానామె పెనిమిటిని గాననియు, రెండుగంటలక్రిందనే యీపట్టణమునకు వచ్చినాననియు, అతఁడు చెప్పఁగలిగినవెల్ల నయమున భయమునఁ జెప్పిచూచెనుగాని, యామ దవతిముందఱ నాతనివాక్యములన్నియు వఱదఁగలిసిపోయెను. ఆమె చేయివదలక, 'నాముందఱ నెందుఁబోయెద వింటికిరమ్మ'ని నిర్బంధించి యీడ్వఁగా, ఆమెను తప్పించుకొనిపోవ శక్యముకాక, కడకామెతోఁ గూడ తనసహోదరునియింటికి వెళ్ళి, విధిలేక యచ్చటభోజనమునకుఁ గూర్చుండెను. అప్పుడామె 'ప్రాణేశ్వరా!'యనియు ఆమెచెల్లెలు 'బావా!'యనియుఁ దన్నుఁబిలుచుచుండఁగా వింతపడియి దేమైననింద్రజాలమో నేనిప్పుడు కలగనుచున్నానోయని తలఁచుకొనుచు, మఱిమఱి యద్భుతపడసాగెను. తనస్వామితోఁగూడ వచ్చిన లక్ష్మణుఁడు తానువంటయింటికిఁ బోయినతోడనే యచట నాతనిసోదరునిభార్య గౌరి తన్ను భర్తయని పిలువఁ జొచ్చినందున భృత్యుఁడు యజమానునికన్నను అద్భుతపడుచుండెను.

అప్పుడు సీతచేఁ బంపఁబడిన పెద్దలక్ష్మణుఁడు తన యజమానునిఁ గలిసికొని, 'మీభార్యమిమ్ము భోజనమునకు రమ్మన్నదని చెప్పిన తప్పిదమునకై నిమిషముక్రింద నన్నునిష్కారణముగాఁ గొట్టితిరిగదా? ఇప్పుడయిన వచ్చెదరా? మరలఁగొట్టెదరా?' యని యడుగఁగా నాతడద్భుతపడి, ఆసంగతియేమో తా నెఱుఁగనని. ఆపిమ్మట నామెయొక్క

నిజమయిన భర్త పెద్దవసంతకుఁడు తన సేవకునితోఁగూడ బయలు దేఱి, చిన్నవసంతకుఁడు లోపల భోజనము చేయుచున్న సమయమున భోజనార్థ మింటికివచ్చి, తలుపుదగ్గఱఁ బిలిచెను. తమయజమానురా లావఱకే యెవరువచ్చినను దలుపుతీయవద్దని యుత్తరువు చేసిపోయినదిగనుక, భృత్యులెవ్వరును దలుపుతీయరైరి. అంతటితో వారు వెనుక మరలక, 'మేము వసంతకుఁడును లక్ష్మణుఁడును వచ్చినాము తలుపుతీయుఁడని' కేక లు వేసిరి. లోపలివా రామాటలకు పకపకనవ్వి, వసంతకుఁడీవఱకే వచ్చి తనభార్యతో లోపల భోజనము చేయుచున్నాఁడనియు లక్ష్మణుఁడు వంటయింటనే యున్నాఁడనియుఁ జెప్పి తలుపు తీయకపోయిరి. వారు తలుపు బద్దలగునట్లుగా గుద్ది యఱచినను కార్యము లేకపోయినందున, ప్రాణమువిసిగి వసంతకుఁడు తనభార్యతో నెవఁడో లోపల భోజనము చేయుచున్నాఁడని వినుటవల్ల వింతపడుచు, తుదకు మిక్కిలి కోపముతో భృత్యునిఁదోడ్కొని యక్కడనుండి లేచిపోయెను.

చిన్నవసంతకుఁడు భోజనము చేసినతరువాత, సీత యింకను పట్టిన పట్టును విడువక తన్నుభర్తఁగానే చూచుకొను చుండుటచేతను, ఇంతలో లక్ష్మణుఁడువచ్చి తన్నును వంటకత్తెయొక తెపెనిమిటియని పట్టు కొన్నదని చెప్పుటచేతను, మఱింత వింతపడి యెప్పుడయినఁ గొంచెము సందు దొరకెనా లేచిపోదమని నిశ్చయించుకొనియుండెను. అతఁడు భోజనము చేయునప్పుడు సుభద్ర చేసిన యాదరణకుమిక్కిలి సంతోషించి నను, మనసులో జారత్వశంక పెట్టుకొని మాటిమాటికి చిఱచిఱ లాడు చున్న సీతకృత్యములకు మనోవ్యధగలవాఁడై యుండెను. వంటయింట పిశాచమువలెఁ బట్టుకొని వదలకున్న క్రొత్తభార్యనుజూచిన, లక్ష్మణుని కంతకన్న నొడలుమండుచుండెను. కాఁబట్టి వారిరువురును ఎప్పుడు సమ యము దొరకునా, యారక్కైసలచేతులలోనుండి యీవలఁబడి యెప్పుడు బ్రతుకుగందుమాయని నిమిష మొకకల్పముగాఁ గడపుచుండిరి.

ఒక యుపాయముచేత వారి నేమఱించి తప్పించుకొని వీధినిబడి చిన్నవసంతకుఁడు పోవుచుండఁగా, ఒక కంసలవాఁ డెదురుపడి యాతనిని పెద్దవసంతకునిగా భ్రమించి, 'వసంతకా!' యని పేరుపెట్టి పిలిచి, 'ఇదిగో నీవు చేయుమన్న చంద్రహారమయినది పుచ్చుకొమ్మ'ని చేతికిచ్చెను. వసంతకుఁడిది నాదికాదని మరల నియ్యఁబోఁగా, వాఁడుపుచ్చుకోక, 'మీరు చేయుమన్న మీయుత్తరువు ప్రకారము చేసినానుగాని లేకున్న నాకెందు'కని, దానినతనియొద్దనే వదలిపెట్టి వెళ్ళిపోయెను. ఇటువంటి యింద్రజాలములు జరుగుచున్న యీపట్టణములో నిఁక నర్ధనిమిషమయి నను నుండఁగూడదనుకొని, చిన్నవసంతకుఁడు తనసేవకుని బిలిపించి 'నీ విప్పుడే బండి కుదుర్చుకొనివచ్చి శీఘ్రముగా మనసరకులను దానిమీఁద నెక్కింపుము పోద'మని యుత్తరువు చేసెను.

చంద్రహారమును భ్రమపడి చిన్నవసంతకున కిచ్చిపోయిన కంసల వాఁడు తానితరులకు ఋణపడియున్న సొమ్ము నిమిత్తము కొంచెము సేపటికి రాజభటులచేతఁ బట్టుకోఁబడెను. ఇట్లు రాజభటులు వానిని బట్టుకొని తీసికొనిపోవుచున్న సమయమున, వాఁడు చంద్రహారమునిచ్చితి ననుకొన్న పెద్దవసంతకుఁ డాత్రోవనే పోవుచుండుట తటస్థించెను. అప్పు డాకంసలవాఁడు వసంతకునిఁ బిలిచి, "అయ్యా! యింతకుమునుపు నేను మీచేతికిచ్చిన చంద్రహారముయొక్క కూలి దయచేసెద రేని సమయము నకు మిక్కిలి యక్కఱకువచ్చును. మీరియ్యవలసిన కూలి నేను బాకిపడి యున్న సొత్తుమొత్తమునకు సరిపోవును కాఁబట్టి దానినిచ్చి వేసిన, రాజభటులు నన్ను విడిచిపెట్టుదురు." అని యడిగెను. వసంతకుఁడు వానిమాటల కచ్చెరువడి, "నీ కేమి! నా కేమి! చంద్రహార మిచ్చు టేమి? లేదుపొమ్మ"నెను. కంసలవాఁడు "నిమిషముక్రిందటనే కదా మీచేతికిచ్చి పోతిని. ఇంతలోనే లేదనుచున్నారిదియెక్కడి యన్యాయము"మని కేకలు వేసెను. ఉపకారముగా నిరువురను తనపత్నమే న్యాయముమయిన దను

నమ్మకముతో గట్టిగా నిచ్చితినని కంసలవాఁడును, అట్టి నమ్మకముతో నే నా కెంతమాత్రము నియ్యలేదని వసంతకుఁడును, నడివీధిలోఁ దగవులుపడు చుండిరి. వసంతకుఁడు తనకు వాఁడు చంద్రహారమియ్యలేదని మనసులో రూఢిగా నమ్మియుండెను. కంసలవాఁడు అతనితమ్ముని నతనిగా భ్రమించి చంద్రహారము నిచ్చినమాట వాస్తవమేయైనందున, వసంతకునకు నగ నిచ్చితినని చిత్తమున దృఢముగా నమ్మియుండెను. ఇట్లు మంచిమాటలతో కూలియిచ్చుమార్గము కనఁబడనందున, వాఁడు వసంతకునిఁగూడఁ బట్టుకొని ధర్మాధికారులకడకుఁ దీసికొనిరండని రాజభటులను వేఁడుకొనెను. వారాతని ప్రార్థనప్రకారము వసంతకునిఁగూడఁ బట్టుకొని, ధర్మస్థానమునకుఁ దీసికొనిపోవుచుండిరి.

ధర్మస్థానమునకుంబోయినందున కేమియవమానమువచ్చునోయని భయపడుచు వసంతకుఁడు రాజభటునివెంటఁ బోవుచుండఁగా, ఇంతలో నతని సోదరుని సేవకుఁడైన చిన్నలక్ష్మణుఁడు బండి కుదుర్చుకొని, ఆ సంగతి తన యజమానునితోఁజెప్పుటకయి వచ్చుచుండెను. వానినిఁజూచి వసంతకుఁడు తనసేవకుఁడే వచ్చుచున్నాఁడని యెంచుకొని కొంతసంతో షించి, వాఁడేమో చెప్పవచ్చుచుండఁగా ఆమాటనువినక, 'లక్ష్మణా! నీవుపరుగెత్తుకొనిపోయి సీతతో నాయవస్థచెప్పి, తాళపుపెట్టెలోఁబెట్టిన రూపాయలమూటను నేనిమ్మన్నానని చెప్పితీసికొనిరా' అని. అత్రము తోఁ జెప్పెను ఇదేమిరా యింతకుమును నెంతో కష్టపడి ప్రాణములు తప్పించుకొని యీవలఁబడినయింటికే మరలఁబంపుచున్నాఁడని యచ్చెరు వడి, తనయజమానుని రాజభటులు కొనిపోవుచుండఁగాఁ బ్రత్యక్షమునఁ జూచుచున్నాఁడుగాన హాస్యముకాదని నిశ్చయించుకొని. బండికుదిరినదని చెప్పఁదలఁచియు ఆసమయములోఁ జెప్పనవకాశము లేక, మాఱుమాటా డక బయలుదేఱి సీతయింటికిఁబోవుచు దారిపొడుగునను తనలోఁ దానిట్లు చింతింపసాగెను. "అయ్యో! ఆపాడుగృహమునకు పోయినతోడనే గౌరి

నన్ను మగుడ మగఁడని పట్టుకొనునేమో! ఈసారి దానినెట్లుతప్పించుకొనఁ గలను? సేవకులెప్పుడును అస్వాతంత్ర జీవులయి యజమానుల యాజ్ఞలో మెలఁగవలసినవారు కాఁబట్టి పోకతీఱదు " అనుకొనుచు వెళ్ళెను.

వెళ్ళి వీధిగుమ్మములో సీతనుజూచి, వసంతకుని, రాజభటులు పట్టుకొని ధర్మస్థానమునకుఁ గొనిపోవుచున్నారు; తాళపుపెట్టెలోనున్న రూపాయల సంచిని నాచేతికిచ్చి వేగిరము పంపుమన్నాఁడ'ని లక్ష్మణుఁడు తొట్రుపాటుతోఁ జెప్పెను. మగనికి ఆపదవచ్చినదన్నమాటలు విన్న తోడనే గుండెలుపగిలి, అతివేగమున లోపలికి పరుగెత్తుకొనిపోయి, పెట్టెతీసి రూపాయలసంచిని తీసికొనివచ్చి లక్ష్మణునిచేతిలోఁ బెట్టెను. లక్ష్మణుఁడాసొమ్ము పట్టుకొనివచ్చుచు త్రోవలో నొకచోటఁ దనయజమానుని గలిసికొనెను. అతఁడు తన కాపట్టణములో జరగుచున్నవిచిత్రముల కాశ్చర్యపడుచు దిగ్భ్రమనొంది,యేమియుందోచక బిచ్చవడినలుదెసలం జూచుచుండెను. అతని సహోదరుఁడాగ్రామమునఁ బేరుపడినవాఁడు గనుక, ఎల్లవారును బూర్వమెప్పుడో యీతని నెఱిఁగినవారివలెనే వీధి పొడుగునను నమస్కారములు చేయువారును, కుశలప్రశ్నముల నడుగువారును, మర్యాదసేయఁ నరించువారునునయియుండిరి. కొందఱు మీకుబాకి యున్నసొమ్మిదిగోఁ బుచ్చుకొండని యియ్యవచ్చిరి; మఱికొందఱు మీరు చేసిన యుపకారము నెన్నఁడును మఱచిపోమని వంగివంగి నమస్కారములుచేయఁజొచ్చిరి.అతఁడెవ్వరిని నెఱుఁగకపోయినను,ఎల్లవారునీప్రకారముగా నతనిని అతనిసోదరునిగా భ్రమించి సమస్తగౌరవములను జేయసాగిరి. ఇంతలోనొకకుట్టుపనివాఁడువచ్చి, 'యిదిగో మీయంగీనిమిత్తము పట్టుబట్టను దెచ్చినాను; కొలతయిచ్చిపొండ'ని వేఁడుకొనియెను. మఱి యొకఁడువచ్చి 'మీవస్త్రములు సిద్ధమగుచున్నవి; సాయంకాలము మీ యింటికిఁదెచ్చియిచ్చెద'నని, చెప్పిపోయెను. ఇంకొకఁడు 'నేను మీపని

మీఁదనే యున్నాను; రేపుతప్పక తెచ్చి యొప్పగించెద'నని, వాగ్దానము చేసెను.

ఇదియంతయుఁజూచి మతిపోయి, యెక్కడనో దయ్యాలపోతుల దేశమునకు వచ్చిపోతిమనివిచారించుచుండఁగా, లక్ష్మణుఁడువచ్చి 'మిమ్ము ధర్మస్థానమునకుఁ గొనిపోవుచున్న రాజభటుల చేతులలోనుండి యెట్లు తప్పించుకోఁగలిగితి'రని యడుగుటయేకాక, మీరు తెమ్మన్న ధనమును మధ్యాహ్నమున భోజనముచేసినయింటికిఁబోయి తెచ్చినానని చేతికిచ్చి వసంతకునిమనస్సునకు మఱింతకలఁతనుబుట్టించెను. 'రాజభటులు' 'పట్టుకొనుట' అని లక్ష్మణుఁడు చెప్పుటయు, సీతనడిగి తెచ్చితి నన్నమాటకు సాక్షిగా సొమ్మును చేతఁబెట్టుటయు, ఆలోచించి వీనికేమో మతిభ్రమ యెత్తినదని సందేహించి తాను మోసపోయి కార్యమునుగానక తిరుగుచుండుట తలఁచుకొని భయోత్కంపము పుట్టఁగా కన్నులు మూసికొని 'భగవంతుఁడా! మమ్మేలాగుననైన నీయాపత్సముద్రములోనుండిబయలఁబడవైచి రక్షింపుమా' యనిదైవముం బ్రార్థించుచుండెను.

ఇట్లుభగవన్నామ స్మరణమును చేయుచుండఁగా మఱియొకసుందరి వచ్చి, 'వసంతకా' యనిపిలిచి, మధ్యాహ్నము మాయింట భోజనము చేయునప్పుడు నాకిచ్చెదనన్న చంద్రహారమేదీ యిమ్మని యడిగెను. ఆమాటలతో శాంతమంతయుఁబోయి, వసంతకుఁడు, 'ఛీ! ఛీ! మాయలాడీ! నాకడనేమియు ప్రేలకు'మనిదూషించుచు,నీకునేనెప్పుడునుచంద్రహారము నిచ్చెదననులేదు, మీయింట భోజనముచేయనులేదు, ఇప్పుడు తప్ప వెనుక నెన్నఁడును నీమొగమయినను జూడనులేదు, పొమ్మని కసరెను. ఆమె "నీవు మధ్యాహ్నము మాయింటికివచ్చి భోజనము చేయునప్పుడు చంద్రహారము నిచ్చెదనని నాతోనమ్మకము చేయలేదా? పోనీ నీచంద్రహారము నీయనిపక్షమున నాదగ్గఱఁ బుచ్చుకొన్న బంగారవుఉంగర

పోయిన నాదినాకిమ్ము"ని తగవుచేసెను. దానిమీఁద వసంతకునకు పిచ్చి యెత్తిపోయి, 'దొంగా! బొంకులాడీ'యని తిట్టుచు,నీయుంగరమునునిన్నును గూడ నెఱుఁగనుపొమ్మని యచ్చటనుండి కాలికొలఁదిని పరుగెత్తెను. అతనియొక్క-చిత్రమయినచర్యకును పెట్టి-చూపునకునుఆశ్చర్యపడి, నేఁడు మధ్యాహ్నమున మనయింటికడ సుఖముగాభోజనముచేసి నీకుచంద్రహార మిచ్చెదనని యాశపెట్టి నాయుంగరముగూడఁ గొనిపోయినాఁడే, యింత లోనే లేదనుచున్నాఁడేమివింతయని యామెవిచారించుచుండెను. ఆగ్రా మములో తక్కినవారందఱును పడిన భ్రమలోనే యీసుందరియుపడి, యీతని నీతని సోదరునిగా నెంచుకొనుచుండెను. వివాహితుఁడైన యా వసంతకుఁడామెచెప్పిన కార్యములనన్నిటిని చేసినమాట వాస్తవమే.

పరిచారికలు తమయజమానుఁడు లోపలనే యున్నాఁడనుకొని తలుపుతీయనందున, పెద్దవసంతకుఁడు మిక్కిలి కోపముతో నిక్కున మఱి లేనిపోని యనుమానములను పెట్టుకొని దీనియింటికి పోయినావని దానియింటికిపోయినావని దోషారోపణము చేయుచు మొగముముడుచు కొనియుండి వెనుక నప్పుడప్పుడు తలుపుతీయకుండులాగుననే యీసారి యుండనభార్య పరిచారికలచేత నిట్లు చేయించినదనియెంచుకొని, తలుపు తీయనందుకు తగిన యనుభవముగుఁగాక యని మఱియొకచోట భోజ నము చేయనిశ్చయించి, ఇప్పుడుచెప్పినసుందరియింటికిఁబోయెను. ఆమె యునాదరవముతో నెదురువచ్చియర్ఘ్యపాద్యములిచ్చికొనిపోయి, షడ్రసో పేతముగా భోజనము పెట్టినందున సంతోషమువచ్చి, భార్యమీఁది కోపమున నామెకు వంచనగా నుండుటకయి యామెనిమిత్తము చేయిం చిన చంద్రహారము నిచ్చెదననివాగ్దానముచేసి, యుంగరము నాతఁడు పుచ్చుకొనెను. ఇందాఁక కంసలవాఁడు తెచ్చి పొరపాటున చిన్నవసంత కునకిచ్చిపోయినదాచంద్రహారమే. ఆసుందరి తనకు చంద్రహారమువచ్చు నన్న సంతోషముతో, వ్రేలియుంగరమునుదీసి వేగిరము చేతికిచ్చెను.

ఆయుంగరమతఁడు పుచ్చుకొని లేదనుచున్నాఁడనుకొని మిట్టిమిట్టి చూపులుచూచుచు పిచ్చికోపముతో కానిమాటలాడియీవఱకెన్నడును నీమొగమే యెఱుఁగనని యాతఁడు పాఱిపోయినందున, ఆతనికి చిత్తచాంచల్యము కలిగినదని యెంచుకొని, యాతని భార్యయొద్దకుఁ బోయి నీ మగనికి పిచ్చియెత్తినదని చెప్పనిశ్చయించుకొని బయలుదేఱెను. అట్లు కదలిపోయి యాసంగతిని సీతతో చెప్పుచుండఁగా, పెద్దవసంతకుఁ డొక రాజభటునివశమునఁ బంపఁబడి, యీవఱకు చిన్నలక్ష్మణుఁడు వచ్చితీసి కొనిపోయి తనయజమానునకు సమర్పించినమాటనే పెట్టెతాళముతీసి తెమ్మనిభార్యనడిగెను. ఆమాట నాలక్ష్మణుఁడు కొనిపోయి తన సోదరున కిచ్చినమాట యీ వసంతకుఁడేమియు నెఱుఁగఁడు. ధర్మాధికారి యాతని నెఱిఁగినవాఁడుగనుక, ఇంటికిపోయి యాభటునివశమునసొమ్మిచ్చి పంపుమని సెలవిచ్చినందున ఆతనితోడసొమ్మునిమిత్తమైవచ్చెను.

ఇప్పుడు వసంతకుఁడు మధ్యాహ్నము భోజనమునకువచ్చినప్పుడు తలుపు తీయనైతివని భార్యను మందలించుటయేకాక, మనుష్యునిఁ బంపినను ఆపత్సమయమున సొమ్మియ్యకపోతివిగదాయనిదూషించినందున, తనపెనిమిటికిపిచ్చియెత్తినదని యాసుందరిచెప్పినమాటయసత్యము కాదని సీత గట్టిగానమ్మెను. భోజనము చేయుచున్నంతసేపును నతఁడు నేను నీ పెనిమిటినేకానయనియు, ఈదినము వఱకును తానెప్పుడును కాంచీపురమునకే రాలేదనియు, అనుచుండుట స్మరణకువచ్చి, తన మగనికి నిస్సందేహముగా పైత్యచలనము కలిగినదని నిశ్చయము చేసికొనెను. కాఁబట్టిరాజభటునకియ్యవలసినసొమ్మునిచ్చి యాతనినిపంపివేసి, ఇంటఁగల పరిచారకుల నందఱినిపిలిచిమీారీతనిని త్రాళ్ళువేసి కట్టిపెట్టి చీఁకటిగదిలో భద్రముచేసి చికిత్స చేయించుటకై వైద్యునినిమిత్తము మీాలో నొకఁడు వేగిరము వెళ్ళుఁడని యాజ్ఞచేసెను. పరిచారకులాతనిఁ బట్టుకొని నిష్కారణముగా కట్టుచున్నప్పుడతఁడు తనకేమియు చిత్తచాంచల్యము

లేదనియు వృథాగా కట్టుచున్నారనియు మొఱపెట్టెను. కానియాసమయ ములో నాతని మొఱ్ఱ నాలకించినవారెవరును లేకపోయిరి. పాపము! సోదరుఁడును అతఁడును ఏకరీతిగానున్న దోషమువలననే పెద్దవసంత కున కిప్పుడీయవస్థ తటస్థించెను. అతఁడు కట్టనీయక పెనఁగులాడుచు కేకలు వేసి కోపపడినకొలఁదిని, చెంతనున్నవారి కాతఁడు పిచ్చివాఁడను నభిప్రాయము బలపడసాగెను. ఇంతలో లక్ష్మణుఁడువచ్చి, రూపాయల మూట నేమిచేసితివిరాయని యడుగఁ దెల్లపోయి తానామూట సంగ తినే యెఱుఁగనని తత్తఱపడుటయేకాక మధ్యాహ్నము భోజనమునకు వచ్చినప్పుడు తలుపు దీసినారుకారని యజమానుఁడు చెప్పిన కథనే యే కరువు పెట్టినందున, స్వామికిపట్టిన పిచ్చియే సేవకునకును పట్టినదని నిశ్చ యించి, యతనినిగూడకట్టి కొనిపోయి వసంతకునికి తోడుగా ఆచీఁకటి గదియందే యుంచిరి.

అంతట మగనిని లోపల భద్రముచేసివచ్చి, వీధిలో నిలుచుండి సీత వైద్యునిరాక కెదురుచూచుచుండెను. ఇంతలో నొకపరిచారిక వీధి లో నుండి రోఁజుచుఁబరుగెత్తుకొనివచ్చి, సీతనుజూచి "అమ్మా! నీమగఁ డును భృత్యుఁడును కావలియున్నవారి కన్నులుగప్పి తప్పించుకొని దొడ్డి త్రోవను పాఱిపోయినారు కాఁబోలును! ఆవలి వీధినిబడి యిప్పుడే యిద్ద ఱును స్వేచ్ఛముగాపోవుచున్నార"ని వర్తమానముచెప్పెను. ఆమాటలు విన్నతోడనే కొంతమంది సేవకులను వెంటఁబెట్టుకొని, మగనిని మరలఁ బట్టుకొని తీసికొనివచ్చుటకయి పరిచారిక చూపినమార్గమున సీత పరు గెత్తిపోయెను. ఆమెచెల్లెలుకూడ ఆగుంపుతో నప్పగారిని వెంబడించెను. వారు సమీపముననున్న యొక మఠము చేరువకు వెళ్ళునప్పటికి, చిన్న వసంతకుఁడును లక్ష్మణుఁడును తలవంచుకొని నడుచుచు అచ్చటఁ గనఁ బడిరి. ఆకారలక్షణాదులచేత భేదమేమియు లేక యొక్కపోలికగా

నుండుటచేత సీత వారినిజూచి, తనభర్తయు భృత్యుఁడునని మరల భ్రమ గొనెను.

చిన్నవసంతకుఁ డింకను మనస్సు కలఁతనొందియే యుండెను. కంసలవాఁ డిచ్చిపోయిన చంద్రహారము చేతిలోనే యుండెను. సొమ్ము ముట్టినమీఁదట ధర్మాధికారులచే విడిచిపెట్టఁబడి, అప్పుడాకంసలవాఁ డామార్గముననే యింటికిఁబోవుచు, వసంతకునిజూచి 'కూలి యియ్య వలసివచ్చునని చంద్రహారమును నీకియ్యనేలేదంటివే' యిదేకదా నీ మర్యాద' యని నిష్ఠురములాడ మొదలుపెట్టెను. 'ఈదినము మధ్యాహ్న వేళ నాదారినినేను జనుచుండఁగా నీవుంతట నీవేవచ్చి చంద్రహారమును వద్దనుచుండఁగా నామీఁదఁ బాఱవైచిపోతివి; అప్పటినుండియు మరల నీ మొగమయిన నేనుచూచినానా?' అని వసంతకుఁడు పలుకుచుండెను.

ఈసమయమున సీత యక్కడకువచ్చి, కావలినుండి తప్పించుకొని వీధిఁబడిన తనభర్తదారకెరండనికూడవచ్చినవారినిబిలిచెను. అంతవారం దఱును గూడుకొని యఱచుచు, అతనిని త్రాళ్ళతోఁగట్టి కొనిపోవుట కయి మీఁదిమీఁదికివచ్చి బలవంతముగా మీఁద చేతులువేయఁజూచిరి. అదిచూచి భయాక్రాంతులై వసంతకుఁడును భృత్యుఁడును ఒక్క గంతునఁబోయి మఠములోఁబడి ప్రాణములు దక్కించుకొని, యందున్న యోగినినిశరణు చొచ్చిరి.

ఆయోగిని వారికభయమిచ్చి జడుపుదీర్చి, తానీవలికివచ్చి యీ సంక్షోభమునకు హేతువేమని యడిగెను. ఆమె గాంభీర్యవతియు పూజ నీయయు నగుటయేకాక తానుజూచిన సంగతులయొక్క వాస్తవమును సూక్ష్మదృష్టితో కనిపెట్టి న్యాయమును తీర్చుటయందుఁగూడ సమర్థు రాలుగనుక, మూలమంతయుఁగనుఁగొనక తన్నాశ్రయించి ప్రకారముగా మఱుఁగు చొచ్చినవారిని సులభముగా నితరులకొప్పగింప నిచ్ఛలేనిదాయెను.

కాఁబట్టి సీత తనమగనికి పిచ్చి యెత్తి యీప్రకారముగా వచ్చినాఁడని చెప్పి
నంతతోఁ దృప్తినొందక, "నీమగనికింత యాకస్మికముగ వెఱ్ఱియెత్తుటకు
కారణమేమి? లోకులియ్యవలసిన ఋణములుగాని యితరులయొద్ద దాఁచు
కొన్న సొమ్ముగాని మునిఁగిపోయినదా? ప్రాణసమానుఁడగు మిత్రుఁడెవ్వఁ
డైనఁ బరలోకప్రాప్తుఁడైనాఁడా?" అని గట్టిగా విచారణచేయ నారం
భించెను. ఇటువంటి వేమియు జరిగియుండలేదని సీత ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.
అప్పుడు కొంత యాలోచించి యాయోగిని 'నిన్ను మాని నీభర్త మఱి
యొక మానిని మీఁద మనసు తగిలియున్నాఁడేమో, అది కారణమయి
యుండవచ్చు'నని పలికెను. "ఆయన పూర్వము తఱుచుగా నింటికి రాక
మసలుచువచ్చుట మఱియొక యింతిమీఁది మోహముచేతనే యని
నేననుకొనుచుంటిని. ఇప్పుడింటికి రాకుండుట యన్యకాంతమీఁది మమత
చేతఁగాదు; సంగతియెఱిఁగి యింటికడ నేనేమైన ననుకొందునేమో
యనుభీతిచేత నిప్పుడు రాకమానుచున్నాఁడు" అని సీత బదులు చెప్పెను.
ఆమాటలు విని యింటికడ నిత్యమును నీమె పెట్టు బాధచేతనే యీతని
మనస్సు వికలతనొందెఁగాఁబోలు ననిసందేహపడి, నిజమును దెలిసికోవలె
నను నుద్దేశముతో 'అట్టిపని నాతఁడు చేసినప్పుడు నీవు గట్టిగా న్యాయ
నిష్ఠురములాడి మందలింపవలసి యుండె'నని యోగిని పలికెను. 'నేను మాత్ర
మూరకున్నానా? చేతనైనంతవఱకు మందలించుచునే యున్నా'నని సీత
చెప్పెను. 'అయినను నీవు తగినంత కూఁకలు వేసియున్నట్లు తోఁచద'ని
యోగిని యూరకుండెను. అప్పుడు సీత తానావిషయమునయి పడిన
శ్రమమును గుఱించి యామెకు గట్టినమ్మకమును బుట్టింపవలెనను నుద్దేశము
తో నామె మొగమువంకఁ జూచి, నిజము చెప్పెదను వినుమని యిట్లనియె:
'నాకును భర్తకు నిఁక రాత్రింబగలు రెండవ ప్రసంగము లేదు. రాత్రిపరు
న్నప్పుడు నిద్రపట్టినదాఁక చెవి దగ్గఱఁ జేరి యీసంగతినే గొణుగుచుం
దును. భోజనము చేయునప్పుడుసహిత మీవిషయమయి వినకుండ ముద్ద

ద్రిమ్మఁగనియ్యను. మేమిద్దఱమును గలిసికొన్నప్పు డెప్పుడును మఱియొక సంగతి మాటాడను. అతఁడు పదిమందిలో నున్నప్పుడు సహితము మాటల ధోరణిని మఱియొకసంగతి తెచ్చి యతనిమనసునకు నాఁటు నట్టుగా ఎత్తిపొడుపుమాటల నాడుచుందును. ఇట్లు ప్రతినిమిషమును తలవాచునట్లు చీవాట్లుపెట్టుచున్నను, అతఁడు తనబుద్ధి మానకున్నాఁడ'ని యున్నగుట్టు రవంతయు బయలఁబెట్టెను

ఈప్రకారమామెయొగిసి యుక్తిచేసి యాసంగతియంతయు నామె నోటనె పలికించి, 'నీవాడెడు మాటలమూలముననే నీమగనికిపిచ్చియెత్తి నది, సందేహములేదు. అహోరాత్రములు చెవిచెంతఁజేరి సాధించు చుండు భార్యపలుకులు వెఱ్ఱికుక్కకఱచినంతకంటెను విషమయి యెంత పరమశాంతునకును నిమిషములో పిచ్చియెత్తించును. నీపోరుచేత నతఁడు రాత్రులు నిద్రకు మొగము వాచిపోయినట్టు తోఁచుచున్నది. కలఁతనిద్ర పోయినవానికి మతిచలించిపోయినదన్న నంతయాశ్చర్యము కాదు. నీ వాడుమాటలతో తిన్నయన్నము కడుపునఁబట్టక నీరయిపో యియుండును. ఈప్రకారముగా నిద్రాహారములులేక దేహసౌఖ్యము లకు వెలియయి, యిల్లొక యడవిగానున్నవాని కేరోగములును ఏల రాకపోవును? ఇదియంతయు నీవు చేసికొన్న దోషఫలమే యనుటకు సందేహములేదు. స్వయంకృతాపరాధముగదాయని నీదినీవే యనుభ వింపవలెను.' అని చీవాట్లుపెట్ట నారంభించెను.

అప్పుడప్పమీఁదియభిమానముచేత సుభద్ర కలిపించుకొని మా యప్ప మంచిమాటలతోనే భర్తనుబోధించుచు వచ్చినదనిచెప్పవచ్చి, మరలనప్పవంక తిరిగి 'ఆమెయట్లు తప్పిదమునెల్ల నీపయినెమోపి తూల నాడుచుండఁగా మాఱుమాటాడక యూరకుండెదవేమ'ని, మెల్లఁగా నడిగెను. 'ఆమె చమత్కారముగా నిజమును బయలఁదీసి, నన్ను నోరె త్తకుండునట్లుచేసినది. నేనేమిచెప్పఁగలుగుదు'నని సీతపలికిమిన్నకుండెను.

సీత తనప్రవర్తనమునకు సిగ్గుపడినదయినను, తనమగనిని తన కొప్పగింతపెట్టుమని మూర్ఖత్వముతో నామెను బలాత్కరించుట మాత్రము మానినదికాదు. ఆయోగిని యాతని నటువంటి భార్యవశమున వదలిపెట్ట నిష్టములేనిదై, మంచిమాటలతో నాతని స్వస్థచిత్తునిఁ జేయఁదలఁచి యెవ్వరిని లోనికి రానియ్యక లోపలికిఁబోయి తలుపు వేసికొనెను.

ఇద్దఱు సహోదరులును సరిగా నొకరినొకరు పోలియుండుట చేత నింతలేసి వింతలుపుట్టిన యాదినమునందే వర్ధమానునియొక్క యవసానకాలము సమీపించుచున్నట్లు కనఁబడెను. ఇప్పుడించుమించుగా సూర్యాస్తమానసమయము కావచ్చినదిగనుక, ఆతఁడు ధనము నియ్యలేకపోయినపక్షమున ప్రొద్దుగ్రుంకువేళఁ బ్రాణముల నియ్యవలసియుండెను. అతనిని వధచేయుస్థలము మఠమునకు సమీపముగానే యున్నందున, ఆయోగిని లోపలికిఁబోయి తలుపు బిగించుకొన్న సమయమున రాజభటుల వెంబడిని వర్ధమానుఁడక్కడకు వచ్చెను. ఆపట్టణమున ధనమిచ్చి యాతని ప్రాణములు కాపాడఁగల ధర్మాత్ము లెవ్వరైన బయలుదేఱి యుహామస్త్రియుని నిలుతురేని తక్షణ మావర్తకుని విడిచిపెట్టింపవలెనను నభిప్రాయముతో రాజును వారివెంబడినె వచ్చుచుండెను. తాను స్వయముగానుండి ప్రభువీప్రకార మతనిని గొనిపోవుచుండఁగా, సీత యేడ్చుచుఁబోయి, యొకయోగిని తనమగనిని లోపలదాఁచి వదలిపెట్టకున్నదనియు, పిచ్చియెత్తిన తనపెనిమిటిని దనకిప్పించి న్యాయము దయచేయుఁడనియు వేఁడుకొనుచు, రాజును పరివారముతో నాపెను. ఆమె యాప్రకారముగా తన మొఱ్ఱను విన్నవించుకొనుచుండఁగా నామె నిజమయినభర్త భృత్యునితోడఁగూడ కట్లువిడిపించుకొనివచ్చి తనభార్య యక్రమముగా లేనిదేతనకు పిచ్చియెత్తినదని మిష పెట్టి పరిచారకుల చేత తన్నుఁగట్టించి చీఁకటిగదిలోఁ ద్రోయించి తలుపు వేయించినదనియు,

తానెట్లో కట్లు ద్రెంచుకొని కావలివారిని దుద్దువెట్టి చెఱలోనుండి యూడిపడితి ననియు, మొజ్జపెట్టుకొనెను. తన కీ నిమిటి మఠములోనే యున్నాఁడని తలఁచియున్నందున సీత యాతనిని జూచినతోడనె నిశ్చేష్టితురాలయి మాటరాక నిలువఁబడియుండెను.

వర్ధమానుఁడు తనకొమారుని జూచి, తల్లినిసోదరుని వెదకుటకయి బయలుదేఱిన కుమారుఁడీతఁడే యనుకొని, 'నే నియ్యవలసినసొమ్మిచ్చి యితఁడు ప్రాణములు కాపాడును నాకిఁక భయములే'దని తలఁచుకొనెను. కాఁబట్టి పుత్రవాత్సల్యముతో 'నాయనా!' యని కొడుకునుపిలిచి, తన్ను విడిపించువిషయమై ప్రశంసించెను. కానివర్ధమానుఁడద్భుతపడునట్లు వసంతకుఁడు నీవెవ్వఁడవో నేనెఱుఁగనని స్పష్టముగాఁ దెలియఁజెప్పెను. ఈవసంతకుఁడు తనచిన్నతనములో గాలివానపట్టి యొకరినొకరు ఎడఁబాసినదిమొదలుకొని తండ్రి నెప్పుడును జూచియుండలేదు. తా ననుభవించిన దుఃఖముల చేతను వార్ధకము చేతను రూపముబొత్తిగా మాఱినందున తన్ను గుఱుతుపట్ట లేకపోయినాఁడో, యిటువంటి దుర్దశలోనున్న తన్ను తండ్రియని యొప్పుకొనుట యవమానకరమని తలఁచి చెప్పసిగ్గుపడుచున్నాఁడో యని యనుమానించి కొమారునకుఁ దన్నెఱిఁగించుటకయి వర్ధమానుఁడు బహువిధముల ప్రయత్నించిచూచెనుగాని యాతని ప్రయత్నము లేవియు ప్రయోజనకారులయినవి కావు. ఈప్రకార మందఱును త్రొక్కటపడుచుండఁగా, రాజుగా రెవ్వరినో శిరశ్ఛేదము చేయించుటకయి స్వయముగానుండి తీసికొనిపోవుచున్నారు చూతము రండని యొండొరులఁ బిలుచుకొనుపౌరుల కలకలములు విని, ఆయోగినియు వసంతకుఁడును భృత్యుఁడును లోపలినుండి వెలుపలికి వచ్చిరి. అప్పుడు సీత తన ముందఱ నిద్దఱుభర్తలును ఇద్దఱుభృత్యులును నిలుచుండఁగాఁ జూచి యత్యద్భుతపడి చిత్రపుప్రతిమవలె నోరు కదలుపక నిలుచుండెను.

ఇంతవఱకును వారినందఱిని కలఁతపడునట్లు చేయుచున్న భ్రమ

ప్రమాదములిప్పుడు బయలుపడినవి. ఇద్దఱువసంతకులును ఇద్దఱు లక్ష్మణులును ఈఁగకాలంతయు భేదములేక యొకయచ్చున గుద్దినట్లుగా నుండుటచూచి, ప్రొద్దునవిన్నకథ మనస్సునకుఁ గట్టియున్నట్లున్నదిగనుక వాస్తవము నొక్క నిమిషములో నూహించి, రాజు వారు వర్ధమానుని యొక్క కొమాళ్ళను సేవకులును అని తెలిసికొనెను.

అప్పుడెవ్వరు నెదురుచూడనిమఱియొకసంతోషకార్యముగూడఁ దటస్థమయి, వర్ధమానునికథను మఱింత యనుకూలముగా సంపూర్తిచేసినది. నాఁటి యుదయకాలమున మహావిచారములోను మరణదండనవలని భయములోను నారంభింపఁబడి చెప్పఁబడినకథ, సూర్యాస్తమానమునకు ముందే సంతోషములో ముగిసినందున, ఎల్లవారును పరమానందభరితులయిరి. మఠములోనున్న యోగిని వర్ధమానునిభార్యయు, వసంతకులతల్లియునగు చారుమతియనికూడఁ దెలియవచ్చెను. నాఁడు చేఁపలవాండ్రు పెద్దవసంతకుని, తల్లిని, లక్ష్మణుని పయికిఁదీసినప్పుడు, పిల్లల నిద్దఱను గొనిపోయి మఱియొకచోట విక్రయించుకొనిరి. చారుమతి పుత్రశోకమునకుఁ బతివిరహము తోడ్పడ నిర్వేదించుచు, పుణ్యవ్రతముల నాచరించుచు యోగినియై యందందుఁదిరిగి తుదకీమఠమునఁ బ్రవేశించి శక్తికొలఁదినిబీదసాదలనాదరించుచు,తన్నెఱిఁగినవారందఱివలననుగౌరవము పొందుచుండెను. చిరకాలమునుండి యన్యోన్యవీక్షణము లేకయున్న జననీజనకులును బిడ్డలును అందఱును తలఁపనితలఁపుగా నొక్కసారి యేకస్థలమున సమావేశమయినందున, మహాసంతోషములోనుండి యాకౌఁగిలింతలలోను ప్రియవాక్యములలోను వర్ధమానుఁడు మరణదండనకు లోఁబడియున్నాఁ డన్నమాటనే మఱచిపోయిరి. ఆసంతోషోద్రేకము కొంత శాంతించినతరువాతఁ దెలిసి, పెద్దవసంతకుఁడు ఆసొమ్మునంతను తానిచ్చెదనని బయలు దేఱెను. కాని రాజు సొమ్ముపుచ్చుకోకయే యాతనిని మన్నించి విడిచి పెట్టెను. చిరవిరహమునొంది కడకు సుఖముగాఁ

గూడుకొన్న దంపతులును పుత్రులును తమరుపడినకష్టములను గూర్చి యేమి మాటాడుకొందురో వినవలెనని రాజు, ఆయోగినితోను దీర్ఘకాల మునకుఁ గలిసికొన్నయామె నాథునితోను సుతులతోను గలిసి మఠము నకుఁబోయెను. ఈపరాకున మన మాయిద్దఱులక్ష్మణుల సంతోషమును గూడ నిచ్చటఁజెప్ప మఱవఁగూడదు. వాండ్రును భ్రాతృస్నేహమున నొకరినొకరు కౌఁగిలించుకొని, ప్రియాలాపములతో సల్లాపసౌఖ్యము ననుభవింపుచు, అపరిమితానందమును బొందిరి.

సీతయు అత్తగారి హితబోధవల్ల బుద్ధితెచ్చుకొని, అటుపయి నెప్పుడును మగనిమీఁద లేనిపోని యనుమానమును పడక నిరంతరము నాతని మాటలో మెలఁగుచు పూవులో తావివలెఁ గలసి మెలసియుండి నిరుపమానమైన సౌఖ్య మనుభవించుచుండెను.

చిన్నవసంతకుఁడు తనమఱదలైన సుభద్రను వివాహము చేసి కొని, యీమెపలన నమితసుఖములనుగాంచుచుండెను. వృద్ధుఁడైనయా వర్ధమానుఁడును కొడుకులతోను కోడండ్రతోను బహు సంవత్సరములు కాంచీపురముననేయుండి సంతోషముతోఁ గాలమును బుచ్చుచుండెను.

పయినిచెప్పిన విచిత్రములు వారందఱును గలిసికొన్నంత మాత్ర మున ముగిసినవికావు. తల్లిదండ్రులు ఒకకొడుకును మఱియొక కొడుకును గాను, వసంతకు లొక భృత్యుని మఱియొక భృత్యునిగాను, లక్ష్మణు లొకరియజమాను నొకరియజమానునిగాను, భార్య లొకరిమగని మఱి యొకరి మగనిగాను, పౌరు లొకవసంతకుని మఱియొకవసంతకునిగాను, భ్రమించుచుండఁ బట్టణమున నిత్యమును వలయునంత వినోదము కలిగి యుండెను.

సంపూర్ణము.

సతీమణీవిజయము.

ఇందువచ్చు పాత్రములు.

చంద్రకేతుఁడు—కోసలదేశపురాజు.

వీరసేనుఁడు—చంద్రకేతునకు లోఁబడిన లక్ష్మణపురసంస్థానాధీశుఁడు.

విక్రమసేనుఁడు—వీరసేనుని కుమారుఁడు; సతీమణిభర్త.

సౌజన్యనిధి—చంద్రకేతుని మంత్రులలో నొకఁడు.

ధన్వంతరి—సతీమణితండ్రి; ఘనవైద్యుఁడు.

సునంద—వీరసేనుని రాణి; విక్రమసేనుని తల్లి.

సతీమణి—ధన్వంతరి కూఁతురు; విక్రమసేనునిభార్య.

గుణవతి—చందనావతి కూఁతురు.

చందనావతి—కాశీ నివాసురాలయిన గుణవతితల్లి.

సతీమణీవిజయము.

పూర్వకాలమునందు కోసలదేశమును తనకయోధ్యాపురము రాజధానిగా సూర్యవంశపురాజయిన చంద్రకేతుఁడు పాలించుచుండెను. ఆతనిపాలనమునకులోఁబడి యనేకసంస్థానాధిపతులాతనికి కప్పము కట్టుచు సేవించుచుండిరి ఆసామంతరాజులలో లక్ష్మణపురసంస్థానాధీశ్వరుఁడయిన వీరసేనుఁ డొకఁడు. అతఁ డాకస్మికముగా మృతినొందినందున, తత్పుత్రుఁడయిన విక్రమసేనుఁడుచిన్నతనములోనే రాజ్యమునకువచ్చెను, చంద్రకేతునకు వీరసేనునియందు మిక్కిలి ప్రేమగనుక, ఆతని మరణ వార్తను విన్నప్పుడు మిక్కిలిదుఃఖించి యాతనిపుత్రుని విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి బాగుచేయవలెననెడి యుద్దేశముతో వెంటనే తనరాజధానికి రమ్మని విక్రమసేనుని కాజ్ఞపంపెను. విక్రమసేనుఁడు భర్తృమరణ దుఃఖితయైయున్న తల్లియొద్ద కూర్చుండియుండఁగా సౌజన్యనిధియను నాతఁడు రాజాజ్ఞను పట్టుకొని యయోధ్యానగరమునుండి వచ్చెను. కోసలదేశపురాజు లాకాలమునందు నిరంకుశప్రభువులయినందున వారి యాజ్ఞోల్లంఘనముచేయుట ప్రాణాపాయకరమని యెఱిఁగినదయి సాధ్వీమణియైన యాసునంద పుత్రునియం దెంతప్రేమగలదయినను రాజాజ్ఞను మీఱ సాహసింపక పుత్రవియోగము సహింపలేక నాటిదినము తనభర్త మరల మృతుఁడయినట్లు దుఃఖించుచు వెంటనే కొమారు నాతనివెంటఁ బొమ్మని యుత్తరువుచేసెను అప్పుడు సౌజన్యనిధి మంచిమాటలతో నామెకు కొంతదుఃఖోపశమనము చేసి, పుత్రవియోగమునకు శోకింపకుండ బుద్ధిచెప్పి, చంద్రకేతుఁడు దయార్ద్రహృదయుఁడనియు, విక్రమసేనునకు తండ్రిలేనిలోపములేకుండ నతఁడు పితృప్రతినిధియై పితృవాత్సల్యముతో సర్వవిధముల కాపాడుననియు, రాజొక యసాధ్యవ్యాధిచేత

బాధపడుచున్నందున తండ్రియెడలఁ గలిగియుండిన స్వామిభక్తిమునుబట్టి యిప్పుడీవిక్రమసేనుని పిలిపింపవలసివచ్చెననియు, చెప్పి యామెనోదార్చెను. అప్పుడామె రాజునకసాధ్యవ్యాధి కలిగినందునకయి వ్యసనపడి, తనచెంతనున్న సతీమణియను చిన్నదానినాతనికి చేతితోఁజూపి, ఈచిన్నదానితండ్రియే యిప్పుడు జీవించియుండినపక్షమున రాజుయొక్క వ్యాధిని తప్పకకుదుర్చుననిచెప్పి, ఈచిన్నది ఘనవైద్యుఁడని జగత్ప్రసిద్ధి కెక్కిన ధన్వంతరి కూఁతురనియు, అతఁడు తనయవసానకాలమునందు తల్లిలేని బిడ్డయైన యీసతీమణిని తనకప్పగించినందున నాటినుండియు తానీ చిన్నదానిని పుత్త్రికాప్రేమతో పెంచుచుంటిననియు, తల్లిదండ్రుల సుగుణములు పట్టుపడుటచేత బహుబుద్ధిమంతురాలయి యీచిన్నది యెల్ల వారిచేతను మంచిదనిపించుకొనుచున్నదనియు, సతీమణియొక్క చరిత్రమును కొంత మాటధోరణిని చెప్పెను. ఆమె యామాటలు చెప్పు చున్నంతసేపును సతీమణి తలవంచుకొని నిలుచుండి కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచుండెను. అదిచూచి సునంద పోయినవారినిమిత్తమయి యదే పనిగా దుఃఖించుట మంచిదికాదనిచెప్పి యాచిన్నదాని నూరడించెను.

అప్పుడు విక్రమసేనుఁడు తల్లినిజూచి తనప్రయాణమునకు సెలవు వేడఁగా, ఆమెకుమారుని బహువిధములదీవించి కన్నులనీరు కాలువలు కట్ట ప్రేమాస్పదుఁడైన యాచిన్నవానిని సౌజన్యనిధికొప్పగించి “నాయనా! ఈచిన్నవాఁడీవఱకెన్నఁడును తల్లిదండ్రులనువిడిచి పరులయొద్ద నొంటిగా మెలఁగినవాఁడుకాఁడు. లోకవ్యవహారమెఱుఁగని యీబాలకుని కెట్లుబుద్ధిచెప్పి మంచివానినిగా దిద్దుకొందురో మీదేభారము.” అని చెప్పి వెళ్ళుటకు సెలవిచ్చెను. ఆచిన్నవాఁడు వెళ్ళునప్పుడు సతీమణినిజూచి, “నిన్నుపుత్త్రికాప్రేమతోఁ జూచుచుండెడు మాతల్లిగారిసంరక్షణము నెప్పుడును నీవేమఱక నేను దగ్గఱలేనిలోపము కనఁబడకుండఁ జేయుము” అని చెప్పి తల్లి నప్పగించెను.

సతీమణి చిరకాలమునుండి మనసులో విక్రమసేనుని కామించి యుండెను. ఇంతకుముం దాచిన్నది తలవంచుకొని యేడ్చినది విక్రమసేనుఁడు తన్నువిడిచిపోవుననియేకాని తండ్రినిమిత్తము కాదు. ఆమె తండ్రి యందు మిక్కిలి ప్రేమకలదేయయినను, విక్రమసేనునియం దామెకుఁ గల ప్రేమయంతకంటె నధికమయినది. తనకుప్రేమాస్పదుఁడయి కన్నుల యెదుటఁ గానఁబడుచున్న యతఁడు తన్నుఁబాసి శీఘ్రముగానే వెడలి పోవనున్నాఁడనితలఁచుకొనుటవలనఁగలిగినయీపెద్దదుఃఖములో, ఎప్పుడో మరణమునొంది రూపామలుసహితము తిన్నగాస్ఫురణకురాకసగము మఱచియున్న యాతండ్రివిషయమైన దుఃఖముతోఁచక యడఁగిపోయెను.

సతీమణికి చిరకాలమునుండి విక్రమసేనునిమీఁద ననురాగము కలదుకాని యామె తాను బీదకుటుంబమున పుట్టినదాననని యు, అతఁడు మహావంశమునఁబుట్టి కిరీటాధిపత్యమున కర్హమయినవాఁడనియు, మాత్రము మనసులో నెప్పుడును మఱచియుండినదికాదు. ఆ మెతనపూర్వులు సుప్రసిద్ధులు కాకుండుటయు నాతనిపూర్వులందఱును రాజ్యభారధూర్వహులయి యుండుటయుఁ దలపోసి, ఆతనికిని తనకునుగల యంతరమును విచారించి నిరాశచేసికొని, ఆకాశమునందున్న చంద్రునిఁ గామించుట యెంతప్రయోజనకరమో తా నాతని కామించుటయు నంతే ప్రయోజనకరమని భావించి నిట్టూర్పువిడుచుచు, భార్యగాఁ గాకపోయినను సేవకురాలుగానయిననుండి యాతనిసేవయందే తనదినములు గడపవలెనననినిశ్చయించుకొనెను. అతఁడుతనకుభర్తయగునన్నయాశయామె మనస్సులో లేకపోయినను, నవ్వుమొగముతోను తుమ్మెదలను మించిన కురులతోను తేనియ లొలుకు మాటలతోను సదా యతఁడు కన్నుల యెదుర మెలఁగుచుండుటచేత నామెకొకవిధమయిన యానందము కలుగుచుండెను. అందుచేత నిప్పుడాతని విగ్రహమామెమనస్సున పొడకట్టి యామెహృదయమును దుఃఖసముద్రములో ముంచివేయఁజొచ్చెను.

ధన్వంతరి యమోఘములైనకొన్ని దివ్యౌషధములనుదప్ప మరణ కాలమునందుఁ దనకొమారితకు మఱేదియు సొత్తిచ్చిపోలేదు. ఆరా జౌషధములలో నొకటి కోసల దేశపురాజయిన చంద్రకేతుఁడు బాధ పడుచున్న దీర్ఘరోగమునకమోఘమయినమందు. సౌజన్యనిధిసునందతో రాజురోగమునుగూర్చి చెప్పినప్పుడు తనప్రియుఁడు పోఁబోవుచున్న య యోధ్యానగరమునకు తానుగూడపోయి రాజునకు చికిత్సచేసి రోగ నివారణము చేయుటవలన లాభముపొందవలయునన్నయూహ సతీమణి యొక్క హృదయమునం దంకురించెను. అయినను రాజవైద్యులందఱును రాజుయొక్కవ్యాధి యసాధ్యమయినదని నిష్కర్షించినతరువాత లేఁత వయస్సులోనున్న యొక్కసుందరి పోయి తానావ్యాధిని నిమ్మళింపఁజేసెద నని చెప్పినపక్షమునఁ, దనయొద్దనున్న యౌషధమహిమ యెట్టిదయినను రాజును వదాస్థానవైద్యులును నమ్మిపనిచేయనిత్తురాయన్న సంశయము మాత్ర మామెమనస్సును బాధించుచుండెను. కానియామెయంతటితో నిరుత్సాహురాలుకాలేదు. ఆమెకాయౌషధమునందున్న దృఢవిశ్వాస మునుబట్టి తన్నురాజునకు చికిత్సచేయ నంగీకరించిన పక్షమున నతఁడు తప్పక స్వస్థతను పొందుననియు అందువలనఁ దనయదృష్టముపండి తనకు విక్రమసేనుని రాణికాఁగలభాగ్యము పట్టినను పట్టవచ్చుననియు, నమ్మి తా నేలాగునయిన నయోధ్యకుఁబోవలెనననిశ్చయముచేసికొనియుండెను.

ఇట్లుండఁగా విక్రమసేనుఁ డయోధ్యకుఁబోయిన కొంతకాలము నకు దాసియొకతె సునందయొద్దకువచ్చి సతీమణితనలో తానుమాటాడు కొనుచుండఁగా పొంచుండి వింటిననియు, ఆమాటలవలన సాచిన్నది విక్రమసేనుని కామించియున్నట్లును తానాతని నిమిత్తమయి యయో ధ్యకు పోఁదలఁచియున్నట్లును తనకర్థమయ్యెననియు, ఆమెతోఁ జెప్పెను. ఆమాటలువిని యామెయప్పుడేమియుననక సతీమణినిదనతోనొక్కసారి మాటాడిపొమ్మని చెప్పుమనిమాత్రము దాసితోచెప్పి దానినిపంపివేసెను.

ఇట్లు దాసినిపంపివేసి యొంటిగానుండి సతీమణిసంగతిని దలంచుకొన్నప్పు డామెకు తానుపడుచుతనములో వీరసేనునికామించిన నాటిచర్యలు స్మర ణకువచ్చి యౌవనదశలో తాను నట్టియవస్థనే పడితిననియు, కేతకీకుసు మమును కంటకములంటియుండునట్లుగా యౌవనదశను కామపీడయాశ్ర యించియుండుట నైసర్గికమనియు, అది యప్పుడు దోషముగాఁదోచక పోయినను మానవదేహమును ధరించినవారికెల్ల నీదోషముండునదియే యనియు, తలపోయుచుండెను ఈప్రకారముగా నాలోచించుకొనుచున్న సమయములో సతీమణి యామెవద్దకువచ్చెను ఆచిన్నది కనఁబడఁగానే సునంద "సతీమణీ! నేనునీకు తల్లినని నీవెఱుఁగుదువుగదా" అనెను. అనఁగానే వెలవెలపోయి సతీమణి "అమ్మా! నీవునాయజమానురాలవు" అని యూరకుండెను. "నీవునాకూఁతురవు. నేను నీకుతల్లిని. నామాటల కులికిపడి ఆలాగునవావంక తెల్లపోయిచూచుచున్నావేమి!" అనియామె 'తల్లి' యన్నమాట రెట్టించిపలికెను. అంతమీఁద సతీమణి తానువిక్రమ సేనుని కామించినమాట సునంద గ్రహించినదేమోయని భయపడి, మన స్సు తొందరపడ చూపులు చంచలింప "అమ్మా! నన్ను క్షమింపుము. మీరునాకుతల్లియు కానేరరు; మీకునేను కూఁతురనుకానేరను. లక్ష్మణ పురాధీశ్వరుఁడు నాకెట్లు సోదరుఁడగుట సంభవించును?" అనియా చిన్నదిమాటతడఁబడపలికెను. 'కూఁతురవు కాకపోయిన నీవునాకు కోడ లవుకావచ్చును. కూఁతురు, తల్లి, అన్నమాటలు నీమనస్సున కింపుగా నుండకపోవుటనుబట్టిచూడఁగా కోడలవనియే నీయభిప్రాయ మనుకొనె దను. ఓసతీమణీ! నాకుమారునిమీఁద నీకు ప్రేమగలదా?" అనియామె యడిగెను. అడిగినమాటకుత్తరము చెప్పక సతీమణి "అమ్మా! నాతప్పు క్షమింపుఁడు" అని భయముతో పలికెను. సునందయు నంతతో నూర కుండక "ఓసతీమణీ! నాకుమారునిమీఁద నీకుప్రేమగలదా?" అనియడి గిన ప్రశ్ననే మరలనడిగెను. "ఆతనిమీఁద మీకు ప్రేమలేదా?" అని

ప్రశ్న వేసి యాచిన్నది యడిగినమాట కు త్తరము చెప్పక తప్పించుకొనుట కయి ప్రయత్నించెనుగాని సునంద యంతటితో విడిచి పెట్టక "సతీమణీ! నాముందఱ నీగుట్టు దాచుటకయి ప్రయత్నింపక నీమనస్సులో నున్నది చెప్పివేయుము. నీనోరు చెప్పకపోయినను నీచేష్టలు నీకుఁగలవలపును బట్ట బయలు చేయుచున్నవి" అని స్పష్టముగా చెప్పివేసెను. అందుపయిని సతీమణి యామెపాదములమీఁదఁబడి తనమనస్సాతనినితగులుటయొప్పు కొని, ముఖమున లజ్జాభయములుతోఁప వినయపూర్వకముగా క్షమింప వేఁడుకొని, ధనవ్యత్యాసమునుబట్టి విక్రమసేనుని వరించుటకు తనకుఁగల యనర్హతను దెలుపుటయేకాక తాను కామించియున్నసంగతి యాత నికి తెలియదన్నమాటకూడ చెప్పివేసెను. అప్పుడు సునంద "నీవీమధ్య నయోధ్యాపురమునకుఁ బోవనుద్దేశించుకొలేదా?" అనియాచిన్నదాని నడిగెను. సౌజన్యనిధి రాజుయొక్క రుగ్ణతను జెప్పినప్పుడు తనమనస్సు లో నట్టియుద్దేశముపుట్టినమాట వాస్తవమేయని సతీమణియొప్పుకొ నెను. "అయోధ్యాపురమునకు నీవు పోఁదలఁచుకొన్న దందుకొఱకా? ఓసతీమణీ! నీవునాతో నిజము చెప్పుము." అని యామె యాచిన్నదానిని నిర్బంధముగానడిగెను. అడుగఁగానే సతీమణి "అమ్మా! నాకయోధ్యా పురయాత్రావిషయమయినబుద్ధిపుట్టుటకయిమీకుమారుఁడేకారణము. అతఁడే నాహృదయపీఠమునందు నిలిచియుండకపోయిన పక్షమున, అ యోధ్యపేరును మందుపేరును రాజుపేరును నేను తలపెట్టకపోయియే యుందును." అని యున్నదియున్నట్టు ధారాళముగాఁ జెప్పివేసెను. తనయిష్టమునుగాని యనిష్టమునుగాని తెలుపక సునందయాచిన్నదిచెప్పిన దంతయువిని, కడపట "నీకాయౌషధమహిమయం దంతనమ్మకమున్న దా?" యనిమాత్రమడిగెను. అప్పుడు సతీమణి యాదివ్యౌషధము తన తండ్రియొద్దనున్న మహౌషధములలో నెల్ల నుత్తమోత్తమమైనదనియు, అది యతఁడు చిరకాలము మహాత్ముల నాశ్రయించియు స్వానుభవము

నుపయోగించియు కష్టపడిసంపాదించిన సిద్ధౌషధమగుటచేత దానియో
గము నెవ్వరికిని జెప్పక మరణకాలమునందు ప్రాణాధికురాలయిన తనకు
రహస్యముగా నుపదేశించెననియు, ఆమెకు నమ్మకము పుట్టునట్లుగాఁ
జెప్పెను. ఆమాటలు విన్నపిమ్మట సునంద కొంచెమునే పాలోచించి
ధన్వంతరియొక్క మరణసమయమునందు తానాతని కొమారితయొక్క
యోగక్షేమములవిషయమయిసాధ్యమయినంతశ్రద్ధవహించెదననివాగ్దా
నము చేసి యుండుట తలఁచుకొని రాజుయొక్క క్షేమమునుగూడముఖ్య
ముగాఁ గోరియున్నదిగాన సతీమణియొక్క ప్రయత్నమునకు ప్రతి
బంధములు కల్పింపక, అయోధ్యకుపోయి యథేచ్ఛముగా పనిచేయుట
కయి యాచిన్నదానికి సెలవిచ్చి ప్రయాణమునకు వలయుధనమును తగిన
పరివారమునుగూడ సమకూర్చెను. అందుకు సతీమణి పరమానందభరితు
రాలయి యామెకు నమస్కారములుచేసి యామెచే ననేకాశీర్వచన
ములనుపొంది, రాజున కారోగ్యమునుగలిగించి యభీష్టఫలసిద్ధిని పొందు
మని యామెవలన కడపటిదీవనను బడసి, అయోధ్యకుఁ బోవుటకు
బయలుదేఱెను.

సతీమణి కొన్నిదినములలో సుఖముగా నయోధ్యచేరి, సౌజన్య
నిధియొక్క సాహాయ్యముచేత శీఘ్రకాలములో రాజసందర్శనము
చేయఁగలిగెను. కాని యాచిన్నదాని ప్రయాణముమాత్ర మంతటితో
సఫలముకాలేదు. ఆయువతివలన నౌషధముపుచ్చుకొనుటకు రాజొకప
ట్టున నొప్పుకొనలేదు. ఆమె తాను లోకప్రసిద్ధుఁడైన ధన్వంతరియొక్క
కూఁతురననియు, ఆమందు తనతండ్రి యావజ్జీవమును ధారపోసి శ్రమ
పడి సంపాదించిన తిరుగులేని సంజీవనౌషధమనియు, చెప్పి యా యమూ
ల్యౌషధప్రయోగముచేత మూఁడుదినములలో వ్యాధి లొంగకపోయిన
పక్షమున తనప్రాణములనిచ్చెదనని శపథముపలికినమీఁదట తుదకు
రాజాయౌషధసేవచేయుట కంగీకరించెను. కాఁబట్టి మూఁడుదినములలో

రాజువ్యాధిగ్రస్తుఁడైనను బోవలెను; సతీమణితలవ్రాయైనను పోవలెను. నిజముగా వ్యాధియే నిర్మూలించినపక్షమున, కావలసిన వస్తువాహనముల నన్నిటి నిచ్చుటయేకాక యామె కోసలదేశములో నెవ్వనిఁగోరునో యాపురుషుని భర్తనుగా ననుగ్రహించునట్లుకూడ రాజు వాగ్దానముచేసెను. రాజును స్వస్థునిగాఁ జేయుటవలన సతీమణి యపేక్షించినదియు వరలాభమేకాని ధనవస్తువాహనసమృద్ధి కాదు.

సతీమణి కాయౌషధమునందుఁగల నమ్మకము వ్యర్థముకాలేదు. మూడుపూటలు సేవించునప్పటికెల్లను రాజుయొక్క శరీరస్థితిలో కొంత గుణ మగుపడెను; మితిపెట్టిన మూఁడుదినములును మందుపుచ్చుకొనునప్పటికి రోగము నిశ్శేషముగాకుదిరి రాజునకు సంపూర్ణారోగ్యము కలిగినది. అప్పుడు రాజు నిర్భరానందపరవశుఁడయి తన యాస్థానమునందుఁగల రూపయౌవన గుణసంపన్నులయిన రాజపుత్రుల నందఱిని రావించి వారిని సతీమణికిఁజూపి ఇష్టమున్నయెడల వీరిలో నొక్కరిని భర్తగా వరింపవచ్చునని చెప్పెను ఆమె మనోవల్లభుఁడయిన విక్రమసేనుఁ డాగుంపులోనేయున్నందున, భర్తృవరణమునం దామెకు కష్టము లేకపోయెను. అందుచేత సతీమణి "యితఁడే నావల్లభుఁడ"ని విక్రమసేనునిజూపి, అతనితో "ఓ ప్రాణనాయకుఁడా! నేను మిమ్ముఁ బరిగ్రహించెదనని సాహసించి చెప్పఁజాలను; నన్నే మీకుసమర్పించుకొనుచున్నాను. నాయావజ్జీవమును నన్ను సేవకురాలినిగా గ్రహించి నాసేవనంగీకరింపుఁడు" అనిచెప్పెను. అంతట రా జతనినిజూచి "ఓ విక్రమసేనా! నీవీ చిన్నదానిని భార్యనుగా స్వీకరింపుము. ఈమెయే నీకు ధర్మపత్ని" అని యాజ్ఞాపించెను. అప్పుడు విక్రమసేనుఁడు సందేహింపక చంద్రకేతునితో సతీమణి బీదయింటి వైద్యునికూఁతురనియు, తండ్రిపోయినప్పటినుండియు తమయింటనేయుండి తనతల్లిసంరక్షణలో పెరిగినదనియు, అందుచేత తమకాచిన్నది పరిచారికవలె నుండినదనియు, చెప్పి యామెను పాణి

గ్రహణము చేసికొనుటకు తన కిష్టము లేదని తెలియఁజేసెను. అతఁడు చూపినతిరస్కారభావమును పలికిన నిరాకరణవచనములును మనస్సున నాటుకొనఁగా సతీమణి రాజువంకఁజూచి "ఓదేవా! ఏలినవారదేహము స్వస్థపడినందుకు నాకు సంతోషముగా నున్నది నా కంతే చాలును. తక్కినవిషయమయి దేవరశ్రమపడవలసినపనిలేదు" అనివిన్నవించెను. కాని రాజు తనయాజ్ఞోల్లంఘన మెవ్వరును చేయరా దనిచెప్పి, ఆదినముననే పురోహితుని రప్పించి వారియువురకును బలవంతముగా విధ్యుక్తమయిన వివాహమును జేయించెను. ఆవివాహమువలన వధూవరులలోవిక్రమసేనునకునుమనస్సునకుసుఖముకలుగలేదు;సంసారముచక్కఁబడునన్నయాశ లేకపోవుటచేత సతీమణికిని సంతోషముకలుగలేదు ఆమె ప్రాణత్యాగమునకయిననొప్పుకొని యభీష్టసిద్ధిని పొంది కోరినభర్తను వరించినను, భర్తనిప్పించుటవలె భర్తయొక్కయనురాగము నిప్పించుట కోసలాధీశ్వరుని చేతిలో లేనందున ఫలానుభవము లేనిదయి యుందని[?]మానిపండుతన దనుకొనుదానివలెగ్రుక్కిళ్లు[?]మ్రింగుచుచూచిసంతోషింపవలసినదాయెను.

విక్రమసేనుఁడు వివాహముకాఁగానే భార్యనుజూచి తా నయోధ్యను విడుచుటకయి రాజువద్ద సెలవుపొందుమని చెప్పెను. ఆమెరాజును ప్రార్థించి కోరినప్రకారముగా సెలవిప్పింపఁగానే విక్రమసేనుఁడు భార్యను జూచి, వివాహ మాకస్మికముగా జరిగినందున తన మనస్స్వాస్థ్యము చెడిపోయినదనియు, అందుచేత తాను దూరదేశయాత్ర పోనుద్దేశించుకొన్నాఁడననియు, చెప్పి, ఆమెను తనతల్లియొద్దకు పోయియుండవలసినదని యాజ్ఞాపించెను అందుమీఁద నాయువతి మనస్సులో ఖేదపడి, దుఃఖము పయికికనఁబడనీక భర్తనుజూచి ధైర్యముతో 'ఓప్రాణేశ్వరా! నేనెప్పుడును తమయాజ్ఞకు బద్ధురాలనే. జన్మముచేత మీతోసమానురాలనయ్యెడుభాగ్యము నాకీశ్వరుఁడు కలిగింపకపోయెనుగదాయనిసదా పరితాపపడుచుమీపాదసేవకురాలనయియీశరీరములోజీవమున్నంత

వఱకు మీయనుగ్రహమును సేవను గోరి వేచియుండెదను" అని చెప్పి కన్నులనీరునించెను ఆమెయొక్కమాటలుగాని కన్నీరుగాని యాతని కఠినహృదయమును కరఁగింపలేకపోయినందున, అతఁడు కొంచెమయి నను జాలిపడనివాఁడయి మాఱుమాటచెప్పక తానుపోను ద్దేశించుకొన్న దేశముపేరయినను భార్యతోఁ జెప్పక యామెను విడిచిపోయెను.

భర్తయొక్కయాజ్ఞానుసారముగా సతీమణి లక్ష్మణపుర మత్త వారింటికివచ్చెను. ఆమె రాజుప్రాణమును కాపాడి కోరినభర్తనుపొందియే స్వగృహమునకువచ్చినను, విచారగ్రస్తురాలయినిరుత్సాహముతో దీను రాలయి యత్తగారిపాలఁ బడవలసినదాయెను ఆమె భర్తృగృహము చేరునప్పటి కక్కడకు హృదయభేదనము చేసెడు పిడుగువంటియుత్తర మొక్కటి విక్రమసేనునివద్దనుండి వచ్చియుండెను.

ఉత్తమురాలయినయాసునంద తనకుమాఁడుకోరి తెచ్చుకొన్న యుత్తమకులీనురాలయిన కోడలి నాదరించినట్టే సతీమణి నాదరించి మంచిమాటలుచెప్పి కొడుకుచేసిన యనాదరణ మఱచునట్లుగా నాచిన్న దాని నోదార్చెను కాని యామెచేసిన యాదరమువలన సతీమణి మన స్సులో సంతోషింపక, "అత్తా! నాప్రాణనాథుఁడు దేశములపాలయి పోయెను.. ఇఁక నే నాధన్యుని నవ్వుమొగమును జూడనుగాఁబోలును!" అని కంట తడిపెట్టెను. అప్పుడామె కొమారుఁడువ్రాసినయుత్తరమును దీసి. "నాచేతియుంగరమెప్పుడు నీచేతికివచ్చునో నన్నప్పుడుమాత్రమే భర్తయని పిలువుము. ఆయప్పుడనెడు కాల మెప్పుడును రాకుండునని నేనునమ్మెదను" అనిదానిలో భార్యనుగూర్చియతఁడువ్రాసినభాగమును జదివెను ఆమాటలు వినఁగానే గుండెలుపగిలి యాచిన్నది "ఇది వజ్ర కఠినమయినవాక్యము" అని పలుకుచు మొదలునఱికిన కదళీతరువువలె నేల కూలఁబడెను అప్పుడుసునంద కోడలిని కౌఁగిలించుకొనిలేవనెత్తి, శాంతతవహింపవలసినదని ధైర్యముచెప్పుచు "నాకొడుకిప్పుడు దేశాం

తరము పోయినందున నీవేనాబిడ్డ” వని యనునయించి దుఃఖోపశమనము చేసెను. కాని మనస్సునకూఱట కలుగక, సతీమణి నేలచూచుచు బొటబొట కన్నీరుకార, భర్తయుత్తరమును చేతఁబట్టుకొని చూచి “నాకు భార్య లేనంతవఱకు నాకు కోసలదేశములో నేదియు లేదు” అన్న వాక్యమును జదివెను. ఆమాటలందున్నవాయని యత్తగారు ప్రశ్నవేసెను. ఉన్నవనిచెప్పి కోడలావయిని నోట మాటరాక చిత్రప్రతిమవలె నిశ్చేష్టురాలయి యూరకుండెను

మఱునాఁటి ప్రాతఃకాలమున సతీమణి యెక్కడ వెదకినను కానఁబడలేదు. ఆచిన్నది యిల్లు విడిచి వెళ్ళునప్పుడొకయుత్తరము వ్రాసి యొకదాసిచేతి కిచ్చి, అది తాను వెళ్ళినతరువాత సునందచేతికిమ్మని చెప్పి పోయెను. ఈయుత్తరములో విక్రమసేనుఁడు తనయిల్లును దేశమును విడిచి దూరదేశములపాలగుటకు తాను కారకురాలయినందున కెంతయుఁ జింతించుచున్నాననియు, తాను జేసిన యీపాపమును పోఁగొట్టుకొని లోకనిందను తొలఁగించుకొనుటకయి విశ్వేశ్వరస్వామి సందర్శనార్థము తానిప్పుడు కాశీయాత్ర పోవుచున్నాననియు, అతఁడంతగా ద్వేషించుచున్నభార్య మరలరాకుండ దేశాంతరము పోయినదని తెలిపి విక్రమసేనుని స్వగృహమునకు రప్పించి సుఖపడునట్లు చేయవలసినదనియు, అత్తగారిపేర వ్రాసెను.

అయోధ్యాపురమును విడిచినతరువాతవిక్రమసేనుఁడునుతిన్నగా కాశీపురమునకే పోయి, కాశీదేశపురాజువద్ద సేనలో కొలువుకుదిరి, ఆ రాజునకును మగధదేశపురాజునకును జరగిన యుద్ధములో తనశౌర్యమును గనఁబఱచి తనరాజునకు గెలుపు కలిగించి మహాప్రసిద్ధుఁడయి యుండెను ఇట్టుండఁగా సతీమణి దేశము విడిచిపోయినదనియు, ఇఁక నీవు స్వగృహమునకువచ్చి సుఖముగా నుండవచ్చుననియు, అతనికి తల్లి వద్దనుండి యుత్తరమువచ్చెను. ఆయుత్తరమును జూచుకొని యతఁడు స్వ

దేశమునకుఁ బ్రయాణమగుచున్న సమయములోనే సతీమణియు యోగినీ వేషముతోఁ బోయి కాశికాపురమునఁ బ్రవేశించెను సతీమణి కాశీపురము చేరి యాపట్టణములో యాత్రార్థము వచ్చిన యితర దేశపుస్త్రీలకు బసలు మొదలయినవిచ్చి యాదరణచేసెడి పుణ్యాత్మురాలయిన యొకస్వజాతి వితంతువు కలదనివిని, ఆమె యింటికిఁ బోయెను. ఆమెయు సహజసౌజన్యముతో పరదేశమునుండివచ్చిన యాసతీమణిని సత్కరించి, తనయింట భోజనవసతులు కల్పించి యాదరించెను. ఆమె భోజనములయినతరువాత సతీమణితో నానావిషయములనుగూర్చి మాటాడుచు, నేటిసాయంకాలము రాజుయొక్క సేన లూరిబయలను రెండువ్యూహములుగాఁ జేరి కృత్రిమయుద్ధమును జేయఁబోవుచున్నవి చూడవచ్చెదవా యని యడిగెను. ఆమె యాప్రసంగములో తమరాజుసేనలో కోసలదేశపు రాజపుత్రుఁ డొకఁడు సేనాధిపతిగా నున్నవాఁడనియు, ఆతనిపేరు విక్రమసేనుఁడనియు, ఆతఁ డీమధ్యను జరిగినయొక యుద్ధములో ససమానశౌర్యమును జూపి మహాపరాక్రమశాలియని పేరుపొందె ననియు కూడఁ జెప్పెను. ఆమాటలు విన్నపిమ్మట సతీమణికి రంగభూమికి రమ్మని వేఱుగఁ బిలువవలసిన యావశ్యకమే లేకపోయెను. అప్పుడు వారిరువురును సేనావ్యూహమును జూచుటకుబయలుదేఱిరి వారుపోవునప్పుడు త్రోవపొడుగునను విక్రమసేనునిగూర్చియే ప్రసంగించుకొనుచుండిరి. రంగభూమి చేరినతరువాత విక్రమసేనునిమొగము చూచునప్పటికి సతీమణి కొక్కసారిగా సంతోషమును దుఃఖమునుగూడ కలిగెను. అప్పుడా రాజవితంతువు సతీమణిని జూచి "ఇతఁడుచక్కనివాఁడు కాఁడా?" అనియడిగెను. "అవునతఁడు మిక్కిలి చక్కనివాఁడే. ఇతనియందు నాకెంతో యిష్టముగా నున్నది." అనిసతీమణి ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. ఆవితంతువు మరల వచ్చునప్పుడును సతీమణితో విక్రమసేనుని కథలనే చెప్పఁజొచ్చెను. అయోధ్యానగరములో నాతనికి బలవంతముగా వివాహము చేయుటయు, అతఁడు

నిర్దయుఁ డయి చేసికొన్నభార్యను విడిచిపెట్టి వచ్చి యచ్చట సేనలో కొలువు కుదురుటయు, లోనుగాఁగల తనదురదృష్టకథను జెప్పుచున్నప్పుడు సతీమణి శాంతభావమును వహించి శ్రద్ధతో వినుచుండెనుగాని, యామెయాకథనుమాఱ్చి క్రొత్తకథను జెప్పనారంభింపఁగానే యందలి ప్రతిపదమును మనస్సులో శూలమునవలె నాటుకొనఁగా సహనము వహించి వినలేకపోయెను.

ఇప్పు డామె యారంభించినకథ విక్రమసేనుఁడు తనకొమార్తెను మోహించుటను గుఱించినది. విక్రమసేనుఁడు సతీమణిని వివాహము చేసికొనుట కిష్టములేనివాఁ డయినను, బొత్తిగా వివాహ మాడుటకే యిష్టము లేనివాఁడు కాఁడు. అతఁడు కాశీనగరమునందు సతీమణికి బసయిచ్చి యాదరించిన చందనావతియొక్క యింటిసమీపమునందు వాసము చేయుచున్నందున, ఆమెపుత్రి యైనగుణవతి యనుపేరుగలరూపవతియైనయువతిని మోహించెను అందుచేత నతఁడు గుణవతియొక్క గుణరూపలావణ్యాదులనుగూర్చి పద్యములు చెప్పి చదువుచు, చందనావతి యింటి కప్పుడప్పుడువచ్చి గుణవతి యనుసార్థకనామముగలయామె కుమారీరత్నమును తన్నువివాహమాడుమని ప్రార్థించుచుండును అతనికి విస్పష్టముగా వివాహము చేయఁబడిన ధర్మపత్ని జీవించియున్నదని యెఱిఁగిన దయినందున, గుణవతి యాతనిప్రార్థన నంగీకరింపక యాతని కెంతమాత్రమును ప్రోత్సాహము కలిగింపకుండెను గుణవతి చిన్నప్పటి నుండియు తల్లిదండ్రులయొక్క మంచిశిక్షలోఁ బెరిగి సద్వర్తనము నేర్చుకొన్నది ఆమెతల్లి యైనచందనావతి యిప్పుడంత ధనికురాలుగానుండక పోయినను గొప్పవంశమునఁబుట్టి పూర్వము విశేషభాగ్య మనుభవించి యుండినది; ఆమెతండ్రియు కాశిరాజు సేనలో నాయకుఁడుగా నుండి వీరమరణమునొందెను. చందనావతి యీసంగతు లన్నిటిని సతీమణితోఁ జెప్పి, తనకొమార్తెయొక్క గుణసంపదను గొంతశ్లాఘించి, ఆమె కట్టి

సుగుణములు కలుగుటకు తానుచిన్నప్పటినుండియుఁ జెప్పిన శాస్త్రబుద్ధులు కారణములని చెప్పి, కట్టకడపట విక్రమసేనుఁడు మఱునాటియుదయ కాలమునందే కాశీకానగరమును విడిచి వెడలిపోనున్నందున నొక్కసారి యీరాత్రి దర్శనమయిన నిచ్చి క్షణకాలము మాటాడ ననుగ్రహింపవలసినదని యతఁడు గుణవతికిఁ బలుమాఱు సందేశములు పంపుచున్నాఁడని కూడఁ జెప్పెను.

ఈకథనువినుటవలన సతీమణిమనస్సున కెంతో నొప్పికలిగినను, ఆమె యంతటితో నిరుత్సాహురాలుగాక యింతవలనఁదనభర్తయొక్క పొందును గలిగించుకోవచ్చునని యొకయుపాయ మాలోచించుకొని, తానే భర్తచేతవిడిచిపెట్టఁబడినసతీమణిననియు తన్నే యాశనిక యోధ్యరాజు బలాత్కారముగా వివాహము చేయించెననియుఁ జందనావతితోఁ జెప్పి, "నాయందనుగ్రహించి మీరును మీపుత్రికయు నేటిరాత్రి విక్రమసేనునిరాక కంగీకరించి, గుణవతీస్థానమున నన్నుంచవలయును" అని యామెను దైన్యముతో వేఁడుకొనెను తా నీమాఱువేషము వేసికొని భర్తృసందర్శనము చేయఁగోరుట యేలాగుననయినఁ దానాతని వ్రేలి యుంగరమును గైకొనవలయుననియు, ఆయుంగరమును దనయొద్దనుండి తీసికోఁగలిగినపక్షమున తన్నాతఁడు భార్యనుగా నంగీకరించెదనని యుత్తరము వ్రాసెననియు, సతీమణి యామెతో వివరముగాఁ దెలిపెను.

కొంతవఱకు భాగ్యహీనురా లయిన సతీమణియొక్క దుర్దశను వినుటచేత జాలిపుట్టియు కొంతవఱకు భర్తృసమాగమమును సమకూర్చినపక్షమున నామె యిచ్చెదనన్న బహుమానమునందాశ పుట్టియు చందనావతియు తత్పుత్రియగుగుణవతియు సతీమణికేవిషయమునఁ దమ చేతనయినసాహాయ్యమునంతను జేసెదమని యొప్పుకొనిరి. అందుచేత వెంటనే యామెవారిచేత విక్రమసేనునకు సతీమణి స్వదేశములో మరణము నొందినట్లు చూచినవారు వచ్చి చెప్పిరని వర్తమానము పంపించి,

ఆరాత్రి వచ్చి గుణవతినిజూచి మాటాడిపోవచ్చునని తెలియఁజేయించెను. ఇట్లు చేయించుటలో సతీమణియొక్క ముఖ్యోద్దేశము భార్యయొక్క మరణవార్త నిశ్చయముగాఁదెలిసెనేనియతఁడుతప్పక గుణవతినివివాహ మాడుటకు సంశయింపక యంగీకరించుననియు; ఆయంగీకారసమయము నందు గుణవతీవేషముతోనున్న తా నాతనివలన వాగ్దానముమాత్రమే కాక వాగ్దానముతోఁగూడ నుంగరమునుసహితము పొందవచ్చుననియు. తప్ప వేఱేమియుఁ గాదు. ఆయుంగర మెట్లయినఁ దనచేతఁ జిక్కినా యతఁడుదప్పకతనకుదక్కినవాఁడేయనియామెకుదృఢవిశ్వాసముగలదు.

పంపిన సందేశప్రకారముగా నతఁడు రాత్రి చీఁకటిపడిన తరు వాత నొంటిగా గుణవతిని సందర్శించుటకయి చందనావతి యింటికి వచ్చెను. అతనితో సంభాషించుటకయి గుణవతి వేషమువేసికొని యా వఱకే సతీమణి గుణవతియొక్కగదిలో సిద్ధముగా దీపపుక్రీనీడను బల్ల మీఁదఁ గూరుచుండియుండెను అవియన్నియు గుణవతి నుద్దేశించి పలి కినవని యామె యెఱిఁగినదయినను, విక్రమసేనుఁ డప్పటిప్రసంగములోఁ బలికినయనురాగసూచకములయినవాక్యములును శ్లాఘనలునుసతీమణి కప్పుడు కర్ణరసాయనములుగా నుండెను. సతీమణియొక్క మృదుసరస వచనములును నాగరికతావిలాసమును సెగపొంతఁజేర్చిన వెన్నవలె నాతనిహృదయమును పూర్ణముగా కరఁగించినందున, విక్రమసేను డను మాత్రమును సంకోచింపక తనకట్టిరసికజనాగ్రగణ్యురాలి చెట్టఁబట్టఁ గలిగినభాగ్యము సంభవించినయెడల లోకములోఁ దనయంతటిధన్యుఁ డింకొకఁడుండఁబోఁడని నిశ్చయముగానమ్మి యామెనుపాణిగ్రహణము చేసికొనుటకును యావజ్జీవమును ప్రాణతుల్యముగాఁ బ్రేమించుటకును ఎన్నెన్నో బాసలుచేసెను. అదియంతయుభావిశుభసూచకమనిభావించు కొని సతీమణి యాతఁడన్నప్రకారముగాజరగునుగాకయనికోరుచుండెను

విక్రమసేనుఁడు తనభార్యయైనసతీమణి తెలివి తేటలుగలయంతటి సరసురాలని యెంతమాత్రమును గుర్తెఱిఁగినవాఁడు కాఁడు. ఆమె యోగ్యతలోఁ గొంతయైనను గనిపెట్టినవాఁడయి యుండినయెడల, ఈ పఱకామె నీప్రకారముగా ననాదరముచేసియుండఁడు. నిత్యమునుజూచు చుండుటచేత నాతనికతిపరిచయమువలన నామె ముఖసౌందర్యమునందు లక్ష్యము లేకపోయెను. తఱుచుగాఁ జూచుచుండుటచేత సుందరవస్తువుల యందుసహిత మనాదరమును తృణీకారభావమును గలుగుచుండుట లోకస్వభావమేకదా! భయభక్తులుగల భృత్యురాలయి యాతని యెదుట నెప్పుడును స్వేచ్ఛతో మాటాడి యుండక పోవుటచేత విక్రమసేనున కామెరసికత్వమును కౌశలమును గనిపెట్టుట కీవఱ కిన్నఁడును నవకాశమే కలుగలేదు. తనభావిభాగ్యమంతయు నిప్పటి సంభాషణముయొక్క పర్యవసానముమీఁదనే యాధారపడియుండునని యెఱిఁగినదగుటచేత సతీమణి యిప్పుడు తన వాక్చమత్కారమును రసికత్వమును పూర్ణముగాఁ గనఁబఱిచి క్షణకాలములో నాతనినిసమ్మోహపఱిచి వశ్యుని జేసికొనెను. అప్పుడు విక్రమసేనుఁడు కామపరవశుఁడయి యామెనుదక్క లోకములోఁ మఱియెవ్వరిని భార్యనుగాఁ జేకొననని ప్రమాణముచేసి, తనమీఁదగల యవ్యాజానురాగమునకు గుఱుతుగా సతీమణి తనకిమ్మనికోరిన ముద్దుటుంగరము నామె వ్రేలికిఁ బెట్టి, ఆమెకుఁ గల ప్రేమకు జ్ఞాపకచిహ్నముగా తనకు రాజు మెచ్చి బహుమానము చేసినయమూల్యాంగుళీయకమునామె యియ్యఁగా దానినిగౌరవముతోఁ బుచ్చుకొని తనవ్రేలిని ధరించుకొనెను. ఇట్లు పరస్పరానురాగసూచకములయిన యాభరణములను స్వీకరించి వలపు తెలిపెడు మాటలతో విడువలేకవిడువలేక యావధూవరు లొండొరుల నెడఁబాసినతరువాత విక్రమసేనుఁ డామెవద్ద సెలవుగైకొని మఱునాఁటి ప్రాతఃకాలముననే స్వదేశమునకు ప్రయాణమయి పోయెను. తా నేర్పఱుచుకొన్నయుపా

యము పూర్ణముగా నెఱవేఱుటకయి వారలసహాయ్య మావశ్యకము గాఁ గావలసి యున్నందున సతీమణి గుణవతిని తల్లియైన చందనావతిని దనవెంట నయోధ్యానగరమునకు వచ్చునట్లు ప్రార్థించి యొడఁబఱిచెను. వారాపట్టణము చేరునప్పటికి రాజంతకుముందే భర్తృవియోగమునొంది యున్నసునందను జూచి పరామర్శించి వచ్చునిమిత్తము లక్ష్మణపురము నకుఁబోయెనని తెలియవచ్చెను ఆసంగతి విన్నతోడనే సతీమణి వారిని వెంటఁగొని తత్క్షణమే బయలుదేఱి నిత్యప్రయాణములతో లక్ష్మణపురము వచ్చి చేరెను.

చంద్రకేతుమహారా జిప్పుడు మంచియారోగ్యదశయందుండెను. తన రోగనివారణమునకు హేతుభూతురా లయిన సతీమణియెడల నా రాజున కింకను కృతజ్ఞత మిక్కిలి బలముగానే యున్నందున, అతఁడు సునందయొక్క పరామర్శ కాఁగానే మొట్టమొదట సతీమణియొక్క ప్రశంసనే తెచ్చి యామెయొక్క గుణసౌందర్యాదులను గొంతసేపభివర్ణించి యటువంటి తరుణీరత్నమును విక్రమసేనుఁడు కేవల బుద్ధిహీనతచేతనే విడనాడుకొనెనని చెప్పెను. అందుమీఁద సునంద తనదుఃఖ మాగక కోడలిమీఁదిప్రేమచేతఁ గలిగినశోకము సముద్రతరంగమువలె హృద యములోనుండి పొరలిపొరలి రాఁగా సతీమణియొక్క సుగుణసముదాయ మును దలఁచుకొని రోదనము చేయనారంభించెను. అప్పుడు రాజామె నోదార్చి తానదియంతయు ఆవఱకే మఱచి క్షమించితినని చెప్పి యా మెకు దుఃఖోపశమనము చేసెను. కాని దయార్ద్రహృదయుఁ డయిన సౌజన్యనిధిమాత్రముదుఃఖమునుసహింపలేక, వివేకహీనుఁడయినవిక్రమ సేనుఁడు తనమందభాగ్యముచేత నారీరత్నమయిన సతీమణి కవజ్ఞచేసి భార్యయెడను తల్లియెడను రాజునెడలను మహాపరాధి యయ్యెననియు, ఎవ్వతె నిరుపమానసౌందర్యము లోకమునంతను భ్రమగొల్పఁ జాలెనో యెవ్వతెసరసవాక్యము లెల్లవారిని చిత్రప్రతిమలవలెఁ జేయఁ జాలెనో

యటువంటి కులాలంకారమయినపతివ్రతాతిలకము వేయేండ్లు తలక్రిందుగా తపస్సుచేసినను లభింపదనియు, బహువిధముల విలపింపఁజొచ్చెను. అప్పుడు రా జాతనిని జూచి విచారపడవలదని బోధించి, చేయిజాఱిన వస్తువును దలఁచుకొని దుఃఖపడుటవలన మనోవేదన పెరుగుటతప్ప వేఱు కార్యము లేదని నీతికఱపి, విక్రమసేనునుద్దేశించి యతఁ డెక్కడనున్నాఁడని యడిగెను. వెంటనే విక్రమసేనుఁడు రాజుసమక్షమునకు వచ్చి యాతని పాదములమీఁదఁబడి మ్రొక్కి, తాను నిష్కారణముగా తనభార్యను పెట్టినక్షోభకయి చింతాక్రాంతుఁడయి వ్యసనమును తెలుపఁగా, ఆతని తండ్రియెడలఁగల సుహృద్భావమునుబట్టియు తల్లియెడలఁగల గౌరవమునుబట్టియు రాజాతనిని క్షమించి పుత్రవాత్సల్యముతో మన్నించెను. కాని రాజు తాను సతీమణికి బహుమానముచేసినయుంగరము విక్రమసేనుని వ్రేలిని కానఁబడఁగానే రాజున కావఱకాతనియందున్న యనుగ్రహమంతయుపోయి క్షణకాలములో నాగ్రహముగా మాఱెను. ఆయుంగరమును రాజు సతీమణికిచ్చినప్పు డామె తన కేదయినప్రాణాంతోపద్రవము వచ్చినప్పుడు విపద్రక్షణార్థమయి రాజువద్దకుఁ బంపినఁదక్కఁ దనబొందెలో జీవముండఁగాఁ దానాయుంగరము నెప్పుడు నెడబాయునని యనేక ప్రమాణములు చేసెను. ఆయుంగరము నీ కెక్కడనుండి వచ్చినదని రాజడిగినప్పుడు వివాహదినముమొదలుకొని తానెప్పుడును మరల సతీమణిని జూడలేదనియు, తనకీయుంగరము నొకరాత్రివేళ నొకసుందరి చీఁకటిలో నిచ్చినదనియు, నమ్మరానికథ నొకదానిని విక్రమసేనుఁడుచెప్పెను. విక్రమసేనునకు భార్యయందిష్టము లేనిసంగతి రాజెఱుఁగునుగాన,ఆమాటలచేత మఱింతయనుమానముగలవాఁడై "ఇతఁడు సతీమణిని జంపెనని నాకు సందేహము కలుగుచున్నది. ఈతనిని బట్టుకొనుఁడు" అని రాజు తనభటుల కాజ్ఞాపించెను. ఈసమయములోనే గుణవతి తనతల్లితోఁ గూడఁ బ్రవేశించి విక్రమసేనుఁడు తన్ను వివాహమాడెదనని వాగ్దానము

చేసియున్నాఁడుగానఁ దన్నాతఁడు వివాహము చేసికొనునట్లు శాసింప వలసినదని రాజుతో విజ్ఞాపనము చేసికొనెను. అప్పుడు రాజుకోప మునకు భయపడి విక్రమసేనుఁడు తానాచిన్నదానిని పెండ్లియాడెదనని యెప్పుడును వాగ్దానము చేసియుండలేదని చెప్పెను. అందుమీఁద గుణ వతి తనమాటలు సత్యమనిచూపుటకయి యీతఁడిచ్చిన యుంగరమును జూడుఁడని సతీమణి తనచేతికిచ్చిన యుంగరమును జూపెను. అంతేకాక యీమె తన్నాతఁడువివాహముచేసికొనెదనని దైవసాక్షికముగాప్రమా ణము చేసినప్పు డిప్పుడాతనివ్రేలినున్నయుంగరమును దా నాతనికిచ్చితి ననికూడఁజెప్పెను. అందుమీఁద రాజుయొక్క యనుమానము మఱింత బలపడిరాజభటులనుబిలిచియామెనుగూడఁ బట్టుకొనుఁడనియాజ్ఞాపించి, "సతీమణియొక్క యుంగరము మీకెట్లువచ్చినదో మీరు నిజముచెప్పక పోయినపక్షమున మీయిద్దఱితలలును గూడఁ దీయించెను." అని గుణ వతిని విక్రమసేనునిజూచి కోపదృష్టితోఁబలికెను. అప్పుడుతమకాయుంగ రము నమ్మినవారి నిచ్చటకుఁ దీసికొనివచ్చుటకయి తనతల్లికి సెలవిండని గుణవతి రాజును వేఁడుకొనెను. రా జామెప్రార్థన నంగీకరింపఁగా చంద నావతి వెలుపలికిఁబోయి వెంటనే సతీమణిని దన వెంటఁ దీసికొనివచ్చెను.

అప్పుడు సాధ్వీమణియైన సునంద తనకొడుకునకు సంభవించిన విపత్తునకయి చింతించుచు సతీమణి నతఁడు నిజముగానే చంపియుండు ననిభావించుకొన్నదిగాన, చిన్నప్పటినుండియుఁబుత్రికావాత్సల్యముతోఁ బెంచి పెద్దదానిని చేసిన ప్రేమాస్పదురాలయిన ముద్దులకోడలు వచ్చి యెదుట నిలువఁబడఁగానే పట్టరానిసంతోషము గలదాయెను. ఆకస్మిక ముగాఁ గలిగినసంతోషములో రాజును దానుజూచెదుదానియందే నమ్మ కము లేనివాఁడయి "నాయెదుట నిలుచున్నది విక్రమసేనునిభార్యయా?" అనియడిగెను. తనభర్త యింకను దన్నుభార్యనుగా నంగీకరించనందున సతీమణి రాజును జూచి "మహాప్రభూ! ఈసేవకురాలు విక్రమసేనుని

యొక్క భార్యా రూపధారిణిగాని నిజమయినభార్య కాదు" అని ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను అప్పుడు విక్రమసేనుఁడు "క్షమింపుము నాకు భార్యారూపధారిణివియు భార్యవును రెండునుగూడనీవే "అనిబిగ్గరగాఁ జెప్పెను. "ఓప్రాణేశ్వరా! నాఁటిరాత్రి నే నీచిన్నదానివేషము వేసికొని మీతో మాటాడినప్పుడు మీరు నన్నెంతోదయతో నాదరించితిరి. ఇదిగో మీరువ్రాసినయుత్తరమును చూడుఁడు" అని సతీమణి సంతోషముతోఁ జదువుచు—"మీరు నాచేతియుంగర మెప్పుడునీచేతికివచ్చునో" అనివ్రాసితిరి. మీరన్నట్లుమీచేతియుంగరము నాచేతికివచ్చినది. ఆరాత్రి మీచేతినుండి యుంగరము పుచ్చుకొన్నదానను నేనేకాని యీగుణవతి గాదు ఇప్పుడయిన మీరు నన్ను మీరుకోరుకొన్నభార్యనుగానంగీకరించెదరా?" అని యడిగెను. "ఆరాత్రి నాతో మాటాడి వాక్యామృతముచేత నావీనులకు విందుచేసినది నీవేయని స్పష్టపడినయెడల, నిన్నెప్పుడును క్షేమించుచు నీకు దాసుఁడ నయ్యెదను" అని యతఁ డుత్తరము చెప్పెను. గుణవతియు నామెతల్లియు ఈయంశమునుస్థాపించుటకేయిక్కడకు వచ్చియున్నారు గాన. ఆసత్యమును ఋజువుచేయుట యామె కతి సులభమాయెను. అప్పుడు రాజు గుణవతి సతీమణికిఁ జేసినతోడ్పాటున కెంతయు సంతోషించి, ఆమెగుణసంపత్తిని బహువిధములఁగొనియాడి, ఆమెకుఁ గూడఁ దగినభర్తను సమకూర్చుటకయి వాగ్దానము చేసెను. పితృదత్తమయిన యాసిద్ధౌషధము ధనధాన్యములకంటెను వస్తువాహనములకంటెను నమూల్యమయినదనియిప్పుడుసతీమణికనుభవమయ్యెను. ఆయౌషధప్రభావముచేతనే యిప్పుడామె లక్ష్మణపురసంస్థానాధీశ్వరునికి ప్రియభార్యయు, సునందకు ముద్దులకోడలును, అయి నిరంతరసుఖసంతోషముల కునికిపట్టయ్యెను.

సుమిత్రచరిత్రము.

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు.

సుమిత్రుఁడు — సింహళద్వీపపు రాజు.

చంద్రవర్మ — మలయాలయ దేశపు రాజు.

మంజువాణి — సుమిత్రుని రాణి.

బహుమానుఁడు — సుమిత్రుని సభికులలో నొకఁడు

కృష్ణుఁడు — సుమిత్రుని పుత్రుఁడు.

సత్యసారుఁడు — సుమిత్రుని పుత్రుఁడు.

చతురాస్యుఁడు — సుమిత్రుని భృత్యులలో నొకఁడు.

వక్రచిత్తుఁడు — సుమిత్రుని సభయందలి ప్రభువు.

మిత్రవింద — వక్రచిత్తుని భార్య, మంజువాణి సఖి.

మాలిని — మంజువాణి దాసి.

రామవర్మ — చంద్రవర్మ కొమారుఁడు.

ప్రమతి — సుమిత్రుని కొమార్తె

వీరుగాక గొల్లవాఁడు మొదలయినమఱికొందఱువత్తురు.

సుమిత్రచరిత్రము.

పూర్వకాలమున సింహళద్వీపమును సుమిత్రుఁడనురాజు పాలించు చుండెను. ఆయనకు రూపవతియు గుణవతియు నగు మంజువాణి యను రాణిగలదు. వారిరువురును పరస్పరానురాగము గలవారయి యపార మయిన సుఖము ననుభవింపుచుండిరి. ఈయుత్తమనాయికామణితోడి ప్రణయముచేత, అతనికి బాల్యసఖుఁడును సహపాఠియు నయినచంద్ర వర్మ యనుమలయాలదేశపురాజును మరలఁజూచి యాతనికిఁ దనప్రియ భామినియొక్క సద్వర్తనమును జెప్పవలెనని యప్పుడప్పుడు పుట్టు అభి లాషతప్ప వేరుకోరిక యేమియు లేక యుండెను. సుమిత్రుఁడును చంద్ర వర్మయు పిన్నటనాఁటినుండియు నొకచోటనే యేకముగాఁ బెరిగిరి; కాని వారితండ్రులమరణానంతరమునఁ దమతమ దేశముల నేలుటకయిఁ యెడఁ బాయవలసివచ్చినందున, వారు తఱుచుగా బహుమానములను ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములను, ప్రియపూర్వకము లయినక్షేమవార్తలను బంపు కొనుచుండినను బహుసంవత్సరములనుండి యన్యోన్యముఖావలోకన ములు మాత్రము లేకయుండిరి.

ఇట్లు కొంతకాలము జరగఁగా సుమిత్రుఁడు తన్నొకసారివచ్చి చూచిపొమ్మని మిత్రునకు మాటిమాటికి వర్తమానములు పంపుచువచ్చి నందున మళయాళమునుండి బయలుదేఱి చంద్రవర్మయుఁ బరిమితపరి వారముతో మిత్రసందర్శనార్థమయి సింహళద్వీపమునకు వచ్చెను. ఈ సమావేశమువలనఁజిరకాలమెడఁబాసియుండి యాకస్మికముగాఁ గలిసిన యామిత్రుల కిరువురకును గలిగినయానంద మింతింతయని చెప్పనలవి కాదు. రాకరాకవచ్చిన తన చిన్ననాఁటి మిత్రునకు సకలోపచారము లను జేయుచుఁ జక్కఁగాఁ బరామర్శింపవలయునని భార్యకు బోధిం

చుటయేకాక, తనప్రాణసమానుఁడయిన బాల్యమిత్రుఁడు సరసనుండి చూచుచుండఁబట్టి యిప్పుడుకదా నాసౌఖ్యము పరిపూర్ణత గాంచెనని సుమిత్రుఁడు మనసులోఁ బరమానందభరితుఁడయియుండెను. మిత్రులిద్దఱును పూర్వకాలమును గూర్చి ముచ్చటించుచు, బాల్యావస్థయందుఁ దాము చదువుకొన్న సంగతులను, చిన్ననాఁటి యాటపాటలను, తోడి బాలురతోడఁ గూడి విహారమునకుఁ బోయినప్పుడు నడచినచర్యలను దలఁచుకొని యానందించుచు, వారిసల్లాపములయం దెల్లప్పుడును నుల్లాసము గనఁబఱచుచు సమీపముననుండుమంజువాణితో వేడుకగాఁ జెప్పుచుండిరి. ఇట్లు కొంతకాలముసుఖముగా జరిగినతరువాత చంద్రవర్మ తన దేశమునకు వెళ్లుటకయి ప్రయాణముకాఁగా భర్తకోరికప్రకారము మరి కొంతకాల ముండి వెళ్లుమని యాతనిని మంజువాణి ప్రార్థించి చెప్పెను.

ఈయుత్తమ కాంతయొక్క సంతాపదినములు నాఁటితోఁ బ్రారంభమాయెను. సుమిత్రుఁడెంతప్రార్థించినను నిలువ నోడఁబడనివాఁడు, మంజువాణియొక్కమృదుమధురవాక్యములచే మనసుకరఁగినవాఁడై దీనత్వముతో వేఁడికొనునామెప్రార్థనను త్రోచిపుచ్చ లేక చంద్రవర్మమఱికొన్నివారములవఱకును తనప్రయాణమునుమానుకొనెను. తనమిత్రునియొక్కసుగుణసంపదయును తనయిల్లాలియొక్క సత్స్వభావమును జిరకాలానుభవమువలన లెస్సగాఁ దెలిసియున్నవాఁ డయ్యును, వేళావిశేషముచేత సుమిత్రుఁడు భార్యయందును మిత్రునియందును నిగ్రహింపరానియసూయ గలవాఁడయ్యెను. పెనిమిటియొక్క యాజ్ఞచేత నాతని ప్రీతిని బడయుటకొఱకేయాకాంతదినదినమును జంద్రవర్మవిషయమయి చూపుచువచ్చిన శ్రద్ధయంతయు దురదృష్టవంతుఁడైన యానృపాలునియొక్కమనోవేదనాభివృద్ధికే తోడుపడసాగెను. సుమిత్రుఁడు పూర్వము ప్రియకాంతయెడ నెంతప్రేమ గలవాఁడును ప్రియమిత్రునియెడ నెంత దయగలవాఁడు నయి యుండెనో యిప్పు డంతయీర్ష్యయు నిర్దయత్వ

మునుగల ఘోరరాక్షసుఁడుగామాఱి, తనసభికులలో నొకఁడగుబహు మానుని బిలిపించి, రహస్యముగా నాతనితోఁదనకుఁ గలిగిన యవమాన మును జెప్పి, చంద్రవర్మను విషప్రయోగముచేసి చంపుమని యుత్తరువు చేసెను.

బహుమానుఁడు దూరాలోచనగలవాఁడును మిక్కిలి యోగ్యుఁడును కాఁబట్టి తనరాజు పెట్టుకొన్న సందేహమునకు లేశమయినను అవకాశము లేదని యెఱిఁగినవాఁడయి, విషముపెట్టుటకు మాఱుగాఁ దనప్రభువుయొక్క యాజ్ఞను ఆయనకు నివేదించి, సింహళద్వీపమునుండి తప్పించుకొని యాయనతోఁడఁగూడి వెడలిపోవుటకొప్పుకొనెను. చంద్రవర్మయు బహుమానుని సాయముచేతఁ దనరాష్ట్రములో సుఖముగాఁ బ్రవేశించెను. అప్పటినుండియు నక్కడిరాజసభలోఁ బ్రధానుఁడుగా నుండి, బహుమానుఁడు ఆరాజునకు ముఖ్యమిత్రుఁడును అత్యంతప్రియుఁడును నయియుండెను.

బహుమానుఁడు పాఱిపోవుటచేత మండిపడి, రాజు మఱింత కోపముతో రాణియున్న యంతఃపురమునకు తత్క్షణమే నడచి, అక్కడ తనముద్దులతనయుఁడైన కృష్ణుఁడు తల్లితో నేడుకగా నేదోకథ చెప్పుచుండఁగా వినుచుఁగూర్చున్న భార్యనుజూచి, కుమారుని రెట్టపట్టుకొని యవలకీడ్చి, భార్యను చెఱసాలయందుఁబెట్టఁబంపెను. కృష్ణుఁడు మిక్కిలి పసివాఁడయ్యును తల్లియందు మిగులప్రేమగలవాఁడయి యుండెను. కాఁబట్టి తల్లిని ఆప్రకారముగా అవమానపఱిచి కారాగృహమునకుఁ బంపుచుండఁగాఁజూచినప్పుడు, గుండెలు పగిలిపోయిమనసులో దిగులుపెట్టుకొని, ఆహారనిద్రాదులుమాని దినదినక్రమమున క్షీణించి తుదకుమరణావస్థనుబొందునంతటిస్థితిలోనికివచ్చెను. రాజును తనరాణిని చెఱసాలకు పంపివేసి, చతురాస్యుఁడును సత్యసారుఁడును అను నిద్దఱు భృత్యులను బిలిపించి, మీరు తిరువనందపురముననున్న దుర్గగుడికిఁబోయి

కిచ్చెను ఆమె చేసిన నేరమును విమర్శించుటకయి దేశములోఁగల గొప్ప వారును, న్యాయాధికారులును, మంత్రులును రావింపఁబడిరి. అప్పుడు వారందఱి యెదుటను వీసమంతయు దోషములేని యాయోపి ద్రత్నము మహాపరాధము చేసినదానివలె దీనత్వముతో నిలువఁబడి వారుచెప్పు తీర్పును వినుటకయి యెదురుచూచుచుండెను. ఇంతలో సత్యసారుఁడును చతురాస్యుఁడును సభామంటపముప్రవేశించి, పదిలముగా ముద్రవేసి భద్రపఱిచి తెచ్చిన దేవతావాక్యములుగల యుత్తరమునుసగౌరవముగా రాజునకు సమర్పించిరి. అప్పుడు రాజుయొక్క యాజ్ఞానుసారముగా సభికులలో నొకఁడు ముద్రనువిడఁగొట్టి, అందులోనివాక్యము లందఱకు వినఁబడునట్లుగా నీప్రకారము చదివెను— "మంజువాణి కేవలము నిరప రాధిని; చంద్రవర్మకళంకరహితుఁడు; బహుమానుఁడే నిజమైనభృత్యుఁ డు; సుమిత్రుఁడు నిష్కారణముగా జారత్వశంకను బెట్టుకొన్న క్రూరుఁడు; ఇప్పుడు చంపఁ బంపఁబడినకూఁతురు దొరకకపోయినయెడల రాజు సంతులేనివాఁడయి మృతినొందును."—రాజు ఆమాటలయందెంత మాత్రమును విశ్వాసముంచక, ఇదియంతయును రాణియొక్క మిత్రుల చేత పన్నఁబడిన తంత్రమనిపలికి, న్యాయాధిపతి కభిముఖుఁడయి నీవు రాణిని విమర్శించుట కారంభించుమని యానతిచ్చెను. భూపతి యీమా టలు పలుకుచుండఁగానే, ఒకసేవకుఁడు కొలువుకూటమునకుఁ బరుగెత్తు కొనివచ్చి రాజుగారి పుత్రుఁడైన కృష్ణుఁడు తనతల్లిని ప్రాణాంతశిక్షను పొందించుటకయి విమర్శ చేయుచున్నారని విని వ్యసనముచేతను సిగ్గు చేతను దేహమును మఱచి యాకస్మికముగ మృతినొందెనని చెప్పెను.

ప్రియనందనుఁడైన కృష్ణుఁడు తనకు సంభవించిన దురవస్థకయి కుంది ప్రాణములు విడిచినాఁడన్నవార్త చెవిసోఁకినతోడనే మంజువాణి మొదలు నఱికినయరఁటిచెట్టువలె నేలమీఁదఁబడి మూర్ఛపోయెను. పుత్ర మరణవార్త రాజహృదయమునకు శూలమువలెనాటినందున, అభాగ్యు రాలైన యిల్లాలియందుఁగొంతకనికరము జనించి, రాజు తత్క్షణమే మిత్ర

మునుగల ఘోరరాక్షసుఁడుగామాఱి, తనసభికులలో నొకఁడగుబహుమానుని బిలిపించి, రహస్యముగా నాతనితోఁదనకుఁ గలిగిన యవమానమును జెప్పి, చంద్రవర్మను విషప్రయోగముచేసి చంపుమని యుత్తరువు చేసెను.

బహుమానుఁడు దూరాలోచనగలవాఁడును మిక్కిలి యోగ్యుఁడును కాఁబట్టి తనరాజు పెట్టుకొన్న సందేహమునకు లేశమయినను అవకాశము లేదని యెఱిఁగినవాఁడయి, విషముపెట్టుటకు మాఱుగాఁ దనప్రభువుయొక్క యాజ్ఞను ఆయనకు నివేదించి, సింహళద్వీపమునుంచి తప్పించుకొని యాయనతోఁడఁగూడి వెడలిపోవుట కొప్పుకొనెను. చంద్రవర్మయు బహుమానుని సాయముచేతఁ దనరాష్ట్రములో సుఖముగాఁ బ్రవేశించెను. అప్పటినుండియు నక్కడరాజసభలోఁ బ్రధానుఁడుగా నుండి, బహుమానుఁడు ఆరాజునకు ముఖ్యమిత్రుఁడును అత్యంతప్రియుఁడును నయియుండెను.

బహుమానుఁడు పాఱిపోవుటచేత మండిపడి, రాజు మఱింత కోపముతో రాణియున్న యంతఃపురమునకు తత్క్షణమే నడచి, అక్కడ తనముద్దులతనయుఁడైన కృష్ణుఁడు తల్లితో వేడుకగా నేదోకథ చెప్పుచుండఁగా వినుచుఁగూర్చున్న భార్యనుజూచి, కుమారుని రెట్టపట్టుకొని యావలకీడ్చి, భార్యను చెఱసాలయందుఁబెట్టఁబంపెను. కృష్ణుఁడు మిక్కిలి పసివాఁడయ్యును తల్లియందు మిగులప్రేమగలవాఁడయి యుండెను. కాఁబట్టి తల్లిని ఆప్రకారముగా అవమానపఱిచి కారాగృహమునకుఁ బంపుచుండఁగాఁ జూచినప్పుడు, గుండెలు పగిలిపోయిమనసులో దిగులుపెట్టుకొని, ఆహారనిద్రాదులుమాని దినదినక్రమమున క్షీణించి తుదకుమరణావస్థనుబొందునంతటిస్థితిలోనికివచ్చెను. రాజును తనరాణిని చెఱసాలకు పంపివేసి, చతురాస్యుఁడును సత్యసారుఁడును అను నిద్దఱు భృత్యులను బిలిపించి, మీరు తిరువనందపురమునన్న దుర్గగుడికిఁబోయి

కీడ్చెను ఆమె చేసిన నేరమును విమర్శించుటకయి దేశములోఁగల గొప్ప వారును, న్యాయాధికారులును, మంత్రులును రావింపఁబడిరి. అప్పుడు వారందఱి యెదుటను పీసమంతయు దోషములేని యాయోపి ద్రత్నము మహాపరాధము చేసినదానివలె దీనత్వముతో నిలువఁబడి వారు చెప్పు తీర్పును వినుటకయి యెదురుచూచుచుండెను ఇంతలో సత్యసారుఁడును చతురాస్యుఁడును సభామంటపము ప్రవేశించి, పదిలముగా ముద్రవేసి భద్రపఱిచి తెచ్చిన దేవతావాక్యములుగల యుత్తరమును సగౌరవముగా రాజునకు సమర్పించిరి. అప్పుడు రాజుయొక్క యాజ్ఞానుసారముగా సభికులలో నొకఁడు ముద్రనువిడఁగొట్టి, అందులోనివాక్యము లందఱకు వినఁబడునట్లుగా నీప్రకారము చదివెను— "మంజువాణి కేవలము నిరప రాధిని; చంద్రవర్మ కళంకరహితుఁడు; బహుమానుఁడే నిజమైనభృత్యుఁ డు; సుమిత్రుఁడు నిష్కారణముగా జారత్వశంకను పెట్టుకొన్న క్రూరుఁడు; ఇప్పుడు చంపఁ బంపఁబడినకూఁతురు దొరకకపోయినయెడల రాజు సంతులేనివాఁడయి మృతినొందును."— రాజు ఆమాటలయం దెంత మాత్రమును విశ్వాసముంచక, ఇదియంతయును రాణియొక్క మిత్రుల చేత పన్నఁబడిన తంత్రమనిపలికి, న్యాయాధిపతి కభిముఖుఁడయి నీవు రాణిని విమర్శించుట కారంభించుమని యానతిచ్చెను. భూపతి యీమా టలు పలుకుచుండఁగానే, ఒకసేవకుఁడు కొలువుకూటమునకుఁ బరుగెత్తు కొనివచ్చి రాజుగారి పుత్రుఁడైన కృష్ణుఁడు తనతల్లిని ప్రాణాంతశిక్షను పొందించుటకయి విమర్శ చేయుచున్నారని విని వ్యసనముచేతను సిగ్గు చేతను దేహమును మఱచి యాకస్మికముగ మృతినొందెనని చెప్పెను.

ప్రియనందనుఁడైన కృష్ణుఁడు తనకు సంభవించిన దురవస్థకయి కుంది ప్రాణములు విడిచినాఁడన్న వార్త చెవిసోఁకినతోడనే మంజువాణి మొదలునఱికినయరఁటిచెట్టువలె నేలమీఁదఁబడి మూర్ఛపోయెను. పుత్ర మరణవార్త రాజహృదయమునకు శూలమువలెనాటినందున, అభాగ్యు రాలైన యిల్లాలియందుఁగొంత కనికరము జనించి, రాజు తత్క్షణమే మిత్ర

విందనుఆమెపరిచారికలనుబిలిచిరాణినిఆవలకుఁదీసికొనిపోయి శైత్యోపచారములు చేసి మూర్ఛ తేర్పుఁడని యాజ్ఞాపించెను. రాణినావలకుంగొనిపోయిన కొంతసేపటికి మిత్రవింద మరలఁ జనుదెంచి, ఆమె మరణము నొందెనని చెప్పెను.

సుమిత్రుఁడు భార్యమరణము నొందెనని విన్నప్పుడు, ఆమెవిషయమయి తాను చేసినక్రూరకృత్యములను చింతించిపశ్చాత్తాపపడఁజొచ్చెను. తానామెను పెట్టినబాధలవలననే యామెమనసు వికలత్వమునొందెననియు, ఆమెనిరపరాధినియనియు నిప్పుడుతలఁచెను; ఉన్నయొక్కకుమారుఁడును మరణమునొందినాఁడు కాఁబట్టి చంపఁబంపఁబడినకూఁతురు మరల దొరకనిపక్షమునఁ దానుసంతానము లేకుండమృతిపొందవలసినదివాస్తవముగాఁగనఁబడఁబట్టియిప్పుడా దేవతావాక్యములయందునమ్మకముతోఁచెను; కాఁబట్టితనపోయిన కూఁతురు నిమిత్తమయి తనరాజ్యమునైనను విడిచిపెట్టవలెనని నిశ్చయించుకొని రాత్రిందివములు దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియుండి, బహుసంవత్సరములు వ్యసనముతోను దీర్ఘవిచారముతోను రాజు కాలమును గడపుచుండెను.

వక్రచిత్తుఁడు రాజపుత్రికనెక్కించుకొనిపోయిన పడవ గాలివానవలనఁ గొట్టుకొనిపోయి, చంద్రవర్మ రాజ్యముచేయు సుప్రమలయాలయ దేశతీరమునే చేరెను వక్రచిత్తుఁ డక్కడదిగి, కాఁపున నేడ్చుచున్న యాపసిపిల్లను దయమాలి యొకచోట విడిచిపెట్టి తనపడవవైపునకు వెళ్ళెను. కాని నీకూఁతునచ్చట దిగవిడిచివచ్చినానని సుమిత్రునితోఁ జెప్పుటకయి సింహళద్వీపమునకు మాత్రమాతఁడు మరలరాలేదు. ఆతఁడు వెనుకఁదిరిగి తనపడవలోనికి వెళ్ళుటకయిపోవుచుండఁగా, చేరువ యడవిలోనుండి యొకవ్యాఘ్రమువచ్చి యాతనిపయినిదూఁకి, మెడపట్టుకొని చంపి తనప్రభువుయొక్క దుర్మార్గమయిన యాజ్ఞను నెఱవేర్చినందునకై తగినశిక్షను చేసిపోయెను. రాణి యాచిన్నదానిని రాజుకడకంపినప్పుడు సాధ్యమయినంత యందముగాఁ గనఁబడునట్లుచేసి పెట్టె

ఱియు అక్కడ నడచుచున్న వేడుకలయందుఁ బ్రొద్దు పుచ్చుటకంటె నన్యోన్యమును సరససల్లాపములతోఁ గాలక్షేపము చేయుటకయి మిక్కిలి కౌతూహలము కలవారయి యానమ్మార్గము పొంతకుఁ బోవక దూరముగానొక రహస్యస్థలమునఁ గూరుచుండిరి. తనకొమారుఁడు తన్నెంత మాత్రము నానవాలుపట్టుటకు వలనుగాకుండ మాఱువేషము వేసికొని యుండుటచే రాజును వారిరువుర సంభాషణములు వినఁబడునంత సమీపమునకు వెళ్ళియుండెను. ఆచిన్నది తనకొమారునితో మాటాడినవాక్యములు ప్రౌఢములు కాకపోయినను మిక్కిలి మధురములుగానున్నందున రాజునకుఁగలిగిన యద్భుతమునకుఁ బరిమితిలేదు. అప్పుడు రాజు బహుమానునివంకఁజూచి "హీనజాతివారిలో నింతసౌందర్యవతిని వినియుఁ గనియు నుండలేదు; నేనుకనిపెట్టినంతవఱకు ఈచిన్నదాని మాటలలోను ప్రవర్తనములోను హీనజాతియని యూహించుటకుఁదగిన యాధారమేదియుఁ గనఁబడలేదు." అనిచెప్పెను. "నిస్సంశయముగా నీకన్య గోపకులమునకెల్లను రాణియైయుండు" నని బహుమానుఁడు మాఱుపలికెను.

అప్పుడు రాజు ముసలిగొల్లవానికడకువచ్చి "ఓయీ! నీకొమార్తెతో మాటలాడుచున్న యాచిన్నవాఁడెవఁడ"ని యడిగెను. "అతని పేరు కందర్పుఁడు; తనకొమార్తెమీఁద ప్రేమగలదని చెప్పుచున్నాఁడు. అతనికినాకూఁతునువివాహము చేసికొనుయోగముండెనేని, అతఁడెప్పుడును కలలోనైననెదురుచూడనిలాభముతోడఁగూడనామె రాఁగలదు" అని,అమ్మఁగామిగిలినప్రమితియొక్క యాభరణములనిభావమునందుంచుకొనివాఁడుపలికెను. ఆగొల్లవాఁడు నాఁడట్లునగలుకొన్ని విక్రయించి పశువులమందలనుకొన్నతరువాత, శేషించిననగలను వివాహకాలమునం దల్లునకరణముగా నిచ్చుటకయి పదిలపఱిచియుంచెను.

రాజు తరువాతఁ దనకొమారునివంక మరలి, "ఓచిన్నవాఁడా! ఇదియేమి? ఎంతోవేడుకగానడుచుచున్నయీయుత్సవమునునిరాకరించి నీమనసును మఱిదేనిమీఁదనో లగ్నమయినట్లు తోఁచుచున్నది. నేను

విందను ఆమె పరిచారికలను బిలిచి రాణిని ఆవలకుఁ దీసికొనిపోయి శైత్యోపచారములు చేసి మూర్ఛ తేర్పుఁడని యాజ్ఞాపించెను. రాణి నావలకుంగొనిపోయిన కొంతసేపటికి మిత్రవింద మరలఁ జనుదెంచి, ఆమె మరణము నొందెనని చెప్పెను.

సుమిత్రుండు భార్య మరణము నొందెనని విన్నప్పుడు, ఆమె వివశయయి తాను చేసిన క్రూర కృత్యములను చింతించి పశ్చాత్తాపపడఁజొచ్చెను. తానామెను పెట్టిన బాధలవలననే యామె మనసు వికలత్వము నొందెనియు, ఆమె నిరపరాధినియనియు నిప్పుడు తలఁచెను; ఉన్న యొక్క కుమారుఁడును మరణము నొందినాఁడు కాఁబట్టి చంపఁబంపఁబడిన కూఁతురు మరల దొరకని పక్షమునఁ దాను సంతానము లేకుండ మృతిపొందవలసినది వాస్తవముగాఁ గనఁబడఁబట్టి యిప్పుడా దేవతావాక్యములయందును నమ్మకముతో చెను; కాఁబట్టి తనపోయిన కూఁతురు నిమిత్తమయి తనరాజ్యమునైనను విడిచిపెట్టవలెనని నిశ్చయించుకొని రాత్రిందివములు దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియుండి, బహుసంవత్సరములు వ్యసనముతోను దీర్ఘవిచారముతోను రాజు కాలమును గడపుచుండెను.

వక్రచిత్తుఁడు రాజపుత్రిక నెక్కించుకొనిపోయిన పడవ గాలివానవలనఁ గొట్టుకొనిపోయి, చంద్రవర్మ రాజ్యము చేయుచున్న మలయాలయ దేశతీరమునే చేరెను వక్రచిత్తుఁ డక్కడదిగి, కావుకావున నేడ్చుచున్న యాపసిపిల్లను దయమాలి యొకచోట విడిచిపెట్టి తనపడవవైపునకు వెళ్ళెను. కాని 'నీకూఁతునచ్చట దిగవిడిచివచ్చినాన'ని సుమిత్రునితోఁ జెప్పుటకయి సింహళద్వీపమునకు మాత్రమాతఁడు మరలరాలేదు. ఆతఁడు వెనుకఁదిరిగి తనపడవలోనికి వెళ్ళుటకయి పోవుచుండఁగా, చేరువ యడవిలోనుండి యొకవ్యాఘ్రము వచ్చి యాతని పయినిదూఁకి, మెడపట్టుకొని చంపి తనప్రభువుయొక్క దుర్మార్గమయిన యాజ్ఞను నెఱవేర్చినందునకై తగినశిక్షను చేసిపోయెను. రాణి యూచిన్నదానిని రాజునకడ కంపినప్పుడు సాధ్యమయినంత యందముగాఁ గనఁబడునట్టు చేసి మంచి

తియు అక్కడఁ నడచుచున్న వేడుకలయందుఁ బొద్దు పుచ్చుటకంటె నన్యోన్యముగ సరససల్లాపములతో కాలక్షేపము చేయుటకయి మిక్కిలి కౌతూహలము కలవారయి యాసమ్మర్దము పొంతకుఁ బోవక దూరముగా నొక హాస్యస్థలమునఁ గూరుచుండిరి. తనకొమారుఁడు తన్నెంతమాత్రము నాలుపట్టుటకు వలనుగాకుండ మారువేషము వేసికొని యుండుటచే రాజును వారిరువురి సంభాషణములు వినఁబడునంత సమీపమునకు వచ్చియుండెను. ఆచిన్నది తనకొమారునితో మాటాడినవాక్యములు ప్రౌఢములు కాకపోయినను మిక్కిలి మధురములుగానున్నందున రాజునకుఁ గలిగిన యద్భుతమునకుఁ బరిమితిలేదు. అప్పుడు రాజు బహుమానునివంకఁ జూచి "హీనజాతివారిలో నింతసౌందర్యవతిని వినియుఁ గనియు నుండలేదు; నేనుకనిపెట్టినంతవఱకు ఈచిన్నదాని మాటలలోను ప్రవర్తనలోను హీనజాతియని యూహించుటకుఁదగిన యాధార మేదియుఁ గనఁబడలేదు." అని చెప్పెను "నిస్సంశయముగా నీకన్య గోపకులములోఁ బుట్టినది కాదు రాజ్యార్హయై యుండు" నని బహుమానుఁడు మారుపలికెను.

అంతట రాజు గొల్లవానికడకువచ్చి "ఓయీ! నీకొమార్తెతో మాటాడుచున్న యాచిన్నవాఁడెవఁడ"ని యడిగెను. "అతని పేరు కంసుఁడు; తనకొమార్తెమీఁద ప్రేమగలదని చెప్పుచున్నాఁడు. అతనికినాకూఁతును వివాహము చేసికొను యోగముండెనేని, అతఁడెప్పుడును కలలో నైన నెదురుచూడనిలాభముతోడఁగూడ నామె రాఁగలదు" అని, అక్కడఁగా మిగిలినప్రమతియొక్క యాభరణములనిభావముసందుంచుకొనివాఁడు పలికెను. ఆగొల్లవాఁడు నాఁడట్లునగలుకొన్ని విక్రయించి పశువులమందలనుకొన్న తరువాత, శేషించిననగలను వివాహకాలమునం దల్లునకరణముగా నిచ్చుటకయి పదిలపఱిచియుంచెను.

రాజు తరువాతఁ దనకొమారునివంక మరలి, "ఓచిన్నవాఁడా! ఇది యేమి? ఎంతో వేడుకగా నడుచుచున్న యీయుత్సవమునునిరాకరించి నీమనసు మఱిదేనిమీఁదనో లగ్నమయినట్లు తోఁచుచున్నది. నేను

యౌవనదశలోనున్నప్పుడు, నామనసుతగిలినమగువలకెన్నెన్నియో నూషి దలనిచ్చు చుండెడివాఁడను. వినోదకరములయినవస్తువుల నమ్మువాఁడట్లు దగ్గఱనుండియే పోవుచున్నను, నీవొక్కవస్తువునైనఁ గొనిపెట్టకపోవుట యెంతయు వింతగానున్నది" అని మాఱుగొంతుకతోఁ బలికెను. ఆరాచ కొమారుఁడు తాను తండ్రితోనే మాటాడుచున్నమాట ను లేశమైన నెఱుఁగఁడు కాఁబట్టినిశ్చయముగా 'ఓయివృద్ధుఁడా' అటువంటివస్తువుల నామె గౌరవింపదు; ఈప్రమతి నావలన నపేక్షించు పెద్దసూడిద నా హృదయాంతరాళములోనే దాఁచిపెట్టఁబడియున్నది." అని ప్రమతి వంకఁదిరిగి "నావలెనే పూర్వమెప్పుడో నీవంటిమోహనాంగిని కామించి, తిరిగియున్న యీముసలివాఁడు వినుచుండఁగా నామనసు తెలిపెదను. ఓ ప్రమతీ' పరాకు లేక వినుము." అనిపలికెను. అంతతో నూరకుండక యతఁడు 'దయచేసి మావివాహనిర్ణయమును జూడు" మని పలుకుచు, తాను ప్రమతితోఁ జేసిన వివాహవిషయమైన వాగ్దానమునకు సాక్షిగా నుండ వలసినదని యావృద్ధునినడిగెను. రాజంతటమాఱువేషమును దీసివేసి నిజ స్వరూపముతో కొడుకునుగద్దించుచు. "వివాహవిమోచనమునుజూచెద" నని పలుకుచు, వెట్టిగొల్లవానియింటఁ బుట్టిన యీకులహీనురాలిని వివాహము చేసికొన సాహసించినందునకయి పలువిధముల నిందించి ప్రమతివంకఁజూచి "యిఁకముందెప్పుడైననీవునాకొమారుని మరలనిక్క డకు వచ్చుటకంగీకరించితివేని నిన్నును నీతండ్రియైన ముసలిగొల్లవానిని గూడ క్రూరముగాఁజంపించెద" నని బెదరించెను. తత్క్షణమే బహుమా నునితోఁ దనకొమారుని వెంటఁబెట్టుకొనిరమ్మనిచెప్పి, మహాకోపముతో రాజు తాను ముందుగా మందిరమునకు బోయెను.

రాచబిడ్డయొక్క స్వభావము దాఁగియుండదు కాఁబట్టి రాజు వెళ్ళినతరువాత అతని దూషణభాషణములవలనఁ గోపము వచ్చినదయి ప్రమతి, "మనకందఱకును హానిప్రాప్తము కానున్నను, నే నప్పుడేనిర్భయ

భయపడలేదు; ఒకటిరెండుమాఱులు రాజునుపలుకరించి, ఆయనతో మీ రాజభవనముమీఁద ప్రకాశించుసూర్యుఁడే సంకోచపడక మాకుటీరనిల యముమీఁదసహితము ప్రకాశించుచు మిమ్మును మమ్మును సమానదృష్టి తోనే చూచుచున్నాఁడని స్పష్టముగా మొగముమీఁదనే యనవలెనను కొంటి"నని పలికి, పిమ్మట విచారగ్రస్తురాలయి "యీవఱకు నేనేమో కలగనుచున్నానుకాఁబోలు! ఇప్పుడు మేలుకొన్నాను. యీవిషయమై యిఁక మనసున కేమియుబాధకలుగఁజేయను. నన్నువిడిచి మీదారిని పొండి; నేను నామేఁకలపాలు పితుకుకొనుచు నాపాట్లు నేను పడుచుండె దను." అని నిస్పృహతోఁ బలికెను.

దయార్ద్రమానసుఁడైన బహుమానుఁడు ప్రమతియొక్క యను వర్తనమునకును ధైర్యమునకును మెచ్చుపుట్టి, మోహాంధకారనిమగ్నుఁడై యున్న రాజనందనుఁడు జనకునియాజ్ఞామాత్రమునఁ బ్రాణసమానయైన యమానినిని విడువఁగలవాఁడుకాఁడని రూఢిగా నెఱిఁగినవాఁడు కాన, ఏలాగుననైన నాకాముకీకాముకుల నేకీభవింపఁజేయు మార్గమును వెదకి యందువలనఁ జిరకాలమునుండి తనమనసులోనున్న యొక యాలో చనను ఈడేరుచుకొనవలె నని నిశ్చయించెను. సింహళద్వీపాధినాథుఁ డగు సుమిత్రుఁడు నిజముగాఁ బశ్చాత్తప్తుఁడయి యున్నాఁడన్న సంగతి బహుమానుఁడు చిరకాలముక్రిందనేయెఱిఁగియుండెను. ఇప్పుడు బహు మానుఁడు చంద్రవర్మకుప్రియమిత్రుఁడుగా నుండినను, తనపూర్వప్రభు వును జన్మభూమినిమఱియొకసారిపోయిచూడవలెనను నాశనుమాత్రము బొత్తిగా వదలిపెట్టినవాఁడుకాఁడు. కాఁబట్టి రామవర్మను ప్రమతిని తనతోఁగూడ సింహళద్వీపమునకు రావలసినదనియు, అచ్చటసుమిత్రుని మధ్యవర్తిత్వమునఁ జంద్రవర్మవలనక్షమాపణమునుపడసి వివాహమున కనుమతిని పొందువఱకును మిమ్ముఁ గాపాడుట కారాజు నొడఁబఱిచెద ననియుఁ జెప్పెను.

ఈయాలోచనకు వారిద్దఱునుసంతోషముతోనంగీకరించినందున బహుమానుఁడే ప్రయాణమునకుఁ గావలసినసర్వసామగ్రిని సిద్ధముచేసి యావృద్ధగోపకునిగూడఁ దమతో వచ్చుటకొడఁబఱిచెను.ఆగోపవృద్ధుఁ ప్రమతియొక్క మిగిలియున్న యాభరణములను, ఆమెచిన్ననాఁటి బట్టలను, ఆబట్టలకంటించియున్న కాగితమునుగూడఁ దనతోఁగొనిపోయెను. కొన్నాళ్ళు సముద్రముమీఁదసుఖయాత్రచేసినతరువాత, వారందఱును క్షేమముగా సుమిత్రునిరాజధానికివచ్చి చేరిరి. పోయినభార్యను కోమార్తెను దలఁచుకొని మనోవ్యాధితోఁ బరితపించుచున్న సుమిత్రుఁడు బహుమానుని నత్యంతప్రేమతో నాదరించి, పరమప్రమోదముతో రామవర్మకునుఅతిథిసత్కారము నెఱపిగారవించెను. బహుమానుఁడు తీసికొనిపోయి రామవర్మయొక్క కాఁబోవు రాణియనికనఁబఱచిన ప్రమతిమీఁద నేరాజు దృష్టియంతయునుండెను. ఆమెయందుఁ దనపోయినభార్యయొక్క పోలిక కనఁబడినందున, ఆయనకప్పుడుక్రొత్తగా దుఃఖములోపలినుండిబయలు దేఱి "నే నట్లు కఠినచిత్తుఁడనై చంపింపకుంటినేని, నాకూఁతురు నిటువంటి చక్కని కన్నియయియుండును" యని కంటఁదడిపెట్టెను. ఆ వెనుక రాజు రామవర్మవంకఁదిరిగి "ఉత్తముఁడైన నీతండ్రియొక్క చెలిమిని నిష్కారణముగాఁ బోఁగొట్టుకొంటిని; ప్రాణాధికుఁడైన యాతని నేలాగునైన నొకసారిచూడవలెనని నాకెంతోయభిలాషమున్నది"అని పలికెను. ఆచిన్నదానిని రాజంతశ్రద్ధతోఁ జూచుటయు, తనకూఁతు రెప్పుడో చిన్నతనములోఁ దనయాజ్ఞచేతనే యడవులలో విడిచిపెట్టఁ బడినదని చెప్పుటయు, విచారించి యాగొల్లవాఁడు చిన్నదానిని విడిచిపెట్టిరన్న కాలమును విధమును ఆమెగొప్పవంశమందుఁ బుట్టినదానికు సాక్ష్యమిచ్చు తనకుదొరకినయమూల్యవస్త్రాభరణములనుదలఁచుకొని మనసులోఁబరిపరివిధములఁజింతింపసాగెను. ఆసంగతులనన్నిటిని బాగుగ విమర్శించి వాఁడు రాజుపోయినదనుకొనుచున్న కూఁతురే యీప్రమతి యని నిశ్చయముచేసికొనెను.

అప్పుడు రామవర్మయు, ప్రమతియు, బహుమానుడును, మిత్రవిందయు, అందఱును గూరుచుండియుండఁగా, ఆముసలి గొల్లవాఁడు తనకు ప్రమతి దొరకినవిధమును, ఆమెనుగొనివచ్చి విడిచిన మనుష్యుని పెద్దపులిపట్టుకొనఁగాఁ దానుజూచుటయుఁజెప్పి,ఆసమయమునఁ బ్రమతికిఁ గట్టఁబడిన విలువవస్త్రమును మెడయందున్న కంఠాభరణమును బట్టకుఁగట్టియున్న కాగితమునుగొనివచ్చి రాజుముందఱఁబెట్టెను.వానిని జూచినతోడనే మిత్రవింద యావస్త్రమును నగయు మంజువాణి తన కూఁతున కలంకరించినవేయనియు ఆకాగితముమీఁదివ్రాఁత తనమగని యక్షరములేయనియు, ఆనవాలుపట్టెను. అప్పుడక్కడనున్నవారి కంద ఱికిని సందేహనివర్తియయి, ఆమె సుమిత్రునిపుత్రికయనుమాట విస్పష్ట మాయెను. పోయినదనుకొనుచున్న కూఁతురుదొరికినదికాఁబట్టి దేవతా వాక్యప్రకారము రాజయొక్క వంశము భూమిమీఁదనిలిచినదన్న సంతో షమును, భర్తపోయినాఁడన్న దుఃఖమును, మిత్రవిందను గొంతతడవు నిశ్చేష్టురాలినిగాఁ జేసెను. ప్రమతి తనకొమార్తెయే యయినసంగతి తెలిసినతోడనే తనబిడ్డను చూచుకొనుటకుఁ దల్లికిఋణములేకపోయెఁ గదాయని దుఃఖించి, యేమోచెప్పఁదలఁచుకొని "నీతల్లి నీతల్లి—"అను మాటలుదక్క మఱియేమియుఁబలుకలేక కొంతతడవు నివ్వెఱఁగొంది యుండెను.

రాజాప్రకారముసంతోషములోను దుఃఖములోనుమునిఁగియుం డఁగా మిత్రవిందసమీపమునకువచ్చిసుప్రసిద్ధుఁడగు నొకశిల్పకారునిచే క్రొత్తగాచేయించిన మంజువాణియొక్క విగ్రహమొక్కటి తనయింట నున్నదనియు, దానిపని యెఱిగినవారు మాగృహమునకువచ్చి చిత్తగింతు రేని నిజముగా మంజువాణియే యక్కడ నున్నదనుకొనునంత విచిత్ర ముగానున్నదనియు రాజుతో మనవిచేసెను. రాజు తనభార్యయొక్క రూపమును జూడవలెనని యత్యాసక్తుఁడయి యున్నందునను, ప్రమతి

తానెప్పుడును జూచియెఱుఁగని తల్లియాకార మేప్రకారముగానుండునో కనవలెననియతికుతూహలయుయియున్నందునను, అందఱునుగలిసియక్కడకు వెళ్ళిరి. ఆవింతయైన విగ్రహమున కడ్డముగానున్న తెరనుదీసి మిత్రవింద చూపఁగానే, అచ్చముగా విగ్రహము మంజువాణిని బోలియున్నందున రాజునకు దుఃఖమాగక మనసులోనుండి పొరలిపొరలిరాసాగెను. కాఁబట్టి కొంతసేపాతఁడు మాటాడుటకును కదలుటకును శక్తుఁడుగాక చిత్రపుప్రతిమవలె నిలువఁబడియుండెను.

మిత్రవింద యప్పుడు రాజునకభిముఖురాలయి "మహాప్రభూ! మీరునిశ్చేష్టులయియుండుటచూడఁబనివానిశిల్పకలా కౌశలమునకత్యద్భుత పడుచున్నట్లు కనుపట్టుచున్నారుగాన నేనుమిక్కిలి ప్రమోదించుచున్నాను. ఈవిగ్రహము కేవలము శ్రీరాజ్ఞిగారివలె నుండలేదా?" అనియడిగెను. రాజును తనదకుహృదయము పదిలపఱుచుకొని, "నిస్సందేహముగా నేను మొట్టమొదట నామెను వరించినప్పుడేప్రకారముగానున్నదో యిప్పుడు నదేప్రకారము గంభీరముగా నిలుచున్నది. కాని మంజువాణి నిజముగా నీవిగ్రహము కనుపట్టునంత వయస్సు చెల్లినది కాదు" అనిచెప్పెను. "అట్లయినచో మంజువాణియిప్పటివఱకునుజీవించి యుండిన నిప్పుడేరీతినుండునో యారీతినే విగ్రహమును సిద్ధముచేసిన పనివానియొక్క నేర్పును మనము మఱింత మెచ్చుకోవలసియున్నది. దేవరవారుచూడఁగాఁజూడఁగా విగ్రహముకదలుచున్నదనికూడభ్రమింతురేమోయని భయమగుచున్నది. ఇఁక తెర వేయనిండు" అనిమిత్రవింద మరలఁబలికెను "తెర వేయఁబోకు. బహుమానుఁడా! చూడు—నీకది శ్వాసము విడుచుచున్నట్టు కనఁబడలేదా? దానికను రెప్పలయందుచలనమున్నట్టుకూడఁ గనుపట్టుచున్నది" అని రాజు బహుమానునకుఁ జూపెను. ఇంతలో మిత్రవింద "దేవరవారికిప్పుడుగలిగిన సంతోషమును బట్టివిచారింపఁగా అదిజీవించియున్నదనిసహితము తలంతురు. ఇప్పుడు

నేను తెర వేయవలెను.'' అనెను. రాజు "మిత్రవిందా! ఇరువది సంవత్స రములయినను నన్నాలాగుననే తలఁచునట్లు చేయుము. ఇప్పుడును ఆదివ్యసుందర విగ్రహామునుండి యూపిరివచ్చుచున్నట్టే నాకుఁ గనఁబడు చున్నది. ఎంతవింతయులిద్దైనను విగ్రహామునకూపిరివచ్చునట్టు చెక్కఁ గలుగునా? దానిని పోయియొక్కసారి ముద్దుపెట్టుకొనెదను; మీరెవ్వ రును బరిహాసింపకుఁడు'' అని మోహపరవశుఁడయి పలికెను. "దేవా! తాళుఁడు. ఆమె పెదవికివేసిన యెఱ్ఱరంగింకను పచ్చిగానే యున్నది; మీరు ముద్దుపెట్టుకొందురేని మీపెదవికంటుకొనును. నేను తెరదిగవే యుదునా?'' అని మిత్రవిందయడిగెను. "వద్దువద్దు. ఇరువదియేండ్లయి నను ఆలాగుననే యుండనిమ్మ''ని రాజు వేఁడుకొనెను.

ఈసంభాషణము నడుచుచున్నంతతడవును మోఁకాలిమీఁదనిలు వఁబడి నోరు కదలింపక సావధానముగా జననియొక్క నిరుపమాన మైన విగ్రహామువంకనే చూచుచున్న ప్రమతి "నాప్రియమాతవంకఁ జూచుచు, ఎంతకాలమయిన నీప్రకారముగా నిలుచుండఁగల''నని పలి కెను. అంతట మిత్రవింద రాజువంకఁజూడ్కి నిగిడించి, "యీయాలో కనసౌఖ్యమును గొంతసేపు మఱచి తెరమైనను వేయ ననుజ్ఞ యిండు; లేదా యింతకంటె నద్భుతమునొకదానిని జేసెద నందునకైన సమ్మతిం పుఁడు. నిశ్చయముగానే నేనీవిగ్రహామును కదలునట్లు చేయఁగలను; అంతయేకాదు— దేవరవారి సెలవయ్యేనేని, పీఠమునుండి దిగివచ్చి మీహస్తము పట్టుకొనునట్టుసహితము చేయఁగలను. కానినేనాలాగునఁ జేసినపక్షమున, నేనేదోక్షుద్రదేవతయొక్క యుపాసనవలనఁ జేయు చున్నానని మీరుతలంతురు.— కాదని నేనుప్రమాణముచేయఁగలను'' అనిచెప్పెను. ఆమాటలకురాజువిస్మయపడి, "నీవామెచేతనేమిచేయింపఁ గలవో దానినంతను జేయింపుము; కన్నులపండువుగాఁ జూచెదను. విగ్రహాము చరించునట్లు చేయుదానికి మాటాడునట్టుకూడఁ జేయుట

కష్టము కాదు కాఁబట్టి, ఆమె చేతనీ వేమి పలికించినను గూడఁ గర్ణరసాయన ముగా వినఁగల”నని పలికెను.

ఈపనికొఱకే మిత్రవింద సిద్ధము చేసియుంచిన వాద్యములును సంగీతములును మంగళధ్వనులతో మ్రోఁగసాగెను. చూచువారందఱును అద్భుతరసాక్రాంతులగునట్టుగా విగ్రహమప్పుడు పీఠమునుండి దిగి వచ్చి, చేతులతో సుమిత్రుని కంఠమును కౌఁగిలించికొని, భర్తకును కూఁతునకును శుభములు ప్రసాదించుటకయి భగవంతునిఁ బ్రార్థించుచు, మాటాడసాఁగెను. ఆవిగ్రహ మట్లు సుమిత్రుని నాలింగనము చేసికొని, వల్లభుని పుత్రికను దీవించినందున కంతయాశ్చర్యపడవలసినపని లేదు— నిజముగా ఆవిగ్రహము జీవించియున్న రాణియే.

వెనుకటి యాపత్సమయమున రాణిప్రాణములను గాపాడుటకు మఱియొక యుపాయము తోఁచనందున, మిత్రవింద యప్పుడు రాణి కాలము చేసినదని రాజుతో గ్గప్పయసత్యమును జెప్పెను. నేఁడు ప్రమతి దొరకినదన్న శుభవార్తను వినువఱకును తాను జీవించియున్నట్టు రాజునకుఁ దెలియుట యిష్టము లేనిదై, మంజువాణి యప్పటినుండియు యోగ్యురాలయిన మిత్రవిందతోఁ గలిసి యన్యులెఱుఁగకుండ నామెయింటనె తల దాఁచుకొనియుండెను. ఆమె రాజు తనవిషయమునఁ జేసిన యాపదలను నాఁడే మఱచిపోయినను, నోరులేని పసిపిల్లవిషయమయి చేసినక్రూర కృత్యములను మాత్రము మఱచిపోఁగలిగినది కాదు.

పోయినదనుకొన్న భార్య జీవించుటయు, చిన్ననాఁడే యెడఁబాసిన కూఁతురు గృహము చేరుటయు, విలోకించి దీర్ఘకాలము విచారముల పాలయియున్న యీరాజప్పుడు పొందిన యానందమునకు మితము లేదు. ఏమూలఁ జూచినను సంతోషవాక్యములును మంగళతూర్యములును దప్ప మఱి యేమియు వినఁబడ లేదు. సంతుష్టాంతరంగులైన యాదంపతులు హీనజాతినాతిగా నెన్నఁబడినప్పుడు సహితము తమకూఁతును వరించి నందునకయి రామవర్మను, ఆమెను వాత్సల్యముతోఁ జెంచి పెద్దదానిని

చేసినందునకయి గొల్లవానినిబహువిధములఁగొనియాడిరి. తాముచేసిన ప్రయత్నములన్నియుఁదుదకనుకూలముగాఫలించినందున బహుమానుఁడును మిత్రవిందయు నమందానందమునొందిరి. ఎవ్వరును ప్రతీక్షింపని యీసంతోషములో నేదియు లోపములేకుండఁ జేయుటకోయనఁ జంద్రవర్మసహిత మప్పుడువచ్చి రాజమందిరమునుజొచ్చెను. అతఁడు మొట్ట మొదటఁ గొడుకునుబహుమానుఁడునుగనఁబడకపోయినప్పుడు ఆవఱకే బహుమానుఁడుస్వదేశమునకుఁబోవఁగోరియున్నసంగతినెఱిఁగినవాఁడు గాన వారిరువురునుసింహళద్వీపములో దొరకుదురనియూహచేసి, సాధ్యమయినంతశీఘ్రముగా బయలుదేఱి, సుమిత్రునిజీవితకాలములో నెల్లను మిక్కిలిసుదినమయినయీసంతోషసమయమున నే యచ్చటనుట్టిపడెను.

చంద్రవర్మ వారితోఁగూడ సంతోషమునను భవించుటయే కాక, అక్రమముగాఁ దనమీఁద జారత్వశంకను మోపిన సుమిత్రునియపరాధమును మన్నించి బాల్యములో నాతనితో నెంతమైత్రి గలిగియుండెనో యిప్పుడును మరల నంతమైత్రి గలవాఁడాయెను. చంద్రవర్మ ప్రమతిని తనకొడుకునకుఁ జేసికొననని నిరాకరించునన్న భయమిప్పు డేమియు లేదు. ఇప్పుడామె కులహీనురాలయిన గొల్లపడుచుగాక, సింహళద్వీప రాజ్యమునకుత్తరాధికారిణియైనరాజయువతియాయెను. కాఁబట్టిప్రమతికిని రామవర్మకునుమహావైభవముతో వివాహమహోత్సవము జరగెను. చిరకాలముకష్టపరంపరననుభవించినసుకృతాత్మురాలయినమంజువాణియొక్క శ్రమయంతయు నాఁటితో నివారణమయినందున ఆమె పుత్రికతోను బెనిమిటితోను గలిసిసకలసంపదలతోను దులఁదూఁగుచు బహుకాలము సమస్తసౌఖ్యముల ననుభవింపుచుండెను.

సంపూర్ణము.

రఘుదేవరాజీయము.

ఈకథయందువచ్చు పాత్రములు.

రఘుదేవరాజు—కళింగదేశపురాజు; ప్రభావతియొక్క భర్త.
కృష్ణగజపతిమహారాజు – ఓఢ్రదేశపురాజు.
నరసింహారాజు—రఘుదేవరాజుయొక్క మంత్రి.
ధనపాలుఁడు – కురంగేశ్వరపుర పరిపాలకుఁడు; కుటిలాలకభర్త.
రాజవాహనుఁడు—కొండవీటిసీమరాజు; రఘుదేవరాజుమామ.
మధుదాసుఁడు—రఘుదేవరాజుయొక్క భృత్యుఁడు.
జలవేగుఁడు—రఘుదేవరాజుయొక్క యోడలోనిసేవకుఁడు.
ధన్వంతరి—ప్రభావతిని బ్రతికించిన ఘనవైద్యుఁడు.
వక్రచిత్తుఁడు—కుటిలాలకయొక్క పరిచారకుఁడు.
సుగుణప్రియుఁడు—బృందావనపురపరిపాలకుఁడు; సాగరికభర్త.
ప్రభావతి – రఘుదేవరాజుభార్య; రాజవాహనునికూఁతురు.
మంజుభాషిణి—ప్రభావతి పరిచారిక; సాగరికయొక్క దాది.
కుటిలాలక—ధనపాలునిభార్య.
సాగరిక—రఘుదేవరాజుకూఁతురు; సుగుణప్రియుని భార్య.

రఘుదేవరాజీయము.

పూర్వకాలమందు రఘుదేవరాజను రాజోత్తముఁడు కళింగదేశమును పాలించుచుండెను. ఆకాలమునందు కళింగదేశపురాజులు గజపతులనఁబడెడి యోఢ్రదేశపురాజులకు లోఁబడినవారయి వారికి కప్పము కట్టుచుండిరి. రఘుదేవరాజుయొక్క రాజ్యారంభదినములలో దుష్టుఁడయిన కృష్ణగజపతిమహారాజు ఓఢ్రదేశమునకు రాజుగానుండెను. ఈ కృష్ణగజపతి మహారాజు రహస్యముగాఁ జేసిన యొక దుష్కృత్యమును రఘుదేవరాజుకనిపెట్టి వెల్లడిచేసినందున ఆమహారాజారాజుమీఁద పట్టరాని యాగ్రహముగలవాఁడయి యాతనిని సుఖులయియున్న యాతని ప్రజలను బాధించి నాశనము చేయవలెనని ప్రయత్నించుచుండెను. రఘుదేవరాజీవార్తనువిని తానుమహాధైర్యశాలియయి తనప్రాణములను లక్ష్యము చేయనివాఁడయినను తనమూలముననిష్కారణముగా తనప్రజలకు బలవంతుఁడయిన దుష్టమహారాజువలన బాధకలుగఁబోవుచున్నదని పరితపించి వారిరక్షణమునకు తగినదానాలోచించి, అప్పటికి తాను దేశమునువిడిచిపోయి యాతనియాగ్రహముతగ్గువఱకును మఱియొక రాజ్యములో ప్రచ్ఛన్నముగానుండి వెనుకవచ్చుట పరమోపాయమని నిశ్చయించి, ప్రజలక్షేమమునిమిత్తమయి బుద్ధిపూర్వకముగా రాజ్యమ్మును విడువఁదలఁచుకొనెను. ఇట్లునిశ్చయము చేసికొని తనమనోనిశ్చయమ్మును తనపినతండ్రికుమారుఁడును మంత్రియునయిన నరసింహరాజునకుఁ దెలిపి, తన ప్రవాససమయమునందాతఁడు రాజ్యపాలనము చేయుచుండునట్లు నియమించి యెంతో కష్టముమీఁద నాతనినొడఁబఱిచి రాజ్యభారమంతయు సమర్థుఁడయిన మంత్రిమీఁదఁబెట్టి, ఆకాలమునందు వేగిదేశములో కాటకము సంభవించియుండుటచే యొక్కఁడినవాఁడుగావున్నఁ డానొక్కఁడ యోఢ్ర

నిండ ధాన్యము నెక్కించుకొని కళింగపట్టణమును విడిచి యోడలో సముద్రముమీఁద కురంగేశ్వరపురమునకు బయలు వెడలెను. ఇట్లు బయలువెడలి కొన్నిదినములలో ఆపట్టణమునందు దిగి, ఆపురజనుల సాహాయ్యమునిమిత్తమయి యీశ్వరునిచేతఁబంపఁబడిన దేవదూతయో యన్నట్లు యుక్తసమయమునఁబోయి, క్షామపీడితులయియున్న పురజనులకు ధాన్యాదులు పంచిపెట్టి వేలకొలఁది జనులప్రాణముల కాపాడెను. అందుచేత కురంగేశ్వరపుర పరిపాలకుఁడయిన ధనపాలుఁ డాతనియెడల మిక్కిలి గౌరవమును కృతజ్ఞతయు కలవాఁడయియాతనినెంతో యాదరముతోఁజూచుచుండెను. రఘుదేవరాజాపట్టణమునందుచిరకాలముండక మునుపే యాతఁడక్కడనున్నవార్త కృష్ణగజపతిమహారాజు తనచారుల వలనఁ గనిపెట్టెననియుఁ చారులావార్తనతిద్రుతముగానే క్రూరాగ్రేసరుఁ డయిన యామహారాజుతనని జంపి వధారకుఁడు, విశ్వాసులయినతన భృత్యులనుమాఱువేషములతోరహస్యముగకుఁడుపంపియున్నందుననచ్చట నుండుట క్షేమకరముకాదనియుఁ, తెలిపెడియుత్తరమొక్కటిస్వదేశము నుండి వచ్చిచేరెను. ఆయుత్తరమాతఁడు చదువుకొని నెంటనేప్రయాణమయి తనదానమునవలన లాభముపొందిన బీదజనులందఱును బహువిధముల దీవించుచు విలపించుచు వెంబడింపబయలుదేఱి మరల నోడనెక్కి దానిని దక్షిణపువైపునకుఁబట్టించి సముద్రయాత్ర చేయనారంభించెను. ఓడసముద్రముమీఁదరెండుదినములుప్రయాణముచేసినతరువాతదైవికముగా గొప్పగాలివానవచ్చి యోడపగిలి యొక్కరఘుదేవరాజుతక్క నందున్నవారందఱును దేహములను సముద్రమునకొప్పగించి పరమపదమునుబొందిరి. ఈశ్వరానుగ్రహమువలన రఘుదేవరాజుమాత్రముప్రాణాపాయమును బొందక పగిలి తేలుచున్నయొకబల్లచెక్కను పట్టుకొని యీఁది సముద్రతరంగములవలన దిగంబరుఁడై యొకయొడ్డుచేరెను. ఇట్లు తీరముచేరి తెన్నుగానక యేదేశ మాయెఱుఁగక యిసుకలోఁబడి

తిరుగుచుండఁగాఁ గొంతసేపునకు చేపలను బట్టుకొనుటకయివచ్చిన బెస్త వాండ్రాతని జూచి కనికరించి తమబట్టలలో నొకదానినాతనికి కట్టుకో నిచ్చి తమయిండ్లకుఁ దీసికొనిపోయి యాతనికన్నముపెట్టిరి. భోజన మయి కూరుచున్నతరువాత చేపలవాండ్రాతనితో తమది కొండవీటిసీమ యనియు, తమదేశపురాజుపేరు రాజవాహనుఁడనియు,జనులాతనిధర్మ పరిపాలనమునుబట్టి యాతనిని కలియుగధర్మరాజని పిలుతురనియు, చెప్పిరి. ఈప్రకారముగా సంభాషణము జరుగుచుండఁగా ప్రసంగవశ మున వారాతనితో తమరాజునకు గుణవతియు సౌందర్యవతియు యౌవనవతియునయిన ప్రభావతియనియెడు కొమార్తెయొకతె గలద నియు, రేపటిదినమామెస్వయంవరమహోత్సవము జరుగఁబోవుచున్న దనియు, అందునిమిత్తమయి నానాదేశములనుండి రాజులును శూరు లయినరాజపుత్రులును వచ్చుచున్నారనియు బాహుయుద్ధమునందందఱి నెవ్వఁడుగెలుచునో యామహాశూరునినామె చెట్టపట్టుననియు,కూడఁ దెలి పిరి. ఈమాటలు వారుచెప్పునప్పుడుతనబాహువీర్యమును గనఁబఱచుట కది యొకమంచిసమయముతటస్థించినదిగదాయని సంతోషముకలిగెను. గాని దుర్భేద్యమయిన తనకవచము సముద్రములో పడిపోయినందున కయి మనస్సులోఁ గొంతవ్యధయుఁ గలిగెను. అయినను నతఁడెట్లయిన రాజధానికిఁబోయి తనయుద్ధపాండిత్యమును నైపుణమును జూపవలెనని నిశ్చయించుకొని యందువిషయమయి యాలోచించుచుండఁగా, మఱి యొకచేఁపలవాఁడువచ్చి తనవలలోఁబడినదనియొకకవచముదెచ్చి యా తనికిచ్చెను. ఆతఁడుదానిని పరీక్షించి యోడపగిలిపోయినప్పుడు సముద్ర ముపాలయిన తనయమూల్యకవచమేఁయదియగుట తెలిసికొని పరమా నందభరితహృదయుండయి తనమేలుకొఱకు దైవమేమరల దానినిబంపె ననుకొని “ఓదైవమా! నీకువందనము చేయుచున్నాను. ఈకవచము నాతండ్రి ప్రియపూర్వకముగానాకిచ్చినదగుటచేతదీనినెప్పుడును నేనెడఁ

బాయకుండెడివాఁడను. ప్రాణప్రదమయిన యీకవచమును కుపితుఁడయి యున్నప్పుడు సముద్రుఁడక్రమముగా నపహరించియు నిప్పుడు శాంతుఁ డయ్యి మరల నాకిట్లు పంపివేసినందుకు నే నెంతయు కృతజ్ఞుఁడనయి యున్నాఁడను. నాతండ్రి నాకిచ్చిన యీయుత్తమధనము మరల నాకు లభించి నందున నే నీయోడ పగులుట నొకయాపదనుగా భావింపను.” అని తనలోఁ దాను పలికెను.

ఇట్లతఁడాదినమంతయు సంతోషముతోనుండి రాత్రిసుఖనిద్రచేసి మఱునాఁడు తెల్లవాఱినతరువాత లేచి సమయకృత్యములను దీర్చుకొని కవచమును ధరించుకొని తనభాగ్యమును పరీక్షించుటకయి రాజధాని యైన మోటుపల్లెయను సముద్రతీరపట్టణమునకుఁ బోయెను. ఆవఱకే యక్కడస్వయంవరమహోత్సవమునకువలసినసమస్తసన్నాహములును చేయఁబడెను; రాజపుత్రులు తమతమ పౌరుషములను గనఁబఱచుట కయిరంగస్థలమునుసంసిద్ధముచేయఁబడెను.అప్పుడునానాదేశములనుండి వచ్చియున్న రాజపుత్రులందఱును రాజవాహనుఁడు సభతీర్చియుండఁగా రంగమధ్యమునందుఁ బ్రవేశించి ప్రభావతీసమక్షమున విలువిద్యయందుఁ గల తమతమ నేర్పులను జూప సాగిరి. రూప గుణ శౌర్యాదులచేత నసమానుఁడయిన రఘుదేవరాజును వారిమధ్యనుజొచ్చి తనబాణ విద్యా కౌశలమునుసభవారందఱునునద్భుతపడునట్లుగాఁజూపియొక్కొక్కనినే తాఁకి యెల్లవారును మేలుమేలనిమెచ్చ ద్వంద్వయుద్ధమునం దొకరితరు వాత నొకరినిగా రాజపుత్రుల నందఱి నోడించి నిరుపమానబలశాలి యయి రణరంగమున సింహమువలె నిలుచుండెను. ఆతని శౌర్యధైర్య సౌందర్యముల కాశ్చర్యపడి తండ్రియనుమతితోసభామధ్యమునుండి లేచి భద్రగజయానముతోనడిచివచ్చి ప్రభావతి ధవళపుష్పములతోఁ గూర్పఁ బడినవిజయమాల నాశూరపురుషునికంఠమునందువైచెను. ఇట్లుక్షత్రియ యుద్ధమునందు రాజపుత్రులనందఱిని మించినతరువాత మాత్రమేకాక

రణరంగమునఁ బ్రవేశించి నవ్వుమొగమును శాంతరూపమును జూపి నప్పటినుండియుఁ బ్రభావతిమన సాతనియందే తగిలియుండెను. ఆమె సుందరవిగ్రహసందర్శనమయినప్పటినుండి రఘుదేవరాజునకామెమీఁద నపరిమితానురాగము కలిగెను. పరస్పరముఖావలోకనమువలనను గుణగ్రహణమువలనను నొండొరులకుఁ దమలోఁగలిగిన యవ్యాజానురాగమును గనిపెట్టియు, ఆతని బలశౌర్యాదులకానందించియు, గుణసంపదను మెచ్చియు, ఆతనియొక్క కులగౌరవాదుల నెఱుఁగనివాఁడయినను రాజవాహనుఁడు తనకొమార్తెను శౌర్యాలంకారుఁడయిన యామహాపురుషునకిచ్చివివాహముచేయుటకు నిశ్చయించెను. కృష్ణగజపతి మహారాజుయొక్క దౌష్ట్యమునకు వెఱచి రఘుదేవరాజు తనయున్నతపదమును జెప్పక మఱుఁగుపఱిచి తానొక సామాన్య రాజపుత్రుఁడననిమాత్రమే చెప్పినను, తనకూఁతున కాతనియందుఁ గలిగిన దృఢానురాగమును గని పెట్టి యాతిని నల్లునిగా గ్రహించుటకు రాజవాహనుఁ డణుమాత్రమును వెనుకతీయ లేదు.

ఇట్లు వివాహమయిన కొన్నిమాసములకు తరువాత తనశత్రువైన కృష్ణగజపతి మహారాజు చచ్చెననియు, తన చిరకాలప్రవాసము చేత తనదేశములోనిప్రజ లత్యాతురులయి శీఘ్రకాలములో తమరాజు స్వదేశమునకు మరలవచ్చి రాజ్యభారమునువహింపనిపక్షమునసరసింహరాజునుపట్టాభిషిక్తునిజేసి తమకురాజునుగా గ్రహించెదమని తొందరపడుచున్నారనియు, రఘుదేవరాజున కొకయుత్తరము వచ్చెను. నరసింహరాజునే సింహాసన మెక్కింపవలయునని జనులు సన్నాహపడుచున్నను, అతఁడు ప్రభుభక్తియు విశ్వాసమును గలవాఁడుగాన తాను వారిప్రార్థనల నంగీకరింపక జనులయుద్దేశమును తనప్రభువయిన రఘుదేవరాజునకుఁ దెలిపి వెంటనేస్వదేశమునకు బయలుదేఱివచ్చి రాజ్యపరిపాలనము వహింపవలసినదని యుత్తరమువ్రాసెను. ఆయుత్తరములోని సంగతు

లను విన్నతరువాత మామగారయిన రాజవాహనుఁడు తనయల్లుఁడు సామాన్యరాజపుత్రుఁడుగాక మూర్ధాభిషిక్తుఁడయిన మహారాజయినం దునకపరిమితానందమునుపొందెను. కాని తనయల్లుఁడు భార్యను వెంటఁ బెట్టుకొని స్వదేశమునకు ప్రయాణముకాఁగా నతఁడు మహారాజుగాక తానింతవఱకును ననుకొనుచున్నట్టు సామాన్యరాజపుత్రుఁడే యయిన పక్షమున నెంతో యనుకూలముగా నుండునుగదాయని యల్లునియొక్కయు కొమార్తెయొక్కయు వియోగమునుతలఁచుకొనివిచారింపసాగెను. అంతేకాక యప్పటికి ప్రభావతి గర్భవతియై యున్నందున చూలాలిని సముద్రముమీఁదపంపుటకిష్టము లేనివాఁడయికూఁతును తనయొద్దనుంచి పోవలసినదని రాజవాహనుఁడల్లుని ప్రార్థించెను. రఘుదేవరాజును కడు పుతోనున్నభార్యను ఓడమీఁదఁ దీసికొనిపోవుట కిష్టము లేనివాఁడయి ప్రసవమగువఱకును పుట్టినింటనే యుండవలసినదని భార్యతో బహువిధ ముల బ్రతిమాలిచెప్పెను. కాని యామెతనకు భర్తయందుఁగల ప్రేమా ధిక్యమునుబట్టి యాతని నొక్కనిమిషమయినవిడిచియుండుటకిష్టము లేని దయి తానత్తింటనే నిల్చెదనని పట్టుపట్టి యెంత చెప్పిననువినక భర్త వెంట ప్రయాణమయ్యెను. కొంతకాలహరణము చేసినపక్షమున భార్య మనసు తిరుగునేమోయని యాతఁడు మఱి రెండు మాసములక్కడనుండి యు భార్యయొక్క మనోనిశ్చయ మంతకంతకు మఱింత దృఢపడుచున్నం దునను తనదేశపుప్రజల నిర్బంధ మెక్కువగుచు వచ్చినందునను తుట్ట తుదకు నిండుగర్భిణియైయున్న భార్యను వెంటఁగొని మామగారిసెలవును పొందిరఘుదేవరాజుసముద్రముమీఁదస్వదేశమునకుప్రయాణమాయెను.

ఇట్లుబయలుదేఱి యోడమీఁదకొంతదూరముపోయినతరువాత పెద్దగాలి యారంభమయి యంతకంతకుహెచ్చి సముద్రమును హల్లకల్లోలముగాఁ జేయఁజొచ్చెను;సముద్రతరంగములుపర్వతోపమానము లుగా లేచియూరంతయోడనుకొబ్బరిడొక్కవలెనల్లలనాడించుచుండెను.

ఆకాశము చిల్లిపడ్డట్లు సంతతధారగా వర్షము కురియ నారంభించెను. ఇటువంటిగాలివానలో దాదియైనమంజుభాషిణి గదిలోనుండి శిశువును చేతులలో నెత్తుకొనివచ్చి రాజునుసమీపించిదీనముఖముతో "స్వామీ! రాణియైన ప్రభావతి యీసముద్రక్షోభమునకు భయపడి మూర్ఛపోయి యీస్త్రీశిశువును ప్రసవించి ప్రాణమునువిడిచినది. పోయినరాణికయి పరితాపపడక యామె తమ ప్రతిబింబమునుగా విడిచిపోయిన యీముద్దుల కూఁతునుజూచుకొనియూఱడిల్లుము" అనికన్నులనీరుకార్చుచుపసిపాపను పాదములవద్దపడవైచెను. భార్యయొక్క మరణవార్త చెవిసోఁకినప్పుడాతనికిఁ గలిగిన మనోవేదన యింతంత యని వర్ణించుటకు వేయినోళ్ళున్న వానికైనను శక్యము కాదు. అతఁడుకొంతసేపునోటమాటరాక నివ్వెఱపడి యుండి కొంచెముమాటాడశక్తిరాఁగానే "ఓయీశ్వరుఁడా! ఇటువంటి యమూల్యవస్తువునునాకు దయచేసి ప్రాణతుల్యముగా ప్రేమించునట్లు చేసి యింతలో నేమేలయెడఁబాసితివి!" అనిబిగ్గరగా నేడ్వఁజొచ్చెను. అప్పుడు మంజుభాషిణి చల్లనిమాటలతో నాతనిహృదయతాపముకొంత శాంతిల్లునట్లుగా "ఓరాజేంద్రా! ఊఱడిల్లుము. చనిపోయినప్రియురాలిచిహ్నముగా నిలిచియున్న యీచిన్నదాని ముద్దుమొగమును జూచి యైనను దుఃఖోపశమనము చేసికొమ్ము నీ ప్రతిరూపమయిన యీ బాలికకోసరమయినను ధైర్యము నవలంబించి నీమగతనము గనఁబఱుపుము. ఆఁడుదానివలె వావిడిచి విలపించుట నీవంటి పురుషరత్నమునకు తగునా?" అనిదుఃఖశమనము చేయుచుండెను. అప్పుడు రాజు శిశువును చేతులలోఁ బట్టుకొని "ఓపసిపాపా! నీవిట్టిసంక్షోభ సమయమునందు పుట్టినను నీబ్రతుకు శాంతమయినదిగానుండునుగాక! జన్మసమయమునందు రాజపుత్రికకెప్పుడును సంభవింపనియనాదరము నీకిప్పుడు సంభవించినను, ముందఱనను నీస్థితి కష్టరహితమును సుఖప్రదమును నగునుగాక! నీవనుభవింపఁ బోయెడు ప్రపంచసుఖములన్నిటిని అడఁచివేయఁదగిన యీమహాత్మ

వియోగదుఃఖము నిన్ను సుఖహీనురాలినిగాఁ జేయకుండునుగాక!" అని యాశీర్వదించెను.

అతఁడీప్రకారముగా పుత్రికను ముద్దిడుకొనుచు పత్నీవియోగమునకు దుంఖించుచుండఁగా నావికులు రాజువద్దకువచ్చి, గాలివానతగ్గక హెచ్చగుచుండుటను రాజునకు నివేదించి, ఓడలో శవమున్నంతవఱకును గాలివానతగ్గదన్న మూఢవిశ్వాసము మనసులోనుంచుకొని యాసంగతిని జెప్పనోరాడక "ఓమహారాజా! మీరుధైర్యమవలంబింపుఁడు. ఈశ్వరుఁడు మిమ్ము రక్షించునుగాక!" అనియూరకుండిరి. "నేనుకావలసినంత ధైర్యమును పూనియున్నాను. ఈగాలివానకు నేనెంతమాత్రమునుభయపడను. ఇదినాకుఁ జేయవలసిన హానినంతను జేసినది. ఇఁక మఱేమిచేయఁగలదు? అయినను నేనీశిశువు నిమిత్తమయి యీగాలివాన తగ్గవలెనని కోరుచున్నాను" అని యతఁ డాపడవవాండ్రకు త్తరము చెప్పెను. అందు మీఁదవాండ్రు "అయ్యా! గాలియంతకంతకు హెచ్చుచున్నది; సముద్రతరంగము లాకాశమునంటుచు మేఘములలోని నీటితో వియ్యమందుచున్నట్లున్నవి. మనయోడలో శవమున్నంతవఱకును మనల నీజలసంక్షోభమువిడువదు. కాఁబట్టి యేలినవారు దయచేసి మృతురాలయిన రాణి దేహమును సముద్రములో విడిచిపెట్టుఁడు" అని ప్రార్థించిరి. వాండ్రకుఁ గల మూఢవిశ్వాసము సహేతుకమయినదికాదని యెఱిఁగియు వాండ్ర మనసు నొప్పింప నిష్టములేనివాఁడయి యాలాగుననే చేయుదమనిచెప్పి "ఓరాణీ! నీవెంతభాగ్యహీనురాలవు! అయ్యో! నీకుసముద్రముపాలు కావలసిన యోగమున్నదా?" అని తనలో పరితపించుచు, ఇఁక కడచూపు చూచి రావలెనని యామెయున్న గదిలోనికిపోయి. మొగమువంక తేఱి పాఱఁజూచుచు "ఓప్రియురాలా! రాజపత్నికి నీకెంతదుర్దశ సంభవించినది! ఈపురిటింటిలో సామాన్యజనులకుండెడు కుంపటియు మంత్రసానియునైనను నీకులేకపోయెనుగదా? మనకు ప్రతికూలుఁడుగానున్న

యీవాయుదేవుఁడు దీపములనుసహిత మార్పివేసినాఁడు. దహనసంస్కార మయినను చేసి నీఋణమునుతీర్చుకోలేక నీసుకుమారమయినశరీరమును నే నిప్పుడు చేతులార సముద్రములోఁ ద్రోయ వలసినవాఁడ నగు చున్నాను.” అని నిమిషకాలమూరకుండి పరిచారిక యైన మంజుభాషిణిని జూచి ‘ఓమంజుభాషిణీ ! ఈశిశువును పఱుపుమీఁదనుంచుము; నేను చూచుచుండెదను. నీవుపోయి మధుదాసునితో కలమును కాగితమును పరిమళద్రవ్యములను నగలపెట్టెను దీసికొనిరమ్మని చెప్పు. ఓడపయిని గట్టియున్న దోనెలలో నొకదానినిదింపి సిద్ధముగానుంచుమని జలవేగు నితోఁ జెప్పిరమ్ము” అని యాజ్ఞాపించి దానిని పంపివేసెను. కొన్నినిమిష ములలో సేవకులాతఁడుచెప్పినప్రకారముగా చేయఁగా దోనెలో నొక పట్టుపఱుపును వేసి ప్రభావతి నందుమీఁద పరుండఁబెట్టియామె దేహము నిండ పరిమళద్రవ్యములు వేసియామెపయినిమంచివిలువగల పట్టుచీరను కప్పి యొకప్రక్క నామెధరించుకొను నగలపెట్టెనుబెట్టి యొకకాగితము మీఁద నామెకులగోత్రనామములను సముద్రమధ్యమున సంభవించిన యవస్థను తెలిపి యీదోనెనెవ్వరయిన చూడతటస్థించిన పక్షమునవారీ నగలను పుచ్చుకొని యీమెకు దహనసంస్కారము జరపవలయునని వ్రాసి యాకాగితమును పెట్టెలోఁబెట్టి యాదోనెను స్వహస్తములతో త్రాళ్ళమీఁద మెల్లగా సముద్రములోదింపెను. వారుచూచుచుండఁగా నే యాదోనె నీటిమీఁద తేలి పడమటిదిక్కునకు కొట్టుకొనిపోవ నారం భించెను. అటుతరువాతకూడ గాలి విస్తారముగానున్నందున కళింగపట్ట ణము చేరువఱకును గాలిదెబ్బకుసహించి యోడలో శిశు వుండలేదని యెంచుకొని పాలిప్పించి సంరక్షించుటకయి కురంగేశ్వర పురమునందు తనమిత్రుఁడయిన ధనపాలునియొద్దఁ దనపుత్రికనువిడిచిపోవ నిశ్చయించి యోడనాపట్టణమునకుఁ జేర్పుఁడని నావికుల కాజ్ఞాపించెను. ఇంతలో గాలివానయు శాంతించినందున వారాయోడను శీఘ్రకాలముననే కురం

గేశ్వరపురపు రేవునఁ జేర్చిరి. అప్పుడు రఘుదేవరా జొకచిన్నపడలోతన బాలికను దాదియైనమంజుభాషిణిని ఎక్కించుకొనిపోయి పట్టణముచేరి, తానప్పుడు కఱవుసమయమునందుఁ జేసినయుపకారమును దలఁచి ధనపాలుఁడుసుధనపాలునిభార్యయైన కుటిలాలకయు తల్లిపోయినయీ శిశువును తప్పక సంరక్షింతురన్న నమ్మకముతో ధనపాలునియింటికిఁ బోయెను. ఆతని రాకనువిని ధనపాలుఁ డెదురుగావచ్చి విశేషగౌరవముతో రఘుదేవరాజును పుత్రికా సహితముగా అంతఃపురములోనికిఁ గొనిపోయెను.

అప్పుడా రాజు తనవివాహకథను సముద్రమధ్యమునఁ దనకుసంభవించిన మహావిపత్తును జెప్పఁగా, ధనపాలుఁడు మిక్కిలిఖేదపడి "నీరాణితోఁగూడ కలిసివచ్చి మాగృహపావనము చేయఁగా ధన్యులమయ్యెడు భాగ్యముదేవుఁడు మాకు కలుగఁజేయకపోయెనుగదా." అనివిచారింపఁ జొచ్చెను. అప్పుడు రఘుదేవరాజు "ఓమిత్రుఁడా! దైవతంత్రమునుతప్పించుట కెవ్వరికిని శక్యముకాదు. మనము మనసునొచ్చునట్లుగా శోకించి దైవమును దూషించినందువలన నేమిప్రయోజనముకలుగును. మనము ముందు జరగవలసిన కార్యమునుచూచుకోవలెను. సముద్రములోపుట్టినందున నేనీచిన్నదానికి సాగరికయని నామకరణము చేయుచున్నాను. ఈచిన్నదానిని నే నిప్పుడు మీవశముచేయుచు దీనిని మీరు పుత్రికావాత్సల్యముతో సంరక్షణచేసి దీనికి రాజపుత్రిక కర్హములగునవిద్యాబుద్ధులను జెప్పింపవలయునని మిమ్ము వినయపూర్వకముగా ప్రార్థించుచున్నాను" అని కొమార్తెను ధనపాలునికొప్పగించి సమీపముననున్న కుటిలాలక వంకఁజూచి "అమ్మా! ఈచిన్నదానిని మీపాలఁ బడవేయుచున్నానుగాన దీనిని మీరుపెంచి పెద్దదానిని జేసి నన్ను ధన్యుని జేయవలెను" అని ప్రార్థించెను. కుటిలాలక యీమాటలకు సంతోషించి రాజుతో "ఓమహారాజా! నాకును నొకకొమార్తెయున్నది. నాకదు పునఁ బుట్టిన యీచిన్నది సహితము నీపుత్రికకంటె నాకు ప్రియతరు

రాలుగా నుండదు. నావర్తనము ముందు మీకే విశదమగును." అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ధనపాలుఁడును తనపత్నివలెనే మంచిమాటలు చెప్పుచు "ఓరాజా! నీదాతృత్వమువలన క్షామసమయమునందు నాజనులకుఁ గలిగిన పోషణమును నేనెప్పటికిని మఱవను. ఈపట్టణపు ప్రజలు నాఁటనుండియు ప్రతిదినమును నీక్షేమము నిమిత్తము త్రికాలములయందును దేవుని ప్రార్థించుచున్నారు. నీ వప్పుడు చేసిన పోషణమంతయు ముందు నీవు నీబిడ్డయందుఁజూచి సంతోషింపఁగలవు. ఒకవేళ నీపుత్రిక విషయమున నేననాదరము చేసినను నీత్యాగమువలన దేహములునిలుపుకొన్న యీప్రజలు నన్ను బ్రతుకనిత్తురా? అటువంటి కృతఘ్నునిజూచి దైవము సహించునా?" అని యనేకములయిన యుపచారవాక్యములు పలికెను. అంతట రాజు తనకొమార్తెయొక్క సంరక్షణము క్రమముగా జరుగునన్న ధైర్యముతో, ఆపసిబాలికను ధనపాలునకునుకుటిలాలకకును నొప్పగించి వారియొద్ద దిగవిడిచి కొమార్తెయొక్క సంరక్షణమునిమిత్తము దాదియైనమంజుభాషిణినిగూడ వారియొద్ద నేయుంచి తానుమరల ప్రయాణమయి యోడలోనికి పోఁబోయెను. ఆతఁడువారియొద్ద సెలవుపుచ్చుకొనుసప్పుడు పితృవియోగదుఃఖముసాగరికకేమియుఁ దెలియదుగాని మంజుభాషిణిమాత్రము తనప్రభువు నెడఁబాయుటకు దుఃఖింపఁ జొచ్చెను. రాజాపరిచారికనోదార్చి "ఓమంజుభాషిణీ! ఇది యేడ్చుటకు సమయముగాదు. ఈచిన్నదాని సంరక్షణ మేమఱకుండుము. ఈచిన్న రాణిముఁదు మీపెద్దరాణిపోయినలోపము లేకుండ నిన్నాదరించును" అని యుత్సాహము కలిగించి పరివారసహితముగా కదలిపోయెను.

ప్రభావతి దేహమును దోనెలో పెట్టి విడిచిపెట్టిన మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున ధన్వంతరియనుపేరుగల వైద్యశిఖామణి యొకఁడు బృందావన పట్టణసమీపమున సముద్రతీరమునందు తన సేవకులతోఁగూడ మందుల కొఱకుఁఱకువచ్చెడి యొకవిధమయిన ముత్యపుచిప్పల నిమిత్త

మయి తిరుగుచుండెను. అప్పుడాతనిభృత్యులలోనొకఁడొడ్డునకుసమీప మున నీటిలో నొకదోనె యుండఁగాఁజూచి యజమానునితోఁజెప్పఁగా, అతఁడు తనతక్కిన పరిజనులనుకూడఁ బిలిపించి వారిసాహాయ్యముచేత దోనెను దరికిలాగించెను. దోనెనొడ్డునకులాగించి దానిలో దిగిచూడఁగా నందులో నొకహంసతూలికాతల్పము మీఁదనున్న సౌందర్యవతియైన యొకయువతియొక్క దేహమును ప్రక్కనొక్క పెట్టెయును గానవచ్చెను. అప్పుడతఁ డాపెట్టెకే తగిలించియున్నతాళపుచెవిని బుచ్చుకొని పెట్టె తాళముతీసి చూడఁగా దానిలోనమూల్యములయిన యాభరణములును మడచి యుంచిన యొకయుత్తరమును గానఁబడెను. అతఁ డాయుత్తర మును విప్పిచదివి యామెకళింగదేశాధీశ్వరుఁడయిన రఘుదేవరాజురాణి యగుటయు సముద్రమధ్యమునం దాపత్తు సంభవించుటయుఁ దెలిసికొని యాశ్చర్యపడి, రఘుదేవరాజు నెడల మిక్కిలి జాలిపడినవాఁడయి “ఓ రాజా! నీవుప్రాణములతో నున్నయెడలనిటువంటి దివ్యసుందర విగ్రహ ముగల రాణిని బోఁగొట్టు కొన్నందునకయి గుండెలు పగిలి యెంతపరి తపించుచుందువోకదా!” అని నిట్టూర్పు విడిచెను. ఇట్లాఘనవైద్యుఁడు క్షణకాలము విచారించి యామెమొగమువంకనిపుణముగాఁజూచిముఖ మునందుకళతప్పియుండకుండుటకనిపెట్టిదేహములో ప్రాణమున్నదే మో యని సందేహపడి “అయ్యో! వారుతొందరపడి యీదేహమునుసముద్ర ములో విడిచిరిగదా” యనివ్యాకులపడుచు,భృత్యులచేత శవమునొడ్డు నకు పట్టించి చితుకులు పోగుచేయించి సమీపమున మంటచేయించి దేహమును కాపించి శరీరముపయిని తనయొద్దనున్న యౌషధమును దేనినోరాచుచు, వేడుకచూచుటకయి చుట్టునుమూఁగిన భృత్యజనుల నందఱిని చల్లగాలి యామెదేహమున సోఁకునట్లు దూరముగా తొలఁగి పోవ నియమించి తాను చెంతఁగూరుచుండి మృదుమధురస్వరముతోకర్ణ రసాయనముగా సంగీతమును పాడుచుండెను. ఇట్లు గడియసేపు చేయు

నప్పటికామెకు కను తెప్పలు కొంచెము కదలిముకుపుటములనుండి మెల్లగా శ్వాసము రానారంభించెను. ఆమె భయముచేతను ప్రసవించిన బడలిక చేతను మూర్ఛపోయినదిగాని నిజముగా మృతినొందలేదు. ఆమె మూర్ఛను చూచి చేరువనున్నవా రందఱును మరణ మని భ్రమించి రాజును తొందరపెట్టఁగా నతఁడామె శరీరమును మహాదుఃఖముతో సముద్రమునందు త్రోయవలసినవాఁడయ్యెను ఇట్లు ధన్వంతరి చేసిన శీతలోపచారములు మొదలయినవానిచేత ప్రభావతి తేఱుకొని మెల్లగా కన్నులు విప్పి చూచి "ఇప్పుడు నేనెక్కడనున్నాను? నా ప్రాణనాథుఁడెక్కడనున్నాఁడు? ఇదియేలోకము ?" అనియడిగి మరలకన్నులు మూసికొనెను. నిమిష కాలములో నామె మరలకన్నులు తెఱచి ధన్వంతరివంకఁ జూడఁగా నతఁడు మెల్ల మెల్లగా నామెకు సంభవించిన దుర్దశయంతయు తెలియునట్లు చేసి, మరలమూర్ఛ మునుఁగక తాళఁగలదన్న ధైర్యము తోఁచినతరువాత రాజువ్రాసిన కాగితమును పెట్టెలోనుంచిన నగలను జూపెను. ఆమెయా కాగితమును మరలమరలఁజూచి "ఇదినిశ్చయముగా నా ప్రాణేశ్వరుఁడు వ్రాసినదే. నేనోడలో నెక్కినసంగతి చక్కఁగా జ్ఞప్తియందున్నది. కాని నేనెక్కడ ప్రసవమయితినో నాబిడ్డగతియేమయ్యెనో నాకు లేశమయినను తెలియదు. ఇఁక మరల నా ప్రాణనాథుని ఈకన్నులతోఁ జూచెడు భాగ్యమునాకు సంభవింప నేరదుగనుక, ఈప్రపంచసుఖములను విడిచి నేను యోగినినయి యేదయిన నొక దేవతాసన్నిధానమునం దుండెదను." అనిచెప్పెను. "అమ్మా! నీవిప్పుడు చెప్పినట్లు చేయుటకే నీమనోనిశ్చయమయినయెడల, ఇక్కడకు సమీపముననున్న బెజవాడయందలి కనకదుర్గ యాలయములో నీవు యోగినివిగా నుండవచ్చును. నామేనకోడలొకతె నాయాజ్ఞచొప్పున నీకక్కడ నుపచారము చేయుచుండును." అని ధన్వంతరి చెప్పెను. అతఁడు చెప్పినదాని కామె కృతజ్ఞతాపూర్వకముగా నంగీకరింపఁగా, ఆమె దేహము తిన్నగా స్వస్థతపడినతరువాత

వలెఁడు ప్రభావతిని బెజవాడకుఁ గొనిపోయి కనకదుర్గయాలయములో విడిచెను. ఆమెయక్కడ యోగినియయి సర్వభోగములను పరిత్యజించి మృతుఁడయ్యె ననుకొనుచున్న భర్తనిమిత్తమయి దుఃఖించి కృశించుచు పారమార్థికచింతతో దినములు పుచ్చుచుండెను.

ఇక్కడఁ బ్రభావతి పతిభక్తితోఁ గృశించి కాలము గడపుచుండఁగా, అక్కడ రఘుదేవరాజుసురక్షితముగా స్వదేశముచుఁ జేరిమరల రాజ్యభార మును వహించి మరణము నొందిన దనుకొనుచున్న రాణినిమిత్తమయి లోపల విచారపడుచు మరల వివాహముచేసికొనక ప్రజాపాలనము చేయుచుండెను. ఒక్కసారియైనను తల్లి కనులారఁ జూచి సంతోషింప నోచుకోని యాతనికూఁతురు కురంగేశ్వరపురమునందు ధనపాలునియింట రాజపుత్రిక కర్హమయినరీతిగా పెరుఁగుచుండెను. ధనపాలుఁడు తన మిత్రునియందుఁగల ప్రేమాభిమానములచేత మంచివిద్వాంసుల నియమించి మహాశ్రద్ధతో విద్య చెప్పించుచు వచ్చినందున, మేధావియైన సాగరిక పదునూఁడుసంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చునప్పటి కామెకా కాలములోనున్న పండితులెవ్వరును విద్యలో సమానులుకారని జనులు చెప్పుకొనునంత పాండిత్యమును సంపాదించెను. నృత్తగానవిద్యలయం దప్సరస్త్రీలామెవద్దనే విద్యనభ్యసింపవలసినవారని జను లనుకొందురు; వివిధవర్ణములుగలపట్టుదారములతో నామెబట్టలమీఁదకుట్టిన తీఁగలను పువ్వులను మృగపక్ష్యాదులనుజూచి యవినిజమయిన లతాపుష్పాదులని చూచినవారెల్లరుభ్రమించుచుందురు;ఆమె చేసినపాకమును రుచిచూచిన యెడల, అన్నహితముతప్పిన రోగులుసహిత మతిభోజనప్రియులగుదురు. ఈప్రకారముగా నందఱు నద్భుత పడునట్లుగా నానావిద్యలయందును కళలయందును సుగుణసంపదయందును నిరుపమానురాలగుచు వచ్చిన కాలఁదిని ధనపాలుని భార్యయైన కుటిలాలక యాతనికు గర్భశత్రురాలు కాసాగెను. కుటిలాలకయొక్క కొమార్తెసాగరికతో సమానవయస్సుక్క

రాలయినను సమానముగానే విద్యాభ్యాసము చేయుచున్నను, ఆచిన్న దంత ప్రతిభావంతురాలు కాకపోవుటచేత శోభిల్లకుండుటయు నెల్ల వారును సాగరికనే శ్లాఘించుచుండుటయుఁ జూచి కుటిలాలక యసూయా గ్రస్తురాలయి సాగరిక తనయింటనున్నంతకాలమును తన కొమార్తె శోభకెక్కదనితలఁచి యేలాగుననైనను సాగరికను వదలించుకొని తన కొమార్తెకు గౌరవమును ప్రసిద్ధిని తెప్పింపవలెనని నిశ్చయించుకొని యందుకుఁదగిన యుపాయము నాలోచించుచుండెను. ఈలోపలనే సాగరికను మిక్కిలి విశ్వాసముతోఁ బెంచుచున్న మంజుభాషిణి కాలము చేసినందున, కుటిలాలకకు మఱింతమంచియవకాశము కలిగెను. మంజుభాషిణి నిమిత్తము బెంగపెట్టుకొని సాగరిక విచారించుచుండఁగా, కుటిలాలక తనకు మిక్కిలివిశ్వాసియైనవక్రచిత్తుఁడను సేవకునిబిలిచి యేమిషమీఁద నయినను సాగరికను దూరముగాఁ బిలుచుకొనిపోయి చంపిరమ్మనియాజ్ఞాపించెను. వాఁడెంతటి నిర్దయుఁడైన కఠినచిత్తుఁడైనను గుణరాశియైన సాగరికను నిష్కారణముగా చంపుటకు మనసుకొలుపనివాఁ డయి, అటువంటియుత్తమ శ్లోకురాలి నెట్లు చంపఁగలనని యామెతోఁ ననెను. అటువంటియుత్తమ చరిత్ర గలదయినందుననే సాగరిక దేవలోకములో నుండఁదగినదిగాని పాపభూయిష్ఠమయిన యీభూలోకములో నుండఁదగినదీ కాదని యామె వానిమాటకుత్తరము చెప్పి సమాధానపఱిచి తనయాజ్ఞను వెంటనే చెల్లింపనిపక్షమున నేమో చేయించెద నని బెదరించెను. వాఁడేమియు ప్రత్యుత్తరము చెప్పక యాలోచించుకొనుచుండెను. అప్పుడు దాదియైనమంజుభాషిణికొఱకు శోకించుచు సాగరిక యక్కడకు వచ్చెను. ఆమెరూపముకనఁబడఁగా నేకుటిలాలకకు మఱింతకోపమువచ్చి, వానివంకఁజూచి "నేను చెప్పినపనిని చేసెదవా చేయవా యొక్కమాటతోఁ జెప్పు" మని యామె వానిమీఁద తీవ్రపడి యడిగెను. వాఁడును చేసెద నని యుత్తరముచెప్పెను. ఇంతలో "పుట్టినప్పుడే నడిసముద్రములో

విడిచిపోయిన తల్లివలెనే నీవును నన్నిప్పుడు దుఃఖసముద్రములో విడిచి పోతివా? ఓ మంజుభాషిణీ! నన్ను ప్రేమించువా రందఱు నొకరొకరే యీలోకమును విడిచిపోవుచుండుటచే నా కీప్రపంచము దుఃఖసాగరము వలె నున్నది" అనుకొనుచు సాగరిక యామెసమీపమునకు వచ్చెను. అప్పుడు కుటిలాలక తా నామెమీఁద నెంతో ప్రేమగలదానివలె నటించుచు "ఓసాగరికా! ఇది యేమి నీ వొంటిగా విలపించుచున్నావు? నీసోదరి యిప్పుడు నిన్ను విడిచి యెక్కడకు పోయినది? మంజుభాషిణి నిమిత్తము విచారపడఁబోకు. నేను జీవించియుండఁగా నీకు మంజుభాషిణి లేనిలోప మెన్నఁడైనఁ గలుగునా? నీయేడుపుచేత చంద్రబింబమువంటి నీముఖము కిందిరూపు చెడిపోయినది. ఈవక్రచిత్తునితోఁ బోయి నీవు కొంచెము సేపు సముద్రపుటొడ్డున చల్లగాలిలో తిరిగితివా నీమనోవ్యథ పోయి యుత్సాహము కలుగును. పోయిరమ్ము" అనిపలికి వక్రచిత్తునివంకఁ దిరిగి "ఓరీ! నీవిప్పుడీసాగరికను చేయిపట్టుకొని సముద్రతీరమునకుఁ దీసికొనిపోయి కొంచెముసేపు త్రిప్పిరమ్ము" అని యాజ్ఞాపించెను. "అమ్మా! సముద్రతీరమునకుఁబోవుటకిప్పుడు నామనస్సుల్లాసముగా లేదు" అని సాగరిక వానివెంటపోక నిలిచెను. అప్పు డేలాగుననైన సాగరికను వక్రచిత్తుని వెంటఁ బంపనిశ్చయించి కుటిలాలక యామెచేయి పట్టుకొని "బిడ్డా! నీయందును నీతండ్రియందును మాకెంతో గౌరవముకలదు. నీ తండ్రి యిక్కడకు నేఁడువచ్చునో రేపువచ్చునో యని ప్రతిదినమును మే మెదురు చూచుచున్నాము. మేమీవఱకాయనకు నీవు సౌందర్యరాశి వగుచున్నావని వ్రాయుచున్నందున వచ్చునప్పటికి నీవీలాగున వన్నెతఱిగి యుందువేని తప్పక యతఁడు నీసంరక్షణమును మేము తిన్నగాచేయుచుండ లేదనుకొనఁడా? నామాటవిని సముద్రపుటొడ్డునకు పోయి వన్నెతఱిగి యున్న నీముఖవర్చస్సు మరల నెప్పటివలె కలుగునట్లు చేసికొమ్ము." అని నొక్కి చెప్పెను. ఆమె యంతనొక్కి చెప్పుచున్నప్పు డామెమాటను తీసి

వేయు లేక సాగరిక! నామనస్సునకిష్టము లేక పోయినను పోయివచ్చెదను" అనిచెప్పి వక్రచిత్తుని వెంటబయలు దేఱెను వారుకొన్నియడుగులునడిచిన తర్వాత కుటిలాలక వెనుకకుదిరిగిపోవుచువక్రచిత్తునిబిలిచి! నేను చెప్పిన మాటమఱచిపోకుమీ" అని హెచ్చరించెను. కానియామాటలకర్థము సాగరికను చంపమఱవకు మనుటయని యాచిన్నదాని కణుమాత్రమును సందేహము కలుగలేదు.

సముద్రతీరమునకుఁబోయి సముద్రమునంకఁజూడఁగానే సాగరికకు తనజన్మకథ స్మరణకు వచ్చినందున, తానుజన్మించినప్పుడు గాలివానపట్టి సముద్ర మల్లకల్లోలముగా నుండుటయు, తనతల్లి మరణము నొందుటయు, తనతండ్రిధైర్యమును విడువక పడవవాండ్ర నుత్సాహపఱుచుటయు ఆమెతానుమంజుభాషిణివలన విన్నరీతిగావక్రచిత్తునితోఁ జెప్పుచుండెను. అప్పుడాక్రూరచిత్తుఁడామె చెప్పెడుకథను వినక నడుమనునిలిపి యామెతో శీఘ్రముగా దేవునిప్రార్థించుకొమ్మనిచెప్పెను. ఆమాటవినఁగానే యామెకులోపలభయముకలిగెనుగాని యామాటల యర్థమునుమాత్రము తిన్నగాగ్రహింపలేక వానిని జూచి "దేవుని నేల ప్రార్థింపుమనుచున్నావు?" అనియడిగెను. "నీకుదేవుని ప్రార్థింపవలెనని యున్నపక్షమున కొంచముఅవకాశమిచ్చెదను. దేవతలునీప్రార్థనలనుశీఘ్రముగానే గ్రహింపఁగలరుగాననీవుచేసెడు ప్రార్థనలనునిమిషకాలములో ముగింపుము. నాపనిని నేను వేగముగా నెరవేర్చెద నని శపథముచేసియున్నాను" అని యాకఠినహృదయుఁడుత్తరముచెప్పెను. అందుమీఁదనామె మఱింత భయపడి "నన్ను చంపెదవాయేమి? నిష్కారణముగా నన్నేలచంపెదవు?" అని యామె మాటలుతడఁబడపలికెను. "నాయజమానురాలినిసంతోషపెట్టుటకు"అనిచెప్పివాఁడూరకుండెను. "అయ్యో! నన్నామెయేలచంపింపవలెను?ఆమెకునేనెప్పుడునపకారముచేసియెఱుఁగనే, ఎప్పుడును నేనామెవిషయమున్యయి యొక్క చెడ్డమాటనైన

నను పలుక లేదు. ఆమె కే కాదులోకములోని మఱియేజీవజంతువునకును గూడ బుద్ధిపూర్వకముగా నెప్పుడును నేనణుమాత్రమును కీడుచేయ లేదు. ఒక్కసారిమాత్ర మెఱుఁగక యొక్కపురుగునుత్రొక్కి తరువాత దాని నిమిత్తమయి యెంతో దుఃఖించినాను. అట్టువంటినన్ను చంపించుటకయి యామెయెడల నేనేమి యపరాధముచేసితిని?" అని యామె పలుకు చుండెను. వాఁడామాటలుచెవినిబెట్టక "ఇప్పుడునాకృత్యము నాకునియ మించినపనిని వెంటనే నెరవేర్చుటకాని దానివిషయమయి నీతో వాద మాడుట కాదు" అని యామెను జంపుటకయి యొరలోనుండి కత్తిని పయికిఁ దీయఁబోవుచుండెను. ఈసమయములో నావఱకొక యోడలో వచ్చి యొడ్డునదిగియున్న యోడదొంగ లాకస్మికముగా నక్కడకువచ్చి తమ్ముఁజూచి భయపడి నిలుచున్న వక్రచిత్తుఁడు చూచుచుండఁగా నే సాగరిక నెత్తుకొనిపోయితమ యోడలో నెక్కించుకొనినిమిషములో తెర చాపలెత్తి పాఱిపోయిరి. సాగరిక నెత్తుకొనిపోయిన యోడదొంగలుసము ద్రములో మహావేగముగఁబోయి బృందావనపురసమీపమునందలియొక పల్లెకుచేరువనుదిగియామెనుబృందావనపురములోని యొకక్షత్రియునకు విక్రయించిరి. ఆమెను కొన్నయతఁడువిశేషధనికుఁడుగాక సామాన్యస్థితి లో నున్నవాఁడయినందున సాగరికయు తక్కువ స్థితిలో నేయున్నను కొంతకాలములోనే యామెగుణసంపదయు సౌందర్యమును తెలివియు పట్టణమునం దంతటను వెల్లడి కానారంభించెను. ఆమెయితర బాలికలకు సంగీతమును కుట్టుపనియునేర్పి ధనమార్జించి తన్ను కొన్న యజమాను నకును యజమానుని భార్యకును ఇచ్చుచువచ్చినందున వారంతకంతకు ధనికులు కాసాగిరి. ఆమెప్రసిద్ధి యంతకంతకు విస్తారముగా వ్యాపిం చుచు వచ్చినందున బృందావనపురపరిపాలకుఁ డయిన సుగుణప్రియుఁ డను రాజకుమారుఁడు తా నామెను జూచుటకయి స్వయముగా వారి యింటికిఁ బోయి పురజనులస్తుతికి పాత్రమయియున్న యామెవిద్యా

బుద్ధులను వినయమును సంతతోత్సాహశీలతను గనిపెట్టి సంతో షించి, ఆమెతోడి సంభాషణమువలన నపరిమితానందమును పొందిన వాఁడయి, బీదవారిలో నంతవివేకమును విద్యాకౌశలమునుగల చిన్నది యుండుట కత్యాశ్చర్యపడి యామె యెవ్వరో యున్నతవంశసంభూతు రాలయి యుండవచ్చునని మనసులోననుకొని,ఆమెతో "నీవింకముందు కూడ నీయిప్పటి గుణసంపదను కర్ణాభిరతిని విడువకుండెదు పక్షమున, నీకిఁకమీఁదట నాయొద్దినుండి వచ్చెడుసందేశమునీ మేలుకొఱకేయయి యుండును" అనిచెప్పి వెడలిపోయెను. అతఁ డామెవంశకథ నెంత మాత్రమును తెలిసికొలేనివాఁడయినను రూపలావణ్యములయందు మాత్రమేకాక విద్యావివేకసౌజన్యాదులయందుఁ గూడ నామెనిరుప మానురాలుగా నుండుటకనిపెట్టి యామెను వివాహమాడి తనకురాణి నిగాఁ జేసికొనుటకు మనస్సులో సంకల్పము చేసికొనెను. తనవంశ వృత్తాంతమునుగూర్చి యడిగినప్పుడెల్లను మౌనమునుదాల్చి కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచువచ్చెనేకాని సాగరిక యొక్కసారియైనను తనతల్లిదండ్రు లనుగూర్చియు వంశమునుగూర్చియు నొక్కమాటయుఁ జెప్పినదికాదు.

ఇక్కడకురంగేశ్వరపురములో వక్రచిత్తుఁడు తనరాణియైనకుటి లాలకయొక్క కోపమునకు భయపడి తానుసాగరికనుచంపి పీనుఁగును సముద్రములోపాతిపెట్టివచ్చితినని చెప్పియొకకోడినిచంపి దానిరక్తమును రక్తముతోతడిసినకత్తిని దెచ్చికుటిలాలకకుఁజూపెను. ఆదుష్టాత్మురాలా క్రూరుని కిరాతకృత్యమునకెంతో సంతోషించివానికి బహుమానమిచ్చి పంపివేసి, సాగరిక యాకస్మికముగా నంతఃపురములోపాముకఱచిచచ్చి నట్లుప్రవాదముకలుగఁజేసి,తనభర్త నాఁటిమధ్యాహ్నము రాజకార్యము మీఁద గ్రామాంతరమునకుఁబోయి యప్పటికి రాకుండుట తనకు శుభ సూచకముగా భావించుకొనిమనస్సులోసంతోషించి,అదిమంచిసమయ మని యారాత్రియే సాగరిక శరీరమునకుదహనసంస్కారము చేయించి

నట్లు విశ్వాసులయినవారిచేత రహస్యస్థలమునందు తంతునశిక్షించి తానుమహాశోకాక్రాంతురాలయి యున్నట్లుగా లేనిదుఃఖమును నటిం చుచు నంతఃపురమంతయు మాఱుమ్రోయునట్లుగా తెల్లవాఱినదాఁక పెద్దగొంతుతో రోదనము చేయుచుండెను. తెల్లవాఱినతరువాత నామె భర్తయింటికి రాఁగా వారిద్దఱునుగలిసి యాచిన్నదానిగుణరూపాదులను తలఁచుకొని మరలఁగ్రొత్తయేడుపున కారంభించిరి. సాగరికకపరకర్మలు చేయించిదానధర్మములు చేయించినతరువాత నామెకు పుణ్యలోకములు కలుగుటకొఱకును తమ కామెయందుఁగల యనురాగమునులోకమున కెఱుకపఱుచుటకొఱకును వారామెదేహమును దహనము చేసినస్థలము నందొక దివ్యదేవాలయమునుగట్టించిరి. ఇట్లుజరిగిన కొన్నిమాసములకు రఘుదేవరాజు తనకొమార్తెనుజూచి వెంటఁబెట్టుకొనిపోవుటకయి తనకు పరమవిశ్వాసియుమంత్రియునయిననరసింహరాజుతోఁగలిసి యోడమీఁద కళింగపట్టణమునుండి బయలుదేఱి కురంగేశ్వరపురమునకు వచ్చెను. పుట్టినతరువాత ప్రథమమాసములోఁదక్క మఱియెప్పుడును జూడని ప్రాణాధికురాలయిన జనిత్రైకపుత్రి నెప్పుడు చూతునాయని యెంతో వేడుకపడుచు నతఁడు ధనపాలునిగృహముచేరఁగా నే దంపతులేడ్చుచు నెదురుగావచ్చి పిడుగువంటిసాగరికయొక్క మరణవార్తనాతని చెవులఁ బడవేసి తాముకట్టించిన దేవాలయమును జూపిరి. చిరకాలమునుండి చూడకున్నపుత్రికనుజూచి యామెతోడి సల్లాపసౌఖ్యమననుభవించి యెంతోసంతోషపడవలె ననుకొన్న యాతనియాశకు భంగమురాఁగా నతఁడొక్కనిమిషమయినను దుఃఖావహమయినయాపట్టణమునందుండ లేక భోజనమయినను జేయకయే వెంటనే వెనుకమరలి దుస్సహదుఃఖ ముతో మరలనోడలోనెక్కి రామేశ్వరయాత్రనిమిత్తమయి దక్షిణ మున కోడనడుపుఁడని నావికులకాజ్ఞాపించెను. స్వభావముచేత నాతఁ డెంతధైర్యశాలియైనను సముద్రతరంగములవలె లోపలినుండి పొరలి

పొరలివచ్చుచున్నదుఃఖము నాపుకొనుటకయి యతఁడెంత ప్రయత్నము చేసినను దుఃఖాక్రాంత మయియున్న యాతని మనస్సుమాత్ర మాతని కధీనముగాక మతిచెడఁగొట్టి యాతని జడునివలెఁజేసెను. ఆయుత్తర క్షణము మొదలుకొని యతఁడుపరమాప్తులనయినను కన్నుతెఱచిచూడ లేదు; ప్రాణబంధులతోనైనను నోరువిప్పి మాటాడలేదు; తనదేహమున చీమప్రాఁకినను గోఁకికొననెఱుఁగక దుఃఖపరవశుఁడయి యుండెను.

రామేశ్వరమునకుఁ బోవుదారిలో నావికు లోడను బృందావన పురసమీపమున రేవులో నిలిపి, ఆహారపదార్థములను మంచినీళ్లను తెచ్చుకొనుట నిమిత్తము చిన్నపడవలో పట్టణమునకుఁ బోయిరి. అప్పుడాపురాధీశ్వరుఁడయినసుగుణప్రియుఁడువిచిత్రరూపముగలసుందర మయిన యోడయొక్కటి రేవులోనికి వచ్చినదనియు దానినిర్మాణ మత్య ద్భుతముగా నున్నదనియు విని దానినిచూచుటకయి తానువిహారార్థ ముపయోగించెడు చిన్ననావయెక్కి యోడవద్దకుఁబోయెను. నరసింహ రాజు బృందావనపురపరిపాలకునిరాక విని యాతనిని తమయోడలో నెక్కించి యాదరించి, చూడఁదగినవింతల నాతనికిఁజూపి యీయోడ కళింగపట్టణమునుండి వచ్చుచున్నదనియు, కళింగదేశాధీశ్వరుఁడయిన రఘుదేవరాజోడలోపల నున్నవాఁడనియు, అతఁడుతనభార్యయొక్కయు పుత్రికయొక్కయు మరణముచేత శోకవివశుఁడయి యేడుదినములనుండి నిద్రాహారములులేక యెవ్వరితోను మాటాడక యున్మత్తునివలె నున్నాఁ డనియు, చెప్పి రాజున్నగదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయి యాతనిని జూపెను. సుగుణప్రియుఁ డారాజుయొక్క దాతృత్వాదిసుగుణములను విన్నవాఁడు గాన మనస్సులో ఖేదపడి రాజుసమీపమునకుఁ బోయి యాతనిమీఁద చేయివైచి "దేవా! ఈశ్వరుఁడు మీకిప్పుడు చిత్తస్వాస్థ్యమును దయ చేయునుగాక! దేవరవారి సందర్శనార్థమయి బృందావనపుర పరిపాల కుఁడు వచ్చియున్నాఁడు. దేవర యొక్కసారి మాటాడి యాతనిని

ధన్యుని జేయఁదగును" అనిపలుకరించెను. ఆరాజుకన్నులు తెఱచి చూచు చుండెనుగాని సుగుణప్రియునిమాటలు విన్నట్టుగాని యాతనిరాకను గ్రహించినట్టుగాని కనఁబడలేదుఁ అందుమీఁద నతఁడు సహజమృదు మధురస్వరముగల సాగరికవచ్చి శిలలుకరఁగునట్లు గానముచేసియు తేనెలొలుకునట్లుగా సంభాషించియు తనప్రావీణ్యమును జూపినయెడల నితనికి మనస్స్వస్థత మరలఁగలుగ వచ్చుననుకొని, మంత్రియనుమతితో నామెను కొన్నిగడియలకాలములో నోడయొద్దకు రప్పించెను. అక్కడ నున్నవారామెయొక్క దివ్యసుందర విగ్రహమును వినయవచనములను జూచి సంతోషించి యామెయిప్పుడు తక్కువస్థితిలోనున్నను రాణినాద రించినట్లాదరించి గౌరవముచేసిరి. చూచినవారందఱు నామెయోగ్యతను ప్రశంసించుచుండఁగా సుగుణప్రియుఁడు మనస్సులోసంతోషించి యామె గుణసంపదను తానుగూడ కొంతశ్లాఘించి, ఆమెయొక్కకులగౌరవము విశదమయియుండినయెడల తానీవఱకే యామెనిల్లాలినిగాఁ జేసికొని కృతార్థత నొందియుందునని చెప్పెను. అయినను సుగుణప్రియుఁడామెకు గొప్పయింటఁ బుట్టినస్త్రీలకుఁ జేయఁదగిన గౌరవమును జేయుచు, "ఓసౌభాగ్యవతీ! ఈయోడలో నొకమహారాజు దుఃఖసముద్రములో మునిఁగి చిత్తస్వాస్థ్యము లేకయున్నాఁడు. నీనేర్పు నంతను గనఁబఱిచి యాతని నిప్పుడు స్వస్థచిత్తునిజేసి మరలప్రజలలోఁ బడవేయవలెను" అని ప్రార్థించెను.

అందుమీఁదనామె తనచేతనయినప్రయత్నముచేసి చూచెదనని యాతనితోఁజెప్పి, రాజున్నగదిలో తానును తనపరిచారికయుఁదక్క మఱియెవ్వరును లేకుండఁజేయవలెనని వారిని ప్రార్థించెను. వా రందున కంగీకరించి తామందఱునుగదిలోనుండియీవలికివచ్చి యొక్కయామెను మాత్రము పరిచారికాసహితముగా లోపలికిఁ బంపిరి. దుఃఖములో నున్నవారికంతకంటెను దుఃఖకరమయిన యితరులకష్టవార్తను జెప్పిన

పక్షమునకొంతదుఃఖశాంతికలుగుననియెంచినదయి, శోచనీయమయిన తనవిపద్వార్తను రాజుచెవుల వేయఁదలఁచుకొన్నదయి, అందఱిముందఱ అను పూర్వమంతటిగొప్పదశలో జన్మించి మహాగౌరవముతో పెరిగిన తనయొక్క యిప్పటిహీనావస్థను జెప్పుటకు సిగ్గుపడినదయి వారినందఱిని వెలుపలనుండ వేఁడుకొనెనేగాని వేఱుహేతువుచేతఁగాదు. ఆమె రాజునకభిముఖురాలయి నిలువఁబడి మెల్లఁగాఁ గాద్గద్యనాదముతో తాను జన్మించినదిమొదలుకొని నేఁటివఱకును తనకుసంభవించిన కష్టపరంపరను వరుసగా జాలిపుట్టి రాయివంటి మనసయినను కరఁగిపోవునట్లుగా విన్నవింపనారంభించెను. ఆకష్టవార్తలుచెవినిబడినకొలఁదిని మనసుకరఁగుచువచ్చి యామెదుఃఖములో తనదుఃఖమడఁగిపోవఁజొచ్చినందున రాజప్పుడుమూసినకన్నులనుదెఱచియామెమొగమొక్కసారిచూచెను. ఆమె ముఖమునుజూడఁగా నేమాతనిదృష్టికామెముఖపద్మమునందు మృతురాలయినభార్యయొక్క ముఖలక్షణములన్నియుఁగానరాఁగా, అతఁడు "ఈ కన్యయందునాప్రియభార్యయొక్కరూపచిహ్నములన్నియునచ్చునపోసినట్లు కానవచ్చుచున్నవి. నేఁటివఱకును జీవించియుండినయెడల నాప్రియపుత్రికయు నిటువంటిరూపరేఖావిలాసములు గలదియేయయియుండును. విండ్లవంటి యీకనుబొమ్మలును, తామరరేకులనపహసించెడుయీపొలుపగన్నులును, సంపూర్ణచంద్రబింబమును సిగ్గుపఱచెడి యీ ముద్దుమొగమును, అచ్చముగానారాణియొక్క యంగములనుబోలియున్నవి." అనుకొని "ఓబిడ్డా! నీవాసస్థలమేది? నీతల్లిదండ్రులెవ్వరు? నావలెనేనీవునుకష్టముల ననుభవించినట్టును, నీకష్టములు నాకష్టములకుతీసిపోవునవికానట్టును, ఇప్పుడు చెప్పినట్టున్నావే. ఇట్లునిజముగా చెప్పితివా?" అనియడిగెను. "అయ్యో! దుఃఖపూరితమయియున్న నాహృదయము చెప్పనిచ్చినంతవఱకు కటువంటికష్టవార్తలనే కొన్నిటిని దేవరముందర విన్నవించితిని" అనియామెమాఱుపలికెను. అప్పుడు రాజామెవంకఁదిరిగి "ఓచిన్న

దానా! నీకథను మరలఁజెప్పుము. నాకున్నసహనములో వేయవవంతు నీకున్నట్లు నాబుద్ధికి గోచరమయినయెడల, అబలవయ్యును నీదుఃఖములను నీవుపురుషునివలె ధైర్యముతో సహించితివనియు నేనేయాడుదానివలె ధైర్యమునువిడిచితిననియు నొప్పుకొనెదను. నిన్నుఁజూడఁగా నోర్పంతయు రూపమువహించి నాయెదుట నిలుచున్నట్లు కానఁబడుచున్నది. ఓబిడ్డా! నీపేరెవరు? నిన్ను ప్రార్థించెదను నాచెంతఁగూరుచుండి నీవృత్తాంతమునుమరలఁదెలుపుము" అనిదీనముగా వేఁడఁజొచ్చెను.ఆమె తనపేరు సాగరికయని చెప్పఁగానే యతఁడత్యద్భుతపడి, ఆపేరు లోకసామాన్యమయినది కాకుండుటయు సముద్రములో పుట్టినదని సూచించుటకయి తనకొమార్తె నిమిత్తము తాను కల్పించినదగుటయు తలపోసి యేమియుతోఁచక "ఓదేవతలారా! నామీఁదకోపము మీకింకను దీఱక నన్నుపరిహసించుటకయి యిప్పుడీకన్యకను మీరుపంపితిరా?"అని వెఱ్ఱిగా మాటాడసాగెను. "అయ్యా! మీరుశాంతతవహించి నేను చెప్పునది కడవఱకును వినవలెను. నడుమనడుమ మీరీలాగున తొందరపడెదుపక్షమున నాకథనుజెప్పక నిలిపివేసెదను" అని యామెయూరకుండెను. "ఓబిడ్డా! నడుమను తెంపివేయక నీకథసాగనిమ్ము. నేనుశాంతతవహించి వినెదను. నీపేరు సాగరికయనిచెప్పి నాకెంతయద్భుతమును కలిగించినావో నీవు తెలిసికోలేకున్నావు" అని యతఁడామెవృత్తాంతమును వినుటకతికుతూహలుఁడయి యుండెను. "నాకీపేరును రాజోత్తముఁడయిన నాజనకుఁ డనుగ్రహించిపెట్టెను" అని యామెకథ చెప్పమొదలుపెట్టెను. "ఓబిడ్డా! నీవురాజపుత్రికవా? నీపేరుసాగరికా? నీవు నిజముగా మనుష్యకన్యకవా? లేకమానవరూపముధరించినదేవతవా? నీవెక్కడ జన్మించితివో, సాగరికయను పేరేలవచ్చినదో; వేగిరము చెప్పుము" అని యతఁడాతురపడఁజొచ్చెను. "సముద్రముమీఁద పుట్టుటచేత నాకు సాగరికయను పేరువచ్చినది. నాతల్లి యొక్కకిరీటాధిపతి

కూఁతురు; నన్నుకన్నని మిషమునకొల్లను నాతల్లి లోకాంతరగతురాలయ్యెనని నాతో మంజుభాషిణి యెప్పుడును జెప్పి యేడ్చుచుండెడిది. నాతండ్రి నన్ను కురంగేశ్వరపురమునం దుంచెను. ధనపాలునిభార్య నన్ను హత్యచేయయత్నించుపటకును నేనక్కడనేయుంటిని. కాని కొందఱు దొంగలక్కడ కాకస్మికముగావచ్చి నన్ను చంపయత్నించుచున్న క్రూరాత్ముని చేతిలోనుండి నన్ను విడిపించి నాప్రాణములు కాపాడి నన్నీబృందావనపురమునకుఁ దెచ్చిరి. అయ్యా! శాంతివహించి వినుఁడు. మీరిట్లేల కన్నుల నీరుపెట్టుకొనెదరు? నేను మిమ్ము మోసము చేయుచున్నానను కొనుచున్నారేమో! నేను నిశ్చయముగా రఘుదేవరాజుకూఁతురను. ఆరఘుదేవమహారాజే యిప్పుడు జీవించి యుండినపక్షమున—" అని యామె చెప్పుచుండఁగా రఘుదేవరాజంతట సంతోషమునుపట్టఁజాలక, దేహమంతయు పులకించి కంపమొంద నాకస్మిక సంతోషముచేత భయపడి, సాగరిక చెప్పినకథ నిజముగు నాకాదాయన్న సందేహముచేత చిత్తముడోలాందోళనమొంద బిగ్గరగా "ఓభృత్యులారా! నన్ను రక్షింపుఁడు" అని కేకవేసెను. తమరాజుమాట వినఁబడఁగానే పరమసంతోషమును పొంది భృత్యులందఱు నొక్కసారిగా రాజున్నగదిలోనికి పరుగెత్తుకొనిపోయిరి. రాజు వారిలో మంత్రివంకఁజూచి "ఓనరసింహరాజా! నా వెన్ను చఱువుము; నాదేహము నొప్పింపుము; నన్నొక్క దెబ్బకొట్టుము. లోపలినుండి సంతోషసముద్రము పొంగివచ్చి నాశరీరమును పగిల్చివేయుచున్నట్లున్నది. సముద్రమునపుట్టి కురంగేశ్వరపురమునందుచచ్చి మరల సముద్రమునందు దొరకినయోచిన్నదానా! ఇటువచ్చి నన్ను కౌఁగిలించుకొమ్ము. ఓనరసింహరాజా! చేతులుజోడించి కృతజ్ఞతాభివ్యంజకముగా దేవునికి నమస్కారములు చేయుము. ఇది మనసాగరిక. ఓబిడ్డా! ఓ దీర్ఘాయుష్మంతురాలా! నాదీవనలంగీకరింపుము. ఓనరసింహరాజా! ఘాతుకురాలయిన కుటిలాలకచేతిలో చచ్చియుండవలసినదేశాని మహాభాగ్యము

చేత సాగరికయొక్కడచావునకుతప్పి బ్రతికినది. ఇప్పుడునీకురాణియయి యున్న యీమెను చేతులుజోడించి సగౌరవముగా నీవడిగెడుపక్షమున ఈమెతనకథయంతయు పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పును" అని, ఆచేరువనున్న సుగుణప్రియునిజూచి "ఇతఁ డెవరు?" అనియడిగెను. "ఇతఁడు బృందావనపురాధినాథుడయిన సుగుణప్రియుఁడు. దేవరవారియొక్క మనోవ్యాకులతనువిని దర్శనము చేయుటకయియితఁడిక్కడకువచ్చినవాఁడు." అని నరసింహరాజు చెప్పెను. అప్పుడారాజు సుగుణప్రియునిజూచి "మిత్రుఁడా! నాయాలింగనముల సంగీకరింపుము" అని ప్రీతిపూర్వకముగా పలికెను. అతఁడును సముచితసల్లాపము చేయుచుండఁగా రాజాకాశమువంకఁజూచి చేతులుజోడించి "ఓయీశ్వరుఁడా! నాపుత్రికను దీర్ఘాయురారోగ్యవతినిగాఁజేయుము" అనిప్రార్థించి నరసింహరాజును జూచి "ఈసంగీతమెక్కడిది?" అనియడిగెను. "నాకువినఁబడ లేదు" అని నరసింహరాజు మాఱుపలికెను. "ఇదిగో! ఈదిక్కున స్పష్టముగా వినఁబడుచున్నది. ఆలకింపుము" అనియతఁడుచేయిచాపి తూర్పుదిక్కును చూపఁగా నరసింహరాజాలకించి యాదిక్కునసంగీతము లేకుండుటకని పెట్టి, అపరిమిత సంతోషముచేత మనసుచెదరి యుండుటనుబట్టి రాజునకట్లు తోఁచుచున్నదనియెఱిఁగి, అట్టిసమయమునందు కాదని మాటకడ్డు మాటచెప్పుట క్షేమకరముకాదని "అవును సంగీతము వినఁబడుచున్నది." అనితలయూఁచెను. అంతటరాజు కన్నులుమూతలుపడ కునుకుపాట్లు పడుచు తనకు నిద్రవచ్చుచున్నదనిచెప్పి దిండు తలక్రిందఁ బెట్టుకొని పరుపుమీఁదపరుండి గాఢనిద్రపోయెను. సాగరికయు తండ్రివద్దఁ గూరుచుండి పైటచెఱఁగుతో విసరుచు కనిపెట్టియుండెను. నిద్రపోవుచున్న కాలములో రాజునకొకవింతయయినస్వప్నమువచ్చెను. ఆకలలోనతఁడు తనను బెజవాడ కనకదుర్గప్రత్యక్షమయి తన్నా దేవాలయమునకురమ్మని యాజ్ఞాపించినట్లును, దేవాలయములో దేవతాసన్నిధానమున పీఠము

ముందునిలువఁబడి తనకష్టకథను భక్తిపూర్వకముగా విన్నవించిన పక్షమున గొప్పమేలు కలుగునని యాదేవి యానతిచ్చినట్టును, తానట్లు చేసెదనని హస్తములు ముకుళించి మ్రొక్కుకొన్న తరువాత దేవిదీవించి యంతర్హితురాలయినట్టును, పొడగని మేలుకొనెను. అతఁడు మేలుకొని చూచునప్పటికి మనస్సులోనున్న పూర్వపువ్యసన మంతయు పోయి దేహము జవసత్వములు కలదగుటయేకాక మనస్సును మిక్కిలియుత్సాహము కలదిగానుండెను. అందుచేత నాతఁడాయుత్సాహమున కంతకును కనకదుర్గయొక్క వరప్రసాదమే కారణమని భావించుకొని యాస్వప్న వృత్తాంతమునంతను వారికిఁదెలిపి తాను వెంటనే బెజవాడకు పోవనుద్దేశించి యున్నానని తన మనోనిశ్చయమును వారితోఁజెప్పెను.

అప్పుడు సుగుణప్రియుఁడు రెండుమూడుదినములు తనయింట నుండి యతిథిసత్కారమునుపొంది గృహపావనముచేసి పోవలసినదని రాజునుప్రార్థింపఁగా, రఘుదేవరాజాతనిప్రార్థన నంగీకరించి సపరివారముగా నొద్దునకుపోయి బృందావనపురములో మూడుదినములాతని గృహమునందు విందుగానుండెను. ఆమూడుదినములలోను బీదదశలో నున్నప్పుడు సహితము తానెంతో ప్రేమించి గౌరవించుచుండిన సాగరిక యొక్కతండ్రియైన రాజశ్రేష్ఠుని సంతోషపెట్టుటకయిసుగుణప్రియుఁడు ప్రతిదినమును వింతలయిన భక్ష్యభోజ్యములను వివిధములయిన వినోదములను బహువిధములయిన యుత్సవములను సమకూర్చెను. రాజాతని యభిప్రాయమును గ్రహించి దారిద్ర్యదశలో సహితము తనకొమార్తెను తిరస్కారభావముతోఁజూడక యాదరించిన యాసుగుణప్రియుని తన కల్లునిగాఁజేకొనుటకయి సంకోచపడకుండెను; ఆతనిభర్తనుగా గ్రహించుటకయి సాగరికయు విముఖురాలు కాకుండెను. కాని రఘుదేవరాజు మాత్రమువివాహనిశ్చయము చేయుటకుముందుగా తామందఱునుగలిసి బెజవాడకనకదుర్గ యాలయమునకుపోవలయుననియు తరువాతనేసుమ్ము

మాహాత్మ్యము నిశ్చయింపఁబడునని యుఁజెప్పెను. అందుమీఁద వారందఱును మెట్టను ప్రయాణమయి మూఁడుదినములలో సురక్షితముగా బెజవాడ చేరిరి.

బెజవాడకు పోయి రఘుదేవరాజు పరివారసహితముగా కనక దుర్గ యాలయములో ప్రవేశించినప్పుడు రాజుభార్యయైన ప్రభావతిని బ్రతికించిన వృద్ధుఁడయిన ధన్వంతరి పీఠమునకు సమీపమున నిలువఁబడి యుండెను; యోగినియయి యాదేవతకర్చకురాలుగానున్న ప్రభావతిపీఠ మున కెదురుగా నిలుచుండెను; బహుసంవత్సరములనుండి భార్యనిమిత్త మయి వ్యాకులపడుచుండుటచేత రాజురూపము విస్తారముగా మాఱి పోయినను, ప్రభావతి దూరముననుండిచూచియే భర్తనానవాలుపట్టి యాతఁడు పీఠసమీపమునకువచ్చి మాటాడనారంభించినప్పుడు కంఠ స్వరమునుకూడ గుఱుతుపట్టియాతఁడుచెప్పెడుమాటల నద్భుతప్రమోద ములతోను శ్రద్ధతోనువినుచుండెను. అతఁడప్పుడు దేవతానమస్కారము చేసి చేతులుజోడించి ఫాలతలమునఁజేర్చి దేవతకెదురుగా నిలువఁబడి "ఓమహాదేవీ! నీయాజ్ఞను చెల్లించుటకయి నేనిక్కడకు వచ్చియున్నాను. నాచారిత్రమును నీసెలవుప్రకారముగానీకువిన్నవించెదను. ప్రసన్నురాల వగుము. నేనుకళింగదేశాధిపతిని. శత్రుభీతిచేతస్వరాజ్యము విడిచిదేశ సంచారముచేయుచు మోటుపల్లెలో ప్రభావతియను సుందరిని వివాహ మాడినాఁడను. ఆమెసాగరికయను స్త్రీశిశువును ప్రసవించి సముద్ర మధ్యమున నోడలోస్వర్గస్థురాలయ్యెను. ఆతల్లిలేనిబిడ్డ కురంగేశ్వరపుర ములో కుటిలాలకయొద్ద పెరుగుచుండెను. ఆమెకుపదునాలుగుసంవత్సర ముల ప్రాయమువచ్చునప్పటికి కుటిలాలక యాచిన్నదానిని చంపింపఁ దలఁచెను. కాని యామెపాలిటి భాగ్యదేవత యామెనుబృందావనపుర మునకుఁగొని తెచ్చివిడిచినది. నేనాపురమార్గమునవోడలోసముద్రము మీఁద పోవుచుండఁగా నాభాగ్యదేవతయే యీకన్యను మఱల నేనున్న యోడలోనికిఁ జేర్చినది. ఈమెయచ్చట తనవృత్తాంతమును జెప్పి రాజు

నాకంతురగుట తెలియునట్లు చేసినది” అని తనయాపదవృత్తాంతమును సంగ్రహముగా నేకరువు పెట్టెను.

ఆమాటలనువినుచున్న ప్రభావతిహృదయములోనుండి మేరమీఱి పొంగిపొంగి వచ్చుచున్న సంతోషతరంగములలో మునిఁగిపోయి తిన్నఁగా మాటాడశక్తురాలుగాక గద్గదస్వరముతో „ఓరఘుదేవరాజా! నీవు నీవు—” అనిమూర్ఛపోయెను. ఈమెకేమియాపదవచ్చినది.? అయ్యో! ఈకాంతచచ్చిపోవుచున్నది! అన్నలారా! రక్షింపుఁడు” అనిరఘుదేవరాజు కేక వేసెను. „ఓరాజా! నీవిప్పుడీదేవతాసన్నిధానమున చెప్పినదంతయు నిజమయినపక్షమున, ఈమెనీభార్య” అనిధన్వంతరిచెప్పెను. „ఓ పూజ్యుఁడా! కాదుకాదు. నాభార్యను నేనీరెండుచేతులతోనే యోడలో నుండిసముద్రములోవిడిచినాను”అనిరాజుదృఢముగాఁజెప్పెను. అప్పుడు ధన్వంతరి తానొకదినమునమందువస్తువులనిమిత్తము ప్రాతఃకాలముననే బృందావనపురసమీపమున సముద్రతీరమున తిరుగుచుండుటయు, అప్పొద్దున కొకదోనెకొట్టుకొనిరాఁగా దానిలోఁజూచినప్పుడు మూర్ఛితురాలయియున్న యువతియు నగలపెట్టెయు కానఁబడుటయు, తానామెను సజీవితురాలినిజేసి తెచ్చియీదేవాలయములో నొప్పగించుటయు మొదటినుండియు జరిగినదంతయుఁజెప్పెను. ఇంతలో ప్రభావతిమూర్ఛ తేరి „ఓదేవా! మీరురఘుదేవమహారాజులుకారా? మీరూపమాయన రూపమువలెనేయున్నది; మీకంఠస్వరమాయనకంఠస్వరమువలెనే యున్నది. గాలివాన, ప్రసవించుట, మృతినొందుట, అన్నమాటలను మీరిప్పుడు సెలవియ్యలేదా!” అనియడిగెను. “ఇదిమృతినొందిన ప్రభావతి కంఠస్వరమా” అని యతఁడద్భుతపడి చూచుచుండెను. “అవును. ఆ మృతినొందిన ప్రభావతిని నేనే. నేనుమృతినొందితిననియుసముద్రములో మునిఁగితిననియు మీరుభ్రమపొందినారు” అనియామె సందేహనివృత్తి చేసెను.అప్పుడురాజుమహాశ్చర్యమగ్నమానసుఁడయియవ్యాజభక్తితో

"ఓకనకదుర్గా! నీవెంతసత్యసంధురాలవు!" అనిచేతులుజోడించెను. "ఓ మహారాజా! మిమ్ము నేనుముందుగా గుఱుతుపట్టినాను. మీవ్రేలినున్న యీ యుంగరము మనము మోటుపల్లెను విడుచునప్పుడు నాతండ్రికన్నీరువిడుచుచు మీచేతిని పెట్టినది" అనియామె గుఱుతులు చెప్ప మొదలుపెట్టెను. "ఇఁక చాలును. ఓ దేవతలారా! మీరిప్పు డనుగ్రహించినమహోపకారమువలన వెనుకటి యాపదలన్నియు వినోదకథలయిపోయినవి. ఓ ప్రభావతీ! ఇటువచ్చి నాగాఢాలింగనములలోను సంతోషసముద్రములోను నీవీసారి నిజముగా మునిఁగిపొమ్ము" అని భార్యను కౌఁగిలించుకొనెను.

అప్పుడు సాగరిక "నాహృదయమిప్పుడు తల్లికౌఁగిటఁజేరనన్ను త్వరపెట్టుచున్నది. ఆహా! ఏమినాభాగ్యము!" అనివంగి దుర్గకునమస్కారము చేయుచున్నది. "ఓహృదయేశ్వరీ! సముద్రమధ్యముననీవువహించిన భారమయియుండి నీగర్భమునఁబుట్టి నీకండయైన యీసాగరిక యెట్లు దేవతాప్రార్థనము చేయుచున్నదో చూడు" అని కొమార్తెను తల్లికిఁ జూపెను. "ఓపుత్రీ! నీవుదీర్ఘాయుష్మంతురాలవయి మనుము. ఇప్పుడు స్త్రీలలో నెల్ల నేనుధన్యతమురాలనయినాను" అని కొమార్తెను చేతులుచాచి యక్కునఁజేర్చి కౌఁగిలించుకొని ముద్దాడుచుండెను. ఈ ప్రకారముగా జననికొమార్తెను కౌఁగిలించుకొనియానందబాష్పములలో తేలియాడుచుండఁగా, రఘుదేవరాజు పీఠమునకు సాష్టాంగ నమస్కారము చేసి "ఓమహాదేవీ! మాయందు సంపూర్ణానుగ్రహముంచుము. నీవుచేసిన యీపరమోపకారమును నేనెప్పుడును మఱవక నిత్యమును నిన్నారాధించుచుండెదను" అని కృతజ్ఞతాపూర్వకముగా మరలమరల వందనములు చేసెను. ప్రభావతియు సాగరికయుకూడ పీఠమునకుసాగిలబడి తమకృతజ్ఞతను దెలిపిరి. దేవతాసమక్షమునందే యీసంతోషసమయములో రాజప్పుడు ప్రభావతియొక్క యనుమతిని పొంది సాగ

రికను సార్థకనామధేయుఁడయినసుగుణప్రియున కిచ్చి వివాహముచేయు టకు వాగ్దానము చేసెను.

ఇట్లు సర్వజనసంతోషకరముగా చిరకాలవియోగము నొంది యున్న భార్యాభర్తలును పుత్రికయు నొక్కచోట సమావేశ మయి యనిర్వాచ్యమయిన సల్లాపసౌఖ్యము ననుభవింపఁగలిగిరి. నీతియు సద్వర్తనమును గలవారికి నడుమ నెన్నియాపదలు వచ్చినను ధైర్యముతో సహించి యీశ్వరానుగ్రహమునే నమ్ముకొని యున్నయెడల తుదకు కొండలవలె వచ్చి మీఁదపడిన యాపద లన్నియు మంచువలెవిడిపోయి నిరుపమానసుఖసంతోషములు కలుగునని చూపుచు లోకమునకుసహనమును సద్వర్తనమును నేర్పుటకు వీరొకదృష్టాంతభూతులుగా నున్నారు. నరసింహరాజు సత్యశీలతయు రాజభక్తియు విశ్వాసమును గలవారిలో నగ్రగణ్యుఁడుగా నున్నాఁడు; అతఁడు తన కప్రయత్నముగా రాజ్యము రానున్నను నిరుపమానరాజ్యవైభవమును తృణప్రాయముగానిరాకరించి ప్రవాసముపా లయియున్న రాజును వెదకి తెప్పించి సింహాసన మెక్కించుట యెంతశ్లాఘాపాత్రమయిన ఘనకార్యముగా నున్నది! ప్రభావతికి ప్రాణదానము చేసిన ధన్వంతరియొక్క యద్భుతచర్యను విచారింపఁగా మనుష్యుఁడుప్రపంచతత్వవిషయమున సత్యమయినజ్ఞానముకలవాఁడయి యున్నపక్షమున లోకమున కెంతో యుపకారము చేయవచ్చునని తేలుచున్నదికదా! అటుతరువాత వా రందఱును బృందావనపురమునకుఁ బోయి సాగరికయొక్క వివాహమును మహావైభవముతో జరపిరి. అక్కడ కొన్నిమాసములున్నతరువాత సాగరికను భర్తయొద్దవిడిచియా రాజదంపతులు స్వరాజ్యమును జేరి కళింగపట్టణమునందు చిరకాలము రాజ్యసంపదల ననుభవింపుచుండిరి. ఈలోపల కురంగేశ్వరపురమునందు కుటిలాలక చేసిన దుష్కృత్యము వెల్లడికాఁగా క్షామసమయమునందన్నదానముచేసి తమప్రాణములు కాపాడిన మహోపకర్తయొక్క పుత్రి

కను నిష్కారణముగాఁ జంపినందున కందలిప్రజ లాగ్రహపరవశులయి యొకనాఁటిరాత్రి రాజమందిరమునకు చిచ్చంటించిరి. ఆయగ్నిసంక్షోభమునందు మహాపరాధిని యైన కుటిలాలకమాత్రమేకాక సహవాస దోషముచేత నిర్దోషులయిన యామెభర్తయు పుత్రికయుకూడ కాలి దేహములు విడిచిరి. కొంతకాలము పనికివచ్చినను దుష్ప్రవర్తనము చిరకాలము సుఖప్రదమయినదిగా నుండనేరదని చూపుటకు కుటిలాలక, ను నిదర్శనముగాఁ జెప్పవచ్చును. కాఁబట్టి యీకథను జదువతటస్థించిన వా రసత్యమువలనను మోసమువలనను దౌర్జన్యమువలనను తమ కొక వేళ సంపదకాని యితరలాభముకాని కలిగినను తా మట్టి తుచ్ఛలాభముల కాసపడక యిహపరసుఖదాయకమయిన సద్వర్తనమును విడువక న్యాయమార్గముననే సుఖపడుటకు సదా ప్రయత్నింతురుగాక !

సంపూర్ణము.

కురంగేశ్వరవర్తకచరిత్రము.

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు.

దుష్టబుద్ధి—ఒకబౌద్ధవర్తకుఁడు.

సత్యకీర్తి—ఒకహిందూవర్తకుఁడు.

మానసారుఁడు—సత్యకీర్తిమిత్రుఁడు.

వసుమతి—మానసారునిభార్య.

దృఢచిత్తుఁడు—మానసారుని చెలికాఁడు.

చతురిక—దృఢచిత్తునిభార్య; వసుమతిచెలికత్తె.

వాచాలుఁడు—ఒకన్యాయవాది.

సమయజ్ఞుఁడు—న్యాయవాది వేషము వేసుకొన్న వసుమతి.

సుబుద్ధి—దుష్టబుద్ధి యల్లుఁడు.

ఈచెప్పినవారుగాక రాజును, సభికులును మఱికొందఱును వత్తురు.

స్థలములు.

కురంగేశ్వరము—ఒకపట్టణము; ఇందు దుష్టబుద్ధి మొదలగువా రుండిరి.

నీలపల్లె—వసుమతియు, చతురికయు, ఉన్నయూరు.

కురంగేశ్వరవర్తకచరిత్రము.

కురంగేశ్వర*మను పట్టణమున దుష్టబుద్ధియను బౌద్ధుఁ డొకఁడు కాపురముండెను. అతఁడు హిందూవర్తకుల కెక్కువవడ్డికి బదులిచ్చి, దానివలన గణనాతీతమయిన రొక్కమును గడించెను. ఆదుష్టబుద్ధి మిక్కిలి కఠినచిత్తుఁడుగనుక తా నప్పిచ్చిన వారియొద్దనెల్ల క్రూరముగా ధనము రాఁబట్టుకొనుచుండెను. అందుచేత నాతనియందు సామాన్యముగా యోగ్యులయినవారికందఱికిని అనిష్టముగా నుండెను. వారిలోను ముఖ్యముగా సత్యకీర్తియను వర్తకున కాతని పేరన్నఁ దలకంటగించును. బాలుఁడయిన యావర్తకుఁడు ఆపన్నులయియున్నవారికి ఋణములిచ్చి, వారియొద్దనెప్పుడును వడ్డిని పుచ్చుకొనువాఁడు కాఁడుగనుక, దుష్టబుద్ధికిని సత్యకీర్తియందు మహాకోపముండెను. కాఁబట్టి లుబ్ధశిరోమణి యైన యాబౌద్ధునకును దానశీలుఁడయిన యాహిందువునకును గర్భశత్రుత్వము కలిగియుండెను అంగడివీధిని దుష్టబుద్ధియొక్కపాడ కనఁబడినప్పుడెల్లను, ఆతని నిర్దాక్షిణ్యమును, ధనాకర్షణమునకై చేయు నిర్బంధములను పేర్కొని మొగము ముందఱనే సత్యకీర్తి యాతనిని దూషించుచుండును. అప్పు డాబౌద్ధుఁ డాదూషణభాషణముల కెల్ల నోర్చుకొని మాఱుమాటాడక పయికి శాంతాత్మునివలె నటించుచుగాని, లోపల నేలాగున నైన పగఁదీర్చుకోవలెనని చింతించుచుండెను.

ఆకాలపువారిలోనెల్ల సత్యకీర్తి మిక్కిలిదయాళుఁడును, సంపన్నుఁడును, పరోపకారము చేయుటయందెప్పుడును విసుగు చెందనివాఁడును, అయియుండెను. వేయేల! పూర్వకాలపుహిందువులయందున్న సుగుణములన్నియుమూర్తీభవించియాతనియందే నివాసముగానుండెను. ఆపట్టణము

* దీనినే యిప్పుడు కోరంగి యందురు,

సంపాండువారందఱును నాతనిమీఁద ప్రాణముగా నేయుండిరి; కాని యా తనికి ప్రాణాధికుఁడయిన మిత్రుఁడు మానసారుఁడనువాఁడు. అతనికి స్వార్జితమయిన ధనము విశేషముగా లేకపోయినందున, తన స్వల్పమయినయాదాయమునకు మించినవ్యయము చేయుచుకొలఁదికాలములో నించుమించుగా యావద్ధనమును వెచ్చపెట్టెను. గొప్పవంశమునందు పుట్టి యావనవంతులయి యుండువారందఱును తక్కువరాఁబడిగలిగియున్నప్పుడీప్రకారముగానే చేయుదురుగదా! మానసారునకు ధనము కావలసినపుడెల్లను, సత్యకీర్తి సాయము చేయుచుండును వారి యిద్దఱిమైత్రియుఁ జూడ వారికి దేహములే వేఱుగాని ప్రాణములొక్కటియే యయియున్నట్టు కనఁబడుచుండెను.

ఒకనాఁడు మానసారుఁడు సత్యకీర్తియొద్దకువచ్చి, తనకు ప్రాణపదమయియున్న ధనవంతురాలగు కన్యనొక్కదానిని వివాహమగుట వలన మరల భాగ్యవంతుఁడను కావలెనన్న యిచ్ఛయున్నదనియు, కొంత కాలముక్రిందట కాలము చేసిన యామెతండ్రి పోవునపుడు కూఁతునకు విశేషవిత్తమునిచ్చిపోయెననియు, ఆమెతండ్రియొక్క జీవితకాలములోనే తానామెయింటికి వెళ్ళుచువచ్చినపుడు నోరుమెదల్పక చూపులచేతనే యామె తనమీఁదిమోహము బయలుపఱుచుచువచ్చెననియు, చెప్పి అట్టి శ్రీమంతురాలిని వివాహమగుటకు పెండ్లికూఁతువారితో సరితూఁగఁజాలినంత స్థితి తనకిప్పుడు లేదు కాఁబట్టి మూఁడు వేలరూపాయలను బదులిచ్చి యీవఱకుఁ జూపినయనుగ్రహములో దీనినిసహిత మొకదానినిగాఁ జేర్పవలెననియు, ప్రార్థించెను. ఆసమయమున మిత్రమనోరథమును ఈడేర్చుటకుఁ జాలిన సొమ్ము సత్యకీర్తి చేతిలో సిద్ధముగా లేకపోయెను; తన యమూల్యవస్తువులతో నిండియున్న యోడలుకొన్ని శీఘ్రముగా రావలసియున్నందున, ఆపట్టణములో కోటీశ్వరుఁడుగా నుండి లోకులకు వాడుకగా ఋణములిచ్చుచున్న దుష్టబుద్ధియొద్దకుఁబోయి, ఓడలలోని సర

కుల తాకట్టుమీఁద బదులుచేసి తెచ్చి కోరినసొమ్మిచ్చెదనని చెప్పెను.

అప్పుడు సత్యకీర్తియు మానసారుఁడును గలిసిదుష్టబుద్ధియింటికిఁ బోయిరి. వారిలో సత్యకీర్తి దుష్టబుద్ధినిజూచి నీమనసువచ్చినంతవడ్డి నిర్ణయించుకొని మూఁడువేల రూపాయలు బదులీయవలసిన దనియు, ఇప్పుడు సముద్రముమీఁదనున్న యోడలువచ్చినయుత్తరక్షణమున నేవాని లోని సరకులను విక్రయించి వడ్డితోఁగూడ లెక్కచూచి ఋణమంతయుఁ దీర్చివేసెదననియు, అడిగెను. అందుమీఁద దుష్టబుద్ధి తనమనములోఁ దానిట్లు చింతింపసాగెను. "ఈతనినొక్కసారి యేలాగుననైనను నా చేతిలోఁ జిక్కించుకోఁ గలిగితినా, నాపూర్వద్వేషమంతయు నిస్సందేహముగా వడ్డితోఁడఁగూడఁ దీర్చుకొందును; మాబొద్దులపేరన్న నీతఁడసహ్యపడును; వడ్డినిపుచ్చుకొనక యే బదుళ్ళిచ్చి నాకు నష్టమును గలిగించును; నేను నాకష్టార్జితముమీఁద సంపాదించుకొన్న న్యాయమయిన ధనమునకు అనర్థవృద్ధియని పేరుపెట్టి నాధనమును నన్నును వర్తకుల ముందఱ నిందించుచుండును ఇటువంటివానిని నేనిప్పుడు వదలిపెట్టితినా, మాజాతివారికందఱకును నపకారముచేసినవాఁడనగుదును" అనితనలోఁ దానేమో గొణుగుకొనుచునడిగినమాటకు దుష్టబుద్ధి ప్రత్యుత్తరమీయక పోవుట జూచి, సొమ్ముకొఱకత్యాతురుఁడయి యున్నవాఁడు కాఁబట్టి సత్యకీర్తి "ఓదుష్టబుద్ధీ! నేను నిన్నేమడిగితినో విన్నావా? నీవు సొమ్ము బదులిచ్చెదవా? లేదా?" అని మరల హెచ్చరించెను. అందుమీఁద "ఓయీ! సత్యకీర్తీ! నీవు నాధనమునుగూర్చియు నావ్యాపారమునుగూర్చియు వర్తకశాలలలో బహిరంగముగా ననేకపర్యాయములు నన్ను దూషించి యున్నావు. మాజాతివారికెల్లను శాంతత సహజగుణము కాఁబట్టి, నీవెన్నియన్నను నేను వానికెల్లను సహించి యూరకుండుచు వచ్చినాను. అందుమీఁద నన్ను 'నాస్తికుఁడా' 'గొంతుకలు కోయు కుక్కా' యని కానిమాటలాడి, నాబట్టలమీఁద నుమ్మి వేయుటయే

కాక, నన్ను కుక్కను తన్నినట్టు తన్నునసహితము తన్నితివి. అంత చేసియు మరల నిప్పుడు నాసాహాయ్యము నే యపేక్షించి నాయొద్దకువచ్చి 'దుష్టబుద్ధీ! నాకు బదులిమ్మ'ని వేడుచున్నావు. కుక్కయొద్ద నెక్కడ నైన ధనముండునా? కుక్క యెప్పుడయిన మూఁడువేల రూపాయ లిచ్చుట సాధ్యమగునా? నీకు నేనిప్పుడు వంగినమస్కారముచేసి, 'మహా ప్రభూ! మీరు కడచిన బుధవారమునాఁడు నామీఁద నుమ్మివైచితిరి; మఱియొకనాఁడు కుక్కయని సెలవిచ్చితిరి — మీరుచేసిన యీ మర్యాదలకొఱకా మీకు నేను బదులీయవలసినది?' అని యడుగుచున్నాను" అని మాఱుచెప్పెను. 'నేనిప్పుడుసహితము నిన్నా పేరుననే పిలిచి, మరల నీమొగముమీఁద నుమ్మివైచి తన్నునసహితము తన్నెదను. నే నడిగిన సొమ్మును బదు లియ్యఁదలఁచుకొంటివేని, మిత్రునకిచ్చినట్టియ్యక శత్రువున కిచ్చినట్టిమ్ము. నేను మాట తప్పిపోయినయెడల, నిర్దాక్షిణ్యముతో నీ యిష్టమువచ్చిన దండుగను పుచ్చుకోవచ్చును." అని సత్యకీర్తి పలికెను. దానిమీఁద దుష్టబుద్ధి 'నీవెంతయాగ్రహావేశము నొందియున్నవాఁడవో చూఁడు. నీవెట్టివాఁడవైనను నీతో మైత్రి చేసికొని, నీదయను సహితము వడయవలయునని నే నాశపడి యున్నాను. కాఁబట్టి నీవు నాకుఁ జేసిన యవమానమంతయు నేటితో మఱచిపోవుచున్నాను. నీయొద్ద గవ్వయైనను వడ్డిపుచ్చుకొనక నీకుఁ గావలసిన ధనమిచ్చి నీయక్కఱతీర్చి పంపెదను. నిమిష మోపిక పెట్టుము" అని చెప్పెను. పయి కెంతో యనుగ్రహపూర్వకములుగానున్న యెప్పుడు నెదురుచూడని యీవినయవచనములకు సత్యకీర్తి యద్భుతపడు చుండఁగా, దుష్టబుద్ధి మఱింతకృత్రిమ వినయము నభినయించుచు, ఆయౌదార్యము నంతను సత్యకీర్తియొక్క యనుగ్రహ సంపాదనముకొఱకే చూపుచున్నట్టు నటించుచు, 'నీవుకోరిన రూపాయలను బదులిచ్చి దానిమీఁద వడ్డిగైకొన'నని మరలఁ జెప్పెను; కాని సత్యకీర్తి తనతోఁగూడ నొక న్యాయవాదియొద్దకు వచ్చి, ఆతని

సమయమున గడువునాటికిసొమ్మీయలేకపోయినవయమునన్నాశరీరములో దుష్టబుద్ధి కోరినభాగమునుండి సేరుమాంసమును గోసి యియ్యఁగలవాఁడ' నని వేఁడుకకొలఁది కొంకపత్రమునుమాత్రము వ్రాసి చేవ్రాలు చేసి యియ్యవలెనని కోరెను.

"నీవు కోరినది యింతేకదా? అంతతో నీవిఁకఁ దృప్తిపొందియుండుము. నీ కోరికప్రకారము పత్రమునువ్రాసి చేవ్రాలు చేసియిచ్చి, బౌద్ధునియందును గొంతభూతదయ కలదని యింతటినుండి యొప్పుకొనెదను" అని సత్యకీర్తి చెప్పెను. మానసారుఁడు తనకొఱకయి యిట్టిపత్రము మీఁద వ్రాలుచేయవలదని చెలికానిని బహువిధములఁ బ్రార్థించెను గాని, సత్యకీర్తి యాతనిమాటలువినక "పత్రములోని గడువురాకముందే యియ్యవలసినదానికంటెఁ బెక్కుమడుంగుల ధనముతో నా యోడలు తప్పకవచ్చి చేరునుగాన చేవ్రాలుచేయక మాన'నని పట్టుపట్టెను. వారిప్రసంగమును వినుచున్న దుష్టబుద్ధి, "ఓహో! ఈహిందూమతస్థులెంతసంశయాత్ములు! తమ మనసులో కపటముండుట గనుక, ఎదుటివారిమనసులోను నదేప్రకారముగానుండుననుకొందురు. మానసారుఁడా! దయచేసి నాకీయొక్కమాటకు ప్రత్యుత్తరము చెప్పుము. ఒకవేళ నతఁడు గడువునాఁటికి సొమ్ముచెల్లింపలేకపోవుననుకో — ఒడంబడికప్రకారము జరిగినయెడల నాకేమిలాభము కలుగును? ఒక మనుష్యుని దేహము నుండి నిర్బంధముగా తీసికొన్న సేరుమాంసము, సేరుమేకమాంసమంత వెలయైనను జేయదు; అంతప్రయోజనకరమును గాదు. అతని స్నేహమును సంపాదించుకోవలెనని నేనీయుపకారమును జేయఁబూనుకొన్నాను. అతనికిష్టముండిన యంగీకరించినను మంచిది.; అంగీకరింపకపోయిన నరతకంటెను మంచిది" అనిపలికెను.

ఆబౌద్ధునియొక్క దుస్స్వభావమును పూర్తిగా నెఱిఁగినవాఁడు గనుక, అతఁడెన్నితీయని నమ్మకపుమాటలు చెప్పినను లోపల నాతనిని

విశ్వసింపక మానసారుఁడు తననిమిత్తముగ యటువంటి ఘోరమయిన యొడంబడిక కొప్పుకొని లేనియుపద్రవమును దెచ్చిపెట్టుకోవలదని పలు దెఱఁగుల మిత్రునకుబోధించెను. కానియాతఁడెంతదూరము చెప్పినను వినక, ఆబౌద్ధుఁ డట్టిపత్రమునుగోరుట పరియాచకమునకుఁగాని మఱి యొకందుకుఁగాదనుకొని, తనకు సత్యకీర్తి బౌద్ధుఁడు కోరినప్రకారముగా పత్రము వ్రాసియిచ్చి సొమ్మునుపుచ్చుకొనెను

మానసారుఁడు పెండ్లిచేసికొన యత్నించుచున్న ధనికురాలయిన యాకన్నియది కురంగేశ్వరమునకు సమీపమునందు నీలపల్లెయను గ్రామము; ఆమె పేరు వసుమతి. ఆమె విద్యాబుద్ధులయందును రూపగుణ సంపదలయందును నసమానురాలుగానుండెను. ముందు తనప్రాణముల మీఁదికి వచ్చునదియైన భయపడక సత్యకీర్తిమిత్రకార్యార్థముగ శత్రుని వేఁడుకొని తెచ్చి ధనసహాయ్యము చేసినందున మానసారుఁడు సముచిత పరివార సహితుఁడయి మహావైభవముతో తరలివెళ్ళి, తన మిత్రుఁడైన దృఢచిత్తునితోడఁగూడనీలపల్లెచేరెను. మానసారుఁ డెల్లవిధములఁదనకుఁ దగినవరుఁడుగాఁ గనఁబడినందున, వసుమతి నిమిషమయిన నాలస్యము చేయక యాతని భర్తనుగాఁ బరిగ్రహింప సమ్మతించెను.

మానసారుఁడు తనస్థితి నించుకయు వసుమతికడదాఁచక, తాను విశేషవిత్తవంతుఁడను గాననియు, తాను సత్కులమునందుఁ బుట్టినందు వలనను తనపెద్దలు సుప్రసిద్ధులయినందువలనను గలిగిన యాధిక్యము తప్ప మఱియొక్క యాధిక్యమేమియుఁ దనయొద్ద లేదనియు, ధారాళ ముగా నొప్పుకొనెను. మగని భాగ్యమునకయి లేశమయిన నాశపడవల సిన యక్కఱ లేని యావసుమతి ఆతనియందుఁగల సుగుణసంపదను జూచియే కామించినదిగనుక, అందుమీఁదనామెశృంగారలజ్జలుకాన్పింప నమ్రతతో 'నేనేమీధనమునుకాఁబోవుచున్నాను. కాఁబట్టిమీకాధనము నందుకంటె ఈప్రాణధనమునందే యెక్కువగౌరవ ముండునేని, నేనే

పదివేలయంతలు అమూల్యమయిన దానినిగాను సహస్ర గుణములం దద్ధనాధికురాలనుగాను, కాఁజాలుదునని తలఁచుచున్నాను' అని చెప్పి, ఆత్మప్రశంస యుక్తము కాకపోవుట చింతించి చమత్కారముగా "నేనధిక విద్యావంతురాలను బుద్ధిమంతురాలను ప్రపంచానుభవసహితురాలను గాకపోయినను మీవలన నింక నేర్చుకొనఁదగనంత వయస్సు ముదిరినదానను గానుకాఁబట్టి నాముగ్ధ హృదయమును మీయధీనము చేసి సమస్తకార్యములయందును దానిని మీయాజ్ఞానుసారముగా నడపింపఁగల" నని పలికి మరల మానసారునివంకఁజూచి "ప్రాణనాయకా! నన్నునునాసొత్తునుగూడమీకుసమర్పించి, అన్నిటిని మీవానినిగాఁజేయుచున్నాను. నిన్నటివఱకును ఈదివ్యభవనమునకును ఈభృత్యవర్గమునకును నేనే సర్వస్వతంత్రురాలనైన యజమానురాలను; నేఁడు మొదలుకొని యీసుందరమందిరమునకును ఈసేవకలోకమునకును మీరే యధికారులు—ఈయుంగరముతోడఁగూడ నాపాణిగ్రహణమును జేయుఁడు" అని, తనచేతి ముద్దుటుంగరము నూడదీసి విభునిచేతికిచ్చెను. తనవంటి యల్పస్థితిమంతుని ధనాఢ్యురాలయిన యావసుమతి యంత యనుగ్రహపూర్వకముగాఁ బరిగ్రహించిన రీతినిజూచి, అద్భుత ప్రమోదమగ్నమానసుఁడయి మానసారుఁడు తన్నట్లు గౌరవించిన యామానవతి వినయమయిన తనకృతజ్ఞతను సంతోషమును దెలుపఁజాలక మాటలు తడఁబడఁ, దనయనురాగమును కృతజ్ఞతను సూచించు మాటలేమో సగముసగము వచించి, ఉంగరమును చేతనందుకొని తాను దానినెప్పుడు నెడఁబాయనని దృఢముగా వాగ్దానముచేసెను.

దృఢచిత్తుఁడును వసుమతియొక్క చెలికత్తెయైన చతురికయును దగ్గఱనుండి చూచుచుండఁగా, మానసారుని వసుమతి భర్తనుగా స్వీకరింతునన్నప్పుడు వధూవరులనిద్దఱను నాశీర్వదించి యా దృఢచిత్తుఁడు అనుమహూర్తమునందే తానుగూడ వివాహముచేసికొనుటకై యనుజ్ఞ

యుండని యడిగెను. 'ఇప్పుడు నీవు భార్యను సంపాదించుకోఁగలుగుదు వేని, నీవివాహమునుకూడ నేకకాలమునందే జరగుట మాకుఁ బరమ సంతోషకరమ'ని మానసారుఁడు నవ్వుచుఁ బలికెను.

అంతట దృఢచిత్తుఁడు తనకు వసుమతిచెలికత్తె యైన చతురిక మీఁద మనసు తగిలియున్నదనియు, తనప్రియసఖ మానసారుని వల్లభునిగాఁ గైకొన్నయెడలఁ దానును నన్నుభర్తనుగానంగీకరించెదనని యామె వాగ్దానము చేసినదనియు, చెప్పెను. ఆమాటవాస్తవమేగదాయని వసుమతి చతురికనడిగెను. మీకనంగీకారముకాదేని వాస్తవమేయని చతురిక మాటుచెప్పెను వసుమతి హృదయపూర్వకముగా నొప్పుకొన్నందున, 'మావివాహ మహోత్సవమునకు మీవివాహమునలన మఱింత శోభ గలుగునుగదా'యని మానసారుఁడు మందహాసము చేసెను.

ఆకాముకీకాముకులట్లునిరుపమానసౌఖ్యమ ననుభవింపుచుండఁగా, సత్యకీర్తివద్దనుండివచ్చిన సందేశహరుఁడు తెచ్చిన జాబులోని పిడుగువంటి దుర్వార్తవలన వారి యానందమునకు నడుమ భంగము గలిగెను. మానసారుఁడు జాబును చేతఁబుచ్చుకొని విప్పిచదువఁబూను నపుడు తెల్లవోయి చేతులువడఁకించుచుండఁగా ప్రాణమిత్రుఁ డెవఁడైన లోకాంతరగతుఁ డయినాఁడని యాలేఖయందు వ్రాయఁబడి యున్నదేమో యని వసుమతి భయపడఁజొచ్చెను. మీమనస్సునకంత నొప్పి కలిగించిన యా జాబులోని విషయము లేవియని వసుమతి ప్రశ్నచేసినపుడు, 'జీవితేశ్వరీ! ఈవఱకు మనుష్యులు కాగితముమీఁద వ్రాయఁగలిగినవానిలోనెల్ల మిక్కిలి యప్రియములుగానున్న వాక్యము లీజాబునందున్నవి. మొట్టమొదట నీతో మాటాడినపుడు నాస్థితిగతులనెల్ల మఱుఁగుపెట్టక నీతోఁ జెప్పియున్నానుగదా? ఏమియు లేనిదానికంటెను నధమమైనదొకటినాకు కలిగియున్నదనికూడ నీకప్పుడే చెప్పవలసియుండెను. అది యేదంటివేని— ఋణము.' అని, తాను సత్యకీర్తియొద్ద సొమ్ముబదులు పుచ్చుకొనుటయు,

ఆసత్యకీర్తి తననిమిత్తమయి దుష్టబుద్ధియను బౌద్ధునియొద్ద నప్పుచేసి గడువునాఁటికి సొమ్మీయలేనియెడల నాతనిశరీరములోనిమాంస మొకసేరు బౌద్ధుఁడు కోరినచోటినుండి కోసియిచ్చునట్టు పత్రమువ్రాసి సొమ్ము తెచ్చి తనకిచ్చుటయు, గద్గదస్వరముతోఁ జెప్పి జాబు క్రిందఁబడవైచెను. అప్పుడు వసుమతి యాజాబును చేతఁబుచ్చుకొని యీప్రకారముగాఁ జదివెను.— 'ప్రియమిత్రుఁడా! నాయోడలన్నియుఁ బోయినవి; నేను బౌద్ధునకు వ్రాసియిచ్చినపత్రము గడువుమించినది; యుక్తకాలమున సొమ్మీయలేకపోతిని గనుక, నాచావు నిశ్చయము. మరణసమయమున నిన్నుఁ జూచుట నాయభిమతము. అయినను నీసౌఖ్యమును పూర్ణముగా ననుభవింపుము. నీకు నాయెడఁగలప్రేమ త్వరపెట్టకపోయిన యెడల, నాజాబు నిన్నిచ్చటకు వచ్చుటకు బలవంత పెట్టకపోవునుగాక !'— అని చదివి, వసుమతి 'ఓప్రాణనాయకా! క్షణమయినను మీరాలస్యము చేయక మిత్రరక్షణార్థమయి పొండి నాప్రియవల్లభుని మూలమున తత్ప్రాణసమానుఁడయిన మిత్రునకొక్కయాపద రాకముందే, అతఁడు బాకిపడియున్న ధనముకంటె నిరువదిరెట్లు సువర్ణమునయినను గొనిపోయి విడిపించుకొనిరండి. ధనమునకొంతమాత్రము నాశపడక మిమ్మేరీతిని వరించితినో, అదేప్రకారముగామిత్రరక్షణతత్పరులయియున్న మీయభిమతము సిద్ధించుటకయి యెంతసొమ్మయిన వెనుకముందులుచూడక చూఱవిడిచెదను.' అని, మరలనాతనివంకఁదిరిగి 'సర్వస్వము మీమనసువచ్చినట్లు వినియోగింప మీకేస్వత్వమును గలిగించుటకయి, మీరు బైలుదేరకముందే మిమ్ము వివాహమగుట నాయభీష్టము' అనిపలికెను ఆమె కోరికప్రకారమా దినముననే వారికిరువురకును వివాహకార్యము విధ్యుక్తముగా నడచెను. ఆనిమిషముననే దృఢచిత్తునకును చతురికకునుగూడ వివాహము జరగెను. వివాహతంత్రము సమగ్రముగా నెఱవేఱిన మఱుచటి నిమిషముననే, ఘనసారుఁడును దృఢచిత్తుఁడును బయలు దేఱి, అతిత్వరితముగా కురంగే

శ్వరమును బ్రవేశించి, అందు మిత్రుఁడు చెఱసాలయందుఁ బెట్టఁబడి యున్నాఁ డన్నదుర్వార్తను హృదయములు పగులునట్లుగా వినిరి. సొమ్మిచ్చుటకయి మితిపెట్టినకాలము దాఁటిపోయినందున, దయాశూన్యుఁ డయిన యాబౌద్ధుఁడు మానసారుఁడు తీసికొనిపోయిన ధనము నంగీక రింపక, తనకు సత్యకీర్తియొక్క దేహమునుండి సేరుమాంసమే కావలయునని మూర్ఖముగా పట్టుపట్టెను. ఈఘోరవ్యవహారము కురంగేశ్వర పురాధీశ్వరుని యెదుట విమర్శింపఁబడుటకయి యొకదినము నిర్ణయింపఁబడెను. మానసారుఁడు మిన్నువిఱిగి పయిఁబడ్డట్టు ఏమియుఁ దోఁచక, మిత్రున కేమివిపత్తు వచ్చునోయని భయపడుచు, విచారణ చేయ నిర్ణయింపఁబడిన దినము నెదురుచూచుచుండెను.

వసుమతి పెనిమిటి నెడఁ బాయునప్పుడు, ధైర్యముచెప్పి 'మీరు తిరిగి వచ్చునపుడు మీ ప్రాణమిత్రుని విడిపించి తప్పక తీసికొని రావలయునుజుండీ' యని పయికిఁ జెప్పెనుగాని, లోపల మాత్రము సత్యకీర్తి గతి యేమగునోయని భయపడుచునే యుండెను. పెనిమిటిని బంపివేసి తానొక్కతెయు నొంటిగాఁగూరుచున్నప్పుడు, తానేవిధమున నైనను దనహృదయేశ్వరునియొక్క ప్రాణమిత్రునిప్రాణమును రక్షించి విడిపించుటలో ముఖ్యకారకురాలుగా నుండుటకు సాధనముకలదాయని యాలోచించుచుండెను. వెనుక మానసారుని దాను పరిణయము కాఁదలఁచినప్పుడు సర్వకార్యములయందును అతని బుద్ధి ననుసరించియే నడుచుకొనెదనని చెప్పినను, పెనిమిటియొక్క చెలికాఁడు విపద్దశ నొందియున్న యీ సమయమునందుఁ దన శక్తియం దెంతమాత్రమును నవిశ్వాస ముంచక, స్వబుద్ధితోనే చక్కగా నాలోచించి తాను కురంగేశ్వరమునకుఁబోయి యచ్చట సత్యకీర్తిపక్షమున వాదించవలెనని నిశ్చ యించుకొనెను. వసుమతికి న్యాయసభలో న్యాయవాదిగా నున్న వాచాలుఁడను బంధువొకఁడు కలఁడు; ఆమె తనపతియొక్క స్నేహితుని

వ్యవహారపు స్వభావమును దెలుపుచు నాతనిపేర నొకజాబు వ్రాసి, ఆవిషయమయి యాలోచన చెప్పఁగుని యనుగుటయేకాక తాను బంపిన మనుష్యుని వశమున నిచ్చి సభలో న్యాయ వాదులు వేసికొను వస్త్రములు మొదలయినవానిని కూడఁ బాపుమనికోరెను. వాచాలుని యొద్దకుఁ బంపఁబడిన మనుష్యుఁడు తిరిగివచ్చినపుడు తనతోఁ గూడ పూర్వోక్త వ్యవహారములో నడిపింపవలసిన చర్యనుగుఱించి యాలోచన గల యుత్తరములను, న్యాయవాదివేషము వేసికొనుటకుఁ గావలసిన వస్త్రాదికమును సమస్తమును గొనివచ్చెను.

తరువాత వసుమతి తానును చతురికయుఁ బురుష వేషములు వేసికొని, న్యాయవాదులు తొడుగుకొనెడి యంగీని తాను తొడుగుకొని, చతురికయును దనయొద్దనుండు లేఖకునిగా నేర్పఱిచి వెంటఁ బెట్టుకొని, తత్క్షణమే ప్రయాణమయి విచారణ జరుగఁబోవు దినముననే పోయి కురంగేశ్వరమును జేరెను కురంగేశ్వర ప్రభువును మంత్రులునుగూర్చుండి యుండఁగా నిండుసభలో నా వ్యవహారముయొక్క విమర్శయారంభము కాఁగానే, వసుమతి న్యాయ స్థానమునందుఁ బ్రవేశించి వాచాలుని యొద్దనుండి వచ్చిన యుత్తరమునొకదాసిని ప్రభువుచేతికిచ్చెను. దానిలోఁ బ్రసిద్ధుఁడయిన యాన్యాయవాది తానే సత్యకీర్తి పక్షమున వచ్చి వాదింపవలసియుండెను గాని దైవికముగాఁ దనకు దేహములో రుగ్ణత గలిగినందున వచ్చుటకు వలనుపడకపోయినందునకు మన్నించి తాను బంపిన సమర్థుఁడయిన యీయనయజ్ఞుఁడను చిన్నవానిని తనమారుగా నంగీకరించి, యాతనివాదమును వినవలయునని ప్రభువును బ్రార్థించెను. న్యాయవాది వేషము వేసికొని యావస్త్రములతోను విలువగల తలగుడ్డ తోను అచ్చముగా న్యాయవాదివలెనే కనఁబడుచున్న వసుమతియొక్క దివ్యసుందర విగ్రహమునుజూచి యాశ్చర్యపడుచు, రాజు వాచాలుని ప్రార్థనమంగీకరించి సత్యకీర్తిపక్షమున వాదము చేయుటకు త్తరువిచ్చెను,

ఆవయిని వ్యవహారముయొక్క ముఖ్యవిచారణ మారంభింపఁ బడినది. వసుమతి నలు వంకలు గలయఁ జూచి యొకదిక్కున కఠిన హృదయుఁడయిన బౌద్ధుని మొగమును పొడగనెను; ఆప్రజాసంఘములో మానసారునికూడఁ జూచెనుగాని యాతఁడు మాఱు వేషము వేసికొని యున్న యామెను బొ_త్తిగా నానవాలు పట్టలేక పోయెను. అతఁడు మిత్రునికి సంభవించిన యాపదను దలఁచుకొని భయపడుచు, వ్యవహార మేప్రకారముగా ముగియునోయని యుల్లము డోలాందోళనము నొంద సత్యకీ_ర్తి ప్రక్కనే నిలువఁబడియుండెను.

వసుమతి తాను నిర్వహింప సాహసించిన యీదుష్కరకార్యము యొక్క ప్రాముఖ్యమునువిచారించితానబల యయ్యునుప్రబలధైర్యమును బూని, దార్ఢ్యముతో నీప్రకారముగా కార్య నిర్వహణమునకుఁ బూనుకొనెను:—ఆమె ప్రప్రథమమున దుష్టబుద్ధిని పేర్కొని, పత్రములోని యొడంబడిక ప్రకారము సత్యకీ_ర్తి యొక్క దేహమునుండి సేరు మాంసమును బుచ్చుకొనుటకు కురంగేశ్వరపుర రాజశాసనమును బట్టి యాతనికి సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము కలిగియుండుట నొప్పుకొని, దుష్టబుద్ధియొక్క రాతిగుండె యొక్కటితప్ప నెటువంటి కఠిన హృదయమయినను కరఁగునట్టుగా మృదుమధుర వాక్యములతో దయాగుణము యొక్క మహిమను వర్ణించి, తాపము నొందిన భూమిని జల్లపఱచుట కయి పయినుండి పడెడువర్ష ధారలవలెనే దయయు భగవదనుగ్రహము వలన మనకు లభించినదనియు, దానికి దాతను ప్రతిగ్రహీతను గూడ కృతార్థులనుజేయు శ_క్తి కలదనియు, దానిని గలిగి యుండుట దైవలక్షణముగాన రాజాధిరాజులు సహితము దయనే తమరాజ్యపీఠముల కంటెను గొప్పదానినిగాఁ బరిగణింతురనియు, ఈభూరాజ్య పరిపాలనమున న్యాయముయొక్క కాఠిన్యము దయారసముచేత మార్దవ పఱుచఁబడిన కొలఁదిని అదిదై వపరిపాలనముయొక్క సామీప్యమును బొందుచుండు

ననియు చెప్పి, మన మంతటిమును దయఁ జూడుమని భగవంతునిఁ బ్రార్థించెదముకాన ఆప్రార్థననుబట్టియే మనమునహిత మితరులయెడ దయగలిగి యుండవలెనను నీతిని నేర్చుకోవలసినదన్న మాటను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొమ్మని దుష్టబుద్ధికి బోధించెను. పత్రములోని నిబంధనప్రకారము జరగింపవలసినదన్న మాట తప్ప మఱియొక్క మాట యా బౌద్ధుని నోటి నుండి రాకుండెను. "పత్రమున వ్రాసియిచ్చినప్రకార మాతఁడిప్పుడు ధనము నియ్య లేఁడా?" యని వసుమతి ప్రశ్న వేసెను. తత్క్షణమే మానసారుఁడు బదులుపుచ్చుకొన్న మూఁడువేలరూపాయలను మాత్రమేకాక బౌద్ధుఁడు కోరినయెడల నెన్నిరెట్లధనమునయినను దానిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నానని చెప్పెను కాని దుష్టబుద్ధి తనకు సొమ్మక్కఱ లేదనియు, పత్రములో వ్రాసిన ప్రకారముగా సత్యకీర్తియొక్క దేహము నుండి మాంసమునే యిప్పింప వలయు ననియు పట్టుతోఁ బలికెను. అప్పుడు మానసారుఁడు కాలుఁడయిన యాన్యాయవాదినిజూచి సత్యకీర్తియొక్క ప్రాణమును గాపాడుటకయి కొంచెముధర్మశాస్త్రముమార్చుటకయి ప్రయత్నము చేయుమని వేఁడుకొనెను. ఒక్కసారి స్థాపింపఁబడిన ధర్మశాస్త్రము లెప్పుడును మార్పఁబడఁగూడదని వసుమతి గాంభీర్యముతోఁ బలికెను. న్యాయశాస్త్రమును మార్పఁగూడదని వసుమతి చెప్పుటవిని, ఆన్యాయవాది తనపక్షముగా మాటాడుచున్నాఁడనుకొని "ధర్మదేవతయే వచ్చి వ్యవహారమును దీర్చుచున్నది! ఓన్యాయవాదీ! నిన్ను నే నెంతని గౌరవింతును! ఏండ్లచే నీవెంతయుఁ జిన్నవాఁడవే యైనను బుద్ధిచేత నెంత పెద్దవాఁడవై యున్నావు!" అని దుష్టబుద్ధి సంతోషింప సాగెను.

అప్పుడు వసుమతి పత్రమును దన్నుఁజూడనిమ్మని దుష్టబుద్ధి నడిగి పుచ్చుకొని, మొదటి నుండియుఁ గడవఱకును జదివిన తరువాత, "ఈ పత్రములోఁబెట్టిన గడువు మించినది. దీనినిబట్టి యీ బౌద్ధవర్తకుఁడు సత్యకీర్తియొక్క వక్షస్థలమునుండి సేరు మాంసమునుగోసి పుచ్చుకొనుటకు

న్యాయశాస్త్ర ప్రకారముగా నధికారముగలదు.” అనిపలికి, దుష్టబుద్ధి వంక మరలి “దయచేసి సొమ్ముపుచ్చుకొని, పత్రమును జింపి వేయుటకు నాకు సెలవిమ్ము” అని యడిగెను. క్రూరకర్ముఁడయిన యా దుష్టబుద్ధి కామాటలవలన వీసమంతయు దయపుట్టినదికాదు. వాఁడుమోమోటమి లేకుండ “ఇఁక బ్రతికియున్నవారి జిహ్వయేదియు నామనోనిశ్చయమును మార్పఁజాలదని, ఆత్మసాక్షిగా ప్రమాణము చేసెద” నని తెలియఁ జెప్పెను. అంతట వసుమతి సత్యకీర్తిఁ జూచి “ఇంకఁ జేయవలసినకార్యము లేదు; నీరొమ్మును కత్తి కొప్పగించుటకు సిద్ధముగా నుండవలె” నసిపలికి, దుష్టబుద్ధి సేరుమాంసమునుకోసికోవలెనని యత్యాతురతతోఁదనకత్తిని నూరుచుండఁగా మరల సత్యకీర్తిని “నీవు చెప్పవలసినదేమయిననున్నదా” యని యడిగెను. సత్యకీర్తి నిస్పృహతో మెల్లగాఁ “నే నీవఱకే మనసులోఁ జావు నిశ్చయము చేసికొని యున్నానుగాన, వేఱుగఁ జెప్ప వలసినదేమియు లేద” ని తెలిపి, మానసారునివంకఁదిరిగి, “నీహస్తమొక పర్యాయము నాచేతికిమ్ము. నీకు సమస్త శుభములు గలుగును గాక! నీనిమిత్తమయి నే నీయాపదను బొందుచున్నానని లేశమయినను జింత పడఁబోకు. ఉత్తమురాలయిన నీభార్యకునన్నువిన్నపముచేసి, నీయెడల నాకెట్టి స్నేహమున్నదో యామెకుఁదెలుపుము” అనిచెప్పెను. ఆమాటల కతిదుఃఖముతో “సత్యకీర్తీ! నేనువివాహము చేసికొన్న భార్యనిశ్చయముగా నాకుఁ బ్రాణతుల్యురాలగును: కాని నాప్రాణమును, భార్యయు, ఈ ప్రపంచమంతయుఁగూడ నీప్రాణముకంటె నాకెక్కువవి కావు; నిన్ను విడిపించుటకయి వానినన్నిటిని నిక్కడ నీఘోర రాక్షసునకుఁ బలి పెట్ట వలసినను పెట్టుదును” అని మాఱుచెప్పెను.

ఆవాక్యములను దగ్గఱనుండివినుచున్న దయార్ద్రహృదయురాలైన యావసుమతి, సత్యకీర్తియంతటి యకృత్రిమానురాగముగల మిత్రుని యెడఁగల ప్రేమాతిశయమును దెలుపుటకయి తనపెనిమిటి యట్టువంటి

మాటల నుపయోగించినందునకు మనసులో నెంతమాత్రమును వేఱువిధముగా భావింపక, చిఱునవ్వునవ్వుచు "మానసారుఁడా! నీభార్యయే యిచటనుండెనేని, నీవిప్పుడు చేసినప్రతిజ్ఞ కనుమోదించి యూరకుండక పోవునుజుమీ" యనెను. తనమిత్రుఁడు చేసినదానినెల్లను దానును జేయఁగోరుచుండు దృఢచిత్తుఁడు, మానసారునివలెనే తానును జెప్పఁదలఁచుకొని, లేఖకుని వేషము వేసికొని వసుమతి ప్రక్కనుగూరుచుండి వ్రాయుచున్న చతురిక వినుచుండఁగా "నాభార్యయందును నాకత్యంత ప్రేమగలదు; పశుప్రాయుఁడైన యీబౌద్ధుని దుర్బుద్ధిని కురల్పుటకయి స్వర్గలోకములోనున్న యేదేవతనైనను నామెవెళ్ళి వేఁడుకోఁగలిగనేని, ఆమెచు బుణ్యలోకమునకైనఁ బంపుదు" నని పలికెను. "ఈమాటను నీ వామెమొగమువెనుక ననుచున్నావుగనుక సరిపోయినది గాని, లేక పోయినయెడల నీకును నీభార్యకు నెంతకలహము జరుగునో," యని చతురిక నవ్వుచుఁ బలికెను. ఇంతలో దుష్టబుద్ధి 'మనము కాలము వ్యర్థపుచ్చుచున్నాము; నాయందనుగ్రహించి వేగిరము తీర్పుచెప్పుఁడు' అని యత్యాతురముగాఁ గేకవేసెను. అప్పుడు న్యాయసభలో నున్నవారందఱును నేమి జరుగఁబోవునోయని విచారించుచు నిశ్శబ్దముగానుండిరి; ఆసమయమున నచ్చట నున్నవారిలో సత్యకీర్తి విషయమయి ఖేదపడనివారొక్కరును లేరు.

అప్పుడు వసుమతి 'మాంసమును తూచుకొనుటకు త్రాసుసిద్ధముగా నున్నదా?' యని యాబౌద్ధుని నడిగి, 'దుష్టబుద్ధీ! నెత్తురు వఱదలుకట్టి సత్యకీర్తి మరణముపొందకుండ నీవువైద్యునొకని దగ్గఱనుంచుకోవలెనుజుమీ' యని చెప్పెను. దుష్టబుద్ధి చేసినప్రయత్నమంతయు సత్యకీర్తి చావవలెననియే గనుక, పత్రములో నాసంగతి వ్రాయఁబడ యుండలేదని బౌద్ధుఁడు పలికెను. 'అవును. ఆప్రకారముగా పత్రములో వ్రాయఁబడి యుండలేదు. అయిననేమి? అంతమాత్రము ధర్మార్థముగాఁ జేయుట నీకుమంచిదికాదా?'

అని వసుమతి మాఱుపలికెను. అందుమీఁద 'ఆప్రకారముగా పత్రములో లేదు; నాకు కనఁబడలేదు' అను మాటలు తప్ప, బౌద్ధుఁడు మఱియొక మాటను పలుకఁ గలిగినవాఁడుకాఁడు. అంతయు చూచి వసుమతి 'సత్యకీర్తి దేహములోని సేరుమాంసము నీది. రాజశాసనమందున నొప్పుచున్నది; సభవారును నంగీకరింతురు. ఆమాంసమును నీవాతని యెమ్ముల దగ్గఱ నుండియే కోసికొనవచ్చును ధర్మశాస్త్రమందున నంగీకరించుచున్నది; సభవారు నొప్పుకొందురు.' అని చెప్పెను. అందమీఁద సంతోషించి దుష్టబుద్ధి 'ఓ న్యాయదాతా! నీవే నిష్పక్షపాతముగల బుద్ధిశాలివి. ధర్మదేవతయే యీరూపమునవచ్చి తగవు దీర్చుచున్నది!' అని, తన పెద్ద కత్తి నూఱి పదును పెట్టుచు, అత్యాతురతతో సత్యకీర్తి మొగము మీఁద దృష్టినిలిపి 'రా, సిద్ధముగానుండుము, అని పిలిచెను.

ఇట్లనుచుండఁగా వసుమతి 'బౌద్ధుఁడా! కొంచెము తాళు; మఱియొకమాట చెప్పవలసియున్నది. ఈపత్రముప్రకారము నీకొక్క నెత్తురుబొట్టునకయినను నధికారము లేదు: సేరుమాంసమని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఆసేరుమాంసమును నీవు కోసికొనునప్పుడు రక్తబిందువొక్కటియైనను క్రిందఁబడినపక్షమున, రాజశాసనముం బట్టి నీ చరస్థిరరూపమయిన ద్రవ్యము సర్వమును కురంగేశ్వర ప్రభుత్వము వారికిఁ బోవును' అని చెప్పెను. నెత్తురు రాకుండ సత్యకీర్తియొక్క దేహమునుండి సేరుమాంసమును గోసికొనుట మిక్కిలి యసాధ్యము గనుక, పత్రములో 'వ్రాయఁబడినది మాంసమేకాని నెత్తురుకాదని బుద్ధిమంతురాలయిన వసుమతిచేసిన యర్థమువలన సత్యకీర్తికి ప్రాణ రక్షణము కలిగెను. సర్వజన సంతోషజనకముగా నటువంటి యుపాయము నాలోచించిన పిన్నవయసుగల యీన్యాయవాదియొక్క బుద్ధికౌశలము నెల్లవారును మెచ్చుకొని యద్భుతపడసాగిరి; సభామందిరముయొక్క యన్నిదిక్కులనుండియు నొక్కసారిగా నభినందనవచనములు బయలు వెడలి

మిన్నుముట్టెను; తోడనే దృఢచిత్తుఁడులేచి నిమిషముక్రిందట దుష్టబుద్ధి పలికిన మాటలతోనే 'న్యాయదాతా! నీవే నిష్పక్షపాతముగల బుద్ధిశాలివి బౌద్ధుఁడా! కాదు ధర్మదేవతయే యీరూపమునవచ్చి తగవు తీర్చుచున్నది.' అని కేక వేసెను.

దుష్టబుద్ధి తనదుర్వ్యవసాయము విఫలమయినదిగదాయని తెలిసికొని, నిస్పృహత్వము సూచించు చూపుతో 'సొమ్ముపుచ్చుకొనెద'నని చెప్పెను. తలఁపని తలంపుగా సత్యకీర్తికి రక్షణము కలిగినందున నపరిమితానందము నొంది 'యిదిగో సొమ్ము'ని మానసారుఁ డొక్క కేక వేసెను. కాని వసుమతి యాతని నివారించి, 'తొందరపడవలసిన పని లేదు, శాంతించు. ఈబౌద్ధుఁడు మాంసమును పుచ్చుకొవలసినవాఁడే కాని మఱియొకటి పుచ్చుకొవలసినవాఁడు కాఁడు.— ఓదుష్టబుద్ధీ! మాంసము కోసికొనుటకు నీవు నీప్రయత్నములోనుండుము. కాని రక్తబిందువొక్కటియయినను పడకుండ జాగ్రత్తగా నుండవలెను. సేరుమాంసముకంటె చిన్నమెత్తయినను తక్కువకాని యెక్కువకాని కోయఁగూడదు. వడ్లగింజయెత్తు తక్కువకాని యెక్కువకాని యున్నను, వెంట్రుకవాసి త్రాసుమొగ్గినను, కురంగేశ్వరపుర రాజశాసనమునుబట్టి నీసొత్తంతయు దొరతనమువారి పాలగుటయేకాక నీవు మరణదండనమును సహితము పొందవలసివచ్చును —అని చెప్పెను.దుష్టబుద్ధియామాటలువినిపించుకొక నాసొమ్మిచ్చివేసి నన్నుఁబంపుఁడు' అని యడిగెను. 'ఇదిగో సొమ్ము నాదగ్గఱ సిద్ధముగానే యున్నద'ని మానసారుఁడు సొమ్మియ్యఁబోయెను.

దుష్టబుద్ధి సొమ్మును పుచ్చుకోఁబోవుచుండఁగా వసుమతి మరల వారించి, 'ఓయీ! బౌద్ధుఁడా! ఆగు. ఇప్పుడు నీజుట్టు నాచేతిలోనున్నది. కురంగేశ్వరధర్మశాస్త్రమునుబట్టితత్పుగనివాసినొకనిని సాకారణముగాఁ బ్రాణముగొనఁ బ్రయత్నము చేసినందునకయి నీ యావద్ధనమును ప్రభుత్వమువారికిఁ జేరుటయేకాక నీప్రాణదానము చేయుట్ల సహితము

రాజుగారి యనుగ్రహముమీఁద నిలిచియుండును. కాఁబట్టి యిప్పుడా రాజుగారి పాదములమీఁదఁబడి క్షమింపఁబ్రార్థింపుము.' అని చెప్పెను. అతఁడు దానికేమియుఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పకమునుపే ప్రభువందుకొని 'హిందువునకును బౌద్ధునకునుగల తారతమ్యము నీకు, దెలియుటకయి మఱియు నీవు క్షమింపుఁడని వేఁడకమునుపే నీకుఁ బ్రాణదానము చేసినారము. నీధనములో సగము సత్యకీర్తికిని, తక్కినసగమును మాత్రము దివాణమునకును పోవును' అని దుష్టబుద్ధివంకఁజూచి పలికెను. అంతట నుదారుఁడైన యాసత్యకీర్తి లేచి 'యిప్పుడు దుష్టబుద్ధి తనమరణానంతరము తనకున్న ధనమును కూఁతునకును నల్లునకును నిచ్చెదనని వ్రాసియిచ్చెనేని, నా భాగమును దుష్టబుద్ధికి వదలివేసెద'నని చెప్పెను. దుష్టబుద్ధికొక్కతెయే కూఁతురుండెను; ఆకూఁతురు తండ్రి సమ్మతి లేకయే సత్యకీర్తికి మిత్రుఁడైన సుబుద్ధియనువానిని వివాహముచేసికొనెను; అందుమీఁద దుష్టబుద్ధికిఁ గోపమువచ్చి తన మరణానంతరము కూఁతునకును నల్లునకును దనసొత్తు చెందకుండ వఱియొకరికి వ్రాసియిచ్చుటకయి నిశ్చయించుకొనియుండెను. తాను పగ సాధింపవలెనని చేసినప్రయత్నము వ్యర్థమగుటయుఁ దనసొత్తుకూడఁ బోవ సిద్ధముగా నుండుటయుఁజూచి, యాబౌద్ధుఁడు సత్యకీర్తి చెప్పినదాని కొప్పుకొని 'నేనిప్పుడు మనస్థిమితము లేక యున్నాను. కాఁబట్టి నన్నింటికిఁ బోనిండి. పత్రమును వెనుకనుండి పంపుఁడు; నాసొత్తులో సగము నామరణానంతరమున నాకూఁతునకుఁ జెందునట్లువ్రాసి చేవ్రాలు చేసెదను' అని చెప్పెను. "అట్లయిన నీవింటికిఁబోయి చేవ్రాలుచేసి పంపుము; నీవు చేసిన దుర్మార్గమునకు నీవునిజముగాఁ బశ్చాత్తాపపడి హిందువవుగా మాఱుదువేని, నీవు దివాణమునకు దండుగగా నియ్యవలసిన సగము ధనమునుకూడ దొరతనమువారు మన్నించి నీకే విడిచిపెట్టెదరు' అని రాజు సెలవిచ్చెను.

అంతట రాజు సత్యకీర్తిని విడిచిపెట్టి సభ చాలించునప్పుడు, చిఱుతప్రాయముగల యాన్యాయవాదియొక్క బుద్ధిని నేర్పును మిక్కిలి శ్లాఘించి, ఆతనిని తనయింటికి విందునకు రమ్మని పిలిచెను. వసుమతి తన పెనిమిటికంటె ముందుగా నీలపల్లెవెళ్ళి చేరనుద్దేశించుకొన్నది గనుక, 'దేవరవారికి నాయెడఁ గలిగిన యనుగ్రహమునకయి యనేకాభివందనము లొనర్చుచున్నాను; నాకు నిమిషములమీఁద వెళ్ళవలసినపని యున్నదిగాన నామనవి చిత్తగించి నన్నీసారికి విడిచిపెట్టవలయు'నని రాజును ప్రార్థించెను. రాజును 'మీపంక్తిభోజనము దొరకని సందునకు నాకు మహావిచారము గా నున్న'దని పలికి, సత్యకీర్తివైపునకుఁ దిరిగి 'ఓయీ! ఈ గృహస్థునకు నీవు గొప్ప బహుమానమిమ్ము; నామనసులో నీ వెంత యిచ్చినను నీతని ఋణము తీర్చుకొలేవని తోఁచుచున్నది'' అని పలికెను.

అప్పుడు రాజును సభికులును కొలువు విడిచి వెళ్ళిరి; తరువాత మానసారుఁడు వసుమతినిజూచి 'ఓమహాత్మా! నేనును నామిత్రుఁడైన సత్యకీర్తియు నీబుద్ధిసంపదవలన నేఁడు విపత్సముద్రమునుండి తప్పించుకొని యీవలఁ బడఁగలిగినారము. మేమీబొద్దునకు బాకియున్న మూఁడు వేల రూపాయలను నాయుపకారముగ గ్రహించి మీరంగీకరింతురని వేఁడుకొనుచున్నాను' అని చెప్పెను 'మీరు చేసిన యుపకారమునకును పడిన కష్టమునకును మీకెంత యిచ్చినను, మీఋణము లేశమైనను తీఱదు' అని సత్యకీర్తి పలికెను.

వారెన్నివిధములఁ బ్రార్థించినను వసుమతి వారివలనఁ గాసైనను గ్రహింపక నొప్పుకొనలేదు; కాని, 'మావలన నేమియుఁ గైకొనకపోవుట మాయెడఁగల వాత్సల్యమునకు లోపముకలిగించుట' యని వారిరువురును బహువిధములఁ బ్రార్థించి నిర్బంధపెట్టినందున, వారిమాటలను తీసివేయు

లేక తుదకు మానసారుని చేతియుంగరము నిమ్మని యడిగెను. అది వసుమతిపాణిగ్రహణ సమయమున వరునకిచ్చిన యుంగరము. ముఖ్యముగా వసుమతి యాయుంగరమునే తనకిమ్మని కోరుటకుఁ గల కారణము, ఉంగరము తన చేతఁజిక్కనమీఁదట మానసారునిఁ గలిసికొన్నతోడనే నవ్వులాటలకై యేదో యొక వినోదమును జరుపవలెననికాని మఱియొకం దునకుకాదు. ఆయుంగరము మానసారునిచేత నుండఁగాఁ జూచినప్పుడు వసుమతిఁ ఈయుంగరమునిచ్చెదవేని, మీమీఁది ప్రేమ చేతనంగీకరించెదను గాని 'మఱియేమియుఁ గైకొన' నని చెప్పెను. తానెప్పుడు నెడఁబాయఁ గూడని యాయొక్క వస్తువునే న్యాయవాదియడిగినందునకయిమనసులో నెంతయు వ్యాకులపడి, త్రోట్రుపాటుతో అది తనభార్య యిచ్చిన బహుమతి యగుటచేతను తనజీవితకాలములో నెప్పుడును దాని నెడఁ బాయనని ప్రమాణము చేసియుండుటచేతను ఆయుంగరమును మాత్ర మియ్యఁజాలననియు దానికంటె మిక్కిలి వెలగల మఱియొక యుంగరము నిచ్చెదననియుఁ జెప్పెను. అంతమీఁద వసుమతి కోపమువచ్చినట్టభిన యించుచు మొగము ముడుచుకొని 'బిచ్చగాఁ డడిగినప్పుడు చెప్పవలసిన ప్రత్యుత్తరమును జెప్పినా'వని కొలువు వెడలిపోయెను. 'మిత్రుఁడా! నా మీఁది ప్రేమయును నావిషయమయి యాతఁడు చేసిన మేలును నీభార్య కోపముతో సమానమైనవని యెంచుకొని నామాటవిని యుంగరము నాతనికిచ్చివేయు'మని సత్యకీర్తి మానసారునితోఁ జెప్పెను. మాన సారుఁడు తానంతకృతఘ్నుఁడుగాఁ గనఁబడినందున కెంతయు సిగ్గుపడి, మాఱుమాటాడక వెంటనే యుంగరమును దృఢచిత్తునిచేతికిచ్చి వసుమతి యొద్దకుఁ బంపెను; అప్పుడు లేఖకునివలె నటించుచున్న చతురిక తాను గూడ వివాహసమయమునఁ బెనిమిటి కొకయుంగరము నిచ్చినదియె కాన దానిని తనకిమ్మని దృఢచిత్తుని నడిగెను. ఔదార్యమునందుఁ దనమిత్రుని కంటెఁ దాను దక్కువవాఁ డనిపించుకొనుట కిష్టములేనివాఁడయి యతఁ

డడిగినతోడనే యుంగరము నిచ్చి వేసెను. అతఁడు వెళ్ళినతోడనే యా సుందరులు తమలోఁదాము నవ్వుకొని, తామింటికి వెళ్ళినతరువాత నుంగరముల పోఁగొట్టుకొన్నందునకు నాథులమీఁద నేమియారోపింతమా యని యాలోచించి, మఱియొక స్త్రీ కెవ్వతెకో మోహముచేత నిచ్చి వేసితిరని నెపపెట్టుటకు నిశ్చయించుకొనిరి.

ఒక ఘనకార్యమును నిర్వహించినప్పుడు మనసులో నొకవిధమైన యానందము పుట్టునుగాన, వసుమతి తనయూరికిఁ బోవునప్పుడు మిక్కిలి యుత్సాహము కలదియై యుండెను; అందుచేత నామెకుఁ బ్రతివస్తువును సంతోషజనకముగా నుండెను. ఆమెకంటికిఁ జంద్రుఁ డెప్పుడును అంత కాంతితోఁ బ్రకాశించినట్టు కనఁబడలేదు. ఆమనోహరమైనచంద్రబింబము మేఘములో మఱుఁగుపడియున్నప్పుడు, తనగృహమునుండి కనఁబడుచున్న దీపము మిక్కిలి రమణీయముగా నుండుటచూచి, చతురికవంకఁ దిరిగి 'మనగృహమున వెలుఁగుచున్న యాదీపముయొక్క కాంతినిజూచినావా? ఆచిన్న దీపముయొక్క వెలుతు రెంతదూరము వ్యాపించుచున్నది! అజ్ఞానాంధకార బంధురమైయున్న యీలోకములో నీలాగుననే సత్కార్యమును బ్రకాశించును' అనిచెప్పి,యింతలో నొకసంగీతమువిన రాఁగా 'ఈగానము పగటిపూఁటకంటెమిక్కిలిమధురముగానున్నదిసుమీ' యని పలికెను. ఈప్రకారము సరససల్లాపములు చేయుచు వసుమతియు చతురికయు గృహమునఁ బ్రవేశించి,పురుషవేషములు తీసివేసితమయెప్పటి స్త్రీవేషములను ధరించుకొని, తమపతులయొక్క రాకకయి ప్రతీక్షించుచుండిరి. వారును సత్యకీర్తిని వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి శీఘ్రముగానే యిల్లు చొచ్చిరి. మానసారుఁడు తనప్రియమిత్రుని వసుమతికిఁజూపినందున,ఆమె కుశలప్రశ్నముచేసియతిథిసత్కారములతో నాదరించుచుండెను. ఇంతలో గదిలోనొకమూలను చతురికయు భర్తయు జగడమాడుచున్న ధ్వనివిన వచ్చెను. 'అప్పుడేకలహమా? కారణమేమి?' యని వసుమతి యడిగెను.

ప్రియుని నన్నెప్పుడును విడువఁబోకు' మని వ్రాసియున్న యొక చిన్న యుంగరమునకై యీపాట్లాటయంతయు సంభవమైన" దని దృఢచిత్తుఁడు చెప్పెను. 'ఆయుంగరము మీఁద వ్రాసియున్న యక్షరములతోను దాని వెలతోను బ్రయోజనమేమి? నేనాయుంగరమును నీకిచ్చి నప్పుడు, దానిని ప్రాణముతోఁగాని యెడఁబాయనని బాసచేసినావు. ఇప్పుడు నీవెవ్వనికో యొక్క న్యాయవాదిక్రింది లేఖకున కిచ్చినానని చెప్పుచున్నావు నాకుఁ దెలియును. నీవెవ్వతెకో యొకస్త్రీ కిచ్చినావు' అని చతురిక పలికెను. 'నీతోడు! నేనొక చిన్నవానికే యిచ్చినాను; అతఁడు నీయంతపొడుగున నీవలెనేయున్నాఁడు; తన ప్రౌఢవాదము చేత సత్యకీర్తి యొక్క ప్రాణములను గాపాడిన న్యాయవాదియొద్ద నతఁడు లేఖకుఁడు. అతఁడు తాను పడిన కష్టమునకుఁ బ్రతిఫలముగా నుంగరము నిమ్మని యడిగినందున, నా జిహ్వతో లేదనక పోయినాను' అని దృఢచిత్తుఁడు మాఱుచెప్పెను. దృఢచిత్తుఁడా! నీభార్య మొట్టమొదట ప్రియపూర్వకముగా నిచ్చిన బహుమానవస్తువునే యిట్లు చేయుటచేఁ దప్పిదమంతయు నీయందే యున్నది. నా ప్రియ వల్లభుఁడైన మానసారునకు నేనొక యుంగరము నిచ్చినాను; ప్రపంచము మునిఁగిపోయినను దాని నాతఁడు మఱియొకరి కిచ్చునా?' యని వసుమతి యేమియు నెఱుఁగనిదానివలెఁ బలికెను. దృఢచిత్తుఁడు తన తప్పిదమునకు క్షమార్పణగా నుండునని యెంచుకొని 'ముందుగా నే మానసారుఁడు తన యుంగరము నా న్యాయవాదికిచ్చివేసినాఁడు. ఆ వ్యవహారములో నాతని కడనుండి కష్టపడి వ్రాసిన చిన్నవానికి నేనుంగరమును దరువాత నేయిచ్చినాను' అని నిజము చెప్పివేసెను.

ఆమాటలు విని వసుమతి మిక్కిలి కోపము కలదానివలె నభినయించి ఉంగరము నన్యుల కిచ్చివేసినందునకు మానసారుని నిష్ఠురములాడుటయే కాక యుంగరము పోయిన జాడను చతురిక తెలుపుచున్నదిగాఁ దనదియు నొకస్త్రీ వశముననే యున్నదని పలికెను. తన ప్రియభామిని కంతకోపము

తెప్పించినందునకుఁ జింతాక్రాంతుఁ డయి మానసారుఁడు 'నాతోడు! నే నాయుంగరము నేస్త్రీకిని నియ్యలేదు. మూఁడువేల రూపాయల నియ్యఁబోయినను పుచ్చుకోక యుంగరము నడిగిన ధర్మశాస్త్రజ్ఞుఁడైన యాన్యాయవాదికే యిచ్చినాను. మొట్టమొదట నేనాయుంగరమునియ్య నన్నప్పుడాతఁడు మొగమింత చేసికొని చిఱచిఱలాడుచు లేచిపోయినాఁడు. ప్రాణనాయికా! నేనేమి చేయుదును? నేనప్పుడంద ఱికిని కృతఘ్నుఁడనుగా కనఁబడినందునకు సిగ్గుపడి, అతనివెనుక నుంగరమును బంపివేసితిని. ఈ యపరాధమును మన్నింపుము. నీవే యక్కడ నున్నపక్షమున, న న్నా యుంగరమును న్యాయవాదికిచ్చివేయుమని వేఁడుకొందు వని తలఁచెదను' అని యత్యాతురుఁ డయిపలికెను.

'అయ్యో! ఈకలహములకెల్లను గారణము నేనేకదా' యనిసత్యకీర్తి చింతనొందసాగెను. 'అట్లయినను మీయెడ మాకెంతమాత్రమును గోపము లేదు; మీరీవిషయమునలేశమును జింతింపవలదు' అనివసుమతి యాతనినూఱార్చెను. 'మానసారునినిమిత్తమయి నే నొకసారి నాశరీరము నిచ్చివేసినాను; నీపెనిమిటి యెవ్వరి కుంగరము నిచ్చెనో యాతఁడు చేసిన సాయమువలననే మరల జీవములతో నుండఁగలిగితినికాని, లేనియెడల నే నీపాటి మృతుఁడనయి యుండవలసినవాఁడను. నీభర్త యిఁకముం దెప్పుడును నీ కిచ్చినబాసను తప్పకుండ నాశరీరమును పూటపెట్టెదను' అని సత్యకీర్తి నమ్మకము చేసెను. 'అతనికి నీవు పూటపడుదువేని, ఈయుంగరము నాతని కిచ్చి పూర్వపుదానికంటె దీనిని బదిలముగా నుంచుకొనునట్లు చేయుము' అని వసుమతి యుంగరము చేతికిచ్చెను.

మానసారుఁ డాయుంగరమును జూచినప్పుడు, అదిమున్దుతానా న్యాయవాదికిచ్చినదే యయినందున నివ్వెఱఁగొందియుండెను. అప్పుడు తానే న్యాయవాది యగుటయుఁ జతురిక తనయొద్ది లేఖకుఁడగుటయు

వసుమతిచెప్పెను. తనభార్యయొక్క బుద్ధిసాహసములవలననేసత్యకీర్తి యొక్క ప్రాణములు కాపాడఁబడెనని తెలిసికొన్నప్పుడు మానసారఁ డద్భుతప్రమోదమగ్నమానసుఁ డయ్యెను.

వసుమతి సత్యకీర్తిని మరల నాదరించి, దైవికముగాఁ దనచేతఁ జిక్కినయాతని జాబులను జేతికిచ్చెను. ఆజాబులను విప్పిచూచునప్పటికి, ఇంతవఱకును బోయినవనుకొనుచున్న సత్యకీర్తియొక్క యోడలు సుఖముగావచ్చి రేవుచేరినవన్న శుభవార్త వానియందుఁగనఁబడెను. మొదల వ్యసనకరముగా నున్నవనియుఁ గడపట సంతోషకరముగా ముగిసినందున నెల్లవారును బరమానందభరితులయిరి. అప్పుడుభార్యలనుభర్తలానవాలు పట్టలేకపోయినందునకును, ఉంగరము విషయమయి వారు పన్నినపన్నుగడకును, ఒండొరుల మొగములనుజూచి నవ్వుకొనిరి. అంతట దృఢచిత్తుఁడు తాను బ్రతికియున్నంతకాలమును “చతురికయొక్క యుంగరమును గాపాడుటయందుఁ బుచ్చుకొనునంతశ్రద్ధను మఱియొక విషయమునందుఁ బుచ్చుకో” నని చెప్పి యందఱను నవ్వించెను.

సంపూర్ణము.

కళావతీపరిణయము.

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు.

రాజవాహనుఁడు—ఘూర్జర దేశపురాజు.

కళావతి—రాజవాహనునికూఁతురు; విజయసారునిభార్య.

సౌజన్యనిధి—కళావతి పురుషవేషము వేసికొన్నప్పటి పేరు.

లీలావతి—రాజవాహనుని ప్రథమభార్య.

మంజుభాషిణి—రాజవాహనుని ద్వితీయభార్య; కళావతిసవతితల్లి.

చంద్రవర్మ—మంజుభాషిణి యన్నకొడుకు.

విజయసారుఁడు—కళావతి వరియించినభర్త.

మిత్రదాసుఁడు—విజయసారునిమిత్రుఁడు; రాజవాహనునిపరిచారకుఁడు

కుటిలాస్యుఁడు—మాళవదేశస్థుఁడు; విక్రమసింహుని సేనాధిపతులలో నొకఁడు.

వంశవర్ధనుఁడు – రాజవాహనుని యాస్థానమునందుండెడియొక ప్రభువు.

బలవర్ధనుఁడు—రాజవాహనుని పెద్దకొడుకునకు వంశవర్ధనుఁడు పెట్టిన పేరు.

వీరసేనుఁడు – రాజవాహనుని పెద్దకుమారుఁడు.

గుణవర్ధనుఁడు—రాజవాహనుని రెండవకొడుకునకు వంశవర్ధనుఁడు పెట్టినపేరు.

విక్రమసేనుఁడు—రాజవాహనుని రెండవకుమారుఁడు.

విక్రమసింహుఁడు—మాళవదేశపు రాజు.

దృఢసేనుఁడు—మాళవరాజుయొక్క ప్రధానసేనాధిపతి.

కళావతీపరిణయము.

పూర్వకాలమునందు రాజవాహనుఁడనురాజు ఘూర్జరదేశమును పాలించుచుండెను. ఆతని జ్యేష్ఠభార్యయైన లీలావతి యొక పుత్రికను, ఇద్దఱుపుత్రులను, కని వారిశైశవదశయందే కాలధర్మము నొందెను. వారిలో కొమార్తెయైనకళావతి తండ్రియొద్దనే పెరుఁగుచుండెనుగాని, పెద్దవానికి మూఁడుసంవత్సరములును చిన్నవానికిసంవత్సరమును ప్రాయమున్నప్పుడు పుత్రులనిద్దఱిని ఎవ్వరో యెత్తుకొనిపోయిరి. ఆపుత్రులగతి యేమయినదో వారి దొంగిలినవారెవ్వరో రాజునకుమాత్ర మెంతప్రయత్నము చేసినను తెలియలేదు. అందుచేత రాజు తనకొమార్తెకే రాజ్యము నిచ్చి యల్లునిని కొమార్తెను తనయొద్దనేయుంచుకొనుటకునిశ్చయించుకొనియుండెను.

అటుతరువాత కొంతకాలమునకు రాజు మంజుభాషిణి యను దానిని మరల వివాహము చేసికొనెనుగాని యామెకుత్సితురాలై సవతికూఁతురైనకళావతియెడల మిక్కిలిక్రూరురాలయి ప్రవర్తింపమొదలు పెట్టెను. ఆమెమనసులోపల కళావతిని ద్వేషించుచున్నను తన మనోభావము బయలుపడనియ్యక పైకిచిన్నదానియందు ప్రేమగలదానివలె నటించుచు తియ్యనిమాటలాడుచుండును. కళావతి నేలాగుననైన తన యన్నకొమారుఁడైనచంద్రవర్మకిచ్చి వివాహముచేయించి రాజవాహనునియనంతరమువంను రాజ్యమాతనిపాలుచేయింపవలయునని యామె మనసులో నొకయూహకలదు. రాజునకుకొమార్తెయందున్నప్రేమాతిశయమునుబట్టి తప్పిపోయినకుమాళ్ళు మరల దొరకని పక్షమున తన రాజ్యము నతఁడు తప్పక కొమార్తెకే యిచ్చునని యామె యిదివఱకే తెలిసికొనియుండెను. అయినను తండ్రియంగీకారమునుపొందకయే కళా

వతి తనతండ్రికిఁగాని రాణియైన మంజుభాషిణికిఁగాని తెలియను సహితము తెలియకుండ విజయసారుఁ డనువానిని రహస్యముగా గాంధర్వ వివాహమున భర్తనుగాఁ జేసికొనెను.

విజయసారుఁ డాకాలమునందున్న రాజపుత్రులలో నెల్లను మిక్కిలివిద్యాధికుఁడుగాను, గుణాతిశయము గలవాఁడుగాను, ఉండెను. విజయసారుని తండ్రి రాజవాహనుని సేనలో నొకనాయకుఁడుగా నుండి, రాజపక్షమునను నిలిచి ధైర్యసాహసములతోఁ బోరాడియొక యుద్ధమునందు శత్రువీరుల చేత చంపఁబడెను. ఆతఁడు పోవునప్పటికి భార్య గర్భవతియై యుండి, మగఁడుపోయినదుఃఖముచేత నానాఁటికి కృశించి మగశిశువును గని పురిటిదినములలోనే లోకాంతరగతురాలయ్యెను. ఆశిశువుయొక్క నిరాధారత్వమునుజూచి జాలిపడి, ఆతనితండ్రి తనవిషయమునకనఁబఱచిన ప్రభుభక్తిని స్వామికార్యనిర్వాహకత్వమును విచారించి రాజవాహనుఁ డాశిసువును తనయంతఃపురమునకురప్పించి, అక్కడనే తనబిడ్డలతో సమానముగా పెరుఁగునట్లు చేసి విద్యాబుద్ధులు చెప్పించెను. అందుచేత కళావతియు విజయసారుఁడును పసితనమునుండియు నొక్కచోటనే పెరిఁగి, ఒక్కగురువువద్దనే విద్యాభ్యాసము చేయుచువచ్చుటచేత, ఆటపాటలు మొదలుకొని సమస్తవిషయములయందును పరస్పరమైత్రి గలవారయి యుండిరి. బాల్యమునందు వారిలోఁ గలిగిన యన్యోన్యమైత్రియు ప్రేమమును వయసుతోఁగూడ వృద్ధిఁబొందుచు వచ్చినందున, పెద్దవారయిన తరువాత వా రెవ్వరితోను జెప్పక రహస్యముగా గాంధర్వవిధిప్రకారముగా వివాహము చేసికొనిరి.

మంజుభాషిణి తనసపత్నికొమార్తెయొక్క చర్యలను కనిపెట్టుటకయి సదా వేగులవారిని నియమించి యుండుటచేత కళావతియొక్క రహస్యమేలాగుననో తెలిసికొని, ఆమెవివాహవార్తను వెంటనే తనభర్తకు తెలియఁబఱచెను. కొమార్తెస్వేచ్ఛాగౌరవమును విచారింపక సేవకపుత్రుని

వివాహమాడినదన్నమాట చెవిసోఁకఁగానే రాజు భగ్గున మండిపడి, తత్క్షణముననే విజయసారుఁడు దేశము విడిచిపోవున ట్లాజ్ఞాపించి, ఇఁక ముందాతఁడెప్పుడును స్వదేశమునకు రాకుండునట్లు ఖండితముగా నుత్తరువుచేసెను. రాజాజ్ఞ నతిక్రమింపక విజయసారుఁ డాదినముననే యుజ్జయనీనగరమునకు పోవుటకయి ప్రయాణమయి యుండెను. ఈలోపల రాణి తనకొమార్తెకు సంభవించిన భర్తృవియోగమునుగూర్చి దుఃఖపడుచున్నదానివలె నటించుచు, స్వకార్యలాభముకొఱకా మెయనుగ్రహమును పొందనెంచి, విజయసారుఁడు స్వదేశమును విడిచి పోవుటకు ముందుగా రాజెఱుఁగకుండ దంపతులకిద్దఱకును నొకయేకాంతస్థలము నందుసమావేశముకలుగఁజేసెదనని చెప్పి కళావతినోదార్చెను. ఈసమావేశమును గలుగఁజేయుటవలన కొమార్తెయొక్క దయను సంపాదించి, మంచిదానివలె నటించుచు మాయవేషమువేసి తండ్రియనుమతిపొందక చేసికొన్నదగుటచే మొదటివివాహముశాస్త్రవిరుద్ధమయినదనియు చెల్లఁగూడని దనియు సమయము చూచి యామెమనసున కెక్కునట్లుగా బోధించి యొప్పించి ఆమెబుద్ధిని మరలించి యెట్లయిన తనమేనల్లుని వివాహము చేసికొనునట్లు చేయవలెనని యుద్దేశించెను.

రాణియేర్పఱిచిన యేర్పాటుప్రకారముగా కళావతియు విజయసారుఁడును రహస్యస్థలమున సమావేశమయి యన్యోన్యానురాగము తేటపడునట్లుగా మాటాడుకొన్న మాట లెన్నియైనను గలవు. కడపట విడిపోవునప్పుడు కళావతి తనవ్రేలినున్న రత్నఖచితమయిన యుంగరమును దీసి యిది తనకు తల్లి ప్రేమతో నిచ్చినదనిచెప్పుచు విజయసారుని వ్రేలికితొడిగి దీనిని తన జ్ఞాపకచిహ్నముగా యావజ్జీవమును విడువక ధరింపవలసినదని వేఁడుకొనెను. విజయసారుఁడును తన దేహములో ప్రాణముండఁగా దాని నెప్పుడును విడువనని వాగ్దానముచేసి, తనమెడ నున్న పచ్చలపదకమునుదీసి కళావతికంఠమునఁ దగిలించి దాని నెప్పుడును

విడువక తనయెడలఁగల ప్రేమకుసూచకముగా పదిలముగా కాపాడ వలసినదని ప్రార్థించెను. అటుతరువాత వారు యావజ్జీవమును ఒండొరులమీఁది ప్రేమను విడువకుండునట్లును స్వప్నావస్థయందును పరస్పర ద్రోహమును తలఁచుకొనకుండునట్లును ప్రమాణములుచేసికొని మహా దుఃఖముతో తుదకొండొరులను విడిచిపోయిరి. కళావతి వియోగదుఃఖమునకు తాళలేక భర్తనుతలఁచుకొని సదాపరితపించుచు రాజాంతఃపురమునం దొంటిగా దినమొకకల్పముగా కాలము గడపుచుండెను. విజయసారుఁడును కాళ్ళుముందుకును మనస్సువెనుకకును నడువభార్యావియోగమునకు దుఃఖించుచు విధిలేక యెట్లో యుజ్జయనీ నగరమునకు వెడలిపోయెను.

ఉజ్జయనీనగరమును చేరినతరువాత విజయసారుఁడక్కడ నానాదేశములనుండి వచ్చియున్న రాజపుత్రులతో సహవాసము చేయుచు నొకవిధముగా దినములుపుచ్చుచుండెను. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడారాజపుత్రులలో నాయాదేశముల స్త్రీలవిషయమున ప్రసంగముకలిగి వారు వారు తమతమదేశపుస్త్రీలను భార్యలను పొగడమొదలుపెట్టిరి. అప్పుడు విజయసారుఁడు తనహృదయమునుండి యెప్పుడును నెడఁబాయకున్న తన ప్రియభార్యను దలఁచుకొని, లోకమునందలిసుందరులలో తనభార్యయంతటి పతివ్రతయు గుణవతియు వేఱొక్కతెయుండదని వారితో దృఢముగావాదించెను. ఆసమయమునం దక్కడనున్న రాజపుత్రులలో నొకఁడైన కుటిలాస్యుఁడనువాఁ డామాటలకు సహింపలేక, తనజన్మస్థానమయిన మాళవదేశములోనిస్త్రీలకంటె నొకఘూర్జరాంగనయధికురాలన్న వాక్యమునకు రోషముకలవాఁడయి, విజయసారునివంకఁ దిరిగి "నీభార్యయొక్క పతిభక్తినిగూర్చి నాకు నమ్మకము కలుగకున్నది" అనిపలికెను. ఆమాటలమీఁద ఘర్షణపెరిఁగి కొంతసేపు వాదముజరిగిన పిమ్మట విజయసారుఁడు తనభార్యయొక్క పాతివ్రత్యమును పరీక్షించుట

కయి కుటిలాస్యుని ఘూర్జరదేశములోని తనవాసస్థానమయినసౌరాష్ట్ర పురమునకుఁ బంపుటకును, ఆతఁడుపోయి సర్వప్రయత్నములును జేసి యేవిధముచేతనైనను కళావతియొక్క చిత్తమును లోఁగొని యామెను వశపఱుచుకొని తానిచ్చివచ్చినపచ్చలపదకమును తెచ్చినపక్షమున తన కామె ప్రేమపూర్వకముగానిచ్చినముద్దుటుంగరము నాతని కిచ్చి వేయుటకును, ఒప్పుకొనెను. కుటిలాస్యుఁడును తా నామెను వశపఱుచుకొని పదకమునుదీసికొనిరా లేకపోయినపక్షమున తానాతనికిపది వేలరూప్యము లిచ్చునట్లొడఁబడెను. ఈప్రకారముగా నొండొరులు పందెములు వేసికొని శపథములు పలుకుకొన్నతరువాత, కుటిలాస్యుఁడు వెంటనే యుజ్జయనీనగరమునువిడిచిఘూర్జరదేశమునకుప్రయాణమయిపోయెను.విజయసారుఁడు తనభార్యయొక్క నడతయం దత్యంతవిశ్వాసము కలవాఁడు గనుక పందెమును తప్పక తానేగెలిచెదనని దృఢముగా నమ్మియుండెను. కుటిలాస్యుఁడు కొన్నిదినములలో సౌరాష్ట్రపురమునుజేరి యామెభర్త వద్దనుండి వచ్చినట్లు కళావతికివర్తమానముపంపఁగా, ఆమెయత్యంతాదరముతో నాతని రప్పించి క్షేమవార్తలడిగి భర్తృసఖుఁడని మిక్కిలియాదరించి గౌరవించెను. కానియాతఁడామెమీఁద తనకువలపుగలిగినట్లు తేటపఱుపఁగానే యామెయాతనిని గడ్డిపఱకవలెఁజూచి నిరాకరింపసాగెను. ఆమెను వశ్యురాలినిగాఁ జేసికొనుటకయి ప్రయాసపడుటవలన ప్రయోజనమేమియు నుండదని యాతఁడును శీఘ్రముగానే తెలిసికొనెను.

అయినను తానేలాగుననైన పందెమును గెలువవలెనన్నయాశ మాత్రమాతని హృదయమును విడువక బాధింపఁజొచ్చెను. అందుచేత కుటిలాస్యుఁడు న్యాయబుద్ధినివిడిచి, ఏమాయోపాయమో పన్ని విజయసారునివంచించి పందెమేలాగుననైన గెలువవలెనని నిశ్చయముచేసికొని, కళావతియొక్క పరిచారికలకు కొందఱికి లంచమిచ్చి వారిని వశపఱుచుకొని వారిసాహాయ్యమున నొకనాఁటిరాత్రిసంజకడ కళావతియొక్క పడక

గదిలో ప్రవేశించి మంచముక్రింద దాఁగియుండెను. యథాప్రకారముగా కళావతిభోజనముచేసివచ్చి మంచముమీఁద పరుండి నిద్రపోయినదాఁక మంచముక్రిందనే దాఁగియుండి, ఆమె గాఢముగా నిద్రపోయినతరువాత చప్పుడుకాకుండ మెల్లఁగా లేచివచ్చి, గదిలోనున్నవస్తువులు మొదలైన వానినన్నిటిని నిపుణముగా పరిశీలించిచూచి, తానుచూచినదాని నెల్లను కాగితముమీఁదవ్రాసికొని, తరువాతకళావతిశరీరమునుపరీక్షించియామె మెడమీఁద నొకపుట్టుమచ్చ యుండుట కనిపెట్టి, కడపట విజయసారుఁ డిచ్చిపోయిన యామెమెడలోని పచ్చలపదకమును మెల్లఁగా కొలికి వెడలించితీసిబట్టకొంగునముడివైచుకొని, రెండవవారెఱుఁగకుండగది వెడలి పోయెను. ఆక్రూరుఁ డాతెల్లవాఱుజాముననే బయలుదేఱి యుజ్జయినీ నగరమునకుఁబోయి, అక్కడవిజయసారునిజూచి కళావతినిలోఁబఱుచు కొని తానామెతో నొక్కరాత్రి శయనగృహమునఁ గడపితిననియుతన కామె పచ్చలపదకము నిచ్చెననియు గొప్పచెప్పుకొనెను. విజయసారుఁ డామాటలు నమ్మకపోయెను.

కుటిలాస్యుఁడు — వివరముగా నేనానవాళ్ళు చెప్పినప్పుడయిన నీవు నామాటలు నమ్మవా? ఆమెగదిలో సరిగంచులతగలిగినయెఱ్ఱపట్టు మేలుకట్టు కట్టఁబడియున్నది. గోడలకు భారతయుద్ధమును వివరించు పటములు తగిలింపఁబడియున్నవి.

విజయసారుఁడు—సత్యమే కాని యీసంగతులు నీవుకన్నులతో చూడకయే యితరులవలనవిని తెలిసికొనియుండవచ్చును.

కుటి—ఆగదికిదక్షిణపువైపున రెండుగవాక్షము లున్నవి. వాని తలుపులమీఁద విచిత్రవర్ణములతో మిక్కిలిమనోహరములయిన నెమళ్ళును హంసలును వేయఁబడియున్నవి.

విజ—ఇదియు నీవుపరులవలనవినియే యుండవచ్చును. ఆచిత్రప్రతిమలసౌందర్య మూరివారికందఱికిని నిత్యప్రసంగముగానుండును.

కుటి—(కొంగుముడివిప్పి పచ్చలపదకమును పయికిఁదీసి) ఈపదకమునయినను తెలుఁగుదువా? నాకారాత్రి యామె యిచ్చినదిదియే. ఆమె దీనిని తనమృదుహస్తములతో కంఠమునుండితీసి నామెడనుతగిలించినప్పటి యామె శృంగారచేష్ట యిప్పటికి నాకుకన్నులఁగట్టినట్టున్నది. పూర్వమొకప్పుడు తనకు దీనియందత్యంత గౌరవముండెనని చెప్పుచు దీనినామె తనమెడనుండి తీయునప్పుడు నేనామె మెడమీఁద నెడమవైపున చింతాకంత పుట్టుమచ్చనుగూడ ప్రత్యక్షముగాఁజూచితిని. నీవింకనయిన నా మాటయందు విశ్వాస ముంచెదవా?

ఈకడపటివాక్యములను వినుచున్నంత సేపునువిజయసారునిమనస్సు సందేహముతోను దుఃఖముతోను కొట్టుకొనుచుండెను. ఈప్రసంగము ముగిసినతరువాత నతండు కొంచెము సేపాలోచించి, కళావతితనయెడల ద్రోహము చేసినమాట సత్యమని నిశ్చయము చేసికొని, ఆమెమీఁద పట్టరాని కోపముగలవాఁడయి యాగ్రహావేశముచేత దేహముకంపమొంద, ఆమెను కొన్ని దూషణోక్తులు పలికి, ఆమెవద్దనుండి పచ్చల పదకమును దెచ్చినపక్షమునఁ దానిచ్చెదనన్న యారత్నఖచితమయినయుంగరమును కుటిలాస్యునకిచ్చివేసెను. ఇంతవఱకును ప్రాణాధికముగాఁ జూచుకొనుచున్న యాయుంగరము నాతనికిచ్చి పంపివేసి, కళావతిమీఁదఁ గలిగిన యాగ్రహమునకు శాంతిగానక కోపోన్మాదముతో వెంటనే తనప్రాణమిత్రుఁడును కళావతియొక్క పరిచారకులలోనొకఁడు నయిన మిత్రదాసుఁడనువానికి తనవిషయమయి యామె చేసిన ద్రోహకార్యమునంతయు వివరముగావ్రాసి, ఆమెను సోమనాధపట్టణమునకు యాత్రికయివచ్చి భర్త తనవెంటఁ దీసికొనిపోవునన్న మిషమీఁద నిల్లువెడలించి త్రోవలోఁజంపివేయుమని యుత్తరమువ్రాసెను. అప్పుడే కళావతిపేరకూడ నొకయుత్తరమును వ్రాసి దానిలో తానామెముద్దుమొగమును జూడక ప్రాణములు నిలుపఁజాలననియు, తానుమరల స్వదేశములో నడుగుపెట్టిన మొదల

మరణదండనము విధింతునని రాజాజ్ఞాపించినను ప్రియురాలినిమిత్తమయి సోమనాథపురమునకు సాహసించివచ్చెదననియు. అక్కడకు మిత్రదాసునివెంటఁదప్పక రావలయుననియు, విజయసారుఁడామెకు నమ్మకము పుట్టునట్లుగా మోసపుమాటల నేకము లాయుత్తరములో వ్రాసెను. ఆమె మాయయు మర్మము నెఱుఁగని నిష్కపటస్వభావురాలుగనుకను,లోకము లోని సమస్తపదార్థములకంటె భర్తమీఁదనే యెక్కువ ప్రేమగలది గనుకను, భర్తృసందర్శనము నిమిత్తమయి తనప్రాణమునయినను విడువ తెగించి యున్నదిగనుకను, అణుమాత్రము ననుమానపడక యాయుత్త రములోని మాటలన్నియు సత్యములనినమ్మి, మిత్రదాసుని త్వరపెట్టి యారాత్రియేయామె సోమనాథపట్టణమున కాతనితోడప్రయాణమయి యిల్లు విడిచిపెట్టెను.

వారారాత్రి యిల్లువిడిచి నిత్యప్రయాణములు చేయుచు దాదా పుగా సోమనాథపురమునకు సమీపమునకుఁ బోయినతరువాత, మిత్రదాసుఁడు విజయసారున కెంతమనసుగలిసిన మిత్రుఁడయినను క్రూర మయిన యాతనియాజ్ఞను నిర్వహింప నిష్టములేనివాఁడయి దారిలోతన మిత్రుఁడు వ్రాసిన యుత్తరములోని సంగతులనామెకుఁజెప్పెను. ప్రాణా ధికుఁడుగా నెంచుకొనుచున్న భర్తనుగలిసికొనుటకయి పోవుచుండుటకు మాఱుగా తానాభర్తయొక్క యాజ్ఞచేత నిష్కారణముగా చంపఁ బడుటకయిపోవుచుండుట తెలిసికొన్నప్పుడామె మనస్సునకుఁగలిగినవ్యథ యింతంతని చెప్పుటకలవిగాదు. ఆమనోవేదనకు సహింపలేక యామె ప్రాణములు విడుచుటకు యత్నింపఁగా, మిత్రదాసుఁ డామెనోదార్చి ధైర్యముచెప్పి, అట్టిసాహసకార్యమును జేయక భర్త తనతప్పిదమును దెలిసికొని పశ్చాత్తాపపడుకాలము వచ్చువఱకును వేచియుండవలసిన దనియు, ఈలోపల మరల తండ్రిగారిగృహమునకు తనవెంబడిని రావల సినదనియు, ఆమెను బహువిధములబోధించి బతిమాలుకొనెను, ఎంత

చెప్పినను తండ్రిగారి గృహమునకు వచ్చుటకామె యంగీకరింపక, తన్ను భర్త యెంతయనాదరముచేసి చంపింపఁ దలఁచుకొన్నను తానుమాత్ర మాతనిమీఁద ప్రేమను మానఁజాలననియు, అందుచేత తానుజ్జయనికి పోయి యాతనిపాదసందర్శనముచేసి యాతనిసన్నిధానముననే ప్రాణములువిడిచెదననియు,తనమనోనిశ్చయమును మిత్రదాసునితోఁజెప్పెను. అతఁడప్పుడు చేయునదియేమియులేక యామెనిశ్చయమును త్రిప్పుటకు సమర్థుఁడుగాక, యావనవతియైనసుందరి యొంటిగా ప్రయాణము చేయుటయపాయకరమనిబోధించి పురుషవేషమువేసికొనునట్లామె నొడఁబఱిచి తగిన పరికరములనన్నిటి నొడఁగూర్చెను. ఆమె పురుషవేషము వేసికొన్న తరువాత సర్వరోగహరమని చెప్పి రాణి తనకిచ్చిన యౌషధము నొకదాని నామెచేతికిచ్చి, మార్గాయాసముచేత దేహము స్వస్థత తప్పినపక్షమున దానినుపయోగింపవలసినదని చెప్పి, తాను శీఘ్రముగా నంతఃపురము చేరకపోయినపక్షమున రాజుతనమీఁద ననుమానపడునన్న భయముచేత నామెయొద్ద సెలవుగైకొని మిత్రదాసుఁడుమరలసౌరాష్ట్రపురమునకుఁ బోయెను. కొన్నిదుష్టజంతువులకు పెట్టుటకయి విషము కావలెనని యాస్థానరాజవైద్యుని నడిగిపుచ్చుకొని, రాణియైన మంజుభాషిణి యాయౌషధమును విజయసారునితోను కళావతితోను మిత్రతగలవాఁడయితనప్రయత్నములకు విఘాతము కలుగఁజేయుచున్నాఁడన్న ద్వేషముచేతనాతనికిచ్చెను. కాని యారాజాస్థానవైద్యుఁడురాణియొక్క దుస్స్వభావమును చక్కఁగా నెఱిఁగినవాఁడగుటచేత నామెనునమ్మి నిజమయిన విషౌషధమునియ్యక పుచ్చుకోఁగానే విషమువలెఁ గానఁబడి మత్తుకలుగఁజేసిపుచ్చుకొన్న వారినికొన్నిగంటలకాలమువఱకునుమృతులవలె నగపడునట్లుచేసెడి యొకవింతమందు నిచ్చెను. సర్వరోగహరమయిన దివ్యౌషధమనిచెప్పి రాణియనుగ్రహపూర్వకముగా నిచ్చినట్టు నటించిన యామందునే యిప్పుడు మిత్రదాసుఁడు సదుద్దేశముతో కళా

వతికిచ్చి, ఆమెను బహువిధముల దీవించి, ఆమెను దారిపోడుగునను రక్షించుటకయి బహుదేవతల ప్రార్థించి, వెనుకకు మరలెను.

కళావతి పురుషవేషముతో నరణ్యమార్గమునఁ బ్రయాణము చేయుచు నొకనాఁడు దైవవశముచేత చిన్నతనములో దొంగిలింపఁబడిన తనతమ్ములున్నస్థానమునకే వచ్చిచేరెను. ఆచిన్నవాండ్ర నపహరించిన వంశవర్ధనుఁ డనువాఁడు రాజవాహనుని యాస్థానమునందు మన్ననగల ప్రభువుగానుండి, శత్రువుల కుతంత్రములునమ్మి రాజుస్వామిద్రోహినిగా భావించి తన్ను నిష్కారణముగా రాష్ట్రమునుండి వెడలఁగొట్టించినపగను సాధించుటకయి రాజపుత్రుల నిద్దఱి నెత్తుకొనివచ్చి తానురహస్యముగా వాసముచేయుచున్న యరణ్యములోని యీగుహాయందే వారినుంచి పెంచుచుండెను. అతఁడా బాలురను మొట్టమొదట రాజుమీఁదఁగలపగను తీర్చుకొనునిమిత్తమే దొంగిలించి తెచ్చినను, వారియం దత్యంతప్రేమ గలవాఁడయి వారిని తనకడుపునఁబుట్టిన బిడ్డలవలెనే పెంచుచు, మిక్కిలి శ్రద్ధతో వారికి విద్యాబుద్ధులు నేర్పుచు, పెద్దవారిని జేసెను. వారును రాజపుత్రులయినందున సహజముగా వచ్చిన ధైర్యసాహసములను గలవారయి, ఆహారార్థము నిత్యమును వేఁటాడచుండిగినవా రగుటచే శరీర దార్ఢ్యమును చుఱుకుఁదనమును గలవారయి, తమబలపరాక్రమాదులను జూపి ప్రసిద్ధిపొందఁ గలుగుటకయి తమ్ము యుద్ధములకు నడుపుమని నిత్యమును తమపెంపుడుతండ్రిని బలవంతపెట్ట మొదలుపెట్టిరి. భాగ్యవశముచేత వీరునివసించెడి యీగుహకే కళావతివచ్చుట సంభవించెను. ఆమె సోమనాథపట్టణమునకుఁబోయి యక్కడనుండి భర్తృసందర్శనార్థ ముజ్జయినికిఁబోవలెనని బయలు దేఱిదారితప్పి, ఆఁకలితో నుక్రమతో నుగొంతసే పరణ్యమధ్యమునఁ దిరిగి, అం దెక్కడను నిలువ తావుగాని యాహారముమాగాని కానక తుదకీగుహనుజూచి, దానిలోపల ధనము పుచ్చుకొని యన్నము పెట్టువా రెవ్వరై నదొరకుదురేమోయను యాశతో లోపలఁ

ప్రవేశించెను. ఆమె యెంతపురుషవేషము వేసికొని పయికి ధైర్యమును నటింపఁబ్రయత్నించుచున్నను, స్వభావము చేతనబలయై మొదటినుండియు సుకుమారముగా పెరిఁగియున్న యామె కాయల్పకాలపురుషవేష మాకస్మికముగా ధైర్యమును కష్టములకోర్చు సామర్థ్యమును గలిగింప లేకపోయెను. ఆమె గుహాచొచ్చి చూచునప్పటికి లోపల నెవ్వరును లేరు. కాని యందొకపాత్రములో పాకముచేసిన మాంసముమాత్ర ముండెను. దుస్సహమయిన క్షుద్బాధచేత నామె యడిగిపుచ్చుకొనుటకయి యితరులు వచ్చినదాఁక తాళ లేక, ఆమాంసము నొకయాకులో వడ్డించుకొని తినుచు, ఇట్లుచింతించెను. " అయ్యో ! మనుష్యునిజీవన మెంతప్రయాసకరమయినది! నాకుఁగలిగినమార్గాయాస మింతంతని చెప్పశక్యముకాదు. రెండుదినములనుండి నాకుభూమియేపొన్నగుచున్నది. పర్వతాగ్రమునుండి మిత్రదాసుఁడు చూపినప్పుడు మిక్కిలి సమీపముగాఁ గానఁబడిన సోమనాథపుర దేవాలయ మిప్పు డాతకంతకు దూరమగుచున్నట్టు తోఁచుచు, ఎంతనడిచినను దూరము తెఱుగకున్నది. నాశరీరపటుత్వము నన్ను విడిచినను భర్తృసందర్శనాభిలాషమాత్రము విడువక నా దేహములో ప్రాణములను నిలిపి నాకు ధైర్యమును గఱపి ప్రయాణమునకుఁ బురికొల్పుచున్నది. ఓ హా! నాపాణివల్లభా! విజయసారా! నీవుకఠినహృదయుఁడనయి నా కెంతదోహమును దలఁచినావు ! "

ఈప్రకారముగా నామె తనలో తానుతలఁచుకొనుచున్నసమయములో తమపెంపుడుతండ్రితోఁగూడ వేఁటకుబోయియుండినఆమెసోదరులిద్దఱును వేఁటనుండి యింటికివచ్చిరి. వారిలోనొకనికి బలవర్ధనుఁడనియు రెండవవానికి గుణవర్ధనుఁడనియు వంశవర్ధనుఁడు నామములు పెట్టెను గాని వారినిజమయిన నామధేయములు పెద్దవానికివీరసేనుఁడనియుచిన్నవానికి విక్రమసేనుఁ డనియు చిన్నతనములో తండ్రి యుంచెను. కాని యీబాలురుమాత్రము తమనిజమయిన పేరులేవో తమతండ్రియెవ్వరో యెఱుఁగక వంశవర్ధనునే తండ్రినిగా భావించుకొనుచుండిరి. వంశవర్ధ

నున కు ముందుగా గుహాలోఁ బ్రవేశించి కళావతినిజూచి ఆచిన్నవాండ్రను లోపలికి రాకుండనిలిపి "అన్నలారా! మీరులోపలికి రాకుఁడు. ఏదో వనదేవత మన యాహారమును తినుచున్నది' అనెను. రాజపుత్రులిద్దఱు నొక్కసారిగా "లోపల నేమున్నది?" అనియడిగిరి. వంశవర్ధనుఁడు "గుహాలోపల నెవ్వఁడో యొక దివ్యపురుషుఁడో సిద్ధపురుషుఁడో కూరుచుండియున్నాఁడు" అనిచెప్పెను. పురుష వేషమును ధరించియున్న కళావతి నిజముగా నతనిదృష్టికంతచక్కఁగానే కానఁబడెను. వారికంఠ ధ్వనులువిని యామెగుహాలోనుండి లేచి వెలుపలికివచ్చి వారినిజూచి "ఓ సహోదరులారా! నాకేమియు హానిచేయకుఁడు. నేను మీగుహాలో బ్రవేశింపక ముందు మీవద్ద ధనమిచ్చికొనిగాని వేఁడుకొనిగాని యాహారము పుచ్చుకోవలెనని యుద్దేశించియుంటిని. కాని క్షుద్బాధనన్ను మీరువచ్చువఱకును తాళియుండకుండఁ జేసినది. క్షమింపుఁడు. నేనునట్టింట ధనము క్రుమ్మరించిపోయినను ముట్టుకొనువాఁడనుగాను. ఇదిగో నేను తిన్నయాహారము నిమిత్తమయి మీకొకరూప్యము నిచ్చుచున్నాను. ఈ సమయమున మీరిక్కడకు రాకయుండినను నేనుభోజనముయినతరువాత మీ నిమిత్తమయి యీరూప్యమును లోపలవిడిచి యీయన్నదాతలను రక్షించుటకయి యీశ్వరుని ప్రార్థించియేయావలపోయియుందును."అని రూప్యమును వారిచేతిలోఁ బెట్టెను. వారుదానినిపుచ్చుకొననొల్లక మరల నిచ్చివేసిరి. అదిచూచి స్త్రీస్వభావముచేత పిఱికిదైన కళావతి వారివంకఁ దిరిగి "సోదరులారా! నామీఁదమీకుకోపమువచ్చినట్లున్నది. నేను జేసిన యపరాధము నిమిత్తమయి మీరు నన్నిప్పుడు చంపఁదలఁచుకొన్నను నేనీ నేరమును జేయకుండినయెడల నేనప్పుడే చచ్చియుందును."

వంశ — నీపేరేమి? నీవెక్కడకుపోవుచున్నావు?

కళావతి — నాపేరుసౌజన్యనిధి. మాళవ దేశమునందునాకొకయాప్త బంధుఁడున్నాఁడు. అతనినిజూచునిమిత్తమయిబయలుదేరిపోవుచుదారిలో నాఁకటిచేత నకఁడనై యీయపరాధమునకులోఁబడవలసినవాఁడనయినాను.

వంశ—ఓసౌజన్యనిధీ! మేము వంపిచుచున్న యరణ్యములనుబట్టి మేము మూర్ఖులమయిన కొండవాండ్రమనియు మాహృదయములు క్రూరములయినవనియు తలఁపఁబోకుము. నీవిక్కడకు మంచివేళకు వచ్చితివి. ఇప్పుడు సాయంకాల మగుచున్నది. ఈరాత్రినీవు మాతోఁ గూడ నుండి మావలన నతిథిసత్కారమునుబొంది మేము ప్రీతిపూర్వకముగాఁ బెట్టెడు భోజనమునంగీకరించిసుఖనిద్రచేసి తెల్లవారినతరువాతఁబొమ్ము—ఓబాలకులారా! మీరీయతిథి నాదరింపుఁడు.

అప్పుడామె సహోదరులయిన యాయిద్దఱు చిన్నవాండ్రును వినయపూర్వకములయినమంచిమాటలుచెప్పుచు ఇఁకముందామెనుతమ జ్యేష్ఠసోదరునిగా భావించుకొనెదమని పలుకుచుఁ, చేయిపట్టుకొని కళావతిని గుహలోనికిఁ దీసికొనిపోయి కూరుచుండఁబెట్టిరి. వారామెనట్లు కూరుచుండఁబెట్టి తాము వేఁటాడి తెచ్చిన లేడిమాంసమును ఫలములను, తేనెను, ఆమెముందుఁబెట్టిరి. కొంతసేపు సుఖసల్లాపము జరిగినమీఁదట ఆచిన్నవాండ్రుతాము తెచ్చినమాంసమునుపాకముచేయుటకయి లేవఁగా కళావతి తానును వారికి సహాయురాలయి యద్భుతముగా పాకముచేసి పాకశాస్త్రమునందుఁ దనకుఁగల నిపుణత్వమునంతను గనఁబఱిచెను. సాధారణముగా గొప్పరాజుల కడుపునఁబుట్టిన బిడ్డలు పాకశాస్త్రము నెఱిఁగి వంటచేయుటయందు సమర్థురాండ్రుగా నుండకపోయినను, కళావతి మాత్రము తక్కినవిద్యలతోడిపాటుగా పాకశాస్త్రమును గూడ నభ్యసించి నానావిధముల పాకములు చేయుటకు నేర్చుకొనెను. ఆమె వంటచేయుచు మనోహరముగా పాటపాడుచున్నప్పు డాచిన్నవాండ్రు పాటవిని "ఇతఁడు భూమికి దిగివచ్చిన నారదుఁడో తుంబురుఁడో" యని యాశ్చర్యపడఁజొచ్చిరి ఆమెనవ్వు మొగమునుజూచునప్పుడువారిలోవారు "ఇతఁడెంతనవ్వుచుమాటాడుచున్నను ముఖచర్యనుబట్టి చూడఁగానీతని మనస్సులో నేదో దీర్ఘవిచార మున్నట్లు తోఁచుచున్నది" అనుకొనిరి.

ఆమెయట్లున్న సుగుణగౌరవముచేతనో పయికిఁ దెలియకపోయి

నను లోపల నున్న బంధుత్వసంబంధముచేతనో ప్రథమదర్శన క్షణము మొదలుకొని యాసోదరులకామెయందు మేరమీఱినయనురాగము కలిగెను. ఆమెకు వారియెడఁ గలిగినప్రేమకును పరిమితిలేదు. ఆమెమనసంతయు ప్రాణవల్లభుఁడయిన విజయసారుని మీఁదికే పోకయుండినపక్షమున, వారిలోఁగలిగిన యన్యోన్యమైత్రికిని వాత్సల్యమునకును కళావతి తనజీవితశేషమునంతను వారితోఁగలిసి యీగుహయందే గడపుటకు సంతోషపూర్వకముగా నభిలషించియుండును. తగినంతవిశ్రాంతినిపొంది బడలికతీఱి ప్రయాణముచేయ శక్తురాలగువఱకును వారియొద్దనే యుండుటకయి యామె వారిప్రార్థనమీఁద నంగీకరించెను రాత్రిభోజనముచేసి సుఖనిద్రపొందినతరువాత తెల్లవాఱిలేచియన్నదమ్ములు వేటకు పోఁబోవునప్పుడు వారామెనుగూడఁ బిలిచినను, దేహ మస్వస్థముగా నున్నందుననామెవారివెంటపోలేకపోయెను. అడవిలోనడిచినయాయాసమును పెనిమిటి తన్ననాదరణచేసినందువలనఁ గలిగిన దుఃఖమును జేరి యామెయస్వస్థతకు కారణమయ్యెను. అంతట వారామెయొద్ద సెలవు పుచ్చుకొని, తోవపొడుగునను కళావతియొక్క రూపమునుగుణములను ప్రశంసించుచు వేఁటనిమిత్తముపోయిరి.

వారు వెళ్ళినకొంతసేపటికిమిత్రదాసుఁడిచ్చిన యౌషధముమాట స్మరణకు వచ్చి, కళావతి యాయౌషధమును వేసికొని క్షణకాలములో శవమువలె పడిపోయెను. ఆదినమున వెంటనే కొన్నిమృగములు పడినందున వానినితీసికొని వంశవర్ధనుఁడును బలవర్ధనుఁడును గుణవర్ధనుడును మరలి శీఘ్రముగా నేవచ్చి యిల్లుచేరిరి. వారిలోబలవర్ధనుఁడు ముందుగా గుహలోనికిఁబోయి చూచి, ఆమెయలసినిద్రించుచున్నదనియెంచి, వడిగా నడిచినయెడలనిద్రాభంగముకలుగునని మెల్లమెల్లగానడుగులిడుచువచ్చి తమ్మునితోఁ జెప్పెను. అతఁడును చప్పుడుకాకుండ నడచిపోయి చూచి యామె శ్వాసమువిడుచుచున్న జాడగానక సందేహపడి అన్నగారిని తండ్రిని లోపలికిఁబిలిచెను. వారందఱునుపోయిపరీక్షించిచూచియామె

మృతినొందెనని నిశ్చయముచేసికొనిరి. అప్పుడాసోదరులిద్దఱును తామా మెతో నొక్కనాఁటిమైత్రినే గలవారయినను, ఆబాల్యస్నేహముగల వారివలె నామెనిమిత్తము విలపింపమొదలుపెట్టిరి.

అప్పుడు వంశవర్ధనుఁడు వారినూఱడించి కొంతవఱకు దుఃఖశాంతి చేసి శీఘ్రముగా శవమునిల్లు వెడలించు ప్రయత్నము చేయవలెనని చెప్పెను. అప్పుడేడుపుచాలించి వారుముగ్గురును శవమును మోచుకొనిపోయి, ఒక శమీకవృక్షముసీడనుపచ్చికమీఁద మెల్లఁగా శవమునుదింపి,పయినిపుష్ప ములు పత్రములు మొదలయినవికప్పి, ఆమెకాత్మరక్షణము కలిగింపవలె నని యీశ్వరుని ప్రార్థించి, చింతాక్రాంతులయి యాప్తబంధువును పోఁగొట్టుకొన్నట్టు విలపించుచు నింటికివచ్చిరి.

వారు వెళ్ళిపోయిన కొంచెముసేపటికామత్తుమందుయొక్క పటిమ తగ్గిపోయి తెలివివచ్చి, కళావతి తనమీఁదఁ గప్పఁబడియున్న యాకులను పువ్వులను విదలించుకొని, మెల్లఁగా లేచి కూరుచుండి యది స్వప్నావస్థ యనిభ్రాంతినొంది,తనలో తానిట్లుతలపోయ మొదలుపెట్టెను.“అయ్యో! ఇంతవఱకును నేనొకగుహలో నున్నట్టును, అక్కడ దేవతలను బోలిన యిద్దఱుచిన్నవాండ్రతోఁ గలిసివంటచేసినట్టును, తలఁచియుంటిని. ఇంతలో నేనిక్కడ కెట్లువచ్చితిని? ఈపువ్వులు మొదలయినవి నామీఁది కెట్లువచ్చినవి ! ఇదియేమిభ్రాంతి !” అని యాలోచించి, మరల గుహ వద్దకు పోవుటకు మార్గమునుగాని, గుహలోనున్నవారియొక్క జాడను గాని, ఎంతమాత్రమును దెలిసికోలేక యదియంతయు పగటికలయయి యుండుననిని నిశ్చయించుకొనెను. ఇట్లుకొంతసేపక్కడ దిగ్భ్రమనొంది యుండి,ఆమెయాలోచనయంతయుతనపురుషవేషముతోఁబోయిభర్తను జూడవలెనని యుండుటచేత దారియేలాగుననైన కనుఁగొని సోమనాథ పురమునకుఁ బోవలెనని ప్రయాణమయి లేచి మెల్లఁగా నడవసాగెను.

ఈలోపల నాకస్మికముగా నెవ్వరు ననుకోని వింతసంగతియొకటి సంభవించెను. కొంతకాలమునుండి రాజవాహనునకును మాళవదేశపు

రాజయిన విక్రమసింహునకును పొలిమేరనుగూర్చి వివాద మున్నందున మాళవరాజేశ్వరికిని దెలియకుండఁ దనప్రధానసేనానాయకుని సేనలతో ఘూర్జర దేశముమీఁదికి యుద్ధయాత్రకుఁ బంపెను. అట్లు దండెత్తివచ్చిన మాళవరాజుసేన యాసమయమునందు కళావతితిరుగుచున్న యరణ్యములోనే విడిసియుండెను. అప్పటికా సేనతోఁగూడ విజయసారుఁడును వచ్చియుండెను. అతఁడు మాళవసైన్యముతోఁ గలిసివచ్చినను, ఘూర్జర సేనతోఁగూడి తన్ను దేశమునుండి వెడలఁగొట్టిన రాజుపక్షమున నిలిచి స్వదేశరక్షణార్థమయి పోరాడవలెనన్న దేశాభిమానముతోనే యిచ్చటికి వచ్చెనుగాని శత్రువులతోఁగలిసితనరాజుతోయుద్ధము చేయవలెనన్న యూహతోరాలేదు. విజయసారుడిప్పటికినికళావతితనయెడల ద్రోహము తలఁచెననియే నమ్మియుండెను. మిత్రదాసుఁడు తనయాజ్ఞను చెల్లించి నట్లును కళావతి మృతినొందినట్లును ఉత్తరము వ్రాసినందున తానంత ప్రేమతోఁ జూచుచుండిన ప్రియురాలు మరణమునొందుటయు తన్మరణమునకు తానేకారకుఁడగుటయు మనస్సునకు మిక్కిలిభారముగాఁదోఁచి విజయసారునకు ప్రాణము దుర్భరముగానుండెను. అందుచేత నతఁడు ప్రాణమునందాశలేక యుద్ధమునందు చంపఁబడికాని స్వదేశమునకు మరల వచ్చినందునకయి రాజుచేతవధింపఁబడి కాని దేహము విడువవలెనన్న నిశ్చయముతోనే యీదేశమునకువచ్చెను. సోమనాథపురమునకు పోకమునుపే కళావతి దారిలో మాళవసేనానాయకులలో నొకనిచేతఁ జిక్కి, అతనిచేతఁ దమప్రధానసేనానాయకుఁ డయిన దృఢసేనునకు కానుక చేయఁబడెను. దృఢసేనుఁడును పురుషరూపధారిణియై యున్న యాకళావతియొక్క యాకారమును వర్తనమునుమిక్కిలిహృద్యములుగా నున్నందున, సౌజన్యనిధియన్న పేరుతోనున్నయామెను తనవద్ద ముఖ్య పరిచారకునిగా నుంచుకొని మిక్కిలియాదరముతోఁ జూచుచుండెను.

మాళవరాజుయొక్క సేన తనరాజధానిమీఁదికి వచ్చుచున్న దన్న వార్తవిని రాజవాహనుఁడు సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగా సేనాసన్నా

హము చేసికొని ప్రయాణభేరి వేయించి యుద్ధసన్నద్ధుఁడయి యాసేన నెదుర్కొనుటకు బయలు దేరెను. ఇట్లుబయలువెడలిన రెండుసేనలును వచ్చి యాయరణ్యములోనే యొండొంటిని గలిసికొనెను. అప్పుడు బల వర్ధనుఁడును గుణవర్ధనుఁడునువచ్చి శత్రుసేనలతోయుద్ధము చేయుటకయి తమరాజుయొక్క సేనలోఁ జేరిరి. యావనమధ్యస్థులయియున్న యా చిన్నవాండ్రిద్దఱునుతమతండ్రిపక్షమునయుద్ధము చేయఁబోవుచున్నామని లేశమయిన నెఱుఁగనివారయినను యుద్ధరంగమునందుతమధైర్యశౌర్య ములను గనఁబఱుపవలెనని యతికుతూహలము గలవారయి యుండిరి. వారితోడఁగూడ వృద్ధుఁడైన వంశవర్ధనుఁడునుబోయి రాజుసేనతోఁ గలి సెను. అతఁడు రాజునకు కొడుకులతోడి వియోగమును గలిగించి తాను దుఃఖము కలుగఁజేసినందునకయి చిరకాలమునుండి మనస్సులో పశ్చా త్తాపపడుచుండి తాను వయఃకాలములో మహాశూరుఁడయి యున్నం దున రాజునకీయుద్ధరంగమున సహాయుఁడయి యుపకారముచేసి తాను జేసిన యపకారమునకు ప్రతికారము చేయవలెనన్న పరిశుద్ధ చింతతో సంతోషపూర్వకముగా రాజవాహనునియొక్క దండుతోఁ జేరెను అప్పు డుభయసైన్యములకును ఘోరయుద్ధమారంభమయ్యెను. ఆయుద్ధము నందు విజయసారునియొక్కయు వంశవర్ధనునియొక్కయు బలవర్ధన గుణ వర్ధనులయొక్కయు నిరుపమానమైన యసహాయశూరత్వమువలనఁ గాని, లేకపోయినయెడల ఘూర్జరులకే యపజయమ్ముగలిగి రణరంగమునందు రాజవాహనుఁడు నిహతుఁడయియుండును. ఆనలుగురుమహాశూరులును వీరత్వము రూపముదాల్చినట్లుడసి పోరాడిరాజునకడ్డపడియతని ప్రాణము లను కాపాడి, శత్రువీరులను పాఱఁదోలి ఘూర్జరులకు విజయముకలుగు నట్లుచేసిరి. యుద్ధమునందు సహితము తానుకోరినమరణము దొరక నందున విజయసారుఁడు యుద్ధము ముగిసిన తరువాత రాజవాహనుని యుద్యోగస్థులలోనొకనిచేతిలోఁబడి, దేశము విడలనడఁచినతరువాతమరల వచ్చిన యపరాధమునకయి విధించెడు మరణశిక్షను పొందుటకిష్టపడి

సంసిద్ధుఁడనయియున్నానని చెప్పెను. పురుషవేషముతోనున్న కళావతియు ఆమె యజమానుఁడయిన దృఢసేనుఁడును, మాళవరాజుసేనలో నొక దళవాయిగానున్న యామెయొక్క పూర్వశత్రువైన కుటిలాస్యుఁడును, సైనికులచేత పట్టుకోఁబడి కారాబద్ధులుగాఁ జేయఁబడుటకై రాజయిన రాజవాహనుని యొద్దకు తీసికొనిరాఁబడిరి. ఈయుద్ధగృహీతులు రాజ సమ్ముఖముననున్నప్పుడే మరణదండనము విధింపఁబడుటకై విజయసారుఁడు రాజువద్దకుఁ గొనిరాఁబడెను. వింతయైన యీసమయమునందే తమ పరాక్రమమునలన రాజునకుఁ జేసిన మహోపకారమునకర్హమైనబహు మానమును పొందునిమిత్తమయి బలవర్ధన గుణవర్ధనులతోఁగూడ వంశ వర్ధనుఁ డక్కడకు రావింపఁబడెను. మిత్రదాసుఁడు రాజుపరిచారకులలో నొకఁడైనందున, ఆసమయమునందతఁడుగూడ రాజసన్నిధానమునందే యుండెను. కాఁబట్టి యిప్పుడువిజయసారుఁడును, కళావతియు, ఆమె నూతన యజమానుఁడయిన దృఢసేనుఁడును, మిత్రకార్య తత్పరుఁడైన మిత్రదాసుఁడును, మిత్రద్రోహియైన కుటిలాస్యుఁడును, రాజుయొక్క పుత్రులయిన బలవర్ధన గుణవర్ధనులును, వారిని దొంగిలికొనిపోయినవంశ వర్ధనుఁడును అందఱును రాజసముఖమునసే వేఱువేఱు కోరికలతోను భయములతోనునిలిచియుండిరి.

ఇట్లందఱును గుండెలు తటతటకొట్టుకొన నిశ్శబ్దముగా నిలిచి యుండఁగా వారిలో మాళవసేనాధిపతియైన దృఢసేనుఁడు నోరువిప్పి మాటాడుటకు మొదటివాఁడయ్యెను. కాపువేషము వేసికొనియున్నను, విజయసారునిఁజూచి కళావతి యానవాలుపట్టెనుకాని పురుషవేషముతో నున్న యామెనుమాత్రమతఁడు గుఱుతుపట్టలేకపోయెను. ఆమె కుటిలా స్యుని గుఱుతుపట్టి తనయుంగరమాతని చేతివ్రేలినుండుట కనిపెట్టినను తనకష్టములకెల్లనతఁడే మూలమన్నమాటమాత్ర మెఱుఁగదు. ఆమెకు పురుషవేషము వేసినవాఁడు తానేగనుక, మిత్రదాసుఁడు కళావతి నాన వాలుపట్టితనలో,,ఇదిగో నాయజమానురాలినిప్పుడుచూడఁగలిగినందుకు

సంతోషమగుచున్నది. ఆమెసజీవురాలయియున్నదిగనుక, ఇఁక నేనామె విషయమై ప్రస్తావముచేయక యేమిజరుగునో చూచుచుండెదను." అని తలపోయుచుండెను. వంశవర్ధనుఁడుకూడ నామెను గుఱుతుపట్టి గుణవర్ధనునివంకఁజూచి మెల్లగా "ఈచిన్నవాఁడు చచ్చినవాఁడు మరల బ్రతికి వచ్చినాఁడా యేమి?" అనిచెవిలోగుసగుసలాడెను. గుణవర్ధనుఁడామెవంక నిదానించిచూచి "ఈచిన్నవానికిని మనగుహలో మృతుఁడయిన సౌజన్యనిధికిని భేదము నాకనులకేమియుఁగానఁబడదు." అనెను. అప్పుడు బలవర్ధనుఁడామెను పరీక్షతోఁజూచి "ఆచచ్చినచిన్నవాఁడే బ్రతికినాఁడా?" అని, మఱియేమో పలుకఁబోవుచుండఁగా వంశవర్ధనుఁడు ఊరకొమ్ము. అతఁడే యితఁడయి యున్నపక్షమున మనలను తప్పక పలుకరించి యుండును" అనెను. "అతఁడుచచ్చుట మనము ప్రత్యక్షముగాఁ జూడలేదా?" అని బలవర్ధనుఁడు మరలఁజెప్పుచుండఁగా వంశవర్ధనుఁడువారించి "నిమిష మోపిక పెట్టుము. సర్వమును స్పష్టమగును" అనెను. విజయసారుఁడు తాను రణరంగమున రాజుప్రాణమును రక్షించినవార్తను వెల్లడి చేసినపక్షమున రాజుతన్ను క్షమించునేమోయన్న భయముచేత నోరు మెదల్పక, తన మరణదండమును రాజుముఖమునుండి వినుటకయి సంతోషపూర్వకముగా వేచియుండెనుకళావతినితనభృత్యునిగాఁ జేకొనియున్నదృఢసేనుఁడే మొదటమాటాడినవాఁడని వెనుక నేచెప్పియున్నాము గదా! అతఁడు ధైర్యమునం దెంతప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడో సౌజన్యమునందుఁగూడ నంతసుప్రసిద్ధుఁడే. అతఁడప్పుడు రాజువంకఁదిరిగి "ఓ మహారాజా! నీవు నీచేతఁజిక్కిన శత్రువులనందఱిని సంహరింతువుగాని ధర్మమును స్వీకరించి విడిచిపెట్టవని వినియున్నాను. నేను శత్రుపక్షమువాఁడనగు మాళవదేశస్థుఁడను; మాళవదేశస్థులకు సహజమైయున్న ధైర్యముతోనే నేనిప్పుడు నాప్రాణములు విడనాడెదను. కాని నేనొక్కకోరికవిషయమయి యిప్పుడునిన్ను ప్రార్థింపవలసియున్నది" అని కళావతిని ముందుకు

రాజునెదురకుఁద్రోచి "ఈచిన్నవాఁడుమీఘూర్జరదేశముననే పుట్టి పెరిఁగినవాఁడు. ఇతఁడు నాసేవకుఁడు. యజమానులవద్ద కొలువు కుదిరిన సేవకులలో నిట్టువంటి సదయహృదయుఁడును, విధేయత గలవాఁడును, ఎల్లప్పుడు చులుకుగానుండువాఁడును, సత్యసంధుఁడును, ఉపచారపరుఁడును, మఱియొకఁడుండియుండఁడు. మాళవదేశస్థునియొద్ద సేవకుఁడుగానుండుటతప్ప, మీ దేశమునకుఁగాని మీకుఁగాని యితఁడేయపరాధమును జేసియుండఁడు. కాఁబట్టి యితనిప్రాణ సంరక్షణార్థమయి నావలన వలసినంతధనమునుగొని, మఱియెవ్వరిని రక్షింపకపోయినను నిరపరాధియైన యీతనిని మాత్రము రక్షింపుము" అని వేఁడుకొనెను.

అప్పుడు రాజు తనకొమార్తెయైన కళావతియొక్క మొగము వంక తేఱిపాఱఁజూచియు మాఱువేసములోనున్న యామె నప్పు డాన వాలు పట్టలేకపోయినను, లోపలినుండి సహజమయిన ప్రేమ యొకటి పుట్టుకొనిరాఁగా దృఢసేనునితో "ఈతనిని నే నెప్పుడో తప్పక చూచి యున్నాను. ఇతనిమొగము నాకు మిక్కిలి పరిచితమయినదిగాఁ గానఁబడుచున్నది. ఎందుచేతనో చెప్పలేకపోయినను నాకీచిన్నవానిమీఁదనపరిమిత దయారసము పుట్టుచున్నది" అని కళావతివంకఁ దిరిగి "ఓచిన్నవాఁడా! నీకు ప్రాణదానము చేయుచున్నాను. దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవయి బ్రతుకుము. నీవునన్ను మఱియొకవరముకోరుము. యుద్ధగృహీతుఁడయి యున్న యీయుత్తమశాత్రవునిబ్రతుకు వేఁడినను తప్పక యిచ్చెదను" అని చెప్పెను. "ఈయనుగ్రహమునకు దేవరవారియెడల మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడనయి యున్నాను" అని కళావతి రాజున కుత్తరము చెప్పెను.

అప్పుడందఱును సౌజన్యనిధియేమి వేఁడునోవినవలెననియుత్సాతురులయియుండిరి. దృఢసేనుఁడామెనుజూచి "ఓసౌజన్యనిధీ! నీవు వేఁడఁబోవునదియేదో నేనెఱుఁగుదునుగాని నీవు నాప్రాణమును వేఁడనక్కఱలేదు" అనెను. "ఓదృఢసేనా! నేనునీప్రాణదానమునిప్పుడు వేఁడఁదలఁచు

కో లేదు. నేనడుగఁదలఁచుకొన్నది మఱియొక కార్యమున్నది" అని కళావతి చెప్పెను. ఇట్లు చెప్పుట పయికికృతఘ్నతగాఁ గానఁబడినందునదృథసేనుఁ డాశ్చర్యపడుచుండెను. ఇంతలో కళావతికుటిలాస్యునిమీఁదదృష్టిపఱపి, అతఁడు తనవ్రేలిని పెట్టుకొనియున్న యీయుంగరమాతని కెట్లువచ్చి నదో చెప్పింపుఁడని రాజును కోరెను. రాజామె కావరమునిచ్చి, కుటిలాస్యుని వంకఁ జూచి 'నీవ్రేలినున్న యీరత్నఖచితమయిన యుంగరము నీ కెట్లు వచ్చినదో నిజము చెప్పక పోయినయెడల పట్టుకాఱులు పట్టించి బాధించెద'మని బెదరించెను. అందుమీఁదనతఁడుతానువిజయసారునితో పందెము వేసినవిధమును, తరువాత తాను మోసముచేసి యాతని నమ్మించిన క్రమమును, ఈవఱకుఁ జెప్పినట్లుగా మొదటినుండి కడపటికును పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పి, తన దుష్టత్వమునంతను ఒప్పుకొనెను. అప్పుడు తనభార్య నిర్దోషురా లనివినుటవలన విజయసారునికిఁ గలిగిన మోదఖేదముల పరిమాణ మింతంత యని చెప్పసాధ్యము కాదు. విజయసారుఁడు వెంటనే ముందుకువచ్చి వికారముగానఱచుచు, క్రూరుఁడయి కళావతిని జంపుమని తాను మిత్రదాసునకిచ్చిన యాజ్ఞను రాజుముందరనొప్పుకొని 'ఓకళావతీ! నాప్రియురాలా! నాప్రాణేశ్వరీ! నాభాగ్యదేవతా!' అని యేడ్వ మొదలుపెట్టెను. తనప్రియభర్తతననిమిత్తమయి యిట్లువిలపించుచుండఁగా చూచిసహింపలేక, కళావతితనపురుషవేషమును దీసి వేసి నిజరూపమును గనఁబఱిచెను. దయావిహీనుఁడయి తానుద్రోహముతలఁచిన ప్రియభార్యయొక్క సందర్శనమువలన మనస్సులోనున్న వ్యథయంతయుఁ బోయి విజయసారున కపారమయిన యానందము కలిగెను. పోయినదనుకొనుచున్న తనకూఁతురు వింతగా మరలలభించి కన్నులపండువు చేయుచుండుటవలన రాజవాహనునకుఁ గలిగిన యద్భుత ప్రమోదములును మేరమీఱినవిగా నుండెను. అప్పుడు రాజు సంతోషమును పట్టఁజాలక కొమార్తెను జేరఁదీసి కౌఁగిలించుకొని, విజయసారునకభయదానము చేసి

యాతనినల్లునిగా నంగీకరించెను. వంశవర్ధనుఁడుకూడ తాను చేసిన నేరము నొప్పుకొనుట కిదే మంచిసమయమనియెంచి, ఆసంతోషసమయమునందే బలవర్ధనగుణవర్ధనులను రాజుసన్నిధిని పెట్టి, వా రాతనికొమాళ్ళయినవీర సేన విక్రమసేను లనియు, వారిని చిన్నతనమునందు తానే యపహరించి కొండగుహాలోనుంచి పెంచితిననియు, సర్వమును రాజునకునివేదించెను. అటువంటి సంతోషసమయమునం దపరాధినైనను దండించుట కెవ్వరికి బుద్ధిపుట్టును? తప్పిపోయినదనుకొన్న కూఁతురు మరల నేత్రోత్సవముగా కంటఁబడెను; చిన్ననాఁడే మృతులయిరనుకొన్న కొడుకులు బ్రతికివచ్చి మహాయోధులయి తననిమిత్తము ధైర్యముతో పోరాడి తన ప్రాణ రక్షకు లయిరి. రాజున కింతకంటె సంతోషము మఱియేమిఁకావలెను?

అప్పుడు కళావతి తనకుయజమానుఁడుగా నుండిన మాళవసేనా నాయకుఁడైన దృఢసేనున కుపకారము చేయుట కవకాశము కలదయి యాతనిప్రాణమును రక్షింపవలసినదని తండ్రిని ప్రార్థింపఁగా, రా జతని కభయప్రదానము చేసి కొమార్తెకోరికను చెల్లించెను. అంతట దృఢ సేనుని మధ్యవర్తిత్వముచేత మాళవరాజునకును రాజవాహనునకును సంధిగలిసి, ఉభయరాజులకును యావజ్జీవమును మైత్రి సంభవించెను.

కుత్సితురా లయిన మంజుభాషిణి మాత్రము తనకుతంత్రములు సాగనందునను, తనమేనల్లుఁడయిన చంద్రవర్మ యుద్ధములో చచ్చినం దునను, బెంగపెట్టుకొని క్రమక్రమముగా కృశించి పరలోకగతురా లయ్యెను. తక్కినవా రందఱును పరమానందభరితులయి చిరసౌఖ్యము ననుభవింపుచుండిరి.

సంపూర్ణము.

గయ్యాళిని సాదుచేయుట.

ఈకథయందువచ్చు పాత్రములు.

కాంచనవర్మ—కాంచీపుర నివాసుఁడగు నొకక్షత్రియుఁడు.

రుద్రమూర్తి—కాంచనవర్మ పెద్దయల్లుఁడు; గౌరీదేవిభర్త.

దృఢసేనుఁడు—కాంచనవర్మ రెండవయల్లుఁడు, పద్మావతిభర్త.

చిత్రసేనుఁడు—దృఢసేనుని తండ్రి.

సత్యవర్ధనుఁడు—దృఢసేనుని మిత్రుఁడు.

గౌరీదేవి—కాంచనవర్మ జ్యేష్ఠపుత్రి; రుద్రమూర్తిభార్య.

పద్మావతి—కాంచనవర్మ ద్వితీయపుత్రి; దృఢసేనుని భార్య.

గయ్యాళిని సాదుచేయుట.

చోళమండలమునకు రాజధానియైనకాంచీనగరమునందుకాంచనవర్మయను పేరుగల మహాధనికుఁడయిన క్షత్రియుఁడొకఁడు గలఁడు. అతనిపెద్దకూఁతురు గౌరీదేవి; ఆమెమిక్కిలి కోపస్వభావము కలదియు తిట్టుఁబోతును నయినందున కాంచీపురమునందలివారందఱును ఆమెకు గయ్యాళిగౌరీదేవియని పేరుపెట్టిరి. ఆమెను వివాహమాడుకయి రాజపుత్రు లనేకులు కాంచీపురమునకు వచ్చియు, పురజనులవలన నామె గయ్యాళితనమును విని యామెను చేపట్టసాహసింపక తామువచ్చిన దారినే మరల తమతమపురములకుఁబోవుచువచ్చిరి అందుచేత నామెను వివాహమాడునంతక్షాత్రము గలపురుషుఁడు ప్రపంచములో దొరకునా యని యెల్లవారును సంశయపడుచుండిరి. అయినను కాంచనవర్మ మాత్రము తనపెద్దకొమార్తె పెండ్లి చేయనిదే రెండవకొమార్తె పెండ్లి చేయనని నియమము చేసికొని, పద్మావతియొక్కగుణసంపదనువిని యామెను పాణిగ్రహణము చేసికొనుటకయి యెటువంటి గొప్పయింటి రాచకొమాళ్ళు వచ్చినను వారికెవ్వరికిని కూఁతునియ్యక నిరాకరించుచుండెను. అందుచేత బంధువులందఱును పెద్దకొమార్తె నిమిత్తమయి చిన్నకొమార్తెను చెడఁగొట్టుచున్నాఁడనియాతనినిందింపమొదలుపెట్టిరి.

ఇట్లు కొంతకాలము జరగినపిమ్మట వివాహము నిమిత్తమయి రుద్రమూర్తియను రాజకుమారుఁడు కాంచీపురమునకువచ్చి, అక్కడ గౌరీదేవియొక్క గుణమహిమను పౌరులవలన పూర్ణముగావినియు నెంతమాత్రమును వెనుకతీయక యామెసౌందర్యమును ధనమునుఆశించియామెను వివాహమయి శాంతాత్మురాలును పరమసాధ్వియునయిన భార్య

నుగా దిద్దుకొనుటకయి నిశ్చయించుకొనెను. అటువంటి యసాధ్య మయినపనిని నిర్వహింపఁబూనుటకు సమర్థుఁడాతనితో సమానుఁడుమఱి యొకఁడుండఁడు; అతఁడుమిక్కిలి ధైర్యస్థైర్యములు గలవాఁడు; అనన్య సామాన్యమయిన బుద్ధికౌశలమును వాక్చాతుర్యమును గలవాఁడు; నిజ ముగా మనస్సులో నణుమాత్రమును కోపములేనప్పుడు పయికికొండంత కోపమున్నట్లభినయించుటకును మనస్సంతయు క్రోధమయమయియున్న ప్పుడు పయికి పరమశాంతభావమును గనఁబఱుచుటకును లోకములో నాతనిని మించినవాఁడు మఱియొకఁడుండఁడు. అతఁడు సహజముగా తన్నుఁగూర్చి యితరులెంద ఱేమనుకొన్నను తన కేమికష్టములు వచ్చినను లక్ష్యపెట్టని స్వభావముగలవాఁడు. అతఁడు గౌరీదేవిని వివాహమాడిన తరువాత తానామెను వశపఱుచుకొని సాదుచేయుటకంత వేఱు మార్గములేదని కనిపెట్టి యాకారవికారములచేతను చేష్టలచేతను మా టలచేతను దుర్వాసునిమించిన యతికోపశీలునివలె నటింపఁ గొనెను.

రుద్రమూర్తి మొట్టమొదట కాంచనవర్మయొద్దకుపోయితనకుల గోత్రనామములు తెలుపుకొని, ఆతనితో "నీకొమార్తెయైన గౌరీదేవి యొక్క శాంతస్వభావమును వినయవిధేయతలనువిని యామెను వరించు తలంపుతో మధురాపురమునుండి వచ్చితి" ననిచెప్పెను. కాంచనవర్మ యాతనితండ్రి నెఱిఁగినవాఁడుగాన సత్కులప్రసూతుఁడయిన యుత్తమ క్షత్రియుఁడు తన కల్లుఁడు కాఁ గోరినందునకును తనకొమార్తెకుమంచి సంబంధము వచ్చినందునకును మిక్కిలిసంతోషించినవాఁడయినను ఆమె స్వభావమును తెలుపక దాఁచుటయుచితముకాదనిభావించి రుద్రమూర్తి వంకఁదిరిగి "నాకొమార్తెగుణములు నీవు విన్నవానికంటె విరుద్ధము లయిన" వని చెప్పనారంభించెను. ఇట్లు చెప్పుచుండఁగానే లోపలినుండి సంగీతాచార్యుఁడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి "అయ్యా! సంగీతము చెప్పు చున్నప్పుడు తోడిరాగములో స్వరము తప్పినదని చూపినతప్పిదమునకయి నీ

కామూర్తి వీణాదండముతో నానెత్తిమీఁదకొట్టినది" అని మొఱపెట్టు కొనెను. ఆమాటలు విన్నమీఁదట రుద్రమూర్తిముఖమునందు మఱింత వికాసమును గనఁబఱిచి, 'ఈమాటలు విన్నతరువాత నాకామెమీఁద ప్రేమ మఱింతయధికమగుచున్నది. ఆమె శరీరములోపిఱికికండ లేనిమహా క్షాత్రముగల రాచకూఁతురయినందునకు నాకపరిమితానందము కలుగు చున్నది. ఆమెనామనసువచ్చిన జాణ' అని యామెనుమెచ్చిపొగడుచు, ఆమెతో నొక్కసారి సమావేశము కలుగఁజేయవలసినదని యాతనిని వేఁడుకొనెను. అతఁడందునకు సమ్మతించి, రుద్రమూర్తియొక్క తండ్రి మృతుఁడగుటయు తదనంతర మాతనిచరస్థిరరూపమయిన సొత్తంతయు రుద్రమూర్తి వశమగుటయు నడిగి తెలిసికొని, ఒకపరిచారికను పిలిచి సీపిరాజకుమారునికి గౌరీదేవినిచూపుమని చెప్పెను. అప్పుడారుద్రమూర్తి కాంచనవర్మనుజూచి, "అయ్యా! నేనునీకొమార్తెయొక్క సమ్మతినిపొంది యామెనువివాహమాడెడుపక్షమున నాకరణమేమియిచ్చెదవో యిప్పుడే చెప్పుము" అనియడిగెను. నీవాచిన్నదానిమనసు వశపఱుచుకొని యామెను వివాహమాడఁగలిగెడుపక్షమున, వివాహసమయమునం దిరువది వేలరూపాయలనిచ్చి నాయనంతరమున నాసొత్తులలోసగము వ్రాసి యిచ్చెదనని కాంచనవర్మ చెప్పెను. అందునకాతఁడొడఁబడిమామయొద్ద సెలవుపొంది పరిచారికవెంట నడుచుచు త్రోవపొడుగునను తనలో తా నిట్లాలోచించుకొనసాగెను.—"ఆమెతో నేనెట్లుమాటాడుదును? ఆమెతో సంభాషణము చేయునప్పుడు నాశాంతస్వభావమునంతను గనఁబఱిచెదను. ఆమె నన్ను తిట్టమొదలుపెట్టినను, ఆమెవాక్యములు కోకిలస్వరమువలె మృదుమధురగంభీరములుగానున్నవని పొగడెదను. ఆమె నావంక కన్నెఱ్ఱచేసిచూచినను, ఆమెచూపులుదయారసమును వెదచల్లుచున్నవని శ్లాఘించెదను. ఆమె నాతో మాటాడక మౌనమును ధరించినను అటువంటి సరససల్లాప మెప్పుడును వినలేదని మెచ్చుకొనెదను. ఆమె నన్ను

లేచి పొమ్మనిచెప్పినను, తమయొద్దనే యెల్లకాలమునుండుమని చెప్పినంత కృతజ్ఞతను గనఁబఱచెదను.

ఈప్రకారముగా నాలోచించుకొనుచుపోయి పరిచారికచూపిన గదిచేరి యొకపీఠముమీఁదఁ గొంతసేపు కూరుచుండియున్న మీఁదట, తండ్రిబలవంతపెట్టి ప్రార్థించిపంపఁగా గౌరీదేవియాతనితో మాటాడుట కయి మెల్లఁగా గదిలోనికివచ్చెను. అప్పు డాకన్యావరుల కీప్రకారముగా సంభాషణ మారంభమయ్యెను.

రుద్ర — గౌరీ! నీకు క్షేమమా?

గౌరీ—(కోపముతో) నన్నుం వఱును గౌరిదేవియని పిలుతురు.

రుద్ర—కాదు. గౌరియనియేపిలుతురు గయ్యాళిగౌరి యని కూడ పిలుతురు. దానికేమిగాని నీవుసౌందర్యవతివనియు శాంతమూర్తి వనియు విని నిన్నుభార్యనుఁగా వరింపవలెనని వచ్చినాను.

గౌరీ—(కన్నులెఱ్ఱచేసిబిగ్గరగా) నన్నుగయ్యాళిగౌరియని పిలుచు చున్నారా ? ఎవ్వరుపిలుచుచున్నారో వారి నిటురమ్మను.

రుద్ర — ఓప్రియురాలా! నీకంఠస్వరమెంత మధురముగానున్నది! ఓహో! నీశాంతస్వభావము నెంతఁని కొనియాడఁగలను! మనహాస్యవచనము లింతటితోచాలును. నిన్నిచ్చినాకు వివాహముచేయుటకు నీతండ్రి యొప్పుకొనియరణమునుకూడ నిర్ధారణము చేసినాఁడు ఇఁకనీవంగీకరించినను లేకపోయిననుగూడ నిన్ను నేను తప్పక వివాహమాడెదను.

ఈమాటలు జరగుచుండఁగా నే తనకొమార్తెకంఠము బిగ్గరగా వినఁబడ్డందున వారు లోపలనేమి కలహమాడుచున్నారోయని కాంచన వర్మచూడవచ్చెను. అంతటరుద్రమూర్తి యాతనినిజూచి, "నీకూఁతురు నన్నంతో ప్రేమతోనాదరించి పయిదశమినాఁడు పెండ్లిచేసికొనుట కంగీకరించినది" అనిచెప్పెను. "ఇతనిని పెండ్లిచేసికొనుటకుఁగాదు దశమి నాఁడితని పెండ్లిచేయుట కంగీకరించితి" నని గౌరీదేవితండ్రితోఁ నను.

రుద్ర—దశమినాఁడు నన్నీమె తప్పక కరగ్రహణము చేసి చేపట్టును.

గౌరీ—కంఠగ్రహణముచేసి యురిపెట్టును.

రుద్ర—అయ్యా! మీరీచిన్నదానిమాటలుపాటిగాఁ బట్టకుఁడు. మేమిద్దఱమును రహస్యములో పాణిగ్రహణమున కొప్పుకొన్నాము. పయికిమాత్రము మీయొద్ద తానీలాగున ననుచుండెదనని యీ మెనాతోఁ జెప్పినది. మేముమాటాడిన యీనిమిష కాలములోనునామీఁద నీమెకుఁ గుదిరిన యనురాగమింతింతయని చెప్పశక్యముకాదు. ఓగౌరీ! నాప్రాణేశ్వరీ! నాకొక్కముద్దిమ్ము. నేనుమధురాపురమునకుఁబోయి నీవుకోరిన యాభరణములును వస్త్రములును దీసికొని దశమినాఁటికి వచ్చెదను — ఓమామా! వివాహసన్నాహముచేయించి బంధువులకందఱకును శుభలేఖలనుబంపుము — ఓప్రియురాలా! క్రొత్తపెండ్లికూఁతురువలెఁ గనఁబడుటకయి నాహృదయేశ్వరికి మనసువచ్చిన మంచిబట్టలను నగలను దెచ్చెదను. సెలవిమ్ముపోయివచ్చెదను. దశమినాఁడే సుముహూర్త నిశ్చయమయినదిగదా?

అని యాతఁడు నడిచెను. కాంచనవర్మయు తనకొమార్తెకు వివాహ మెట్లయినఁ గావలెనని యొడఁబడి యాతని సుముహూర్తమునకు ముందేరమ్మనిచెప్పి పంపివేసి, కొమార్తెమనసు మెత్తపడునట్లుగా నాకొత్తయల్లుని శ్లాఘింపఁజొచ్చెను. గౌరీదేవియు పయికెట్లనుచున్నను లోపలమాత్రము వరించవచ్చిన యాతనిని వివాహమాడవలె ననియే యభిలషించియుండెను.అప్పుడేశుభలేఖలందఱికినిబంపఁబడినవి.వివాహదినమున కొక్కరొక్కరే బంధువులందఱును రాఁదొడఁగిరికాని పెండ్లికొమారుఁడుమాత్రము రాలేదు. పెండ్లిపనులన్నియుఁ జేయఁబడినవి; వీధికితోరణములు కట్టఁబడినవి; పురోహితుఁడువచ్చిసిద్ధముగానుండెను; వాద్యములు వాయించువారు సహితమువచ్చి వాకిట నిలిచియుండిరి;

ఎల్లవారును పెండ్లికొడుకునిమిత్తి యెదురుచూచుచుండిరి. తన్ను పరిహసించుటకయి యాతఁడిట్లు మాయచేసెనేమోయని పెండ్లికొమార్తెయు మనస్సులో వ్యధపడసాగెను. ఇట్లుండఁగా కట్టకడపట పెండ్లికొమారుఁడక్కడకు వచ్చెనుగాని యాతఁడు తెచ్చెదనన్న బట్టలనుగాని నగలనుగాని తీసికొనిరాలేదు; అతఁడు పెండ్లికొమారున కర్హమగునట్లుగా నలంకరించుకొనియైనను రాక మాసినప్రాతబట్టలతో వచ్చెను; అతఁడెక్కివచ్చినగుఱ్ఱమును వెంటఁగొనివచ్చిన సేవకుఁడునుగూడ యజమానుని వేషమునకుఁ దగినట్టుగానే యుండిరి.

అంతట లగ్నసమయము సమీపింపఁగా మామగారల్లుని బిలిచి క్రొత్తబట్టలు తెప్పించి కట్టుకొమ్మనిచెప్పెను. అతఁడు పెండ్లికొమార్తెను తనకు వివాహము చేసెదరుగాని తనబట్టలకుకాదని చెప్పుచు ఎంతచెప్పినను వినక యాబట్టలను ధరించుటకంగీకరింపకపోయెను. ఇఁకఁ జెప్పిన కార్యములేదనుకొని యప్పుడతనిని వివాహవేదికవద్దకుఁదెచ్చి పెండ్లిపీట మీఁదఁగూరుచుండఁబెట్టిరి. అప్పుడుపురోహితుఁ డక్షింతల పళ్ళెమును చేతిలోఁబట్టుకొనిసంకల్పముచేయించుచు పెండ్లికొమారుని గోత్రనామములడిగెను, తనదాత్రేయ గోత్రమని యతఁడిల్లెగిరిపోవునట్లుగా పురోహితుని మొగముమీఁద మొగముపెట్టి పెద్దకేక వేసెను. ఆధ్వనికక్కడనున్నవారందఱు నులికిపడిరి. పురోహితుఁడును జడిసికొని చేతిలోని పళ్ళెమును క్రిందవదలిపెట్టెను. అందుమీఁద నారుద్రమూర్తి పటపట పండ్లుకొఱుకుచు, నేనెంతో వేడుకపడి వివాహము చేసికొనుచుండఁగా నడుమ నమంగళముగా పళ్ళెమును క్రిందపడవేసెదవాయని వంగి క్రింద పడ్డ పళ్ళెమును దీసికొనుచున్న యాపురోహితుని నెత్తిమీఁద నొక్క చఱుపుచఱచెను. ఆదెబ్బతో పురోహితుఁడును పురోహితుని చేతిలోని పళ్ళెమునుగూడమరలక్రిందఁబడెను. ఈప్రకారముగావివాహముపొడుగున జరగిన యాతనిపిచ్చికోపమును విచిత్రచేష్టలును చూడఁగా మన

మ్నులో గారీదేవియంతటిదానికిసహితము భయముపుట్టి యామె మౌనము కంపమొత్తసాగెను. పెండ్లినాలుగుదినములలోను పెండ్లికొడుకు డిటు వంటి వికారచేష్టలెన్నెన్నో చేసెను. ఇదియంతయు గయ్యాళియైన తన భార్యను సాధుచేసి వశపఱచుకొనుట నిమిత్తమయి యతఁడేర్పఱచు కొన్న యుపాయమున కనుగుణముగా వేసిన వేషమే కాని రుద్రమూర్తి యతనికి సహజముగా నిట్టివికారగుణము లేవియు లేవు.

వివాహమయిన మఱునాఁడే యతఁడు భార్య చేయిపట్టుకొని యిప్పుడే భార్యను తనయింటికిఁ దీసికొనిపోయెదనని ప్రయాణము చేసెను. అప్పుడు మామగారు చేసిన ప్రార్థనలుగాని భార్యయన్న కోపవాక్యములుగాని దృఢనిశ్చయుఁడయియున్న యాతనివద్ద నేమియుపనిచేయలేకపోయెను. ఆతఁడెందఱెన్నివిధముల నయమున భయమునఁ జెప్పినను వినక తనపట్టునువదలక, వివాహముకాఁగానే భార్య తనసొత్తయినందున తనసొత్తును తనమనసువచ్చినట్లు చేసికొనెదనని, చేయిపట్టుకొని గారీదేవిని బలవంతముగా వీధిలోనికీడ్చుకొనిపోయెను. అట్టిమూర్ఖునితో తగవులాడి వారింపఁబూనుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదనుకొని తామా జోలికిపోక యెల్లవారును మాటాడక చూచుచు నూరకుండిరి. ఇట్లామెను వీధిలోనికిఁ గొనిపోయి యామెనిమిత్తమయి బుద్ధిపూర్వకముగా సేర్చి తెచ్చిన బక్కగుఱ్ఱముమీఁద నామె నెక్కించి, తానును తనసేవకుఁడును వేఱు వేఱుగుఱ్ఱములమీఁద నెక్కి నడపించుచు నడువలేక భార్యయెక్కిన గుఱ్ఱము నిలువఁబడినప్పుడెల్లను దానిమీఁద తీవ్రకోపమును జూపియింటికిఁ బోయినతరువాత దానిమాంసమును గోసి కాకులకును గ్రద్దలకును నగర చేసెదనని కేకలు వేయుచు, ప్రపంచములోని కోపులలోనెల్లను పరమ కోపియని యామెకుఁ దోఁచునట్లుగా నతఁడు ప్రవర్తింపసాగెను. కడపట నెంతో కష్టముమీఁద వారిల్లు చేరిరి. త్రోవపొడుగునను గుఱ్ఱముమీఁదను సేవకునిమీఁద నతఁడు వేయుచువచ్చిన కేకలు తప్ప నామెకు మఱి

యేమియు వినఁబడలేదు. అతఁడు మంచిమాటలు చెప్పుచు లోపలికామెను గొనిపోయెనుగాని యతఁడారాత్రి యామెకు విశ్రాంతిగాని భోజనము గాని దొరకునట్లు చేయఁదలఁచుకోలేదు. అందుచే భోజనసమయ మయినప్పుడు బోనకత్తె వంటచేసి తెచ్చి పదార్థములను కంచములో వడ్డించఁగానే యతఁడు భార్యయందతిదయగలవానివలె నటించుచు దగ్గఱకు పోయి యన్నమును కూరలను ముట్టిచూచి, అంత సుకుమారముగా పెరిఁగిన యీకోమలి యిటువంటి పనికిమాలిన యన్నమును కూరలు నెట్లుతినఁగలుగునని వంటచేసెడువారిమీఁద కోపపడుచు, ఆయన్నమును కూరలును నట్టింట వెదఁజల్లి వానినెత్తిపాఱవేయవలసినదని పరిచారికల కాజ్ఞాపించెను. వారాప్రకారముగాఁ జేసిరి. తిన్నఁగా పక్వముకాని పదార్థములామెతినుటకిష్టము లేక యామెయందుఁగల ప్రేమచేతను దయ చేతను గానిదియంతయుఁ జేయుచున్నట్లతఁడు నటించుచుండెను. ఇట్లా రాత్రిభోజనములేకయు నలసియు నామె కొంతవిశ్రాంతినిగోరి పరుండ నపేక్షింపఁగా, నతఁడు పడకగదిలోనికిఁబోయి దుప్పట్లను పఱుపును తడవి చూచి పయినిజెప్పినవిధముగానే యిటువంటి పుట్టుభోగికొసార్త్రె కిటు వంటిపాన్పెట్లు పనికివచ్చునని భృత్యులమీఁద కోపపడుచు దుప్పట్లను దిండ్లను పఱుపునుదీసి గదిలోతలయొకవైపున విసరివైచెను. అందుచేత నామెపరుండుటకు మంచమయినను లేక గోడకుఁజేరగిలఁబడి కూరుచుండియే కన్నుమోడ్చ మొదలుపెట్టెను. ఆమెకుకొంచెము కునుకువచ్చిన సమయముచూచి యతఁడు క్రొత్తపెండ్లికూఁతున కటువంటి ముతక పాన్పుల వేసితిరని సేవకులమీఁద నాగ్రహపడి కేకలువేయుచు నామెకు నిద్రాభంగము కలుగఁజేయుచువచ్చెను. ఆరాత్రియంతయు నీప్రకారముగాఁ గడచెను. పరిచారకులు మొదలయినవారందఱు నావఱకే బోధింపఁ బడినవారగుటచే నతఁడు పెట్టిన పాట్లెల్లనుపడుచు లోఁబడి మాటాడక యూరకుండిరి.

మఱునాఁడుకూడ కూరయుడుకలేదనియు, అన్నము చిమిడినదనియు, పులుసు కాఁగలేదనియు పప్పుమాడినదనియు వంకలుపెట్టి యతఁడు వెనుకటిదినమునవలె నేపాఱవేయుచు భార్యకనుగ్రహముచూపి మంచిమాటలాడ మొదలుపెట్టెను. వేఁడుకొనుటయన్నమాట స్వప్నావస్థయందు సహిత మెఱుఁగని గర్వభూయిష్ఠురాలయిన గౌరీదేవి యంతటిమానవంతురాలుసహిత మాఁకలికి తాళలేక మలమలమాడుచు, భర్తయావలికిఁబోయినప్పుడు తనకేదియైన కొంచెమాహారము రహస్యముగా తెచ్చిపెట్టవలసినదని పరిచారికలను వేఁడుకొనెను. ఆవఱకతని యుపదేశము తగిలినవారేయయినందున వారందఱును భయపడినట్లు నటించుచు, యజమానునకు తెలియకుండ తామేదియైన పెట్టెదుపక్షమున తమ్మతఁడు చంపివేయునని చెప్పి, ఏమియుఁబెట్టక దూరముగా తొలఁగి పోయిరి. అప్పుడామె యొంటిగానుండి తనలో "అయ్యో! నన్నితఁడు పస్తుపెట్టి చంపవలెననియే వివాహమాడెను కాఁబోలును! నాతండ్రియింటికివచ్చిన బిచ్చగాండ్రుసహితము కావలసినంత యన్నము తినిపోయెడువారు. ఏవస్తువువిషయమునను పరులనెప్పుడును వేఁడుకొనియెఱుఁగనట్టి నాయట్టిదానను తిండిలేక మాడిపోవుచున్నాను; నిద్రలేక తలతిరిగి చచ్చిపోవుచున్నాను; ఈతనియుఱుపులే నాకాహారముగానున్నవి; కేకలువేసి కన్నులుమూయనీయకుండుటయే నాకు నిద్రగానున్నది. సేవకులు తెచ్చిన యన్నమును తిన్నను, పరిచారికలువేసిన పాన్పుమీఁద పరున్నను, నేనప్పుడే చచ్చిపోదునన్నట్లు నటించుచు, నాప్రాణములు నిలుపుటనిమిత్తమే తానునాకీమహోపకారమును జేయుచున్నట్లభినయించుచుండుట చూడఁగా నాకు మఱింతవిచారము కలుగుచున్నది" అని తలపోయ మొదలుపెట్టెను. ఇట్లింకను తలపోయుచుండఁగా నింతలో రుద్రమూర్తి కొంచెము చిమిడిన యన్నమును రెండుమూడుప్పువేయని కూరలును పళ్ళెములో వేసి పట్టుకొనివచ్చి, "ఓప్రియురాలా! నీవెట్టున్నావు? ప్రాణాధికురాల

వలయునో నీనిమిత్తము నేనెంతకష్టపడుచున్నానో చూచినావా! ఈయన్నమును కూరలును నేను స్వహస్తములతో పాకముచేసినాను. నేనుపడ్డ శ్రమకు నీవు నాయెడల కృతజ్ఞురాలవయి యుండవలెను" అనిమెల్లఁగా ముందు పెట్టెను. ఆమె దానిని పుచ్చుకొని తినవలెనని యుద్దేశించి మాటాడక మెల్లఁగా ముందుకు జరుగుచుండెను. అది చూచి యతఁడు "నోటినుండి మాటరాదేమి? నీమౌనము చూడఁగా నీకిప్పుడన్న మక్కఱలేనట్టున్నది. ఇంతసేపును నీనిమిత్తమయి నేనుపడిన ప్రయాసమంతయు వ్యర్థమయి పోయినది." అనిపలుకుచు సేవకులనుబిలిచి యాపళ్లెమును లోపలికిఁదీసికొనిపొండని చెప్పెను. ఆమెలోపలనున్న దుస్సహమయిన క్షుద్బాధ యామెగర్వమునంతను బోఁగొట్టి యామెచేత 'నాకన్నము కావలె' నని పించెను. కాని యతఁడా మాటతో తృప్తినొందక యామెనుమఱింత దీనత్వముతో వేఁడుకొనునట్లు చేయనుద్దేశించి, లోకములో నీచసేవకుఁడు కొంచెముపచారము చేసినప్పుడుకూడ యజమానులయినను కృతజ్ఞతను జూపుదురు. ఇంతకష్టపడి పనిచేసినను భర్తనైన నేనింతమాత్రపుమాటకయినను నోచుకోకపోతిని' అని సేవకులవంకఁ జూచెను. ఆ యన్నము కూడలేకుండ సేవకులెక్కడ పళ్లెమును దీసికొనిపోదురోయని భయపడి బగబగమండుచున్న కడుపుచిచ్చునకు సహింపలేక గర్వము నంతను విడనాడి యిష్టములేకయే "నేనుమీయెడల కావలసినంత కృతజ్ఞతకలిగి యున్నాను. మీకనేక వందనములు చేసెదను. నాకాయన్నము పెట్టింపుఁడు" అనెను. అందుమీఁద నతఁడా సేవకులను పళ్లెముతీసికొనిపోకుండ నాజ్ఞాపించి యామె భోజనము చేయుచుండఁగా 'ఓ మనోనాయికా! నీవినయవచనములకు నాకెంతో సంతోషమగుచున్నది. నీవు కడుపునిండ భోజనము చేయుము. మనుగుడుపునిమిత్తమయి రేపు మనమిద్దఱమును నీపుట్టింటికిఁబోయి హాయిగా సర్వసుఖములను అనుభవింతము. [illegible] నేను తెచ్చి పెట్టెదనన్న బట్టలను నగలను తెప్పించియిచ్చె

దను" అని, తనమాటలయందామెకు నమ్మకముపుట్టుటకై మంచి పట్టు గుడ్డను తెప్పించి కుట్టుపనివానిని బిలిపించి రవికలుకుట్టి తెమ్మని యామె యెదుటనే గుడ్డ వానిచేతికిచ్చెను. వాఁడు కొంతసేపటికి రవికను కుట్టితీసికొనివచ్చెను. అది చేతఁబుచ్చుకొని వానిమీఁద కోపపడి కేకలు వేయుచు "ఇదిపల్లెలయందుండు మోటుస్త్రీలకు తగియున్నదిగాని నాభార్యవంటి నాగరికముగలవారికి తగినదిగానుండలేదు. ఇదినీమొగమునవేసి కొట్టుకొమ్ము"అని యారవికను వానిమీఁదవిసరివైచెను. ఆరవికమిక్కిలి యందముగానున్నందున దానినేలాగుననైన ధరింపవలెనన్నయాశతో నామె "మాపట్టణమునందలిమంచి స్త్రీలందఱును తామిటువంటిరవికలనే తొడుగుకొందురు. నాకీరవిక కావలెను" అనియడిగెను. 'అట్లయినపక్షమున వారివలెనే నీవును మంచిదానవగుము. మంచివారు తొడుగుకొనెడునట్టి యారవికను నీకప్పుడు తప్పక యిప్పించెదను" అని యతఁడు ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. ఈప్రసంగ మారంభమగు నప్పటికి తిన్న యన్నము దేహమునఁబట్టి కొంత బలము కలిగి నందున, ఆమెకుఁగల ధైర్యమును గర్వమును మరల పురికొనఁగా నామె యతని వంకఁజూచి "మీరు నన్నట్లనెదరేమి? నాకు తోఁచిన యుత్తరమును నేను చెప్పవచ్చుననుకొనెదను. నా మనస్సులోనున్నదేమోచెప్పెదను. నేను శిశువునుగాను. మీకంటె గొప్పవారిముందఱకూడ నాకుఁతోఁచిన దేమో నిర్భయముగా చెప్పెడిదానను; వారునాకడ్డమురాక నన్ను చెప్పనిచ్చెడువారు. మీకునామాటలువినుటకిష్టములేకపోయినయెడలమీచెవులు మూసికొనుఁడు" అని యధికప్రసంగము చేయుటకారంభించెను. రుద్రమూర్తి యటువంటి కోపపుమాటలు వినుట కిష్టము లేనివాఁడయి, ఆమెతో వాదులాడుటకన్న నెటువంటి సంభాషణచేసి యామెను వంచవలెనో చక్కఁగా కనిపెట్టినవాఁడుగనుక "నీవుచెప్పినది సత్యము. ఆ రవిక పట్టి పనికిమాలినది. అది నీకక్కఱలేదు. నీవది యక్కఱలేదన్నం

మన కీనాటితో నింటితో వయగుచున్నది." అనెను. మీనాటితో మమంటిన నా కట్ట బోయినను సరే. జాకారపుచీర మాత్రము కావలెను. నాకిదిలేక పోయినచో నొకటి తక్కువ అనేదు" అనియామె చెప్పెను. అతఁ డామె మాటలను గ్రహింపనట్లు నటించుచు, "నీకు పట్టుచీర కావలెననుచున్నావా? నీకది యిచ్చి గొనిపెట్టెదను." అని చెప్పుచుండఁగా నింతలో వర్తకుఁడు నెనుక నియమించిన ప్రకారముగా నొకమంచి పట్టుచీరను దెచ్చి చేతికిచ్చెను. అతఁడా పట్టుచీరను చేతఁబట్టుకొని చూచి, నిజముగా నతఁడప్పుడు భార్యకు పట్టుచీరనుగాని పట్టురవికనుగాని కొనియియ్యఁ దలఁచుకొనందున దానియందు దోషారోపణములు చేయుచు, అంచు వెడల్పుగా నున్న దనియు, ఎఱ్ఱరంగందముగా నుండలేదనియు, వెడల్పు తక్కువనియు, పొడ వెక్కువనియు, కేకలువేసి యిటువంటి పాడుచీర తెచ్చినందున కయి యా వర్తకునిమీఁద కోపపడి నిజముగా రుద్రమూర్తియయి బట్ట నలిపి వానిమీఁద పాఱవేసి వానిని కొట్టఁబోయెను "ఈ దేశమునం దిప్పుడు గొప్పయింటి స్త్రీలందఱు నిటువంటి చీరలనే ధరించుకొనుచున్నారు" అని పలుకుచు బట్ట నెత్తుకొని వర్తకుఁడు వీథిలోనికి పాఱిపోయెను. అతఁడా పట్టుపనివానితోను వర్తకునితోను తానావలకే మాటాడి వారికియ్య వలసిన సొమ్ము నావలకే యిచ్చివేసినందున నతఁడెంత కోపపడినను వారిలో నెవ్వరును మాఱుమాట పలుకక పరమవిధేయతను గనఁబఱు చుచు నావలికిఁబోయిరి. ఈవల కొప్పడును తానంతకంటె మంచిచీరను చూచి యుండలేదని గౌరీదేవి యాచీరను మెచ్చుకొనెను. అతఁ డప్పటి కంతే చాలుననుకొని వారినావలికి తఱిమివేసిన తరువాత కోపము చల్లా ర్చుకొని భార్యవంకఁ దిరిగి "ఓ ప్రాణేశ్వరీ! మనమిప్పుడు కట్టుకొన్న యీసామాన్యమయిన బట్టలతోనే నీపుట్టినింటికిఁ బోదమురమ్ము" అని గుఱ్ఱములను సిద్ధము చేసి తెచ్చుటకు నియమించి "యిప్పుడే సూర్యోదయ మయినందున భోజన సమయమునకే మనము మీ తండ్రిగారి యింటికి

పోదము" అనిచెప్పెను. నిజముగా నది ప్రాతఃకాలము కాదు; అప్పటికి మిట్టమధ్యాహ్నమయినది. ఆతనియాకారవికారములకును చేష్టలకును నిజముగా భయపడినదయి స్వభావగర్వమును విడిచి వినయముతో "ఓ ప్రాణనాథా! ఇప్పుడు మధ్యాహ్నము రెండుజాములయినది. మనము మతిరడకు వెళ్ళునప్పటికి రాత్రినిద్ర వేళయగును" అనిమెల్లగా సాహసము చేసి చెప్పెను. కాని యతఁడామెను పుట్టినింటికి తీసికొనిపోవుటకుముందే నామెను పూర్ణముగా లోఁబఱుచుకొని తాను జెప్పినదానినెల్ల నామె యెదురుచెప్పక యొప్పుకొనుచుండునట్లు చేయవలెనని యుద్దేశించుకొని యుండెను. కాఁబట్టి యతఁడు తాను సూర్యునికికూడ ప్రభువయి యాతనిని తనయిచ్ఛవచ్చినట్లు నడవఁగలిగినట్లుగా "నేను బయలుదేఱునప్పుడే వేళ కావలెనన్న నా వేళయే యగును. నేనేమి చెప్పినను నీవు నామాటకెదురు చెప్పుచున్నావు. ఈదినమున నిన్ను నేను పుట్టినింటికిఁ దీసికొనిపోను నేనుదీసికొనిపోవునప్పుడు నేనేకాలమని చెప్పెదనో యాకాలమే కావలెను" అనియప్పటికి ప్రయాణమునిలిపివేసెను. ఆమఱునాఁడు గౌరీదేవి యాతఁడు నేర్ప మొదలుపెట్టిన విధేయతను నేర్చుకోవలసిన దయ్యెను. ఆమె తన వెనుకటి గర్వమునంతనువిడిచిపెట్టి యెదురుచెప్పుటయన్న మాట మఱచిపోవువఱకును తానామెను పుట్టినింటికిఁ దీసికొనిపోనని యతఁడు శపథముపట్టి కూరుచుండెను. అందుచేతనామె యతఁడన్నదానినెల్ల నౌననియొప్పుకొన నారంభించినందున మఱునాఁడతఁడు ప్రయాణము చేసి కొంతదూరము ప్రయాణముసాగినతరువాత తీక్ష్ణముగా ప్రకాశించుచున్న సూర్యునిజూపి "ఈమిట్టమధ్యాహ్నవేళను చంద్రుఁడెంత చక్కఁగా వెలుఁగుచున్నాఁడో చూచితివా?" అనిభార్యనడిగెను. ఆ వెలిఁగెడిది సూర్యబింబముకాని చంద్రబింబముకాదని యామె ప్రత్యుత్తరము చెప్పునంతలో నందు [illegible] నతఁడు కోపపడి "నిన్నుపుట్టినింటికి వెళ్ళుటలో నేను చంద్రబింబమన్న [illegible] దమన్నను నేనన్న ప్రకారము [illegible] నేనింక [illegible] నా మాట

కెదురాడుచున్నావుగాన నిన్ను నేను నీపుట్టినింటికిఁ దీసికొనిపోను" అని చెప్పి గుఱ్ఱమును, వెనుకకు మరలింపఁబోయెను. గౌరీదేవి వెనుకటివలె గయ్యాళిగౌరిగాక సాధ్వియైనందున భర్తవంకఁ జూచుచు "ఓ ప్రాణవల్లభా! మనమిప్పటికి చాలదూరము వచ్చితిమిగాన గుఱ్ఱమును వెనుకత్రిప్పక ముందుకె నడిపింపుఁడు. అది సూర్యబింబమో చంద్రబింబమో నక్షత్రమో మీరేదిచెప్పిన నదేకానిండు. మీరు దానినిప్పుడాముదపుదీపమనిచెప్పినను నేనౌననియొప్పుకొనెదను" అనిదీనత్వముతోఁజెప్పెను. అతఁడామె వాక్యముల సత్యమునుపరీక్షింపఁదలఁచి అదిచంద్రబింబము' అని మరల చెప్పెను. "అది నిస్సందేహముగా చంద్రబింబమే" అని గౌరీదేవియుఁ బలికెను. "నీ వబద్ధ మాడుచున్నావు. ఆవెలిఁగెడిది ప్రకాశమానమైనసూర్యబింబము" అనియతఁడుతనమాటనుమార్చెను. "అట్లయిన పక్షమున నదితప్పక సూర్యబింబమే. మీరది సూర్యబింబము కాదని చెప్పెడు పక్షమున సూర్యబింబముకాదు. మీరు దానినేమనిపిలుతురో నాపాలిటికది యాపేరుకలదేయగును. ఇఁకముందెప్పుడును మీగౌరీదేవికేదియు మీకు తోఁచినదానికంటె వేఱువిధముగా తోఁచదు" అని యామెబదులుచెప్పెను. ఆపయినతఁడుకొంతదూరము ప్రయాణముసాగనిచ్చి యామెయొక్క విధేయత స్థిరముగా నుండునో లేదో మఱియొకసారి పరీక్షించి చూడఁదలఁచి, ఆదారిని బోవుచున్నయొకవృద్ధునిజూచి కన్యకయైనట్లుగా "ఓసుందరీ! నీవెందుఁ బోవుచున్నావు?" అనిపలికి భార్యవంకఁ దిరిగి "నాప్రాణేశ్వరీ! సౌందర్యరాశియైన యిటువంటి యువతినినీ వెప్పుడయినఁ జూచియున్నావా? ఆమెముఖము చంద్రబింబము వలెనున్నది. ఆమెచెక్కు లద్దములను మించియున్నవి. ఆమెకన్నులు కెందామరఱేకులను తిరస్కరించుచున్నవి. అటువంటి లావణ్యవతియైన యామెవద్దకుఁబోయి కుశలప్రశ్న మడిగి యామెనొక్కసారి యాదరించిరమ్ము" అనిచెప్పెను. తనగర్వమంతయుఁ

బోఁగొట్టుకొని పరమవిధేయురాలయి యున్న యామె భర్తయాజ్ఞా పించినట్లామసలివానియొద్దకుఁ బోయి "ఓచెల్లెలా! ఓసౌభాగ్యవతీ! నీకుక్షేమమా? నీవెక్కడకుఁ బోవుచున్నావు? నీగృహ మెక్కడ? నీ యంతటి సౌందర్యవతిని గన్నతల్లిదండ్రుల భాగ్యమేభాగ్యము" అని యావృద్ధుని నాదరించెను. అంతట రుద్రమూర్తి మరల భార్య వంకఁ జూచి "ఓప్రియురాలా? నీకుమతిపోయినదా యేమి? ఇతఁడు పురుషుఁడు కాని నీవనుకొన్నట్లు స్త్రీ కాదు. ముసలితనముచేత నీతని చెప్పిడి దౌడ లెండిపోయినవి; ముఖము ముడుతలుపడినది. నీవుకనిపెట్ట లేదా?" అని పలికెను. అందుమీఁద నామె వెంటనే తెలివి తెచ్చుకొన్నట్లభినయించుచు నావృద్ధునిజూచి "అయ్యా! నన్నుక్షమింపుము. ఈయెండలో నడుచుట చేత నాకన్నులు మిఱుమిట్లుగొని నాకేవియు తిన్నఁగా కానరాకున్నవి. కన్నులుపచ్చపడి సర్వమునుపచ్చఁగా నేకానవచ్చుచున్నది. ఓవృద్ధుఁడా! నీవుపూజార్హుఁడవుగాఁగానఁబడుచున్నావు. నేనుపొందిన యీభ్రమకు నన్ను మన్నింపుము" అని వేఁడుకొనెను. "అయ్యా! ఈచిన్నది యెఱుఁగక చేసిన యీతప్పిదము మన్నింపుము. నీవుమంచివాఁడవుగాఁ గానఁబడుచున్నావు. నీవెక్కడకుఁబోవుచున్నావో మాయందనుగ్రహించి చెప్పెదవా? మేముపోయెడి యూరికే నీవును బోవుచున్న పక్షమున, మాకు మంచిసహవాసము దొరకినందుకు పరమానంద భరితులమగు చున్నాము" అనిరుద్రమూర్తి యావృద్ధునిసంతోషపెట్టెను. ఆవృద్ధుఁడు "అయ్యా!వింతయైనమీయిరువురవర్తనమును నాకద్భుతమును సంతోషమును గలిగించుచున్నది. నాపేరు చిత్రసేనుఁడు. కాంచీనగరమందున్న నాకుమారుని జూచుటకయి నేనక్కడకుఁబోవుచున్నాను" అనిచెప్పెను. ఆపేరువినఁగానేయతఁడావృద్ధుఁడు తనమఱఁదలినివివాహము చేసికొనఁ బోవుచున్న దృఢసేనునితండ్రియగుటయెఱిఁగి "అయ్యా!నీకొమారుఁడు కాంచనవర్మయొక్కద్వితీయపుత్రికయైనపద్మావతిని పెండ్లియాడఁబోవు

ఘున్నాఁడుకాఁడా" యనియడిగి తెలిసికొని తనబంధుత్వమునకు దలఁచి కొని యటువంటి భాగ్యవంతునితో సంబంధము చేయఁబోవుచున్నందున తనిని నభినందించెను. అటుతరువాత వారందఱును గలిసి సుఖముగా ప్రయాణము చేసియుక్తసమయములో కాంచనవర్మగృహమునకుఁబోయి చేరిరి. అచట కేర్పఱుచుకొన్న ప్రకారముగా విదియనాఁడుముహూర్త నిశ్చయము చేయఁబడినందున, ఆదినమున పద్మావతిని దృఢసేనునకిచ్చి వివాహము చేసిరి. ఆదినముననే యాసుముహూర్తమునందే కాంచన వర్మ తనబంధువుల చిన్నదానినొకదానిని సత్యవర్ధనుఁడను వానికిప్పించి యావివాహమును తనకొమార్తె వివాహముతోఁగూడ జరపించెను. ఆ వివాహములనిమిత్తముబంధువర్గమంతయువచ్చియుండెను. ఇట్లందఱును జేరికూరుచుండి యుండఁగా పద్మావతిభర్తయైనదృఢసేనుఁడును రెండవ పెండ్లికొమారుఁడయిన సత్యవర్ధనుఁడును రుద్రమూర్తినిజూచి యాతనికి గయ్యాళిభార్య దొరకినదనియుఁ దమకు చెప్పినట్టువినయ మంచి భార్యలు దొరకిరనియు భావించియాతనిని పరిహాసింప మొదలు పెట్టిరి. ఆమాటలకతఁడు సహింపక క్రొత్తగా వివాహమయిన యాముగ్గురు వధువులలోను తనభార్యయే మిక్కిలివిధేయతకలదనివారితో వాదింపఁ దొడఁగెను. ఆవాదమునువిని కాంచనవర్మసహిత మూరకుండలేక తన పెద్దయల్లునిజూచి యీయున్న ముగ్గిరిలోను నీభార్యయేగయ్యాళియని చెప్పెను. అందుమీఁద నతఁడు గంభీరస్వరముతో మామగారినిక్రొత్త పెండ్లికొడుకులను బిలిచి, అందఱిభార్యలలోను నిశ్చయముగా తన భార్యయేమిక్కిలియడఁకువయునుసద్వర్తనమునుగలదనియు,ఆమె యోగ్యత తక్కినవారికంటె తనకేదృఢముగా తెలియుననియు, భర్తయాజ్ఞ యైనదని నూతనవధువులనందఱిని పిలువనంపినప్పుడుమొదట నెవ్వరెక్కువ విధేయతను గనఁబఱచి ముందుగావత్తురో వారిమగనిమాటయట్టి వారిసుగుణ మెపుడు తెలియవచ్చుననియు చెప్పనిశ్చయముచేసిరి తాను పందెము

వేయుటకు సిద్ధముగానున్నాఁడననియు, దృఢముగాఁ జెప్పెను. తక్కిన యిద్దఱును తలతిక్కదయిన గౌరీదేవికంటెఁ దమభార్యలే యెక్కువ విధేయతగలవారని దృఢముగానమ్మియుండిరిగాన వారు వెంటనే పందెమునకొప్పుకొని, గెలిచినవారికోడినవారు నూఱేసిరూపాయలిచ్చుట కొడఁబడిరి. అప్పుడు రుద్రమూర్తి వారినిజూచి మీభార్యలుమీరు చెప్పినట్టు విందురో వినరోయను సంశయముచేత తక్కువపందెము వేసిరికాని నేను నాభార్యయందున్న నమ్మకముచేతనూఱురెట్లధికధనమును పందెము వేయుటకయినను సిద్ధముగానున్నానని వారిని మఱింత పురికొల్పెను. అందుపయినవారు రోషమెక్కినవారయి తాము విజయము పొందక పోయినయెడల చెఱివేయేసి రూపాయలు నిచ్చెదమని పందెపుసొమ్మును హెచ్చించిరి. పందెము నిశ్చయమయిన తరువాత వారిలోముందుగా దృఢసేనుఁడు పరిచారిక నొకదానిని పిలిచి నీభర్త సెలవయినదని పద్మావతిని పిలుచుకొనిరమ్మని పంపెను. కొంతసేపటికాపరిచారిక మరల వచ్చి "అయ్యా! మీభార్య లోపలపనిగానున్నందున తానిప్పుడువచ్చుటకు వీలులేదని చెప్పుమన్నది" అని చెప్పెను. అదిచూచి రుద్రమూర్తి "దృఢసేనా! నీభార్యయొక్క విధేయత తేటపడినదా? లోపలపనిగానున్నదఁట' వచ్చుటకువీలులేదఁట' ఇదేకదా నీభార్యయొద్దనుండి వచ్చిన ప్రత్యుత్తరము!" అని తోడియల్లుని కేరడమునాడ మొదలు పెట్టెను. ఆమాటలకుడికి దృఢసేనుఁడు "అన్నా! తొందరపడఁబోకుము. నీభార్య యింతకంటె నవమానకరమయిన యుత్తరమును పంపకపోయినయెడల నీవప్పుడు సంతోషింపుము" అనియూరకుండెను. అప్పుడు సత్యవర్ధనుఁడా పరిచారికనుజూచి నీవీసారి నాభార్యవద్దకుపోయి యెంతపనియున్నను విడిచి నీభర్త యిక్కడికొకసారివచ్చిపొమ్మనుచున్నాఁడని వేఁడుమనిపంపెను. ఆమాటవిని రుద్రమూర్తి "ఓసత్యవర్ధనా! నీభార్యను భర్తవద్దకు తోడితెచ్చుటకయి వేఁడుకోవలెనుగా! అట్లయిననీదిదొడ్డ భార్యయే"

అని యాతనినికూడ నెగతాళిచేసెను. ఆపరిహాసమునకు రోషించి సత్యవర్ధనుఁడు "బావా! నీవంతువచ్చినదాఁక నిమిష మోపిక పెట్టుము. నీభార్య ప్రార్థింపకుండ నీవద్దకువచ్చినప్పుడు చూతములే" అని పరిహాసముగాపలికెను. ఈమాట లనుచుండఁగానే లోపలికిఁ బోయిన పరిచారిక క్రొత్తపెండ్లికూఁతును దీసికొనిరాకయే తానొంటిగా వచ్చుచుండుట కంటఁబడఁగానే సత్యవర్ధనుని మొగము వెలవెలపోవ నారంభించెను. అంతట పరిచారిక ప్రవేశించి "అయ్యా! మీభార్య లోపల నేదో వేడుకలోనున్నది" అందుచేతఁ దానువచ్చుట కవకాశము లేక మిమ్మే వచ్చి మాటాడిపొమ్మన్నది" అనిచెప్పెను. ఆమాటలు పరిచారిక ముగింపఁగానే రుద్రమూర్తి పకపకనవ్వి "నీభార్య నిన్నే రమ్మని యాజ్ఞాపించినదిగా! సరిసరి! ఇదియంతకంటెను మేలుగానున్నది. మీభార్యలు విధేయతయందొకరిని మించినవారొకరయినారు" అని తల యూఁచసాగెను. కొంతసేపటికాయుద్రేకము తగ్గినతరువాత రుద్రమూర్తి పరిచారికను పిలిచి ".నీవునాభార్యయొద్దకుఁ బోయి నీభర్తగారు నిన్నిక్కడకు రమ్మని యాజ్ఞాపించుచున్నారు" అనిచెప్పుమని పంపెను. అప్పుడక్కడ నున్నవారందఱును గౌరీదేవి నిశ్చయముగా రాదనియొండొరులతో ననుకొనుచుండఁగానే యందఱును విస్మయ పడునట్లుగా కాంచనవర్మ ఇదిగో నాపెద్దకొమార్తె వచ్చుచున్నది." అని యత్యాశ్చర్యముతో కేకవేసెను. ఇంతలో గౌరీదేవి పరిచారికవెంటవచ్చి భర్తయెదుట నిలిచి "ప్రాణేశ్వరా! నన్నుపిలిపించిన పనియేమి?" అని వినయముతో నడిగెను. "నీచెల్లెలును సత్యవర్ధనునిభార్యయు నేమి చేయుచున్నారు?" అని రుద్రమూర్తి యడిగెను. "నడవలోఁ గూరుచుండి వినోదముగా కథలు చెప్పుకొనుచున్నారు." అని గౌరీదేవి యుత్తరముచెప్పెను. నీవుపోయి వారినిద్దఱిని గూడఁ దీసికొనిరమ్ము" అనియతఁడుమరలఁజెప్పెను.ఆమెమాఱుమాటాడక వారిని దెచ్చుటకయి

వెంటనేకదలిపోయెను. అప్పుడు "ప్రపంచములో నేదయిన నద్భుత మున్నయెడల నిది మహాద్భుతముగా నున్నది" అని దృఢసేనుఁ డనెను. నాకునిది మహాద్భుతముగానే తోఁచుచున్నది. ఈవైపరీత్యమువలన నేమిపుట్టునో నాకు తెలియకున్నది" అనిసత్యవర్ధనుఁడనెను. 'మఱేమి యు పుట్టదు. దంపతులకు సుఖమును సంతోషమును పుట్టును' అనిరుద్ర మూర్తిమాఱుపలికెను. ఇదంతయు నాశ్చర్యపడి చూచుచున్న కాంచన వర్మ సంతోషమును పట్టఁజాలక పెద్దయల్లునికౌఁగిలించుకొని "పుత్రకా! దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవయిమందువుగాక! నీవుపందెమును గెలిచితివి. ఆమె మఱియొక కొమార్తెయనుకొని యరణముగా నీకునేను మఱి పదివేల రూపాయలనిచ్చెదను. నిజముగానిదిగుణములచేతక్రొత్తకొమార్తెగానె మాఱినది." అనిసంతోషముతోఁబలికెను. అతఁడు మామగారిని జూచి 'నీకొమార్తెక్రొత్తగానేర్చుకొన్న యోగ్యతను విధేయతను మీయొద్ద జూపించి ధనరూపమయినదిగాక యంతకంటె మేలయిన పందెమును గెలిచెదను." అని పలికి, గౌరీదేవి తక్కిన యిద్దఱు వధువులతోను వచ్చుచుండుట దూరమునుండి కనిపెట్టి వారిభర్తలవంకఁదిరిగి 'సోదరు లారా! నాభార్య మీభార్యలనెట్లు తీసికొనివచ్చుచున్నదో చూచినారా? వారు భర్తలమాటలయందు లేనిగౌరవమును తమ యక్కగారి ప్రియ వచనములయందుఁగనఁబఱిచిరి" అనెను. ఇంతలోవారందఱునుసమీప మునకువచ్చిరి. అప్పుడు రుద్రమూర్తి తనభార్యనుజూచి "ఓప్రాణే శ్వరీ! నీకొప్పులోని యాపూలదండ సంసారిక స్త్రీలకు తగినదిగా నుండ లేదు. దానినితీసి యావల పాఱవేయుము" అని యాజ్ఞాపించెను. ఆతనినోటినుండి యామాటరాఁగానే సంశయింపక యర్థనిమిషమయిన నాలస్యముచేయక యామెపువ్వులదండనుదీసి భర్తనియమించినట్లుపాఱ వేసెను. అదిచూచి పద్మావతి భర్తవంకఁదిరిగి "ఇదియేమి తెలివితక్కువ. ఆలోచనలేక భర్తయిచ్చినపిచ్చియాజ్ఞలనెల్ల చెల్లించుచున్నది!" అనెను!

ఆమాటలువిని యొడలుమండ దృఢసేనుఁడు భార్యవైపునకు దిరిగి "ఇట్టి తెలివితక్కువ నీకుఁగూడ కుదురవలెనని నేనుగోరెదను. భర్తమాటను మన్నింపని నీ తెలివియెక్కువయే యీమధ్యాహ్నమునాకు వేయిరూపాయల నష్టము దెచ్చిపెట్టినది." అని విచారముతో మొగము వంచుకొని యూరకుండెను. అప్పుడు రుద్రమూర్తి భార్యనుపిలిచి "ఈవధువులు కూడ సిగ్గుపడి తలవంచుకొను నట్లుగా నీవు నేర్చుకొన్న విధేయతను నీ విప్పుడు వీరికుపదేశింపుము" అని యుత్తరవుచేసెను. అందుపయి నామె మృదుమధురస్వరముతో భార్యలు భర్తయెడఁ జూపవలసిన విధేయతనుగూర్చియు పతివ్రతాధర్మములనుగూర్చియు కర్ణోత్సవముగా నుపన్యసించెను. ఆవఱకు కాంచీనగరములో గౌరీదేవి గయ్యాళియని యెంత పేరుపడినదో యంతకంటె శతగుణము లధికముగా నాటనుండి యామెపాతివ్రత్యమునందును కళ్యాణగుణములయందును ప్రసిద్ధినొంది కళ్యాణగౌరీదేవియను సార్థకనామముతో వ్యవహరింపఁబడుచుండెను.

సంపూర్ణము.

చిత్రకేతుచరిత్రము.

ఈకథలోవచ్చు పాత్రములు.

చిత్రకేతుఁడు—కురుదేశపురాజు.

శ్రుతకీర్తి—చిత్రకేతుని మొదటియల్లుఁడు.

వీరవర్మ—చిత్రకేతుని రెండవయల్లుఁడు.

గుణరత్నాకరుఁడు—చిత్రకేతుని మూఁడవయల్లుఁడు.

విత్తకాముఁడు—లక్ష్మణపుర సంస్థాన ప్రభువు.

చిత్రాంగి—చిత్రకేతుని పెద్దకొమార్తె; శ్రుతకీర్తిభార్య.

మధువాణి—చిత్రకేతుని రెండవకొమార్తె; వీరవర్మ భార్య.

కళావతి—చిత్రకేతుని మూఁడవకొమార్తె; గుణరత్నాకరుని భార్య.

సుమంత్రుఁడు—చిత్రకేతుని మంత్రి; ఇతఁడు విశ్వాసియను మాఱు

పేరుతో రాజునకు సేవకుఁడుగా నుండెను.

మతిమంతుఁడు—చిత్రకేతుని యాస్థానమునందలి పరిహాసకుఁడు.

సుందరాంగుఁడు—అన్నకుద్రోహము చేసిన మగధరాజు.

సత్యవిక్రముఁడు—మగధరాజు; సుందరాంగుని యన్న.

వీరుగాక భటులు, సేవకులు, మొదలయినవారనేకులు వత్తురు.

చిత్రకేతుచరిత్రము.

పూర్వకాలమునందు చిత్రకేతుఁడను రాజుకురుదేశమును పాలించు చుండెను. అతనికి శ్రుతకీర్తియను రాజపుత్రిని భార్యయగు చిత్రాంగియు, వీరవర్మయను రాజపుత్రుని భార్యయగు మధువాణియు, కన్యయైన కళావతియు, అని ముగ్గురు కొమార్తెలు గలరు. కన్యయైన యా ముద్దులకూఁతును వివాహమాడవలెనన్న తలంపుతో కోసల దేశమునకు రాజయిన గుణరత్నాకరుఁడును లక్ష్మణపుర సంస్థానమునకు ప్రభువయిన విత్తకాముఁడను సామంతరాజునువచ్చి చిత్రకేతుని రాజధానియందప్పుడు వేచియుండిరి.

అఱువది సంవత్సరములుదాటి వార్ధకమువలనను రాజ్యభార నిర్వహణ క్లేశమువలనను కృశుఁడయియున్న యావృద్ధరాజు రాజ్య భారమును శక్తిసంపన్నులయి యల్పవయస్కులయి యున్నవారిమీఁద పెట్టి తానిఁక పారమార్థికచింతతోఁ తత్త్వవిచారమును చేయుచు కాలము గడపుట యుచితమని తలఁచి, తనముగ్గురు కొమార్తెలను దగ్గఱకుపిలిచి, వారికి తనమీఁద నెంతప్రేమయున్నదో వారి నోళ్ళనుండియే తెలిసికొని వారివారికిఁగల ప్రేమకు తగినట్టుగా రాజ్యమును వారికి పంచియియ్య వలెనను నుద్దేశముతో, తనమీఁద నెవ రెవరి కెంతెంత ప్రేమ యున్నదో చెప్పుఁడని యడిగెను.

వారిలో పెద్ద కూఁతురయిన చిత్రాంగి తనకు తండ్రిగారి మీఁదఁ గల ప్రేమను మాటలతో చెప్పుటకు శక్యము కాదనియు, తన దేహము కంటెను ప్రాణముకంటెను ప్రాణాధికములయిన సమస్తపదార్థముల కంటెను తండ్రియే యధికుఁడనియు, తీయని మాటలను కావలసినన్ని

పలికెను. మనసులో నిజమయిన ప్రేమ లేనప్పుడు పరులను నమ్మించి మోసపుచ్చుటకయి యిటువంటి యిచ్చకముల నెన్నిటినైన పలుకుట సులభమే కదా? తండ్రి కొమార్తెనోటినుండివచ్చిన యీ తేనెమాటలకు పొంగి, అవి యన్నియు తనమీఁది యవ్యాజప్రేమచేత వచ్చిన హృదయ పూర్వకమయినవాక్యములే యనుకొని, పితృవాత్సల్యముతో తన రాజ్య ములో మూడవభాగ మామెకిచ్చెను.

తరువాత రెండవకొమార్తెనుపిలిచినీవేమిచెప్పెదవని యడుగఁగా, ఆమెయు తన యప్పగారివంటి స్వభావము కలదియే గనుక, స్తోత్ర పాఠములయం దప్పగారి కెంతమాత్రమును తీసిపోక తనకున్న ప్రేమను తెలుపుటకయి యప్పగారు చెప్పినమాట లణుమాత్రమునుచాలవనియు, తండ్రిగారియెడలఁగల ప్రేమవలనఁదనకుఁగలిగెడుసంతోషముతో పోల్చి చూడఁగా ప్రపంచమునందలి సమస్తసంతోషములును గలిసి దానిలో షోడశాంశమునైనను పోలవనియు, చెప్పెను. చిత్రకేతుఁడు తన కిటు వంటి ప్రేమాధికురాండ్రయిన కొమార్తెలను గన్న భాగ్యము లభించి నందునకు పరమానంద భరితుఁడయి, తన పెద్దకొమార్తె కిచ్చినదానితో సమానముగా తన రాజ్యములో మూడవవంతు రెండవకొమార్తెకిచ్చెను.

అటుతరువాత తానెప్పుడును తనపాలిటి భాగ్యదేవతనుగా భావించుకొనుచున్న ముద్దులకూఁతునుజూచి, ఆమెకూడ తన యప్పల వలెనే తేనెలొలుకు మృదుమధుర వచనములతో చెవులకు విందుచేయు ననియు, తాను కూఁతులందఱిలో కళావతినే మిక్కిలి గారాబముతో చూచుచు ప్రాణాధికురాలినిగా భావించియుండుటచేత నామె తనయక్కల కంటె ప్రేమనధికముగా కనఁబఱుచుననియు, తలఁచుకొని నీవేమి చెప్పెద వని మూడవపుత్రికనడిగెను. కాని కళావతి తనయప్పలస్వభావమెఱిఁగి నది గనుక వారునోటపలికినది హృదయములో లేనిదనియు తమతండ్రి రాజ్యమును నపహరించి తామును భర్తలును యావజ్జీవమును హాయిగా

రాజ్యసుఖ మనుభవింపవలెనన్నదురుద్దేశముతో నేవారా మ్మాత్యమ్మాట లన్నియు పలికిరనియు, తెలిసికొన్నదయి తానట్టి నీచములయిన స్తుతి పాఠములు చేయుటకిష్టము లేనిదయి,తండ్రియందుకొమార్తెల కెంత ప్రేమ యుండవలెనో యంత ప్రేమయే తనకు తండ్రియందున్నది గాని యంత కంటె హెచ్చుకాసి తక్కువకాని లేదని యుత్తరము చెప్పెను.

తనప్రియపుత్రిక తనదృష్టికి కృతఘ్నురాలై యీప్రకారముగా పలికినందుకు మనస్సులో విస్మయపడి, రాజామెనుజూచి నీవు తిన్నగా నాలోచించుకొని మరల పలుకవలసినదనియు, లేనియెడల నీభాగ్యమునకుభంగముకలుగునని యు, చెప్పెను. అందుమీఁదకళావతితండ్రిని జూచి ‘ మీరునాకు జనకులు; నన్ను పెంచిపెద్దదానినిజేసి విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి యెంతో ప్రేమతో చూచుచున్నారు; ఈవిషయమున మీకు నేనెంతో కృతజ్ఞురాలనయియుండి మీయెడల భయభక్తులుగలిగి, మీయాజ్ఞ యెన్నఁడును మీఱక, మిమ్మెప్పుడును ప్రేమించుచుగౌరవించుచు, అర్హమయిన విధముననడుచుకొనుచున్నాను. అయినను నేనునాయక్కల వలె నంత పెద్దమాటలుచెప్పి మిమ్ముతప్ప ప్రపంచములో మఱిదేనిని ప్రేమింపనని చెప్పఁజాలను. వారికి తమతండ్రియందుతప్ప మఱి దేని మీఁదను ప్రేమయే లేకపోయిన పక్షమున, తాము భర్తల నేల చేసికొనవలెను? నేనేయెప్పుడయిన వివాహము చేసికొనుట తటస్థించినయెడల, నన్ను పాణిగ్రహణముచేసికొన్న ప్రాణనాథునియెడలకూడ నా ప్రేమలో సగము వినియోగపఱిచి యాయన కుపచారముచేయుచు కష్టసుఖముల కగుచుందునుగాని, నాయప్పలు చెప్పినట్టు తండ్రినొక్కనినే ప్రేమించి నేను భర్తను విడిచిపెట్టఁజాలను’ అనిచెప్పెను.

తనతోడఁబుట్టినపడుచులు నోటితో చెప్పినంత ప్రేమ నిజముగా నే కళావతి మనస్సులో నున్నను, ఆమె మఱియొకప్పుడయినపక్షమునతండ్రి మనస్సున కసూయతోఁ చకుండపుత్రికాస్నేహముతో మనస్సులోనున్నది

స్పష్టముగానే చెప్పివేసి యుండునుగాని, తన యప్పలు మనస్సులోలేని కల్ల ప్రేమను కనఁబఱిచి ముఖస్తుతులు చేసి యటువంటి లాభమును పొందినతరువాత కళావతి వారివలెఁ జేయుటకు తనకు మనసుకొలుపక మనస్సులో ప్రేమించిపైకిచెప్పుకొనకుండుటయేసర్వోత్తమమనితలఁచు కొనెను. ఈకార్యమువలన స్వప్రయోజనము నిమిత్తమయి తండ్రిని ప్రేమించినదని యితరులుసందేహపడుట కవకాశముకలుగకపోవుటయే కాక, ఆమెకుతండ్రియెడ నత్యంతప్రేమ కలిగియున్నను ధనమునిమిత్తము కాదని తేటపడెను; ఆమె చెప్పినమాట లప్పలుచెప్పినంత గొప్పగా లేక పోయినను చెప్పినదంతయుహృదయములోనుండివచ్చినదియు సత్యమును నైయుండెను.

ఈప్రకారముగా మనస్సులోనున్నది స్పష్టముగా చెప్పివేయుట చేత రాజునకది గర్వముగాతోఁచి. సహజముగానే కోపస్వభావుఁడును తొందరపడువాఁడునయిన యాతనికిప్పుడు వార్ధకముకూడ తోడుపడినం దున దురాగ్రహావేశముచేత వివేకముచెడి ముఖస్తుతికిని సత్యమునకును, హృదయములోనుండివచ్చిన మాటలకును నాలుకచివరనుండి వచ్చిన మాటలకును, భేదముకనిపెట్టలేక, వేగిరపాటుతో తన కడపటికూఁతున కియ్యఁదలఁచుకొన్న తనరాజ్యములోని మూడవ భాగమును కళావతి కియ్యక తక్కిన యిద్దఱుకుమార్తెలకును దానిని సమానముగా పంచి యిచ్చివేసెను. అప్పుడారాజు దనయల్లుర నిద్దఱనురప్పించి, మంత్రులు సభాసదులు మొదలయిన వారియెదుట రాజ్యమును వారిద్దఱిపరముచేసి వారికి సర్వాధికారములు నిచ్చివేసి, తాను రాజునన్న పేరుమాత్ర ముంచుకొనెను. ఈప్రకారముగా రాజ్యభారమంతయువారిమీఁద మోపి, తనయొద్ద నూటయిగురు వీరభటులుమాత్రము సేవకులుగా నుండునట్లును వారిజీతములు వంతువరసను మాసమున కొక్కొక్కకూఁతురిచ్చునట్లును నియమముచేసెను.

కొంచెమయినను వివేకములేక క్రోధమే ప్రధానము చేసికొని యీవిధముగా వేగిరపాటుతో రాజ్యమునుపంచియిచ్చుటవలనసభాసదుల కందఱకును విస్మయమును వ్యసనమును కలిగెను. కాని యాతనిసభాస్తారులలో నొక్కఁడయిన యొక్కసుమంత్రునకుతప్ప మఱియెవ్వరికిని ఆతఁడుచేసినకార్యము మంచిదికాదని చెప్పునంతటిసాహసమును ధైర్యమును లేకపోయెను; సుమంత్రుఁడు ధైర్యముచేసి కళావతిపక్షముననేమో చెప్పఁబోఁగా, దురాగ్రహగ్రస్తుఁడయియున్న రాజాతనిని వారించి యామెపక్షమున మఱియొకమాట చెప్పినపక్షమున తల తీయించెదనని యాజ్ఞ చేసెను; అయినను సుమంత్రుఁ డంతమాత్రముచేత భయపడి యూరకున్నవాఁడు కాఁడు. అతఁడు రాజునెడల సదా ప్రభుభక్తి కలవాఁడయి, ఆతని దేవునివలెగౌరవించుచు, తండ్రినివలెప్రేమించుచు, యజమానునివలె సేవించుచుండెను; అతఁడు తన ప్రాణమును రాజుయొక్కశత్రువులనిమిత్తమయి పూటపెట్టుచువచ్చెనేకాని యొకప్పుడును స్వామిరక్షణార్థమయి ప్రాణములను త్యజించుటకు వెనుకతీసినవాఁడు కాఁడు. ఇప్పుడు రాజు తానే తనకు శత్రువయినందున, సుమంత్రుఁ డీ శత్రువు నెదిరించుటకు భయపడక రాజుయొక్క క్షేమము నిమిత్తమయి ధైర్యముతో చెప్పవలసినది చెప్పెను. రాజీవఱకు సమస్త విషయముల యందును తనయాలోచనప్రకారమే నడుచుచున్నందున, ఈవిషయము నందు సహితము కర్తవ్యము తనదృష్టితో చూచి తన యాలోచననువిని ప్రవర్తింపుమని యతఁడు రాజును మిక్కిలి వేఁడుకొనెను. అంతేకాక వచ్చినకోపమును మరలించుకొని మరల శాంతహృదయముతో నాలోచింపవలసినదనియు, చిన్నకొమార్తె కందఱికంటెను తక్కువ ప్రేమయున్నదని యూహించుటక్రమముకాదనియు, తక్కినకొమార్తెలు పలికినదంతయు యథార్థమని విశ్వసించుట సరికాదనియు, అతఁడు బోధించెను. ముఖస్తుతులచేత యుక్తాయుక్తవివేకము చెడియున్నప్పుడు

సమబుద్ధికలవాఁడునిజమును స్పష్టముగా మొగముముందుచెప్పవలసినదే కదా! ఈవఱకే రాజసేవనిమిత్తముయి ప్రాణము లర్పించియున్నవానికి రాజుబెదరింపు లిప్పుడేమిపని చేయఁగలవు? బెదరించినమాత్రము చేత జడిసి,యతఁడు తనకు ధర్మమనితోఁచినదానిని నిశ్శంకముగానుపదేశింప వెనుకతీయ లేదు.

సుమంత్రుఁడు నిర్భయముగా పలికిన మాటలవలన రాజునకు మఱింత కోపమధికమయి, ప్రాణోపద్రవకర మయిన రోగమును ప్రేమించి వైద్యుని జంపఁదలఁచుకొన్న దేహము తెలియని రోగివలెనే, రాజును తనకు హితోపదేశము చేయవచ్చిన సుమంత్రుని దేశమునుండి వెడలనడఁచుటకు త్తరువుచేసి, దేశమువిడుచుటకై దుదినములుమాత్రము గడువిచ్చి, ఆఱవదినమున తనదేశములో కనఁబడినపక్షమున తత్క్షణమే శిరశ్ఛేదముచేయించెదనని యాజ్ఞచేసెను. దేశాంతరము పోవుటకన్న నిటువంటి వివమర్శలేనిరాజును కొలిచియుండుటయే తనకు ద్వీపాంతరవాస శిక్షగా నుండునని చెప్పి, చక్కఁగా విమర్శించి న్యాయముగా పలికిన కళావతిని రక్షింపవలయునని దేవతలను ప్రార్థించి, తక్కినవారు చెప్పిన మాటలు కార్యమువలన కనఁబడవలెనని కోరుచు, అతఁడు కొలువు విడిచిపోయెను.

అప్పుడు కోసలదేశాధీశ్వరుఁడును, విత్తకాముఁడును, కళావతి తనతండ్రియాగ్రహమునకు పాత్రురాలయినదనియు, అందుచేత నామె సౌందర్యముతప్ప మఱియేసొత్తును వెంటరాదనియు, తెలిసికొనివారిలో విత్తకాముఁడు తనకాసంబంధ మక్కఱలేదని వెడలిపోయెను. గుణరత్నాకరుఁ డాచిన్నది చేసిన దోషముయొక్క స్వభావమును తెలిసికొని, తండ్రియొక్కయనుగ్రహము చెడఁగొట్టుకొని రాజ్యలాభమునుపోఁగొట్టు కొన్నందునకు కారణము తనయప్పలవలె ముఖస్తుతి చేయ లేకపోవుటయే కదాయనియెంచి, రాజ్యలాభముకంటెను ధనముకంటెను తనకామె

సుగుణ సంపదయే గొప్పయరణమని చెప్పి తానుకళావతిని పాణిగ్రహణ ముచేసికొని, మామవద్దను వదినెలవద్దను సెలవుపుచ్చుకొని, 'నీవుకోసల దేశమునకు రాణివై నీయప్పలకంటెను మంచిదేశమును పాలింపవచ్చు' నని భార్యతో చెప్పి, ఆమెను వెంటఁ బెట్టుకొని మహావైభవముతో స్వదేశమునకు ప్రయాణమాయెను.

అప్పుడుకళావతికన్నులనీరు కాఱుచునయప్పలవద్ద సెలవుపుచ్చుకొని తండ్రిని మిక్కిలి యాదరముతోఁ జూచుచు పలికినమాటలను చెల్లింప వలయునుజుండీయని వారిని వేఁడుకొనెను. అందుమీఁదవారామెనుకోప దృష్టితోఁ జూచి నీవుమాకు ధర్మోపదేశము చేయవలసినపనిలేదనియు, నీవు భాగ్యదేవతవు లభించితివిగనుక నీభర్తనునీవుతిన్నగా నాదరించుచుండినం జాలు ననియు పరిహాసము చేసిరి. అప్పలయొక్క దుస్స్వభావమును విచారించి తండ్రి యింతకంటె మంచివారిచేతులలో నున్నపక్షమున నెంతో యనుకూలముగా నుండునుగదాయని చింతించుచు దుర్భర హృదయముతో వారిని విడిచిపోయెను.

కళావతి దేశమువిడిచి భర్తవెంట బయలుదేఱి పోఁగానే, ఆ దుష్టురాండ్రు తమకుటిలస్వభావములను కనఁబఱుప నారంభించిరి. మొదటిమాసమయినను పూర్తిగా గడవకమునుపే మొదట చేసికొన్న నియమప్రకారముగా పెద్దకూఁతురయిన చిత్రాంగియింట నున్న యా వృద్ధరాజు చెప్పుటకును చేయుటకునుగల తారతమ్యమును తెలిసికొన నారంభించెను. తనతండ్రివలన పొందవలసినదంతయుపొంది యీదుర్మార్గ రాలు, తానింకను రాజునని సంతోషించుటకయివృద్ధజనకుఁడుంచుకొన్న యల్పములయిన రాజచిహ్నములనుజూచి యోర్వలేక యసూయ కనఁ బఱుపసాగెను; రాజును రాజువద్దనున్న నూఱుగురువీరభటులను చూచి నప్పుడెల్లను చిత్రాంగికి కన్నుమంటగానుండుచువచ్చెను. అప్పటినుండియు తండ్రిపొడ కనఁబడినప్పుడెల్లను మొగమింతచేసికొని చిరచిరలాడుచు

తప్పెను; ఆవృద్ధుఁడామెతో మాటాడఁ దలఁచుకొన్నప్పుడెల్లను రోగమని ఖొంకిరో మఱియేదో మాయవేషము వేసి యొతప్పించుకొనుచుండెను. ఇందువలన వృద్ధుఁడయినయతఁడు తనకు వ్యర్థమయిన భారముగా నున్నాఁడనియు, ఆతనియొద్దనున్న వీరభటులను పోషించుట వృథా వ్యయమనియు, ఆమెతలఁచియుండుట స్పష్టమేకదా? నానాటికామెకు తండ్రియెడఁగల యాదరమును గౌరవమును తగ్గిపోవుటయేకాక, ఆమె ప్రవర్తనమునుబట్టి యామె పరిచారకులు సహితము రాజునెడల ననాదరణమును చూపుచు, ఆతనియాజ్ఞలను చేయకయు చెప్పినమాట వినఁబడనట్టు నటించియు చులకచేయ నారంభించిరి. ఇట్లు చేయుటకయి చిత్రాంగి తనసేవకులను రహస్యముగా ప్రోత్సాహ పఱిచినదనియు కొందఱు చెప్పుదురు తనకొమార్తెయొక్క ప్రవర్తనమునందీవ్యత్యాసము రాజు కనిపెట్టకపోలేదుగాని సాధారణముగా జనులు స్వయంకృతాపరాధమువలనఁ గలిగిన యనర్థములను బయలుపుచ్చుట కిష్టములేనివారుగా నుందురుగనుక రాజు తనమనస్సెవరితోను జెప్పక తానాఘువమును సహింపఁగలిగినంత కాలము సహించి యుండెను.

సదాదరణమువలన దుష్టులహృదయములయందు నిజమయిన భక్తివిశ్వాసాదు లెట్లు కలుగవో, అట్లే సాధులహృదయములయం దనాదరణచేత ప్రేమయు విశ్వాసమును తగ్గిపోవు. ఈసత్యము సుమంత్రుని చరిత్రమునందు సువ్యక్తమగుచున్నది. అతఁడు రాజుచేత దేశమునుండి వెడలనడవఁబడినవాఁడయినను, కురుదేశమునందు మరల కనఁబడినపక్షమున ప్రాణము పోఁగొట్టుకొనవలసినవాఁడయినను, తన ప్రభువయిన చిత్రకేతున కేవిధముగానయిన తోడుపడఁ గలుగుటకు కించిదవకాశమయిన నున్నంతవఱకును దేశమును విడువకుండుటకు నిశ్చయించుకొని, యేయుపాయమునకయిన నొప్పుకొని యుండెను. ఆహా! స్వామిభక్తియెటువంటి కష్టములకయినను సహించును గదా! ఈసుమం

తుఁడు తన గొప్పతనమును వైభవమును దాఁచి, యొక బీదసేవకునివలె మాఱువేషము వేసికొని విశ్వాసియను పేరుతో రాజువద్ద కొలువుకుదు రుటకయి వచ్చెను. ఆబీదవేషములో రాజాతని నానవాలు పట్టలేక, తన కత్యంతాప్తుఁడును ప్రియమంత్రియునయిన సుమంతుఁడని లేశమాత్ర మైనను సందేహింపక, ఆతనికిఁగల ఋజువర్తనమునకును నిష్కాపట్య మునకును సంతోషించి యాతనిని తనభృత్యునిగా స్వీకరించెను. ముఖస్తుతులవలన మోసపోయి ప్రియవాక్యములన్న కంటకించుచున్న యాతనిచెవుల కీక్రొత్తసేవకుని మొగమోటములేని ఖండిత వచనము లమృతప్రాయములుగానుండెను. ఈవిశ్వాసికితనప్రభుభక్తినినమ్మకమును కనఁబఱుచుటకు శీఘ్రముగానే యవకాశమును దొరకెను. చిత్రాంగి యింట వెచ్చములు తీసికొనివచ్చు నుద్యోగస్థుఁ డొకనాఁడు తన యజ మానురాలి బోధచేత రాజువిషయమున మిక్కిలి యగౌరవముతోనడచు కొని కోపదృష్టితో చూచి కొన్ని తేలికమాటలాడఁగా, అతఁడు చూచి సహింపలేక వానినితన్ని భూమిమీఁదపడఁగొట్టి బుద్ధివచ్చునట్లుచేసెను. అందుచేత రాజున కాతనియం దంతకంత కధికానురాగము కలుగ సాగెను.

రాజునెడల విశ్వాసము విడువకున్నవాఁడొక్క సుమంతుఁడే కాఁడు. చిత్రకేతుని యాస్థానమునందు పరిహాసకుఁడుగానున్న మతి మంతుఁడనువాఁడుకూడ రాజును విడువక సేవచేయుచు యథాశక్తిని తోడుపడుచు, రాజు వ్యసనముగానున్నప్పుడెల్లను హాస్య వచనములను చెప్పి నవ్వించి యుత్సాహము పుట్టించుచు, కొలుచుచుండెను. అతఁ డప్పుడప్పుడు భావిచింత లేక రాజ్యమునుకూఁతులకిచ్చివేసినయవివేకము నుదూర్చి రాజును మొగముముందఱనే పరిహాసము చేయుచు, చిత్రాంగి యెదుటకూడ నామెను తాఁకునట్లుగా నెగతాళి చేయుచు వినోద కరములయిన కథలుచెప్పుచు, కోయిలగుడ్లనుపిల్లలుచేసి పెంచిపెద్దవయిన

తరువాత వానిచేత తన్నులుతిన్న కాకిబ్రతుకు సంభవించినదని రాజు నాక్షేపించుచు, సింహము ముసలిదయినందున కుక్కలు మీఁదికెక్కి స్వారిచేయ సంభవించినదని కూఁతుల నెత్తిపొడుచుచు, పరిహాసకుఁడు గనుక స్వేచ్ఛగా విహరించుచుండెను.

మతిమాలినయీరాజున కయోగ్యురాలయినకొమార్తెలవలనఁ గలిగిన మనస్తాపము, గౌరవము నానాటికి తగ్గుచు వచ్చినందువలనను అనాదరము కలిగినందువలనను మాత్రమే కలిగినదికాదు. ఒకనాఁడు చిత్రాంగి తండ్రితో ప్రత్యక్షముగానే యానూఱుగురు వీరభటులను విడిచిపెట్టకపోయినయెడల తన నగరునం దాతఁ డుండుటయే పొసఁగ దనియు, అంతమంది సేవకులనుంచుకొనుట వృధావ్యయమునకు కారణ మగుటయేకాక నిరుపయోగముకూడననియు, వారుండుటరాజమందిరము నందుతిని త్రాగి యల్లరిచేయుటకు హేతువగుననియుఁ వారినందఱినిపని నుండి తొలఁగించి తనయీడుకు తగినట్టుగా ముసలివాండ్రను కొందఱిని సేవకులనుగా నుంచుకొన్న చాలుననియు, స్పష్టముగా చెప్పివేసెను. రాజునకు మొట్టమొదట తానుకన్న కూఁతురేయింతకూ్రరముగా చెప్పునని నమ్మకముతోఁచక, తనకన్నులయందును చెవులయందునే విశ్వాసము లేకపోయెను. తనయొద్దనుండి సింహాసనము పొందినయామెయే కృతజ్ఞత లేక తనయొద్దనున్న యల్పసంఖ్యాకులయినభటులపోషణముభారముగా నెంచుననియు, తన పెద్దతనమునకు తగినగౌరవము నిలువుట కసూయ పడుననియు, అతనిహృదయమునకు విశ్వాసము కలుగలేదు. కానియామె తనపట్టును విడువక మరల మరల తనమూర్ఖవాక్యములనే పలుమాఱు పలికి నిర్బంధించుచు వచ్చుటవలన, అతఁ డత్యాగ్రహవ్యగ్రుఁడయి దేహము తెలియక నోరికివచ్చినట్లెల్లను కొమార్తెనుతిట్టి మోసకత్తె యనియు కల్లలకు పుట్టినిల్లనియు నామెనుబహువిధముల దూషించెను. ఆమె కల్లలకు జన్మస్థాన మగుటయు వంచకురా లగుటయు సత్యమే.

రాజునొద్దనున్న నూఱుగురుసుభటులునుయు క్తప్రవ ర్తనముగలవారును, పెద్దమనుష్యులును, ప్రభుభ క్తిగలవారును, సేవానిపుణులునుగాని వారి యందొక్కరును తిని త్రాగి యల్లరిచేయువారు లేరు. కొమా ర్తెయొక్క చెడునడతవలన పుట్టిన యాగ్రహమును రాజు వారించుకోలేక, తన నూఱుగుర వీరభటులతోను తాను రెండవ కొమా ర్తె యింటికిపోవ నిశ్చయించుకొని, తత్క్షణము తేరికి గుఱ్ఱములను కట్టనియమించి, నోరి కసితీఱ కొమా ర్తెను కృతఘ్నురాలనియు, రాతిగుండెరాకాసి యనియు, ఘాతుకమృగమనియు దూషించి, ఆమెకెప్పుడును సంతానము కలుగ కుండునుగాక యనియు, ఒకవేళ కలిగినయెడల తనకుఁ గలిగినపాట్లే బిడ్డల వలన నామెకును కలుగునుగాక యనియు, కృతజ్ఞతలేనిబిడ్డ విషసర్ప మునకన్నను క్రూరమయినదని యనుభవమగుఁగాక యనియు, కర్ణకఠో రముగా శపించెను. ఈసంగతివిని చిత్రాంగిభ ర్తయైన శ్రుతకీ ర్తివచ్చి తనకీసంగతి యేమియు తెలియదనియు, తన్ను మన్నించి యింట నిలువ వలయుననియు ప్రార్థించెను గాని రాజాతనిమాటలను వినక గుఱ్ఱములు కట్టించి యప్పుడె తన నూఱుగుర భటులతోను ద్వితీయ పుత్రికయైన మధువాణియింటికి బయలుదేఱెను. ఇప్పుడు జరగినదానినిబట్టిచూడఁగా కళావతిచేసినది యేమితప్పిదమని రాజప్పుడు తలఁచుకొని దుఃఖపడెను.

మధువాణియు పెనిమిటియు మహావైభవముతో రాజ్యభోగము ననుభవించుచుండిరి. తానును తనభటులును వెళ్ళినప్పు డెదురుగావచ్చి యర్హగౌరవముతో తీసికొనిపోవుట కవకాశము కలుగుటకయి జాబులు వ్రాసియిచ్చి రాజు ముందుగా విశ్వాసిని మధువాణియూరికిఁ బంపెను. చిత్రాంగి తానుకూడపత్రియూణమయిముందుగాజాబువ్రాసిమనుష్యులను బుపి, తండ్రియొక్క చిరాకును పతిమాలినతనమును నిందించుచు, అంత మంది సేవకులతో వచ్చుట కంగీకరింపవలదని చెల్లెలికి తెలియఁజేసెను. ఈ లేఖ తెచ్చినవాఁడును విశ్వాసి వచ్చినప్పుడే రాఁదటస్థించినందున

వారిద్దఱును నొకచోటఁ గలిసికొనిరి. ఆకమ్మను తెచ్చిన వాఁడు తన పూర్వశత్రువయిన వెచ్చములు తెచ్చెడి యుద్యోగస్థుఁడేయయినందున విశ్వాసి కోపముపట్టలేక వానిని దూషించి, పోట్లాటకు రమ్మనిపిలిచి యాతఁడు రానందున దుర్వార్తలు తెచ్చి మనస్తాపము పెంచవచ్చిన యాదుష్టాత్మునిపట్టుకొని దిట్టముగా కొట్టెను. ఈసంగతి మధువాణికిని భర్తకును తెలిసి, అతఁడు రాజువద్దనుండివచ్చిన దూత యనియు అందు చేత గౌరవార్హుఁడనియు విచారింపక వారావిశ్వాసిని బొండలో వేయించిరి. కాఁబట్టి రాజుకోటలో ప్రవేశింపఁగానే మొట్టమొదట తెలిసిన సంగతి విశ్వాసపాత్రుఁడయిన తన ప్రియభృత్యుఁ డవమానకరమయిన దురవస్థలో నుండుట.

ఆతఁ డెదురుచూచుచున్న యాగమనోత్సవమునకు మొట్టమొదటనే యిదియొక యశుభసూచకమయ్యెను; కాని తరువాతజరిగినదియింతకంటెను విరుద్ధముగాఁ గనఁబడెను. రాజు తన యల్లుఁడును కూఁతురునేమయినారని విచారింపఁగా వారు రాత్రియంతయు నిద్రలేక బడలి యున్నారనియు, ఇప్పుడు వారిని చూచుటకు సమయము కాదనియు పరిచారకులు చెప్పిరి. అందుమీఁద రాజు మిక్కిలి కోపపడి వారిని తత్క్షణము తనవద్దకు తీసికొనిరావలసినదని కేకలువేయఁగా, వారు తనకథనుచెప్పి తండ్రిమీఁద చెల్లెలిమనస్సు విరసముచేయుటకయివచ్చినచిత్రాంగితోఁ గూడ రాజును తోడుకొనిపోవుటకయి యెదురుగావచ్చిరి. చిత్రాంగి మొగము చూడఁగానే రాజుమనస్సు నిప్పులేకయే దహించుకొనిపోవ మొదలుపెట్టెను. పెద్దకొమార్తె ముఖావలోకనమాత్రముననే కడుపు మంటగానున్న రాజునకిప్పుడు మధువాణి యప్పగారి నాదరముతో చెట్టఁబట్టుకొని వచ్చుటచూడఁగా కన్నులకుమఱింత వేథకలిగి, 'నామొగము చూచుటకు నీకింకను సిగ్గుకలుగలేదా?' యని చిత్రాంగితోఁ ననెను. అప్పుడుమధువాణితండ్రినిజూచి, చిత్రాంగితోఁగూడమరలనింటికిపోవు

యిప్పుడున్న సేవకులలో సగముమందిని తగ్గించి నెమ్మదిగా నుండ వలసినదనియు, తనమాటవిని యప్పగారి క్షమను వేఁడుకొని పెద్దతన మగుటచేత మతిచెడియుండునుగనుక చిన్నలయి మతిమంతులయియున్న వారియాలోచనవిని వారు చెప్పిన ప్రకారముగా బుద్ధికలిగి నడుచుకో వలసినదనియు,హితబోధచేసెను. అతఁడుతనకొమార్తెకాళ్ళమీఁదఁబడి యున్నవస్త్రములకొఱకు వేఁడుకొనుట మానవంతున కెంతసిగ్గుపాటుగా నుండునో తెలిసి, తన నూఱుగురభటులతోను తానిక్కడనే యుండును గాని మరల చిత్రాంగియింటికిపోయి స్వభావవిరుద్ధమయిన యటువంటి నైచ్యమున కెన్నఁడును లోఁబడి యుండనని తన మనోనిశ్చయమును చెప్పెను. అంతేకాక యాతఁడు 'నాయర్ధరాజ్యమును పుచ్చుకొన్నమాట నీవు మఱచియుండ'వనియు 'నీచూపు చిత్రాంగి దృష్టివలె క్రూరముగా నుండక శాంతముగాను కరుణార్ద్రముగాను కనఁబడుచున్నద'నియు, అందుచేత నిక్కడనేయుండెదననియు చెప్పి, భృత్యవర్గములో నర్ధ భాగమునువిడిచి చిత్రాంగియింటికిమరలపోవుటకంటె కోసలదేశమునకు పోయి యరణములేకుండఁ దనచిన్నకొమార్తెను వివాహము చేసికొన్న చిన్నయల్లునిని జీవనార్థముగా వాసాశనమేర్పఱుపుమని వేఁడుకొనుట యైనను మహోత్తమముగా తోఁచుచున్నదనియు, చెప్పెను.

కాని యతఁడు తన్ను చిత్రాంగికంటె మధువాణి యధికాదరణ చేయునని తలఁచుకొనుటలో మాత్రము మిక్కిలి పొరపడినాఁడు. ఈమె పితృద్రోహమునం దప్పగారిని మించ ప్రయత్నించుచున్నదేమో యను నట్లుగా, తన యభిప్రాయమునం దేఁబదిభటులయినను అత్యధికమే యనియు, సేవకిరువదియైదుగురే చాలుదురనియు, చెప్పెను. అప్పుడు రాజించుమించుగా మనసువిఱిగినవాఁడయి చిత్రాంగివంక తిరిగి యేఁబది మంది యిరువదియైదుగురికంటె ద్విగుణమగుటనుబట్టి నీప్రేమ నీచెల్లెలి ప్రేమకంటె ద్విగుణముగా నుండునుగాన నేను నీవెంటనే వచ్చెదనని పలికెను. నీకుపచారము చేయుటకయి నాసేవకు లుండఁగా, ఇరువది

యైదుగురుగాని పదుగురుగాని తుదకయిదుగురుగాని ప్రత్యేకముగా నేల కావలెను ?' అని చిత్రాంగి యప్పుడు మాఱుపలికెను. ఈయిద్దఱు దుష్టపుత్రికలును తమ కంతటి మహోపకారము చేసినతండ్రివిషయమున క్రూరత్వముచే నొకరినొకరు మించవలెనని పంతముపట్టినట్లుగా, తాను పూర్వము గొప్ప దేశమును పరిపాలించిన కిరీటాధిపతియని సూచించుట కయి యుంచుకొన్న యాయత్యల్పపరివారమును రాజచిహ్నములును కూడ వలదని యొకరితరువాత నొకరు క్రమక్రమముగా నిరాకరించిరి. ఆయనసుఖమున కావీరభటు లావశ్యకము కాదు కాని, రాజయినవాఁ డొక్కసారిగా బచ్చగాఁడగుటయు, లక్షలకొలఁదిజనులపయినధికారము చెల్లింప నలవాటుపడినవాఁడు పిలిచిన నోయను నొక్కసేవకుని నైన లేకయుండుటయు, ఎంతకష్టముగా నుండును! అట్టిసేవకులు లేక పోవుటయందలిఖేదముకంటెను తనముద్దుకూఁతులే యామాటలు చెప్పుట వలనఁగలిగిన ఖేదము దుర్వారమయి యదృష్టహీనుఁడయిన యారాజు మనసున నాఁటుకొని శూలమువలె వేధింపసాగెను. ఈప్రకారముగా సిద్ధతివలననుఅనాదరమును అగౌరవమునుకలుగఁగాముందువిచారింపక రాజ్యమును తెలివితక్కువచేత నిచ్చివేసినందుకు పశ్చాత్తప్తుఁడయి యేమిచేయుటకును తోఁచక మతిపోయి కొమార్తెలమీఁద పగసాధించి లోకమునందలి దుష్టురాండ్ర కందఱికిని బుద్ధి వచ్చునట్లు చేసెదనని యతఁ డప్పుడు శపథములు పలుకసాగెను.

ఈప్రకారముగా నావృద్ధరాజు తనశక్తికోలేని ప్రయోజనము మాలిన బెదరింపులను బెదరింపుచుండఁగా నింతలో రాత్రియయి యురుములతోను మెఱుపులతోను గొప్ప గాలివానపట్టి కుంభవృష్టిగా వర్షముకురియ నారంభించెను. ఆతనికొమార్తె లింకను సేవకులను తీసి వేయవలసినదన్న తమపట్టును విడువకున్నందున, కృతఘ్నురాండ్రయిన కూఁతులతో కూడి వారియింటనుండుటకన్న నటువంటి గాలివానలో నిల్లు విడిచి లేచిపోవుటయే యుచితమని చెప్పి యతఁడు గుఱ్ఱములను కట్టించెను.

కొమార్తెలనువారువారుబుద్ధిపూర్వకముగా తెచ్చిపెట్టుకొన్నదోషఫల మనుభవించినంగాని బుద్ధిరాదని చెప్పి వారింపక యూరకుండిరి.

అప్పుడుఘోరుగాలి యపరిమితముగా వీచుచుండెను ; వర్షమునంత కంతకు హెచ్చుకాసాగెను. అటువంటి ఘోరమయిన గాలివానలో నతఁడు కార్యమునందు తనకొమార్తెలతోసాటి రాజాలని యా జల వాయు భూతములతో పోరాడుచు బయలుదేఱెను. అతఁడు కొన్ని కోసులు నడుచువఱకును నొక్కపొదయయినను కంటి కగపడలేదు. అంధకారబంధుర మయిన రాత్రియం దతఁ డొంటిగా గాలిదెబ్బకును వానదెబ్బకును లక్ష్యముచేయక బట్టబయలున సంచరించుచు, కృతజ్ఞత లేనిమనుష్యజాతిపురుగుయొక్క యానవాలుభూమిమీఁద లేకుండునట్లుగా భూమిని సముద్రములో ముంచివేయవలసినదనియు లేనిచో డలసముద్ర మును తెచ్చి భూమిని జలమయముగా చేయవలసిన దనియుగాలిదేవుని ప్రార్థింప మొదలుపెట్టెను. ఈగాలివానలోసహితమాపరిహాసకుఁడయిన మతిమంతుఁడొక్కఁడుమాత్రముఁరాజు వెంబడియుండి,చమత్కారవాక్యము లాడి రాజునకు దుఃఖశాంతి చేయుటకయి ప్రయత్నింపుచుండెను.

మహారాజుగానుండిన యాతఁడీప్రకారముగా దిక్కులేక తిరుగు చుండఁగా రాజు తానెవరో తెలిసికొలేకపోయినను విశ్వాసిగా మాత్ర యున్న పరమవిశ్వాసియైన యాసుమంత్రిఁడురాజుచుచేరి, "అయ్యో! చీఁకటిలో నీకిట్లు తిరుగవలసినగతి పట్టెనదా! రాత్రులయందు తిరుగ నలవాటుపడి చీఁకటిని ప్రేమించువారు సహితమిటువంటిరాత్రి నెప్పుడును గోరరు. భయంకరమయిన యీగాలివాన మృగములను సహితము మఱుఁగునదూఱి దాఁగునట్లు చేసినది. అటువంటి స్థితిలో మనుష్యుఁ డిటువంటి కష్టములకు సహింపఁగలుగునా?" అని చెప్పెను. చిత్రకేతుఁ డతనిని దూషించి 'ఓయి వెఱ్ఱివాఁడా! గొప్పకష్టములు మనస్సును బాధించుచున్నప్పు డీయల్పకష్టములు దానికి తోఁచునా? మనస్సు నెమ్మదిగా నున్నప్పుడుగదా దేహసౌఖ్యములనుగుఱించి యాలోచించుట

కవకాశము కలుగును. మనస్సులోనే గాలివానపట్టియున్నప్పు డాయొక్క బాధమాత్రమేకాక యీపయి గాలివానలన్నియు నింద్రియ గోచరము లగునా?' యనిపలికి, అటుతరువాత కూఁతులకృతఘ్నతను గుఱించి మాటాడి, 'నోటికన్నము నందిచ్చిన పాపమునకయి చేతిని తెగఁగొట్టుక వలసినదే; నేను కొమార్తెల కన్నముపెట్టి పోషించినందునకయి నాకీ దుర్దశ పట్టవలసినదే' అని తన్ను తాను నిందించుకొనెను.

అప్పుడు విశ్వాసి బట్టబయలున గాలిలో తిరుగవలదని బహు విధములఁ బ్రార్థించి, చిట్టచివర కాసమీపముననున్న యొక చిన్న సత్రములోనికివచ్చునట్లు రాజునొడఁబఱిచెను. మతిమంతుఁడుముందుగా సత్రములో ప్రవేశించి చూచి లోపల దయ్య మున్నదని యీవలికి పరుగెత్తుకొనివచ్చెను. తరువాత వారందఱును లోపలికిపోయి పరీక్షించి చూడఁగా, ఆదయ్యమొక పిచ్చవాఁడయ్యెను. వాఁడర్ధరాత్రమున గాలి వానలో తన తలదాఁచుకొనుటకయి యాసత్రములో దూరెను. ఇటు వంటి బండవాండ్రు రోగమునుగాని పిచ్చితనమునుగాని నటించుచు, మేకులతోనుముండ్లతోనుగీఱుకొని దేహమునరక్తమువచ్చునట్లు చేయుచు మూఢులయిన జనులను భయపెట్టియు బతిమాలియు శపించియు బల వంతముగా భిక్షములుగొనుచు, ఇల్లు వాకిలి లేక దేశమంతటను తిరుగు చుందురు. కప్పుకొనుటకు మంచిబట్ట యయినను లేక గాలిలో వజవజ వడఁకుచున్న యాభిక్షుకుని దుస్థితినిజూచి, రాజు వాఁడును తనకున్న స్వత్వమంతయు కొమార్తెలపాలుచేసిపోగొట్టి యిటువంటిదురవస్థను తెచ్చి పెట్టుకొని యున్నవాఁడేయని తలఁచెను. కృతఘ్నురాండ్రయిన కొమా ర్తెలు కలిగియుండినంగాని మఱియొకవిధముగా మనుష్యున కిటువంటికష్ట దశ యెన్నఁడునుసంప్రాప్తముకానేరదనిరాజప్పుడభిప్రాయపడియుండెను.

ఇటువంటి వెఱ్ఱిమాట లనేకములు రాజుపలుకుచుండుట చూచి, పుత్రికల యనాదరమువలన నాతనికిని మతిభ్రమణముకలిగినదనియు స్థిర చిత్తుఁడయి యుండలేదనియు తెలిసికొని, ప్రభుభక్తికలిగి తనయం

విశేషగౌరవముగల కొందఱు కాపుల సాహాయ్యముచేత రాజును కోసల దేశపుసరిహద్దుననున్న రామపురమునకుఁ జేర్చి తగినవారినుపచారమునకు నియమించి రాజు సురక్షితుఁడుగానున్నతరువాత సుమంత్రుఁడు తాను బయలుదేఱి యీసంగతిని కళావతికి తెలుపుటకయి యయోధ్యానగర మునకు పోయెను. అతఁడక్కడకుపోయి వృద్ధరాజునకు సంభవించిన దుర్దశను మనసుకరఁగునట్లు విన్నపము చేయఁగా, కళావతి మిక్కిలి దుఃఖించి భర్తను వేఁడుకొని తాను సేనలతోపోయి యప్పలను వారిభర్త లను జయించి తండ్రికిమరలసింహాసనమునిప్పించివచ్చునట్లుసమ్మతిపడసి కురుదేశమును జయించుటకు చాలినంత చతురంగబలముతో సుమం త్రునివెంట దండయాత్ర వెడలి యుక్తకాలములో రామపురమువచ్చి చేరెను. ఈలోపల రాజు తన సంరక్షణార్థమయి సుమంత్రుఁడప్పగించి పోయిన కావలివారి నేలాగుననో తప్పించుకొనిపోయి, వెఱ్ఱిపాటలు పాడుచు, అడవి పువ్వులతో కిరీటము చేసికొని శిరస్సునధరించి రాజునని చెప్పుకొనుచు వరిపొలములలో తిరుగుచుండఁగాఁజూచి కళావతియొక్క సైనికులాతనినితనురాణిశిబిరమునకుతీసికొనివచ్చి సమర్పించిరి. కళావతి తండ్రిని దర్శింపవలెనని యెంతయభిలాష కలదయినను, అప్పుడు చూచుట శుభదాయకము కాదనియు నిద్రపోయి లేచి మందులబలము చేత కొంత మనస్స్థైర్యము పొందినతరువాత చూచుట యుచితమనియు వైద్యులు చెప్పుటచేత తండ్రి నొకగదిలో పరుండఁబెట్టించి వైద్యుల చేత తగిన చికిత్సలు చేయించుచు, తండ్రిని మరల స్వస్థచిత్తునిగాఁ జేసిన పక్షమున వారికి తనశరీరముననున్న యాభరణములనన్నిటి నిచ్చెదనని వాగ్దానము చేసెను. ఈప్రకారముగా కొంతసేపుపచారములు చేసినతరు వాత రాజు కొంతవఱకు కొమార్తెను చూడఁదగిన యవస్థకువచ్చెను.

తండ్రిబిడ్డల సమావేశసమయమున జరగిన సంభాషణము విన్న వారి హృదయములునీరుగాకరఁగక మానవు. అతనికి తనప్రియపుత్రికను

కన్నులు చల్లగా మరల చూడఁగలిగినందుకు సంతోషమును, చిన్నతప్పి
తమునిమిత్తమయి ముందువెనుకలు విచారింపక నిష్కారణముగా తా
నన్యాయముచేసి వెడలనడఁచినకూఁతురే కష్టకాలమున నక్కఱకువచ్చి
పుత్రికాస్నేహమును కనఁబఱుచుచున్నందునకు లజ్జయు, హృదయములో
పిరిగొనఁజొచ్చెను. ఈలజ్జాప్రమోదము లీవఱకున్న చిత్తచాంచల్యము
నకు తోడుపడి కొంతసేపాతఁడు తానప్పుడెక్కడనున్నాఁడో, తన్నంత
ప్రేమతో కౌఁగిలించుకొని యాదరించుచున్నవారెవ్వరో తెలిసికోలేని
యవస్థలోనుండెను. అప్పుడతఁడు చెంతనున్నవారిని జూచి తానామెను
కళావతినిగా భ్రమించుచున్నందుకు నవ్వవలదనిచెప్పి, అమ్మా నేనుచేసిన
యపరాధమును క్షమింపుమని కొమార్తెపాదములమీఁద పడఁబోయెను.
ఇంతసేపును మోకారించుకొని కూరుచుండి యుపచారములుచేయుచు
తండ్రియాశీర్వాదమునకయి నిరీక్షించియున్న కళావతియప్పుడు తండ్రిని
పట్టుకొని లేవనెత్తి,ఆశీర్వాదమున కర్హురాలయిన తనకాళ్ళమీఁద పడఁ
బోవుట పెద్దవారి కుచితముకాదనియు, తాను ప్రేమాస్పదురాలయిన
కళావతియు ప్రియపుత్రికయునగుటచేత మ్రొక్కుట తనకు ధర్మమనియు
బహువిధములఁజెప్పి తండ్రిని శాంతిపఱుపఁజూచెను. అంతేకాక తన్ను
కఱువవచ్చిన శత్రువులకుక్కనైనను లోపలఁజొచ్చినయెడల వెడలఁ
గొట్టమనసుకొప్పరానియిట్టివంటికటికిరాత్రియందువృద్ధుఁడయినకన్న
తండ్రిని దయమాలి యిట్లు వెడలఁగొట్టినందునకయి తనయప్పలు సిగ్గు
పడవలసియుండుననియు, అట్టివంటి కఠినురాండ్రగర్వసంహారము చేసి
పితృఋణమును బాపుకొనుటకయి సేనలతో కోసలదేశమునుండివచ్చితి
ననియు, ఆమెతండ్రితో విన్నవించెను. అందుమీఁద నతఁడుతానువృద్ధుఁ
డును మతిపోయినవాఁడు నగుటవలన ఏమిచేయుచున్నదియు నెఱుఁగక
చేసినయపకారమును మఱచిపోయి క్షమింపవలయుననియు, నీవు నన్ను
ద్వేషించినను ద్వేషించుటకు తగినహేతువున్నదికాని నీయప్పలకేది

లేదనియు, చెప్పిదీనత్వముతో వేఁడుకొనెను. కళావతితనయప్పలకు ద్వేష హేతువెట్లులేదో యట్లేతనకును లేదనియు, తండ్రిని ప్రేమించుట పుత్రికా ధర్మమనియు, చెప్పి సర్వవిధములనాతనిని శాంతాత్ముని జేయుచుండెను.

ఇక్కడ నీవిధముగా మంచిమాటలచేతను, ఔషధసేవచేతను, పథ్యపానములచేతను, ఇతరోపచారములచేతనుకూఁతురు తండ్రికిసుఖాభివృద్ధి చేయుచుండఁగా, అక్కడ కృతఘ్నతకు జన్మస్థానము లయిన యప్పల స్థితిగతులనుకొంతవిచారింతము. కన్నతండ్రియెడల నేద్రోహము తలఁచినవారు చేసికొన్న భర్తలయెడలమాత్రము ద్రోహము తలఁపరని యెట్లుతలఁపవచ్చును; వారు పతిశుశ్రూషను పతివ్రతాధర్మమును మఱచి పోయి కొంతకాలములోనే భర్తలయందలి యనురాగమును విడిచిన వారయి తమపాపిష్ఠ హృదయముల నన్యులమీఁద వ్యాపింపఁ జేసిరి దైవికముగా నక్కచెల్లెండ్ర యిద్దఱి హృదయములును యౌవన గర్వము చేతను సౌందర్య గర్వముచేతను కన్నుగానక తనయన్నయైన సత్యవిక్రముని మోసముచేసి రాజ్యమునాక్రమించుకొనియున్న మగధరాజయిన యొక్కసుందరాంగునియందే తగిలియుండెను. ఆకాలమునందు మధువాణియొక్కభర్త వీరవర్మ యాకస్మికముగా మరణము నొందినందున, ఆమె తనయప్పగారియింటికి పోయియుండెను. ఇద్దఱిమనస్సులునొక్కరిమీఁదనే తగిలియుండుటనుబట్టి యసూయచేత చిత్రాంగి చెల్లెలికి రహస్యముగా నన్నములో విషము పెట్టింపఁగా మధువాణి మృతినొందెను. ఈసంగతి యేలాగుననో బయలఁబడఁగా భర్తయైన ప్రసతకీర్తియామెను చెఱసాలయందుఁబెట్టించి, సుందరాంగునితో నామెకుఁ గలిగిన చెడు సంబంధము తెలియరాఁగా భార్యను శిరశ్ఛేదము చేయించెను.

పాపాత్మురాండ్రయిన యాయిరువురకును తగినట్టుగా దుర్మరణము సంభవించెనని యెల్లవారును సంతోషించుచుండఁగా నింతలోనే యొకపాపపుమాటకూడ విని ఖేదపడవలసినవారయిరి. ఈలోకములో

మంచితనమే యెల్లప్పుడును విజయమునొందదు. కొన్నిసమయములయం దుత్తములును కష్టములను పొందుచుందురు. కళావతి సేనలతో వచ్చిన దన్నసంగతి చారులవలనఁ దెలియఁగానే చిత్రాంగియు మధువాణియు సుందరాంగుని సేనాసమేతముగా చెల్లెలిమీఁదికిఁబంపిరి. అప్పు డుభయ సైన్యములకును ఘోరయుద్ధముజరుగఁగా కళావతి యబలయయ్యును మహాపౌరుషము కనఁబఱచి శత్రువులు వెఱఁగుపడునట్లుపోరి పితృ కార్యార్థము ప్రాణములనిచ్చి శత్రువులుసహితము వేయినోళ్ళశ్లాఘింపఁ దుదకువీరస్వర్గమును పొందవలసినదాయెను. ఆహా! ఎంతపుణ్యాంగనకిట్టి యకాలమరణము సంప్రాప్తమయినది! జగత్తులో దేవునిచర్య లద్భుత ములుగదా! కొమార్తెమరణవార్త విన్నతరువాత ముసలిరాజును చిర కాలము జీవింపలేదు. అతని మరణమునకుముందు సుమంత్రుఁడు వచ్చి తనపేరు చెప్పి తానే విశ్వాసియనుపేర నింతకాల మాతనిని కొలిచి యుండుట మొదలయిన సంగతులను జెప్పి యూరార్పఁ జూచెను గాని యామాటలవలన నేమియుఁగార్యము లేక యతఁడు కళావతిని తలఁచు కొని విలపించుచుప్రాణములువిడిచెను. అటుతరువాత ప్రభుభక్తియుక్తుఁ డయినసుమంత్రుఁడునుదీర్ఘవిచారము చేతతనస్వామిలోకము నేపొందెను

అంతట సుందరాంగునియొక్క దౌర్జన్యమంతయు ప్రజలకు తెలిసి వారలతిరుగఁబడి చెఱలోనున్న సత్యవిక్రముని విడిపించి సాయము చేయఁగా వారిసాహాయ్యము చేత నతఁడు దండెత్తివచ్చి యుద్ధముచేసి సుందరాంగుని సంహరించెను. మామగారి విషయమయికాని కళావతి విషయమయికాని జరిగిన దౌర్జన్యములో నెంతమాత్రమును చేరియుండ నట్టియు వారియవస్థనుపిని మిక్కిలి పరితపించినట్టియు ప్రతకీర్తి కురుదేశ మునకు రాజయి పాలనము చేయసాగెను.

సంపూర్ణము.

దానకేసరివిలాసము.

ఈకథయందువచ్చు పాత్రములు.

దానకేసరి—హస్తినాపురమునందున్న యొక క్షత్రియప్రభువు.

సింహకేతుఁడు—దానకేసరివలన నుపకారమునొందిన మిత్రుఁడు.

మిత్రప్రియుఁడు—దానకేసరికి ప్రియమిత్రుఁడు.

మతిమంతుఁడు—దానకేసరికి మఱియొక మిత్రుఁడు.

ధనపతి—దానకేసరి కింకొక మిత్రుఁడు.

హితకాముఁడు—దానకేసరికి హితసేవకుఁడు.

విక్రమసింహుఁడు—ఒక సేనాధిపతి.

దానకేసరివిలాసము.

హస్తినాపురమునందు దానకేసరియను మహాధనికుఁడైన రాజపుత్రుఁడొకఁడుండెను. తండ్రి మరణానంతరము గణనాతీతమయిన ధనమంతయు నాతనిచేతికిఁ జిక్కినందున, కీర్తికాముఁడయి నడివయస్సులోనున్న యాతనికి దానపరుఁడు కావలెనన్న బుద్ధిపుట్టెను. అపరిమితమయిన యాతనిధన మెంతదానముచేసినను తఱుగవలసినదికాదుగాని, అతఁడు సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగా సమస్తమయినవారికిని నానావిధముల వ్యయపెట్టనారంభించెను. ఆతని త్యాగశీలతవలన లాభము పొందినవారొక్క బీదలుమాత్రమేకారు; ధనవంతులుసహిత మాతనికి భృత్యులయి వెనువెంటఁదిరుగుచు బహువిధముల నాతనిసంపద ననుభవించిరి. ఆతనియింట బీదలకు సంతర్పణములును భాగ్యవంతులకు విందులును ప్రతిదినమును జరుగుచునేయుండును. దివారాత్రములయం దెప్పుడేవేళకు వచ్చినను, అభ్యాగతులకుఁగాని యతిథులకుఁగాని యాతనిగృహమునం దన్నమునకేవిధమయిన యాటంకమును లేదు. నిరుపమానమయిన యాతనియౌదార్యమువలనను ధనాతిశయమువలనను ముఖస్తుతివ్రతపరాయణులయిన యాచకశిఖామణులు మొదలుకొని మహాగంభీరులయిన ప్రభురత్నములవఱకును గల పట్టణములోనివారందఱు నాతనికి వశ్యులయి ప్రేమానుబంధమును గనఁబఱుచుచు, అనుసరించి తిరుగుచుందురు. ప్రాపంచికసుఖముల నన్నిటిని విడిచిపెట్టి ధనాశలేక విరాగులయినట్టు సంచరించెడు సన్యాసులు సహిత మనాహూతులయివచ్చి యాతనియింట యథేచ్ఛముగా పిండివంటలతోడ భిక్షలారగించిపోవుచుందురు.

ఏకవీశ్వరుఁడయినను తనగ్రంథములోకములో వ్యాపనముచెంద

పలెసని కోరికగలవాఁడయినపక్షమున, అతఁడు దానినాదానకేసరి కంకితముచేసి యాతనివలన బహుధనవస్తువాహనములను పొందుటయేకాక యందువలన ఆపుస్తకమును సర్వజనాదరణ పాత్రమునుగాఁ జేసికొనుచుండును. ఏచిత్రకారుఁడయిన తానువ్రాసినపట మమ్ముడు పోనిపక్షమున, వాఁడుదానిని దానకేసరియొద్దకుఁ దెచ్చి పటముయొక్క యోగ్యతను గ్రహించి యాదరింపఁగలిగిన సరసులు లోకములో మఱియొకరు లేరని కొంచముస్తుతించినచో నిస్సందేహముగా దానికెంత వెలయైనను వచ్చును. ఏవర్తకుఁడయినను సామాన్యసంసారులు కొనలేని వస్త్రాభరణములుగాని వింతవస్తువులుగానితనవద్దకువచ్చినప్పుడువాఁడువానిని తిన్నగా దానకేసరిసన్నిధికిఁ గొనివచ్చి యటువంటి యపరూపమయిన యమూల్యవస్తువును ముందుగా నతనికిఁజూపక యితరులకు విక్రయింపలేని వానివలె నటించి యావస్తువాతని కంటఁగట్టి యభీష్టలాభమును పొందుచుండును. ఇట్టివస్తువులవలన ప్రయోజన మేమియు లేకపోయినను, తెచ్చినదానినెల్లకొనుచుండుటచేత నుపయుక్తములుకాని యిట్టివస్తువులతో గృహమంతయుమాత్రము నిండి కాలుపెట్టుటకెడము లేకుండెను. ఈప్రకారముగా ఇబ్బంది కలుగఁజేయుచుండిన విట్టియచేతనవస్తువులు మాత్రమేకావు దర్శనార్థము నిత్యమును విజయముచేసెడుచేతనులయిన సోమరిప్రభువులును,నిరక్షరకుక్షులయిన మహాకవీశ్వరులును,చిత్రవిద్యాకుశలులుగాని యపూర్వచిత్రకారులును, పనిపాటులులేని యిటువంటి పలుతెగల యితరమహానుభావులును, ముఖస్తుతులయందుఁ దమకుఁగల నిరుపమానపాండిత్యమును గనఁబఱుచుచు, స్తోత్రపాఠములతో నాతనిని స్వర్గలోకమున కెక్కించుచు, అమ్మెడువస్తువులలో సారము లేనందున తమమాటలనే యెక్కువవెలకు విక్రయించుచు, బెల్లము నీఁగలుమూసరినట్లు మూసరి యాతనిబాధించుచుందురు. వీరిలో స్వేచ్ఛగా తమపూర్వార్జించిన ధనమును దుర్వినియోగముచేసి యప్పులపాలై చేసినయప్పులు

తీర్చలేకపోవుటచేత ఋణప్రదాతలచే చెఱసాలయందు పెట్టింపఁబడి దానకేసరిచే విడిపింపఁబడిన గొప్పయింటి బిడ్డలును పలువురున్నారు. అందుచేత వారాతనియందు బద్ధానురాగముగలవారయి యాతనినెప్పుడును విడువక సదాయనుసరించి తిరుగుచు, ధనసంపదయం దాతనితో సమానులు కాలేకపోయినను, అతివ్యయమునందుమాత్రము సమానులగుచు, కష్టపడి సంపాదించినదిగాక తేరగావచ్చినదగుటచేత మిత్రుని ధనమును స్వేచ్ఛగా వెచ్చపెట్టుచుందురు. ఈప్రకారముగా తమయాదాయమునకంటె నెక్కువగావ్యయముచేయు మిత్రులలో నొక్కఁడయిన సింహకేతుఁడు ఋణముల పాలయినందున, మొన్ననీనడుమనే యాతనిఋణవిముక్తునిజేయుటకయి దానకేసరి వేయిరూపాయలనప్పుల వారికిచ్చెను.

ఇటువంటిమిత్రకోటిలో మఱియొకతెగవారుకూడఁగలరు. వారు తమయొద్దనున్న యొకకుక్క మీఁదగాని గుఱ్ఱముమీఁదఁగాని మఱియొకవస్తువుమీఁదఁగాని దానకేసరికి మనసుతగిలినట్టు కనఁబడఁగానే యావస్తువుయొక్క యోగ్యతనుసహస్రగుణములవర్ణించితత్క్షణమాతఁడు మక్కువపడిన వస్తువు నాతనికి కానుకగాపంపి తామతని గొప్పతనమునకు తగినట్టుగా నంతకంటె మంచివస్తువును పంపలేకపోయినందువకయి తమకుఁగల వ్యసనమును తెలుపుచు, కాలక్రమమున తామాతనికిచ్చిన వస్తువు వెలకంటె నూఱురెట్లధన మాతనివలన లాగుచుందురు. ఇటువంటివారు తాము గౌరవముగలవారయినట్టును తామిచ్చినవస్తువులకు వెలపుచ్చుకోని వారయినట్టును పయికి నటించుచున్నను, లోపల ధనాశగలవారయి తామొకచిన్నవస్తువు నాతనికిచ్చి యాతనివలన నమూల్యరత్నాభరణాదులను బహుమానము పొందుచుందురు. ఈవిధముగా నీనడుమనే మిత్రప్రియుఁడనునతఁడు కామధేనుసంతతియని పొగడుచు నాతనికొక కపిలగోవునుబంపెను; మఱియొకమిత్రుఁడయిన మతిమంతుఁ

డను నాతఁడు సింహములనయినను వేటాడుననిపొగడుచు రెండుజాగిలపు పిల్లలను బంపెను; నిష్కపటస్వభావుఁ డయిన దానకేసరి వారిదుస్స్వభావము గనిపెట్టలేక వారు తనకునిజమయిన మిత్రులనియు తనమీఁది నిర్వ్యాజప్రేమచేత తనకాజంతువులను బంపిరనియు విశ్వసించి వారు చేసిన బహుమానముల నంగీకరించి, ఏదోమిషమీఁద వారికొకనాఁడు విందుచేసి వారిలో నొకనికి మంచివజ్రపుటుంగరమును మఱియొకనికి కాణి ముత్యాలహారమును బహుమతులుచేసెను.

ఈమిత్రోత్తములాయనవలనధనాకర్షణమునకయి యనేకమార్గములు కనిపెట్టియున్నారు. అందుఁగొందఱు ముందుగాఁ దామేమియుఁ బంపకయే తాము కన్నువేసినవస్తువును సంపాదించుటకయి సమయము వేచి యదిమంచివస్తువనియు దానినిగలవాఁడు ధన్యాత్ముఁడనియు పొగడుచు, తమకావస్తువు కావలెనని ప్రత్యక్షముగాఁ జెప్పక తమకావస్తువునందు మక్కువయున్నట్లు దానకేసరి గ్రహించునట్లుమాత్రము చేయుచుందురు. మాయ తెలియఁగని యాదానకేసరి వారియభిప్రాయమును గని పెట్టి కావలసినయెడలవారావస్తువును దీసికోవచ్చునని చెప్పఁగా, తమకు దానిమీఁద నభిలాషము లేనట్లు నటించుచు తాము దానిని నిరాకరించిన పక్షమునఁనాతనిమనస్సుచిన్నపోవునేమోయని యాతనిమీఁదియను గ్రహముచేతనే తామది నిర్బంధముమీఁద నంగీకరించినట్లు తాముకన్నువేసినవస్తువును కడతేర్చుచుందురు. ఇటువంటి మిత్రశిఖామణులవలన దానకేసరికి లభించెడు ప్రతిఫలమంతయు వ్యయప్రయాసములేని స్తోత్రపాఠములేకాని యంతకంటె మఱి యేదియులేదు.

ఈప్రకారముగా దానకేసరి సొమ్మంతయు ముఖస్తుతిపరాయణులవిషయమున మాత్రమే వినియోగపడుచుండలేదు. అతఁడు శ్లాఘనీయములయిన యుత్తమకార్యముల ననేకములను జేసియున్నాఁడు. అతఁడు యోగ్యులయినవారి వివాహకార్యములకును, అన్నసత్రముల

కును, విద్యాశాలలకును, కూడ విశేషధనమును వినియోగించెను. కాని యాతనివ్యయములో విశేషభాగము ముఖస్తోత్రములుచేయు వంచకుల కును, కృత్రిమమిత్రులకును దుర్వినియోగమే యగుచుండెను. వారువంచ కులనిమాత్రమాతనికి తెలియదు. వారెప్పుడును అనుసరించి వెంటతిరుగు చుండుటచేత తనమీఁదవారికి నిజమయిన యనురాగమే కలదనియు, వారుసదా స్తుతులుచేయుచుండుటచేత తననడత మంచివారికి ప్రశంస నీయముగానున్నందుననేవారుశ్లాఘించుచున్నారనియు,నమ్మచువచ్చెను. ఈస్తోత్రపాఠకులును మిత్రవేషధారులును చుట్టునుజేరి ప్రతిదినమును సహపంక్తిని విందులారగించుచు శ్లాఘించుచుండఁగాఁ జూచుచున్న సంతోషములో నతఁడు నిజమయిన మిత్రులకును ముఖస్తుతిపరాయ ణులకునుగల వ్యత్యాసమును గనిపెట్టలేకపోయెను. అంతేకాకయింత మంది మనసుకలిసిన సఖులు సౌభ్రాత్రముతో తన్నెప్పుడును విడువక యనుసరించుచు తనసుఖదుఃఖములకు పాలివారయి తన్నుధన్యునిజేయు చుండఁగాకన్నులపండువుగాఁజూచుచుండెడిభాగ్యమునకంటెలోకములో మఱియేదికావలెనని భావించుకొని యతఁడు మనసులో పరమానంద భరితుఁడగుచుండెను.

ధనలక్ష్మి తనయింట కాపురమున్నట్లుండుటచేత నతఁడీప్రకార ముగా దానధర్మములుచేయుచు ముందుసంగతి యెంతమాత్రమును విచారింపక తనధనముతెఱిగిక యెంతకాలముండునో యన్నయాలో చనయైననులేక నిత్యమును విందులకొఱకును సంతర్పణములకొఱకును దానములకొఱకును బహుమానములకొఱకును మితముతప్పి వ్యయము చేయుచురాఁగా, ఆదాయములు కానందున క్రమక్రమముగా పర్వతోప మానములైన యాతనిధనరాసులు సహితము క్షీణించిసన్నగిల్లసాగెను. ఈసమయములో నాతనిక్షేమమునుగోరినిజమయిన స్థితినిదెలిపి యాతని కన్నుదెఱపి అతివ్యయమునుండి మరలింపఁ గలవారెవ్వరును గానఁబడ

లేదు. అతని సంధునిగానే యుంచి యాతనిదానములవలననే తాము బాగుపడనపేక్షించెడు స్వప్రయోజనపరులయిన స్తుతిపాఠకులు మొదలైనవారు తమలాభమునకు భంగముకలుగునట్లుగానాతనికెప్పుడును హితము చెప్పరు. అయినను హితకాముఁడనెడు విశ్వాసియైన యొకభృత్యుఁడు మాత్రము సాహసముచేసి యాతని ప్రస్తుతస్థితిని దెలిసి వ్యయము తగ్గింపవలసినదని బహువిధములఁ బ్రార్థించిచెప్పి తనయజమానుని దుర్వ్యయములనుండి మరలింపఁజూచెను గాని, దానకేసరి తనసేవకుని హితబోధయందు లక్ష్యముంచక యాతనిమాటలను పెడచెవులఁ బెట్టెను. తుదకు హితకాముఁ డొంటిగానున్నప్పు డొకనాఁడు తనయజమానుని చెంతఁ జేరి యొక్కసారి యావ్యయములనుగూర్చిన లెక్కలన్నియు చూచుకోవలసినదని బతిమాలి చెప్పెను. ఆహితోపదేశ మాతని చెవులకు రుచింపనందున ముందెప్పుడయిన లెక్కలు చూచెదనని యప్పటికేదో చెప్పి యాప్రసంగమును చాలించెనే కాని యతఁడు నిజస్థితివిచారించుట కెంతమాత్రమును బ్రయత్నించినవాఁడు కాఁడు. ధనికుఁడు తాను నిర్ధనుఁడగుచున్నానని తెలిసికొనఁ గోరకుండుట లోకస్వభావమయియే యున్నది. అట్టివాఁడు నిజముగా తాను ధనహీనుఁ డగువఱకును పరులు చెప్పెడు మాటలను నమ్మఁడు. స్వామిహితార్థియైన యా హితకాముఁడు తనప్రభువు చెడిపోవుచున్నాఁడన్న దుఃఖము మనస్సును బాధింపఁగా సహింపలేక, లోపల విందులును, సంగీతములును మహావైభవముతో జరుగుచున్నప్పుడు తానొక్కఁడును దూరముగా నొకరహస్యస్థలమునకుఁ బోయి తనయజమానుని వెఱ్ఱియీవిని దలఁచుకొని కొంతసేపు దుఃఖించి వచ్చుచుండును. ధనమువలనను వెఱ్ఱిదానములవలనను వచ్చెడి మిన్నుముట్టుచున్న యీముఖస్తుతులన్నియు ధనముడిగి దానములు కట్టుపడఁగానే యడుగంటి మూలపడుననియు, ఇప్పుడీఁగలవలె ముసురుచున్న యాస్తోత్రపాఠకులందఱును గాలియెదురుతిరుగఁగానే నానాముఖముల చెదరిపోదురనియు, అప్పుడు

విందులతోఁగూడిన నిత్యోత్సవములన్నియు నిత్యోపవాసములుగా మాఱవలసివచ్చునని యు, పరిపరివిధముల చింతించి హితకాముఁడు తన యజమానునినిమిత్తము కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచుండును.

ఇట్లుండఁగా నత్యల్పకాలములోనే దానకేసరికి హితకాముని మాటలను వినవలసినయవస్థయు సంభవించినది. ఇంటనున్న రొక్క మంతయుకడ తేఱినది; భూములమీఁద ముందువచ్చెడు పంటలలో తీర్చుకొనెడుపద్ధతిని కాపులవద్ద పుచ్చుకొన్నసొమ్మునను వ్యయపడి పోయినది; అఱవు తెప్పించినవస్తువులకయి యంగళ్ళవాండ్రకియ్యవలసినధనము తన కున్న చరస్థిరరూపమయిన సొత్తునుమించిపోయినది; ఇంటనున్న వెండి బంగారపువస్తువులును విక్రయించినవిపోఁగా మిగిలినవి తాకట్టుపడినవి. అట్టిస్థితిలో దానకేసరి హితకామునిఁ బిలిచి కొన్ని మాన్యములువిక్రయించి ధనము తేవలసినదని చెప్పఁగా, అతఁడీవఱకుచేసిన ఋణముల మొత్తము మాన్యములన్నిటిని విక్రయించివేసినను తీఱదనిచెప్పినప్పుడు దానకేసరి యాశ్చర్యపడి మనకు నూఱుపుట్లపంటభూమియు లెక్క లేనితోఁటలును ఉన్నవికావాయనిపలికెను. "ప్రపంచమంతయు నున్నను దానికి సహితము పరిమితియున్నదికాని లేకపోలేదు. వెనుకముందులు చూడక దానముచేయ మొదలుపెట్టినపక్షమునకొంతకాలములోప్రపంచ మంతయు తఱిగిపోవును. అట్టిస్థితిలో మీరుచేసెడు వ్యయములకు మీ భూములేమిలెక్క?" అని యతఁడు సమాధానముచెప్పెను.

అప్పుడును దానకేసరి విచారపడక తాను ధనమును దానధర్మములకొఱకును మిత్రసంతోషముకొఱకును వినియోగించితినిగాని తుచ్ఛములయినయింద్రియసుఖములకొఱకునుదుర్మార్గపుకార్యములకొఱకును పాడుచేయలేదుగదాయని మనస్సులో నొకవిధమైన తృప్తినిగలుగఁజేసి కొనిధైర్యమవలంబించియుండెను. అయినను హితకాముఁడు మాత్రము తనయజమానుని స్థితినిదలఁచుకొని దుఃఖింపసాగెను, అదిచూచి దాన

కేసరి తనకంతమంది మిత్రులుండఁగా విచారింపవలసిన పనిలేదనియు; తనవలన నుపకారమునుపొందిన గణనాతీతమయిన మిత్రసంఘము తన స్థితిని తెలుపుటచేతడవ్రుగా తనకువలసినసాహాయ్యమునుబంపి తవగౌరవ మునుకాపాడుటకుసిద్ధముగానుందురనియు, చెప్పి యాతనినోదార్చెను. ఇట్లుపయికిఁ జెప్పుటమాత్రమే కాక దానకేసరి మనస్సులోకూడఁ గలిగి యున్న కాలములలోతనవలనలాభమునుపొందినవారందఱునుతప్పక తన కాపత్సమయములోనక్కఱకువత్తురనిదృఢముగానమ్మినవాఁడయి, వెను కటికాలములో తనవలన విశేషలాభమునుపొందిన మిత్రప్రియుఁడు, మతిమంతుఁడు, ధనపతిమొదలయినవారియొద్దకును, కొంచెముకాలము క్రిందటనే యాతనియప్పులన్నియుతీర్చి యాతనిని చెఱసాలనుండి తప్పిం చిన సింహకేతునకును, వర్తమానములంపెను. తక్కినవారివలెనే యిప్పుడు సింహకేతుఁడును తనపినతండ్రి మృతుఁడుకాఁగా నా తనిసొత్తం తయు తన్ను చేరినందున మహాధనికుఁడయి యుండెను. అందుచేత దాన కేసరియిప్పుడాతనిని తాను వెనుక ఋణవిముక్తునిగాఁజేయుటకై యిచ్చిన వేయిరూపాయలనుమరలనిచ్చి వేయుమనియడుగఁబంపె, తక్కినవారిని తనకు చెఱిరెండేసివందల రూపాయలును బదులడిగెను. అతఁడిప్పుడడిగి నది రెండేసివందల రూపాయలు ఋణమేయయినను వారొక్కక్కొక్క రీవఱకాతనివలన దానికి పదిరెట్లుధనము ననుభవించియున్నారు.

దానకేసరి పంపిన మనుష్యుఁడు మొట్టమొదట మతిమంతుని యింటికివెళ్లెను. అతఁడావఱకుదానకేసరియింటనున్నయొకవిచిత్రమయిన వెండిపళ్ళెముమీఁదకన్నువేసి తుదకుదానియందు తనకుమక్కువగలదని కూడ తెలిపియున్నందున, అదియెప్పుడువచ్చి తనయిల్లుచేరునాయన్నచింత తో నిద్రలోసహితము దానినే పలవరింపుచుండెను. ఇట్లుండఁగా దాన కేసరి పంపినమనుష్యుఁడక్కడకుపోయినందున వెండిపళ్ళెము వానిచేతికిచ్చి ంపినేమోయని యులికిపడి లేచివచ్చి యేమి సమాచారమని యడిగెను.

వాఁడుతనయజమానునియొక్క స్థితిని జెప్పికొంత సొమ్ము బదులడిగి తెచ్చుటకయి యాతఁడు పంపఁగా వచ్చితినని చెప్పఁగానే యతనికి ముఖమునందు మునుపున్న కళపోయి వెలవెలపోయి యుత్సాహము తగ్గినవాఁడయి యీప్రకారముగా నీతిబోధ కారంభించెను.— "నీయజమానుఁడు చేయుచుండిన యతివ్యయమును బట్టి యతఁడు చెడిపోవునని నేను చిరకాలము క్రిందటనే కనిపెట్టి, ఈసంగతి యాతనితో చెప్పవలెనని యుద్దేశించుకొని భోజనమునకనెడి మిషమీఁద తఱచుగా నేనాతని యింటికి వెళ్లుచుండెడివాఁడను. అయినను నీవిఁక ముందీయమితవ్యయమును గట్టిపెట్టి పొదుపుగా వాడుకొనకపోయినపక్షమున శీఘ్రకాలములో నేచెడిపోదువని చెప్పుటకు చూచినప్పుడెల్లను మాట నానాలుక చివరకు వచ్చుచుండెడిది కాని యీమాటవల్ల నాతని మనసు చిన్నపోవునేమోయని తలఁచి యాతనియందు నాకున్న గౌరవమును బట్టి మరల మరలించుకొనుచుండెడివాఁడను. అంతేకాక నేనువృథాగా మాట చెఱుపుకొనుటయే కాని నాహితోపదేశమునతఁడు చెవినిబెట్టఁడని కూడతోఁచి నేను విరక్తి చేసికొని యూరకుండెడివాఁడను."— ఈమాటలలో మతిమంతుఁడు తఱచుగా విందులారగించుటకు విజయం చేయుచు వచ్చినమాట సత్యమే కాని దానకేసరికి హితోపదేశము చేయనుద్యుక్తుఁడయి వెళ్ళితినన్న మాటమాత్రము సత్యముకాదు. అతనికి హితోపదేశమును జేయుటకు మాఱుగా నితఁడును, ఈతనివంటి మహానుభావులు మఱికొందఱును సదా యాతనిని ముఖస్తుతులు చేయుచు, ఆతని యౌదార్యమును శ్లాఘించుచు, అతివ్యయము చేయుటకై యాతనిని మఱింత ప్రోత్సాహపఱచుచుండెడివారు. మిత్రుని క్షేమమునందింత యాసక్తిగల యీమహాపురుషుఁ డిప్పుడీవచ్చిన మనుష్యుని చేతిలో రెండురూపాయలు పెట్టి మతిమంతుఁడింట లేఁడని చెప్పవలసినదని చెప్పి వానిని బంపివేసెను.

ఈప్రకారముగానే మిత్రప్రియుని యొద్దకు వెళ్ళినమనుష్యుఁడును

తనయజమానునివద్దకువట్టిచేతులతోనే వచ్చెను. దానకేసరిచేసినవిందులతోనే పెరిఁగి యాతఁడు చేసినబహుమానములతోనే మహాధనికుఁడైన యీ మిత్రప్రియుఁడు దానకేసరికిబదులుకావలసివచ్చినదన్నమాట మొట్టమొదట నమ్మలేదుగాని, ఆతనిస్థితి చెడిపోయినమాట వచ్చినసేవకుఁడు నమ్మకముపుట్టునట్లు చెప్పినమీఁదటతనకెంతోవ్యసనముకలిగినట్లునటించి యిట్టికష్టసమయములో తనప్రాణమిత్రునకు సహాయపడలేని దురవస్థ తనకు సంభవించినదనిచెప్పి నొచ్చుకొన సాగెను. "ఓయీ! దానకేసరికిని నాకును దేహములే వేఱుకాని ప్రాణమొక్కటియేసుమా! నా సుఖముసయిన మానుకొని నాప్రాణమిత్రుఁడయిన దానకేసరియొక్క సుఖమునిమిత్తమయి నేను నాసర్వస్వమ్మునువినియోగింపవలసినవాఁడను. అయినను నాకిటువంటి మిత్రోత్తమునికి సహాయముచేయలేక కృతఘ్నుఁడను కావలసిన దుర్దశ యిప్పుడుపట్టినందుకు నాకెంతోదుఃఖమగుచున్నది. ఒకభూమిని కొనుటకయి మొన్నటిదినమునసే నేనునావద్దనున్న సొమ్మంతయుఁ బంపివేయుటయేకాక కొంతఋణముకూడ చేయవలసివచ్చినది. అయ్యో! మిత్రకార్యము నింతమాత్రము చేయలేకపోవుచున్నానుగదాయని నామనస్సులో నాకే లజ్జపుట్టి జీవచ్ఛవమునయియున్నాను. ధనమున్నపక్షమున కష్టసమయములో ప్రాణాధికుఁడయిన మిత్రోత్తమునకు సాహాయ్యము చేయఁగలుగుటకంటె సంతోషకరమయిన కార్యము నాకుమఱియొకటిలేదు." అనిక్రియలేనిపొడిమాటల నేకములు చెప్పి యతఁడు తానునిజముగా వ్యసనపడుచున్న వానివలె నటింప సాగెను. అతఁడు క్రొత్తగా భూములు కొన్నందున కంతమాత్రమును సందేహములేదుగాని తనయొద్దఁ బ్రస్తుతము సొమ్ము లేదన్నమాటమాత్రమబద్ధము.

ఇటువంటి వంచకుల నెవ్వరైన మిత్రులనిచెప్పఁగలరా? ముఖస్తుతులుచేయువారందఱును సామాన్యముగా నిట్టివారుగానే యుందురు.

దానకేసరి మిత్రప్రియునియందు పుత్రప్రేమ కలిగియుండెడి వాఁడ నియు, మిత్రప్రియుని ఋణములనన్నిటిని తీర్చెననియు, మేడకట్టుకొనుటకు సహాయముచేసెననియు, ఇంచుమించుగా ప్రతిదినమును వస్త్రభూషణాదిరూపమున నేదోబహుమానము చేయుచుండెననియు, ఎల్లవారును నెఱుఁగుదురు. ఇటువంటి మహోపకారములను పొందిన పరమనీచుఁడయిన మిత్రప్రియుఁడు కృతఘ్నుఁడయి తానాతనివలన నీవఱకు నూఱురెట్లధికధనమును పొందినవాఁడయ్యును తానిప్పుడు శక్తుఁడయి యుండియు తనయుపకర్తకు కష్టకాలమందు ముష్టిరూపాయ లిన్నూఱు బదులియ్యలేకపోయెను. దానకేసరి మనుష్యులను పంపిన ధనపతి మొదలయిన తక్కినవారందఱునుగూడ సొమ్మియ్యక తప్పించుకొనుటకయి యేవో యిటువంటిప్రత్యుత్తరములనే పంపిరి. దానకేసరియొక్క యౌదార్యమువలన కారాగృహమునుండి విముక్తుఁడయి యిప్పుడుమహాధనికుఁడయియున్న సింహకేతుఁడు సహితము తనకతఁడు ధర్మార్థముగా నిచ్చిన రెండువేలరూపాయలను బదులుగానిచ్చుటకయిన మనసు రాక నిరాకరించెను.

ధనికుఁడుగానున్నప్పు డాతనియింటిచుట్టును తిరుగుచుండెడి పెద్దలందఱును బీదతనము రాఁగానే యిప్పుడు సాధ్యమయినంతవఱ కాతని యింటిసమీపమునకుఁ బోవుటకే మానుకొన మొదలుపెట్టిరి. మహాదాతయనియు వితరణశాలియనియు దయార్ద్రహృదయుఁడనియు పరోపకారశీలుఁడనియు నాకాశమంటునట్లుగా నిన్నటివఱకును దానకేసరిని స్తుతి చేయుచు వచ్చినపుణ్యపురుషులే యిప్పుడు సిగ్గుపడక నిన్నస్తుతిచేసిన నోటితోనే నేఁడు దుర్వ్యయపరాయణుఁడనియు బుద్ధిహీనుఁడనియు దూరాలోచన లేనివాఁడనియు బహువిధముల నిందింపసాగిరి. అతనియందొక్కలోపముమాత్రము నిజముగా నేయున్నది. ఇటువంటివారిని తన మిత్రత్వమునకును దాతృత్వమునకును పాత్రభూతులనుగాఁ జేసికొను

టయేం గొప్పబుద్ధిహీనత. ఇంతవఱకునునిరతాన్నప్రదానములతో నిండి యుండిన దానకేసరిగృహ మిప్పుడు వేళకువచ్చినయొక్కపర దేశికి పిలిచి పట్టెడన్నము పెట్టుటకు నోచుకొనని దయ్యెను. ఇప్పుడాగృహము మునుపటివలె విందులారగించెడివారితోను స్తోత్రపాఠములుచేయువారి తోను నిండియుండక మాఋణములు తీర్చవలయుననియు మావడ్డి యియ్యవలయుననియు కేకలువేసెడికఠినహృదయులయినయప్పులవారి తోను వెచ్చములిచ్చినవారితోను సందడిగానుండెను. అందుచేత నాతని యిల్లిప్పుడు సుఖదాయకముగా నుండక యాతనిపాలిటి కొక గొప్పచెఱ సాలవలెనుండెను. ఒకఁడువచ్చి తనయేఁబదిరూపాయలను ఇచ్చినదాఁక కదలనని చెప్పెను; ఇంకొకఁడువచ్చి తననూఱురూపాయలును చేతిలో పడువఱకును అభోజనము కూరుచుండెదనని గుమ్మమునకడ్డముగా ప్రాణా చారముపడును; మఱియొకఁడు వచ్చి నాయిన్నూఱురూపాయలను ఇచ్చి మఱికదలుమని మొలలో చేయివేసి నిలువఁబెట్టును.

ఈప్రకారముగానున్నస్థితిలో దానకేసరి మఱియొకగొప్పవిందు తలపెట్టి, ఊరనున్న పెద్దమనుష్యులకందఱికిని తనయింట భోజనముచేసి తన్నాదరించిపోవలసినదని యాహ్వానపత్రికలను బంపెను. అదిచూచి యెల్లవారును వింతపడి మరలనాతనికేదో రావలసినధనము వచ్చినదని భావించియుండిరి. ఆవిందునకు హస్తినాపురమునందుఁగల ప్రముఖులం దఱును విజయంచేసిరి. ఆవచ్చినవారిలో సింహకేతుఁడు,మిత్రప్రియుఁడు, మతిమంతుఁడు, ధనపతి, మొదలయిన వారందఱునుండిరి. వారంద ఱును దానకేసరియొక్క బీదతనము నిజమయినదికాదనియు నెవ్వరెవ్వ రికి తనమీఁద నెంతెంతప్రేమయున్నదో కష్టసమయమునం దెవ్వరెవ్వ రేయేవిధముల సాహాయ్యము చేయుదురో పరీక్షించుటకయి యాతఁడీ వేషమువేసెననియుభావించుకొని, తాముమొట్టమొదటనే యీసంగతిని దెలిసికొని కావలసినంతధనమునిచ్చెదమనిబయలుదేఱలేక పోయిమిక దా

యని విచారపడసాగిరి. అయినను వారీవఱ కెండిపోయిన దనుకొన్న యూట యెండిపోక ప్రవహించుచు మరలఁ దమ కుపయోగపడుచున్నందున కయి మనస్సులో నెంతో సంతోషపడిరి. కాఁబట్టి వారొక్కరొక్కరే దానకేసరియొద్దకు వెళ్ళి తమ దురదృష్టవశముచేత నాతఁడు తమకుఁ గబురంపినప్పుడే తమయొద్ద సొమ్ము లేకపోయినందునకును, అట్టువంటి ప్రాణమిత్రుని యభీష్టమును చెల్లింపలేకపోయినందునకును, చింతాక్రాంతులయియున్న వారివలెను సిగ్గుపడుచున్న వారివలెను నటించుచు క్షమార్పణము చేయ మొదలుపెట్టిరి. అప్పుడు దానకేసరి తానావఱకే యావిషయమును మఱచిపోతిననియు, అట్టువంటి యల్పాంశములను మరల తలపెట్టవలదని యు, చెప్పి వారిని సమాధానపఱిచెను. ముఖస్తుతులును నక్కనైచ్య ములును చేసెడి యీప్రభువులందఱును మిత్రవంచకులయి దారిద్ర్యదశ లో సమయమున కొక్కరును అక్కఱకు రాకపోయినను భాగ్యదశలో భోజనమునకుమాత్రము తప్పక విజయంచేసిరి. ఇట్టువంటివారు బెల్ల మున్నంతవఱకును ముసరుకొని యది కాఁగానే లేచిపోయెడి యీఁగల వంటివారే కాని యీమనుష్యకీటకము లంతకంటె నధికులుగారు. ఒక మూల సంగీతములు జరుగుచుండఁగా ప్రభువులందఱును విస్తళ్ళముందు కూరుచుండి లోపల నేదో యెత్తుగానుండి పయిని మఱియొక విస్తరి బోర్లించి యుండుట చూచి విస్తరిలో నేవో యపూర్వపదార్థములు వడ్డింపఁబడి యున్నవని తలఁచి యింతమందికిప్పు డట్టివిందు చేయుటకయి ద్రవ్య మెక్కడనుండి వచ్చెనాయని కొందఱును, తమ్ము పరాభవపఱుచుటకయి యితఁడేమయిన పన్నుగడ పన్నియుండునాయని కొందఱును, సావకా శముగా బహువిధముల నాలోచించుకొనుచుండిరి. అంతట దానకేసరి చేసిన యేర్పాటుప్రకారముగా సేవకులు ముందుగా వేఁడినీళ్ళు దొన్నె లలోఁ బోసి తెచ్చి ప్రతిభోజనపాత్రము ముందును బెట్టిరి. చేయవలసిన యేర్పాటులన్నియు ముగిసినతరువాత భోజనముల కారంభింపవచ్చునని పరిచారకులు వచ్చి చెప్పిరి. అప్పుడు విస్తళ్ళముందు కూరుచున్న పెద్దలు

వింతలయినయపూర్వభక్ష్యములను వేగముగాచవిచూడవలెననెడియభి లాషతో పైవిస్తరి తీయఁగానే, వారికందఱికిని దానకేసరిచేసిన క్రొత్త యేర్పాటు చక్కఁగా బోధపడెను. ఆభోజనపాత్రములలో పూర్వానుభవమునుబట్టి వారెదురుచూచుచున్న భక్ష్యములేవియులేక దానకేసరి యొక్క బిదతనమునకును విందులకు విజయంచేసిన వారియోగ్యతకును తగినట్టుగా నొక్కొక్కవిస్తరిలో నొక్కొక్క వట్టిగడ్డియుండ గానఁబడెను. వారదిచూచి యేమియుతోఁచక యాశ్చర్యపడుచుండఁగా దానకేసరి "ఓపశువులారా! మీరు గడ్డితినవలసినవారే తినుండి" అని కేకలు వేయుచు, పరిచారికలందిచ్చు చెంబులతో వారిమొగములమీఁద పేడనీళ్లు చల్లనారంభించెను. ఈయపూర్వమయిన యాదరణకు వారత్యద్భుతపడి విస్తళ్ళును చెంబులువిడిచియు పైబట్టలు పాఱవైచియు నానాముఖముల తొందరపడిపరుగులెత్తుట కారంభింపఁగా, దానకేసరి వారివెంటఁబడి "ఓసిగ్గుమాలిన పశువులారా! ఓభోజనమిత్రులారా! ఓగోముఖ వ్యాఘ్రములారా! ఓకప్పయెలుఁగుపాములారా! ఓముఖస్తోత్ర విద్వాంసులారా!" అని నానావిధములయిన వారివారి యర్థనామములతోఁ బిలుచుచు తఱుముఁజొచ్చెను. అప్పుడాప్రభువులందఱును వీధిలోఁబడి మానములు దక్కించుకొని పరుగెత్తుచు, ఆపిచ్చిప్రభువు వచ్చి తమ్మెక్కడకలిసికొనునోయని వెనుక తిరిగిచూడక తిన్నగా తమయిండ్లలో దూఱి లోపలతలుపులు వేసికొని, నాటిగండముగడచి తప్పించుకొని ప్రాణములతో నీవలఁబడఁగలిగినందుకు సంతోషభరితులయిరి.

దానకేసరి హస్తినాపురమువారికిఁ జేసినవిందులలోనెల్ల నిదియే కడపటిది. ఈవిందుతోనే యతఁడు హస్తినాపురజనులవద్ద కడసారి సెలవుగైకొనెను. అపురూపమయిన యీవిందు ముగిసినతరువాత గొప్ప భూకంపమువచ్చి పట్టణమంతయు భూమిలో మునిగిపోవలయుననియు, మారిమొదలయిన మహావ్యాధులువచ్చి పురజనులందఱు నొక్కపెట్టన చావవలయుననియు, పురజనులను శపించుచు దేవతలను బ్రార్థించుచు

మిట్టమధ్యాహ్నసమయమునం దతఁడొంటిగాపట్టణమునువిడిచియరణ్య మునకు లేచిపోయెను. ఆపురజనులయొక్క కృతఘ్నతవలన దానకేసరి యొక్కహస్తినాపురనివాసులమీఁదమాత్రమేకాక మానవకోటిమీఁద నెల్లను ద్వేషముగలిగినవాఁడయి విశ్వాసఘాతుకులయిన మనుష్యమృగ ములలోఁగలిసియుండుటకంటె వారికంటెఁ గొంతదయాదాక్షిణ్యములు గలిగిన యడవిమృగములలోనుండుట యుత్తమమని భావించుకొనెను. అతఁడరణ్యము చేరినతరువాత మానవకోటియందాతనికిఁ గలిగిన పరి పూర్ణద్వేషమునుబట్టి మానవకోటిధరించు చిహ్నములు ధరించుటకూడ తనకవమానకరమని భావించుకొని వస్త్రవిసర్జనము సహితముచేసి దిగం బరుఁడయి, అడవులలోని దుంపలను ఫలములనుతిని యేళ్ళలోని నీళ్ళు త్రాగి దేహధారణముచేయుచు, రాత్రులు గుహలలో శయనించుచు, మనుష్యముఖము కనఁబడినప్పుడెల్లను పెద్దపులిని జూచినప్పటికంటె నెక్కువగా భయపడి పాఱిపోయి దూరముగా తొలఁగుచు, ఒక్క మనుష్యకోటితప్ప మఱియేజంతువయినను తుదకు ఘాతుకమృగములయి నను సహవాసయోగ్యములేయని తలఁచి యతఁడు వన్యమృగములతోఁ గలిసి స్వేచ్ఛావిహారము చేయుచు, కాలముగడపుచుండెను.

అయ్యో! పాపము! ఎంతశీఘ్రముగా దానకేసరి కెటువంటి యవస్థనుండి యెటువంటియవస్థ పట్టినదో! అటువంటి యమూల్యము లయిన దివ్యవస్త్రములను ధరించినవాఁడిప్పుడు దిగంబరుఁ డయ్యెను. నిత్యమును స్తోత్రపాఠములు వినెడిచెవులకిప్పుడు సింహ వ్యాఘ్రముల భయంకరధ్వనులు వినుచుండవలసిన గతిపట్టెను. సహా నూఱులకొలఁది పరిచారకులతోఁ చుట్టఁబడియుండెడు వానికిప్పుడు వన్యమృగములమధ్య నుండవలసివచ్చెను. అయినను పూర్వమువలె నాతనికిధనాశగలయిచ్చ కాలమారులకొలువులేక యిప్పుడీశ్వరుఁడు లోకోపకారముగా ననుగ్ర హించిన నోరులేని పరిచారకులసేవ లభించెను.—చమురక్కఱలేకయే యిప్పుడాతనికి పెట్టనిదీపములయి సూర్యచంద్రులు వెలుతురు నిచ్చు చున్నారు; వీవనలక్కఱలేకయేవాయుదేవుఁడుచల్లగాలివిసరిశ్రమమడఁచు చున్నాఁడు; విలువగలపాత్రములక్కఱలేకయేనదులునిర్మలమైనమధురో

దకముని చ్చుచున్నవి; ప్రతిఫలమపేక్షింపక యేవృక్షములు స్వాదుఫలములను కానుకపట్టుచున్నవి. ఆహా! ఇప్పుడు వినమనసయినను హృదయపూర్వకములుగాని నీచములయిన స్తుతిపాఠము లెక్కడను వినఁబడవుగదా!

ఇట్టిస్థితిలో నొకనాఁడు దానకేసరి యాహారమునిమిత్త మొక చెట్టుమొదల దుంపలు త్రవ్వుకొనుచుండఁగా ధననిక్షేపము కానఁబడెను. సువర్ణపూర్ణమయిన యాగొప్పకలశమును పూర్వమెవ్వఁడో లుబ్ధుఁడు చోరులో రాజులో యపహరింతురన్న భయముచేత కావలసినప్పుడు కొనిపోవనుద్దేశించి యక్కడ పాతిపెట్టి, తాను మరలవచ్చి పుచ్చుకొనులోపల నెవ్వరికిని జెప్పక మృతినొందియుండును. అందుచేత నాధనరాశి యెవ్వరికిని మేలునుగాని హానినిగాని జేయక యిప్పుడు దానకేసరి కాకస్మికముగా నేత్రగోచరమగుటకును వసుధాగర్భములో దాఁగియుండఁగి యుండెను. దానకేసరి మునుపటి మనస్సుతోనే యుండియున్న పక్షమున, ఆధనము మరల ముఖస్తుతిపరాయణులను కృత్రిమమిత్రులను కావలసినందఱిని సంపాదించుటకు చాలియున్నదిగాని యిప్పుడాతనికి ప్రపంచముమీఁద రోఁతపుట్టి ధనమున్న కాలకూటవిషమువలె నుండెను. మనుష్యులలో జరుగుచుండెడు దొంగతనములకును, అన్యాయములకును, లంచములకును, దౌర్జన్యములకును, హత్యలకును, అసత్యములకును, సమస్త పాపములకును ధనమే మూలమనియెంచి యతఁడు దానిని మరల భూమిలో పాతిపెట్టఁదలఁచుకొనెనుగాని యింతలో నాదారి నొక సేనాసమూహము పోవుచున్నందునను వారినిచూడఁగానే వ్యర్థముగా పూడియున్న యీ ధనముతో కృతఘ్నులను పాపులను వంచకులను నాశనముచేసి లోకములో పుణ్యము వెలయింపవచ్చునన్న బుద్ధి పుట్టినందునను వారిని తన యొద్దకు పిలిచి వారు దుర్మార్గులను శిక్షించుటకయి యుపయోగించెదు పక్షమున ధనమును వారికియ్యవలెనని యుద్దేశించి "ఓశూరులారా! మీ రెక్కడకు పోవుచున్నారు?" అనియడిగెను. ఆసైనికులు తమప్రభువయిన విక్రమసింహుఁడు మహాశూరుఁడయి తనప్రాణములకాశపడక యనేక పర్యాయములు శత్రువులతో ఘోరయుద్ధము చేసి హస్తినాపురమును కాపాడి పురజనులకు మహోపకారము చేసినను వారావగింజంత యైన

నుపకారచింత లేక కృతఘ్నులయి యావిక్రమసింహుని నిష్కారణముగా సేనాధిపత్యమునుండి తొలఁగించి యవమానింపవలయునని ప్రయత్నించి నందున నతఁడుతమ్ముతోడు చేసికొనిహస్తినాపురమునాక్రమించుకొనుట కయి దండెత్తిపోవుచుండఁగా తామాతని వెంటఁబోవుచున్నామని చెప్పిరి. వారిపని యాతనికిహృద్యముగా నున్నందున దానకేసరి యప్పుడే యాసేనాధిపతిని తనయొద్దకురప్పించి, తనకుదొరకిన ధనమంతయు నా తనికిచ్చి "ఈధనముతో నీవునీసైనికుల కాహారపదార్థములు తక్కువపడ కుండ నిచ్చుచు, ఎంతకాలమయిన యుద్ధముచేసి హస్తినాపురమును నేల మట్టముచేసి యాబాలవృద్ధముగా నందలివారినందఱిని జంపి భూభార మును తగ్గింపుము. కృతఘ్నులయిన పాపాత్ములుండుట భూమికి భార ముగాన నీవానుష్టులయెడ లేశమయినను దయచూపవలదు. నాకిదే మహోపకారము." అనిప్రార్థించిపంపివేసెను. ఎంతమంచివారికినికృతి ఘ్నులయెడల నిట్టి ద్వేషమే పుట్టునుగదా!

అతఁడీప్రకారముగా మృగమధ్యమున మనుష్యరూపముననున్న వింతమృగమువలె కాలముగడుపుచుండఁగా, ఒకినాఁడొక మనుష్యుడాక స్మికముగావచ్చి యాతఁడు వసించియున్న గుహావాకిట నిలువఁబడెను. వానినిజూచి మనుష్యసంచారములేని యీగుహాముఖమున కొక్కమ నుష్యుఁడొంటిగా నేలవచ్చెనాయనిదానకేసరియద్భుతపడసాగెను.అట్లొం టిగా మహారణ్యమునఁబడివచ్చి గుహముందు నిలిచినవాఁడు హితకా ముఁడు. నిర్మలహృదయుఁడయిన యతఁడు తనయజమానునియందు నిజ మయిన ప్రేమయును విశ్వాసమును గలవాఁడయి యాతనికిసంభవించిన దుర్దశకుచింతిల్లుచు తనచేతనైన సాహాయ్యమును జేయవలెనన్న యుద్దే శముతో నాతనిని వెదకుకొనుచు తుదకక్కడ కనుఁగొనెను. పూర్వ మట్టువంటి యింద్రవైభవమనుభవించిన దానకేసరి జోగివలెనయి దేహ మున బట్టయయినలేక తల్లిగర్భమునుండివచ్చినప్పటివలెదిగంబరుఁడయి మృగసముదాయములో తిరుగుచుండఁగానే హితకాముఁడప్పుడు నిశ్చే ష్టితుఁడై నోటమాటరాక కన్నులనీరు కాలువలుగట్ట చిత్రప్రతిమవలె నిలువఁబడెను. అట్లుకొంత సేపుండి తుదకుధైర్యము తెచ్చుకొని దానకే

సరి. కాళ్ళమీఁదపడికన్నులనీరుకార గద్గదస్వరముతోనతఁడుతానుయజమానునితోఁగూడ నరణ్యమునందేనివసించుచు పరిచర్యచేయువచ్చితినని యు తనసేవనంగీకరింపవలయుననియు బహువిధముల దీనముగాఁ బ్రార్థించి యడిగెను. కాని మనుష్యకోటియందాతనికిఁ గలిగియున్న యాయపార ద్వేషములో దానకేసరి కాతనినానవాలు పట్టుటయే దుర్ఘటమయ్యెను. ఆనవాలు పట్టినతరువాతకూడదానకేసరిమనుష్యులలోకృతజ్ఞతగలవాఁ డుండునన్ననమ్మకము లేకపోవుటచేతమనుష్యదేహమునుధరించినతప్పిద మునుబట్టి హితకామునిమాటలను నమ్మక యాతఁడును వంచకుఁడేయని యు తన్నేమో మోసముచేయుటకే వచ్చెననియు నాతఁడిది దొంగ యేమోయనియు భావించెను. కాని హితకాముఁడుతనప్రవర్తనవలననుమా టలవలనను తుదకెంతో కష్టముమీఁద తానుతనయజమానునిమీఁదఁ గల యవ్యాజమైన ప్రేమచేతనే యక్కడకువచ్చినట్లునమ్మకముగలిగిం పఁగా దానకేసరియప్పుడు చేసినమేలు మఱవనివాఁడు ప్రపంచములో నొక్కమనుష్యుఁడున్నాఁడని యొప్పుకొనెను. అయినను మనుష్యసామా న్యముమీఁద నెల్లను గలిగిన ద్వేషమునుబట్టియాతఁడుమనుష్యుఁడయిన హితకాముని మొగముచూచుటకునుమాటలువినుటకునుకూడియిష్టపడుట కును సమాధానపడనందున, తుదకాహితకాముఁడు మహాదుఃఖముతో తన యజమానుని విడిచిపోవలసినవాఁడయ్యెను.

హితకాముఁడు వెడలి పోయినతరువాత దానకేసరిదర్శనార్థమై యాతనికంటె గొప్పవారైన ప్రముఖులనేకులు కలిసివచ్చిరి. ఈలోపల విక్రమసింహుఁడు తనసేనతో వెళ్ళి సైన్యమునుకోటచుట్టునుపెట్టిహస్తి నాపురమును ముట్టడించి, కొన్నిదినములలోపల పట్టణమునంతను మంటి లో కలుపునట్లుకానఁబడెను. అందుచేత పట్టణములోని వారందఱును భయపడి విక్రమసింహునితో సమానముగా యుద్ధముచేసి గెలువఁగానఁ జాలిన ధైర్యసాహసములుగల రణశూరుఁడుబహుయుద్ధములయందారి తేఱిన దానకేసరి తప్ప మఱియొకఁడు లేకపోవుటవిచారించి, అతని యెడల తాముచూపిన కృతఘ్నతకై పశ్చాత్తాపపడి పురజనులుదాన కేసరిని ప్రార్థించి తెచ్చుటకొఱకుతమలోనిముఖ్యుల నాతనికడకుఁబంపిరి,

కష్టసమయమునం దాతనికి సహాయముచూపలేని పెద్దమనుష్యులిప్పుడు తమకష్టసమయమునం దాతనిపాలికి పోయి, తాము బుద్ధిలోపముచేతం జేసిన యపరాధములను క్షమించి పురరక్షణభారమును వహించి యీ యాపత్సమయమునందు తమ్ముద్ధరింపవలసినదని బహువిధముల వేడుకొనిరి. అతండు వారిప్రార్థనము నంగీకరింపనందున వా రాతనిపాదములమీందబడియు, కన్నులనీరుపెట్టుకొని బతిమాలుకొనియు, తాము వెనుకచేసిన యపచారమునకు ప్రాయశ్చిత్తముగా తమసంపదలనుగౌరవాధికారములను ధనప్రాణములను సమస్తమును సమర్పించెదమని వేడుకొనియు, పురసంరక్షణార్థమాతని నేలాగునన్నైన మరల హస్తినాపురమునకుం గొనిపోవం బ్రయత్నించిరి కాని వారియత్నము లేవిధముచేతను సఫలములయినవి కావు. దానకర్ణుండయి పట్టణమునం దున్నప్పటివలె దానకేసరియొక్క హృదయమిప్పుడు మృదువయి దయార్ద్రమై కరంగ దగినదిగా నుండక యాతండు వసించియున్న పర్వతమువలెనే కఠినమయి దయాశూన్యమయియుండెను. అతండిప్పుడు విక్రమసింహుండు నిర్దయత్వమును వహించి పురజనులనందఱిని సంహరించినను నిర్విచారముగా నుండెడు స్థితిలోనున్నవాండు. విక్రమసింహుని సైనికులు హస్తినాపురమునాతను నిగ్రహించి పాడుచేసినను దానకేసరికిప్పుడు పరమసంతోషముగా నుండునే కాని యణుమాత్రమును సంతాపము కలుగదు. అట్టిస్థితిలో వారి మొఱ్ఱలిప్పుడు చెవిటివానిముందఱి శంఖధ్వనులుగాక యెట్లు ప్రయోజనకారులగును ?

వారప్పటికిని లేచిపోవక దానకేసరి రానిపక్షమున తామక్కడనే ప్రాణములువిడిచెదమని కాళ్ళమీందపడి లేవనందునవారినితప్పించుకొనుటకయి యతండు వారికి రెండుపాయములు చెప్పి పంపివేసెను. అందొకటి హస్తినాపురవాసులందఱును జేరి దానకేసరి చేసిన విక్రమసింహుని దాసులమని చెప్పుకొనుచు విక్రమసింహునిపాలికి పోయి గడ్డికఱచి యాతని శరణుచొచ్చి పురపరిపాలనము నాతనికి సమర్పించి యా

తనినే తమప్రభువునుగా నమ్మి సేవించి బ్రదుకుట. రెండవది యాపుర జను లీవఱకు పలువురయెడలను జూపిన కృతఘ్నతాపాపపరిహారార్థముగా సంసారములనువిడిచి యీయరణ్యాశ్రమమును ప్రవేశించి యీశ్వరధ్యానము చేసికొనుచు నక్కడనేనిలిచి మరల సంతానరూపమున పాపులసంఖ్య వృద్ధిచేయక నశించి సుగతిపడయుట. ఈ రెండాలోచనలును వారిమనస్సులకు రుచింపనందున, అతఁడు స్వపురరక్షణార్థము వచ్చు దారిగానక నిరాశులయి వారు తమవచ్చినదారినే మరల స్వపురమును బ్రవేశించిరి.

అటుతరువాత దానకేసరి మరల నెప్పుడును మనుష్యునికంటఁ బడలేదు. హితకాముఁడనేకపర్యాయములు తనయుజమానుని వెదకుకొనుచు నతఁడు వసియించియుండిన యరణ్యమును పర్వతమును తిరిగిచూచెను గాని యాతని రూపముమాత్ర మెక్కడను కానరాలేదు. అతఁడుండెడు గుహలో మాత్ర మొక ప్రామాణిపలకమీఁద "దానకేసరిబ్రతికియుండి కృతఘ్నస్వభావులయిన మనుష్యులను ద్వేషించియున్నాఁడు. ఇప్పుడు చచ్చుచు కృతఘ్నులును పరవంచకులునయిన మనుష్యులందఱును మహాపరితయమువచ్చి యొక్కసారిగా నశింతురుగాక యని కోరుచున్నాఁడు." అని వ్రాయఁబడియుండెను. మనుష్యుల కృతఘ్నతవలన మతిపోయిన యాదానకేసరి బలవన్మరణము నేపొందెనో స్వచ్ఛందమరణము నేపొందెనో యెవ్వరికిని దెలిసినదికాదు. ఎట్లయినను తనవలన నుపకారము పొందిన మనుష్యకోటిచూపిన కృతఘ్నతచేత మనస్సువికలమయినందున తీఱనిచింతచేత మృతినొందెననుటకు సందేహములేదు. ఆపలకనుజూచిన వారందఱును మహోదారపురుషుఁడయి దానకేసరియను సార్థకనామమును వహించిన యాపుణ్యపురుషుఁడు మనుష్యుల దుర్మార్గమువలన నడవులపాలయి యేకాకిగా దిక్కుమాలి మృతినొందినందునకై దుఃఖించుచు వచ్చిరి.

వైదర్భి విలాసము.

ఇందువచ్చు పాత్రములు.

ధర్మపాలుఁడు—విదర్భదేశపురాజు; మనోహారిణితండ్రి.

దుర్జయుఁడు—ధర్మపాలుని తమ్ముఁడు; మిత్రరంజనితండ్రి.

మాధవసేనుఁడు—విజయపురపురాజు; మిత్రరంజనిభర్త.

విజయసేనుఁడు—మాధవసేనునితమ్ముఁడు; మనోహారిణిభర్త.

గోపాలదాసు—విజయసేనుని భృత్యుఁడు.

భద్రుఁడు—మనోహారిణికి గోపికావేషముతోనున్నప్పటిపేరు.

పార్వతి—మిత్రరంజనికి గోపికావేషముతోనున్నప్పటిపేరు.

మనోహారిణి—ధర్మపాలుని కూఁతురు; విజయసేనుని భార్య.

మిత్రరంజని—దుర్జయునికూఁతురు; మాధవసేనునిభార్య.

వైదర్భీవిలాసము.

పూర్వకాలమునందు ధర్మపాలుఁ డనురాజు విదర్భదేశమును పాలించుచుండెను. అతఁడు మిక్కిలి సాధువయి రాజ్యభారమునంతను తనతమ్ముఁడయిన దుర్జయునిమీఁదఁ బెట్టినందున, అతఁడు రాజ్యకాంక్ష గలవాఁడై భ్రాతృద్రోహము చేసి రాజ్యము నంతను తానే యాక్రమించు కొని యన్నగారిని పురము వెడల నడఁచెను. సింహాసనవిహీనుఁ డయిన యారాజు పరిమితపరివారముతో రాజధాని వెడలి, పరమవిశ్వాసు లయిన కొందఱుమిత్రులు వెంటరాఁగా దండకారణ్యమునకుఁ బోయి, అక్కడ వానప్రస్థునివలె కాలముగడపుచుండెను. మిత్రానురాగముచేత గృహములను కుటుంబములను విడిచి రాజువెంట నడవులకు వచ్చిన యాయుత్తమపురుషులయొక్క భూములను ధనమునుకూడ కొల్లగొని ద్రోహియయిన దుర్జయుఁడు మఱింతధనవంతుఁడయ్యెను. అడవులలో నుండుట యలవాటుపడిన కొలఁదిని దంభముతోను వంచనముతోను నిండి విశ్రాంతిలేని పురనివాసముకంటె నిర్విచారమయిన వనవాసజీవనమే సుఖతరమయినదిగా వారికి కనఁబడఁజొచ్చెను. అంతేకాక యప్పుడప్పుడు బంధుమిత్రాదులుకూడవచ్చి వారినిచూచిపోవుచుండుటచేతను, అక్కడ మనస్సంతుష్టికి భంగము కలిగించెడు తొందరపాటులేవియు లేకుండుట చేతను, వారు పట్టణమును విడిచితిమన్న విచారమించుకయు లేనివారయి, పూర్వకాలమునందలి ఋషులవలె నెమ్మదితో కాలక్షేపము చేయుచుం డిరి. వేసవికాలమునందు వారు వనవృక్షములయొక్క చల్లనినీడలయందు విశ్రమించి, లేళ్ళయొక్క యాటలను స్వేచ్ఛావిహారమునుజూచి వినో దించుచుండురు. అందుచేత వన్యములయిన యామృగములమీఁద సహ

తము వారత్యంత వాత్సల్యము కలవారయి, ఆహారమునిమిత్తము వాని ననివార్యముగా వేఁటాడవలసివచ్చెనుగదాయనిమనస్సులోఖేదపడుచుం దురు. అంతట మనోహరమైన వసంతకాలముపోయి వానలును చలియు వచ్చి తన్ను బాధించుచున్నప్పుడు సహితము రాజు తనయప్పటి దురవస్థను గుర్తెఱిఁగిన వాఁడయ్యును విచారమునకు మనస్సులో చోటియ్యక కష్టములనన్నిటిని ధైర్యముతో సహించుచు, ఈశీతవాతములు రాజాస్థానములయందుండు కొలువుకాండ్రవలె ముఖస్తుతులు చేసి లేని పోనిభ్రమలు కలిగింపక నానిజమయిన స్థితిని తెలుపుచున్నవి; వీనివలని బాధయధికముగా నేయున్నను దయావిహీనులునుకృతఘ్నులునునయిన వారివలనఁ గలుగుచుండెడుబాధలో నిది సహస్రాంశమయినను లేదు; కష్టకాలమునుగూర్చి మనుష్యులెంత భయపెట్టుచున్నను, విపత్తులవలన సహితము నేర్చుకోవలసినప్రయోజనములునానేకములుకానఁబడుచున్నవి; విషసర్పముయొక్క శిరస్సునందున్నమణి విషనివారణముచేసిసుఖమునుకలిగించునట్లేయీకష్టములును జ్ఞానోపదేశముచేసి మనోవ్యాకులతనుతొలఁగించిసుఖదాయకములగుచున్నవి." అనియీవిధమయినతలంపులతోచిత్తశాంతిచేసికొనుచు, సంతుష్టుఁడయియుండెను. అందుచేతనాతని మనస్సునకు రాజ్యమును బాసిన దుఃఖముతోఁచక, వృక్షపత్రములే పుస్తకములుగాను, సెలయేళ్ళమ్రోఁతలేయుపన్యాసములుగాను, వాయుశబ్దములేప్రసంగములుగాను, అయియరణ్యములోనిప్రతివస్తువునుహితబోధచేయుచున్నట్లే కనఁబడుచుండెను.

రాజ్యపదభ్రష్టుఁడయినయీరాజునకు మనోహారిణియను పేరుగల యొక్కకొమార్తెయుండెను. దురాశాపాశబద్ధుఁడయినమర్జయుఁ డన్నగారి నిల్లువెడలనడఁచినను, తనకూఁతురయిన మిత్రరంజని కీడుజోడుగానుండి సహాయురాలుగానుండుటకయి మనోహారిణిని రాజాంతఃపురమునందే యుంచుకొనెను. తండ్రుల వైరమునుబట్టి యనుమాత్రమును

వేఱుపాటుకలుగక యీరాజపుత్రికల కిరువురకును పరస్పరానురాగము ప్రబలి ప్రాణస్నేహము కలిగెను. తండ్రివిషయమున జరగిన యన్యాయ మునుబట్టి పుట్టినమనోవ్యథయంతయు పోవునట్లుగా మనోహారిణిమీఁద నత్యంత ప్రేమను గనఁబఱచుచు తనచేతనైన సమస్తసాహాయ్యములను జేయుచుమిత్రరంజనియాచిన్నదానిని ఏకగర్భమునఁబుట్టినయప్పగారికం టెను నధికాదరముతోఁ జూచుచు నుపచరించు చుండెను. మనోహారిణి కెప్పుడయినను తండ్రిమీఁద తలఁపుపాటి తనయసహాయతకై దుఃఖము కలినప్పుడు, మిత్రరంజని సమస్తవిధములను దుఃఖశాంతిచేసి యామెనో దార్చుచుండును. ఈవిధముగా నొకనాఁడు మిత్రరంజని దుఃఖోపశమ నముచేసి యప్పగారి కుత్సాహముపుట్టించుచున్న సమయములో రాజసే వకుఁడొకఁడువచ్చి రాజుగారివేడుకకొఱకు మల్లవినోదము జరగఁబోవు చున్నదనియు అట్టిపోరును జూచుటకయి రాజుగారు వారిని సభకుఁ దీసి కొనిరమ్మని సెలవిచ్చినారనియుఁజెప్పెను. ఆవేడుకవలనమనోహారిణి మన స్సునకుల్లాసము కలుగవచ్చునని యెంచి మిత్రరంజనియామెతోకొలువు కూటమునకుఁ బోవ ననుమతించెను.

ఆకాలమునందు రాజసభలలో జెట్టిపోరుసాధారణముగా జరగు చుండును. బహుసంస్థానములయందు బాహుబలమున ప్రసిద్ధికెక్కి బిరు దులను పొందినజెట్లు జీతములు కుందుచువచ్చిరి. ఇతరదేశములనుండి ప్రఖ్యాతికెక్కిన మల్లులెవ్వరైన వచ్చినప్పుడు జరగెడుపోరును జూచి యానందించుటకయి రాణివాసపు స్త్రీలుకూడవచ్చుచుందురు.ఆయాచార మును బట్టియేయిప్పుడుమనోహారిణియు మిత్రరంజనియు వేడుక చూచుట కయి వెళ్ళిరి. వారక్కడకు వెళ్ళునప్పటికి ఆవఱ కనేకయుద్ధములయందు జయమునొందిగడిదేరియనేకమల్లులను చంపిబిరుదులుపొందియున్న బలి ష్ఠుఁడైన యొకజెట్టికిని విశేషానుభవము లేక సుకుమారముగానున్నయొక చిన్నవయస్సువానికిని యుద్ధము సిద్ధమయి యుండెను,అప్పుడక్కడనున్న

వారందఱును జెట్టిపట్లలో పిన్నవయసువాఁడు పరాజయమునొంది తప్పక చంపఁబడునని నమ్మియుండిరి. అంతట రాజు తనయున్నకొమార్తెను కొమార్తెనుజూచి “ఓకన్యలారా! ఇప్పుడొక్కబలవంతునకును బలహీనునకును పోరాటము జరగఁబోవుచున్నది. ఈయసమానమయిన పోరాటమువలదని నేనెంతచెప్పినను, ఈబాలుఁడు వినకున్నాఁడు. ఈబాలుని చూచిన నాకుజాలి వేయుచున్నది. స్త్రీస్వాభావికములైన మృదుమధుర వాక్యములతో మనసుకరఁగునట్లుగా బోధించినచో మీమాటవిని యితఁడు తనపూనికనువిడిచిమరలునేమో ప్రయత్నముచేసిచూడుఁడు” అని చెప్పెను.

ఆమాటలకు వారుసంతోషించి రాజుచెప్పినట్లు చేయుటకుఁ పూనుకొనిరి. వారిలో మొట్టమొదట మిత్రరంజని యీమజోడు కానివానితో పోరాటముతగదు మానుమని యాపిన్నవానికి బోధించిచెప్పెను; అటు తరువాత మనోహారిణి యందుకొని తననేర్పంతయు నుపయోగించి రాతిగుండెనయినను కరఁగింపఁగల మృదువచనములతో దయారస ముట్టిపడ ప్రాణాపాయకరమైన యటువంటిపోరాటమును మానవలసినదని బహువిధములఁజెప్పెనుగాని, ఆమాటలవలననాతని పూనికిచెడుటకుమాఱుగా మఱింతప్రోత్సాహము కలిగి యాతని మనస్సులో శౌర్యమును బాహువీర్యమును కనఁబఱిచి తానేలాగుననయినను విజయమునొంది యామెను మెప్పింపవలయునన్నబుద్ధి పుట్టెను. అందుచేత నాతఁడు వారిప్రార్థన నంగీకరింపక మహావినయముతో “ఈదయ నేమీ రెప్పుడును నాయెడల కలిగియుండవలెనని మిమ్ము మిక్కిలి వినయముతో ప్రార్థించుచున్నాను. ఈవిషయములో మీకోరికను చెల్లింపలేక పోయినందుకు నాలోనేనేలజ్జపడుచున్నాను. నన్నుమన్నింపుఁడు. ఈయుద్ధములో నేను చంపఁబడెడు పక్షమున, చావుకావలెనని కోరుకొనువాఁడే చచ్చెననుకొనుఁడు; ఈప్రపంచసుఖములయందు నాకేమియు నపేక్ష లేదు. నేననుభవించిన కష్ట

ములచేత నేనిప్పుడు విరక్తుఁడనయి యున్నాఁడను. నాప్రార్థన నంగీకరించి యీపోరాటమునకు నాకనుజ్ఞ యిచ్చి మనఃపూర్తిగా నన్నాశీర్వదింపుఁడు" అని వేఁడుకొనెను.

అంతట జెట్టిపట్లారంభమయినవి. మిత్రరంజని యాతనికపాయము కలుగకుండునుగాక యని కోరుచుండెను; మనోహారిణి యామెకంటె నెక్కువ పరితాపము కలదై యాతని యాపద తనదిగా భావించుకొనుచుండెను. అతఁడు తనకీప్రపంచముమీఁద రోఁతపుట్టినదనియు చావుపరమసమ్మతమే యనియు చెప్పుటచేత మనోహారిణి తనవలెనే యతఁడును నదృష్టహీనుఁడని తలపోసి జాలిపుట్టి యాతనిమీఁద నింతంతనరాని ప్రేమగలదాయెను. ఈవిధముగా నుత్తమకులీనురాండ్రయిన యాయువతులు చూపిన దయచేత నాపిన్నవానికి క్రొత్తబలమును క్రొత్తధైర్యమును గలిగి యతఁడు మల్లయుద్ధములో చూచువారికెల్ల నాశ్చర్యమును కలిగింపఁ జొచ్చెను; ఇట్లాయిరువురును కొంతసేపు పెనఁగులాడిన తరువాత క్రమక్రమముగా మించి యాచిన్నవాఁడా జెట్టిని క్రిందపడఁద్రోచి పరాజయము నొందించెను. అప్పుడు తగిలిన దెబ్బచేత మల్లుఁడు కొంతసేపు మాటాడుటకును కదలుటకును శక్తుఁడుగాక మూర్ఛపోయినట్లుండి యెంతోసేపటికి తెప్పిరిలెను.

రాజా చిన్నవాని బలపరాక్రమములకును కౌశలమునకును సంతోషించి, ఆతనిఁ దన యాస్థానమునం దుంచుకొనఁదలఁచి యాతని పేరును జననీజనకుల నామధేయములను అడిగెను. అతఁడు తనపేరు విజయసేనుఁడనియు తాను దృఢసేనుని నాలవకుమారుఁడననియు చెప్పెను. విజయసేనునితండ్రియైన దృఢసేనుఁడు కొన్నిసంవత్సరములక్రిందటనే మృతుఁడయినను, అతఁడు బ్రతికియున్నకాలములో ధర్మపాలుని ప్రాణమిత్రుఁడును ప్రభుభక్తియుక్తుఁడును అయిన సామంతరాజుగానుండెను. అందుచేత రాజా చిన్నవాఁడు తనయన్నగారి మిత్రుని పుత్రుఁడన్నమాట వినినిబద్ధఁ

గానే మొగము చిట్లించుకొని, అతనియం దావఱకుఁ గలిగినయాదరము నంతను విడనాడి, అన్నగారి యెడలను తన్మిత్రులయెడలనుగల ద్వేషము చేత నాతని మొగమువంకనైనను తిన్నగా చూడనొల్లక పెడమొగము పెట్టుకొని, ఆతని యసమాన పరాక్రమసందర్శనమువలనఁ గలిగినయను రాగబంధమును మొదలంట కోసివేయఁ జాలక "నీవు మఱియెవ్వరి పుత్రుఁడవైన నైనపక్షమున బాగుండును." అనుచు వెడలిపోయెను.

అతఁడు తనతండ్రియొక్క ప్రియసఖునిపుత్రుఁ డయినట్టు వినఁగానే మనోహారిణి యపరిమితానందమునుబొంది మిత్రరంజనిని జూచి "చెలియా! విజయపురరాజయిన దృఢసేనుని మాతండ్రిగారు తమబహిః ప్రాణమువలెఁ జూచుకొనుచుండెడివారు; ఈతఁడాతనిపుత్రుఁడన్నసంగతి నాకు మొట్టమొదటనే తెలిసియుండినపక్షమున, అటువంటి సాహసకార్యమునకు తెగింప వలదని నావాగ్ధారలతోఁగూడ నీతని పాదములమీఁద నాకన్నీటిధారలను కూడ కురిపించియుందును." అనిచెప్పెను. అంతట నాయువతులిరువురును విజయసేనునియొద్దకు పోయి. రాజుగారి యనాదరమువలన నతఁడు చిన్నపోయియుండుట కనిపెట్టి, కొన్ని ప్రియవచనము లాడి యతని కుత్సాహము పుట్టించిరి. తరువాత వారిరువురును మరల నప్పుడు మనోహారిణి యాతనినిసమీపించి తనమెడలోనున్న హారమును దీసి యాతని కంఠమునవైచి "మిత్రుఁడా! నేనిప్పుడు మందభాగ్యురాలనయి దీనదశయందున్నదానను; నేనే మంచిస్థితియందుండిన పక్షమున నీకింతకంటె మంచిబహుమానమును జేసియుందును. ఇప్పుడు దీనినంగీకరింపుము" అని వెడలిపోయెను.

ఆకన్యకలిద్దఱును రహస్యముగా మాటాడుకొనునప్పుడును మనోహారిణి విజయసేనుని గూర్చియే సంభాషింప నారంభించినందున, ఆమె మనస్సు రూపయౌవనవంతుఁ డయిన యాతనిమీఁద తగిలియున్నట్లు గ్రహించి మిత్రరంజని "అప్పా! ఆకస్మికముగా చూచిచూడఁగానే పురుని

మీఁద నింత ప్రేమపుట్టుట సాధ్యమగునా?" అనియడిగెను. "అమ్మాయీ! మాతండ్రిగారీతనితండ్రియందెంతో ప్రేమగలిగియుండెడివారు. అందుచేత నేనీతనివిషయమై నెట్లు ప్రేమచూపకుండఁ గలుగుదును?" అని మనోహారిణి యుత్తరముచెప్పెను. "ఒకరితండ్రి మఱియొకరిని ప్రేమించినంత మాత్రముచేత నాతనికూఁతురుకూడ నాతనిపుత్రుని ప్రేమించుట సహజమగునా? అట్లయినపక్షమున మాతండ్రిగారీతనితండ్రిని ద్వేషించిరి గనుక నేనుకూడ నీతనిని ద్వేషింపవలయును. అయినను నాకీవిజయసేనునియం దట్టి ద్వేషమేమియుఁ గలుగలేదే?" అనిమిత్రరంజని మరల నడిగెను. అక్కయుచెల్లెలును తమలో తామీప్రకారముగా సంభాషించుకొనుచున్న సమయములో దుర్జయుఁడక్కడకు వచ్చెను. విజయసేనుని జూచి యాతనితండ్రిపేరు విన్నంతమాత్రముచేత తనసామంతరాజులలో ననేకులు తనయన్నగారికిమిత్రులుగానున్నారన్న మాటస్మరణకు వచ్చి పట్టరాని కోపముగలవాఁడయి, అంతేకాక ప్రజలందఱును కొంతకాలమునుండి మనోహారిణియొక్క గుణసంపదకు సంతోషించి యామెతండ్రికిఁ గలిగిన దురవస్థకు చింతిల్లి యాచిన్నదాని విషయమయి జాలిపడుచుండుటచేత లోలోపలనే రవులుచున్న కోపాగ్ని యిప్పుడాకస్మికముగా ప్రజ్వరిల్లిన వాఁడయి, దుర్జయుఁడు మనోహారిణిని కన్నులనిప్పులొలుక నెఱ్ఱపాఱిచూచుచు, ఈర్ష్యాగ్రహాగ్రస్తుఁడయి "మనోహారిణీ! నీవు తత్క్షణమే మారాచనగరు విడిచి నీతండ్రియున్న చోటికి పొమ్ము" అని యుత్తరువుచేసి, మిత్రరంజనివంక తిరిగి "అమ్మాయీ! ఈమెనింతకాలము నీనిమిత్తమయి యిక్కడ నుంచవలసినవాఁడ నయితిని" అని చెప్పెను. అప్పుడు మిత్రరంజని తండ్రితో "నాన్నగారూ! నేనిప్పుడీమెను నాయొద్దనుంచుఁడని మిమ్ము ప్రార్థించి యుండలేదు. నేనాకాలమునందు మిక్కిలి పసిదాననగుటచేత నాకప్పు డీమెయోగ్యత తెలియదు. ఈమెయోగ్యతనాకిప్పుడుపూర్ణముగా తెలిసినదికాఁబట్టియామె నిక్కడనుండి

పంపివేయవలదని మిమ్మిప్పుడువినయపూర్వకముగా ప్రార్థించుచున్నాను. ఈమెయు నేనును చిన్నప్పటినుండియు కలిసి భోజనము చేయుచు, శయనించుచు, ఆడుకొనుచు, చదువుకొనుచు, ఒక్కచోట పెరిఁగినాము. ఈమె నెడఁబాసి నేనొక్కనిమిషమయినను వేఱుగా నుండలేను." అని బహువిధముల మనోహారిణివిషయమయి మాటాడఁజొచ్చెను. కూఁతు రెంతచెప్పినను దుర్జయుఁడామెమాటవినక "యుక్తాయుక్తము లెఱుఁగని బుద్ధిహీనురాలవు గనుక నీవీమెనుపంపివేయవలదనినన్ను వేఁడుచున్నావు. ఈమె తేనెమాటలు చూచి నీవు మోసపోవుచున్నావుగాని నిజమెఱుఁగఁ జాలకున్నావు ఈమెవినయమును, శాంతస్వభావమును, మంచిమాటలును జూచి భ్రమించి ప్రజలీమెవిషయమయి జాలిపడుచున్నారు. ఈమె యిక్కడ నుండి వెడలినఁగానినీగుణసంపదబయలఁబడదు. ఈమెనిక్కడ నుండి పంపివేయుటకయి నేను నిశ్చయించుకొన్నాఁడను గనుక నాతో నీవీమెవిషయమయి యేమిచెప్పినను వినఁగలవాఁడను గాను. నీవిఁక మాటాడకుము" అనిచెప్పి లోపలికిఁబోయెను.

తానెంతచెప్పినను తండ్రితనమాటలువినక పెడచెవినిబెట్టినందున, ఇఁక నాతనితో మాటాడినకార్యములేదని తెలిసికొని మిత్రరంజని యప్పగారితో తానుకూడపోవుటకు నిశ్చయముచేసికొనెను. అందుచేత చెలికత్తెలిద్దఱును ఆలోచించుకొని యారాత్రియే బయలుదేఱి ధర్మపాలుఁడున్న దండకారణ్యమార్గమునఁ బోయిరి. వారు బయలుదేఱకముందు తామట్టిరత్నాభరణములతోను విలువవస్త్రములతోను వెళ్ళుటయపాయకరమని తెలిసికొని సామాన్యవేషములతోఁ బోవ నిశ్చయించుకొనిరి. వారిలో మిత్రరంజని తామిద్దఱమును కాపుకన్నెలవలె వేషము వేసికొన్న మొదల యుక్తముగా నుండునని చెప్పెనుగాని మనోహారిణి యిద్దఱును స్త్రీవేషములతో వెళ్ళుట కంటె నొక్కరు పురుషవేషమును ధరించుట యుక్తముగా నుండుననియు తాను మగవేషము వేసికొని యన్నగారివలె

నుండెదననియుఁ జెప్పియామెనోడఁబఱిచెను. అప్పుడువారాప్రకారముగా బీదవేషములు వేసికొని పేరులుకూడ మార్చుకొని కొంతసొమ్మును నగలునుపట్టుకొని మనోహారిణిభద్రుఁడనునామముతో నన్నగారివలెను, మిత్రరంజని పార్వతి యనునామముతో చెల్లెలివలెను బయలు దేఱిరి.

అప్పుడు మనోహారిణికి పురుషవేషముతో పురుషధైర్యముకూడ వచ్చినట్టు కానఁబడెను. ఈమాఱువేషములతో వారిరువురును సత్రములలో భోజనములుచేసిపల్లెలదారిని ప్రయాణములుచేయుచు కొన్నిదినములలో దండకారణ్యము ప్రవేశించిరి. అరణ్యములో ప్రవేశించిన తరువాత వారికిమునుపటివలెభోజనములుచేయుటకు సత్రములుగాని పరుండుటకు చావళ్ళుగాని కనఁబడలేదు. నడుచుటకు మంచిమార్గములయినను లేక యడవిలోఁగలయిఱుకుదారులెల్లనుకఱకురాళ్ళతోనుముండ్లతోను నిండియుండెను. అటువంటి దుర్గమారణ్యములో కొంతిసేపు నడిచిన తరువాత వారాఁకలిగొన్నవారయి మార్గాయాసముచేత మిక్కిలి బడలిరి. ఇంతవఱకును కథలును నవ్వుమాటలునుచెప్పి చెల్లెలికుత్సాహము కలిగించుచున్న భద్రుఁడుసహితము క్షుత్పీడచేతను మార్గశ్రమముచేతను ధైర్యముచెడ్డవాఁడయి యాఁడుదానివలె నేడ్చుచు తానప్పుడు ధరించి యున్న పురుషవేషమున కవమానము తెచ్చితినని యొప్పుకోవలసిన వాఁడయ్యెను. ఇఁక పార్వతియవస్థ చెప్పవలసిన పనియేలేదు. ఆమెయిఁక తానడుగెడు దూరమయినను నడవలేనని చెప్పి యొకరాతిబండమీఁద కూలఁబడెను. అప్పుడు స్త్రీలకు కష్టసమయములయందు ధైర్యముచెప్పి యుత్సాహము పుట్టించుట పురుషధర్మమని స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని పయికి మనస్సులో లేనిధైర్యము నవలంబించి చెల్లెలినిజూచి "చెల్లాయీ! అధైర్యపడఁబోకు. లేచిమెల్లగా ముందుకు రెండడుగులు వేయుము. మనము శీఘ్రముగానే గమ్యస్థానమును చేరుదుము" అనిభద్రుఁ డుత్సాహవాక్యములు పలుకఁజొచ్చెను. కాని కృత్రిమ పౌరుషమును తెచ్చిపెట్టుకొన్న

ధైర్యమును వారిమనస్సుల నుల్లాసమును కలిగింపఁగలిగినవి కావు. వారిప్పుడు దండకారణ్యములో నేయున్నను రాజెక్కడనున్నాఁడో వారికి తెలియదు; అడవిమృగముల చేతఁగాని క్షుత్పిపాసల చేతఁగాని యడవిలోఁబడి దారిగానక చావవలసి వచ్చునేమోయని వారిమనస్సులలో భీతిపుట్ట నారంభించెను. ఈసంగతులనే యాలోచించుకొనుచు వారొక చెట్టు నీడను కూరుచుండియుండఁగా, ఆదారినొక గొల్లపిల్లవాఁడుపోవుచుండుట తటస్థించెను. వానినిజూచి భద్రుఁడు "ఓగోపకా! నాచెల్లెలయిన యీ చిన్నది దారినడచుటచేత బడలినదయి తిండిలేక సొమ్మసిల్లుచున్నది. ఈ యరణ్యమునందు భూతదయచేతఁగాని ధనాశ చేతఁగానిమాకన్నపానము లిచ్చి విశ్రాంతికలుగఁజేయఁగల తావున్నయెడల నుమ్మక్కడ జేర్చి మా ప్రాణసంరక్షణము చేయుము." అని యడిగెను.

ఆగొల్లపిల్లవాఁడు తానొక గొల్లవాని సేవకుఁడసనియు, తనయజమానుఁడు తనయింటిని పశువులను అమ్ముకొని మఱియొకచోటికి లేచి పోఁబోవుచున్నాఁడనియు, అక్కడకు సమీపములోనున్న యాతని యింటికి తనతోఁగూడవచ్చెదరుపక్షమునకలకొలఁదినిభోజనములభించుననియు చెప్పెను. ఇల్లు సమీపములోనున్నదని వినుటచేతక్రొత్తబలము వచ్చినవారయి వానివెంట వారిద్దఱును నడిచిపోయి గొల్లవానియిల్లుచేరి వాని యింటభోజనము చేసి, వానియింటిని పశువులను కొని తమ్మచ్చటకు తీసికొనివచ్చిన యాపిన్నవానిని తమకు సేవకునిగా నేర్పఱచుకొని, వారక్కడ నివాసముచేసిరి. ఇట్లు చేయుటవలన వారికి తలదాఁచుకొనుట కొకయిల్లును భోజనపదార్థములునుకూడ లభించినందున, ధర్మపాలుఁ డాయరణ్యములో నెక్కడ నున్నాఁడో తెలిసికొనువఱకును తామక్కడనుండుటకు వారునిశ్చయించుకొనిరి. వారక్కడ మార్గాయాసమును తీర్చుకొని విశ్రాంతినిపొంది దినదినక్రమమున వారాస్థలమున కలవాట్లు పడినకొలఁదిని వారప్పుడు ధరించుకొనియున్న కాపువేషముల

కనుకూలముగా వారికాయుడవియుంటనున్నట్టి సుఖదాయకముకానారం భించెను. అయినను భద్రుఁడు తానొకప్పుడు మనోహారిణియయి యుండి విజయసేనుని కామించుట మొదలయిన సంగతులను తలపో యుచు, తనప్రియుఁడయిన విజయసేనుఁడెంతో దూరములోనున్నాఁడని భావించుకొనుచుండును. కాని యతఁడిప్పుడాయరణ్యములోనే యున్నం దున కొన్నిదినములలోనే యొకవింత తటస్థమయ్యెను.

విజయపురసామంతరాజయినదృఢసేనుఁడుతనమరణకాలమునందు పెద్దకుమారుఁడయిన మాధవసేనుని తనయొద్దకుఁ బిలిచి, మిక్కిలి పసి వాఁడయి కడగొట్టుకొడుకయిన విజయసేను నాతనికొప్పగించి, తమ వంశమునకును స్థితికిని తగినట్లుగా నాబాలునకు విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి బాగుచేయవలసినదని చెప్పెను. కాని పితృభక్తియు భ్రాతృవాత్సల్య మునులేని యామాధవసేనుఁడు తనతండ్రి యాజ్ఞయందు గౌరవముంచి తమ్ముని విద్యావిషయమును శ్రద్ధవహింపక, విజయసేనునియందనాద రముచూపి యాతని యన్నపానాదుల విషయమునసైనను తిన్నగా విచా రింపకుండెను. ఇట్లున్నను విజయసేనుఁడు స్వభావముచేతనే తండ్రి యొక్క సుగుణసంపదను పొందినవాఁడయి విద్యాలాభము లేనివాఁ డయినను బుద్ధిమంతుఁడయి విశేషవిద్యావంతునివలె వినయవిధేయత్వాది సమస్తసద్గుణములను గలిగి ప్రవర్తించుచుండెను. తమ్ముని యొక్క యు త్తమగుణములను జూచి మనస్సులో నసూయగలవాఁడయి మాధవ సేనుఁడాతనిచావు వేఁడి, తనకోరిక సిద్ధించునిమిత్తమే వెనుక జెట్టితోడి పోరాటమునకు తనతమ్మునిఁ బంపెను. అంతేకాక మాధవసేనుఁ డాతని కనేకవిధములయిన బాధలు కలిగించినందున విజయసేనుఁడు బ్రతుకుట కంటె మరణమునొందుటయే యుత్తమమని యెంచుకొనియుండెను.

తానొకటి తలఁచిన దైవమొకటి తలఁచును. జెట్టితోపోరాడి చచ్చునన్నయుద్దేశముతో విజయసేనుని అన్నగారు మల్లయుద్ధమునకుఁ

బంచినను, అతఁడట్లు చూవక విజయమునొందెను. అందుచేత విఫలమనో
రథుఁడయినమాధవసేనునికి తమ్మునియెడల మఱింతయీర్ష్యయు ద్వేష
మును ప్రబలి యేరాత్రియైనను విజయసేనుఁడు నిద్రించెడియింటికి నిప్పు
పెట్టించవలెనని యతఁడొకయాప్తునితో నాలోచించెను. ఈసంగతి యే
లాగుననో విజయసేనుని తండ్రినాటినుండియు విశ్వాసముతో సేవించు
చున్న యొకముసలిసేవకునికి తెలిసినందున, అతఁడు వృద్ధసేనుని యందుం
డిన విశ్వాసముచేతను తండ్రియొక్క సుగుణములనన్నిటిని వహించుటను
బట్టి విజయసేనునియందుఁ గలిగినప్రేమచేతను విజయసేనుఁడు విదర్భ
నుండి రాఁగా నేయూరిబయలికెదురుగా వెళ్ళి కన్నీరునించుచు "ఓవిజయ
సేనా ! నీ వెందుకింత మంచివాఁడవయినావు? [illegible] ధైర్యసాహసము
లేల కలుగవలెను! నీ వాజెట్టినేల జయింపవ[illegible]గెను. [illegible] ఓజోబలాదులను
జూచి లోకము సహింపదుగదా? నీకీర్తి నీకరాటి కేమందుగానే యీపట్టణ
మునకు వచ్చినది" అని ప్రలాపింప మొదలుపెట్టెను. వృద్ధసేవకుఁడైన
యాగోపాలదాసుని మాటలయర్థము తెలిసికోలేక విజయసేనుఁ డేమి
విశేషములనియడిగెను. దుష్టుఁడయిన దుర్జయుఁడు తమ్ముఁడు ప్రజాను
రాగము కలవాఁడగుట కోర్వలేనివాఁడయి యిప్పుడుమల్లయుద్ధమునందలి
విజయమువలనఁ గలిగిన నీకీర్తికసూయపొంది యీరాత్రియే శయన
గృహమునకు నిప్పు ముట్టించి నిన్ను చంపింప నుద్దేశించుకొన్నాఁడని
యు, ఇప్పుడు పట్టణములోనికిఁబోవక తప్పించుకొని పాఱిపోవుట శ్రేయ
స్కరమనియు, చెప్పి యావృద్ధుఁడు తనకొంగుననున్న రూపాయలమూట
విప్పి ముందుపెట్టి "ఓవిజయసేనా! నీయొద్ద ధనములేదని యెఱిఁగి నీనిమి
త్తమే యీనాలుగువందలరూపాయలును తెచ్చినాఁడను. ఇవి నేను నీ
తండ్రియొద్ద కొలువున్న కాలములో సంపాదించిన యార్జనలోనుండి
మిగుల్చుకొనిముసలితనములో శక్తియుడిగిపని చేయలేనికాలమున కక్క
ఱకు వచ్చునని దాఁచుకొన్నాఁడను. ఈసొమ్ము నీవంగీకరింపుము. అడవి

లోనిపత్తులకాహారము కల్పించిన దయామయుఁడయిన యాశ్వరుఁడు నాకాహారము లేకుండఁ జేయఁడు. వృద్ధుఁడనని సంశయింపక నన్నుఁ కూడనీసేవకంగీకరింపుము. నేను ముసలివాఁడనయినను పశువువానివలె పనిచేసి సమస్తవిధముల చేతను నీకుసహాయుఁడనయ్యెదను.” అనిసొమ్ము చేతికిచ్చెను. అప్పుడువిజయసేనుఁడు సంతోషమునుపట్టఁజాలక యద్భుత పడి కొంతతడవు నోటమాటరాక యూరకుండి తరువాత మెల్లఁగా “ఓగోపాలదాసా! నీవెంతమంచివాఁడవు! నీవీకాలమునకు తగినవాఁడవు కావు. ఈకాలమునం దెక్కడఁజూచినను స్వప్రయోజనపరత్వముతప్ప మఱియొకటి కానఁబడదు. ఇఁకముం దెల్లకాలమును మనమిద్దఱమును గలిసియుందము. నీవు వయస్కాలములో కష్టపడి సంపాదించుకొన్న యీధనము వ్యయపడకుండ మనజీవనము నిమిత్తమయి నేనేదో మార్గము నాలోచించెదను. పోదమురమ్ము.” అని చెప్పెను.

ఇట్లువిశ్వాసియయిన సేవకుఁడును ప్రేమాస్పదుఁడయిన చిన్న యజమానుఁడును బయలుదేఱి యెక్కడకు పోవలెనో తెలియకనడిచి నడిచి దండకారణ్యము ప్రవేశించి, అక్కడ భోజనము దొరకక భ్రమ డును పార్వతియును చిక్కులుపడ్డట్లే చిక్కులుపడుచుండిరి. వారక్కడ నెక్కడనైన మనుష్యసంచారముగల ప్రదేశము దొరకునేమోయని యందందుతిరుగుచు నెక్కడను నరునిపొడగానక యాఁకలిచేత మిక్కిలి యలసిపోయిరి. అప్పుడుగోపాలదాసుఁడుతనయజమానునిజూచి “ఓతండ్రీ నేనిప్పుడాఁకలిచేత చచ్చిపోవుచున్నాను. ఇఁక నేనడుగుతీసి యడుగుపెట్ట లేను. నామీఁదదయయుంచుము. నేనీయడవిలో ప్రాణములువిడిచెదను” అని యొకచోట చతికిలఁబడెను. అతఁడు బలహీనుఁడుగానుండుట తెలిసి కొని విజయసేనుఁడాతనికి ధైర్యముచెప్పి, ఆముసలిసేవకునినితనమూపుల మీఁద నెక్కించుకొని కొంతదూరమునడిచి యాతనిని సురక్షితమయిన యొకచెట్టునీడనునదింపి, “ఓయీ! నీవధైర్యపడఁబోకుము. కొంతసేపు

నీవీచెట్టునీడను విశ్రాంతిపొందుచుండుము. నేనింతలో నెక్కడకైనను వెళ్ళి నీకాహారము సంపాదించుకొని వచ్చెదను." అని చెప్పి తానొక్కఁడును బయలుదేరెను. అతఁడాప్రకారముగా కొంతదూరము నడచునప్పటికడవిలో ధర్మపాలుఁడున్నచోటికి వచ్చుటతటస్థించెను. ఆసమయమునందు రాజును మిత్రులునుగలిసి భోజనమునకుఁ గూరుచుండిరి. వారిలో రాజు ముందువైపునమనోహరమయిన యొకచెట్టునీడను గడ్డిమీఁదకూర్చుండి యుండెను.

అప్పుడాఁకలిబాధచేత నన్నిటికిని తెగించినవాఁడయి యాతని యన్నమును బలాత్కారముగానైన తీసికొన నిశ్చయించుకొనివిజయసేనుఁడు కత్తినిదూసికొని రాజునుసమీపించి "ఆగు. నామాటవిని యిఁక తినుట మానివేయుము. నాకు నీయన్నము కావలెను" అని గంభీరస్వరముతో కేకవేసెను. రాజాతనివంకఁజూచి "ఓయీ! నీవేయాపదమూలముననైన నిట్లు చేయుటకు సాహసించినావా? లేక నీవితరుల గౌరవ మెఱుఁగని మోటుతనమువలన నిట్లు తెగించినావా?" అని యడిగెను. అందుమీఁద విజయసేనుఁడు "అయ్యా! నేనాఁకలిచేత చచ్చిపోవుచున్నాను" అని బదులుచెప్పెను అంతయాఁకలిబాధించుచున్నపక్షమున తమతోఁగలిసి యథేచ్ఛముగా సుఖభోజనము చేయవచ్చునని రాజు చెప్పెను. అప్పుడు రాజుయొక్క శాంతవచనములచేత చేతనున్నకత్తిని క్రిందపడవైచి, తానంత మోటుతనముగాఅన్నమడిగినందునకు సిగ్గుపడినవాఁడయి "అయ్యా! మిమ్ము వేఁడుకొనుచున్నాను. నాయపరాధము క్షమింపుఁడు. ఈయడవిలోఁ గానఁబడుటచేతమీరునుదయాశూన్యులైన యడవిమనుష్యులుగానే యుందురని భావించిముఖమున లేనిక్రౌర్యమును తెచ్చుకొని యాజ్ఞాపించినట్లు పలికినాను. మీరెవ్వరయినను నా యిప్పటిమాటలను పాటిగాఁ బట్టఁబోకుఁడు. మీరెన్నఁడయినమంచిదశయందున్నవారై యుండి, పాత్రదానము చేయుట కెఱిఁగినవారయి,

ఇతరులకష్టములను తొలఁగింపనేర్చినవారయి, కరుణయెట్టిదో యెఱిఁగిన వారయి యుండినపక్షమున, నామాటలిప్పుడు మీమనస్సులో నామీఁద జాలిపుట్టింపవచ్చును" అని వినయపూర్వకముగా పలికెను. రాజామాటలు విని "ఓయీ! నీవన్నట్లు మేమొకప్పుడు మంచిదశయం దుండినవారమే. మేమనేకపాత్రదానములు చేసినవారమును, పరులకష్టములను తొలఁగింపనేర్చినవారమును, అగుదుము. మేమిప్పుడు వనవాసముచేయుచున్నను కొంతకాలము పురములలోనుండికరుణామహిమను తెలిసికొన్నవారమే. కాఁబట్టి యిప్పుడు నీవుమావలన నతిథిసత్కారమునుపొంది తృప్తిగా నిష్టభోజనము చేయుము" అనిచెప్పెను. ఆమాటలకు సంతోషించి విజయసేనుఁడు "అయ్యా! ఆఁకలిచేతను ముసలితనముచేతను బాధపడుచు నామీఁదఁగల యవ్యాజప్రేమచేతనే కాళ్ళీడ్చుకొనుచు నా వెంటనడిచివచ్చిన వృద్ధుఁడొకఁడు వెనుక నిలిచియున్నాఁడు. ఆతనిని తృప్తిపఱుచువఱకును నానోటికొక్కమెతుకయినను పోదు." అని మరల చెప్పెను. అట్లయినపక్షమున నీవు వెంటనేపోయి యాతని నిక్కడకుఁ దీసికొనిరమ్ము. మీరు వచ్చువఱకును మేముభోజనములుమాని వేచియుండెదము. పొమ్ము" అనిరాజు వేగిరించెను. అప్పుడు విజయసేనుఁడు మేతఁనిమిత్తము తనపిల్లను గొనివచ్చుటకై పరుగెత్తు లేడివలె పరుగెత్తి, గోపాలదాసుని తనవీపుమీఁద నెక్కించుకొని క్షణకాలములో మరల వచ్చెను. అంతట రాజు వారివంకఁజూచి "ఓయీ! నీవీవృద్ధుని క్రిందదింపి మీరిద్దఱునుయథేష్టముగాభోజనములు చేయుఁడు"అనిచెప్పివారిద్దఱికిని కడుపునిండభోజనము పెట్టించెను. ఆముసలివాఁ డన్నముతిని తేరుకొని మరలనెప్పటి యుత్సాహమును బలమును గలవాఁడయ్యెను. భోజనము లయినతరువాత రాజు విజయసేనుఁడెవ్వఁడో యడిగి తెలిసికొని, అతఁడు తనబాల్యమిత్రుఁడయిన దృఢసేనుని పుత్రుఁడగుటకు సంతోషించి,బహువిధముల నాదరించి యప్పటినుండియు వృద్ధసేవకునితోఁగూడ విజయసే

సుని తనయొద్దనే యుంచుకొనెను. భద్రుఁడును పార్వతియు దండకారణ్యమునకువచ్చి గొల్లవానియిల్లుకొని వాసము చేయనారంభించిన కాలములోనే విజయసేనుఁడువచ్చి యిక్కడప్రవేశించెను.

అటుతరువాత భద్రుఁడును పార్వతియు వనములో సంచరించుచునొకనాఁడు చెట్లయాకులమీఁదను లేతబెరళ్ళమీఁదనుమనోహారిణి పేరును మనోహారిణిమీఁది పద్యములును వ్రాసియుంటచూచిమిక్కిలి యుచ్ఛితపడిరి. ఇట్లెవ్వరువ్రాసియుండురాయని యాశ్చర్యపడుచుండఁగా మనోహారిణి యిచ్చినహారము కంఠమున వేసికొని విజయసేనుఁడా దారిని బోవుచు వారికంటఁబడెను. వారాతనినిజూచి సమీపమునకువెళ్లి పలుకరించిరి. కాని యతఁడాభద్రుఁడే ప్రేమాస్పదములగు మృదుమధుర వచనముల చేతను నిరుపమానసౌదార్యము చేతను తనహృదయము నాకర్షించితన్నీవృక్షములమీఁద నెల్లప్రేమను దెలుపుగీతములను పద్యములను వ్రాయునట్లు చేసిన మనోహారిణియని తెలిసికొలేకపోయెను. అయినను భద్రునియొక్క సౌజన్యమునకును వాక్కౌశలమునకును సంతోషించి విజయసేనుఁడాగొల్లపిల్లవానితో సంభాషణకారంభించెను. ఇట్లుసంభాషించుచున్న సమయములో భద్రునియందు తనహృదయేశ్వరియైనమనోహారిణి పోలిక కొంత యున్నట్లును ఆమెకుఁగల స్వాభావికలజ్జాసౌకుమార్యాదులుమాత్రము లేకున్నట్లును,అతనిమనస్సునకుదోచెను.అప్పుడు భద్రుఁడు పురుషధర్మములయిన ధైర్యవాచాలత్వాదులను నటించుచు విజయసేనునితోప్రసంగధోరణిని చమత్కారముగా కాముకజనప్రశంసను దెచ్చి, "ఎవ్వఁడోకానియొకకాముకుఁడుకొన్నిదినములనుండిమావనము నందుతిరుగుచు, చూచినచెట్లమీఁద నెల్లను మనోహారిణియనిగోళ్ళతో చిత్రించుచు, లేఁతమొక్కల చక్కనియాకులమీఁద తనవలపు తేటపడునట్లాసుందరిసౌందర్యమునే వర్ణించి పద్యములను వ్రాయుచు మనోహరములయిన యీవనవృక్షముల స్వాభావిక సౌందర్యమును చెడఁ

గొట్టుచున్నాఁడు. అతఁడెవ్వఁడై యుండును? అతఁడు నాకు కనఁబడిన పక్షమున, తగినహితమును జెప్పి కొంచెము కాలములోనే నేనాతనిని పట్టుకొన్నవలపుపిచ్చిని వదలఁగొట్టివేయుదును" అని పలికెను.

అప్పుడు విజయసేనుఁడా కాముకుఁడు తానే యనియు, చెప్పఁ దలఁచుకొన్నహితమేదో చెప్పి,వలపువెఱ్ఱినికుదుర్చవలసినదనియు,భద్రుని నడిగెను. అందుమీఁద భద్రుఁడు ప్రతిదినమును నీవొక్కసారి మా యింటికివచ్చి చూచిపోవుచుండ వలసినదనియు, అప్పుడు తాను మనో హారిణివలె నటించెదననియు, నేను నిజమయిన మనోహారిణినే యను కొని యామెననుసరించినట్లే నీవునన్ననుసరించు చుండవలసినదనియు నేనప్పుడు స్త్రీలు కాముకులయెడల నటించు నటనలన్నియు నీయెడల నటించి నీయంతట నీవు సిగ్గుపడి నీవలపుపిచ్చిని వదల్చుకొనునట్లు చేసెద ననియు, ఈకామోన్మాదమునడఁగుట కింతకంటె మంచిమందు లేదనియు, చెప్పెను. విజయసేనునకీమందునందు విశ్వాసము లేకపోయినను, అతఁడు ప్రతిదినమును భద్రుఁడున్న యింటికివచ్చి వినోదార్థముగా వలపునటించి యనుసరణము చేయుచుండెదనని యొప్పుకొనెను. అతఁడాప్రకారముగా నిత్యమును భద్రుఁడున్నయింటికివచ్చి యాతనిని చెల్లెలిని చూచుచు భద్రుని మనోహారిణీయనిపిలుచుచు, తమప్రియురాండ్ర యనుగ్రహ సంపాదన మునకయి లేఁతవయస్సులోనున్నకాముకులువారి యెడల చేయుముఖస్తు తులు ప్రియవచనములు మొదలయిన సమస్తనటనలను భద్రునియెడలఁ బ్రయోగించు చుండెను. కాని యిందువలన విజయసేనునికి మనోహారిణి పయినిగలిగియున్న కామోన్మాదముమాత్ర మణుమాత్రమును తగ్గలేదు. భద్రుఁడే నిజమయిన మనోహారిణి యన్నమాట తెలియనందున విజయ సేనుఁడిదియంతయు వేడుకకొఱకు జరపుచున్న యాటగానే భావించు కొనుచున్నను, ఇందుమూలముననతఁడు తనమనస్సులో నున్నదంతయుఁ జెప్పివేసి తృప్తిపొందఁగలుగుట కవకాశముకలిగెను. అయినను భద్రునికి

మాత్రము వలపు తేటపఱిచెడి యామాటలన్నియు నిజముగా తన్నుద్దే శించియే పలుకఁబడినట్లుతోఁచి యావినోదమువలన నిజమయిన యానం దమే కలుగ సాగెను.

ఆ బాలకాముకులిద్దఱును కొన్నిదినము లీప్రకారముగా సంతో షముతోఁ గడపిరి. ఈవినోదమువలన భద్రునికి సంతోషము కలుగు చున్నదని తెలిసికొని మంచిస్వభావముగల యాపార్వతి యతనియానంద మున కెంతమాత్రమును భంగము కలిగింపక యతనిని మనసు వచ్చినట్లు వినోదింపనిచ్చుచు, తానుగూడ వారికపట నాటకమువలనవినోదించుచు, రాజువసించెడు స్థలమును తామానఱకే విజయసేనునివలన నెఱిఁగినవా రయినను మనోహారిణి యింకను తనతండ్రియయిన రాజుగారిని సంద ర్శించి యతనికిఁదన్ను తెలుపుకోలేదన్నసంగతినిగూడ భద్రునికిస్మరణకు తేకుండెను. కాని భద్రుఁ డొకనాఁ డాయరణ్యములో రాజును కలిసికొని సంభాషించుట తటస్థించెను. అప్పుడురాజాతనిని నీతల్లిదండ్రు లెవ్వరని యడిగెను. భద్రుఁడు తానుగొప్పవంశమునందు పుట్టినాఁడనని మాత్రము చెప్పి యూరకుండెను. చక్కనివారిలోనెల్ల మిక్కిలి చక్కనివాఁడయిన యాగొల్లపిల్లవాఁడు రాజవంశపువాఁడని రాజునకప్పు డెంతమాత్రమును సందేహము కలుగనందున, రాజతనిమాటలకునవ్వి మఱియేమియు ప్రశ్నలు వేయకుండెను. రాజారోగ్యదశలోను సుఖస్థితిలోను ఉండుటకు సంతోషించి భద్రుఁడు తానప్పుడు మఱేమియు ప్రసంగింపక యావత్సం గతులును కొన్నిదినములలోనే రాజునకు విన్నవింపఁదలఁచుకొని యప్ప టికి సెలవుగైకొని వెడలిపోయెను.

ఒకనాఁటిప్రాతఃకాలమున విజయసేనుఁడు భద్రునిజూచుటకయి బయలుదేఱి వెళ్ళుచుండఁగా త్రోవలో నొకమనుష్యుఁడు పరుండి నిద్ర పోవుచుండఁగా తాచుపామొకటి వానిమెడకు చుట్టుకొని యుండెను. విజయసేనుఁడు సమీపింపఁగానే యాతని యడుగులచప్పుడువిని పాము

పట్టువిడిచి మెల్లగా చేరువపొదలోనికి పాఱిపోయెను. అతఁడు మఱింత దగ్గఱగాపోయి పొదవంక చూచునప్పటికి వ్యాఘ్రమొకటి కాళ్ళుచాచుకొని పిల్లివలె పొంచుండి యాపడుకొనియున్న మనుష్యుని మీఁదికిదుముకుటకు సిద్ధముగా నుండెను. అప్పుడామనుష్యుని పులివాతఁబడకుండ రక్షించుటకయి భగవంతుఁడచ్చటికి విజయసేనుని బంపినాఁడేమోయని నట్లు కానఁబడెను. అప్పుడొడలెఱుఁగక నిద్రించుచున్న యామనుష్యుని మొగమువంక తేఱిపాఱచూచునప్పటి కతఁడు క్రూరుఁడయి యింటికి నిప్పుపెట్టించి తన్నుచంపింపఁదలఁచుకొన్న తనయన్నయైన మాధవసేనుఁడయినట్లు తెలియవచ్చెను. అప్పుడతనిమనస్సులో మొట్టమొదట కోపము వచ్చి మాధవసేనుని పులినోటఁబడుటకయి విడిచిపెట్టవలెనన్న బుద్ధి పుట్టెనుగాని యింతలోనతఁడు తనసత్స్వభావముచేతను భ్రాతృవాత్సల్యముచేతను కోపమునుమరల్చుకొని వెంటనేకత్తిదూసికొనిపులిమీఁదికుఱికి దానిని నఱికి యన్నగారి ప్రాణములు కాపాడెను. కాని యా వ్యాఘ్రము తనప్రాణములు పోవులోపల విజయసేనుని మీఁదపడి యతనిని గాయపఱిచి మఱిచచ్చెను. ఈప్రకారముగా విజయసేనుఁడుపులితో పోరాడుచున్న సమయములో మాధవసేనుఁడు మేలుకొని, తానునిర్దయుఁడయి యనేకవిధముల హింసపెట్టిన తనసహోదరుఁడే తనప్రాణసంరక్షణార్థమయి ప్రాణమునకాశపడక క్రూరమయిన యాఘాతుకమృగముతో పోరాడుచుండుటచూచి సిగ్గుపడి తానాతనియెడల చేసినక్రూరకృత్యములప్పుడు తలఁపునకువచ్చి మనస్సునుబాధింపఁగా పశ్చాత్తప్తుఁడయి, కన్నులనీరు కాలువలుగట్ట నేడ్చుచు తమ్మునిపాదములమీఁదపడి తనవెనుకటి యయోగ్యతను మఱచిపోయితన్ను క్షమింపుమనిబహువిధముల దీనత్వముతో వేఁడుకొన మొదలుపెట్టెను. అన్నగారికను తాపము కలిగినందుకు సంతోషించివిజయసేనుఁడాతనినప్పుడేక్షమించెను. అప్పుడు సోదరులిద్దఱును అన్యోన్యప్రేమతో గాఢాలింగనము చేసికొనిరి, వఞా

ధవసేనుఁడు తన తమ్మునిప్రాణములు గొనవలెనన్న యుద్దేశముతోనే యీయడవికి వచ్చినను, అతఁడాక్షణమునుండియు నిజమైన భ్రాతృస్నేహముగలవాఁడయితనతమ్మునితనప్రాణతుల్యునిగాఁజూచుకొన మొదలు పెట్టెను.

విజయసేనునిచేతికి పులివలన తగిలిన గాయమునుండి రక్తము విస్తారముగా ప్రవహించినందున, బలహీనతచేత భద్రునియొద్దకు తాను స్వయముగా వెళ్ళుటకుశక్తిలేనివాఁడయి, అన్నగారితో తానునవ్వులాటలకయి మనోహారిణియని భద్రుని పిలుచుచుండుట మొదలుగాఁగల వినోదకథ నంతనుజెప్పి యచ్చటికిఁబోయి యాతనితో తనకిప్పుడు సంభవించిన యవస్థను తెలిపిరమ్మనిమాధవసేనునిప్రార్థించెను. మాధవసేనుఁడక్కడనుండి తిన్నగా భద్రునియింటికినడిచి, విజయసేనుఁడు తనప్రాణరక్షణముచేసిన విధమునంతను భద్రునితోను పార్వతితోను జెప్పి, అతని ధైర్యశౌర్యములను కొంతసేపుపొగడిన తరువాత తానాతనియన్నగారయిన మాధవసేనుఁడగుటయు చిన్నప్పటినుండియు తానాతని ననేకవిధములకష్టపెట్టుటయు తానిప్పుడుపశ్చాత్తాపము కలవాఁడై తమ్ముని తనబహిఃప్రాణమునుగాఁ జూచుకొను చుండుటయుకూడ జాలిపుట్టునట్లుగాఁ జెప్పెను.

తానుజేసిన యపరాధముల నిమిత్తమయి మాధవసేనుఁడు నిజమయిన పరితాపమునుపొంది తమ్మునియెడల తనకిప్పుడు కలిగిన ప్రేమను తెలుపునప్పుడాతని ముఖమునందును మాటలయందును గనఁబడినదైన్యమును సౌజన్యమునుజూచి పార్వతి మనసుకరఁగినదయి యాతనియెడల మోహావేశము కలదాయెను. భ్రాతృవిషయమున తానుచేసిన నేరమును గూర్చి తనకుఁగలిగిన సంతాపమును దెలుపునప్పుడు పార్వతి జాలిపడుచుండుటచూచియామెమీఁదమాధవసేనునకును ప్రేమకలిగెను. కాముఁడీప్రకారముగా మాధవసేనుని యొక్కయు పార్వతి యొక్కయు

మనస్సుల నుఱ్ఱూఁతలూఁచుచుండఁగా, విజయసేనుఁడు పులిచేత గాయము పడి కష్టదశయందుండుట తలఁచుకొని ప్రేమాతిశయముచేత మనస్సు తల్లడిల్ల భద్రుఁడు మూర్ఛపోయెను. కొంతసేపటికి మూర్ఛ తెలిసినతరువాత భద్రుఁడు మాధవసేనునిఁ జూచి తాను మనోహారిణిననుకొనుచుండుటచేత ప్రియులకాపత్తు వచ్చినప్పుడు ప్రియురాండ్రెల్లమూర్ఛిల్లుదురో చూపుటకయి యిట్లుమూర్ఛ నటించితిననియు, తానెంతసరిగా మూర్ఛనటించెనో యావివరమును విజయసేనునితోఁ జెప్పవలయుననియుఁ జెప్పెను. వెలవెలపాఱుట మొదలయిన ముఖలక్షణములను బట్టి యది నిజమయిన మూర్ఛయేకాని నటించుటకాదని తెలిసికొని, ఆచిన్నవాఁడు స్త్రీవలె నంతపిఱికివాఁడగుట కాశ్చర్యపడుచు, మాధవసేనుఁడు భద్రునిఁ జూచి "నీవిప్పుడు మూర్ఛపోవుటను నటించినపక్షమున నీవు ధైర్యము నవలంబించి మగవానివలె నుండుటకూడ చక్కఁగా నటింపుము" అనిపలికెను. "నేనిప్పుడాలాగుననే నటించుచున్నాను. కాని నేనుస్వభావముచేత స్త్రీనిగానే యుండఁదగియున్నాను." అని భద్రుఁడు నిజమయిన యుత్తరమునే చెప్పెను.

అక్కడ చాలసేపు సంభాషించినతరువాత మాధవసేనుఁడు తన తమ్ముఁడయిన విజయసేనుఁడున్నచోటికి పోయి, అతనితో భద్రునియింటివద్ద జరిగినదంతయుఁ జెప్పెను. విజయసేనునికి గాయముతగిలినదన్నమాట విన్నతోడనే భద్రుఁడు మూర్ఛపోవుటయు, అటుతరువాత తన మనస్సు మహాసౌందర్యవతియైన పార్వతియను గోపయువతిమీఁద తగులుటయు, తనయభిప్రాయమును తాను తెలిపినతోడనే మాఱుమాటాడక యాగొల్లపడుచు తనప్రార్థననంగీకరించుటయు తెలిపి తనశరీరము వేఱుచోటనున్నను ప్రాణములన్నియు పార్వతిమీఁదనే యున్నవనియు తానాచిన్నదానిని వివాహముచేసికొని యామెతో నీయరణ్యములోనే గొల్లవానివలె నుండుటకును విజయపుర రాజ్యమును సర్వసంపదలును

తమ్ముఁడైన యతనికే విడిచిపెట్టుటకును నిశ్చయించుకొన్నాఁడననియుఁ గూడఁజెప్పెను. అంతుమీఁదవిజయసేనుఁడు "నీవాచిన్నదానినివివాహ మాడుటకు నేనంగీకరించినాను. వివాహ మహోత్సవము రేపే జరుగ వచ్చును. మిత్రబృందములతోఁగూడ రాజును నీవివాహమునకు విందుకు పిలిచెదను. ఈకార్యము నంగీకరింపవలసినదని నీవిప్పుడేపోయి యా గొల్లచిన్నదానిని వేఁడుకొని యొప్పింపుము. ఇప్పుడాచిన్నది యొంటిగా నుండును. అదిగోచూడు ఆచిన్నదానియన్న యిక్కడకేవచ్చుచున్నాఁడు." అని చెప్పెను. ఆప్రకారముగా మాధవసేనుఁడుపార్వతియొద్దకు వెళ్ళెను. అంతట భద్రుఁడు పులిచేత గాయముతిన్న తనమిత్రునియొక్క క్షేమ మును విచారించుటకయి యక్కడకు వచ్చెను.

అప్పుడాకస్మికముగా మాధవసేనునికిని పార్వతికిని గలిగినపరస్పర మోహాతిశయమునుగూర్చి వారుకొంతసేపు సంభాషించిన తరువాత విజయసేనుఁడు తానన్నగారిని వెంటనే పార్వతియొద్దికిపోయి రేపటి దినముననే వివాహమునకుసమ్మతించుటకామెనుసమాధానపఱచిరావల సినదని పంపితినని చెప్పి, యీసంతోషసమయమునందే తానుగూడ తన సమ్మోహనదేవతయయిన మనోహారిణిని వివాహము చేసికొన్నచో నెంతోధన్యుఁడనయ్యెదనని చెప్పెను. భద్రుఁడాయేర్పాటునకంగీకరించి పయికి నటించుచున్నంత ప్రేమయే విజయసేనునికి నిజముగా మనోహా రిణిమీఁదనున్నపక్షమున నాతనికోరికయు ఫలించుననియు, రేపటిదిన మునమనోహారిణిని నిజస్వరూపముతో వచ్చునట్లుచేసియామెనువిజయ సేనుని పెండ్లియాడుట కొప్పించెదననియు, చెప్పెను. పయికద్భుతకా ర్యమువలె కనఁబడుచున్న యీపనిని నిర్వహించుట తానేమనోహారిణి యగుటచేత నాతనిచేతిలోనేయున్నను, భద్రుఁడప్పుడు మహామాంత్రి కుఁడయిన తనపినతండ్రివలన నేర్చుకొన్న మంత్రశక్తిచేత సాధించెద నని నటింపనారంభించెను. ఆమాటలకు సగము నమ్మకమును సగము

సందేహమును మనస్సును బాధింపఁగా విజయసేనుఁడు భద్రునిజూచి "నీవు నిజముగానే యీపనినిర్వహింపఁగలవా? నన్నూరక పరిహాసము చేయుచున్నావా?" అనియడిగెను. "ఈశ్వరసాక్షికముగా చెప్పుచున్నాను. నేనాపనిని నిశ్చయముగా నిర్వహింపఁగలను. కాఁబట్టి నీవు రేపు వస్త్రాలంకారభూషితుఁడవయి రాజును మిత్రులను నీపెండ్లికిపిలువుము. నీవు మనోహారిణిని రేపువివాహ మాడఁదలఁచుకొన్నయెడల, ఆమెసమయమునకక్కడ ప్రత్యక్షమగును." అని దృఢముగా భద్రుఁడు చెప్పెను.

మఱునటిదినము ప్రాతఃకాలమున మాధవసేనుఁడు పార్వతియొక్క సమ్మతి పడసినందున వారుభయులును రాజుసన్నిధికి వచ్చిరి; అప్పుడు వారితోఁగూడ విజయసేనుఁడును వచ్చెను. ఏకముహూర్తమునందే రెండువివాహములను జరిగించుటకు వారందఱును సమావేశమయినందునను, పెండ్లికూఁతురొక్కతె మాత్రమే యక్కడకు వచ్చినందునను, సభవారొండొరుల మొగములు చూచుకొని తమలో తాము తలపోఁతలకు మొదలు పెట్టిరి. వారిలో ననేకులు భద్రుఁడు విజయసేనుని పరిహాసించుటకయి యీవేషము వేసెనని తలఁచియుండిరి.

ఈవింతమార్గమున తనకూఁతురే యచ్చటికి రప్పింపఁ బడునని విన్నమీఁదట రాజువిజయసేనునిజూచి, "ఆగొల్లపిల్లవాఁడు తానుజెప్పినట్లు చేయఁగలఁడని నీకునమ్మకమున్నదా?" అనియడిగెను. తనకేమి చెప్పుటకును తోఁచకున్నదని విజయసేనుఁడు చెప్పుచుండఁగా, భద్రుఁడాస్థలమునకువచ్చి రాజునుజూచి "మీకొమార్తెను నేనిక్కడకు రప్పించెదు పక్షమున విజయసేనునికామెనిచ్చి వివాహముచేయుటకు మీరంగీకరించెదరా?" అనియడిగెను. "ఆమెకరణముగానిచ్చుటకు నాకురాజ్యములున్నను నేనంగీకరించెదను" అనిరాజుప్రత్యుత్తరము చెప్పెను. అటు తరువాత భద్రుఁడు విజయునివంకతిరిగి, "ఇక్కడకురప్పించిన పక్షమున నీవామెనువివాహమాడెదవా?" అని ప్రశ్న వేసెను. అనేక రాజ్యములకు

నేను రాజనరుననను తప్పక వివాహమాడెదను." అనియతఁడు చెప్పెను. అంతట భద్రుఁడును పార్వతియుఁగలిసి దూరముగా చెట్లమఱుఁగునకు వెళ్ళిరి. అక్కడభద్రుఁడు తానుకట్టుకొన్న బట్టలనుతీసివేసి, తాము వచ్చునప్పుడు తెచ్చుకొన్న వస్త్రాభరణములను ధరించుకొని, మంత్రిబల మక్కఱలేకయే క్షణకాలములో మనోహారిణిగా మాఱెను. పార్వతియు గొల్ల వేషమును తీసివేసి తన యమూల్యాలంకారములను వస్త్రములను ధరించుకొని విశేషాయాసమక్కఱలేకయే మిత్రరంజనిగామాఱెను.

వారుచాటునకు వెళ్ళియున్నకాలములో రాజు విజయసేనుని జూచి యాగొల్లపిల్లవానియందు తనకూఁతురయిన మనోహారిణిపోలిక చాలవఱకున్నదని చెప్పెను. ఆపోలికను తానును కనిపెట్టితినని విజయసేనుఁడు చెప్పెను. ఇదియంతయు నెట్లుముగియునోయని వారనుకొనుచుండఁగా, ఎల్లవారును నద్భుతపడునట్లుగా మనోహారిణియు మిత్రరంజనియుస్వాభావిక వేషములతో నక్కడకువచ్చిరి. మంత్రప్రభావమువలన తానచ్చటికి వచ్చితినని నటింపక మనోహారిణితండ్రిపాదములమీఁదపడి మ్రొక్కి తన్నాశీర్వదింపవలసినదని ప్రార్థించెను. వారట్లాకస్మికముగా వచ్చుట యచ్చటనున్న వారికందఱికిని నిజమయినయింద్రజాలమువలెనే కానఁబడెను. అప్పుడు మనోహారిణి తండ్రిసముఖమున వ్యర్థాలాపములు పలుకక, పినతండ్రి పురము వెడలిపోవ తనకుత్తరువిచ్చుటయు, తన పినతండ్రికొమార్తెయయిన మిత్రరంజని మిత్రవాత్సల్యముచేత తనవెంట ప్రయాణమయి వచ్చుటయు, తామీయరణ్యములో గొల్లవేషము వేసికొని యన్నయు చెల్లెలునువలె విహరించుటయు, లోనుగాఁగలకథ యంతయు నేకరువుపెట్టెను.

వారల వివాహమునకు రాజుమరల సమ్మతిని తెలుపఁగా, మనోహారిణివిజయసేనునికిని, మిత్రరంజనిమాధవసేనునికిని,ఏకముహూర్తమునందే వివాహము చేయఁబడిరి. ఈయరణ్యములో సాధారణముగా

వివాహాదినములయందు పట్టణములలో చేయఁబడెడి యుత్సవము లును వేడుకలును లేకపోయినను, ఇంతకంటె సంతోషకరములయిన వివాహము లెక్కడను జరగియుండవు. అక్కడివా రందఱును బాగులుతీరి చల్లని నీడలుగల చెట్లక్రిందఁ గూరుచుండి పెండ్లి భోజనములు చేయు చుండఁగా రాజుయొక్కయు మిత్రులయొక్కయు పరిజనముయొక్కయు సంతోషమును పరిపూర్తిచేయుటకో యన్నట్లుగా నొకదూత యాకస్మిక ముగా పరుగెత్తుకొనివచ్చి రాజునకు పూర్వరాజ్యము మరలవచ్చినదన్న శుభవార్తను జెప్పెను.

దుర్జయుఁడు తనకూఁతురయిన మిత్రరంజని పాటిపోవుటవలన పట్టరాని యాగ్రహము కలవాఁడయి, తానన్నకొమార్తెను వెడలఁ గొట్టుటవలనతనరాష్ట్రములోని యోగ్యులనేకులుతనయందలియసూయ చేత రాజ్యమునువిడిచి తనయన్నగారివద్దకు దండకారణ్యమునకుఁ బోవుచున్నారనివిని కష్టదశలోనున్న రాజునకంతప్రజానురాగము కలు గుట సహింపలేక, ఆతనినేలాగున నయిన సంహరింపవలెనని గొప్ప సైన్యముతో దండకాటవికి వచ్చెను. అరణ్యమునందుఁ బ్రవేశింపఁగానే యతనికక్కడనొక యోగికనఁబడెను. ఆయోగితోఁకొంచెముసేపుదైవిక ముగా భగవద్విషయమునుగూర్చి సంభాషింపఁగా నాతనికి బ్రాపం చిక విషయములయందు విరక్తియు, తానుజేసిన దుష్కృత్యముల విష యమయి యనుతాపమును, గలిగి మంత్రించినట్లుగా నిమిషకాలములో నతని పూర్వపు హృదయముమాఱి క్రొత్తదయ్యెను. అప్పటినుండియు నతఁడు పశ్చాత్తప్తుఁడయి వైరాగ్యమునుపొంది, తానక్రమముగా నన్న గారివలన పొందిన రాజ్యమును మరల నతనికి సమర్పించి, తాను సాధు వయి యరణ్యములోని మఠములో నీశ్వరధ్యానము చేయుచు కాలము గడపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. అందుచేత నతఁడు తనపరిజనులలో నొక్కనిఁ బిలిచి వెంటనే తనమనోనిశ్చయమును రాజునకెఱిఁగించిరమ్మని

చెప్పెను. రాజుతో పోయినరాజ్యమును సంపదలును మరల వచ్చినవని యిప్పుడువచ్చి చెప్పినదూతయితఁడే.

ఎవ్వరునుఎదురుచూడనియీసంతోషవార్తయుక్తసమయములో వచ్చినందున, ఆరాచకొమార్తెలయొక్కయు రాచకొమాళ్ళయొక్కయు వివాహమహోత్సవము మఱింత సంతోషదాయకమాయెను. అప్పుడు మిత్రరంజని యీయేర్పాటువలన రాజ్యమున కుత్తరాధికారిణియగుట తప్పిపోయినను మనస్సులో నావగింజంతయు వ్యసనపడక మనోహారిణి తండ్రికి రాజ్యమువచ్చినందునకయి యామెను హృదయపూర్వకముగా నభినందించెను. ఇఁకముందు మిత్రరంజనికి మాఱుగా రాజుయొక్క యనంతరమునందు రాజ్యము మనోహారిణికివచ్చును. ఒక్కకడుపునఁ బుట్టిన యక్కచెల్లెండ్రకంటెను సహస్రగుణము లధికానురాగముగల యీరాజపుత్రికల కిరువురకును దానివలన వైషమ్యముగాని యసూయ గాని యణుమాత్రమును గలుగలేదు. అంతేకాక వారిమైత్రియు పర స్పరప్రేమయు వయస్సుతోకూడ దినదినాభివృద్ధి పొందుచువచ్చెను.

అప్పుడు రాజుసమస్తపరివారముతోనుమిత్రవారముతోను రాజ ధానికిఁబోయి మరల రాజ్యభారమును వహించి, ప్రభుభక్తిగలవారయి కష్టములకోర్చి తనవెంట వనమునకువచ్చిన యుత్తమపురుషులకు రాష్ట్ర ములో తగినయధికారములిచ్చి, చిరకాలము జనరంజకముగా రాజ్య పాలనము చేసెను. నూతన వధూవరులును పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి కల వారయి సంపదలతో తులఁదూఁగుచు చిరకాలముసుఖమనుభవించిరి.

భానుమతీకల్యాణము.

ఈకథలో వచ్చుపాత్రములు.

పురుషులు.

వజ్రసేనుఁడు—కళ్యాణపురపరిపాలకుఁడు.

విజయవర్మ—చోళమండలరాజు; వజ్రసేనుని చుట్టము.

విక్రమబాహుఁడు—ఉదయగిరి దుర్గాధీశుఁడు; విజయవర్మమిత్రుఁడు.

ప్రతాపరుద్రుఁడు—చంద్రగిరిదుర్గాధీశుఁడు; విక్రమబాహుని చెలికాఁడు

అరిష్టవర్మ—విజయవర్మ సవతితమ్ముఁడు.

వక్రబుద్ధి—నిపుణికకు ప్రియుఁడు.

స్త్రీలు.

ఇందుమతి—వజ్రసేనునికూఁతురు; విక్రమబాహుని ప్రియురాలు.

భానుమతి—వజ్రసేనుని మేనకోడలు; ప్రతాపరుద్రుని ప్రియురాలు.

చతురిక—ఇందుమతియొక్క చేటిక.

నిపుణిక—ఇందుమతియొక్క చేటిక.

భానుమతీకల్యాణము.

కళ్యాణపురరాజాంతఃపురములో ఇందుమతియనియు, భానుమతియనియు, ఇద్దఱు చక్కనిరాచకన్నియలు గలరు వారిలో నిందుమతి కళ్యాణపురాధీశ్వరుఁడయిన వజ్రసేనుని కూఁతురు; భానుమతి యాతని మేనకోడలు. ఆయిరువురిలో భానుమతి యానందశీలురాలు; ఇందుమతి గంభీరస్వభావముగలది. భానుమతి నవ్వుకథలుచెప్పి తనమఱఁదలికి సదా వినోదము కలిగించుచుండును. చుట్టుపట్ల నేదిజరగుచున్నను మహోల్లాస శీలురాలయిన భానుమతి మనస్సునకదియెల్లను వినోదకరముగా నుండి నవ్వులాట కాస్పద మగుచుండును.

ఆకాలమునందు పాండ్యమండలమువారితో జరగినమహాయుద్ధమునందుఁ దనశౌర్యమును బాహువీర్యమును గనఁబఱిచి విజయము నొంది ప్రసిద్ధికెక్కిన విజయవర్మ తనకుసహాయులైన యిద్దఱు రాజపుత్రులలో మరల స్వదేశమునకుఁ బోవుచుఁ దన యాప్తబంధుఁడయిన వజ్రసేనుని జూచిపోవుటకయి వచ్చి కళ్యాణపురములోఁ గొంతకాల ముండుట తటస్థించెను. అట్లు వచ్చిన యతిథులలో చోళమండలరాజయిన విజయవర్మగాక యాతనిమిత్రుఁడయి యుదయగిరిదుర్గాధీశుఁ డయిన విక్రమబాహువును, వారివెంటవచ్చిన చంద్రగిరిదుర్గాధీశుఁ డయిన వాక్చాతుర్యమునుతీవ్రస్వభావమునుగలప్రతాపరుద్రుఁడును,ముఖ్యులు. తనయింటికి విందులయి వచ్చిన యారాజపుత్రులను దనపుత్రికకును మేనకోడలికిని జూపి, అతిథిసత్కారముచూపి వారి నాదరించుటకయి వజ్రసేనుఁ డాకన్యలను నియమించెను.

వా రందఱు నొక్కచోటఁ జేరఁగానే ప్రతాపరుద్రుఁడు తన

మిత్రులతోడ వినోదకరములయిన సరససల్లాపముల కారంభించెను. తన వాక్చమత్కారము నితరులకు తెలుపక యడఁగియుండుటకిష్టము లేనిదయి భానుమతిమధ్యనుతానందుకొని యాతనిమాటలకడ్డమువచ్చి 'అయ్యా! మీ రెంతో శ్రమపడి ప్రసంగము చేయుచున్నారుకాని యిచ్చట మీ మాటలెవ్వరును వినుచుండలేదు' అని యాతనిమాటలలోఁ దనమాట యొకటి కలిపెను. భానుమతి యెంతవదరుఁబోతో ప్రతాపరుద్రుఁడు తానంత వదరుఁబోతేయయినను, తనయెడలనామెచూపిన యీయతిథి సత్కారము రుచియింపనివాఁడయిగొప్పవంశమునందుఁబుట్టిమర్యాదతోఁ బెరిఁగిన కన్యకిట్టి యధికప్రసంగము యుక్తముకాదని యతఁడుతలఁచెను. అంతేకాక వెనుకటిసారి తానిచ్చటకువచ్చినప్పుడుకూడభానుమతిచతుర వచనములతో తన్నే యెగతాళిచేయుచువచ్చుటయాతనికప్పుడు స్మరణకు వచ్చెను. ఇతరులు తమ్ముఁబరిహాసించినప్పుడు తామితరులను బరిహాసము చేయు స్వభావముగలవారి కుండునంతకోపము మఱియొకరి కుండదు. ఆలాగున నే యీభానుమతికిని ప్రతాపరుద్రునికిని కోప మెప్పుడును ముక్కుననే యుండును. కాఁబట్టి వాక్నిపుణులయినయీ యిద్దఱునొక్క చోటఁగూడినప్పు డెప్పుడును సరసత్వమంతకంతకుమిదిరితుదకు వాక్కలహముగాఁ బరిణమించి నవ్వులుపువ్వులయి యొండొరులను దూషించు కొనుచు కోపముతోలేచిపోకుండుటతటస్థింపలేదు. అందుచేతఁదనమాట లెవ్వరును వినుచుండలేదనిపలికి తనసంభాషణము సాగనీయక యామె నడుమ నడ్డమువచ్చినప్పుడు ప్రతాపరుద్రుఁడామె యక్కడనుండుటయే యెఱుఁగనట్లు నటించుచు 'నాపాలిటి తిరస్కారదేవతా! నీవింకను బ్రతికియున్నావా?' అని కుశలప్రశ్నము చేసెను. ఆమాటతో నప్పుడు వారిద్దఱికిని క్రొత్తవాగ్యుద్ధ మారంభ మయినది. ఆపోరాటములో వాగ్రణశూరులయిన యాయిరువురును నర్మోక్తిబాణముల నొండొరుల మీఁదఁబ్రయోగించుకొనుచున్నప్పుడుభానుమతియతఁడుమహాపరాక్రమ

శాలియని యెఱిఁగినదయ్యును సంగ్రామభీరుఁడని సూచించుచు నాతని పిక్కబలమును శ్లాఘించిమనస్సునొప్పించుటకుఁబ్రయత్నించుటయే కాక, విజయవర్మ యాతనియుక్తినైపుణికానందించుచుండుట కనిపెట్టి యతఁడు విజయవర్మయొక్క యాస్థానపరిహాసకుఁడని బ్రహ్మాస్త్రమువలె మధ్య నొకవాక్యప్రయోగముచేసి యాతనినెత్తిపొడిచెను. ఈవఱకుభానుమతి యాడినమాటలన్నిటికంటెను కడపటఁ బ్రయోగించిన యీపరిహాసోక్తి యొక్కటియే ప్రతాపరుద్రునిహృదయమధ్యమునందమోఘబాణమయి నాటుకొని యెక్కువనొప్పి కలిగించెను. ఆమె తనపిక్కబలమును మెచ్చి రణభీరుఁడని సూచనచేసినను దానురణశూరుఁడనని యెఱిఁగినవాఁడగుట చేతనామాట నాతఁడెంతమాత్రమునులక్ష్యముచేయలేదు. కాని 'విజయ వర్మయొక్క యాస్థానపరిహాసకుఁడు' అన్నయెత్తిపొడుపుమాటమాత్రము సత్యమునకు మిక్కిలిచేరువయినదగుటచేత వజ్రసదృశమయిన యాతని హృదయమున నాటుకొని మర్మచ్ఛేదముచేసి, ఉన్నమాటయన్న నులుకు వచ్చునన్న సామెతను సత్యముచేసెను. తామే మాటనేర్పరులమని యితరుల నెగతాళి చేయుచుండువారికి లోకులు తమ్ము పరిహాసకులని పిలిచినప్పుడు వచ్చునంతరోషము మఱియెప్పుడును రాదుగదా!

అప్పుడువినయవతియైన యింనుమతి యారాజనందనులముందుఁ దానేమియు మాటాడక యూరక కూరుచుండెను; విక్రమబాహువు కాల మహిమచేత నాసుందరియొక్క సౌందర్యమునందుఁ గలిగినయాధిక్యమును సావధానముగాఁబరీక్షించుచు ఆమెసుందరవిగ్రహముయొక్క యద్భుత శృంగారమునుగూర్చి తలపోయుచుండెను. ప్రతాపరుద్రునికిని భాను మతికిని జరగుచున్న వినోదకరమయిన సరస సల్లాపమును విని వేడుక చూచుచు, విజయవర్మ వజ్రసేనునివంకఁదిరిగి చెవిలోమెల్లగా 'ఈచిన్నది మంచి పౌరుషముగల యువతి. ఈమె ప్రతాపరుద్రునికి తగినభార్య యగును.' అనిపలికెను. 'ఓమహారాజా! ఒక్కవారముదినములువీరిద్దఱును

దంపతులయినపక్షమున, కేకలతో పిచ్చివాండ్రయిపోదురు.' అని వజ్రసేనుఁ డాతనిమాటకు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. వజ్రసేనుఁడు వారిదనుకూల దాంపత్యము కాఁజాలదని తలఁచినను, విజయవర్మమాత్రి మాహాచాతుర్యముగలవారియెడ ... నిపుణులనిద్దఱినిదంపతులనుగాఁగూర్పవలెనన్న తలఁపునువిడిచిపెట్టలేదు.

అటుతరువాత నొకనాఁడు విజయవర్మ విక్రమబాహునితో మాటాడునప్పు డొక్క భానుమతీప్రతాపరుద్రుల వివాహము మాత్రమే కాక మఱియొక వివాహముకూడ నుద్దేశింపఁ బడినట్టు స్పష్టపడినది. మాటలధోరణిలో విక్రమబాహుఁ డిందుమతియొక్క గుణాతిశయమును శ్లాఘించుటనుబట్టి యాతనిమనస్సామెమీఁదఁ దగిలినట్టు విజయవర్మ కనిపెట్టి, "మిత్రుఁడా! ఇందుమతిమీఁద నీకనురాగము గలదా?" అని యడిగెను. "క్రిందటిసారియీకళ్యాణపురమునకు వచ్చినప్పుడు నేనామెను మీరదృష్టితోఁ జూచితిని. అప్పుడు సహితము నాకన్నామెను తగిలెను గాని ప్రేమనిలుపుటకప్పుడు నామనస్సులో నవకాశము లేకపోయినది. యుద్ధ మంతమునొంది సంధిజరగిన యీకాలమునందు యుద్ధచింతలన్నియు నామనస్సును విడిచిపెట్టఁగావానిస్థానమున నిప్పుడు హృద్యములైన మృదుచింతలు గుంపులుగుంపులుగా ప్రవేశించి యిందుమతియెంత సౌందర్యవతియో చూపి యుద్ధమునకుఁ బూర్వమునందుఁగూడ నేనామెను కామించినట్టు స్మరణకుఁదెచ్చి నామనస్సు నాయువతీమణిమీఁదికిఁ బురికొల్పుచున్నవి." అని విక్రమబాహుఁ డుత్తర మిచ్చెను. విక్రమబాహుఁడిందుమతిమీఁదఁదనకుఁగలవలపుదాచక యడుగఁగానే బయలుపఱుచుటచేత విజయవర్మమనస్సు కరఁగినవాఁడయి యాక్షణము ననే తనచుట్టమును మిత్రుఁడు నయినవజ్రసేనునియొద్దకుఁబోయి విక్రమసేను నల్లునిగాఁ జేకొనుట కంగీకరింపవలసినదని ప్రార్థించెను. వజ్రసేనుఁ డాసంబంధమునుసమ్మతించెను. విక్రమబాహుఁడు విద్యావయోరూపగుణసంపత్తిగలవాఁ డగుటచేత నాతనిని భర్తనుగాగ్రహించుట కిందుమతిని

ఒప్పించుట విజయవర్మ కంతకష్టము లేకపోయెను. విజయవర్మయొక్క ప్రోత్సాహమువలన నిందుమతీవిక్రమబాహుల వివాహమహోత్సవమున కును శుభముహూర్తమును వెంటనేనిశ్చయింపఁబడెను.

వివాహదినమప్పటికిఁ గొన్నిదినములేయుండినను విక్రమబాహున కును దినమొక యేఁడుగాఁ గానఁబడి కాలముగడపుట దుర్భరమయ్యెను. తమకిష్టమయినకార్యముమీఁద దేనిమీఁదనైనను మనస్సునిలిపినప్పుడు పడుచువాండ్రు సామాన్యముగా నత్యాతురులయి యుందురుగాని నిర్వ్యాపారముగా నున్నప్పుడు వారి కన్యచింత మనస్సులోఁ జొరక కాలవిలంబమెంతయల్పమయినను దుస్సహమగును. కాఁబట్టి యీకాలములో శీఘ్రముగాదుబుసుపోవునిమిత్తమొకవిధమైనవేడుకగా ప్రతాపరుద్రుఁడును భానుమతియు నొండొరులను వలచునట్లు చేయుటకయి యేదోవింతైన యుపాయ మొకటి యాలోచింపవలయునని విజయవర్మ విక్రమబాహునితోఁ బ్రస్తావించెను. అప్పుడు వారిలోవారది బాగున్నదని సంతోషించి, వెంటనేపోయితమయోచనను వజ్రసేనునితోఁ జెప్పఁగా నతఁడామోదించి తానుగూడఁ దనచేతనైన సాహాయ్యమును చేసెదనని వాగ్దానముచేసెను. ఇందుమతి సహితము తనవదినగారికి మంచిభర్తను లభింపఁజేయుటకయి పన్నెడియుపాయములో నేదైనఁ జిన్నపని తనమీఁద బెట్టినయెడల, తానును తోడుపడెదనని తనయభిమతమును దెలిపెను. పురుషులందఱును జేరి భానుమతి ప్రతాపరుద్రునివలచి కామించుచున్నదని యతనితోఁ జెప్పినమ్మించునట్లును, ఇందుమతి ప్రతాపరుద్రుఁడు భానుమతిని వలచి కామించుచున్నాఁడని యామెతోఁజెప్పి నమ్మించునట్లును, చేయవలెనని విజయవర్మ యప్పుడొక్కయుపాయమాలోచించెను.

విజయవర్మయు, వజ్రసేనుఁడును, విక్రమబాహుఁడును మొట్టమొదట పని కుపక్రమించిరి. ఒకనాఁటిమధ్యాహ్నమునఁ బ్రతాపరుద్రుఁడు

డొంటిగాఁబోయి తోఁటలోని యొకపొదరింటఁ గూరుచుండి చదువు కొనుచుండఁగా సమయము కనిపెట్టి, విజయవర్మయు సహాయులును దోఁటలోనికిఁ బోయి యాపొదరింటికిఁ జేరువనున్న యొక చెట్టునీడను గూరుచుండి ప్రతాపరుద్రునికి వినఁబడునట్లుగా మొట్టమొదటఁ గొంతసేపు తమలోఁ దామేదో మఱియొక సంగతిముచ్చటించి, తరువాతఁ గార్యాంశమునకుదిగి వారిలో విజయవర్మ వజ్రసేనునిజూచి "ఓయీ! సఖుఁడా! చేరువకురమ్ము. మొన్ననాతో నీవేదోచెప్పవచ్చి సగముచెప్పిమానితివే. అదియేది ? నీమేనకోడలుభానుమతికిప్రతాపరుద్రునిమీఁదమనసుతగిలినదా? ఆచిన్నదాని కేపురుషునిమీఁదను మనసుతగులునని యెన్నఁడును నేననుకోలేదు." అని మెల్లఁగాఁ బ్రసంగమున కారంభించెను. "నేనంతకు మునుపే యనుకోలేదు. అందులోను పయికెప్పుడును తాను ద్వేషించుచున్నట్లుతోఁపఁజేసెడు ప్రతాపరుద్రునినే యది కామించి ప్రేమించుట మహాద్భుతముగానున్నది." అనివజ్రసేనుఁడు పలికెను. అప్పుడువిక్రమబాహుఁ డందుకొని భానుమతి ప్రతాపరుద్రునిపై వలపు నిలుపుట సత్యమేయనియు, భానుమతిని వరించునట్లాతనిని చేయలేకపోయిన పక్షమున భానుమతి తప్పకమనస్తాపముచేత ప్రాణములువిడుచునని యిందుమతియే తనతోఁజెప్పినదనియు, వారిసంశయనివారణముచేసెను. ప్రతాపరుద్రుఁడెప్పుడును సాధారణముగా సుందరులందఱిని వారిలోను ముఖ్యముగాభానుమతినిదూషించుచుండువాఁడగుటచేతవీరిదాంపత్యము పొసఁగుటయసాధ్యమనివజ్రసేనుఁడును విక్రమబాహువును దమ యభిప్రాయములను గనఁబఱిచిరి.

ఈప్రసంగము విన్నంతసేపును విజయవర్మ తాను భానుమతి విషయమయి జాలిపడుచున్నవానివలెనటించి, "ఈసంగతి యెవ్వరైన బ్రతాపరుద్రునితోఁజెప్పినబాగుండును." అనిహెచ్చరించెను. "చెప్పుట వలన నేమిప్రయోజనము? ఇదిసందుచేసికొని పరిహాసమున కారంభించి

యతఁడాచిన్నదానిని మఱింత బాధపెట్టును.'' అని విక్రమబాహుఁడు పలికెను. ''అట్లు బాధించెడుపక్షమున మనము ప్రతాపరుద్రుని నుడికించి చంపవలెను. నిజముగా భానుమతి బహుయోగ్యురాలు. ఒక్క యీ ప్రతాపరుద్రుని మోహించుటలోనే కొంచెము తెలివితక్కువ కనఁబఱిచినదికాని యామె తక్కిన సమస్తవిషయములలోను మిక్కిలి తెలివి కలదిగాఁ బ్రవర్తించుచుండును.'' అని పలుకుచు విజయవర్మ లేచిపోదము రండని మిత్రులనుబిలిచి, పొదలోనుండి వినుచున్న యీసంభాషణమును గూర్చి తనలోఁ దానాలోచించుకొనుటకయి ప్రతాపరుద్రుని నొంటిగా విడిచిపెట్టి మిత్రబృందముతో నచ్చటినుండి వెడలిపోయెను.

ఈప్రసంగము జరుగుచున్నంతసేపును ప్రతాపరుద్రుఁడు లతాగృహములోనుండి యత్యాతురతతో చెవులొగ్గి వినుచు, భానుమతి తన్నుఁ గామించినదన్నమాట చెవినిబడ్డప్పుడు ''ఇంతటివింత పుట్టునా? ఈవైపరీత్యము సాధ్యమగునా?'' అని తనలోఁ దలపోయుచుండెను. వారాస్థలమువిడిచిపోయినతరువాతనతఁడుసావకాశముగాఁగూరుచుండి తనకుఁ దానే యాక్షేప సమాధానములు చెప్పుకొనుచు లోలోపల నిట్లాలోచించుకొన మొదలుపెట్టెను. ''ఇది వారునన్నువంచించుటకయి పన్నిన మాయవేషమయి యుండదుగదా! ఉండదు. నవ్వులాటమాటలు గాక వారీవిషయమయి మిక్కిలి గంభీరముగా మాటలాడి, ఇందుమతి వలన సత్యమునరితను చెలిసికొని యాయువతినిగూర్చి పరితాపపడినట్టు కనఁబడినారు. నన్ను మోహించినను ! నేనామెను బదులు మోహింపవలెనా ! నేనీవఱకెన్నఁడును వివాహమాడఁదలఁచుకోలేదు. వెనుక నేనొకసారి యావజ్జీవమును బ్రహ్మచారినిగానుండి చావవలెనని చెప్పి నప్పుడు, వివాహ మగునంతవఱకును బ్రతుకుదునని నేననుకోలేదు. వారాయువతి గుణవతియనియు రూపవతియనియుఁ జెప్పుచున్నారు. ఆమెయట్టిదేయగును. ఒక్కనన్ను మోహించిన విషయములోఁదక్క

మిగిలినసమస్తవిషయములలోనుఆమె యెంతో బుద్ధిమంతురాలంట! ఆమె బుద్ధిహీనతను స్థాపించుట కిదియొక గొప్ప హేతువుకాఁజాలదు. అదిగో భానుమతియే యిక్కడకు వచ్చుచున్నది. నేఁడామె నాకంటి కత్యంత సౌందర్యవంతురాలుగాఁ గనుపట్టుచున్నది. ఆమెముఖమునం దిప్పుడు కొన్ని మోహచిహ్నములు నాదృష్టికి పొడకట్టుచున్నవి." అనునంతలో భానుమతి యతనిని సమీపించి స్వభావ కటుమార్గమున "మనస్సులో నాకిష్టము లేకపోయినను వారు నిన్నుభోజనమునకు తోడుకొనిరమ్మని పంపఁగావచ్చినాను" అని పిలిచెను. ఆనటుకెన్నఁడును ప్రతాపరుద్రుఁ డిటువంటి మృదువచనము లామెవిషయమయి తననోటరానిచ్చిన పాప మునఁ బోనివాఁడయినను ఇప్పుడుమాత్రము "ఓసుందరీ! నావిషయమై నీవింత శ్రమపడినందుకు మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడనయి యున్నాను" అని యామెమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను. భానుమతి మఱి రెండుమూఁడు మోటుమాటలని వెడలిపోయినతరువాత నప్పు డాడిన యామృదుత్వము తప్పినమాటలలో వలపును దెలిపెడు గూఢార్థ మేదో లోపల దాగి యున్నట్టు తానూహించితినని భావించుకొని "ఈచిన్నదానియెడల నేనిప్పుడు దయచూపకపోయినయెడల నేను మహాక్రూరుఁడ నగుదును. ఈమెయెడల నేనుప్రేమునహింపనిపక్షమున నేను రాక్షసుఁడను. ఇప్పుడు పోయి నేనీమెసందర్శనము చేసికొనెదను." అనియతఁడు మనసులోని యుద్రేక మాపుకోలేక బిగ్గరగా ననెను.

ఈప్రకారముగాఁ బ్రతాపరుద్రుని నిమిత్తమై వారుపన్నినవలలో నతఁడుపడినందున, ఇఁక భానుమతి విషయమయి నిర్వహింపవలసిన యిందుమతివంతుమాత్రము మిగిలి యుండెను. అందుచేత నిందుమతి యీకపటనాటక ప్రయోగమునకయి తనచేటిక లయిన చతురికానిపుణిక లను పిలిపించి వారిలో నిపుణికనుజూచి "ఓచెలీ! నీవిప్పుడే పరుగెత్తు కొని పోయి సల్లాపమందిరములో విజయవర్మతోను విక్రమబాహుని

తోను సంభాషించుచున్న నావదినె భానుమతినిజేరి చెవిలో నేకాంత ముగా నేనును చతురికయు తనవిషయమై యేదో చెప్పుకొనుచు శృంగార వనములో విహరించుచున్నామనియు, నీవిప్పుడు రహస్యముగాఁబోయి సూర్యకిరణముల తోడ్పాటుచేతనే పరిపక్వఫలములనుబొందికృతఘ్నుల వలె సూర్యకిరణములనే లోపలఁ జొరనీక వారించుచున్న ద్రాక్షతీగలల్లి బిల్లిగానల్లుకొన్న లతాగృహమునందుఁ ప్రవేశించి మామాటలు విన వలసినదనియు, చెప్పుము'' అనియుపదేశించెను. ఇప్పు డామె భానుమతి నాకర్షింప నుద్దేశించినతీఁగలయిల్లింతకుమునుపు ప్రతాపరుద్రుఁడు సావ ధానముగాఁ దనమిత్రుల సంభాషణ మాలకించుచుఁ గూరుచుండిన పొదరిల్లే. ‘‘ఇదెంతపని? ఇప్పుడొక్క నిమిషములో నేనామె నిక్కడకు వచ్చునట్లుచేసెదను'' అనిచెప్పి నిపుణిక యప్పుడే వెడలిపోయెను.

తత్క్షణమే యింధుమతి చతురికను దన వెంటనుద్యానవనమునకుఁ గొనిపోయి, ‘‘ఓచతురికా! భానుమతి యిక్కడకు వచ్చినప్పుడు మన మీపొదరింటిదగ్గఱనుండి ముందుకును వెనుకకును నడచుచు, ప్రతాప రుద్రునిగుఱించిమాత్రమే మాటాడవలెను. నే నాతని పేరెత్తినప్పు డెల్లను నీవాతనిని బట్టు పొగడినట్టు పొగడుచుండవలెను. నేను నీతోఁ బ్రతాపరుద్రుఁడు భానుమతినివలచి యెట్లు కామపీడపాలగుచున్నాఁడో యావిషయమునుగూర్చి ముచ్చటించెదను. మనముశీఘ్రముగాపనికారం భించవలెను. అదిగోభానుమతి మనమాటలు వినవలెనని గబ్బిలమువలె చెట్లనంటిపట్టుకొని పొదలచాటుననుండి యెట్లు ప్రాఁకుచువచ్చుచున్నదో చూడు'' అని చెప్పిచూపెను. వారుతోడనే తమకథ వినిపించుటకారం భించిరి. ఇందుమతి తన్నేమో చతురికయడుగఁగా నుత్తరముచెప్పుచున్న దానివలె ‘‘కాదు. నిశ్చయముగా కాదు. ఓచతురికా! ఆబిడ యితరుల యెడ మిక్కిలి తిరస్కారభావముకలది. ఆబిడ యెదుటివారిని మాటల చేత గడ్డిపఱకగా తీసివేసినను, ఆబిడ మనసుమాత్ర మడవిమృగమువలె

బెదరు స్వభావముకల దేసుమా'' అనిపలికెను. ''ఓయిందుమతీ! ప్రతాప రుద్రునికి భానుమతిమీఁద నంతయధిక ప్రేమ యుండుట నిశ్చయ మేకదా! అని చతురిక మరలనడిగెను. ''నిశ్చయమని విజయవర్మయు నాప్రాణ నాయకుఁడయిన విక్రమబాహుఁను నాతోఁజెప్పి యేలాగుననైన భాను మతి కీసంగతి తెలుపుమని నన్ను బతిమాలుకొన్నారు; మీకుఁ బ్రతాప రుద్రునిపయిని నిజమైన ప్రేమయున్న పక్షమున మీరీసంగతి నెప్పు డును భానుమతికిఁ దెలియనీయవలదని నేను వారికి హితబోధ చేసినాను'' అని యిందుమతి చెప్పెను. ''అవును. ఆతనివలనామెకు తెలియనిచ్చుట యెంతమాత్రమును మంచిదికాదు. ఈవార్తకొంచెమామె చెవిని బడిన పక్షమున, ఆతని నెగతాళిచేసి బ్రతుకనియ్యదు'' అనిచతురిక మరలఁ బలికెను. ''ఓచెలీ! నిజమునకు ప్రతాపరుద్రుని మించిన బుద్ధిమంతుఁడును గుణవంతుఁడునురూపవంతుఁడును పడుచువాండ్రలో నేనెఱిఁగినంతవఱకు నాదృష్టికి మఱియెవ్వరునుగానరారు. అయినను భానుమతిమాత్రమతనిని దూషించును'' అని యిందుమతి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ''అట్లు నిష్కారణ ముగా దూషించుట యామెకు నిశ్చయముగా యోగ్యమయినపనికాదు.'' అని చతురిక పలికెను. 'కాదు అయినను సాహసముచేసి యీమాట యాబిడతో నెవ్వరు చెప్పఁగలరు? నేను చెప్పిన పక్షమున నన్ను పరిహా సముచేసి నిలువనియ్యదు'' అని యిందుమతి మాఱుపలికెను. ''ఓసఖీ! నీవు నీవదినెగారి స్వభావమును తిన్నగాఁగనిపెట్టలేదు. ప్రతాపరుద్రుని వంటి ధీమంతుని నిరాకరించుట కామె యంతబుద్ధిలేనిదనుకొన్నావా? కాదు'' అని చతురిక యనెను. ''ప్రతాపరుద్రుఁడు మంచిఖ్యాతి సంపా దించినాఁడు. ఒక్కనాప్రియభర్తను విక్రమబాహుని విడిచిపెట్టినపక్ష మున, కర్ణాటకదేశములో నితఁడేయగ్రగణ్యుఁడు'' అని యిందుమతి యాతనిని మెచ్చుకొనెను. అంతటితో నాప్రసంగమును మార్చవలెనని యిందుమతి సూచనచేయఁగాఁ జతురిక ''అమ్మా! నీవివాహమెన్ని దినము

లున్నది ?” అని యడిగెను. రేపటిదినమే వివాహమనిచెప్పి, “నేను పెండ్లికి మంచి చీరయు రవికయుఁ దెప్పించుకొన్నాను. అవి నీవుచూచి యేలాగునన్నవో చెప్పుదువుగానినాతోరా” అనియిందుమతి చతురికను దనవెంటఁ దీసికొని యింటికిఁబోయెను. భానుమతివారిసంభాషణమంతయు సత్యాదరముతో వినుచుండి వారుదూరముగాఁబోయిన తరువాత తనలోఁదాను “ వారునాచెవులలో నిప్పులుపోసివెళ్ళినారు. ఇది యంతయుసత్యమేయగునా? ఓ తిరస్కారభావమా! ఓగర్వమా ! మిమ్ము నేఁటితోవిడిచిపెట్టుచున్నాను. నాకుసెలవిండు. ఓప్రతాపరుద్రా! నన్ను కామించుచున్నావా ! ప్రేమాస్పదమయిన నీపాణిగ్రహణమునకయి నామష్టహృదయమును సాముచేసినీవిషయమున నేఁజేసినయపరాధమునకికిఁ బ్రతిక్రియచేసెదను” అనితలపోయుచు మనస్సమాధానముచేసికొనుచుండెను.

ప్రాఁతశత్రువు లిట్లాకస్మికముగా క్రొత్తమిత్రులయి యొండొరులను వలచుటయు, సత్స్వభావముగల విజయవర్మయొక్క వినోదకరమైన మాయోపాయమువలన పరస్పరమిత్రులుగా వంచింపఁబడిన కాముకీకాముకులు ప్రథమసమావేశము పొందిసల్లాపసౌఖ్యమనుభవించుటయు, చూచువారిహృదయముల కెంతో వేడుకగానుండక పోదు. కానియీలోపల నిందుమతికి సంభవించిన శోచనీయమయిన దురదృష్టకథనుగూర్చి మనమిప్పుడు చింతిల్లవలసియున్నది. వివాహమహోత్సవము నడచి సంతోషకరముకావలసిన యామఱుచటిదిన మిందుమతికిని సౌజన్యనిధియైన తజ్జనకునికిని తీఱని మనోవ్యథను తెచ్చిపెట్టినది.

విజయవర్మ కరిష్టవర్మయను సవతితమ్ముఁడొకఁడుగలడు. అతఁడన్నతోఁగూడ యుద్ధభూమినుండి యిప్పుడు కళ్యాణనగరమునకువచ్చియుండెను. ఇతఁ డసంతుష్టుఁడును దుస్స్వభావముగలవాఁడునయి సదా పాపకార్యములు చేయుటకై యుపాయము లాలోచించుచుండును.

ఈఖలుఁడన్నగారిని అన్నగారి మిత్రుఁడయినందున విక్రమబాహునిని, మనస్సులో ద్వేషించుచుండును. కాఁబట్టి యీదుష్టుఁడిప్పు డన్నగారికిని విక్రమబాహునకును మనోవ్యాకులత కలుగఁజేసి యందువలన తాను హీనమైన యానందమును పొందుటకయి యిందుమతియొక్క యీవివాహము నెట్లయిన చెడఁగొట్టవలెనని నిశ్చయించుకొనియుండెను. ఈ వివాహ కార్యమునందు విక్రమబాహున కెంత యుత్సాహముకలదో యంతయుత్సాహము విజయవర్మకును గలదని యరిష్టవర్మ దృఢముగా నెఱుఁగును. ఈదుష్టకార్యమును సాధించుటనిమిత్తముగొప్పబహుమాన మిచ్చెదనని యాశపెట్టి ప్రోత్సాహపఱిచి తనవలెనే దుర్మార్గవర్తనుఁడయిన వక్రబుద్ధియనువానినొకనిని నియమించెను. ఈవక్రబుద్ధియిందుమతి సేవకురాలయిననిపుణికనువివాహమాడవలెనన్న తలంపుతోదాని ననుసరించుచుండెను. ఈసంగతి కనిపెట్టి యరిష్టవర్మ వక్రబుద్ధినిరహస్యముగారప్పించి, ఇందుమతి నిద్రపోయినతరువాత నిపుణిక నేఁటిరాత్రి యిందుమతియొక్కబట్టలనుధరించుకొని విక్రమబాహుఁడిందుమతియే యనినమ్మి మోసపోవునట్లుగాఁ దనయజమానురాలు శయనించు మేడ గదిలోనిగవాక్షములోనుండినీతో మాటాడునట్లుచేయవలెనని చెప్పివాని నొప్పించెను. ఆదుష్టుఁడు కార్యవిఘాతము చేయ నుద్యోగించినది యీకుత్సితోపాయము చేతనే. ఈయేర్పాటుచేసి యరిష్టవర్మశీఘ్రముగా విజయవర్మయొద్దకును విక్రమబాహునియొద్దకును బోయి యిందుమతి యవివేకురాలనియు, నిశీథవేళయందు తనగది కిటికిలోనుండి పరపురుషులతో మాటాడుచుండుననియు, వారితోఁజెప్పెను. ఇది యంతయు నీక రేపు పెండ్లియనఁగా జరిగినది. అతఁడారాత్రియే వారినిద్దరిని దీసికొనిపోయి చూపెదననియు, గవాక్షములోనుండి యిందుమతి యన్యపురుషునితో సంభాషించుచుండఁగా వారే చెవులార వినవచ్చుననియు, చెప్పెను. అప్పుడరిష్టవర్మవెంట వారిద్దఱును వచ్చుటకు సమ్మతించిరి.

అంతట విక్రమబాహుఁడు విజయవర్మనుజూచి, ఇందుమతిని వివాహ మాడకుండుటకుఁ దగినంతదోష మేదియైన నేఁటిరాత్రి నాకిందుమతివద్ద కనఁబడినపక్షమున, వివాహముహూర్తసమయమున బంధువులందఱును జేరియున్నప్పుడు నేనామె నవమానపఱిచెదను' అని తన యుద్దేశము చెప్పెను. 'ఆమెను పెండ్లికూఁతునుగా కుదుర్చుటలోనీకు నేనుసహాయుఁడ నయినందున, ఆమె నవమానపఱిచి చిన్నపుచ్చుటలోఁగూడ నీకు నేను తోడుపడెదను.' అని విజయవర్మయుఁ జెప్పెను.

అరిష్టవర్మ నాఁటిరాత్రి యిందుమతియొక్క పడకగది చెంతకు వారినిగొనిపోయినప్పుడువక్రబుద్ధి వీధిలో మేడక్రిందగవాక్షమునకెదురుగా నిలుచుండియుండుటయు నిపుణిక గవాక్షములో తలఁబెట్టి క్రిందనున్న వక్రబుద్ధితో మాటాడుచుండుటయు వారికంటఁబడినవి. తామావఱకిందుమతి కట్టుకొనియుండఁగాఁ జూచినబట్టలనే యప్పుడు నిపుణిక ధరించుకొనియున్నందున, ఆమాటాడునది యిందుమతియేయని విజయవర్మయు విక్రమబాహుఁడును నమ్మిరి.

నేరమును తాను ప్రత్యక్షముగాఁ గనిపెట్టినా ననుకొన్నప్పుడు విక్రమబాహునికి వచ్చిన కోపమునకు పరిమితిలేదు. నిర్దోషురాలయిన యిందుమతిమీఁద నాతనికిఁ గల ప్రేమ యంతయు క్షణకాలములో ద్వేషముగా మాఱిపోయినది. అతఁడీవఱ కనుకొన్న ప్రకారముగా బంధువు లందఱిముందును దేవాలయములో నాయబల యపరాధము బయలఁ బెట్టవలెనని నిశ్చయించుకొనెను; ఉత్తముఁడయిన విక్రమబాహుని వివాహమాడఁబోవుచున్న దినమునకు ముందటిరాత్రియే మఱియొకపురుషునితో తనగదికిటికిలోనుండి సంభాషణ చేసినదుర్మార్గురాలికెంతశిక్షచేసినను అధికముకాదని యెంచుకొని విజయవర్మయు నాతనిశ్చయము నామోదించెను.

మఱునాఁడు లగ్నసమయమునందు వివాహవేదికకు సమీపమున నందఱును జేరికూరుచుండఁగా, పెండ్లి కొడుకును పెండ్లి కూఁతురును వచ్చి పురోహితుని యెదుట నిలువఁబడిరి. అప్పుడు పురోహితుఁడు వివాహమంత్రముల నుపక్రమించఁ బోవుచుండఁగా, విక్రమబాహువు మహారోషముతో దూషణభాషణము లాడుచు నందఱిముందఱను నిరపరాధినియైన యిందుమతియొక్క దోషమును ఘోషించెను. అతఁ డప్పు డాడిన వింతమాటల కద్భుతపడి నిశ్చేష్టురాలయి యిందుమతి నమ్రతతో 'ఇటువంటి మాటలనుట కిప్పుడు నాప్రాణనాయకుఁడు మతిస్తిమితము కలిగియేయున్నాఁడా?' అని మెల్లగాననెను.

అప్పుడు వజ్రసేనుఁడతిభయోద్రేకము చేతవడఁకుచు విజయవర్మ వంకఁజూచి 'ఓమిత్రుఁడా! నీవు మాటాడవేమి?' అనెను. 'నేనేమని మాటాడను? నాప్రాణమిత్రుని నొకయయోగ్యురాలయిన కాంతతోఁ గూర్చుటకుఁ బ్రయత్నించుటచేత నేనుసహితమవమానముపాలయినాను. ఓవజ్రసేనా! ఈశ్వరసాక్షిగా చెప్పుచున్నాను. నేనును, నాతమ్ముఁడును, నొప్పినొందిన యీవిక్రమబాహుఁడును గతరాత్రి సట్టనడిరేయి యీమె తనగదికిటికిలోనుండి పరపురుషునితో మాటాడుచుండఁగాఁ గన్నులార చూచి చెవులారవిన్నాము' అని విజయవర్మ పలికెను. ప్రతాపరుద్రుఁడు 'ఇది యంతయుచూడఁగా నాకిది పెండ్లికథలాగుననే కనఁబడుచుండలేదు' అని యద్భుతపడఁజొచ్చెను.

'ఓయీశ్వరుఁడా! సత్యము నీవెఱుఁగుదువు' అని నోట మాట రాక మందభాగ్యురాలయిన యిందుమతి గుండెలుపగిలి మూర్ఛిల్లి శవమువలె నేలఁబడిపోయెను. ఇందుమతి మూర్ఛ తేఱునో లేదో చూచిన దాఁక నిలువక వజ్రసేనునకుఁ దాము తెచ్చిపెట్టిన యాపదనైనలేశమును గణింపక విజయవర్మయు విక్రమబాహుఁడును దామచ్చటినుండిచివాలున లేచి పోయిరి. అప్పుడు వచ్చినకోపావేశము వారి నంతటికఠినహృదయు

లనుగాఁ జేసినది. ప్రతాపరుద్రుఁడు మాత్ర మక్కడ నక్షేయుండి యిందు మతిని మూర్ఛ తేర్చుటలో భానుమతికి సాయము చేయుచు 'ఆమె కెట్లున్నది' అని యడిగెను. "ప్రాణము పోయినట్లున్నది" అనిచెప్పి భానుమతి తనకు మఱఁదలియందుఁగల ప్రేమాతిశయమునుబట్టి యెంతో ఖేదపడెను. ఆచిన్నదానియొక్క సౌశీల్య నీతివర్తనములను చక్కఁగా నెఱిఁగిన దగుటచేత భానుమతి తానప్పుడామె విషయమైనమాటల నెంత మాత్రమును నమ్మలేదు. అదృష్టహీనుఁడైన తండ్రిచర్య వేఱువిధముగా నుండెను. అతఁడు తనకొమార్తెయొక్క యపకీర్తికథను నమ్మినవాఁడై, తనముందాచిన్నది మృతినొందినట్లు పడియుండఁగాఁ జూచి తెచ్చుకొన్న తలవంపుతొలఁగునట్లు మోడ్చినకన్నులు విప్పక యింతటితో మృతినొందిన మేలుగా నుండునని కోరుచు నామెపయినిబడి విలపించుచుండుట యెంత యుఁ బరితాపకరముగా నుండెను.

వృద్ధుఁడయిన యాపురోహితుఁడు బుద్ధిశాలియు మానుష స్వభావమును చక్కఁగా గుర్తెఱిఁగినవాఁడునయి యుండెను. తనమీఁద నితరులు దోషారోపణము చేయఁగా విన్నప్పుడు గలిగిన యిందుమతి ముఖలక్షణములను, అపరిమిత లజ్జాభయములామె మోమునఁ దోఁచుటయు, అంతలో వెలవెలపాటడరి యాచిహ్నములను గప్పివేయుటయు, తన కన్యాత్వదూషణమును గూర్చి విజయవర్మ పలికిన పలుకు లబద్ధములని తెలుపుచుఁ గన్నులనుండి క్రోధాగ్ని కణములు వెడలుటయు, అన్నియు నతఁడు జాగ్రత్తతోఁ గనిపెట్టియుండి యిందుమతి యనపరాధినియని నిశ్చయించి, చింతాక్రాంతుఁడయియున్న తండ్రినిజూచి "అయ్యా! ఈమె తప్పక నిర్దోషురాలు. తనపై మిథ్యాదోష మారోపించుటచేతనే యీమె యిట్లు మూర్ఛిల్లినది. నామాట సత్యముకానియెడల నీవు నన్నిఁక బుద్ధిహీనుఁ డని పిలువవచ్చును. ఇంతమాత్రము నేనీసుందరియొక్క నిష్కళంకతయే కనిపెట్టలేక పోతినేని, నేనుచదివినచదువును, నాలోకానుభవమును, వ్యా

వయస్సును, నాగౌరవమును, అన్నియు వ్యర్థములు కావలెను' అని దృఢముగాఁ జెప్పెను.

ఇంతలో నిందుమతి మూర్ఛ తెలియఁగాఁ బురోహితుఁ డామెను జూచి 'అమ్మాయీ! వారు నీమీఁద నింద మోపినది నీవే పురుషునితో మాటాడుచుండఁగాఁ జూచితిమని?' అని యడిగెను. "నేనే పురుషుని నెఱుఁగను. ఆపురుషుఁ డెవఁడో నాకు నిందకట్టినవారికే తెలియవలెను' అని యుత్తరము చెప్పి తరువాతఁ దండ్రివంకఁ దిరిగి యిందుమతి 'ఓతండ్రీ! అసర్థమైన వేళయందు నాతో నేపురుషుఁడైన నెన్నఁడైన మాటాడి నట్టు కాని నిన్నటిరాత్రి నేనెవ్వరితోనైన సంభాషించినట్టుగాని నీకణుమాత్రమైన నిదర్శనము కనఁబడినపక్షమున నన్ను నీవిఁక నింటికి రానియ్యక ద్వేషించి చంపివేయుము' అని పలికెను.

"ఇందులో విజయవర్మయు విక్రమబాహుఁడును తప్పక యేదో భ్రమపడినారు" అని పలికి పురోహితుఁడు వజ్రసేనునితో నీవీచిన్నది మృతినొందినదని ప్రవాదము వేయవలసినదనియు, వారు వెడలిపోయి నప్పు డీమె మరణసదృశమైన మూర్ఛలో నుండినందున సులభముగా నమ్ముదురనియు, అతఁడు మయిలపట్టి యథావిధిగా నపరక్రియలు జరపి స్మరణార్థమయినట్లుగా సమాధిపయి నొకవేదిక నిర్మింపవలయుననియు, ఆలోచన చెప్పెను. "అట్లు చేయుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఎవరి కేమి లాభము కలుగును?" అని వజ్రసేనుఁ డడిగెను. "ఈమరణవార్త వలన నెల్లవారిహృదయములలోను నిందాస్మృతిపోయి యీామే విషయమయి జాలిపుట్టును. కలుగవలసిన ప్రయోజనమంతయు నింతే కాదు. తానాడిన మాటలనుబట్టి యీామె మృతినొందినదని విక్రమబాహుఁడు విన్నప్పుడు అతని ధ్యానమంతయు నీమె మరణముమీఁదికిఁ బోవును. అప్పు డాతని మనస్సులో నిజమయిన యనురాగలేశ మేమూలనయిన నుండి యుండిన పక్షమున, ఈమె మొదలఁ దాను జేసిన దోషారోపణ మసత్యము కాదని యే

యతఁడు భావించినను మనోవ్యాకులతనొందియామాటలేలయనిపోతినా యని పశ్చాత్తాపపడక మానఁడు" అని పురోహితుఁడుచెప్పెను. "ఓవజ్ర సేనా! నీవుపురోహితుఁడుచేసిన హితబోధననుసరింపుము. విజయవర్మ మీఁదను విక్రమబాహుని మీఁదను నాకెంతప్రేమయున్నదో నీకే తెలిసి నను నేనీరహస్యమును వారికి వెల్లడిచేయనని యిదిగో ప్రమాణపూర్వక ముగాఁ జెప్పుచున్నాను." అని ప్రతాపరుద్రుఁడు చెప్పెను.

వజ్రసేనుఁడప్పుడు వారుచేసినహితబోధ నొప్పుకొని, "నేనిప్పుడు దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియున్నందున గడ్డిపఱక చేతికిదొరకినను పట్టు కొనుచున్నాను." అని విచారగ్రస్తుఁడయిపలికెను. దయార్ద్రహృదయుఁ డయిన యాపురోహితుఁడప్పుడు వారినోదార్చి ధైర్యముచెప్పుటకయి లోపలికిఁ దీసికొనిపోయెను. అప్పుడు ప్రతాపరుద్రుఁడును భానుమతియు నొంటిగానుండిరి; వారి మిత్రులటువంటి వినోదకరతంత్రమును పన్ని తాము వేడుకననుభవించుఁదలఁచుకొన్నదియీాసమావేశసమయమునందే. ఆమిత్రులిప్పుడు చింతాక్రాంతులయి యున్నందున వేడుకయన్నతలఁపే మరల నెప్పటికిని రాకుండ వారిహృదయములను పూర్ణముగావిడిచిపెట్టి పోయినట్లున్నది.

వారిలో ప్రతాపరుద్రుఁడు ముందుగా మౌనముద్రనువిడిచి పలుకరించి, "ఓభానుమతీ! నీవింతతడవును దుఃఖపడుచునేయున్నావా?" అని యడిగెను. "ఇంతటితో తీఱలేదు. నేనిఁకను మఱికొంతసేపు దుఃఖ పడియెదను" అని భానుమతి యుత్తరమిచ్చెను. "పాపము! నీమఱఁదలి యెడ వారపరాధముచేసినారని నేను నిశ్చయముగానమ్ముచున్నాను" అని ప్రతాపరుద్రుఁడుపలికెను. "నామఱఁదలి విషయమయి యిటువంటి న్యాయవచనము పలికినపురుషుఁడెంతయుయిన నాగౌరవమున కర్హుఁడు" అని భానుమతి మెచ్చెను. "అటువంటి గౌరవమును జూపుట కేదైన మార్గమున్నదా? ఈప్రపంచములోని దేనిమీఁదను నాకు నీమీఁదనున్న

దానికంటె నెక్కువ ప్రేమ లేదుసుమా. ఇది నీకు వింతగా తోఁచవచ్చును'' అని ప్రతాపరుద్రుఁడనెను. ''నీవు నామాటనమ్ముదువో లేదో కాని యీప్రపంచములోని దేనిమీఁదను నాకునీమీఁదనున్న దానికంటె నెక్కువ ప్రేమ లేదని నేనును జెప్పఁగలను. నేను జెప్పినదియసత్యము కాదు. నేను లేనిది యొప్పుకొనను; ఉన్నది లేదనను. నామఱఁదలినిగూర్చి నాకు విచారముగానున్నది'' అని భానుమతి బదులుచెప్పెను. ''నేనుధరించిన యీఖడ్గముతోడు! నామీఁదనీకనురాగముకలిగినట్లే నాకును నీమీఁద గాఢానురాగముకలిగియున్నది. ఇఁకనీసేవకుని కేమిపనినియమించెదవో నియమింపుము.'' అనిప్రతాపరుద్రుఁడు వచించెను. ''విక్రమబాహుని రక్షింపుము.' అని భానుమతి ప్రార్థించెను. ప్రతాపరుద్రుఁడు విక్రమబాహునియెడల మిక్కిలి స్నేహముగలవాఁడగుటచేతను, అతఁడేదో భ్రాంతిచేత నట్లు చేసియుండునని నమ్మినవాఁడగుటచేతను, ''ఈప్రపంచమంతయునాకు లభించినను నాపని చేయను'' అనిచెప్పెను. నామఱఁదలి కల్లుపాపము కట్టి తిన్నాఁడనఁజూపి ద్రోహముచేసిన యీవిక్రమబాహుఁడువన్యాయముకాఁడా? ఓహోహో! నీవేపురుషుఁడవైతినా?'' అని యూరకుండెను. ''ఓభానుమతీ! నామాటవినుము'' అని యతఁడేమో చెప్పవచ్చెను. భానుమతియతనిమాటకడ్డము వచ్చి విక్రమబాహునిపక్షమునఁజెప్పెడు మాటవేదియు నేనువినను. నామఱఁదలుకిటికీలోనుండిపరపురుషునితో మాటాడినదట! ఇదియెంతమాట! ఆఖలునిమూలమున నిష్కారణముగా నిరపరాధినియైన సూరల దుర్భాషలకులోనయినది; అపఖ్యాతిపాలైనది; చెడిపోయినది. విక్రమబాహుని నిమిత్తమయినను నేనిప్పుడు పురుషుఁడనైతినా? లేదా నానిమిత్తమయి పౌరుషమునుచూపఁగల మగవాఁడు నాకిచ్చటమిత్రుఁడయ్యెనా? కాఁడు. మగతనమంతయు వట్టితేనెమాటలలోను స్తుతిపాఠములలోనుకరగిపోవుచున్నది. కోరికలవలన నేనిప్పుడుపురుషుడను కాఁజాలను. కాబట్టి నేనిఁకనాఁడుదాననై యుండిశోకములోమునిఁగిచావ

వలసినదే'' అని భానుమతి తనమునందలి పగతీర్చుకొనుటకయి పౌరుష మెక్కించెడు మాటలతో నాతనిని పురికొల్పసాగెను. "ఓ భానుమతీ! నీవు దొడ్డదానవు. కొంచెము శాంతిపొందుము. ఇదిగో నీమీఁద నాకు ప్రేమగల దని నీచేతిలో చేయి వేసెదను.'' అని ప్రతాపరుద్రుఁడనెను. 'నిజముగా నే నీకు నామీఁద ప్రేమయున్నపక్షమున ప్రమాణము చేయుటకుఁ గాక నీచేతిని వేఱుపనికుపయోగింపుము'' అని యామె మాఱుపలికెను. 'నీ మనఃపూర్తిగా నీవు విక్రమబాహుఁ డిందుమతి కపకారము చేసినాఁడనియే తలఁచుచున్నావా?' అని ప్రతాపరుద్రుఁడడిగెను. 'నా మనఃపూర్తిగా ముమ్మాటికిని నేనా నాలాగుననే తలఁచుచున్నాను' అని భానుమతి యుత్తరమిచ్చెను. 'ఇఁక చాలును. ఇదిగో నేను కృతప్రతిజ్ఞుఁడనయినాను. ఇప్పుడే పోయి నేను విక్రమ బాహుని పోరాటమునకుఁ బిలుచుచున్నాను. నీ చేయి యొక్కసారి ముద్దు పెట్టుకొని వెడలిపోయి, కృపాణధారాప్రశస్తమయిన యీ హస్తముతో నాతనికి బుద్ధికఱచెదను. నేను చెప్పినదంతయుఁ జేసితీరెదువాఁడ నని భావింపుము. నీవిఁక హాయిగాఁ బోయి నీమనమందలి నోదార్చుము' అని ప్రతాపరుద్రుఁడు వీరాలాపములు పలికెను.

ఈప్రకారముగా నిచ్చట భానుమతి ప్రతాపరుద్రునితో బలముగా వాదించి తన రోషభాషణములతో నాతనికి శౌర్యావేశము పుట్టించి యిందుమతిపక్షమునఁ బోయి ప్రియమిత్రుఁడయిన విక్రమబాహునితోఁ బోరాడుట కాతనిని పురికొల్పుచుండఁగా, అచ్చట వజ్రసేనుఁడు విజయ వర్మ విక్రమబాహులయొద్దకుఁ బోయి పరాభవదుఃఖము చేతఁ దనకూఁతురు ప్రాణములు విడిచినదని చెప్పి తనబిడ్డయెడలఁ జేసినయపచారము నకుఁగాఁ దనఖడ్గమున కుత్తరము చెప్పవలసినదని వారిని యుద్ధమునకుఁ బిలుచుచుండెను. కాని వారాతని ముసలితనమును శోకమును విచారించి యాతనియందు గౌరవము చూపి 'అయ్యా! ఈ వార్ధకదశలో మీరు మాతో కయ్యము పెట్టుకొనకుఁడు' అని వారించుచుండిరి. ఈసమయమునందే

ప్రతాపరుద్రుఁడుకూడ నక్కడకుఁబోయి ఖడ్గముదూసికొని నీ విందుమతికిఁ జేసినమహాపరాధమునకై యీఖడ్గమునకుత్తరవాదము చెల్లింపవలసియున్నదని విక్రమబాహుని తనతో ద్వంద్వయుద్ధమునకుఁబిలిచెను. "భానుమతి వీరావేశము తనకెక్కించి యీతని నీపనికిఁ బంపినది" అని విక్రమబాహుఁడును విజయవర్మయుఁదమలోఁ దామనుకొనిరి. ద్వంద్వయుద్ధమువలనఁగలిగెడియసందిగ్ధమైనపరీక్షకంటెనామెనిర్దోషత్వమును స్థాపింపఁగల ప్రబలతరమైననిదర్శనము నాక్షణమందు దీశ్వరుఁ డనుగ్రహింపక యుండినయెడల, ప్రతాపరుద్రునియొక్క యుద్ధాహ్వానము నంగీకరించిన విక్రమబాహున కాతనితో ఘోరయుద్ధము జరిగియుండును.

విజయవర్మయు విక్రమబాహుఁడును ప్రతాపరుద్రుని యొక్కయుద్ధాహ్వానమును గూర్చి చెప్పుకొనుట ముగింపకమునుపే దండవిధాయకుఁ డొకఁడు వక్రబుద్ధిని బంధించి తెచ్చి యపరాధినిగా రాజయిన విజయవర్మముందుఁ బెట్టెను. అరిష్టవర్మచేతఁ దా నాదారుణకర్మమునందుని యోగింపఁబడినవార్తను వక్రబుద్ధితనమిత్రులతోఁ జెప్పుచుండఁగా దైవికముగా నొకరిచెవిని బడినందున నేరము బయలఁబడెను. విక్రమబాహుఁడు వినుచుండఁగా విజయవర్మయొక్క సన్నిధియందు వక్రబుద్ధి తనతో నారాత్రికిటికిలోనుండిమాటాడినదియిందుమతీవేషమును ధరించి వారికిందుమతియనుభ్రమపుట్టించిన నిపుణిక కానియిందుమతికాదనిచెప్పి తననేర మొప్పుకొని, ఉన్న సత్యమంతయుఁ జెప్పివేసెను. ఆమాటలతోనే వారి కిందుమతియొక్క నిరపరాధత తేటపడి యావఱకు వారి మనసులలోనున్న యనుమానసమంతయు నివారణమయ్యెను. ఇంకను సంశయలేశ మేమూలనైనను వారిహృదయములలో నించుక దాగియున్నయెడల, అదియును తన గాష్ట్యము వెల్లడియగుటచే నన్నగారి కోపమునకు వెఱచి యాకస్మికముగా కళ్యాణనగరమును విడిచిపోయిన యరిష్టవర్మయొక్క పలాయనవార్తవలన నిర్మూలమయ్యెను.

ఇందుమతిమీఁద తాను నిర్హేతుకముగా నింద మోపితినని తెలిసి కొన్నప్పుడు విక్రమబాహుఁడు తన క్రూరవాక్యములవలననే యామె మృతినొందినదని యెంచుకొని మనస్సులో నింతంతనరాని పరితాపము నొందెను. అప్పుడామె గుణవిశేషము లన్నియు తలఁపునకువచ్చి మొట్ట మొదట నాతఁడు మోహించినట్టిరూపముతో నాయబలయొక్క సుందర విగ్రహ మాతనికన్నులకుఁ గట్టినట్లగపడెను. 'నీవిప్పుడు విన్నమాటలు నీమనస్సునకు శూలములవలెనాటుకొనలేదా?"అనివిజయవర్మయడుగఁ గా, 'వక్రబుద్ధి నిజకథ చెప్పుచున్నప్పు డాతనిమాట లొక్కటొక్కటియే విషశరప్రయోగమువలెనాహృదయమునఁబ్రవేశించిప్రత్యవయవమును నొప్పించి యంతకంతకు మర్మచ్ఛేదము చేయుచున్నవి' అని యాతఁడుత్త రముచెప్పెను. పశ్చాత్తప్తుఁడయి వేఁగుచున్న విక్రమబాహుఁ డప్పుడు వజ్రసేనునిపాదములమీఁదఁ బడి 'నిర్దోషురాలయిన నీకొమార్తెమీఁద నిష్కారణముగాదోషారోపణము చేసిన తప్పుమన్నింపు'మని వేఁడుకొని, తన నూతన వధువుపై లేనిదోషమును నమ్మిన పాపమునకు శిక్షగాఁ దన కిప్పుడేమి ప్రాయశ్చిత్తమువిధించినను దనప్రియురాలినిమిత్తమై సహించి దానికి లోఁబడెదనని చెప్పెను. రూపమునం దిందుమతిని బోలినట్టియు నిప్పుడు తనకుత్తరాధికారిణిగా నేర్పడినట్టియుఁ దనస్వీకృతపుత్రిక నొక దానిని మఱునాఁటియుదయముననే పెండ్లియాడ వలయునని వజ్రసేనుఁ డతనికిఁ బాప పరిహారార్థముగాఁ బ్రాయశ్చిత్తమును విధించెను. తన్ను వివాహమాడుమన్న కన్యయెట్టిదో యెఱుఁగని వాఁడయినను విక్రమ బాహుఁ డాడినమాటతప్పనివాఁడయినందునఁ దానాకన్య కుబ్జయైనను దప్పక పాణిగ్రహణము చేసికొనెదనని వాగ్దానము చేసెను. అతనిస్వాంత మంతయు దురంతచింతాక్రాంత మయి వేఁగుచున్నందున నిప్పులలోఁ బొరలించినట్లు బాధపడుచు నిద్రపట్టక లేచిపోయి యాతఁ డారాత్రి యంతయుఁ దనప్రియురాలికయి వజ్రసేనుఁడుకట్టించిన సమాధియొద్దకుఁ

బోయి కన్నీటితో దాని నభిషేకించుచు విలపించుచు నిమిష మొక్క-మహాయుగమువలె నక్కడఁ గడపెను.

మఱునాఁటి ప్రాతఃకాలమున నతఁడు తనమిత్రుండైనవిజయవర్మ తోడఁగూడ దేవాలయమునకుఁ బోవునప్పటికే పురోహితుఁడును వజ్రసేనుఁడును మేనకోడలును రెండవవివాహమును నడపుటకై యచ్చటఁ గూడియుండిరి. అప్పుడు వజ్రసేనుఁడు వాగ్దత్తయైన క్రొత్త పెండ్లికూఁతును దెచ్చి విక్రమబాహుని యెదుట నిలిపెను. విక్రమబాహునకు మొగము కనఁబడకుండునట్లుగా నావధువప్పుడు మేలిముసుఁగు వేసికొని యుండెను. "ఓసుందరీ! పుణ్యాత్ముండైన యీపురోహితుని సమ్ముఖమందు నీహస్తము నాచేతికిమ్ము; నీకునన్ను వరింపనిష్టమున్నచో నీపాణిగ్రహణము చేసి యిదిగో నీభర్తనగుచున్నాను" అని తెరలోనున్నయువతినిగూర్చి విక్రమబాహుఁడుపలికెను. "వెనుక నేను బ్రతికియున్నప్పుడే నేనునీప్రథమ భార్యను"అని ప్రచ్ఛన్నురాలైన యాయువతిపలికి, మొగమునుండి మేలి ముసుఁగు తీసివేసి యీవఱకు భ్రమగొల్పినరీతిగా వజ్రసేనుని పెంపుడు కూఁతురుగాక కన్నకూఁతురైన వెనుకటియిందుమతియేమరలనయ్యెను. ఇందుమతి మృతినొందిన దనుకొనుచుండిన విక్రమబాహున కీయుదంతము జాల మద్భుతప్రమోదజనకమయినందునఁ గొంతసేపతఁడు సంతోష పరవశత్వములో తనకన్నులనేతాను నమ్మలేకపోయెను.విక్రమబాహుని వలెనే యద్భుతరసాక్రాంతుఁడయియున్న విజయవర్మ సంతోషమును పట్టఁజాలక "ఇది మృతినొందిన యిందుమతిరూపము కాదా?" అని యాశ్చర్యపడసాగెను. అప్పుడు వజ్రసేనుఁడాతనినిజూచి "ఓరాజా! తనమీఁదియపవాదము జీవించి యున్నంతవఱకును మృతురాలయి యుండి, ఆయపవాదము చావఁగానే యిందుమతి పునర్జీవితురాలైనది" అనెను. ఈయద్భుత కథయంతయు వివాహమయినతరువాత సావకాశ

ముగా వారికి విప్పి చెప్పెదనని వాగ్దానముచేసి పురోహితుఁడు వివాహ తంత్రమును నడపుచుండఁగా, ప్రతాపరుద్రుఁడు వచ్చి యీసమయము నందే తనకును భానుమతికినిగూడవివాహము చేయవలసినదనికోరెను. దాంపత్యమునకు భానుమతి కొంచెము సందేహించుచున్నట్లుకనఁబడఁ గాఁ ప్రతాపరుద్రుఁడు నీగుట్టంతయు నిందుమతివలన నెఱిఁగినాఁడనని యామెకుఁ దనమీఁదఁగల మోహాతిశయమును గూర్చి చెప్ప మొదలు పెట్టినప్పుడు వారావిచిత్రనాటకప్రయోగము నంతను బయటఁబెట్టిరి. ఒండొరులమీఁద నెన్నఁడును లేనిప్రేమమున్నట్లు చెప్పఁగా నమ్మియిద్దఱును మోసపోవుటయు, అసత్యమయిన వినోదక్రీడయొక్క ప్రభావమువలననే తామిప్పుడును సత్యమయిన యన్యోన్యానురాగము పొందినవారగు టయు, వారప్పుడుకనిపెట్టిరి. మోసపుతంత్రముచేతఁ గూర్పఁబడినవారి పరస్పరప్రణయపాశము వారిహృదయములనినుపగొలుసువలెదృఢముగా బంధించి యిప్పుడేస్పష్టీకరణశాతహేతికిని దుశ్ఛేద్యమయ్యెను. ప్రతాప రుద్రుఁడు తానామెను పరిణయమయ్యెదనని చెప్పినందున దన్నుగూర్చి లోకమేమనుకొనునోయనుచింత యీసంతయుఁ బొందక యితరుల పరి హాసమును లెక్కగొనకుండుటకు నిశ్చయించుకొనెను. అందుచేతనతఁడు ముందుతమ్మితరులు చేయఁబోయెడు పరిహాసమునకుఁ దానే యిప్పుడుప క్రమించి నవ్వుచు "ఓప్రాణేశ్వరీ! నీవునామీఁదివలపుచేతఁ బ్రాణములు విడుచుచున్నావని విని నీమీఁదిజాలిచేతనే నిశ్చయముగా నిన్నిప్పుడు వరించుచున్నాను సుమా!" అని నవ్వెను. "ఓప్రాణేశ్వరా! నా మీఁదిప్రేమచేత నీవుకృశించి ప్రాణత్యాగము చేసికొనఁ బోవుచున్నా నన్నవార్తవిని నీప్రాణములను కాపాడుటకొఱకే నేనును లోఁబడినాను సుమా" అని భానుమతి ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఈప్రకారముగా మన స్సమాధానము చేసికొని యీపిచ్చిదంపతులితరేతరప్రియులయినందున నిందుమతీ విక్రమబాహుల వివాహానంతరమున వారివివాహముకూడ

యథావిధిగా జరపఁబడెను. ఈసంక్షోభమునకంతకును కారకుఁడయిన యరిష్టవర్మ కల్యాణపురమును విడిచి పాఱిపోవుచుండఁగాఁ ద్రోవలోఁ బట్టుకోఁబడి యీసమయమునందే యిక్కడకుఁ దీసికొని రాఁబడెను. కుతంత్రమువలన తాను భంగము చేయఁదలఁచుకొన్న యీవివాహ మహోత్సవము కన్నులలో నిసుకపోసినట్లుగాఁ దనకన్నుల యెదుటనే మహావైభవముతో జరగినందున, అసూయాపరుఁడయి యాశాభంగము నొంది సగముచచ్చియున్న యరిష్టవర్మకా పెండ్లి వేడుకలును విందులును సంతోషమునుజూచి పరితపించుటకంటె నెక్కువశిక్ష వేఱొక్కటి యప్పు డక్కఱలేకపోయెను.

స ర స జ న మ నో భి రా మ ము.

ఈకథయందు వచ్చుపాత్రములు.

పురుషులు.

విక్రమసింహుఁడు—కళింగపట్టణ నివాసుఁడైన యొక రాజపుత్రుఁడు; మోహినిభర్త.

వీరసేనుఁడు—ఉత్కళదేశపురాజు; చాతుర్యవతిభర్త.

జలధీశుఁడు—విక్రమసింహునిప్రాణము కాపాడిన యోడనాయకుఁడు.

శూరవర్మ—చాతుర్యవతి పురుషవేషము వేసికొనియున్నప్పుడు పెట్టుకొన్న పేరు.

స్త్రీలు.

చాతుర్యవతి—కళింగదేశపు రాచకూఁతురు; విక్రమసింహుని చెల్లెలు; వీరసేనుని రాణి.

మోహిని—ఉత్కళదేశపు రాజపుత్రి; వీరసేనుని నిరాకరించి విక్రమసింహుని వివాహముచేసికొన్నయువతి.

శ్రీ

సరసజనమనోభిరామము.

కళింగదేశమునకు రాజధానియైనకళింగపట్టణమునందు విక్రమసింహుఁడను యౌవనపురుషుఁడొకఁడును చాతుర్యవతియను యౌవనస్త్రీయొకతెయును తోఁబుట్టువులుగలరు. క్షత్రియవంశమున కలంకారముగా జన్మించిన యాయిద్దఱును కవలవారగుటచేత రూపమునందణుమాత్రమును భేదములేనివారయి యెఱిఁగినవారుసహిత మొకరినిజూచి యొకరని భ్రమపడునంత యాకారసామ్యము గలవారయియుండిరి. స్త్రీపురుషులగుటచేత వస్త్రధారణమునందుఁ గలిగిన భేదమే లేకపోయిన యెడలగృహమునఁగలవారుసహితమువారిని వేఱువేఱనానవాలుపట్టుట దుస్సాధ్యముగా నుండెను. వారిరువురును నిరుపమానసౌందర్యము గలవారయి చూచువారి కన్నులకుత్సవముచేయుచుండిరి. వారు గంగాయాత్ర చేయవలెనని యొకయోడమీఁద వంగదేశమునకు సముద్రయానము చేయుచుండఁగా వారెక్కినయోడ పగిలిపోయి యేకకాలమునందు జననమొందిన యాయిరువురు పరల నేకకాలమునందే మరణము నొందవలసినగతి పట్టినట్టు కనఁబడెను. వారెక్కినయోడ గాలివానచేత నొకపర్వతమునకుఁదగిలి పగిలిపోఁగా నందున్నవారిలోఁ గొందఱు మాత్రమే ప్రాణములు దక్కించుకోఁగలిగిరి. ఆసమయమునందానౌకాధికారిచావఁగామిగిలిన తనపడవవాండ్రనొక్కచిన్నపడవలో నెక్కించుకొని వారితో చాతుర్యవతినిగూడఁదీసికొనిపోయి యుత్కలదేశమునకప్పుడు రాజధానిగానున్న పురుషోత్తమపురమునందు వారినందఱిని సురక్షితముగదింపెను. అప్పుడు చాతుర్యవతి తాను బ్రతికినందుకు సంతోషపడుటకు మాఱుగాఁ

దన సహోదరునికి సంభవించిన విపత్తును దలఁచుకొని దుఃఖపడసాగెను. ఆమెదుఃఖమును జూచి జాలిపడి యానౌకాధిపతి యోడ పగిలినప్పు డామెసోదరుఁ డొక తెరచాపకొయ్యను పట్టుకొని యీఁదుచు నీటిపయిని తేలి యొడ్డువంకకుఁ బోవుచుండగాఁ దాను జూచితిననియు నాతనికిఁ బ్రాణభయము లేదనియుఁజెప్పి ధైర్యము చెప్పి యామెనోదార్చెను. ఆతఁడు చెప్పిన ధైర్యపు మాటలవలనఁ జాతుర్యవతి కొంత యూఱట పొంది, ఈక్రొత్తదేశములో నాకస్మికముగా నేకాకిని యయిపోయిన తనగతి యిఁకముందేమి కావలయునాయని యాలోచించుచు, ఆనౌకాధి కారినిజూచి "అన్నా! ఈదేశమునుగుఱించి నీకేమైనఁ దెలియునా?" అని యడిగెను. 'ఈరాజధానికిఁ గొన్నిదినముల ప్రయాణములోనే నేనుపుట్టి పెరిఁగినవాఁడనగుటచేత నాకీదేశమునంగతి చక్కఁగాఁ దెలియును.' అని యతఁడుత్తరము చెప్పెను. 'ఈదేశము పాలించు ప్రభువెవ్వరు?' అని యామెమరలనడిగెను. ఉత్కలదేశమును వీరసేనుఁడనురాజు పాలించు ననియు, అతఁడు మహాగుణపరాక్రమసంపన్నుఁ డనియు, ఆనౌకాధిపతి చెప్పెను. 'అవును, వీరసేనునిపేరు నేనీవఱకే విన్నాను. అతఁ డవివా హితుఁ డనియు నసమానరూపగుణసంపన్నుఁ డనియు మాతండ్రిగారు చెప్పుచుండెడివారు' అని చాతుర్యవతిపలికెను. "ఆతనికిప్పటికిని వివా హముకానేలేదు. నెలదినములక్రిందట నేనీపట్టణమునకు వచ్చినప్పుడతఁ డొక సామంతప్రభువు కూఁతురయిన మోహినియను యువతీరత్నమును గామించియున్నాఁడనియు, సంవత్సరముక్రిందట నామె తండ్రియుఁ దద నంతర మల్పకాలములోనే యామెప్రియసోదరుఁడును లోకాంతర గతు లయినందున నాసుందరి చింతాక్రాంత యయి పరులమొగము చూడక పురుషులతో సంభాషింపకున్నదనియు, జనులప్పుడు చెప్పుకొనుచుండిరి.' అని యతఁడు తానెఱిఁగినదిచెప్పెను. తనవలెనే భ్రాతను పోఁగొట్టుకొని ప్రేమాతిశయముచేత నాతని నిమిత్తము శోకించుచున్న యాయుత్తము

రాలినిజూచి సేవింపవలెనన్న యభిలాషతనకుఁగలిగినదని చెప్పి,తన్నామె యొద్దకుఁగొనిపోయి యొప్పగింత పెట్టఁగలవాయని యాతని నడిగెను. సహోదరమరణదినము మొదలుకొని మోహిని యితరుల నెవ్వరిని జూచి మాటాడకుండుట చేతను, అప్పటినుండియు నామె రాజునకు సహితము దర్శనమియ్యకుండుటచేతను,ఆపని యసాధ్యమని యతఁడుచెప్పెను అంతట చాతుర్యవతి యాప్రయత్నమును మానివేసి. పురుష వేషము వేసికొని రాజువద్ద నేయొక సేవకుఁడుగా కొలువుకుదరవలెననిమనస్సులో నొకయాలోచన చేసెను. యౌవనవతియైన యొక చిన్నదానికి పురుష వేషమునుధరించి పురుషునివలె నటింపవలెనన్న బుద్ధి పుట్టుట వింతయే యయినను, వింత దేశములో నేకాకినియు రూపవతియు యౌవనవతియు నయియున్న తన యసహాయత్వమును దలచుకొని చాతుర్యవతి యా పనికి నిశ్చయించుకొనెను. ఈయాలోచనను దనప్రాణదాతయైననౌకాధి కారితోఁజెప్పుటకు మొట్టమొదట కొంచెము సంకోచపడినను, ఆతని సత్స్వభావమును దనయెడలగల వాత్సల్యమును విచారించి తన యభి మతము నాతనికిఁ దెలుపఁగా నతఁడామెకు సాయము చేయుటకుఁ బూను కొనెను. అప్పుడామె యాతని చేతికిఁగొంతసొమ్మిచ్చి పరిమాణమునందును వర్ణమునందును సరిగాఁదనసోదరుఁడు ధరించుకొనురీతి బట్టలను తెచ్చి పెట్టుమని వేఁడుకొనెను. ఆమె నియమించినరీతిగా నతడు వస్త్రము లనుసిద్ధముచేయించి తీసికొని రాఁగా, ఆనూతనవస్త్రములను ధరించి యచ్చునఁబోడిచినట్లామె తనసోదరునివలెనయ్యెను. దైవికముగా నామె సోదరుఁడయిన విక్రమసింహుఁడు కూడ జలగండమును తప్పించుకొని బ్రతికి యాపట్టణమున కొకసారివచ్చుట తటస్థించినందున, ఈనూతన వస్త్రధారణమునుబట్టి యప్పుడు కలిగినభ్రమలనుగూర్చి ముందు యుక్త సమయమున ముచ్చటింపఁబడును.

చాతుర్యవతికిహితకాముడయినయానౌకాధికారి రాజాస్థానము

మంచుఁ గొంధజాపులను గలవాఁడగుటచేత స్త్రీని పురుషునిగా మార్చి వేసినతరువాత శూరవర్మ యనునూతన నామకరణము చేసి యామెను గొనిపోయి రాజసందర్శనము చేయించెను. ఆయపూర్వసుందరపురుషుని యొక్క వాక్యనైపుణికిని వినయవర్తనమునకును సంతోషించి రాజాతని తనయంతరంగ భృత్యునిగాఁ జేకొనుట కంగీకరించెను. చాతుర్యవతి యొక్క మనోరథమంతయు నింతేయయినందున నామె కృతార్థురాలయి నాఁడు మొదలుకొని వినయభక్తులతో స్వకృత్యములను రాజుమనస్సున కెక్కునట్లుగా నిర్వహించుచు శీఘ్రకాలములోనే సమస్తభృత్యవర్గము లోను దానొక్కతెయే రాజునకు నమ్మినబంటయ్యెను. అందుచేత రాజు తనమనసుగలిసిన పరిజనునియొద్దఁ దన రహస్యము నేమియు దాపురము చేయక తాను మోహినిని మోహించుటనుగూర్చిన చరిత్రమునంతను శూరవర్మతోఁ జెప్పెను. చిరకాలమునుండి తాను మోహినిని కామించి యామె యనుగ్రహ సంపాదనమునకయి ప్రయత్నము చేయుచుండు టయు, సౌందర్య గర్వము కలదయి యామె తన ప్రార్థనలను పెడచెవు లనుబెట్టి తనకు దర్శనసుఖమయిన నియ్యనొల్లక నిరాకరించుచుండు టయు, ఏకాంతమునందొకనాఁడు తనవలపుకథ యాద్యంతమును వీరసే నుఁడు శూరవర్మతో నేకరువు పెట్టెను. అవ్యాజానురాగముగల తనప్రార్థనల యం దనాదరము చూపి ప్రసన్నురాలు కాకున్న యాసుందరిమీఁదివలపు మరలించుకొనలేక యతఁడు కామావేశపరవశుఁడయి ప్రపంచమంతయు మఱచి, తనకావఱకుఁ బ్రాణతుల్యములయి యుండిన మృగయావినో దము మొదలయిన వ్యాయామముల నెల్ల విడిచి యాఁడుదానివలె నింటఁ గూరుచుండి శృంగారగీతములను వినుచు బ్రొద్దులుపుచ్చుచుండెను. అంతే కాక యతఁడు కొలువుచేయుట సహితము చాలించి, బుద్ధిమదగ్రగణ్యు లును విద్వద్వరేణ్యులు నయిన తనమంత్రులతో రాజకార్యతంత్రము లను గూర్చియైన మాటాడనొల్లక యిష్టకథాగోష్ఠిని సర్వదా శూర

వర్మతో నుబుసుపుచ్చుచుండెను. లోకో త్తరుఁడయియుండిన తెమప్రభు రత్నమున కిప్పుడు శూరవర్మయను తగనిమిత్రుఁ డొకఁడు దొరకెనని సభాసదులు విచారించుచుండిరి.

వయస్సులోనున్న కన్యలకువయోరూపసంపన్నులయినప్రభువుల వద్ద చనవరులుగానుండుట క్షేమకరమయిన పనికాదు. ఈసంగతికిప్పుడు చాతుర్యవతియే నిదర్శనభూతమైనది. ఇంతకుమును పాఁతఁడు మోహిని మీఁది వలపుచేతఁదానెట్టియవస్థపాలై తినని చెప్పెనో యాయవస్థయే యిప్పుడు వీరసేనునిమీఁది వలపుచేత చాతుర్యవతికిసంప్రాప్తమయ్యెను అసమాన సౌందర్యనిధియైన యాతని రూపము నొక్కసారి కన్నులఁ గాంచనోచిన యేసుందరియు కామబాణముల పాలు కాకుండుట సంభ వింప నేరదని భావించుకొని యింతటి రూపవంతుడైన భూకాంతుని మోహిని యేలనిరాకరించెనాయని యద్భుతపడుచు, సౌందర్యగర్వము చేతఁ గన్నుగానక యటువంటి యోగ్య గుణములను గనిపెట్టఁజాలని చెలువపైవలపు నిలుపుట శోచనీయమని సూచించుచు ఓమహాప్రభూ దేవరవారిప్పుడు మోహినిని కామించినట్లే దేవరవారిని వేఱొకసుందరి కామించినదనుకొండు. దేవర యామెను బదులు కామింపఁజాలరేని, దేవర తామామెను గామింపఁజాలమని సెలవిచ్చినప్పుడామెయాప్రత్యు త్తరముతో సంతుష్టిపొంది యూరకుండవలసినదికాదా?' అని యామె వినయముతో వీరసేనుని జూచిపలికెను. తానిప్పుడు మోహినినికామించి నంతగాఢానురాగముతో లోకములోనిజవ్వనియెవ్వతెయు నేపురుషునిని గామించుట యసాధ్యమగుటచేతనిప్పుడుచెప్పిన యుక్తిసహేతుకముగా నుండలేదనియు, ఇటువంటి యపారప్రేమ పట్టఁగలిగినంత గొప్పమనస్సు భూలోకములో నేకాంతకునుండఁజాలదుగాన మోహినిమీఁదఁదనకుఁగల వలపును దనమీఁద నొకకాంతకుఁ గలుగఁగల వలపుతో నుపమించుట తగవుకాదనియు, రాజుత్తరమిచ్చెను. ఆతని మాటలయందుఁ జాతుర్య

వతి కెంతగౌరవమున్నను, రాజు మనస్సులో నున్నదానికంటె నెక్కువ యనురాగరసముతో తనమనస్సు నిండియున్నదని నమ్మియున్నందున రాజప్పుడు పలికినపలుకులు సత్యములని యామె విశ్వసింపలేక, "ఓమహారాజా! నేను నిశ్చయముగా నెఱుఁగుదును——" అని సగముచెప్పి చాతుర్యవతి యూరకుండెను. 'ఓశూరవర్మా! నీవేమెఱుఁగుదువు?' అని రాజడిగెను. 'పురుషులయెడ స్త్రీలకెంతప్రేమ యుండవచ్చునో నే నెఱుఁగుదును అనురాగవిషయమున మన మనస్సులెంత యుదారములో స్త్రీల మనస్సులు నంతయుదారములయినవే. నాతండ్రికొక్క కూఁతురుగలదు. నేనే స్త్రీనయిన పక్షమున దేవరవారియందు నాకెంతప్రేమ యుండవలెనో యామె కొకపురుషునిమీఁదనంతప్రేమగలదు.' అని చాతుర్యవతి యుత్తరముచెప్పెను. 'ఆమెవలపుకథయేమి?' అనివీరసేనుఁడు మరల నడిగెను. "ఏమియులేదు. ఆమెవలపంతయు నడవినిగాచిన వెన్నెలవలె నున్నది. ఆమె తనవలపును బయులతోఁజెప్పక లోపలనే దిగమ్రింగుటచేత, తామరమొగ్గలోఁ జేరిన చీడపురుగువలె హృదయాంతరాళము నందేయుండి బాధించుచు నామెవలపు లవలీదళములవంటి లేఁజెక్కులను వాడఁబాఱునట్లు చేయుచున్నది. ఆమె మనస్తాపమును బొందుచుండియు లోపలి శోకమును వెలిఁబ్రాఁకనీయక లోనివ్యథను ముఖమునందలిమందహాసముచే నడఁచుచుఁ బయికిఁ దాలిమియంతయుఁజేరి మూర్తీభవించినట్లు కనఁబడుచున్నది" అని చాతుర్యవతి పలికెను. "ఆసుందరి మేరమీఱిన వలపుచేతఁ బ్రాణములు విడువక నిలుపుకోఁగలిగినదా" యని రాజడుగఁగా, ఆప్రశ్నకు సదుత్తరమియ్యక మనసులో రాజుపయిని దనకుఁగల వలపును కామాగ్నిచేతఁ దాను బొందుచున్న దురంత తాపమును దెలుపుటకొఱకే యీకథను గల్పించినదగుటచేత నీళ్ళునములుచు నేవేవో దూరసంబంధముగల కథలు చెప్పసాగెను.

ఈసంభాషణము జరగుచుండఁగా రాజు మోహినికడకుఁబంపిన

దూతయొకఁడువచ్చి, 'ఓమహారాజా! ఆమె నాకుదర్శనమే యనుగ్ర హించినదికాదు. అయినను 'ఏడు సంవత్సరములవఱకును నేను బయలికి వచ్చి తొండమొగమయినను జూడఁగలదానను గాను. అకాలమరణము నొందిన ప్రాణాధికుఁ డయిన నాయన్న గారి నిమిత్తమయి నిరంతర ధార గాఁ గాఱుచున్న కన్నీటివెల్లువతో నట్టిల్లుతడుపుచు మూలముసుఁగు వేసికొని యీగదిలోనే కూరుచుండెను.' అని యామె దేవరవారితో మనవి చేయవలసినదని తన చెలికత్తెచేత సందేశముపంపినది'' అని విన్న పముచేసెను. ఆమాటలు విని రాజు 'ఆహా! తనసోదరు నీలోకము నుండి యీడ్చుకొనిపోయిన కాలపాశముచేతనే యింతగా నాకర్షింపఁ బడి వగలపాలగుచున్న యామె మృదుహృదయము కామునిబాణములే నాటుకొన్న పక్షమున వీడనికూరిమిచే నిఁక నెంతటి సంతాపముపాలు కాఁ గలుగునో!' అని యాశ్చర్యపడుచుఁ జాతుర్యవతినిజూచి 'ఓశూరవర్మా! నామనస్సులోని గుట్టంతయు నీకుఁజెప్పియున్నాను గదా! నీవొక్కసారి యిప్పుడు నాపాలిటిమోహినీదేవతయైనయామోహినియాలయమునకుఁ బోయి, ఆమె సుందరవిగ్రహమును దర్శించువఱకునుగృహమున నాటిన స్తంభమువలె ముంగిటపాతుకొనియుండి, దర్శనముప్రసాదించిన దాఁక నీకాలక్కడనుండి కదలదని నీమనోనిశ్చయము నామెకుఁ దెలుపుము'అని వేఁడుకొనెను. 'ఆమె దర్శనమిచ్చి మాటాడ ననుగ్రహించిన పక్షమున నేనప్పుడు చేయవలసినపనియేమి?' అని చాతుర్యవతి యడిగెను. 'ఓమి త్రుఁడా! తత్క్షణమే నాకామోద్రేకకథ యంతయు విప్పి చెప్పుము. నాకామె యెడఁగలయనురాగాతిశయమునుగూర్చి సావకాశముగా దీర్ఘ సంభాషణముచేసి సర్వము సవిస్తరముగా విన్నవింపుము. గంభీరస్వభా వముగల మఱియొకదూత చేసెడు బోధకంటె నితరుల దుఃఖకథను ప్రత్యక్షముగా ననుభవించుచున్నట్టు నటించుచు వినిపింపఁగల నీదయ నీయవాక్యములామె చెవులకధికరుచికరములయి నీయందత్యాదరమును

బుట్టించు ననుటకు సందేహముండదు' అని యతఁడుమాఱుపలికెను.

తాను భర్తనుగా వరింపఁదలఁచుకొన్న పురుషునికే భార్యవు కమ్మని మఱియొక కాంతను వేఁడఁబోవుటకయినందున లోపలనీసందేశము చాతుర్యవతికెంతరుచింపనిదయినను,మాఱుమాటాడక యామెయప్పుడే వెడలిపోయెను. ఈదౌత్యముమనస్సునకింపయినదయినను కాకపోయినను ప్రభుని యోగమును శిరసావహించి బయలుదేఱినందునఁ దానుబూనిన కార్యమును జాతుర్యవతి శక్తివంచనలేక మహాచాతుర్యముతో నిర్వహించెను. అప్పుడు మోహిని చెలికత్తెయొకతె లోపలికిఁబోయి తన యేలికసానితో ,"అమ్మా! ఎవ్వఁడో చక్కని పడుచుచిన్నవాఁడొక్కఁడు నీదర్శనము నిమిత్తమయివచ్చి యిప్పుడు సమయముకాదని మేమెన్ని చెప్పినను మామాటలకన్నిటికి సన్నిసమాధానములుచెప్పి నీముఖదర్శనము చేయునఱకును గదలిపోనట్లు పట్టుపట్టి వాఁకిటఁ గూరుచుండి యున్నాఁడు. నేనునీదేహమస్వస్థముగానున్నదని చెప్పఁగాఁ దానాసంగతి యెఱిఁగియే నీతోడమాటాడ వచ్చితినని చెప్పినాఁడు. నేను నీవు నిద్ర పోవుచున్నావని చెప్పఁగాఁ దానాసంగతి సహిత మెఱిఁగినట్లభినయించి యందుచేతనే తాను మాటాడవలసి యున్నదని చెప్పినాఁడు. ఆతని వదలించుకొను మార్గము నాబుద్ధికితోఁచలేదు. నీవాతనితో మాటాడఁ దలఁచుకొన్నను దలఁచుకోక పోయినను నీతోడ మాటాడి మఱిపోవుటకుఁ గంకణము కట్టుకొని వచ్చినవానివలెఁ గనుపట్టు చున్నాఁడు. అమ్మా! అట్టివానితో నేనేమనిచెప్పను?" అనియడిగెను. అటువంటి దిట్ట యెవ్వఁడో చూడవలెనన్నబుద్ధి పుట్టఁగా మోహిని యాతనిని లోపలికిఁ దీసికొనిరమ్మని చెలికత్తెను బంపి, అతఁడు వీరసేనునిచేఁ బంపఁబడిన దూతయేయయి యుండునని యూహించియు మేలిముసుఁగు తీసివేసి యాతనితో ముచ్చటించుటకు నిశ్చయించుకొనియుండెను. అంతటఁ జాతుర్యవతి యామెసన్నిధికివచ్చి సాధ్యమయినంతవఱకు పురుషవర్త

మభినయించుచు, మేలిముసుఁగు వేసికొనియున్న యామె వంకఁ జూచి రాజసన్నిధానవర్తులు పలుకు నలవాటుపడిన స్తుతివచనములతో "ఓ త్రిలోకసుందరీ! నీ సౌందర్యము నిరుపమానమైనది! నీలావణ్యమశ్రుతదృష్టపూర్వము! గృహయజమానురాలవు నీవవుదువో కావో యానతిమ్ము. నామధురప్రసంగమును మఱియొకరి విషయమున నుపయోగించి వ్యర్థపుచ్చుటకు నామనసొప్పదు. అంతేకాక నేనీప్రసంగము నెంతో శ్రమచేసి చక్కఁగా వ్రాసికష్టపడి వల్లించుకొన్నాను" అనిపలికెను. "నీవెక్కడనుండివచ్చినావు?" అని మోహిని యడిగెను. "నేనువల్లించుకొని వచ్చినదానికంటె నధికముగాఁ జెప్పలేను. ఈప్రశ్నకుత్తరము నేను పఠించినభాగములో లేదు." అనిచాతుర్యవతి యుత్తరముచెప్పెను. "నీవు పరిహాసకుఁడవా?" అని మోహినియడిగెను. "నేను పరిహాసకుఁడనుగానుగాని నేనిప్పుడు ధరించిన వేషముమాత్రమునాస్వాభావిక వేషము కాదు." అని చాతుర్యవతి తాను స్త్రీయయ్యును పురుషునివలె నటించుచున్నానన్న భావమును మనస్సులోనుంచుకొని చమత్కారముగాఁ బలికి "గృహయజమానురాలవు నీవేకదా?" అని మరల మోహినినడిగెను. తానే గృహపత్నినని యామె యుత్తరమిచ్చెను. అప్పుడు చాతుర్యవతి తన ప్రభువుయొక్క సందేశమును జెప్పుటకంటె ముందుగాఁ దనకు సపత్నికానుద్దేశింపఁబడిన యువతియొక్క ముఖలక్షణములను జూడ వేడుకగలదయి అమ్మా! దయచేసి నీముఖమొక్కసారి నన్నుఁ జూడనిమ్ము" అని వేఁడెను. ఆవింతపురుషునిముఖము చూడవలెనన్న కౌతూహలములోపల మోహినికిని గలిగినందున, అమె తనమేలిముసుఁగు తొలఁగించి మొగమును జూపుటకు సంశయింపలేదు. అట్లాయిరువురు నొండొరుల ముఖావలోకనము చేయఁదటస్థింపఁగానే యావఱకెంతకాలమునుండియో వీరసేనుఁడు కామించి వేఁడుచున్నను మెత్తపడని యాసౌందర్యగర్విష్ఠురాలి మనస్సు క్షణకాలములోఁ గామాగ్ని చేత వెన్నవలెఁ గరఁగి రాజదూత

మైన శూరవర్మమీఁద తగిలెను.

చాతుర్యవతి మొట్టమొదట మొగముచూపుమని యడిగినప్పుడు మోహిని "నీయజమానుఁ డేదైన సందేశమును నామొగముతోనే నడుపుమని పంచెనా?" అని యడిగి, యేడుసంవత్సరముల వఱకును మేలి ముసుఁగు తీయనని తానుపట్టిన ప్రతిజ్ఞను మఱచి మొగము తెరదీసి "ఇదిగో నాప్రతిమను జూపుచున్నాఁను. ఇది చక్కఁగానే చేయఁబడినది కదా!" అని పలికెను. నీచెక్కులమీఁదఁ గానవచ్చుచున్న యెఱుపును దెలుపునుబెట్టి యీశ్వరచిత్రకారుఁ డీవిగ్రహమును బహు కౌశలము తోనే నిర్మించినాఁడు. ఇటువంటి సుందర విగ్రహముయొక్క ప్రతి బింబము నొకదాని నీభూమిమీఁద నిలుపక యీసౌందర్యమునంతను నీతోనేపరలోకమునకుఁ గొనిపోఁదలచితివేని, లోకములో నీయంతటి కూరురాలుండదు." అనిచాతుర్యవతి బదులుచెప్పెను. "నేనంతటి కూరురాలనుగాను. పలుకఁబొాటిన యెట్టని రెండుపెదవులును, ఱెప్పల మధ్యను వెలిదళుకుఁ జూపులుగల రెండుకన్నులును, ఒక్క ముక్కును, రెండు చెక్కులును, మొదలయిన యవయవములతోఁ గూడిననాప్రతి బింబములు కొఱఁతలేక యీప్రపంచమునిండఁ గావసిననిన్నియున్నవి. ఓయీ ! నన్నుముఖస్తు చేయుటకొఱకా నీవిక్కడకు. బంపబడినది?" అని మోహినియుత్తరముచెప్పెను. "నీరూపమును నేను గన్నులార చూచినాను. నీకెంతే గర్వమున్నను నీచక్కఁదనమునకు కొఱఁతలేదు. నాప్రభువు నిన్ను కామించుచున్నాఁడు. సౌందర్యముచేత నీవీవఱకే రాణివయినను నీవు మారాజునకు రాణివయ్యెడుపక్షమున, నీచక్కఁదన మునకుఁ దగిన ప్రతిఫలములభించి వన్నెవచ్చుననుటకు సందేహములేదు. వీరసేనుఁడు నిన్నుఁ దనపాలిటి భాగ్యదేవతనుగా భావించి కన్నీటితో నభిషేకించుచు, నీగుణవర్ణన మనుమదనమంత్రములను బఠించుచు నిట్టూర్పులతో విసరుచు సదామానసికముగా నీసేవచేయుచున్నాఁడు."

అని చాతుర్యవతి పలికెను. "నామనస్సునీవలనకే మీఁరా జెలుఁగును. నేనాతనిని కామింపఁజాలను. అయినను నేనాతఁడు యోగ్యుఁడుకాఁడని మాత్రము తలఁచను. అతఁడు గుణసంపన్నుఁడనియు, సువిశాల రాజ్యరమాధురంధరుఁ డనియుఁ నిష్కలంకచరిత్రుఁ డనియు, నేనెఱుఁగనిదానను గాను. అతఁడు విద్యానిధియనియు, వినయధౌరేయుఁడనియు పరాక్రమశాలియనియు, ఎల్లవారు నేకవాక్యతతోఁ ఘోషించుచున్నారు. అయినను నేనాతనిని గామింపఁజాలను. నాయొద్దనుండి యతఁడీయుత్తరమును చిరకాలము క్రిందటనే పొందియున్నాఁడు." అని మోహిని చెప్పెను. "మాప్రభువున కుండినంతవలపు నీమీఁదనాకే యుండినపక్షమున నేను నీవాకిట సదా కదలని కంబమునై నిలిచి నీనామమును సంతతస్మరణము చేయుచుండి యుందును. నీనిర్దాక్షిణ్యమును నిందించుచు నీమీఁద పద్యములును పదములునుగట్టి, అర్ధరాత్రియునందు సహితము వానిని పాడుచుందును. పర్వతములలో సహితము నీపేరు మ్రోగునట్లు చేసి, 'మోహిని' యను శబ్దమాకాశము మాఱుపలుకునట్లు చేయుదును. నిన్ను భూమిమీఁదను గాలిలోను నిలువనీయక, నామీఁద జాలిపడునట్లు చేయుదును" అని చాతుర్యవతి పలుకసాగెను. "నీవెంతపనియైనను జేయవచ్చును. నీవంశమెట్టిది?" అని మోహినియడిగెను. "నావంశము నాయిప్పటి భాగ్యదశకు మించినది. నాప్రస్తుతస్థితియు సుఖప్రదముగానే యున్నది. నేను మహాకులీనుఁడను" అని చాతుర్యవతి చెప్పెను. "నీవిప్పుడె నీప్రభువువద్దకుఁ బోయి నేనాతనిని మోహింపఁజాలనని చెప్పుము. నాప్రత్యుత్తరము నాతఁడెట్లుగైకొనెనో చెప్పుటకయి నీవు వచ్చినందక్క మఱియొక దూతను నాకడ కికఁ బంపవలదని యాతనితో నావాక్యములుగాఁ బలుకుము" అనిచెప్పి మోహిని యిష్టములేకయే చాతుర్యవతిని బంపివేసెను. "ఓచక్కని నిష్కారుణ్యదేవతా! సెలవుగైకొనెదను" అని చాతుర్యవతి వెడలిపోయెను. ఆమె

వెడలిపోయినతరువాత మోహిని "నావంశము నాయిప్పటి భాగ్యదశకు మించినది. నాపరిస్థితియు సుఖప్రదముగా నే యున్నది. నేను మహా కులీనుఁడను" అనుమాటలు మరలమరల స్మరించుకొనుచు "నిశ్చయముగా నితఁడు మహాకులీనుఁడే. ఇతనిమాటలు, ముఖము అవయవములు, చేష్టలు, మనస్సు అన్నియు నితని మహాకులీనతను స్పష్టముగాఁ దెలుపుచున్నవి." అని బిగ్గరగాననెను. అటుతరువాత నామె యీశూరవర్మయే రాజయియుండిన నెంతో బాగుండుననికోరుచు, ఇంతలోఁ దన మనస్సు ప్రేమపాశాకృష్టమయి యాకస్మికముగా నాతని మీఁదికిఁ బోయిన దోషమునకయి తన చంచలహృదయమును గొంత దూషించెను. స్వాపరాధముల నెంచి జనులు తిన్ననఁడాము చేసికొనెడు నింద యెప్పుడును మనస్సులో నేరూని దృఢముగా నాటుకొనదు. అందుచేత నామె యాత్మదోషమును వెంటనే మఱచి, మహైశ్వర్య సంపన్నురాలైన తనస్థితికిని రాజసేవకుఁడయియున్న యాతనిస్థితికిని గల తారతమ్యమును గణింపక, లజ్జాప్రధానలయిన కన్యలకు ముఖ్యాలంకారమయిన భావగోపనమునైన విచారింపక, రూపయౌవన సంపన్నుఁడయిన యాశూరవర్మను వరియింపవలెనని నిశ్చయముచేసికొని, వీని నేనుఁడు బహుమానముగాఁ బంపిన యాభరణము నతఁడిచ్చుటఁ దిగఁబెట్టిపోయెనన్న మిషకల్పించి రత్నఖచితమైన యుంగరము నొకదానిని దన భృత్యుని చేతికిచ్చి యతని వెంబడినే పంపెను. ఉపాయముచేసి యీయుంగరము నాతనికి బహుమానముగాఁ బంపుటనుబట్టి యాతనికిఁ దన మనోభావమును సూచన చేయవలెనని యామె యుద్దేశించుకొనెను. ఆమె యాలోచన వ్యర్థముకాలేదు. ఆయయూల్యాభరణమును బంపుటవలనఁ జాతుర్యవతి మనస్సునకు సందేహముతోఁచినది. రాజు తనచేత నంగుళీయకమును బంపకపోవుటయుఁ దాను మోహిని సమక్షమున నున్నప్పు డామెకుఁ గలిగిన భావవికారములును చూపులును దలపోసి, తన్నడుయ

మానుని మనోవల్లభ తన్నుఁ గామించినదని చాతుర్యవతి తత్క్షణమే యూహచేసెను. ''పాపము! ఆచిన్నదాని కొకస్వప్నగతుని మోహించుటవలన నెంతప్రయోజనమో నన్ను మోహించుటవలన నంతేప్రయోజనము. లేనివేషము వేయుట యెప్పుడును శుభావహము కాదు. ఈవేషము వలన వీరసేనుని విషయమయి నాకెట్లు వ్యధ కలిగెనో యట్లే నామూలమున మోహినికిని లేనిపోనివ్యధ సంప్రాప్తమయినది,, అని చాతుర్యవతి తనలోఁ దాను నొచ్చుకొనఁజొచ్చెను.

చాతుర్యవతి వీరసేనుని నగరునకు మరల వచ్చినతరువాత తన కార్యము యొక్క వైఫల్యము సర్వమును దనప్రభువునకు నివేదించి. ప్రభువా రిచ్చిన సందేశములచేతఁ దనకుఁ గ్లేశమయియ్యవలదని మోహిని స్పష్టముగా విధించిన సంగతికూడ మనవిచేసెను. అయినను ప్రియాలాప చతురుఁ డయిన సూరవర్మ యింకొక సారి పోయి మాటాడిన యెడల మోహిని దనమీఁదఁ గొంతదయ చూపునట్లు బోధింపఁగలుగునని విశ్వసించి రాజాతఁడు మఱునాఁడు మరల నామెవద్దకుఁబోవలె నని నియమించెను. ఈమధ్యకాలములో విషాదదీర్ఘతర మైన ప్రొద్దును గడపుటకయి తనకుఁ బ్రియమయిన యొకగీతమును పాడుమని నియమించి. ''ఓచెలికాఁడా! శూరవర్మా! ఆగీతమును నిన్నరాత్రి నేను విన్నప్పుడు నామనస్సులోని తాపము కొంత శాంతిపొందినట్లు కానఁబడినది. ఈపురాతన గీతమును సాలెవాడుచులు తమ ప్రియులతోడ నెండలోఁ గూరుచుండి నూలునడకుచు కర్ణరసాయనముగా గానముచేయుదురు. ఈశృంగారగీతము ప్రౌఢ మయినది కాకపోయినను పూర్వకాలము నందలి కాముక జనులయొక్క నిర్వ్యాజానురాగ మున్నది యున్నట్లు వర్ణింపఁబడుట చేత నాకింపుగా నున్నది.'' అని దానిని ప్రశంసించెను ఆగీతమునందలి విరహతాపము యొక్క స్పష్టమైన స్వాభావికవర్ణనను దలఁచుకొఁగా నే చాతుర్యవతిహృదయములో వివిధ రసానుభావము

లుత్పన్నములయి వదనమునందుఁ బొడకట్టెను. విచారమును దెలిపెడి యామె చూపును గనిపెట్టి "ఓీ శూరవర్మా! నీవు వయస్సునఁ బిన్న వయ్యును నీచూపిప్పుడు ప్రియతములయిన వారిమీఁద నెవ్వరిమీఁదనో వ్రాలుచున్నట్లు నాకు గోచరమగుచున్నది. నాయూహ సత్యముకాదా" అని వీరసేనుఁ డడిగెను. "ఒకరిమీఁద నాదృష్టి కొంచెము ప్రసరించిన మాటసత్యమే" అని చాతుర్యవతి యొప్పుకొనెను. "ఎటువంటి సుందరి మీఁద? ఆమె ప్రాయమెంత," అని వీరసేనుఁ డడిగెను. "మీప్రాయమే. రూపమును సరిగా మిమ్ముఁబోలినదే" అని యామె బదులు చెప్పెను. ఆమాటలకు రాజు చిఱునవ్వునవ్వి యా చిన్నవాఁడు తనకంటె నధిక వయస్సుగలిగినట్టియు చామనచాయ గలిగినట్టియు సుందరిని మోహించె నని భావించెను. కాని చాతుర్యవతిమాత్రము మనస్సులో రాజునే యుద్దేశించెను గాని యాతనిఁబోలిన జవ్వని నెవ్వతెను దా నుద్దేశింపలేదు.

చాతుర్యవతి రెండవసారి మోహినియింటికి వెళ్ళినప్పు డామె దర్శనమగుట దుర్లభము కాక పోయెను. తనయజమానురాలికా కౌమార సుందర సందేశహారునితో ముచ్చటించుట యానందకరమని పరిచారికలు శీఘ్రముగానే కనిపెట్టినందున, వారనుకొన్న యారాజసేవకునికి వచ్చిన తోడనే తలుపులు తీసి మహాగౌరవముతో మోహినీసన్నిధానమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి. తన ప్రభువుపక్షమునఁ బ్రార్థించుటకయి తాను మరల వచ్చితినని చాతుర్యవతి చెప్పినప్పుడు మోహిని 'ఇఁక నీవు నాతో నీరాజు ప్రశంస యెప్పుడును చేయవలదని నిన్ను వేఁడుకొనుచున్నాను. నీవాతని పక్షమునఁగాక మఱియొకరి పక్షమునఁ బ్రార్థించెదు పక్షమున నేనప్పుడు నీశ్రావ్యసంభాషణమును సంగీతమునకంటె నెక్కువ యాసక్తితో వినియెదను' అని చెప్పెను. ఈమాటలయర్థ మించుచు మించుగా స్పష్టమేయయినను, మోహిని యింతకంటెను స్పష్టముగా మాటలాడి యాతని మీఁదఁగల తనవలపును బయటఁబెట్టెను. ఆమాట

లకు సనంభ్రమమయి చాతుర్యవతి తనముఖమునందు కోపచిహ్నములు చూపి యనిష్టమును సూచింపఁగాఁ, 'ఓశూరవర్మా! కంపము నొందు చున్న నీయధరోష్ఠమునందును చూపులయందును గానఁబడు కోపమును దిరస్కారమునుగూడ నాదృష్టికొక వింతసౌందర్యము కలవిగా తోఁచు చున్నవి. నిన్నుఁజూచి నేను నిశ్చయముగా క్రూరములైన కామశర ములపాలయి నీపయిఁ దగిలినమనస్సును ద్రిప్పుకొనఁ జాలకున్నాను. నీవిప్పుడెంత సౌందర్యగర్వితుఁడ వయి యున్నను, నీమీఁదివలపును మఱుఁగుపఱుచుటకయి నాకుశక్తిగాని యుక్తిగాని లేకయున్నది,' అని మోహినిపలికెను. మోహిని యీమోహమంతయు దప్పితీర్చుకొనుట కయి యెండమావుల కాశపడుటవంటిదయ్యెను. అప్పుడు చాతుర్యవతి తానికముందెప్పుడును వీరసేనుని సందేశమునుగొని యిక్కడకురానని కోపదృష్టితోఁబలికి, మోహినినిమాత్రమేకాక తాను ముందెప్పుడును లోకములోని యేస్త్రీనిగూడ వరింపనని ఖండితముగా శపథము చేసి యక్కడనుండి వెడలిపోయెను. మోహినిమందిరమును విడిచి వీధిలోనికి రాఁగానే శూరవర్మకుఁ దనపౌరుషమును బరీక్షకుఁ జూపవలసిన యవ సరమొకటి తటస్థమయ్యెను. ఈవఱకు మోహినిని కామించి యామెచే నిరాకరింపఁబడిన యొక రాజకుమారుఁడు వీరసేనుని పరిజనుఁ డొకఁ డామె ప్రేమకాస్పదుఁడయినాఁడని విని మహాక్రోధముతో వచ్చి తనతో ద్వంద్వయుద్ధము చేయవలసినదని శూరవర్మను నడివీధిలో నిలిపెను. పాపము! చాతుర్యవతి తానప్పుడేమిచేయఁగలుగును! ఆమె పైకెంత పురుషవేషమునుధరించినను లోపల స్త్రీస్వభావము విడువనిదిగా నేయుం డెను. కాఁబట్టి యాచిన్నదప్పుడు తనచేతిలోనున్న ఖడ్గమువంకఁ జూచు టకే భయపడ మొదలుపెట్టెను.

అట్లు బలిష్ఠుఁడైన యాప్రతియోధుఁడు కత్తిదూసికొని తన మీఁదికివచ్చి తారసించినప్పుడుశూరవర్మతానాఘుఁడాననియొప్పుకోవలె

నని యాలోచించుచుండెను. చాతుర్యవతి యిట్టి యవస్థలోనుండఁగా, అప్పుడాదారిని బోవుచున్న కొత్తవాఁడొకఁడు వారిచేరువకువచ్చి యా వనితకుఁ దనకామెతోడిచిరపరిచయమును కలిగియున్నట్టునుదానామెకుఁ బ్రాణమిత్రుఁడయినట్టును కనఁబడి, ఆమె ప్రతిపక్షునితో 'ఈచిన్న వాఁడు నీకేమైన నపరాధమును జేసినయెడల నేనాతప్పిదమును నాపైని వేసికొనెదను. ఈతఁడు నీతోఁ బోరాడనలసి యుండినపక్షమున, నేనీతని పక్షమున నీతోఁబోరాడెదను.' అని యదలించిపలికి, ఆమెను భయము నుండియు రహస్యప్రకటనము వలని యవమానమునుండియు తప్పించెను. అయాచితముగాఁ దనరక్షణభారమును వహించినందునకయి యాతనికి వందనము లర్పించుటకుఁగాని తనమీఁద నట్టి నిర్హేతుక జాయమాన కటాక్షమేలరావలెనో విచారించుటకుఁగాని చాతుర్యవతి కవకాశము చిక్కకముందే యాక్రొత్తమిత్రునికి స్వీయధైర్యసాహసము లేమియుఁ బ్రయోజనపడఁజాలని మఱియొకరీతి శత్రువులుదాపించిరి. ఆనిమిషము నందే కొందఱు రాజభటులు రాజముద్రవహించి పరుగెత్తుకొని వచ్చి యాతఁడెప్పుడో కొన్ని సంవత్సరములక్రిందటఁ జేసిన యొకనేరము నిమిత్తమయి యాతనిని పట్టుకొనిరి. అప్పుడావింతపురుషుఁడు చాతుర్య వతినిజూచి, 'నిన్ను వెదకుకొనుచు వచ్చుటచేత నాకిప్పుడీగతి సంప్రాప్త మయినది. ఇప్పుడు నాకుఁదటస్థించిన యావశ్యకమునుబట్టి నీయొద్ద నిచ్చిన ధనము నడుగవలసివచ్చినది.నాకుసంభవించినయాపదనుతప్పించు కోలేకపోయిన దానికంటె నీయాపదను దప్పింప లేకపోయినందుకు నా కెక్కువదుఃఖము కలుగుచున్నది. నీవూరక వ్యాకులపడి యేలనిలి చెదవు? ధైర్యము తెచ్చుకొమ్ము' అని తాను దాఁచనిచ్చిన రొక్కము నడిగెను. ఆమాటల కామెయద్భుతరసావేశపరవశురాలయియింతలోఁ దెలివి తెచ్చుకొని తానాతని నావఱకెన్నఁడు నెఱుఁగననియు, దాపటికి మునకయి తానాతనియొద్దనుండి ధనమెన్నఁడును పుచ్చుకొనలేదనియు,

చెప్పి యాతఁడింతకుమున్ను చూపిన యుపకారమునకయి తనయొద్దనున్న యల్పధనమంతయు నిచ్చెదననిము తనవద్ద నంతకంటె నెక్కువరొక్కము లేకపోయినందుకుఁ జింతిల్లు చున్నాననియు, పలికి తనచెంతనున్న చిన్న మొత్తము నియ్యఁబోయెను. అప్పుడా క్రొత్తమనుష్యుఁ డామెయందు నిర్దయత్వమును కృతఘ్నతను ఆరోపించి యనేక పరుషభాషణములాడి, మీకన్నుల యెదుటనున్న యీచిన్నవానిని నేను మృత్యుముఖము నుండి రక్షించి, యీతని నిమిత్తమే నేనీపురుషోత్తమపురమునకు వచ్చి యీవిపత్తును దెచ్చుకొన్నాను.' అని మఱియు నేమేమో చదువఁ దొడఁగెను. రాజభటులు తమ యభియుక్తుఁడితరులమీఁద మోపిన నేరములను వినుచుఁ గాలహరణము సహింపవలసిన యక్కఱలేనివారయి 'ఈసొదెల్లో మాకేమిపని'? అని యాతని నక్కడనుండి యీడ్చుకొని పోయిరి. వారాతనిని దీసికొనిపోవుచున్నప్పుడు వాఁడామెను 'విక్రమ సింహా!' అని పిలిచి, కష్టసమయమునందు మిత్రుని నొప్పుకొనక విడ నాడినందులకై మాట వినఁబడి నంతనఱకును దాను విక్రమసింహుఁ డని భ్రమగొన్న యామెను దూషించుచుఁబోయెను. తన్నాతఁడు విక్ర మసింహా!' అనిపిలువఁగా విన్నప్పుడు రాజభటు లాతనిని శీఘ్రముగా లాగుకొని పోవుటచేత విక్రమసింహునివార్త నాతని నడిగి తెలిసికొలేక పోయినను, తన్నాతఁడు తనయన్నగారని భ్రమపడినందున నీయద్భుతము పుట్టి యుండుననిచాతుర్యవతియూహించి, ఆతఁడు కాపాడితి నన్నది తన యన్నగారిప్రాణమే యని మఱలసోదరుని విషయమయి యాశపెట్టు కొన నారంభించెను. ఆమె చేసినయూహా యసత్యముకాదు. ఆక్రొత్త వాఁడు జలధీశుఁడను పేరుగల యోడనాయకుఁడు. ఆగాలివానలోఁ దాను పట్టుకొన్న చాపకొయ్య యాధారముగా నీటిపయిని దేలి బడలి ప్రాణావశిష్టుఁడుగా సముద్రమునఁబడి కొట్టుకొనిపోవుచుండగాఁ జూచి కరుణార్ద్ర హృదయుఁడయి జలధీశుఁడు తనయోడను దాపునకుఁ బట్టించి

విక్రమసింహుని నందెక్కించుకొని ప్రాణములు నిలిపెను. అప్పటి నుండియు వారిరువురకు నపరిమితమైత్రి కలిసినందున, విక్రమసింహుఁడు పోఁదలఁచిన చోటికెల్లను దానుబోవలెనని జలధీశుఁడు నిశ్చయించుకొనెను. విక్రమసింహుఁడు పురుషోత్తమ క్షేత్రమునుజూచి జగన్నాథ స్వామిని దర్శింపఁగోరినప్పుడు పూర్వమొక సముద్రయుద్ధమునందుఁ దాను వీరసేనుని మేనల్లుని నొక్కని గాయపఱిచి యుండుటచేత నా పట్టణమునకుఁ బోవుట తనకపాయకరమని యెఱిఁగినవాఁడయ్యును దన మిత్రుని నెడఁబాసి యుండలేక యాతనితోఁడఁగూడ నతఁడిప్పు డీపురుషోత్తమ క్షేత్రమునకువచ్చెను. ఇప్పుడు రాజభటులాతనిని బట్టుకొని పోయిన దీనేరమునిమిత్తమే.

చాతుర్యవతిని జలధీశుఁడు కలిసికొనక పూర్వము రెండుమూడు గంటలముందే జలధీశుఁడును విక్రమసింహుఁడును గలిసి యోడ దిగి యాపట్టణమునందుఁ బ్రవేశించిరి. జలధీశుఁడు తనసొమ్ము విక్రమసింహునిచేతి కిచ్చి దానితోఁ గావలసిన వస్తువులను కొని తెచ్చుకొమ్మని చెప్పి, అతఁడు పట్టణముచూచి వచ్చువఱకును తానుసత్రమువద్దనుండెదనని యట్టె యుండెను. కాని విక్రమసింహుఁడు మితి పెట్టిన వేళకు రానందున జలధీశుఁడాతనిని వెదకుటకయి బయలుదేఱి, చాతుర్యవతి యున్నగారి వలెనే బట్టలుధరించి ముఖలక్షణములయం దాతనినే పోలి యున్నందునఁ దాను సముద్రమునుండి కాపాడితి ననుకొన్న యాచిన్న వాని ప్రాణసంరక్షణార్థమయి యారాజ పుత్రునితోఁ బోరాడుటకు సంసిద్ధుఁడయి, తాననుకొన్న విక్రమసింహుఁడుతన్నెఱిఁగినట్టేయొప్పుకొనక తాను పుచ్చుకొన్నసొమ్మే లేదనుటచేతఁ గోపావేశము గలవాఁడయి యాతనినట్లు కృతఘ్నుఁడవని నిందించెను. జలధీశుఁడు వెడలిపోయిన తరువాత ముష్టియుద్ధము తనకు మరల నెక్కడసంభవించునోయని భయపడుచు చాతుర్యవతి తనకాళ్ళకు బుద్ధిచెప్పి భయదేవత వెడలనిచ్చి

నంత వేగముగా జాటి యిల్లు చేరెను. ఆమె చాలదూరము నడవకమునుపే యామె సోదరుఁ డచ్చటకు వచ్చుట తటస్థించెను. ఆమె ప్రతిపక్షుఁ డా వచ్చినవాఁడు శూరవర్మయేయని భ్రమపడి "ఇదిగో నీవు నాకు మరల దొరకినావు. ఇప్పుడు కాచుకొమ్ము" అని పలికి యాతని నొక గుద్దు గుద్దెను. విక్రమసింహుఁడు పిఱికివాఁడు కానందునఁ దనమీఁదఁబడిన దెబ్బయప్పు వడ్డితోఁగూడఁ దీఱునట్లుగా వీసెగుద్దుకు మణుఁగు గుద్దు గుద్ది, యుద్ధమునకయి యొరలోనుండి తనకత్తినిదూసెను.

ఇంతలో మోహిని లోపలినుండివచ్చి వారి మల్లయుద్ధమును మాన్పి, ఆమెకూడ నాతనిని శూరవర్మనుగా భ్రమించి గృహములోనికిఁ దీసికొనిపోయి, ఆమూర్ఖునివలన నాతనికిఁ గలిగిన శ్రమకు చింతనొంది యాతని నూఱడించెను. మొగమెఱుఁగని యామూఢశిరోమణియొక్క మోటుతనమున కెంత యద్భుతపడెనో యాసుందరియొక్క యాదరణ కంత యద్భుతపడినను, విక్రమసింహుఁడు మాఱుమాటాడక పిలువఁగానే లోపలికిఁబోయెను. మోహినియు శూరవర్మ తనయుపచారముల యెడ నధికాదరము గలవాఁడయి యభిజ్ఞుఁడయినాఁడని సంతోషించెను. ముఖ లక్షణము వెనుకటివిధముగానే యున్నను మొట్టమొదట శూరవర్మతో తనకుఁగల కూరిమిని ప్రకటించినప్పుడు కానఁబడిన తిరస్కృతియుఁ గోపమును మోహినియొక్క దృష్టికిప్పుడీముఖమునం దేమియుఁ గానఁబడలేదు.

ఆమెచూపిన యత్యాదరమునకయి విక్రమసింహుఁ డనిష్టము నెంతమాత్రమును గనఁబఱుపలేదు. అతఁ డామెయందనురాగము గల వాఁడై యామె చేసిన సత్కారమునకు సంతోషించెనుగాని యింతలోఁ దనయందామెకింత ప్రేమ యేల కలుగవలెనో కారణ మూహింపలేక యామెకు మతిస్థిరత లేదేమోయని సంశయింప మొదలుపెట్టెను. అయి

నను మోహినిగొప్పయిల్లునువాకిలియుఁబరిజనమునుసమస్తసంపదలును గలిగియుండుటయు, ఆమె సర్వవిషయములలోను తెలివిగలదయి దాస దాసీజనములచేత చక్కగా పనులుగొనుచుండుటయు, చూచి యామె మతిస్థైర్యము కలదియేయని నిశ్చయించి, ఆమె సద్వర్తనమునకును తన మీఁది యవ్యాజానురాగమునకును పరమాహ్లాదము నొంది యామెను వరియించుట కొప్పుకొనెను. శూరవర్మ యప్పుడు మంచి మనస్సులో నున్నాఁడని కనిపెట్టి యిఁక గొంతసేపుండిన నాతనిమతి మాఱునేమో యను భయముచేత మోహిని తనయింటఁ బురోహితుఁ డున్నందునఁ దన్నుతత్క్షణమేవివాహమాడవలసినదని ప్రార్థించెను. అతఁడామెప్రార్థన నంగీకరింపఁగా నప్పుడే పాణిగ్రహణము జరగెను. పురోహితుఁడుమడిపడి పెండ్లి తంతు నడిచినతరువాత నతఁడీసంతోషవార్తను దనమిత్రునితోఁ జెప్పు టకయి కొంచెమునే పిల్లువిడిచి బయటఁబోయెను. ఈలోపల వీరసే నుఁడు తాను మోహినిని వేఁడుకొనుటకయిస్వయముగానే బయలుదేఱి వచ్చెను. రాజు మోహినియొక్క యింటిముంగిటికి వచ్చునప్పటికి రాజ భటులు జలధీశుని నాతని యొద్దకుఁ గొనివచ్చిరి. అప్పుడు శూరవర్మ కూడ తనప్రభువైన రాజుతోనేయుండెను. జలధీశుఁ డాశూరవర్మను విక్రమసింహుఁడని భ్రమపడి, ఆతనిని దాను సముద్రమరణమునుండి రక్షించిన క్రమమును తానాతని విషయమయి చూపుచుండిన యాదర ము సమస్తమును రాజుతోనివేదించి మూఁడుమాసములనుండి రాత్రి యుఁ బగలును క్షణ కాలమయినఁ దన్నెడఁబాయకుండిన చిన్నవాఁ డీపట్టణమునకు రాఁగానే నిమిషములోఁ గృతఘ్నుఁడయినాఁడని మొఱ్ఱ పెట్టఁజొచ్చెను. ఈమాటలనుచుండఁగానే లోపలినుండిమోహినివచ్చుట తటస్థించినందున రాజాతనికథ వినుటమీఁద మనస్సు లేనివాఁ డయి మోమటు త్రిప్పి 'ఇదిగో నాపాలిటిభాగ్యదేవత ప్రత్యక్ష మయినది! నాపుణ్యఫలము నేఁడు మూర్తీభవించి వచ్చినది.— 'ఓరీ! మూర్ఖా!

నీవి పిచ్చిమాటలు. ఈచిన్నవాఁడు మూఁడు మాసములనుండి నాయొద్ద నేయున్నాఁడు' అని జలధీశు నచ్చటనుండి తీసికొని పొండని భటులకాజ్ఞ యిచ్చెను. మఱి నిమిషమున కెల్లను వీరసేనునిపాలిటియాభాగ్య దేవత కృతఘ్నుఁడని శూరవర్మను జలధీశుఁ డెంతదూషించెనో యంతకంటె నినుమడిగా దూషించుటకు తన చర్యలవలన రాజునకు కారణమును గలుగఁజేసెను. ఆమె మాటాడినంతసేపును శూరవర్మను 'ప్రాణనాథా' యని పిలుచుచు, మాటలవలనను చేష్టలవలనను దనకాతని మీఁదఁగల కూరిమి తేటపఱుపసాగెను. అందుమీఁద రాజు తనకుబదులుగాఁ దన పరిజనుఁడే తన ప్రియురాలిహృదయమును లోఁగొని యామె వలపును దక్కించుకొన్నాఁడని తెలిసికొని మండిపడి యింటికి పోయినతరువాత పగ తీర్చుకొనెదనని బెదరించుచు, 'ఓప్రబుద్ధుఁడా! ఇఁక నావెంట దయ చేయుము. నీవుచేసిన యీద్రోహమునకై నీకుతగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలసినదని నామనస్సు నన్నుత్వరపెట్టుచున్నది' అని చాతుర్యవతిని బిలిచెను. దురాగ్రహాగ్రహావేశముచేత దేహము తెలియకున్న యారాజు తనప్రాణములు గొనఁదలఁచుకొని యున్నను, చాతుర్యవతి తనకాతని పయినగల మోహాతిశయముచేత స్త్రీస్వభావసామాన్యమయిన భీరుత్వమును మఱచి సాహసమునువహించి, ప్రాణాధికుఁడయిన తనప్రభువు యొక్క సుఖమునిమిత్తమయి యత్యంత సంతోషపూర్వకముగాఁ దన ప్రాణముల నర్పింపగోరి యున్నానని చెప్పెను. అప్పుడు మోహిని వెక్కివెక్కి యేడ్చుచు వారికడ్డమువచ్చి శూరవర్మ తనభర్తయని ఘోషించి, తత్క్షణమే పురోహితుని బిలిపించి యాతనిచేత నీతఁడు మోహినిని వివాహమాడి తిన్నగా రెండు గడియలయినను కాలేదనిచెప్పించి, వారికాలు సాగనీయక రాతిగుండె యయినను కరఁగునట్లుగా విలపింపఁ జొచ్చెను. తానావివాహకథయే యెఱుఁగనని చాతుర్యవతి మొట్టుకొనెనుగాని యామాట లెవ్వరును నమ్మలేదు. సుశీలయైన మోహి

నియు సత్యసంధుఁడయిన పురోహితుఁడును చెప్పిన సాక్ష్యములవలనఁ దనప్రాణాధికయైన యమూల్యలక్ష్మిని తన సేవకుఁడు తన్ను వంచించి యపహరించెనని రాజునకు విశ్వాసము కలిగెను. అప్పుడు వీరసేనుఁడు ఖించిన కార్యమేమి చేసినను కూడిరాదని తలఁచుకొని, తన చేయు జాతి యత్నమ్ముని పాలయిన సౌమ్యవిషయమయి యాశ వదలుకొని, విశ్వాస హీనురాలయిన మోహినిని, వంచకాగ్రేసర చక్రవర్తియని తానునూత్నబిరుదాంక మనుగ్రహించినయామెభర్తను,మఱందెప్పుడును దనకంటఁబడవలదని యనుశాసించి వారిని విడిచి పోఁబోవుచుండఁగా, ఎల్లవారును నద్భుతపరవశులగునట్లుగా మతియొక్క శూరవర్మ యక్కడకువచ్చి మోహినిని 'ప్రాణేశ్వరీ?' యనిపిలిచెను. అప్పుడుట్టిపడిన యాకొత్త శూరవర్మ మోహినియొక్క నిజమయిన భర్తయయిన విక్రమసింహుఁడు. ఏకరీతి ముఖమును, ఏకరీతి కంఠ స్వరమును, ఏకరీతి వేషమును గల యిద్దఱు పురుషులను జూచుటవలనఁ గలిగిన యచ్చటివారి యాశ్చర్యము కొంత శాంతిపొందిన పిమ్మట, అన్నయుచెల్లెలును ఒండొరులను ప్రశ్నలు వేసికొనుట కారంభించిరి. తనసోదరుఁడు సజీవుఁడయియున్నాఁడని చాతుర్యవతికి నిశ్చయముగాఁ దెలియదు. సముద్రములో మునిఁగి పోయినదనుకొన్న తనచెల్లెలు మరల బ్రతికివచ్చి పురుషుఁడుగా నెట్లు మాఱెనో విక్రమసింహుఁడును దానూహింపఁజాలకుండెను. అంతట చాతుర్యవతి తానాతని చెల్లెలననియు మగవేషము వేసికొని యుంటిననియు తత్క్షణమే యందఱిముందఱ నొప్పుకొనెను.

సోదరీ సోదరులిద్దఱు నేకరూపము గలవారగుటచే సంభవించిన భ్రమలు నివారణమయిన తరువాత స్త్రీని కామించిన భ్రాంతికయి యచ్చటి వారు మోహినినిజూచి నవ్విరి. చెల్లెలికి బదులుగాఁ దానన్న గారిని వివాహమాడితినని తెలిసికొన్నప్పు డామూర్ఖువలన మోహిని

కింతమాత్రమును చింతగలుగలేదు. మోహినియొక్క యీవివాహము చేతఁ దన యాశలన్నియు పూర్ణముగా భంగమునొందఁగా నిష్ఫలము లయ్యిన తన యాశలతోఁగూడ మోహినిమీఁది పట్టరాని వలపును సహితమువిడిచి, రాజు తనచిత్తమునంతను దనకత్యంతప్రియుఁడు గా నింతవఱకునుండి యిప్పు డత్యంతరూపవంతురాలగు ప్రియురాలు గా మాఱిన చాతుర్యవతి మీఁదికి త్రిప్పుకొనెను. అందుచేత రాజామెను ప్రసాదదృష్టితో వీక్షించి, శూరవర్మ మిక్కిలి చక్కనివాఁడని పలుమాఱు తనలోఁ దాననుకొనుచుండుట స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని, ఆమె స్వభావసిద్ధమయిన స్త్రీవేషములోనే యున్నయెడల [illegible] చక్కని దిగా నగపడునని భావించుకొనెను. తనపయి నకృత్రిమానురాగముగల దని పలుమాఱామె తనలోఁ బలుకుచుండుటయు, అప్పుడామాటల యర్థమును పూర్ణముగా గ్రహింపలేక విశ్వాసియైన భృత్యునియొక్క సంతోషవాక్యము లని తాననుకొనుచుండుటయు, తలఁపునఁబాఱఁగా వెనుక గూఢార్థములుగా నుండిన యామె సుందరవాక్యములకుఁ దాన ప్పుడు గ్రహింపఁగలిగిన దానికంటె నధికార్థమున్నట్లిప్పుడు తెలిసికొని చాతుర్యవతిని తనధర్మపత్నిగాఁ జేకొనవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. అట్లు నిశ్చయము చేసికొని రాజు 'ఓశూరవర్మా! నీకు నామీఁదఁ గలిగి నంతప్రేమ మఱి యేస్త్రీమీఁదను లేదని నీవు నాతో వేమాఱుచెప్పి యుంటివి. నీవు నానిమిత్తమయి మృదుస్వభావముగల స్త్రీశక్తికిమించిన కార్యభారమును పైనివేసికొని శక్తివంచనలేక నిర్వహింపఁ బాటుపడి తివి. కాఁబట్టి నీవింతవఱకు నన్ను నీప్రభువునుగా భావించుకొనుచుం టివిగాన, నీవిఁక నీప్రభువునకు ప్రభ్వివయి వీరసేనునికి రాణివికమ్ము' అని తన మనోరథమును దెలిపెను.

మోహిని తాను నిష్కరుణురాలై నిరాకరించిన హస్తమును రాజు చాతుర్యవతి వశము చేయఁదలఁచుకొనుట యెఱిఁగి,లోపలికివచ్చి

తన గృహపావనము చేసి నాఁటి ప్రాతఃకాలమునఁ దనకును విక్రమ సింహునికిని వివాహము చేయించిన పురోహితుని చేతనే మధ్యాహ్నమున వివాహము చేయించుకొండని చాతుర్యవతీ వీరసేనులను ప్రార్థించెను. వారాప్రార్థన నంగీకరించినందున యమళులైన యాసోదరీసోదరుల కిద్దఱికిని వివాహ మహోత్సవము కూడ నేకదినముననే జరగెను. సముద్ర మధ్యమున నోడపగులునట్లుచేసి వారి నెడఁబాపి మొదటఁ గష్టపెట్టిన గాలివానయే తుదను వారికి గొప్ప సంబంధములను సమకూర్చి వారిని సుఖపెట్టుటకు హేతువయినది. నడిసముద్రమున నోడ పగులుటవలననే చాతుర్యవతి యుత్కల దేశపు రాజయిన వీరసేనునికి భార్య యగుటయు, విక్రమసింహుఁడు మహాధనసంపన్నురా లయిన మోహినికి భర్తయగుటయు, సంభవించినవి.

ధర్మకవచోపాఖ్యానము

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు.

జనకుఁడు—మిథిలానగరపు రాజు.

ధర్మకవచుఁడు—జనకమహారాజు కొంతకాలము రాజప్రతినిధిగా నేర్పఱిచిన ప్రభువు.

యుగంధరుఁడు—జనకమహారాజుమంత్రి.

మదనదాసుఁడు—మిథిలానగరములోని యొకరాజపుత్రుఁడు.

సుమిత్రుఁడు—మదనదాసుని చెలికాఁడు.

వీరవర్మ—పద్మావతియొక్క తోడఁబుట్టినవాఁడు.

బ్రహ్మానందస్వామి—యతివేషములోనున్నప్పటి రాజు పేరు.

దయామతి—మదనదాసుని తోడఁబుట్టినపడుచు.

మనోరంజని—మదనదాసుని ప్రియురాలు.

పద్మావతి—ధర్మకవచుని భార్య.

శ్రీ

ధర్మకవచోపాఖ్యానము.

మిథిలానగరమును పూర్వకాలమునందు జనకుఁడను మహారాజు పాలించుచుండెను. అతఁ డతిశాంతాత్ముఁ డయినందునఁదన ప్రజలు రాజశాసనములను మీఱినడిచినప్పుడు సహితము వారిని శిక్షింపనొల్లకుండెను. తనభార్యకాని స్త్రీతో సంసారము చేయు పురుషుని శిరశ్ఛేదము చేయవలయునని యాదేశమునం దొకరాజశాసనము కలదుగాని రాజు దానిననాదరముచేసి యట్టినేరము చేసినవారిని శిక్షింపక యుపేక్షించుచు వచ్చుటచేత జనులట్టిశాసనమున్న మాటనే మఱచి యథేష్టముగా విహరింపఁజొచ్చిరి. అందుచేత జనులనేకులు తమకూఁతులిల్లు విడిచి బ్రహ్మచారులవెంట లేచిపోయి నిర్భయముగా వారితో స్వైరవృత్తిని విహరించుచున్నారని రాజుతో మొఱ్ఱపెట్టుకొనిరి. తనయతిదయాళుత్వమువలననైన యుపేక్షచేత జనులకిట్టి యనర్థము మూఁడుచున్నదని తెలిసికొని రాజు మనస్సులో ఖేదపడి ఇంతవఱకును తన కరుణాళుత్వముచేత జనరంజకుఁడయి దొడ్డవాఁడనిపించుకొనుచున్న తానిప్పుడాకస్మికముగా నిర్దయత్వమును బూని యవివేకులయిన కాముకులనుమరణశిక్షలపాలుచేసి క్రూరుఁడనిపించుకొన నిష్టములేనివాఁడయి, కొంతకాలము తాను రాజధానినివిడిచి దేశాంతరసంచారము చేయుచుఁ దానులేనికాలములో రాజకార్యములను నిర్వహించుటకు మంత్రులలో నొకనిని దనకుఁ బ్రతినిధిగా నేర్పఱిచి యాతనిచేత నిర్దాక్షిణ్యముతో కామచోదితులయి పూర్వోక్తశాసనమును మీఱిన పడుచుకాముకులను శిక్షింపఁజేయవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి రాజుకాలములో

ధర్మప్రవర్తనముచేతను కర్మనిష్ఠతచేతను మిథిలానగరమునందు మహర్షి యని ప్రసిద్ధిగన్న ధర్మకవచునిఁ దనకు మాఱుగా ధర్మాధికారమునందు నియోగింపఁ దలఁచుకొని తనయుద్దేశమును ప్రధానమంత్రియైన యుగంధరునికిఁ దెలుపఁగా నతఁడు "ఇట్టి రాజానుగ్రహమునకును గౌరవమునకును నర్హుఁడైనవాఁ డీమిథిలానగరములో నెవ్వఁడైననున్న పక్షమున ధర్మకవచుఁ డొక్కఁడే యనుటకు సందేహములేదు" అని పలికెను. అంతట రాజు తన యాత్రాకాలములో రాజ్యపాలనము చేయుటకయి ధర్మకవచుని నియమించి తానొంటిగా పాదచారియై కాశీయాత్ర పోయె దనని బయలుదేఱి మిథిలానగరమును విడిచిపోయెను. అయినను రాజు కాశీయాత్ర మిష పెట్టి బయలుదేఱినను నిజముగాఁబోవక తరువాత రహస్యముగా మరల మిథిలానగరమునందుఁ బ్రవేశించి పయికి మహర్షివలెఁ గనఁబడుచున్న ధర్మకవచుని వర్తనమును గొంతకాలము పరీక్షించవలెనని సన్యాసివేషముతోఁ బ్రచ్ఛన్నుఁడయి తిరుగుచుండెను.

ధర్మకవచుఁ డిట్లు క్రొత్తగా రాజ్యాధికారమును బూనినకొన్ని దినములలోనే మదనదాసనెడి యొక యౌవన సంపన్నుఁ డొక్కసుందర యువతిని జననీజనకుల యింటినుండి లేవఁదీసి తనయింటఁ బెట్టుకొనుట తటస్థించెను. ఈనేరమునకయి రాజభటులు మదనదాసుని బట్టుకొని నూతన రాజప్రతినిధిగారి సముఖమునకుఁ దీసికొని రాఁగాఁ జిరకాలము నుండి యనాదరణ చేయఁబడియున్న యాపురాతనశాసనమునుబట్టియతఁ డామందభాగ్యుని చెఱసాలలోఁ బెట్టించి తలతీయించివేయుటకు త్తరవు చేసెను. ఇప్పు డీయపూర్వదండనమువలనఁ బట్టణమునం దంతటను గొప్ప సంక్షోభముకలిగెను. ఎల్లవారును మదనదాసుని యీప్రథమ దోషమును క్షమించుట యుక్తమని తలఁచియుండిరి. అప్పుడు ప్రాధాన మంత్రియైన వృద్ధయుగంధరుఁడు సహితము జాలిపడినవాఁడయి మదన దాసుని ప్రాణరక్షణార్థమయి చెప్పఁదలఁచుకొని ధర్మకవచునియొద్ద కుఁ

బోయి "అయ్యా! పదుచునేరము చేసిన యీభాగ్యహీనునికి సజ్జనాగ్రగణ్యుఁడయిన ముసలితండ్రి యొకఁడున్నాఁడు. పుత్రశోకమునఁ బరితపించుచున్న యీవృద్ధుని జూచియైనను మదనదాసుని యీమొదటి తప్పిదమును మన్నింపుడు" అని దీనముగా వేఁడుకొనెను. "ఒకప్పుడు విషయమున మనముధర్మశాస్త్రమును మీఱిసపక్షమునజనులుధర్మమునందాదరము లేనివారై నిర్భయముగా యథేచ్ఛావిహారమును మఱిగి చెడుదురు. కాఁబట్టి మన మపరాధులయెడల దయ తలఁచఁగూడదు. ఇతఁడుతప్పక చావవలసిన వాఁడే,, అనిధర్మకవచుఁడు ఖండితముగాఁ బలికి యాతనిప్రార్థన నంగీకరింపక నిరాకరించెను.

మదనదాసుఁడు కారాగృహమునం దుంచఁబడినప్పుడు సుమిత్రుఁడను మిత్రుఁడాతనిజూచుటకయి యచ్చటికిఁబోఁగా నతఁడు "ఓమిత్రరత్నమా! నాయం దనుగ్రహించి నీవు నాకొక్క యుపకారము చేయవలెను. ఈదినముననే యొకవిహారమునందు యోగినిగాఁ జేరఁదలఁచుకొన్న నాచెల్లెలయిన దయామతి యొద్దకుఁబోయి, ఆమెతో నిప్పటి నాదుర్దశనుజెప్పి, నానిమిత్తమయి యొక్కసారి శ్రమపడి ధర్మకవచుని సన్నిధికిఁబోయి సోదరుని ప్రాణదానముచేయ నాతనిని వేఁడుకొమ్మని చెప్పుము. ఆమెపోయి వేఁడుకొన్నయెడల ప్రాణరక్షణము గలుగునని నన్నొకయాశ బాధించుచున్నది. ఇతరుల మనసున కెక్కునట్లుగా నేర్పుమాటలతో బోధించియెటువంటివారినైనలోఁబఱుచుకొనఁగలసామర్థ్యమామెయందున్నది. అంతేకాక యౌవనవతియైన కన్య పోయి కాళ్ళమీఁదఁబడి కన్నీరు కాలువలుగట్ట దీనముగా వేఁడుకొన్నప్పు డెటువంటి రాతిగుండె గల కఠినపురుషునిహృదయమైనను నిమిషములో నీరుగా కరఁగకమానదు;, అని వేడుకొనెను.

మదనదాసుని చెల్లెలయిన దయామతి యాదినమునందే మిథిలానగరమునందలి యొకవిహారములో శిష్యురాలుగాఁ బ్రవేశించి, శ్రీశూ

షా కాలమయిన తరువాత గురూపదేశమునుబొంది యోగినియయి యాశ్రమస్వీకారము చేయవలెనన్న తలంపుతో నొకసన్యాసిని మఠము యొక్క విధులనుగూర్చి యడుగుచుండెను. ఇట్లడుగుచున్న సమయములో సుమిత్రుఁడామఠద్వారము చేరిబిగ్గరగా "ఈమఠములోనున్న వారికి తపో విఘ్నము కలుగకుండునుగాక!,,అని కేక వేసెను. "ఎవరిదోమాట వినఁ బడుచున్నది,,అని దయామతి మఠములోని యోగినితోఁ జెప్పెను. ,,అదియెవ్వనిదో పురుషునిగొంతుక• నీవావలికిపోయి యతఁ డేమిపని మీఁదవచ్చెనో తెలిసికొనిరా. పురుషునితోనీవిప్పుడుమాటాడవచ్చును గాని నేను మాటాడరాదు. నావలెనే నీవును యోగినివిగా నభిషిక్త రాలవయిన పిమ్మట మనమఠాధిపతి సమ్ముఖమునందు దప్పనీవేపురు షునితోను మాటాడగూడదు• ఆయనసన్నిధియందు [illegible] మన మొకపురుషునితో మాటాడెడు పక్షమున మన మొ[illegible]నికి కనఁ బడనియ్యఁగూడదు, మొగము కనఁబడనిచ్చిన ప[illegible] మాటాడఁ గూడదు', అనియోగిని పలికెను. "యోగినులయి[illegible] మీ కెంతకంటె నెక్కువ స్వాతంత్ర్యములు లేవా,,, అని దయామతి యడిగెను. ,,ఇక చాలవా,,అని యోగిని యుత్తరమిచ్చెను• ,,చాలును. ఇంతకంటె నెక్కువ స్వాతంత్ర్యములు కావలెనని నాకోరిక కాదు. ఇక్కడియోగి నుల పవిత్రతను కాపాడుటకయి తగినన్ని నిర్బంధములుండుటయేనాయభి మతము!' అని దయామతి పలుకుచుండగా నింతలోమరల వెలుపలి నుండిపిలుపు వినబడెను. అప్పుడాయోగినిదయామతిని జూచి ;;సోదరీ! అతఁడు మరల పిలుచుచున్నాడు• నీవుపోయి పలుకుము,' అని చెప్పెను అంతట దయామతి గుమ్మమువద్దకుఁబోయి తన్నుఁజూచి నమస్కరించిన సుమిత్రు నాశీర్వదించి•యిప్పుడు పిలిచినవారెవ్వరనియడిగెను•అప్పుడు సుమిత్రుఁడామెను గౌరవముతో సమీపించి "ఓకన్యామణీ'నీకు మేల గునుగాక! ఇక్కడకు క్రొత్తగా నాశ్రమస్వీకారము నిమిత్తము వచ్చి

నట్టియు మందభాగ్యుఁడయిన మదనదాసుని తోఁబుట్టువయినట్టియు దయామతి నొక్కసారి నాకంటికిఁ గనఁబఱిచి పుణ్యము కట్టుకొనఁ గలవా?" అని వేఁడెను. "మదనదాసుఁడు మందభాగ్యుఁడా! అతనికేమి తటస్థించినది? నేనే దయామతిని; ఆతని చెల్లెలను." అని యామె విచారముతోఁ బలికెను. "దయార్ద్రహృదయవైన యోసుందరాంగీ! నీసోదరుఁడు నీకు తనయాశీర్వచనములు చెప్పుమన్నాడు. అతఁడిప్పుడు చెఱసాలలో నున్నాఁడు." అని యతఁడు చెప్పెను. "హా! నాగుండెలు పగులుచున్నవి! అతనికాగతి యేలపట్టినది?" అని యామె యడిగెను. అతఁడొక కన్య నింటినుండి లేవఁదీసినందునఁ జెఱసాలలోఁ బెట్టఁబడినాఁడని సుమిత్రుఁడు చెప్పెను. "ఆకన్య నాప్రాణమయిన మనోరంజని కాదు గదా!" అని దయామతి వెచ్చనూర్చెను. మనోరంజనియు దయామతియు దగ్గఱబంధువులు కాకపోయినను చిరకాల మొక్కపాఠశాలలోఁ జదువుకొన్న చిన్ననాటిఁ చెలికత్తెలగుటచేత వారొండొరులను ప్రాణతుల్యలనుగా భావించుకొనుచుండిరి. మనోరంజని మనస్సు తనయన్నగారిమీఁద తగిలియుండుట దయామతి యెఱిఁగిన దయినందున తనచెలికత్తె యొక్క ప్రార్థనచేత నాతఁ డాయవివేకకార్యమున కొడఁబడియుండునని యామె యూహచేసెను. "మనోరంజనియే" అని సుమిత్రుఁడు చెప్పెను. "అయిన పక్షమున నాయన్నగా రాచిన్నదానిని వివాహమాడవచ్చును." అని దయామతి పలికెను. "నీయన్నగా రాకన్నెను సంతోషపూర్వకముగా వివాహము చేసికొనుటకు సిద్ధముగానే యున్నాఁడు. కాని క్రొత్తరాజప్రతినిధి యంగీకరింపక యాయపరాధమునకయి నీసహోదరునికి మరణదండమును విధించినాఁడు. నీవుపోయి నీదయనీయవాక్యములచేతను ప్రార్థనలచేతను ధర్మకవచుని మనసు కరఁగించి మెత్తపఱిచినంగాని లేనియెడల నీసోదరుఁడు ప్రాణములు విడువవలసినవాఁడే. ఈకార్యమునందు నీవునీసామర్థ్యమునుజూపవలెను.

ఈపని నిమిత్తమే నేను భాగ్యహీనుఁడయిన నీయన్నగారి యొద్దనుండి నీయొద్దకు సందేశమును గొనివచ్చినాను.'' అని సుమిత్రుఁడు జాలిపుట్టు నట్లుగాఁ జెప్పెను. ''అయ్యో! ఇటువంటియాపత్సమయములోఁ దోడఁ బుట్టినవాని ప్రాణము నిలుపఁ గలుగుటకుఁదగిన సామర్థ్యము నాయొద్ద నేదియు లేకున్నదిగదా? ధర్మకవచుని మనసుకరఁగింపఁగల శక్తినాకుఁ గలదని నేననుకోను.'' అని దయామతి నిట్టూర్పు విడిచెను. ''నీశక్తిని గూర్చి నీవు సందేహపడఁగూడదు. లేనిపోని యధైర్యమువలన మనము ప్రయత్నము చేయుటకు భయపడి మనము పొందఁ గలిగిన మేలునే పోఁగొట్టుకొందుము. అమ్మా! నీవుతప్పక ధర్మకవచునియొద్దకుఁబొమ్ము. కన్యకలు పాదములమీఁదబడి దుఃఖపడి దీనత్వముతో ప్రార్థించినప్పుడు దేవతలవలెనే మనుష్యులును వరప్రసాదులగుదురు.'' అని సుమిత్రుఁడు ప్రోత్సాహవాక్యములు పలికెను. ''నేనిప్పుడేపోయి యీవార్త మంత్రాధి కారులకు విన్నవించి సెలవ్పుచ్చుకొని తిన్నగా ధర్మకవచుని యొద్దకుఁ బోయెదను. నీవుపోయి నాయందు దయయుంచుమని నాయన్నగారితోఁ జెప్పుము. కార్య సాఫల్యమయినపక్షమున నావిజయవార్త నీరాత్రియే యాతనికిఁజెప్పిపంపెదను.'' అనిపలికి దయామతి సుమిత్రునిబంపివేసెను.

తరువాత వెంటనే బయలుదేఱి దయామతి రాజమందిరమునకుఁ బోయి ధర్మకవచునియొక్క పాదములమీఁదఁబడి ''ఓమహాప్రభూ! నేను దుఃఖార్తనై దేవరవారితో మొఱ్ఱపెట్టుకొనుటకయి వచ్చినాను. దేవర యీదీనురాలి మొఱ్ఱయాలకించి కటాక్షింపవలయును.'' అనివిన్న పము చేసికొనెను. ''నీవు చేయఁదలఁచుకొన్న విన్నపమేమి?'' అని ధర్మ కవచుఁ డడిగెను. ఆమె తాను వచ్చిన కార్యమును మహావినయముతో విన్నపముచేసి, యెటువంటి కఠినచిత్తుని హృదయమయినను కరఁగునట్లు గా దీనాలాపములతోఁ దనసోదరుని ప్రాణదానము చేయుమని యాత నిని వేఁడుకొనెను. ''ఓకన్యకామణీ! నీవు వచ్చిన కార్యమునకు ప్రతి

క్రియ లేదు. నీసోదరుని కీవఱకే శిక్షవిధింపఁబడినది. ఇఁకనతఁడు తప్పక చావవసినవాఁడే.” అని ధర్మకవచుఁడుఁ జెప్పెను. “అయ్యో ! న్యాయ మయినదయినను నాపట్ల రాజశాసన మెంతక్రూరముగానున్నది! ఇఁక నేను నాయన్నగారు మృతుడయినట్లెంచుకొన వలసినదే. అయ్యా! మీకు దేవుఁడు మేలుచేయునుగాక!’ అనియక్కడనుండి వెడలఁబోయెను. అప్పుడామె వెంటవచ్చిన సుమిత్రుఁడు ‘అమ్మా! ఇంత వేగముగా నిష్ప్రహతో మరలుట నీతిగాదు. ఇంకొకసారిపోయి యాయన కాళ్ళమీఁదఁ బడి బ్రతిమాలుకొమ్ము’ అని యామెను మరలఁ బురికొల్పెను. అంతట దయామతి మరలఁబోయి ధర్మకవచుని పాదములఁబడి లేవక దయ చూపవలసినదని ప్రార్థించెను. “ఓకాంతా! లెమ్ము. కాళ్ళమీఁదినుండి లెమ్ము. శిక్ష యీవఱకే విధింపఁబడినందున కార్యము మించిపోయినది.” అని ధర్మకవచుఁడు మరలఁబలికెను. “నాసోదరుని దేహములో ప్రాణము లున్నంతవఱకును కార్యము మించిన దన రాదు. దేవర యనుగ్రహ మున్న పక్షమున నాప్రార్థనవలన చెడినకార్యమే మరలచక్కపడవచ్చును. రాజులకుఁగాని రాజప్రతినిధులకుఁగాని ధర్మాధికారులకుఁగాని దయను బోలఁదగిన యలంకార మింకొకటిలేదు.’ అని యింకను జెప్పమొదలు పెట్టెను. “నన్ను పీడింపక యిక్కడనుండి శీఘ్రముగా వెడలిపొమ్ము” అని ధర్మకవచుఁడు తెగనాడెను. అయినను దయామతిమాత్ర మంతటితో విడువక మఱింత బ్రతిమాలుకొనుచు “అయ్యా! నీస్థితిలో నాయన్న గారును నాయన్నగారిస్థితిలో నీవును నుండినపక్షమున, ఆతనివలె నీవును నింద్రియదౌర్బల్యము చేతఁగామవికారమునకు లోఁబడియుందువుగాని నీవలె నతఁడుమాత్ర మింత కఠినచిత్తతను వహించియుండఁడు. ఇప్పుడు నీయధికారమును నాకిచ్చి నిన్ను దయామతినిగాఁ జేయవలెనని యీశ్వరుని ప్రార్థించుచున్నాను. అట్టిభాగ్య మెన్నఁడైనఁ దటస్థించునా? తటస్థింపదు. అపరాధికిని ధర్మాధికారికినిగల భేదము నీకు బోధపడునట్లు

చేయుటకై నేనీనిదర్శనము నూరక చెప్పినాను." అని నానావిధముల ప్రలపించుచుండెను. "ఓసుందరీ! నీవింతటితోఁ దృప్తినొందుము. నీసోద రుని దండించునది రాజశాసనముకాని నేనుకాను. అతఁడు నాబంధు వైనను సోదరుఁడైనను కుమారుఁడైనను, ఈప్రకారముగా జరగితీఱవలసి నదే. అతఁడు రేపటి దినము చానకతప్పదు." అని యతఁడు ఖండిత ముగాఁబలికెను. "రేపటిదినమా? ఇంత యాకస్మికముగా ప్రాణము తీయింపక యాతనిని రక్షింపుఁడు. ఇంత శీఘ్రముగా మృతినొందుట కతఁడు సంసిద్ధుఁడుకాలేదు. వంటయింట కోడిపిట్టను జంపవలసివచ్చి నప్పుడు సహితము కొంతకాలము పెరుఁగనిచ్చి మఱిచంపుదురు. అటు వంటి స్థితిలో తోడిమానవుని ప్రాణములు కొనుటకై యింత వేగిరపడుట ధర్మమగునా? నీలోనీవు చక్కగా నాలోచించుకొమ్ము నాయన్నగారు చేసిననేరమునే చేసియున్నవారు లోకములో కనేకులున్నను వారిలో నొక్కరికిని మరణదండనము కలుగలేదు. కాఁబట్టి యిప్పు డిటువంటి క్రూరశిక్షనువిధించుటకు నీవే మొదటివాఁడ వగుచున్నావు; అనుభవిం చుట కతఁడు మొదటివాఁడగుచున్నాఁడు. నాసోదరుఁడు చేసిన యప రాధమునకు లోనగుటపడుచుతనములోనున్నవారికందఱికినిసామాన్య గుణమగునో కాదో నీహృదయము నడిగి తెలిసికొమ్ము. సర్వసామాన్య మయిన స్వాభావికగుణమని నీహృదయముచెప్పిన పక్షమున నాసోద రుని ప్రాణము రక్షింపుము." అని యామె యాతని హృదయమును మధ్యవర్తినిగాఁ గోరిప్రార్థించెను. ఇప్పుడాతని మనస్సుకూడ దయామతి యొక్క యసమానసౌందర్యమునకు భ్రమించి మదనదాసుఁడు చేసిన యపరాధమునే యామెవిషయమునఁ జేయఁ గోరుచున్నందున, దయా మతిచేసిన సంభాషణములోనెల్లను కడపటి వాక్యములు బాణములవలె ధర్మకవచుని మనస్సులో దృఢముగా నాటుకొనెను. అప్పు డాతని మన స్సులో ధర్మకామములకు రెంటికిని పోరాట మారంభముకాఁగా నతఁడు

దయామతినుండి తనముఖమును త్రిప్పెను. "ఓసౌజన్యనిధీ! నన్నుఁ జూచి మొగ మేల త్రిప్పుకొనెదవు? నీకొక్క లంచమును సమర్పించుచున్నాను. నాయెడ ప్రసన్నుఁడవయి యిటుచూడుము." అని యామె పలికెను. లంచమన్నమాటకద్భుతపడి యతఁడు "ఏమీ! నాకేలంచమిచ్చెదవో?" అని యడిగెను. "ఓసుజనాగ్రగణ్యా! వేఱువిధముగా భావింపఁబోకు. నేను నీకిచ్చెదనన్న లంచము భగవంతునికిఁగూడ ప్రీతికరమయినదే. అది ధనకనకరత్నమయమయిన లంచముకాదు. ఇప్పుడు నీకు సమర్పింపఁబోవునది దయాళుఁడయిన ప్రాణదాతయొక్క మేలుగోరి రక్షితుఁడును తన జీవనము నీశ్వరసేవకయి ధారపోసిన విశుద్ధకన్యయు నీశ్వరుఁడు మెచ్చునట్లుగా కృతజ్ఞతతోఁ జేయు ప్రార్థనారూప మయిన లంచము." అని యామె తన భావమును వివరించెను. ఆమాటలు విని యాతఁడు మఱేమియు పలుకక "ఓకాంతా! ఇప్పుడు పొమ్ము. ఱేపురమ్ము" అనిచెప్పెను. ఱేపురమ్మన్న చిన్నమాట కామె పరమానందభరితురాలయి యొక్క దినము గడువిచ్చుటచేతఁ దనభాతృవరుని ప్రాణరక్షణార్థము మరల వేఁడుకొనుట కవకాశము కలిగినదని కొంత యాశ పెట్టుకొని యామె యక్కడనుండి కదలి "ఈశ్వరుఁడు నీగౌరవమును కాపాడునుగాక!" అని పలుకుచు వెడలిపోయెను. ధర్మకవచుఁడామాటలు విన్నప్పుడు తన హృదయములో "తథాస్తు! నేను నీసురూపసుగుణములనుండి కాపాడఁబడుదునుగాక!" అనుకొనుచుండఁగా నింతలో దుర్వాంఛలు మరల వచ్చి యతనిమనస్సును బాధింపఁ జొచ్చినందున నతఁడు తన మనస్సులో "ఏమి యీవింత! నేనామెను కామించుచున్నాను; ఆమె మృదుమధురవాక్యములు మరల వినఁగోరుచున్నాను; ఆమె ముఖదర్శనమువలన నేత్రోత్సవము చేసికొనఁ గోరుచున్నాను. ఇది స్వప్న మయియుండునా యేమి? మనుష్యకోటికి ప్రియశత్రుఁడయిన మాయల మారి కాముఁడు మహాతపస్విని వలలోఁ బడ వేయుటకయి తపస్విని నే

మచ్చు పెట్టుచున్నాఁడు! ఎంతసౌందర్యముగల జారాంగనయు నను మాత్రమును నాహృదయమును నేఁటివఱకును చలింపఁ జేయఁగలిగినది కాదు. ఇప్పుడే మోకాని విశుద్ధచరిత్రమైన యీకాంత నాహృదయము సంచలింపఁజేసి నన్ను పరిపూర్ణదాసునిగాఁ జేయుచున్నది. ఇంతవఱకు నేను పురుషులు సుందరులను గామించిరని విన్నప్పుడెల్లను జెఱు నవ్వునవ్వి యాశ్చర్యపడుచుంటిని. ఆహా! ఏమి యీయాశ్చర్యము!" అని తలపోయుచుండెను.

పాపముతోడి పోరాటములో ధర్మకవచుఁడారాత్రి తనచేఁ గూర్రశిక్షపొంది జీవితాశవిడిచి చెఱసాలలో పరితాపపడుచున్న మదనదాసునికంటెను నధికబాధను బొందెను. ఆరాత్రి యతివేషముతోనున్న రాజు కారాగృహమునకుఁ బోయి పశ్చాత్తాపమును వైరాగ్యమును బోధించి యీశ్వరభక్తి యుదయింపఁజేసి మనశ్శాంతిని కలిగించినందున చెఱసాలలో మదనదాసుఁడు నిర్వికారముగానే యుండెను. కాని ధర్మకవచునిమనస్సుమాత్ర ముయ్యేలనలె నిటునటు నూఁగులాడుచు చంచలములయిన పాపచింతనలచే బాధపడుచుండెను— ఆతనిమన స్సొకసారి నిష్కళంకురాలయిన దయామతిని సన్మార్గమునుండి తొలఁగించి మానధనము నపహరించి యామెను చెఱపవలెనని యభిలషించుచుండెను; ఇంకొకసారి తాను బుద్ధిపూర్వకముగా చేయఁదలఁచుకొన్న పాపకృత్యమునకు భయపడి పరితాపపడుచుండెను. అయినను కట్టకడపట పుణ్యపాపముల కీప్రకారముగా నయిన పోరాటములో పాపచింతలకే గెలుపు కలిగెను. అందుచేత నిమిషకాలముక్రిందట లంచమన్న పేరు విన్నమాత్రముననే యులికిపడినయాతఁ డిప్పుడు సందేహింపక యాకన్యను ప్రియసోదరునియమూల్యప్రాణదానమనుదుర్నిరోధనమయినపెద్దలంచముతో తప్పుత్రోవకీడ్చుటకు నిశ్చయము జేసికొనెను.

మఱునాఁటి యుదయమున దయామతి తన దర్శనమునకు వచ్చి

నప్పుడు ధర్మకవచుఁ డామె నొంటిగాఁ దనయొద్దకు రప్పించుకొని, ఆమె మీఁద తనకుఁగలిగిన వలపును తేటపఱిచి, "ఓదయామతీ! మనోరంజని మదనదాసుని విషయములో చేసినట్లుగా నీవు నీకన్యాత్వమును నాపాలు చేసినయెడల, నేను నీసహోదరునికి ప్రాణదానము చేసెదను" అని చెప్పెను. "అయ్యా! ఇటువలెనే నాసోదరుఁడు మనోరంజనిని కామించినాఁడు. ఇంతటితప్పిదమునకే మీరాతనిప్రాణములు తీసెదమని చెప్పుచున్నారు." అని దయామతిపలికెను. "ఓకాంతామణీ! మదనదాసుని కొఱకై మనోరంజని రాత్రివేళ తనతండ్రిగృహము విడిచివచ్చినట్లుగా నీవును రహస్యముగా రాత్రివేళ నాయొద్దకు వచ్చునట్లొప్పుకొన్నపక్షమున, నీసోదరునిప్రాణము రక్షించెదను." అని యతఁడు స్పష్టముగాఁ జెప్పెను. తన సహోదరుని కేనేరముచేసినందునకయి మరణదండనమును విధించెనో యానేరమునే తానును జేయనెంచి యతఁడిప్పుడు కన్యాత్వము దూష్యమగునట్లుగా తిన్నఁ బ్రేరేపించుచుండుటవలన దయామతి మనస్సులో కళవళపడి క్షణకాలమూరకుండి "నాసోదరవిషయమునఁగూడ నేనెప్పుడును నామానరక్షణమునకు భంగమువచ్చెడుసాయమును జేయఁజాలను. నన్నొరులు మెడమీఁద కత్తిపెట్టి బాధించి చంపఁబూనినను నేనామరణవేదననైన పుష్పహారమువలె వహించి సహించియుండఁగలుగుదునుగాని మానభంగమునకు సహింపను." అని తెగనాడి మరల "మీరు నాగుణమును పరీక్షింపవలెనని యిట్లనుచున్నారు కాఁబోలును!" అని పలికెను. "పరీక్షనిమిత్తముగాదు. ఈశ్వరునితోడు! నాహృదయపూర్వకముగానే నేనీప్రార్థన చేయుచున్నాను." అని యతఁడు చెప్పెను. అటువంటి యవమానకరమయిన దుష్కార్యవిషయమై యతఁ డీశ్వరనామము నుచ్చరించినందునకయి కోపపరవశురాలయి "ఓకిరాతుఁడా! నీ యీదుర్వృత్తమును నేను లోకమునకు వెల్లడించెదను. కాచుకో. తత్క్షణము నీవు నాసోదరుని క్షమించి విడిచిపెట్టి

తివా విడిచిపెట్టుము. లేదా నేనిప్పుడే పోయి నీవెట్టివాఁడవో లోకమున కంతకుఁ జాటెదను'' అని దయామతి పలికెను. ‹ ఓసుందరీ! తొందర పడఁబోకుఁ నీమాటలు లోకములో నెవ్వరునమ్ముదురు? లోకములోపేరు మోసిన నావంటి గొప్పవానిమాటముందఱ నీమాట గవ్వకుకొఱగాదు. నీతోఁబుట్టువు ప్రాణమురక్షింపఁ దలఁపుగొంటివా, నాప్రార్థన చెల్లింపుము. లేదా రేపతనిచావు నిశ్చయము. నీవితరులతో నీయిచ్చవచ్చినట్లు వదరవచ్చును. అయినను లోకమునకు మాత్రము నీనోటినుండి వచ్చిన సత్యకథయందుకంటె నానోటినుండి వెడలిన యసత్యవాక్యము నందే యెక్కువగౌరవముండును. కాఁబట్టి నీలోనీవు చక్కఁగా నాలోచించుకొని రేపువచ్చి యుత్తరముచెప్పు'' అని యతఁడు నిశ్శంకముగా మరలఁ బలికెను. ‹‹నేనీసంగతి యెవ్వరితో మొఱ్ఱపెట్టుకొందును? నేను జెప్పినను నామాట యెవ్వరునమ్ముదురు?'' అని తనలోఁ దాననుకొనుచు, అతనితో మాఱుమాట పలుకక దయామతి యక్కడనుండి గిరుక్కున మరలి తిన్నఁగా తనసోదరుఁడున్న చెఱసాలవంక నడిచెను. ఆమె చెఱసాల చేరునప్పటికి యతివేషముతోవచ్చి రాజక్కడ మదనదాసునకు హితబోధచేసి యీశ్వరభక్తి నుపదేశించుచుండెను. అతఁ డాసన్యాసి వేషముతోనే మనోరంజనియొద్దకు సహితము పోయి యామెతో సంభాషింపఁగా, ఆమె కన్నుల నీరుపెట్టుకొని తనతప్పిదము నొప్పుకొని నిజమయిన పశ్చాత్తాపముతో కామవికారమునకు మనఃపూర్వకముగా లోఁబడుటలో మదనదాసునికంటెఁ దానే యధికదోషము చేసితినని చెప్పెను.

దయామతి చెఱసాలలోఁ బ్రవేశించి సోదరుఁడు కంటఁబడఁగానే కన్నీరునించుచు ‹‹అన్నా! నీకాత్మరక్షణము కలుగునుగాక! నీవుసత్సంగమమునఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచున్నావు.'' అని పలికెను. ఆమాటవిని ‹‹ఎవరు వారు?'' అని రాజామెవంకఁజూచి ‹‹లోపలికిరమ్ము. ఇటువంటి చల్లని

మాట పలికినవారి నాదరింపకుండరాదు.'' అని పిలిచెను. "అయ్యా నేనీమదనదాసునితో లెక్క రెండుమాటలు మాటాడి వెడలిపోయెదను. మీరు క్షణకాలము దూరముగా నుండవలెను." అని దయామతి యతనిని తొలఁగ వేఁడుకొనెను. రాజువెంటనే యాచోటువిడిచి, కావలి వానిని బిలిచి తన్ను వారిసంభాషణము వినఁబడుస్థలమునందుఁ గూరుచుండఁ బెట్టుమని యడిగి, వాఁడుచూపిన రహస్యస్థలమునందుఁ గూరుచుండెను. అప్పుడు మదనదాసుఁడు తనచెల్లెలినిజూచి "సోదరీ! ఏమిశుభవార్త?" అని యడిగెను. "నీవు రేపటిదినము దేహము విడుచుటకు సంసిద్ధుఁడవయి యుండవలెను." అని యామె యుత్తరముచెప్పెను. "ఓదయామతీ! దీనికేదియు ప్రతిక్రియలేదా?" అని యతఁడత్యాతురముతో మరలనడిగెను. "ఉన్నది. దానికి నీవొప్పుకొన్నయెడల, గౌరవము పోఁగొట్టుకొని నీవు మానహీనుఁడ వగుదువు" అనియామెగంభీరస్వరముతోఁ బలికెను. "ఓసహోదరీ! అదియేదో నన్నొకసారి విననైనను వినవిమ్ము." అని నిస్పృహతోఁ బలికెను. "మదనదాసా! నీవది విన్నచో స్థిరమయినకీర్తికాయమును బోఁగొట్టుకొని యస్థిర మయిన యీహేయకాయమును వ్యర్థముగాఁగొంతకాలము నిలుపుకొనుట కాశపడుదువేమోయని నాకు భయమగుచున్నది. నీవు మృతికి సంసిద్ధుఁడవయి యున్నావా? మరణమన్న భయపడుట యెట్టివారికిని సహజముగా నున్నది. మరణివేదన మనము నిత్యమును కాలిక్రింద నలఁగఁద్రొక్కు చీమ కెంతయుండునో మనకు నంతేయుండును.'' అని దయామతిచెప్ప మొదలుపెట్టెను. "ఇట్టి పిఱికిమందు వేసి నన్నేల వృథాగా చంపెదవు? నేను చావవలసియున్న యెడల, చేతులు చాచుకొని యెదురుగాఁబోయి మృత్యుదేవతను కౌఁగిలించుకొందునుగాని దుష్కీర్తికాంతను నేను వరింతునా?'' అని మదనదాసుఁడు విచారముతోఁబలికెను. "ఓమదనదాసా! నీవిప్పు డన్నమాట మన చనిపోయినపెద్దలువిన్నను మెచ్చుకొఁదగినదిగా

నున్నది. నీవుచావవలసినదే. పయికి మేఁకవన్నెపులివలె సాధువర్తనుఁడుగాఁ గనఁబడుచున్న యాధర్మశకవచుఁడు నేనునాకన్యాత్వమూఁ ఱడిచేసి తనపాలు చేసినపక్షమున నీకుప్రాణదానము చేయునఁట! అతఁడునామానమును గోరక ప్రాణమును గోరియుండినయెడల. నీనిమిత్తమయి నాప్రాణమును గడ్డిపరకవలె విడిచిపెట్టియుందును." అనియామె చెప్పెను. "ఓదయామతీ! నామీఁద నీకుఁగల దయయొక్క ఋణమును నేను తీర్చుకోఁజాలను." అని యతఁడు పలుకుచుండెను. "బహుభాషలెందుకు? రేపటి యుదయకాలమున నీవు చావు సిద్ధముచేసికొని యుండుము" అని చెల్లెలనెను. "చావు భయంకరమైనది కదా!" అని యన్నయనెను. "అవమానము చావుకంటెను నధికభయంకరమయినదిసుమా!" అనిచెల్లెలు మరలఁపలికెను. ఇప్పుడు మరణవిచారము బలపడి యాతనిహృదయము నాక్రమించి వివేకము నందుండి పోఁగొట్టినందున, పాపము చేసినవారికొక్కరికిఁ దక్క నితరుల కూహింపనలవిగాని యనుభవైకవేద్యములయిన మరణవేదనలను మనస్సులో ననుభవింపుచు మదనదాసుఁడు "నాప్రియసోదరీ! నాప్రాణము లెట్లయినను నిలుపుము. ప్రాణములెవ్వరికిని తీపికదా! సోదరప్రాణరక్షణార్థమై నీవుచేసెడి యీయల్పపాపము దేవునకసమ్మతముగాక పుణ్యకార్యమే యగును" అని ప్రోయిసముగాఁ బలికెను. "ఓరిపిఱికిపందా! ఓరి నీతిమాలినపాపీ! నిశ్చయమ్ముగ యవమానము వలన నీప్రాణములు కాపాడుకొనఁ జూచుచున్నావుగదా? ఛీ! ఛీ! ఛీ! ఒక్కటిగాక నీకు నూఱుశిరస్సులున్నను, వానినెల్ల నీచెల్లెలి సిగ్గుపాటు చూడనోర్చుటకంటె ముందుగా నొక్కొక్కదానినే కోయుటకొగ్గఁగల మానవంతున కుండవలసిన నీతిగుణలేశము నీయందున్నదనుకొన్నాను." అని యామె యన్నగారిని దూఱనాడుచుండఁగా నతఁడు "నాప్రాణతుల్యవైన యోప్రియసోదరీ! నామాటవిను—" అని తన దౌర్బల్యమును గూర్చి యేమోక్షమార్పణము చేయఁబోవుచున్న సమయములో రాజక్ష

డకువచ్చి "ఓమదనదాసా! నీవును నీచెల్లెలికిని జరగిన సంభాషణమును నేను గోడచాటుననుండి విన్నాను. ధర్మకవచుఁ డీచిన్నదానిని చెఱుపవలెనని యెంతమాత్రము నుద్దేశించియుండఁడు. ఈమెమనశ్శుద్ధిని పరిశోధించవలెననియే యతఁడీమాట యనియుండును. ఈమె నిష్కళంకమయిన మనఃపరిశుద్ధత కలదయి యాతని ప్రార్థనను నిరాకరించుచు శ్లాఘ్యమయిన యుత్తరము చెప్పినందునకయి యతఁడు మనస్సులో నపారప్రమోదము నొందియుండును.అతఁడునిన్ను క్షమించునన్న యాశకవకాశము లేశమునులేదు. కాబట్టి నీవీశ్వరప్రార్థనములో గడియలు గడుపుచు' దేహవియోగమునకు సంసిద్ధుఁడవయి యుండుము." అని యుపదేశించెను. అతని మాటలవలన మదనదాసుఁడు తెలివితెచ్చుకొని పశ్చాత్తప్తుఁడయి "ఓప్రియసోదరీ! నాయపరాధమును క్షమింపుము. నేనుప్రాణములమీఁద నత్యాశనుబెట్టుకొని యున్నాఁడనుగాన, ఆయాశను దెగఁగోయుటకయి నేను పనిచేసికొోవలెను." అని తానుచేసిన యపచారమునకు సిగ్గును వ్యసనమును పొందినవాఁడయి తనమొగము చెల్లెలికిఁ జూపఁజాలక లోపలికి లేచిపోయెను.

అప్పుడు రాజు దయామతితో నొంటిగానున్నందున, "నిన్ను సౌందర్యవతినిగాఁ జేసిన యీశ్వరుఁడు నిన్ను మహాగుణవతినిగాఁ గూడఁ జేసియున్నాఁడు" అనిపలికి యామె నీతివర్తనమును మనోదార్ఢ్యమును గొంతశ్లాఘించెను. "అయ్యో! పాపము! పరమదయాళుఁడయిన రాజు ధర్మకవచుఁడేమో మంచివాఁడని భ్రాంతిపడి మోసపోయినాఁడుగదా! ఆయన యెన్నటికైన మరలవచ్చి తనరాజ్యమును వహించి నాకు దర్శనమిచ్చి మాటాడుట తటస్థించిన పక్షమున, నేనీరాజప్రతినిధి యొక్క గుట్టంతయు బయలఁబెట్టెదను." అని దయామతిపలికెను. తానుబయలఁ బెట్టెదనని బెదరించుచున్నగుట్టు నిప్పుడే బయలఁబెట్టుచున్నాఁనని దయామతి యెంతమాత్రము నెఱుఁగదు. "నీవుచెప్పినదంత యనాగరణీయము

కాదుగాని యిప్పుడున్న స్థితినిబట్టి చూడఁగా ధర్మకవచుఁడు నీవు తన మీఁద మోపిననేరమును తప్పించుకోవచ్చును. కాఁబట్టి నీకు నేనొక్క హితబోధ చేసెదను; నీవు దానినాదరించి వినవలెను. నీవిప్పు డొక్క పుణ్యకార్యమును జేసి నిష్కారణముగా బాధితురాలయియున్న నిరపరాధినియగు నొకసుందరికి మహోపకారమును నీసహోదరునికి కారాగృహశిక్షావిమోచనమును నీవిశుద్ధచరిత్రమున కణుమాత్రమును కళంకము కలుగకుండఁ జేయవచ్చును. ఈసంగతి విన్నపక్షమున రాజులు పరమానంద భరితుఁడగును.”అనిరాజు త్తరము చెప్పెను. పాపకార్యమొక్కటికాక పోయినపక్షమున, ఎటువంటి సాహసకృత్యమును జేయుమన్నను జేయుటకు తాను సంసిద్ధురాలనై యున్నానని దయామతిమాఱుపలికెను. సుకృతము సదా ధీరత్వము కలదిగానే యుండునుగాని యెప్పుడును భీరుత్వమును గలిగియుండదని పలికి, కొంతకాలముక్రిందట సముద్రములో నోడమునిఁగినప్పుడు మృతుఁడైన మహావీరుఁడయిన వీరవర్మయొక్క చెల్లెలు పద్మావతి పేరు నీవెప్పుడైన విన్నావాయని రాజడిగెను. “విన్నాను. ఆమె మిక్కిలి దొడ్డయిల్లాలని యెల్లవారును జెప్పుకొందురు.” అని దయామతి చెప్పెను. “ఆసాధ్వీమణి ధర్మకవచునిభార్య. ఆమె కన్నగారు మహౌదార్యముతో నిచ్చిన యమూల్యమయిన యరణమంతయు నతఁడుపోయిన పడవతోనే మునిగిపోయినది. పాపము! ఆమె కందువలన నెంతవిపత్తు వచ్చినదో విన్నావా? ఆపతివ్రతాతిలకము ప్రాణతుల్యుఁడయిన యన్నగారినిపోఁగొట్టుకొనుటయేకాక యాధననాశము వలనఁబయికెంతో మంచివాఁడుగాఁగనబడుచుండెడు తన భర్తయొక్క యనుగ్రహమునుగూడఁబోఁగొట్టుకొన్నది. నిర్మలచరిత్రయైన యామె యందేదోతాను దుష్ప్రవర్తనమును గనిపెట్టినట్లు నటించుచు సోదరమరణదుఃఖముచేత విలపించుచున్న యామెను విడిచి పెట్టి, ధర్మకవచుఁడు ధనము పోయినదన్న విచారముచేత భార్యనొల్లక మఱింత

దుఃఖముపాలు చేసెను. ఇటువంటి యన్యాయ ప్రవర్తనమువలన మఱి యొకసుందరి కయినపక్షమున తనమనస్సులోఁ గల యనురాగరస మింకిపోవలసినదే కాని యీసాధ్వీమతల్లికి మాత్రము ప్రవాహమధ్యమున నేదైన నడ్డుపడినపక్షమున నది మఱింతయురువడితో పొరలిపాఱునట్టుగా మనసులోని వలపువెల్లువ తొంటికంటెను నధికోద్రేకముతో తన్నునిరోధించు క్రూరుఁడయిన భర్త మీదికి పరుగువాఱుచున్నది" అని చెప్పి, దయామతి ధర్మకవచునియొద్దకుఁ బోయి పయి కాతఁడు కోరినపని కంగీకరించినట్టు నటించి నాఁటి యర్ధరాత్రమున వచ్చెదనని చెప్పినట్టును తన్మూలమున మదనదాసునియొక్క ప్రాణము రక్షించి తరువాత పద్మావతికి దయామతివేషము వేసిచీఁకటిలో ధర్మకవచునిగలిసి కొనుటకయి సంకేతస్థలమునకు దయామతికిమాఱుగా పద్మావతినిబంపునట్టును తా నాలోచించిన యుపాయమును దెలిపి యాకపటసన్యాసి ఓకుమారీ! పుణ్యశీలురాలవయిన నీ వీపనిచేయుట కెంతమాత్రమును "సంశయింపవలసిన పనిలేదు. ధర్మకవచుఁ డామెభర్త. భార్యాభర్తల నిద్దఱి నొకటిగాఁ గూర్చుటవలనఁ బుణ్యమే కాని పాపమురాదు,, అని బోధించెను. దయామతి యీయుపాయమున కెంతయు సంతోషించి రాజుపదేశించిన ప్రకారముగా చేయుటకయి యప్పుడే వెడలిపోఁగా, రాజును పద్మావతి కీసంగతిని దెలుపుటకయి యామెయొద్దకు పోయెను. ఇంతకు పూర్వమె యతఁడు సన్యాసివేషముతో భాగ్యహీనురాలయిన యాయిల్లాలియొద్దకుఁ బోయిపరమార్థోపదేశము చేసిదుఃఖోపశమనము చేయుటకయి రాకపోకలు చేయుచు, అట్టిసమయములయందామెనోటి నుండియే పయిసంగతినంతను దెలిసికొనెను. అతఁడు పరిశుద్ధుఁడయిన పుణ్యపురుషుఁడని యామెమనస్సులో దృఢముగా నమ్మియున్నందున అతఁడు తానేర్పఱిచినయుపాయమును గూర్చి చెప్పఁగానే యతఁడాజ్ఞాపించినట్లు చేయుటకయి వెంటనేయొప్పుకొనెను.

రాజేర్పఱిచిన ప్రకారముగా ధర్మకవచునితో మాటాడి దయా

మతి పద్మావతియింటికి వచ్చునప్పటి కామెనిమిత్తము రా జక్కడనే వేచియుండి «నీవుమంచిసమయమునకువచ్చినావు. ఆమహానుభావునివద్ద విశేషములేమి" అని యడిగెను. దయామతి తాను కార్యసాఫల్యము చేసికొని వచ్చిన క్రమము సర్వమును నివేదించి, ధర్మకవచుని గృహముతోఁ జేరి చుట్టును మంచి యిటుకగోడగల యుద్యానవనములో పడమటినైపున నొకద్రాక్షతోఁట గలదనియు, ఆతోటలోనికిఁ బోవుట కొకగుమ్మమున్నదనియు, చెప్పియతఁడుతనచేతికిచ్చిన రెండుతాళముచెవులను రాజునకును పద్మావతికిని జూపి యందు పెద్దచెవితో తాళముతీసి ద్రాక్షతోఁటలోనికిఁబోవచ్చుననియు' చిన్నచెవితో తాళముతీసి తోఁటలోని దిడ్డిత్రోవనుండి గృహారామమునకుఁ బోవచ్చుననియు, నిశీథసమయమునందతనినక్కడఁ గలసికొనునట్లు తాను సంకేతముచేసి తనసోదరునికి ప్రాణదానము చేయునట్లతనిచేతవాగ్దానముఁబడసివచ్చితిననియు ఎవ్వరైన వెనుక వచ్చుచున్నారేమోయని యడుగడుగున తిరిగితిరిగి చూచుచు తన కంఠస్వర మెవ్వరికైనఁ దెలియునేమోయన్న భయముచేత గుండెలు తటతటఁగొట్టుకొన హీనస్వరముతో గుసగుసలాడుచు నతఁడు రెండుసారులు తనకు దారిచూపఁగఁ దాను పరిశీలనతో స్థలము నంతయుఁజూచివచ్చితిననియు, అక్కడ నడచినకథ యాద్యంతము పూసగుచ్చినట్లు క్రమముగా వినిపించెను. «మీయుభయులకును జరిగిన సంకేతములు పద్మావతి తెలిసికొని యాచరింపవలసినవి మఱియేవయిననున్నవా?" అని రాజడిగెను. «మఱేవియు లేవు. ఇంతే. ఈమె చీఁకటిపడిన తరువాత వెళ్ళవలెను. అక్కడ నేనల్పకాలము మాత్రమే యతనితో నుండెదనని చెప్పి, నావెంట నొకసేవకుఁడు తోడువచ్చుననియు నాసేవకుఁడు నాయన్నగారి పనిమీఁదనే నేనక్కడకుఁ బోవుచున్నట్లను కొనునని యు నతనికి బోధపడునట్లు చేసినాను." అని దయామతి చెప్పెను. ఆమె నిర్వహించుకొనివచ్చిన కార్యరీతియొక్క నిపుణతకు రాజామెను మెచ్చుకొనెను. అంతట దయామతి పద్మావతివంకఁ దిరిగి

"ఓసోదరీ! నీవాతనియొద్ద సెలవుగైకొని మరలివచ్చునప్పుడు నీవు చేయ వలసినపని కొంచెమున్నది. నీవప్పుడు సూక్ష్మస్వరముతో 'నాసోదరుని మాట మఱవకుండవలెను'అనిమాత్రము చెప్పిరావలెను."అని చెప్పెను.

ఆరాత్రి పద్మావతిని సంకేతస్థలమునకు దయామతి వెంటఁబెట్టు కొనిపోయి తానీయుపాయముచేత తనమానమును కాపాడుకొనుటయే కాక యన్నగారిప్రాణములనుగూడఁ గాపాడఁగలిగితి ననుకొని యపరి మిత సంతోషము నొందెను. అయినను రాజుమాత్రము మదనదాసుని ప్రాణరక్షణవిషయమయి తృప్తినొందక యానడిరేయి తాను కారా గృహమునకుఁ బోయెను? అర్ధరాత్రమప్పు డతఁడక్కడకుఁ బోవుటయే శ్రేయస్కరమయ్యెను; అతఁడారాత్రి చెఱసాలకుఁ బోయియుండని పక్ష మున ఆరేయియే మదనదాసుని శిరశ్ఛేదము చేసియుందురు. రాజు కారాగృహమునకుఁ బోయిన కొంతసేపటికి క్రూరకర్ముఁడైన రాజప్రతి నిధియొద్దనుండి యారాత్రిగా మదనదాసుని శిరస్సునుఖండించి సూర్యో దయము కాకమునుపే తనకు తెచ్చి చూపవలసినదనియుత్తరువువచ్చెను. కాని రాజు కారాగృహాధికారితో మాటాడి మదనదాసుని తలదీయుట నిలుపునట్లు చేసి, నాఁటిప్రాతఃకాలమున చెఱసాలలో మృతినొందిన యొక కారాబద్ధునియొక్క శిరస్సును గొనిపోయి చూపి ధర్మకవచుని వంచించు నట్లు వాని నొప్పించెను. కారాగృహాధికారి యెంత మాత్రము ననుమానపడక రాజును నిజమయిన సన్న్యాసియనియే విశ్వసించినను. వాఁడు మదనదాసుని శిరశ్ఛేదము నాపుటకొకపట్టున నొప్పుకొననప్పుడు రాజావలికిఁబోయి మరలవచ్చి రాజుచేవ్రాలుతోను ముద్రతోనునున్న యొక యుత్తరమునుదెచ్చి వానికిఁ జూపెను. ఆయుత్తరము రాజు స్వ హస్తముతో లిఖించినదగుటయు మదనదాసుని ప్రాణరక్షణముచేయుట రాజాభిమతమగుటయు నావ్రాతవలనఁ గనిపెట్టి, రాజు తనకాప్తుఁడుగా నున్న యీసన్న్యాసిచేత రహస్యముగా నీయాజ్ఞను పంపియుండునని నిశ్చ యించుకొని, రాజాజ్ఞను మన్నించి మదనదాసుని ప్రాణత్రాణము

చేయుట కొప్పుకొని, మఱునాఁటియుదయమున వాఁడామృతునియొక్క తలనునతనికి ధర్మకవచుని యొద్దకుఁ గొనిపోయి చూపెను.

అంతట రాజు కొన్ని హేతువులచేత యాత్రమాని తాను మరల రాజ్యభారము వహింపవలసివచ్చినదని తనపేరుతోనే ధర్మకవచుని కొక యుత్తరమువ్రాసి, దానిలో నాతఁడు ప్రాతఃకాలముననే తన్నుపురబహిర్ద్వారమువద్ద నేకలిసికొనియక్కడనేయధికారమునొప్పగించవలసినదని యాజ్ఞాపించెను. ఆయుత్తరములోనే తనప్రజ లెవ్వరైనఁ దమకు జరిగిన యన్యాయములనుగూర్చి మొఱ్ఱ పెట్టుకొనఁ దలఁచినపక్షమున పురములోఁ దాను ప్రథమప్రవేశము చేయునప్పుడే వీథిలోఁదన్ను సందర్శించి విన్నపము చేసికొనవచ్చునని పురవీథులలో నెల్లఁ జాటింపవలసినదని యుత్తరువు చేసెను.

తనసోదరుని గలిసికొనుటకయి దయామతి యక్కడకు వచ్చునని యెఱిఁగి రాజు సన్యాసివేషముతోనే తెల్లవాఱుజామున చెఱసాలకుఁ బోయి యామెరాకకయి ప్రతీక్షించుచు, ఆమెవచ్చి తన్నడిగినప్పుడు కొన్ని రహస్యకారణములనుబట్టి మదనదాసుని శిరస్సు ఖండింపఁబడి నట్లు చెప్పుటయే యుచితమనితలఁచుకొని యట్లుచేయుటకు నిశ్చయించు కొనియుండెను. ఇంతట దయామతి యచ్చటికివచ్చి తన యన్నగారిని విడుదలచేయుటకయి ధర్మకవచుఁడు పంపిన ప్రాణప్రదానపత్రిక వచ్చి చేరినదా యని విచారింపఁగా, అతఁడు "నీయన్నగారిని ధర్మకవచుఁ డీలోకమునుండి పంపివేసినాఁడు. మొండెము నేడఁబాసిన మదనదాసుని శిరస్సు రాజప్రతినిధియొద్దకుఁ బంపఁబడినది." అని చెప్పెను. పిడుగు వంటి యావార్త చెవినిబడఁగానే శోకసంతప్తురాలయి యాకాంత దేహము మఱచి "ఓదిక్కుమాలిన మదనదాసా! ఓదయామతీ! నీవెంత నిర్భాగ్యురాలవైతివే! ఓకౄరచిత్తుఁడా! ధర్మకవచా! నీవెంత పాపాత్ముఁడవురా! ఓలోకమా! న్యాయమెక్కడనున్నది!" అని బహువిధముల ప్రలపింప మొదలుపెట్టెను. ఆమాయ సన్యాసి యామె నూఱడించి

ధైర్యముచెప్పి, ఆమెకొంత దుఃఖశాంతిపొంది స్వస్థచిత్తయైన పిమ్మట రాజునాఁటియుదయముననే రాజధానికి రాఁబోవుచున్నాఁడని చెప్పి ఆమె ధర్మకవచుఁడు చేసిన యన్యాయమునుగూర్చి రాజుతో మొఱ్ఱపెట్టుకో వలసిన క్రమమంతయు నామెకుపదేశించి, విచారణలో మొట్టమొదట నిమిత్తము లామెకు వ్యతిరిక్తముగా నున్నట్లు కొంతవఱకు కనఁబడినను భయపడవలదని దిటవుచెప్పెను. రాజిట్లు దయామతికిఁ జేయవలసిన బోధనుజేసి యామెను విడిచి పోయి తిన్నగా ప్రభావతిగృహమునకు నడిచి యామె యేప్రకారముగా వర్తింపవలయునో యావివరమంతయు నామెకు సవిస్తరముగా బోధపఱిచెను.

అటుతరువాత రాజుసన్యాసివేషముతో నున్నప్పటి తనకాషాయ వస్త్రములను విడిచి రాజయోగ్యములైన యమూల్య వస్త్రములను ధరించి యితరరాజచిహ్నములను దాల్చి, తనయాగమనము నభినందించుటకయి వేచియున్న వేలకొలఁదిప్రజలు అవ్యాజభక్తి కలవారయి మంగళవాద్యములతో నెదుర్కొని జయజయధ్వనులు బోరు కలుగ నానందించుచుండఁగా, మిథిలానగరములోఁ బ్రవేశించెను. అప్పుడు ధర్మకవచుఁడు పురబహిర్ద్వారమువద్దకు రాజున కెదురుగాఁ బోయి, రాజాధికారసూచకము లయిన ముద్రలు మొదలయినవానిని రాజునకు విధ్యుక్తముగా నొప్పగించెను. ఆసమయమునందు గుంపులోనుండి తన విన్నపమాలింప వలసినదని మొఱ్ఱయిడుచు ముందుకువచ్చి దయామతి యిట్లు మనవిచేసికొన నారంభించెను—"న్యాయకర్తవయిన యోమహా ప్రభూ! ఒకకన్య నింటినుండి లేవఁదీసినందునకయి మరణదండనము నొందిన మదనదాసనువాని తోఁబుట్టువును నేను. నాసోదరుని క్షమించి ప్రాణదానము చేయవలసినదని నేను దీనురాలనయి ప్రభువయిన ధర్మ కవచుని పాదములమీఁదఁబడినాను. నేనాతని నెంతదీనముగా ప్రార్థించి తినో, మొదట నాప్రార్థన నాతఁడెట్లు నిరాకరించెనో, మరల నేనెట్లు వేఁడికొంటినో, దీర్ఘమయిన యాకథయంతయు నేనేలినవారికి నివేదింప

వలసిన యావశ్యకము లేదు. అవాచ్యమయిన దానిపర్యవసానము మాత్రము దుస్సహదుఃఖముతోను లజ్జతోను దేవరవారితో మనవిచేసి కొనెదను. నేనెన్నివిధములఁ బ్రార్థించినను ధర్మకవచుఁడు దయార్ద్ర చిత్తుఁడుగాక, తన్ను కాముఁడు ప్రేరేపించిన పాపకార్యమునకు నేనంగీ కరించి తనకు నామానమును సమర్పించినంగాని నాప్రార్థన చెల్లించి నాసోదరుని విడుదలచేయనని చెప్పెను. కొంతసేపు నాలో నేను త్రొక్కట పడి పాపభీతిచేత పరితపించి, సోదరస్నేహము నామనోదార్ఢ్యము నడఁగఁద్రొక్కఁగా తుట్టతుదకు నేను మానభంగమునకు సహించి ధర్మ కవచుని ప్రార్థన నంగీకరించి లోఁబడినాను. అయినను ధర్మకవచుండు తాను చేసిన వాగ్దానమునుతప్పి, మఱునాఁటివేఁకువను నాసోదరుని తల తఱుగుట కుత్తరువుపంపెను.,, అని చెప్పుచుండఁగా రాజు తానామాటలు నమ్మనట్టుగా నటించెను. అప్పుడు ధర్మకవచుఁడు రాజశాసనమును బట్టి మరణదండనము నొందిన సోదరుని మరణదుఃఖావేశమువలన మతిచెడిన దయి యీచిన్నదట్లు వదరుచున్నదని మనవిచేసెను. ఇంతలో తనగోడ వను మొఱ పెట్టుకొనుటకయి పద్మావతికూడ రాజసన్నిధికి వచ్చెను. పద్మావతి యీప్రకారముగా రాజును సమీపించి "ఓ మహాప్రభూ! సత్య మున కెప్పుడును జయము కలుగవలెను. ఇప్పుడు దయామతి చెప్పిన మాటలు సత్యములుకావు. నేనీతఁడు విధ్యుక్తముగా వివాహమాడిన భార్యను. తాను ధర్మకవచునితోఁ గడపితి నన్న రాత్రి నే నీతనితో తోఁటలోఁ గడపినాను. ఇది సత్యముఁ ఇందు విషయమయి నేనేమిబాస చేయుమన్నను చేసెదను." అని పలికెను. అంతట తనమాటల యొక్క సత్యమునుగూర్చి బ్రహ్మానందస్వామినడిగి తెలిసికొనవలసినదని దయామతి చెప్పెను. రాజు తాను సన్న్యాసివేషముతో ప్రచ్ఛన్నుఁడయి యున్న ప్పుడు బ్రహ్మానందస్వామియను పేరుపెట్టుకొని పట్టణములో గూఢముగా తిరుగుచుండెను. దయామతియు పద్మావతియు నిద్దఱునుగూడ రాజుతమ కుపదేశించిన రీతిగా నొక్కయక్షరమునైనను మీఱక సరిగా నడుచు

కొనిరి. మిథిలానగరమునందు సర్వజనసమక్షమున దయామతియొక్క నిర్దోషిత్వమును స్థాపింపఁదలఁచి రాజీయంత్రము పన్నెను. అటువంటి హేతువుచేతనే వారిద్దఱును తమకథలో కొంత వ్యత్యాసము కలుగునట్లుగా చెప్పిరన్నమాటను లేశమయినను చింతింపక ధర్మకవచుఁడు పరస్పర విరుద్ధముగా నున్నవారి సాక్ష్యమువలననే దయామత తన మీఁద మోపిన నేరమునుండి తప్పించుకొని తాను పరిశుద్ధుఁడయినట్లు లోకమునకుఁ గనఁబఱుపఁదలఁచుకొని, అకారణముగా నిరపరాధిని పరులు దూషించునప్పుడు కలిగెడుకోపమునునభినయించి క్రూరదృష్టితోఁ జూచుచు "ఓమహారాజా! ఇంతవఱకు నేను సవ్వుచు నూరకున్నాను. ఇప్పుడు నాకు శాంతత పోవుచున్నది. ప్రస్తుతస్థితినిబట్టి చూడఁగా నెవ్వఁడో ఘనుఁడొకఁడు తాను చాటున నాయకుఁడుగానుండి ప్రేరేపించి యీయిద్దఱు చెఱుపడుచులచేతను పయికియాట యాడించుచున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈదుర్నయమును బయికిఁ దీయుటకు దేవరవారు నాకనుజ్ఞ యియ్యవలెను." అని వేఁడెను. "నీమాటలు నాకామోదకరముగానున్నవి. నీవన్నట్టీదుర్నయమునుతప్పక పయికిఁదీసి దోషిని నీమనస్సునకు తృప్తికలుగునట్లు కఠినముగా శిక్షింపవలసినదే. మంత్రియుగంధరా! కొంచెము శ్రమచేసి యీధర్మకవచునితోఁ గూరుచుండి యిందలి దోషమును వెలికిఁదీయుటకయి నీవితనికి తోడుపడుము; వీరిని ప్రేరేపించిన సన్న్యాసిని నేనిప్పుడే పిలిపించెదను; అతఁడు వచ్చినతరువాత విచారణచేసి సత్యమును కనుఁగొని చేసిననేరమునకు తగినట్టుగా నీమనసు వచ్చిన శిక్షచేయుము. నేను కొంచెముసేపు మిమ్ము విడిచి యావలికిఁ బోయిరావలెను. ఓధర్మకవచా! ఈయప్రతిష్ఠ వ్యవహారములో దోష నిర్ధారణము చేయువఱకును నీవిక్కడనుండి కదలఁబోకు" అని చెప్పి రాజక్కడనుండి వెడలిపోయెను. తనవ్యవహారములలోతన్నేమధ్యవర్తినిగాను ధర్మకర్తనుగాను నిర్ణయించినందునకయి ధర్మకవచుఁ డెంతో సంతోషించెను. రాజుతనవేషమునుమార్చి క్రొత్తవేషము వేసికొనుట

కొంతకే యావలికిఁబోవలసినవాఁడయినందున, వెంటనే కాషాయ వస్త్రధారణముచేసి నెత్తినిండ ముసుఁగు వేసికొని సన్యాసి వేషముతో మరల వచ్చి యుగంధర ధర్మకవచుల యెదుట నిలువఁబడెను. వృద్ధుఁడయిన యాయుగంధరుఁడు తనయుత్తమ స్వభావమునుబట్టి ధర్మకవచునిమీఁద నిష్కారణముగా మిథ్యాదోషారోపణము చేసినారని నమ్మి యాకపట సన్యాసినిజూచి "ఓయతీంద్రా! నీవీస్త్రీలను ధర్మకవచునిమీఁద మిథ్యాపవాదము వేయుఁడని బోధించి పంపినావా?" అనియడిగెను. అమాయ సన్యాసి తనకంఠముమార్చి మాఱుగొంతుకతో "రాజెక్కడనున్నాఁడు? నేను చెప్పెడిది వినవలసిన వాఁడు జనకమహారాజు" అని యుత్తరము చెప్పెను. "ఆరాజిప్పుడు మాలోనేయున్నాఁడు. నీవు చెప్పఁబోవుదానిని మేమేయాతనికి బదులుగా విని యెదము. చెప్పెడిదేమో న్యాయముగాఁ జెప్పు" అని యుగంధరుఁడడిగెను. ఆయతి యప్పుడు దయామతియొక్క వ్యవహారమును తీర్పవలసిన భారము నాపై యెవ్వరిమీఁద నిందమోపెనో వారిమీఁదనే పెట్టినందునకయి నిర్భయముగా రాజునుదూషించి, తానుమిథిలానగరమునందె ప్రచ్ఛన్నుఁడుగానుండి యనేక దౌర్జన్యములను కన్నులారఁజూచుచు సహించి యూరకున్నందునకయి రాజునసేక విధముల యథేచ్ఛముగా నిందింపజొచ్చెను. యుగంధరుఁడాదూషణోక్తులకు సహింపలేక ప్రభుభక్తి కొంచెమయినను లేక రాజనిందచేసినందునకయి యామాయయతిమీఁద కోపపడి, రాజద్రోహము చేసిన యపరాధముక్రింద నతనిని దండించుటకయి చెఱసాలకుఁగొనిపోవునట్లు రాజభటుల కాజ్ఞాపించెను. అప్పు డక్కడనున్న వారందఱు నద్భుత పడునట్లుగా ముసుఁగుతీసివేసి యాకపటయతి తనముఖముచూపి, ధర్మకవచుఁడు తత్తఱపడి భయభ్రాంతుఁడయి నిశ్చేష్టుఁడయి నిలువఁబడఁగా ప్రత్యక్షముగా జనకమహారాజయ్యెను.

అప్పుడు రాజు మొట్టమొదట దయామతిని పేరుపెట్టి పిలిచి "ఓసాధ్వీమణీ! నీవెనుకటి సన్యాసియే యిప్పుడు రాజయినాఁడు. అయి

నను నేనిప్పుడు రాజచిహ్నములను దాల్చినమాత్రమున నాహృదయమును మార్చుకోలేదు. తొంటివలెనే నేనిప్పుడును నీసేవకుసంసిద్ధుఁడనయి యున్నాను" అని పలికెను. "ఓమహారాజా! ఏలినవారియొక్క ఘనతనెఱుఁగక శ్రమపెట్టి దేవరవారిచే పనిచేయించుకొన్న యీసేవకురాలి యపరాధమును క్షమించవలెను" అని దయామతి మాఱుపలికెను. అంతట రాజామె యుంచితనమును మఱికొంత శోధింపవలెనని యెంచి మదనదాసుఁడు బ్రతికియున్న వార్తనుజెప్పక దాఁచి "నీయన్నగారి ప్రాణరక్షణము చేయనందుకు నీకు నేనే క్షమార్పణము చేయవలసియున్నది." అని చెప్పెను. అప్పుడు ధర్మకవచుఁడు ప్రచ్ఛన్న వేషముతోనుండి రాజే తనదుష్టచేష్టలను కనిపెట్టినాఁడని తెలిసికొని, "ఓమహారాజా! ఈశ్వరునివలె దేవరవారే సాక్షులయియుండి నాయకృత్యములనుప్రత్యక్షముగా చిత్తగించిరని యెఱిఁగినప్పుడుకూడనాదోషమును నేనొప్పుకొనిపక్షముననాపాపముశతగుణితమగును. కాఁబట్టి దయామయా! నాయవమానమును పొడుగింప వేఱుగ విమర్శపెట్టక నాయొప్పుదల మీఁదనే నన్నుదండింపుఁడు. దేవరవారిని నేనిప్పుడుజేసెడు ప్రార్థనయంతయు శీఘ్రముగా మరణదండనమును విధించి యనుగ్రహింప వలయుననుట యొక్కటిదక్క వేఱేదియు లేదు." అని మ్రొక్కెను. "ధర్మకవచా! నీయపరాధములు ప్రత్యక్షదృష్టములు. కాఁబట్టి యింతకుముందు మదనదాసుఁడు తలయొగ్గినవధ్యశిలమీఁదనే నీశిరస్సును ఖండించుటకు మేమిప్పుడుత్తరువు చేయుచున్నాము. నీవును వెంటనే యాతని గలిసికొనుటకయి ప్రయాణము కట్టియుండుము." అని పలికి రాజు పద్మావతివంకఁ దిరిగి "ఓపతివ్రతామణీ! నీవిఁక వైధవ్యమునుబొందక తీఱదు మేమిప్పుడీతని సొత్తంతయు నీపాలు చేయుచున్నాము గాన దానితో నీవు మఱియొక మంచిభర్తను పునఃపరిణయముకమ్ము." అని చెప్పెను. "ఓమహాప్రభూ! యోగ్యతముఁడైనను నాకు వేఱొకభర్త యక్కఱలేదు. ఓకరు

గానిధీ! ఈదీనురాలిని కరుణించి పతిభిక్షపెట్టి రక్షింపుము." అని రాజు పాదములమీఁదబడి సుశీలయైన యాపద్మావతి మదనదాసుని ప్రాణరక్షణార్థమయి దయామతి వేఁడుకొన్నట్లుగానే కృతఘ్నుఁడయిన తనభర్తయొక్క ప్రాణదానము నిమిత్తము వేఁడుకొని దయామతివంక మరలి "ఓదయామతీ! నీమధురవాక్కులను గొంతసేపు నాకెరువిచ్చి నీవు నా పక్షముపూని నాకు మాఱుగా రాజుపాదముల మీఁదవ్రాలి ప్రార్థించి యాతని రాతిమనస్సును కరఁగింపుము. నీవీయుపకారము నాకిప్పుడుచేసి పుణ్యము కట్టుకొంటివా, నేను కృతజ్ఞురాలయిన యావజ్జీవమును నీసేవ చేయుచు నీఋణముతీర్చుకొనెదను." అని ప్రార్థించెను. "ఓపద్మావతీ! తెలివిమాలినదానవయి యూరక యాచిన్నదానిని పీడించెదవేమి? దయామతి యిప్పుడు నీపక్షమున నిలిచి తన భ్రాతృఘాతుకుని ప్రాణము నిలువుమని ప్రార్థించిన పక్షమున, చచ్చిపోయిన యన్నగారియొక్క యాత్మ భూతమయివచ్చి యీమెను పట్టుకొని బాధింపదా!" అని రాజనెను. "ఓదయామతీ! ఇఁక జాగుచేయక శీఘ్రముగా రాజుగారి పాదముల మీఁదఁబడుము; చేతులెత్తి మ్రొక్కి ప్రార్థింపుము. మౌనము వహించి యూరకున్నావేమి? నామనవి వినుము. లోకములో నుత్తమోత్తముల వద్ద సహితము లోపములుండక మానవు. అప్రకారముగానే నాభర్తయొద్దను గొన్నితప్పులున్నవి. అయిననను మొట్టమొదట తప్పిదములు చేసినవారే పిమ్మట పశ్చాత్తప్తులయి మఱింత యోగ్యులగుదురని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఓదయామతీ! ఇంకను చెల్లెలిఁమీద నీకుదయపుట్టలేదా?" అని పద్మావతి దీనముగా నడిగెను. "మదనదాసునియొక్క ప్రాణమును గొన్నందునకే నీభర్తయిప్పుడు తనప్రాణము లిచ్చుచున్నాఁడు." అని రాజుపలికెను. ఇట్లు పలుకుచుండఁగానే సుగుణరాశియైన దయామతి ముందుకువచ్చి రాజద్భుతప్రమోద వివశుఁడగునట్లుగా నడుగులమీఁద వ్రాలి, తన సహజ దయాదాక్షిణ్యబుద్ధి వ్యక్తమగునట్లుగా "ఓమహా

ప్రభూ! ఏలినవారనుగ్రహించి నాసోదరుఁడు మృతినొందనట్లే భావించి యీయపరాధియెడఁ గటాక్షింపుఁడు. నాముఖ సందర్శనము చేయు వఱకును ధర్మకవచుఁడు పరిశుద్ధహృదయముతోనే స్వకృత్యములను నిర్వ హించెనని నేనిప్పుడును దృఢముగా నమ్ముచున్నాను. ఈతనిమృతికి నేనె కారణభూతనగుటచేత నాయందనుగ్రహించి యీతనిని రక్షింపుఁడు. తానెందు నిమిత్తమయి మరణదండనమును బొందెనో యానేరమును నిజముగాఁ జేసినవాఁడగుటచేత నాసోదరుని విషయములో న్యాయవిరు ద్ధమేదియు జరగలేదు" అని విన్నవించెను.

తనశత్రువుయొక్క ప్రాణము రక్షింపవలసినదని వేఁడుచున్న యాయుత్తమాంగనయొక్క యోగ్యతకు ప్రతిఫలము రాజప్రాసాదపు చెఱసాలలో ప్రాణసంశయ స్థితిలోఁబడియున్న మదనదాసుని రప్పించి చచ్చినాడనుకొనుచున్న యాసోదరునిఁ బ్రాణముతోనే యామెకర్పించి, "ఓదయామతీ! నీచేయి నాచేతికిమ్ము. నీనిమిత్తమయియీమదనదాసుని క్షమించినాను. ఇష్ట మున్నయెడల నీవునాయర్ధాంగివి కావచ్చును. అప్పుడు నీసోదరుఁడును నాకాప్తబంధుఁడగును." అని సెలవిచ్చెను. ఇంత లోపల ధర్మకవచుఁడు తనకుప్రాణభయము లేదని ధైర్యము తెచ్చుకొని కొంత తేటమొగముతో ఆశగల చూపులతో నిలువఁబడగా, రాజాతని వంకఁజూచి ".ఓధర్మకవచా! నీవిఁక నీభార్యను ప్రేమతో నేలుకొమ్ము" ఆమె యోగ్యతవలననే నీకిప్పుడు ప్రాణరక్షణము కలిగినది. కాఁబట్టి యిఁకనైన నీవామె గుణోత్కర్షము నెఱిఁగి యుచితాదరముతోఁ బ్రవ ర్తింపుము." అని బుద్ధిచెప్పి పద్మావతిని "ఓసాధ్వీ! నీవు నీభర్తతోఁ గూడి చిరకాలము సౌఖ్యమనుభవింపుము." అని యాశీర్వదించెను. ధర్మకవచుఁడు తనగతవర్తనమునకు సిగ్గుపడి, అల్పకాల మధికారము వచ్చినప్పుడుదయనుమఱచి కఠినచిత్తతనువహించినందున కనుతాపపడి, దయాగుణముతో సమానమైన యుత్తమగుణము మఱేదియు లేదని

తెలిసికొని, భార్యను కృతజ్ఞతతో స్వీకరించెను.

అప్పుడురాజు మనోరంజనిని విధ్యుక్తముగా వివాహముచేసికొవలసినదని మదనదాసుని కాజ్ఞాపించి, దయామతియొక్క యుత్తమగుణములును యోగ్యవర్తనమును తనహృదయము నాకర్షించినందున నామెను పాణిగ్రహణము చేసికొనవలెననియున్న తనయభిమతమును మరలఁ దెలిపెను. ఆమె గురూపదేశమునుబొంది యింకను మఠములో యోగినిగాఁ జేరక వివాహమాడుటకు యోగ్యమయిన స్వతంత్రస్థితిలోనే యున్నందున, యతివేషముతో సకలసద్గుణసంపన్నుఁ డయిన యారాజు తనకుఁ జేసిన మహోపకారములవలనఁ గలిగిన కృతజ్ఞతాబుద్ధి తన్ను తనపూర్వపు పూనికనుండి మరలింపఁగా యోగిని కావలెనన్న యుద్యమమును మానుకొని రాజు తనకనుగ్రహింపఁ దలఁచుకొన్న గౌరవమును సంతోషపూర్వకముగా సంగీకరించి యాతని సహధర్మచారిణియగుట కొప్పుకొనెను. దయామతి యిట్లు మిథిలానగరమునకు రాణియయినది మొదలుకొని యామె సద్వర్తనమునుబట్టియు దృష్టాంతమునుబట్టియు మిథిలానగరములోని కన్యలందఱును యోగ్యవర్తనమును నేర్చుకొని యామె మార్గము నవలంబించి మరల నొక్కరును మనోరంజని మదనదాసునిఁ దీసికొని యిల్లు విడిచిపట్లు ప్రియునితో పితృగృహము విడిచివెడలక జననీజనకులకును బంధువర్గమునకును సంతోషమును గలిగించుచుండిరి. దయాగుణగణనీయుఁ డయిన యారాజును సకలసద్గుణమణిఖని యగు దయామతి తనకు ప్రాణాధికయై ధర్మపత్నిగా లోకములోని యెల్లభర్తలలోను ధన్యతముఁడయి చిరకాలము సుఖమనుభవించుచు రాజ్యము చేసెను.

కుమారద్వయవిలాసము.

ఈకథయందు వచ్చుపాత్రములు.

పురుషులు.

సింహవిక్రముఁడు—అయోధ్యాపురవాసి యైన యొక రాజపుత్రుఁడు; కామోద్ధతుని మిత్రుఁడు; చారుమతిభర్త.

కామోద్ధతుఁడు—అయోధ్యాపురనివాసియైన రాజపుత్రుఁడు; సింహవిక్రముని మిత్రుఁడు; మనోరంజనిభర్త.

సుయోధనుఁడు—చారుమతిని వరింపఁ దలఁచుకొన్న రాజపుత్రుఁడు.

దీనవత్సలుఁడు—చారుమతివెంట నడవికిఁబోయిన సేవకుఁడు.

కామదాసు—పురుషవేషముతో నున్నప్పటి మనోరంజని పేరు.

హస్తినాపురాధీశ్వరుఁడు మొదలయినవారు.

స్త్రీలు.

మనోరంజని—అయోధ్యా పురనివాసియైన యొకరాజపుత్రి; కామోద్ధతుని ప్రియురాలు.

చారుమతి—హస్తినాపురాధీశ్వరుని కూఁతురు; సింహవిక్రముని ప్రియురాలు.

కలభాషిణి—మనోరంజని చేటిక.

కుమారద్వయవిలాసము.

అయోధ్యాపురము నందు సింహవిక్రముఁడును, కామోద్ధతుఁడును, అను రాజపుత్రులిద్దఱు పరమమిత్రులు గలరు. ఆబాల్యసఖులయిన వారిరువురునుగలిసి యేకస్థలమునందే చదువుకొనుచు, ఏకస్థలమునందే శయనించుచు, కామోద్ధతుఁడు తాను మోహించిన మనోరంజని యింటికిఁ బోయినప్పుడు తప్ప సర్వకాలసర్వావస్థలయందును దామొక్కచోటనే కాలము గడపుచుండిరి. కామోద్ధతుఁడు తఱుచుగా మనోరంజని గృహమునకుఁ బోయి యామెతో సంభాషించుచుండెడి యీయొక్కవిషయములోనుదక్కమఱియేవిషయములోనునభిప్రాయభేద మెఱుఁగనివారయి యామిత్రులత్యంతైకమత్యమును పరస్పరానురాగమును గలవారుగా నుండిరి. వారిలో సింహవిక్రముఁడు కాముకుఁడు కానందున, అతఁడు తనమిత్రుఁడు సదా మనోరంజని విషయమయియే మాటాడుచుండుటచేత విసుగుచెంది తనమిత్రుని నెగతాళిచేసి, మనోహరములైన పలుకులతో కామోద్రేకమును పరిహాసించుచు, పనికిమాలిన కామచింత లెప్పుడును తనమనస్సునందుఁ జొరఁజాలవని తనమనస్స్థైర్యమును బ్రశంసించి కామోద్ధతునిదానివంటి చింతాభయసహితమైన కాముకజీవనముకంటెఁ దనదానివంటి భయవిచారరహితమైన వైరాగ్యజీవన మధికసుఖప్రదమని శ్లాఘించుచుండెను.

ఒకనాఁటి ప్రాతఃకాలమున సింహవిక్రముఁడు కామోద్ధతుని యొద్దకుఁ బోయి తాను హస్తినాపురమునకుఁ బోఁదలఁచుకొన్నందున మిత్రునిఁగొంతకాలమెడఁబాయవలసివచ్చినదనివిచారముతోఁజెప్పెను.

కామోద్ధతుఁడు తనమిత్రుని విడిచియుండుట కోర్వలేనివాఁడయి యాతఁడు తన్ను విడిచిపోకుండుటకయి యనేకయుక్తులు చెప్పెను. కాని యతఁడు "ఓమిత్రుఁడా! నాప్రయాణమును మాన్పుటకయి ప్రయత్నింపకుము. అలసునివలె నేనింటికడనుండి నాబాల్యమంతయు సోమరితనములో వ్యర్థపుచ్చఁజాలను. నీమనోరంజనిమీఁద ప్రేమానుబంధము నిన్నిల్లు కదలకుండ బంధించి యుండనిపక్షమున, నామాటవిని నీవు కూడ నాతోడరమ్ము. మనమిద్దఱమును గలిసిపోయి యచ్చటివింతలెల్లను జూచి శీఘ్రకాలములోనే యింటికి మరలరావచ్చును. అయినను నీవతి కాముకుఁడవయి యున్నందున నీమనోరథభంగము కలిగింప నాకిష్టము లేదు. కామదేవుఁడు నీకభిమతార్థసిద్ధిని కలిగించునుగాక!" అనిపలికెను.

అన్యోన్యసౌహార్దసూచకములయిన ప్రియవచనము లనేకములు పలికి వారొండొరుల నెడఁబాయునప్పుడు కామోద్ధతుఁడు సింహవిక్రముని జూచి "ఓమిత్రరత్నమా! నీయాత్రలయందు నీవేదైన విచిత్రవస్తువును జూచినప్పుడు నన్నుమఱచిపోక తలఁచుకొని నన్నును నీసంతోషభాగయోగ్యునిఁగా సంభావింపుము" అని వేడుకొని వీడుకొనెను. సింహవిక్రముఁ డాదినమునసే ప్రయాణమయి యయోధ్యానగరమునకుఁ బోవ బయలుదేఱెను. తన మిత్రుఁడు తన్ను విడిచిపోయిన తరువాత కామోద్ధతుఁ డొంటిగాఁ గూరుచుండి తన ప్రియురాలయిన మనోరంజనికొకయుత్తరము వ్రాసి, దాని నామెచేటికయైన కలభాషిణిచేతి కిచ్చి పంపెను. కామోద్ధతునికి మనోరంజనిమీఁద నెంతయనురాగముగలదో మనస్సులో నాతనిమీఁదను మనోరంజని కంతయనురాగ మున్నను, ఆమె యుదారహృదయము గల దయినందున ననాయాసముగా మనసిచ్చినయెడలఁ దనకన్యాత్వగౌరవము చులకనగు నని యెంచి యాతని ప్రార్థనలయం దాదరము లేనిదానివలె నటించి స్వయంవరప్రయత్నమునం దాతని కమితమయిన శ్రమకలుగఁ జేయఁజొచ్చెను. ఆయుత్తర

రమును దెచ్చి కలభాషిణి చేతికిచ్చినప్పుడామె యాలేఖను గైకొననొల్లక, కామోద్ధతునివద్దనుండి రహస్యలేఖలను దెచ్చుచున్నందునకయి తనచేటికను కసరి, తత్క్షణమే గది విడిచిపొమ్మని మందలించెను. కాని యాయుత్తరమును జూడవలెనని మనస్సులో నెంతో యభిలాష యున్నందున నాలుగడుగులు నడవఁగానే కలభాషిణిని మరల లోపలికిఁ బిలిచి మనోరంజని "ఇప్పు డెంత ప్రొద్దెక్కినది" అని యడిగెను. కాలమును దెలిసికొనుటకంటె నుత్తరమును జూడవలెనని తనయజమానురాలికి నెక్కువ యభిలాష యున్నదని కనిపెట్టి యాచేటిక యడిగినప్రశ్న కుత్తరము చెప్పక యుత్తరమును జేతి కియ్యఁబోయెను. భయభక్తులు లేక ముందుగానే తాను యజమానురాలి మనస్సులోని యభిప్రాయమును గనిపెట్టినట్టుగా నడుగనిదే యుత్తరమును జేతిలోఁ బెట్ట సాహసించినందున కామె చేటికమీఁద కోపపడి, యుత్తరమును చించి నట్టింట పాఱవైచి, దానిని తన యెదుటనుండి లేచిపొమ్మని యదలించెను. కలభాషిణి వెడలిపోవుచు నట్టింటఁ జెదరియున్న ముక్కలనేఱి తీయఁబోఁగా, అది చించినముక్కలను దీసికొనిపోవుట యిష్టము లేనిదయి హృదయములో లేని యాగ్రహమును మోమునఁ దెచ్చుకొని మండిపడి మనోరంజని "నీమొగము చూచిన నాయొడలు మండుచున్నది. నీవా ముక్కల నేఱుచు మఱింత కోపమును దెప్పింపక యాముక్కల నక్కడనే విడిచి తొలఁగిపొమ్ము" అని దానిని సాగనంపి, నానాముఖములఁ జెదరియున్న ముక్కలనేఱి యేకము చేసి వానిలోని మాటలను జదువఁదొడఁగెను. "కామశర బాధితుఁడగు కామోద్ధతుఁడు" లోనుగాఁగల కొన్నిమాటలను చూచి జాలిపడి, "అయ్యో! కామశరములవలన నంత బాధ కలుగుచున్నదా! నాయనాదరమువలనఁ గలిగిన కామశరములవలని గాయములు మాని బాధ పోవునట్లుగా మిమ్ము నాయొమ్మున నొత్తి హృదయగతానురాగరసౌషధమును బూసెదను" అని యాముక్కలను వక్షమునఁ జేర్చుకొనెను.

అటుతరువాత నా ప్రియురాలేఖ నంతయు జదువుకొని యెంచి వరుసగా నాచిలి కల నొంటొంటితోఁ గలయఁజేర్చి యలికించి యభిమతమును బలుకఁ జాలెడి యటువంటి మధురములైన ప్రియవచనములుగల యుత్తరమును గన్నులపండువుగాఁ జదువుకొని యది వేకినియయించి వేసినందునకయి పరితాపపడి, తన ప్రియునియెడ నావజ్ఞ కొన్నఁడు నుపయోగింపని వలపు దెలిపెడు మధుర ప్రియ వాక్యములతోఁ గామోద్ధతుని పేర నొక యుత్తరము వ్రాసెను.

తన యుత్తరమున కనుకూలమయిన ప్రత్యుత్తరము వచ్చినందునకయి యానందించుచు, కామోద్ధతుఁ డాయుత్తరమును జదువుచప్పుడు మధ్యమధ్య "ఏమినాజన్మసాఫల్యము! ఏమి యీ తేనెమాటలు! ఏమి యీభాగ్యాక్షరములు!" అని తనలోఁదాననుకొనుచుండెను. ఈ యానందపారవశ్యములో నుండఁగా నాతనితండ్రి యచ్చటికివచ్చి "ఏమి చదువుచున్నావు? ఆయుత్తర మెవరువ్రాసినది?" అని యడిగెను. "ఇది హస్తినాపురమునుండి నామిత్రుఁడయిన సింహవిక్రముఁడు వ్రాసినలేఖ" యని యతఁడుత్తరముచెప్పెను. "ఏదీ? అతఁడేమివిశేషములువ్రాసెనో చూచెదను. ఉత్తరము నా చేతికిమ్ము" అనితండ్రిమరలనడిగెను. ఆమాటలకు దేహము కంపింపఁగా నతఁడు గద్గదస్వరముతో "ఇందులో విశేషము లేవియు లేవు. హస్తినాపురాధీశ్వరుఁడు తన్నెంత ప్రేమతో నాదరించుచున్నాఁడో తెలిపి తనలోఁ గలిసి సౌఖ్యమనుభవించుటకు నేనక్కడ నున్నచోఁ దనకు మఱింత సంతోషకరముగా నుండుననివ్రాసినాఁడు" అనిబొంకెను. "ఆవిషయములో నీకోరిక యేమి?" అనితండ్రి కుమారునియడిగెను. "నాకువేఱేకోరిక లేదు. తమ యిష్టమేదో యదే నాకోరిక. నేను దమచిత్తానుసారముగా నడచుకొనవలసినవాఁడను" అని వాఁడు ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను.

ఆవిషయమయి యింతకుముందే కామోద్ధతుని తండ్రికిని ఒక

మిత్రునికిని కొంతసంభాషణ జరిగెను. ఆమిత్రుఁడు సంభాషణలో ధనికులయినవా రనేకులు తమపుత్రులను దేశాంతరమునకుఁ బంపి లోకానుభవజ్ఞులుగాను నాగరికులుగాను జేయుచుండఁగా నతఁడుమాత్ర మడిగిన కుమారు నింటనుంచి యట్టిలాభ మేల కలుగఁజేయఁ లేఁడో యని యాశ్చర్య పడి "కొందఱాయుధవిద్యాభ్యాసము చేసి యుద్ధనైపుణ్యము గలవారయి వత్తురని తమపుత్రులను పరదేశమునకుఁ బంపుదురు; కొందఱు క్రొత్తభూములను గనిపెట్టుటకయి తమపుత్రులను సముద్రయాత్రలకుఁ బంపుదురు; కొందఱు శాస్త్రాభ్యాసము చేసివచ్చుటకయి తమపుత్రులను దూరదేశములకుఁ బంపుదురు. మీవానిమిత్రుఁడు సింహవిక్రముఁడు హస్తినాపురమునకుఁ బోయియుండుట మీరు వినలేదా? మీకుమారుఁడు పయిని జెప్పిన పనులలో దేనికయిన నర్హుఁడగును. యుక్తసమయములో దేశాటనలాభము కలుగఁజేయక మీరిప్పు డుపేక్షచేసినపక్షమున, మీ యశ్రద్ధకయి మీకుమారుఁడు ముందు పశ్చాత్తాపపడవలసివచ్చును" అని చెప్పెను. తనమిత్రుఁడు చెప్పిన వాక్యములు కామోద్ధతుని తండ్రికి సహేతుకములుగాఁ దోఁచినందున, తన కుమారుని మిత్రుఁడయిన సింహవిక్రముఁడు తనతోఁ గలిసి సుఖమనుభవించుటకయి హస్తినాపురమునకు రమ్మని వ్రాసినాఁడని చెప్పినతోడనే యతనిని తక్షణమే హస్తినాపురమునకుఁ బంపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి తన కుమారునిచేఁ జేయింపనుద్దేశించిన కార్యములకు హేతువులను జెప్పక యాజ్ఞాపింప నలవాటుపడిన యావృద్ధుఁడు "ఇప్పుడు నీమిత్రుని యభీష్టమును నాయభిమతమును నొక్కటియేయైనవి." అని చెప్పి యామాటలకు కుమారుని ముఖము వెలవెలపాఱుట కనిపెట్టి "నీవిప్పుడు వెళ్లిపోయి [illegible] హస్తినాపురాధీశ్వరుని నగరమందు నిన్నుఁ గొంతకాలముంచుటకు నిశ్చయించుకొన్నాను. నామాట జరిగితీరవలెను. నానిశ్చయము నెవ్వడును తిరుగులేదు, నీవేమియు నడ్డంకులు చెప్పక రేపటిదినముననే ప్రయా

త్యమునకు సంసిద్ధుఁడవయి యుండుము." అని యాజ్ఞాపించెను.

తనమాటయే కాని యితరులమాటను తనతండ్రి సాగనిచ్చు వాఁడుకాడని యెఱింగినవాఁడయినందున కామోద్ధతుఁ డాతనియాజ్ఞ కెదురు చెప్పుటవలనఁ గార్యములేదని తలఁచుకొని, మనోరంజని వ్రాసిన యుత్తరము విషయమయి తండ్రితో నసత్యమాడుటవలన నీయనర్థమం తయుఁ బొసఁగి యామెను విడిచిపెట్టి పోవలసినగతి పట్టినదిగదాయని తన్ను తానే నిందించుకొనసాగెను. తన మనోవల్లభుఁడు తన్ను విడిచి పోయి మరలఁ జిరకాలమునకుఁగాని రాఁడని తెలిసికొని మనోరంజని మిక్కిలి యాతురురాలు కాఁజొచ్చెను. అందుచేత నా కాముకీకాముకు లొకచోట రహస్యముగాఁ గూడి యన్యోన్యవియోగము సంభవించి నందుకయి ఖేదపడి తమ కిప్పటివఱకుగల పరస్పరానురాగము నెప్పుడును విడువకుండునట్లు ప్రమాణములు చేసికొని, ఒకరినొకరు మఱవకుండుటకయి తమదేహములలోఁ బ్రాణములున్నంతవఱకెడఁబాయకుండునట్లు శపథములు చేసి యిరువురుల యంగుళీయములను మార్చుకొని, చింతాక్రాంత హృదయములతో నెడఁబాయవలసినవా రయిరి. అప్పుడు కామోద్ధతుఁడు తన ప్రియురాలిసెలవుగైకొని వెడలి తనమిత్రుఁడు నివసించి యున్న హస్తినాపురమునకుఁ బ్రయాణమయ్యెను. కామోద్ధతుఁడు తన తండ్రిమాట కుత్తరముగా హస్తినాపురాధీశ్వరునిచేత సింహవిక్రముఁ డెంతోప్రేమతో నాదరింపఁబడుచున్నాఁడని చెప్పినమాట బొంకేయయి నను, నిజముగానే సింహవిక్రముఁడు హస్తినాపురాధీశ్వరునివద్ద మిక్కిలి చనువరియై యాతని ప్రేమాదరముల కాస్పదుఁడై యుండెను. అంతే కాక కామోద్ధతుఁడు స్వప్నావస్థయందును నూహింపజాలని మఱియొక వింతకూడఁ దటస్థించినది. సింహవిక్రముఁడు తానావఱకు భూషించు చుండుచు వచ్చిన స్వాతంత్ర్యమను గీతంత్ర్యమును విడిచిపెట్టి యిప్పుడు తానును గామోద్ధతునివలెఁ గాముకుఁడయ్యెను. అతనియందీయద్భుత

మయిన మార్పును గలిగించినజాణ హస్తినాపురాధీశ్వరుని కూఁతు రయిన చారుమతి. చారుమతికిఁగూడ సింహవిక్రమునియం దవ్యాజాను రాగముకలిగెను. అయినను వారు తమపరస్పరానురాగమునుమాత్రము రాజునకుఁ దెలియనీయక దాఁచిరి. రాజు ప్రతిదినమును సింహవిక్రముని దనయింటికిఁ బిలిచి యాతనియం దెంతో దయచూపువాఁడయినను, తనకొమార్తెను సుయోధనుఁడను రాజకుమారుని కిచ్చి వివాహము చేయ నుద్దేశించుకొని యుండెను. ఆచిన్నవానియందు సింహవిక్రముని యందున్న సుగుణరసికత్వాదులు లేక పోవుటచేత చారుమతి సుయోధ నునియందుఁ దిరస్కారభావము కలదిగానుండెను.

ఒకనాఁడు కాముకులయిన యీప్రతిపక్షులిద్దఱును చారుమతి యొద్ద కేకకాలమునందే పోయి సరససల్లాపములాడుచుండఁగా, సుయో ధనుఁ డన్నదానికెల్ల నన్యార్థము తీసి పరిహసించుచు సింహవిక్రముఁ డామెకు వినోదము కలిగించుచుండెను. ఆసమయమునందే రాజుకూడ నక్కడకుఁబోయి సింహవిక్రమునితో నతనిమిత్రుఁడైన కామోద్ధతుఁడు తదాస్థానమునకు శీఘ్రము గానే రాఁబోవుచున్నాఁడన్న శుభవార్తను జెప్పెను. "ఓమహారాజా! నాకిప్పుడేమైన లోపమున్న యెడల, నామిత్రుని నెడఁబాసియుండుట యొక్కటియే లోపము" అని పలికి "నేను చూరవ లేనివాఁడనయి నాకాలమును సద్వినియోగమునకుఁ దెచ్చుకోలేనివాఁడ . నయినను, నామిత్రుఁడాలోపము లేకుండ దాను సాహసికుఁడయి తన కాలమును జక్కఁగా నుపయోగించుకొని రూపములోను మనస్సులోను రసికపురుషుని కుండవలసిన సమస్తలక్షణములలోను పూర్ణుఁడయినాఁడు' అనియాతనిని శ్లాఘించెను. "ఆతని యోగ్యతకుఁ దగినట్లుగా మనమాతని నాదరింతము. ఓచారుమతీ! ఓసుయోధనా! మీయిద్దఱితోను నేనీ మాటలు చెప్పుచున్నాను. ఈవిషయమయి సింహవిక్రమునితోఁ జెప్ప వలసిన యావశ్యకము లేదు." అని రాజు పలికెను. ఈమాటలు వారను

కొనుచుండఁగా నొక కామోద్ధతుఁ డక్కడకు వచ్చెను. అప్పుడు సింహవిక్రముఁడు తనమిత్రునిని చారుమతికిఁ జూపి "ఓసుందరీమణీ! ఈనామిత్రుని నీసేవకు నాసహపరిచారకునిగా నంగీకరించి గౌరవింపుము" అని చెప్పి యాతని కామెదర్శనము చేయించెను.

ఆమెయొద్ద సెలవుగైకొని యింటికిఁబోయి మిత్రులిద్దఱు నొంటిగా నున్నప్పుడు సింహవిక్రముఁడు "ఓమిత్రుఁడా! నీవిప్పు డెక్కడనుండి వచ్చినావు? ఇంటికడ నందఱును సుఖులయున్నారా? నీప్రియురాలెట్లున్నది? మీయిరువుర వివాహప్రయత్న మెంతవఱకు సఫలముకావచ్చినది?" అని యడిగెను. "వెనుక నాకామకథను నేను విప్పినప్పుడెల్లను నీకు తలకంటగించుచువచ్చెను. శృంగారసంభాషణము నీకు రుచింపదని నేనెఱుఁగుదును" అని కామోద్ధతుఁ డుత్తరము చెప్పెను. "ఓమిత్రుఁడా! అది నా వెనుకటివార్త. ఇప్పుడు నాయవస్థయంతయు మాఱిపోయినది. కాముని దూషించిన పాపమునకు పరిహారము కలుగునట్లుగా నాకిప్పుడు ప్రాయశ్చిత్తము జరిగినది. నేనప్పుడు ముందు తెలియక కాముని దిరస్కరించిన పగసాధించుటకయి కామదేవుఁడు నన్నిప్పుడు తనశరములకు గుఱిచేసి నాకన్నులనుండి నిద్రను తఱిమివేసినాఁడు. ఓమిత్రుఁడా! కామదేవు నంతటి బలవంతుఁడు లోకములో నెవ్వఁడును లేఁడు. అతఁడు నన్నుఁ దన బాణములచే నొప్పించి తనకుఁ బరమవిధేయునిగాఁ జేసికొన్నందున, అతని నిగ్రహమువలనఁ గలుగు ఖేదముతో సమానమైన ఖేదమును నాతని యనుగ్రహమువలనఁ గలుగు మోదముతో సమానమయిన మోదమును మఱిలేవని యొప్పుకొనుచున్నాను. శృంగారప్రసంగము తప్ప మఱియొక ప్రసంగమిప్పుడు నాకు రుచింపదు. ఇప్పుడు నాకు కామగోష్ఠి కలిగినచో భోజనముమీఁదఁగాని నిద్రమీఁదఁగాని యేయితరసుఖములమీఁదఁగాని యపేక్షయుండదు" అని సింహవిక్రముఁడు తెలియఁబలికెను.

తనమిత్రునియందు కాముఁడటువంటి మార్పును గలుగఁజేసిన

సంగతి విన్నప్పుడు కామోద్ధతునికెంతో సంతోషము కలిగెను. కాని యింకొకయంత మాత్రము కామోద్ధతుని సింహవిక్రమునిమిత్రుఁడని పిలువఁ గూడదు. ఈవఱకు సింహవిక్రమునిహృదయమునందు ప్రవేశించి యాశ్చర్యకరమయిన మార్పును గలుగఁజేసినయద్భుతశక్తియైన కాముఁడే యిప్పుడు కామోద్ధతునిహృదయమునందును బ్రవేశించి యొకవింతమార్పును గలిగింప నారంభించెను. నేఁటివఱకును నిర్వ్యాజమైత్రికిని సుస్థిరానురాగమునకును నునికిపట్టయి యుండినకామోద్ధతుఁడు చారుమతి కంటబడిన నిమిషమునుండియుఁ గామదేవుని సమ్మోహనవిద్యామహిమచేత మాఱిపోయి యిప్పుడు డాకస్మికముగా కపటమిత్రుఁడును కృతిఘ్నానురాగుఁడు నయ్యెను. చారుమతి యొక్క ముఖదర్శనమాత్రమునసే యాతని మనస్సులోని మనోరంజనిమీఁది దృఢానురాగమంతయు స్వప్నములోని పదార్థమువలె నదృశ్యమయ్యెను; సింహవిక్రమునితోడఁగల చిరకాలస్నేహము సహిత మాతనిని దనమిత్రునివంచించి తత్ప్రియవిత్తము నపహరింపవలెనన్న ప్రయత్నమునుండి మరలింపఁగలిగినది కాదు. స్వభావముచేత మంచివైన హృదయములు క్రొత్తగా దుర్వృత్తియందుఁ బ్రవేశింపఁబూనినప్పుడు సాధారణముగా పరితాపపడునట్లుగానే మొట్టమొదటఁ గామోద్ధతుని హృదయమునకుఁ బ్రాణపదమయియుండిన మనోరంజనిని విడనాడుటకును దనమిత్రునకుఁ బ్రతిపక్షుఁడగుటకును గొంతసంశయము గలిగెనుగాని తుట్టతుదకుఁ దొంటిసద్వృత్తియంతయు నడుగంటి యనుతాపలేశమయినను లేక యాతని మనస్సు కామపరాధీనమయ్యెను.

సింహవిక్రముఁడు తనకును చారుమతికినిగల పరస్పరానురాగాతిశయమును వారివారిసంగతి రాజునకుఁ దెలియనీయక దాఁచినవిధమును సర్వమును మిత్రునితోఁ జెప్పి, తమవివాహమునకు రాజనుమతించుచున్న దాకవలయునని యింద్రప్రస్థపురమునకుఁ బోవుటకై యా రాత్రి తనతోఁ

గూడ రాజాంతఃపురమును విడిచి వచ్చునట్లుగా చారుమతి నొడఁబఱి చితిననియు చీఁకటిపడినతరువాత నెవ్వరికిని దెలియకుండ నంతఃపుర సౌధముయొక్క గవాక్షమునుండి దారపునిచ్చెనయొక్క తోడ్పాటుచేత చారుమతిని వెలుపలికి దింపఁ దలఁచితి ననియుఁ దనగుట్టంతయుఁ దెలిపి తాళ్ళతోఁ గట్టిననిచ్చెన నాతనికిఁ జూపెను. ప్రాణమిత్రుఁడని నమ్మి యేమియు దాఁచక తనరహస్య మంతయుఁ జెప్పివేసినతరువాతఁ దాను వెంటనేపోయి యారహస్యమును రాజునకు వెల్లడిచేయవలెనని కామో ద్ధతుఁడు తనమనస్సులో నిశ్చయించుకొనెను. కాఁబట్టి యామిత్ర ద్రోహి రాజువద్దకుఁబోయి యెన్నోమాయనటనలు నటించుచుఁ దాను మిత్రధర్మమునుబట్టి తనకుఁ దెలిసినరహస్యమును గోప్యముగా నుంచు టకు బద్ధుఁడయియున్నను రాజునెడలఁ దనకుఁగల ప్రేమాతిశయమును బట్టియు రాజు తనయెడఁ జూపిన యాదరవిశేషమును బట్టియు మిత్ర రహస్యమునైన నివేదించుట యుత్కృష్టధర్మముగా భావించుచున్నాఁడ నని కొన్నియిచ్చకపుమాట లాడి తరువాత తాళ్ళనిచ్చెన మూలమునఁ జారుమతి నంతఃపురమునుండి కొనిపోఁదలచుట లోనుగా మిత్రుఁడు తనతోఁజెప్పినదంతయు రాజునకు విన్నవించి, యానిచ్చెనను చుట్టచుట్టి సింహావిక్రముఁడు తన బట్టలలోఁ బెట్టి తెచ్చె నని యాతనిగుట్టంతయు బయటఁబెట్టెను.

అకార్యకరణమును దాఁచుటకంటె మిత్రునిగుట్టు బయలఁబెట్టు టయే యుత్తమధర్మ మని భావించియే యతఁ డట్లుచేసియున్నట్టెంచి రాజు కామోద్ధతుని ధర్మపరాయణత్వమునకు సంతోషించి యాతనిని శ్లాఘించి, ఈరహస్య మెవ్వరివలనఁ బయికుబ్బినదో సింహావిక్రమునకుఁ జెప్పక తానే యేదో మాయోపాయముచేత నాతనిచేతనే చెప్పించెద నని వాగ్దానముచేసెను. తనపూనికను నిర్వహించుటకయి రాజు సాయంకాలమున సింహావిక్రముఁడుపోవుమార్గమున వేచియుండి, అతఁడు

బట్టలలో నేదో దాఁచుకొని కావలసినవి చేసి తొందరగాఁ బోవుచుండఁగాఁ జూచి బట్టలలో నెత్తుగాఁ గనఁబడునట్టి వాటిని చోరద్రవ్యమని నిశ్చయము చేసి కొనెను. అతండును తలవంచుకొని తిన్నగాఁ బోవుచుండఁగా రాజాతనిఁ బిలిచి 'ఓసింహవిక్రమా! ఎక్కడ కింత తొందరగాఁ బోవుచున్నావు?' అని యడిగెను. 'ఓమహారాజా! మా దేశమున కుత్తరములు తీసికొని పోవుటకయి యొక సందేశహరుఁడు నా నిమిత్తమయి కాచుకొని యున్నాఁడు. అతనిచేత నామిత్రుల కుత్తరములు పంపుటకయి పోవుచున్నాను' అని సింహవిక్రముఁ డుత్తరము చెప్పెను. సింహవిక్రముఁ డిప్పుడు చెప్పినయసత్యము వెనుకఁ గామోద్ధతుఁడు తండ్రితోఁ జెప్పిన యసత్యమునకంటె నెక్కువలాభకారి కాలేదు. 'ఆయుత్తరములంతయావశ్యకములైనవా?' అని రాజడిగెను. 'కావు. ఏలినవారి యాస్థానమునందు నేను సుఖుఁడనై యున్నవార్తను మాతండ్రిగారికిఁ జెప్పిపంపుటకంటె నందేమియు విశేషములు లేవు' అని సింహవిక్రముఁడు బదులు చెప్పెను. 'అంతకంటె విశేష మేమియు లేకపోయినపక్షమున, నీవు నావద్దఁ గొంచెము సేపుండుము. నాతో సంబంధించిన కొన్ని విషయములలో నీయాలోచన కావలెను' అని రాజుపలికి, ఆతని గుట్టు బయటికిఁ దీయుటకయి యొక యుపాయము పన్ని దాని కుపోద్ఘాతముగా 'నేను చారుమతిని సుయోధనున కిచ్చి వివాహము చేయనుద్దేశించినది నీ వెఱుఁగుదువు కదా! నాకూఁతురు నాయాజ్ఞ వినక యవిధేయురాలయి మూర్ఖపు పట్టు పట్టుచున్నది. అచిన్నదాని యిప్పటి ప్రవర్తనను బట్టిచూడఁగాఁ దాను నాకొమార్తె కానట్టును నేను తనతండ్రిని కానట్టును భావించుకొన్నట్టు తోఁచుచున్నది. నామనస్సులో నున్న సంగతి నీతోఁ జెప్పుచున్నాను. గర్వితురాలయి యున్నదాని యవిధేయత్వమును బట్టి చారుమతిమీఁద నామనస్సు విఱిగి పోయినది. నాకడుపునఁ బుట్టిన యాచిన్నది నాకుఁ బరమవిధేయురాలయి వార్ధకదశలో నాముప్పు గడుపుననుకొన్నాను.

తియాశ చెడిపోయినందున నేనిప్పుడు దానిని దాని యిష్టమువచ్చిన పురుషునకిచ్చి పంపివేసి మరల వివాహమాడవలెనని నిశ్చయించుకొన్నాను. నాయందును నాధనమునందును దానికిగౌరవములేనందున దానిసౌందర్యమొక్కటియేయిఁక దానివరున శరణము కానిమ్ము.' అని చెప్పెను. సింహవిక్రముఁడాసంభాషణకు నివ్వెఱపడి దాని పర్యవసానమెట్లగునో తెలిసికోలేక "ఈవిషయమున దేవరవారికి నావలనఁ గావలసినపని యేమి?" అని యడిగెను. "నేనువివాహమాడఁదలఁచుకొన్న చిన్నది మిక్కిలిచక్కనిది అచిన్నదానికి నాతోమాటాడుటకే తగనిసిగ్గు. అంతేకాక యిప్పుడు నేను పెద్దవాఁడనయి యుండుటచేత యౌవన స్త్రీలను లోఁబఱచుకొను విధమే నాచేతఁగాకున్నది. ఈవిషయములో నీవు నాకుగురువవయికర్తవ్యము నుపదేశింపవలెను." అని రాజుకోరెను. ఆకాలపు యౌవన పురుషులు తమ ప్రియురాండ్రను వశపఱచుకోఁ గోరినప్పుడు ప్రియవచనములు పలికియు బహుమానములు బంపియు నిరంతరదర్శనములచే నాశ్రయించుట మొదలుగాఁగల కామతంత్ర ప్రయోగములు చేయు క్రమమును సమగ్రముగాఁ దెలిసి, సింహవిక్రముఁడు తనకుఁ దెలిసిన కాముకజనైకవేద్యములయిన రహస్యములనెల్ల రాజునకుపదేశించెను. ఆమాటలువిని రాజు తాను బంపెడు బహుమానముల నాసుందరి నిరాకరించుచున్నదనియు, ఆమెనుతండ్రి బహుజాగరూకతతోఁ గాచుచున్నందున పగటిపూట దూతకామె దర్శనము లభించుటయే దుర్ఘటముగా నున్నదనియు, పలికెను. అట్లయిన పక్షమున రాత్రివేళ దేవరవారామెను సందర్శింపవచ్చును' అనిసింహవిక్రముఁడుచెప్పెను. ఇప్పుడు వక్తవ్యాంశమునకు వచుచున్నామని యెఱిఁగి రాజు "రాత్రులయందు దామె యింటివీధితలుపులు వేసియుండును. ఏమి చేయుదును?" అని నేర్పుతోపలికెను. మందభాగ్యుఁడయిన సింహవిక్రముఁ డప్పుడు "చేయవలసినదేమున్నది? మీరొక త్రాటినిచ్చెనను

సంపాదించి రెండవకంటికిని తెలియకుండ రాత్రివేళ దానితోడ్పాటుచేత శయన గృహము యొక్క గవాక్షమున కెగఁబ్రాకి పడక గదిలోఁ బ్రవేశింపవచ్చును" అనియాలోచన చెప్పి, 'కావలసినయెడల దారపు నిచ్చెనను దేవరవారికి నేనొకటి సంపాదించి యిచ్చెదను. దానిని మీరిట్టి వంటి దుప్పటిలో దాఁచుకొని పోవచ్చును" అని తానప్పుడు కప్పుకొన్న దుప్పటమును రాజునకుఁ జూపెను. ఏదో మిషకల్పించి పయిబట్టఁదీసి లోపల దాఁచుకొన్న నిచ్చెనను జూడవలెనన్న తలంపుతోనే యీకథనంతను నడపుచున్న రాజప్పుడు సమయము దొరకఁగానే "నీదుప్పటి నాకెరువిమ్ము" అని పలికి యాతని పయిబట్టను లాగెను. అతని పయిబట్ట లాగఁగానే యాదుప్పటిలోనుండి త్రాటినిచ్చెనమాత్రమే కాక చారుమతి యాతనిపేర వ్రాసిన యుత్తర మొకటికూడ క్రిందఁబడెను. రాజు వెంటనే యాయుత్తరమునుబుచ్చుకొని విప్పిచదివెను. ఆయుత్తరములో నాఁటిరాత్రినుహూర్తముపెట్టి వారుద్దేశించుకొన్న కామయాత్రానిర్గమన విధానమంతయు వ్రాయఁబడి యుండెను. అప్పుడు రాజు తానాతనికిఁ జేసిన యుపకారమునకుఁ బ్రతిఫలముగా నతఁడు కృతఘ్నుఁడయి తన కొమార్తెను రహస్యముగా లేవఁదీసి యెత్తుకొని పోఁదలఁచుకొన్నందునకయి దూషించి, అతఁడు తత్క్షణమే తనమందిరమును విడిచిపోవునట్లుత్తరువు చేసెను. కాఁబట్టి సింహవిక్రముఁడు తనహృదయవల్లభ యైన చారుమతి నొక్కసారిచూచి సెలవుపుచ్చుకొనుటకైన నోచుకోక యారాత్రియే పురమువిడిచి వెడలవలసినవాఁడయ్యెను.

ఈప్రకారముగా నిక్కడ హస్తినాపురములోఁ గామోద్ధతుఁడు సింహవిక్రమునిఁ జెఱుపుటకయి ప్రయత్నించు చుండఁగా, అక్కడ నయోధ్యలో మనోరంజని కామోద్ధతుని విరహమున కోర్వఁజాలక పరితపించుచుండెను. అందుచేత నామె కామోన్మత్తయయి కృత్యాకృత్య పరిజ్ఞానమును స్వగౌరవమును మఱచి యయోధ్యానగరమును

విడిచి తన హృదయవల్లభునిఁ జేరుటకొఱకు హస్తినాపురమునకుఁ బోవ నిశ్చయించుకొని, త్రోవలో నేమియు నపాయము కలుగకుండఁ దాను దనపరిచారికయైన కలభాషిణియుఁ బురుషవేషములు వేసికొని బయలు దేఱి కామోద్ధతుని మిత్రద్రోహమువలన సింహవిక్రముఁడు దేశము నుండి వెడలఁగొట్టఁబడిన తరువాతనల్పకాలములోనే హస్తినాపురమును జేరెను. మనోరంజని మధ్యాహ్నవేళకు హస్తినాపురము చేరి యొక సత్రములోఁ బ్రవేశించి, తనమనస్సంతయు ప్రాణనాయకుఁడైన కామో ద్ధతునిమీఁదనే యున్నందున వివిధాంశములనుగూర్చి మాటాడినయెడల నడుమఁ దనప్రియునివార్త యొకపుడైనఁ దెలియునేమోయను భ్రమచేత సత్రాధికారితోఁ బురమునందలి నానా విషయములను గూర్చి సంభా షింప నారంభించెను. స్వభావముచేత దయార్ద్రహృదయుఁడైన యా సత్రాధికారి బాహ్యవేషమునుజూచి సుందరపురుషుఁడని భ్రమించిన యామెయొక్క మనోరంజకములయిన మృదుభాషణములకు సంతో షించి, అతఁడు మహావంశజాతుఁడని యూహించి ముఖచిహ్నముల వలన నాతనిమనస్సు విచారాయత్తమయి యున్నట్లు కనిపెట్టి యారాత్రి యాపట్టణములో జరగఁబోయెడి యొకసంగీత వినోదమున కాతనినిదన వెంటరమ్మని వేఁడుకొనెను. నాఁటిదినము మనోరంజని విచారముతో నున్నందుకు హేతువు తా నవివేకినియై చేసిన యాసాహసకార్యమును గుఱించి కామోద్ధతుఁ డేమనుకొనునో యన్న చింతయొకాని వేఱొకటి కాదు. తా నెప్పుడును స్వగౌరవమును నిలుపుకొను మానవంతురాలుగా నుండుటచేతఁ దనయందతఁడధికానురాగము గలవాఁడయి యుండు టనుబట్టి యిప్పుడు చూపిన తొందరపాటువలనఁ దానాతని దృష్టియందు చులుకనగునని భయపడఁ జొచ్చెను. ఆమెముఖమిప్పుడు విచారగ్రస్త మయి కనఁబడుట కిదియే కారణము. గానవినోదమునకుఁ బోయిన యెడలఁ దనప్రియుఁ డెక్కడఁ గనఁబడునేమోయను నాశచేత మనోరం

దని సత్రాధికారి తిరుగఁగానే పాటవినుటకై యుఁ యాతనితోడఁ బోవుట కొప్పుకొనెను.

అయినను సత్రాధికారితో నామె పాటవినుటకయి రాజగృహమునకుఁ బోవుచున్నప్పుడు దనమాభవయిన యాసత్రాధికారి యుద్దేశించిన దానికంటె విరుద్ధఫలములు కలుగుట సంభవించెను. ఆమె యక్కడకుఁ బోయి చూచుచున్నప్పుడె కష్టురుఁడయిన తనప్రాణవల్లభుఁడే యుచ్చట చారుమతి యొక్క వేడుకకొఱకు శృంగారగీతములను బాడుచుఁ దనతలపును దెలిపెడు మాటలతో మనసుగరఁచి పలుకుచుండుట కంటఁబడి యామెకు దుస్సహమయిన మనోవేదనను గలిగించెను. ఆసమయమునందు చారుమతి తలుపు తెఱచిచూచి తన్ను నమ్మిన ప్రియురాలిని పరితాపము పాలు చేసి విడిచిపెట్టినందునకును మిత్రుఁడయిన సింహవిక్రముని యెడల ద్రోహము చేసినందునకును కామోద్ధతుని దూషించి, ఆతనిసంగీతసల్లాపములనువిన నొల్లక తలుపుమూసికొని సంగీతశాల విడిచి లేచిపోయెను. చారుమతి సింహవిక్రమునిమీఁద బద్ధానురాగము గలదయినందున, మిత్రవంచకుఁడయిన కామోద్ధతునిమాటలయందు నామెకు తలకంటగించుచుండెను. అప్పుడు తనకంటఁబడిన దానినిబట్టి మనోరంజని కామోద్ధతుని ప్రేమను నీళ్ళువదలుకొన్నను, ఆతనిమీఁదఁ దనకుఁగల ప్రేమపాశమును మాత్రము తెగఁగోయలేదు. తనప్రియునియొక్క సేవకుఁడొక్కఁడ క్రొత్తగా నాతని కొలువువిడిచినాఁడని తెలిసికొని, మిత్రుఁడయిన సత్రాధికారి తోడ్పాటుచేతఁ గామోద్ధతుని వద్ద భృత్యపదమునందుఁ గుదిరెను. కామోద్ధతుఁడు నూతనభృత్యుఁడు మనోరంజని యని తెలిసికొనలేక, పురుషవేషములోనున్న యామెనే యుత్తరములును నూడిదలునిచ్చి చారుమతియొద్దకుఁ బంపుచుఁ దుద కయోధ్యానగరమును విడుచునప్పు డామె తన సంస్మరణార్థముగా నిచ్చినయుంగరమును సహిత మామెచేతనే పంపెను,

ఆయుంగరమును బట్టుకొని మనోరంజని కామదాసను పేరితోఁ చారుమతియొద్దకు వెళ్ళినప్పు డాయువతీరత్న మాతనిసందేశమును నిరాకరించుటచేత మనోరంజని కపరిమితానందము కలిగెను. అప్పుడు మనోరంజని చారుమతితోఁ గామోద్ధతునిగూర్చియుఁ నతఁడు విడిచిపెట్టిన ప్రియురాలయిన మనోరంజనినిగూర్చియు ముచ్చటించుట కారంభించెను. సమయముచూచి యామెయాత్మస్తుతియం దిష్టము లేనిదయినను మనోరంజని గుణసంపదను గొంచెము శ్లాఘించి యామెను దానెఱుఁగుదు ననియు, ఆమెకుఁ గామోద్ధతునిమీఁద నపరిమితానురాగము గలదనియు, దయమాలిన యాతని యనాదర మామెకు మనోవ్యథను గలిగించుననియుఁ జెప్పి, ఆమెయే తానయినట్లు సూచనగా "మనోరంజని నాయంతపొడుగుండును; ఆమె ముఖమును నామొగము వలెనే యుండును; ఆమె కన్నులతీఱును కురులయొప్పిదమును నావాని వలె నుండును. వేయేల? ఆమెనుజూచి నన్నుఁజూచినవారు నేనే యామె యని తలంచవచ్చును' అని తానాపురుషవేషములో సహితము మనోహరముగా నున్నందునఁ జారుమతియొక్క మనస్సున కెక్కునట్లుగాఁ దెలిపెను. మనోవల్లభుఁ డన్యాయముగా విడనాడినందున మనోరంజనినిగూర్చి జాలిపడినదయి చారుమతి యాయుంగరమామె తనచేతికియ్యఁబోయినప్పుడు పుచ్చుకొనక "ప్రాణము బొందిలోనున్నంతవఱకు విడువవలదని ప్రియురాలు తనచేతికిఁబెట్టిన ప్రాణప్రదమయిన ముద్దుటుంగరమును నాకుఁ బంపుట కామోద్ధతుని కెంతయు నవమానకరము. ఈయుంగరమును మనోరంజని తనకిచ్చినదని యతఁడే నాతోఁ జెప్పినాఁడు కాఁబట్టి యీయుంగరమును నేను నాచేతితో ముట్టుటకయిన నొడఁబడను. పాపము! నీవాచిన్నదానిని గూర్చి జాలి పడుచుండుటచేత నీమీఁద నాకు దయ పుట్టుచున్నది. ఇదిగో వరాలమూట. మనోరంజనిపేర దీనిని నీకిచ్చుచున్నాను. ఓబాలుఁడా! దీని నంగీకరింపుము'' అని సువర్ణములతోఁ

నిండిన యొకమాటను గామదాసునకిచ్చెను. ఈమంచిమాటలు తనకు సపత్నిగా భావింపఁబడిన సుందరినోటినుండి వచ్చుటచేత, నిరాశ చెందుచున్న యామనోరంజని మనస్సునకుఁ గొంత ధైర్యోత్సాహములు కలిగెను.

ఇక్కడ సింహవిక్రముఁ డెక్కడకుఁ బోవుటకును తోఁచనివాఁడయి దేశమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడి యిటువంటియవమానముతోఁ దన తండ్రి గృహమునకుఁబోవుటకిష్టము లేక, తనప్రాణధనమయినచారుమతిని విడిచివచ్చిన హస్తినాపురమునకు సమీపమునమన్న యరణ్యములో సంచరించుచుండఁగా నాతనిని దొంగలుచుట్టుకొని యాతనివద్దనున్న ధనమిమ్మని పట్టుకొనిరి. అప్పుడు సింహవిక్రముఁడు తాను కష్టములపాలయియూరువిడచియడవులఁబడితిరుగుచున్న భాగ్యహీనుఁడననియు, తానుగట్టుకొన్న వస్త్రములు దక్కఁ దనవద్దనితరధన మేదియు లేదనియు, వారితోఁజెప్పెను. ఆదారిదోపుడుకాండ్రతఁ డాపదలో నున్నవాఁడని తెలిసికొని ఆతని సాహసవర్తనమునకును గంభీరాకారమునకును సంతోషించి, అతఁడు తమలోఁగలిసినయెడలఁ దమకాతని నాయకునిగా నేర్పఱుచుకొని యాతని యాజ్ఞకులోఁబడి యుండెదమనియు అతఁడందుకొప్పుకొననిపక్షమునఁ దామాతనిని జంపెదమనియుఁజెప్పిరి. అప్పుడు సింహవిక్రముఁడు మహావిరక్తుఁడయి తనస్థితి యేమయినను లక్ష్యముచేయనిస్థితిలో నున్నందున, స్త్రీలనుబీదవాండ్రను వారుబాధింపకుండెడు పద్ధతిమీఁద వారికి నాయకుఁడుగా నుండుటకొప్పుకొనెను. విధివశముచేత నీప్రకారముగా దొంగలకు నాయకుఁడుగానున్న కాలములో సింహవిక్రముని చారుమతి కలిసికొనుట తటస్థించెను. సుయోధనుని వివాహము చేసికోవలసినదని తండ్రి నిర్బంధపఱుపఁజొచ్చినందునఁ దన ప్రియుఁ డింద్రప్రస్థపురమునుగూర్చి పోయినాఁడనివిని చారుమతి యా సింహవిక్రము నచ్చటఁ గలిసికోవలెనననిశ్చయము చేసికొనెను. అతఁడు

కొట్టి మొదలు నిండ్రపిష్టమునకుఁ బోవ నుద్దేశించుకొన్నను. పోక దైవికముగా దొంగలకు నాయకుఁడయి వారి దౌర్జన్యములలోఁ దానుఁ జేరక వారు తనకిచ్చిన యధికారమునుబట్టి వారు దోఁచుకొన్న సొత్తులవిషయమయి దయచూపునట్లు వారిని నియమించుచు నీయరణ్యములలోనే యుండెను. అప్పుడు చారుమతి తనతండ్రిగృహమునుండి రాత్రి తప్పించుకొని పారిపోయివచ్చి, త్రోవలో నాత్మసంరక్షణార్థముగా నుపయోగపడుటకయి దీనవత్సలుఁడను పేరుగల యొక ముసలి సేవకుని, తనకు సహాయునిగాఁ జేకొని, సింహావిక్రముఁడును దొంగలును నివసించుచున్న యీయరణ్యమార్గమునఁ బ్రయాణమయి పోవుచుండఁగా దొంగలలో నొకఁడు చారుమతిని పట్టుకొనెను. ఆలస్కుఁడు దీనవత్సలుని గూడఁ బట్టుకొని యుండెనుగాని యతఁడు వానికందక తప్పించుకొని పారిపోయెను.

చారుమతిని పట్టుకొన్న దొంగవాఁ డామె భయముచేత వడవడ వడఁకుచుండుట చూచి కొంచెము జాలిపడినవాఁడయి, తానామె కేమియు హానిచేయక తన యజమానుఁడున్న గుహయొద్దకుఁ దీసికొని పోయెద ననియు, తమ నాయకుఁ డుదారహృదయుఁ డయి స్త్రీలయెడ దయచూపు స్వభావముగలవాఁ డగుటచేత భయపడవలసిన పని లేదనియుఁ జెప్పి యామెనూఱడించెను. దొంగలగురువు రక్షించునని చెప్పినమాటల యందు విశ్వాసములేనిదయి చారుమతి వానివెంటఁబోవుచు "ఓసింహా విక్రమా! నీనిమిత్తమయి నేనీక్రమకంతయు సహించుచున్నాను" అని యేడువ మొదలుపెట్టెను. చారుమతి తప్పించుకొని పారిపోయిన వార్త విని కామోద్ధతుఁడు పురుషవేషముతోఁ దన్ను సేవించుచున్న మనోరంజని తనవెంటరాగా బంటులతోడ చారుమతిని పట్టుకొనుటకయి యిప్పుడే యీయరణ్యమునకువచ్చెను. ఆమె యాలస్కుని చేతఁ దన నాయకుని నివాసమునకుఁ దీసికొని పోఁబడుచుండఁగా కామోద్ధతుఁ డక్కడకువచ్చి చారుమతిని దొంగల యుపద్రవమునుండి విడిపించి, ఆమె

జడుపులేక దొంగలనుండి తన్ను రక్షించిన యుపకారమునకయి కృతజ్ఞతా సూచకములయిన మాటలాడుటకయి నవకాశము కలుగక మునుపే తన్ను వివాహమాడుమని నిర్బంధించి యామె మనస్సునకు వేదన కలిగింప నారంభించెను. ఈప్రకారముగా నతఁ డామెను బలవంత పెట్టుచున్నప్పుడు మనోరంజని యాతని సరసనే నిలుచుండి, అతఁ డామె విషయమయి యింతకు ముందు చేసిన మహోపకారము వలన నామె మనసు కరఁగి మెత్తపడునేమో యని సంశయగ్రస్తురాలయి గుండెలు తటతటఁ గొట్టుకొనఁగా నామె ప్రత్యుత్తరము నెదురుచూచుచుండెను. వారందఱు నట్లుండఁగా దొంగ లెవ్వరో యొక స్త్రీని పట్టుకొన్న వార్తవిని యామెను విడిపించి యౌదార్యవలెనన్న వేగిరపాటుతో సింహవిక్రముఁ డాకస్మికముగా నక్కడకుఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చెను. ఆతఁడు వచ్చునప్పటికి తన్నేలుకొమ్మని కామోద్ధతుఁడు చారుమతిని దీనముగా వేఁడుకొనుచుండెను. తాను జేయుచున్న ద్రోహము ప్రత్యక్షముగా మిత్రునికంటఁబడినందున, కామోద్ధతుఁడు లజ్జలో మునిఁగిపోయి తలయెత్తుకోలేక తనయంతరాత్మ తన్ను బాధింప నారంభింపగాఁ బశ్చాత్తప్తుఁడయి యప్పుడే తన యుద్యమమును వదలుకొని కన్నులనీరు కాలువలుగట్ట నేడ్చుచు సింహవిక్రముని పాదములమీఁదఁబడి తనయపరాధమును క్షమింపుమని వేఁడుకొనెను. సింహవిక్రమునిది దయాపూరితమయిన నిర్మలహృదయ మగుటచేతఁ దనకాతఁడు చేసిన యపకారమును మన్నించుటయేకాక యాతనిని దొంటియట్ల మరల తనమిత్రునిగా నంగీకరించి, "ఓమిత్రుఁడా ! ప్రమాదముచేత నీవు నాయెడలఁ జేసిన ద్రోహమును పూర్ణముగా మఱచిపోవుటయే కాక నీవు పశ్చాత్తప్తుఁడవయి దుఃఖించుచుండుటచేత నీదుఃఖోపశమనార్థముగా చారుమతిని నీకు వదలివేయుటకు సహితము నిశ్చయించుకొన్నాఁడను" అని మిత్రవాత్సల్యముయొక్క యుద్రేకములో సింహవిక్రముఁడు పలికెను. ఆమాట చెవిని బడినతోడనే మిత్రవాక్యము

నూతఁ జేసికొని కామోద్ధతుఁడు చారుమతిని స్వీకరించుచున్న భయము చేతనిలువెల్లను జెమర్చి దేహము కంపింపగా సేవక వేషముతోఁ బార్శ్వమున నిలువబడి యున్నమనోరంజని మూర్ఛిల్లి మొదలు నఱికినకదళీ తరువువలె నేలఁ గూలెను. అప్పుడక్కడనున్నవారందఱును శైత్యోపచారములు చేసి మనోరంజనిని మూర్ఛ తేర్చుచుండిరి. ఆసమయమున కామూర్ఛయే రాకయుండిన పక్షమున, తన మనోవల్లభుఁడు తన్ను మనఃపూర్వకముగా నొరులపాలు చేయునని విశ్వసించుట దుర్ఘటమేయ యినను చిరకాలము చిలుకను గాపాడి కడపట మార్జాలమువాత వేయఁ జూచినట్లు తన్నుఁ దన హృదయేశ్వరుఁడు కామోద్ధతుని కిచ్చెదనన్న వాక్యమునకు చారుమతిమనస్సుంతో ఖేదపడి యుండును. మనోరంజని యింతలో మూర్ఛ తేఱి "నాయజమానుఁడు చారుమతి కిమ్మన్న యుంగరము నియ్యకుఱచిపోయినాను" అని తనచేతియుంగరమును జూపెను. అప్పుడు కామోద్ధతుఁడు వెనుక మనోరంజని తనకిచ్చినట్టియుఁ దాని ప్పుడు చారుమతి కంపినట్టియు నుంగరమును మాత్రమేకాక తాను మనోరంజని కిచ్చి వచ్చినయుంగరమును గూడఁ దనభృత్యుని వ్రేలి యందుఁజూచి శోకసంతప్తుఁడయి గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు "ఓకామదాసా! ఇది నేను మనోరంజని కిచ్చినయుంగరము. ఇది నీకెట్లు వచ్చినది?" అని యడిగెను. "ఇది నాకు మనోరంజనియే యిచ్చినది. ఈ యుంగరము పట్టుకొని మనోరంజనియే యిక్కడకు వచ్చినది" అని యాకామదాసుఁ డుత్తరమిచ్చెను. అప్పుడుకామోద్ధతుఁడు తెప్పవాల్పక కామదాసు మొగమువంకఁ గొంతసేపు దేఱిపాఱఁజూచి తనయీసేవకుఁడే మనోరంజని యగుట కనిపెట్టెను. అందుమీఁద నతఁడు తాను జేసినయకృత్యమునకు సిగ్గును దననిమిత్తమయి యన్ని శ్రమల కోర్చి యింతదూరము మనోరంజని తన్ను వెదకుకొనుచు వచ్చినందుకు సంతోషమును బొందినవాఁడయి. తన కామెమీఁద నుండిన వెనుకటిప్రేమ

యంతయు నిప్పుడు ద్విగుణమయి మనస్సునందు మరలఁ బ్రవేశింపఁగా, చారుమతిని సింహావిక్రమునకు విడిచిపెట్టి తాను మనోరంజనిని గ్రహించుటకు సంతోషపూర్వకముగా నంగీకరించెను. ఈప్రకారముగా సింహావిక్రముఁడును కామోద్ధతుఁడును తమ పునర్మైత్రికి సంతోషించి తమ ప్రియురాండ్రకుఁ దమమీఁదఁగల నిర్భరానురాగమును మెచ్చి యానందించుచుండఁగా నింతలో నాకస్మికముగా నచ్చటికి చారుమతిని వెదకుకొనుచు రాజును సుయోధనుఁడునువచ్చి వారికి మఱింత యద్భుతమును బుట్టించిరి. ఆయిరువురిలో సుయోధనుఁడు ముందుగా నచ్చటికి వచ్చి "ఈమె నాప్రాణధనము" అని పలుకుచు చారుమతిహస్తమును గ్రహింపఁబోయెను. అప్పుడు సింహావిక్రముఁడు ముందుకు వచ్చి గంభీరస్వరముతో "ఓయీ సుయోధనా! దూరముగానుండుము. చారుమతి నీసొమ్మని యింకొకసారి పలికి నీవీమెమీఁదఁ జెయివేసితివా, నీప్రాణములు నీవికావు. కాలసర్పమువలె నీప్రాణవాయువులను పానముచేయుటకై తమకపడుచున్న నాచేతిలోనియీ ఖడ్గమును జూచి మఱి యీమెను దాఁకుటకు సాహసించు" అని యదలించెను. సుయోధనుఁడు పిఱికిగుండె కలవాఁడగుటచేత నాతనిశూరవాక్యములకు జడిసి వెనుకకు తొలఁగి "నాకీకాంత యక్కఱలేదు. తనమీఁద వలపులేనికాంత నెవ్వఁడో బుద్ధిహీనుఁడుగాని యాసింపఁడు." అని పలుకుచు దూరముగాఁబోయి నిలుచుండెను.

అది చూచి ధైర్యశాలియైనరాజు మహాకోపముతో "నీవింతవఱకును చారుమతివిషయమయి యంతకృషి చేసి యిప్పుడు స్వల్పకారణముపయిని భయపడి విడుచుట సిగ్గులచేటు" అని సుయోధనునితోఁ బలికి, తరువాత సింహావిక్రమునివంకఁ దిరిగి, ఓసింహావిక్రమా! నీధైర్యసాహసములకు సంతోషించినాను. నీవు చక్రవర్తినినైనను వరించుటకుఁ దగినవాఁడవు. నీవే చారుమతిని జేపట్టుట కర్హుడవయినందున నేనిప్పుడు నీకు దీనిని కన్యాదానము చేయుచున్నాను" అని దయూరసమొలుకఁబలి

కెను. అప్పుడు సింహవిక్రముఁడు మహావినయమ్ముతో రాజుపాదములకు మ్రొక్కి, ప్రీతిపూర్వకముగా నతఁడిచ్చిన యమూల్యకన్యాదానమును మిక్కిలికృతజ్ఞతతోఁ బ్రతిగ్రహించెను. అటుతరువాత మంచిసమయము చూచి సంతోషరసాక్రాంతస్వాంతుఁడై యున్న భూకాంతునితో సింహవిక్రముఁడరణ్యమునందుఁదనసహవాసులుగానున్న తనకూరులనుక్షమించి మరలఁ బురమునందువసింపననుజ్ఞయియ్యవలసినదని చెప్పి వేఁడుకొనెను. వారందఱును ఘోరపాతకములు చేసినవారుగాక సింహవిక్రమునివలెనే రాజాగ్రహమునకుఁ బాత్రులగుటచేతనే పురము వెడలఁగొట్టఁబడినవారగుటచేత రాజల్లుని ప్రార్థన నంగీకరించి వారినిమన్నించి మరల యథాప్రకారముగాఁ బురమునందు వసించుటకుత్తరువిచ్చెను. కామప్రేరితుఁడయి మిత్రద్రోహమునకొడఁబడిన కామోద్ధతునిపాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముగా నతఁడాడిన యసత్యములను కామప్రేరణచేతఁ బ్రియురాలివిషయమయి చేసిన యకృత్యమును సర్వమును రాజుముందఱ నేకరువుపెట్టునట్లుగా శిక్షవిధించి, అతఁడాప్రకారముగాఁ జేసి మనస్తాపమును లజ్జయుఁ బొందఁగా నతనికాశిక్ష చాలునని భావించి యందఱును గలిసి పురమునకుఁబోయిరి. అటుతరువాత హస్తినాపురమునందు సింహవిక్రమునికిని చారుమతికినిమాత్రమేకాక కామోద్ధతునికిని మనోరంజనికిని మహావైభవముతో వివాహమహోత్సవములు జరగెను.

పద్మినీప్రభాకరము.

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

౧. వసుదేవుఁడు—పాండ్యదేశపురాజుమంత్రులలో నొకఁడు; పద్మిని తండ్రి.

౨. ప్రభాకరుఁడు—పాండ్యదేశ సేనాధిపతి; పద్మిని భర్త.

౩. మిత్రపాలుఁడు—ప్రభాకరుని మిత్రుఁడు.

౪. దుష్టబుద్ధి—పాండ్యదేశపు సేనలో నొకనాయకుఁడు.

౫. శూరవర్మ—పాండ్యదేశపు సేనానాయకులలో నొకఁడు.

స్త్రీలు.

౬. పద్మిని—వసుదేవునికూఁతురు; ప్రభాకరునిభార్య.

౭. రాధిక—దుష్టబుద్ధిభార్య.

పద్మినీప్రభాకరము.

మధురాపురమునందలి మహాధనసంపన్నుఁడయిన వసుదేవుఁడను మంత్రిశిఖామణికి గుణవతియు రూపవతియు నైన యేకపుత్త్రి పద్మిని యను కన్యామణి కలదు. ఆచిన్నదానియొక్క సుగుణసంపదనుబట్టియు ధనసంపదనుబట్టియు రాజకుమారు లనేకు లాచిన్నదానిని పాణిగ్రహణము చేసికోవలెనని యాశవహించి వేచియుండిరి. అయినను తన్నాశించి యున్న రూపలావణ్యసంపన్ను లయిన స్వదేశస్థులగు రాజపుత్త్రు లెవ్వరును పద్మినికి రుచింప లేదు. శరీర సౌందర్యమునకంటె మనస్సౌందర్యము నధికముగా గారవించెడి యాచిన్నది చిన్నప్పటినుండియు తన తండ్రియింటికివచ్చుచు బీదదశనుండి స్వశక్తిచేత క్రమక్రముగా గొప్ప స్థితికి వచ్చి యున్న పరదేశస్థుఁడగు నొక నల్లని క్షత్త్రియువీరునిమీఁద తన మనసు నిలిపెను. ఆతనిపేరు ప్రభాకరుఁడు. అతఁడు తన సద్వర్తనముచేత వసుదేవుని యనుగ్రహమునకు పాత్రుఁడయి యాతని దయవలననే తానిప్పుడున్న యున్నతస్థితికి వచ్చినవాఁడగుటచేత పలుమా రాతని గృహమునకు వచ్చుచుఁ బోవుచుండెను.

హీనదశనుండి వచ్చిన యటువంటి పురుషుని భర్తనుగా వరింప నపేక్షించినందునకయి పద్మినిని మనమంత నిందింపవలసిన పనిలేదు. ఒక్క నల్లరూపును దూరముగానుంచినపక్షమున, లోకములోని యుత్తమోత్తమకన్యను చెట్టపట్టుటకు సహిత మర్హత నిచ్చెడుగుణసంపదలో నాప్రభాకరునివద్ద లోపమణుమాత్రమును లేదు. అతఁడు మహాధైర్యశాలియైన వీరభటుఁడు; బౌద్ధులతో జరిగిన ఘోరయుద్ధములలో నతఁడు పాండ్యదేశపు సేనలోఁ గొలువుండి తన ధైర్యశౌర్యములను జూపి, నిరుప

మాన పౌరుషము చేత రాజానుగ్రహామునకుఁ బాత్రుఁడయి సేనాధిపత్యమును బొందుటయే కాక జనుల విశ్వాసగౌరవములకును స్థానమయ్యెను.

అతఁడు బాల్యమున బహుదేశములు తిరిగినవాఁడగుట చేత పద్మిని యాతని దేశాటనవృత్తాంతములను వినుట కత్యంతాభిలాష కలదయి యాతని నడుగుచుండును. అతఁడు చిన్నతనములో తానుపడిన కష్టములను, తానెప్పుడెప్పుడు చేయుచువచ్చిన యుద్ధములను, మెట్టను సముద్రము మీఁదను తాను బొందిన యాపదలను, తానాయాపదలను తప్పించుకొన్న సూక్ష్మమార్గములను, శత్రువులు తన్ను చెఱఁబెట్టి బాధించిన విధమును, తాను తిరిగిన దేశములయందు మేఘమండలమునంటు పర్వతములలోను మహారణ్యములలోను దానుజూచిన వింతలను, ఆయాదేశజనుల విచిత్ర వర్తనములను, మృదుమధుర వాక్యములతో హృదయాకర్షకముగాఁ జెప్పుచుండఁగా నాచిన్నది యత్యాశక్తితో వినుచుఁ నడుమ నెవ్వరైనఁ బిలిచినచో వేగిరపాటుతోఁబోయి లోపలగృహకృత్యములను నిర్వహించి యప్పుడే మహావేగమున మరలవచ్చి యతని వాక్యామృతపానము చేత తన చెవులను దనుపుకొనుచుండును. ఆచిన్నది యొకనాఁడు సావకాశముగాఁ గూరుచుండి యాతనిని బిలిచి తానావఱకప్పుడప్పుడు భాగభాగములుగా వినుచు వచ్చిన యాతనిచరిత్రమునంతను మొదటి నుండియు నొక్కసారిగా పూర్ణముగా వినిపింపుమని యడిగెను. అతఁడది సందుచేసికొని తనకథను చెప్ప మొదలుపెట్టి జాలిపుట్టునట్టుగా తన చిన్ననాటికష్టకథలను నడుమ నడుమ వర్ణించుచు పలుమాఱు దామెకన్నుల నుండి నీరువచ్చునట్లు చేసెను. అతఁడు తన కథను ముగించునప్పటికాతని కష్టము జాలిపడినట్లుగాఁ గొన్ని నిట్టూర్పులువుచ్చి యాచిన్నది కథ సంతాపకరముగాను వినోదకరముగాను గూడనున్నదనిపలికి, తనయందనుహ్రహించి యావిచిత్రమును కష్టపడి చెప్పినందునకయి తన కృతజ్ఞతను దెలిపి, ఆకథ దయారసలేశము గల రసికురాలయినకన్య విన్న

పక్షమున తత్క్షణము వలచి వరింపఁగోరునంత యింపుగాఁ జెప్పఁబడినదని యాతని నేర్పును శ్లాఘించెను. ఇట్లాచిన్నది లజ్జా వినయ శృంగార చేష్టలతో తనవలపును సూచింపఁగా నతఁడు గూఢమయిన యామె మనోభావమును గ్రహించి, తన కామెమీఁదఁ గలిగిన గాఢానురాగమును తేటపఱిచి తండ్రియెఱుక లేకుండ రహస్యముగా గాంధర్వవివాహమునఁ దన్ను వరించుట కాకన్యారత్నము యొక్క యంగీకారమును బొందెను.

తనరూపవిశేషముగాని ధనవిశేషముగాని తన్ను వసుదేవుఁడల్లునిగా నంగీకరించునని యాశ పెట్టుకొనుటకు తగినంత గొప్పవి కావని యతఁడు దృఢముగా నెఱుఁగును. అయినను వసుదేవుఁడు తన కొమార్తెకు తనయిచ్ఛవచ్చిన రాజపుత్రుని వరించుటకు స్వాతంత్ర్య మిచ్చియుండెను; ఆస్వాతంత్ర్యమునుబట్టి యాచిన్నది మంత్రిపదమున కర్హుఁడయిన తన బంధువర్గములోని యొక రాజకుమారుని భర్తనుగాఁ గోరుకొనునని తలఁచియుండెనేకాని విదేశస్థుఁడైన యాకులముతక్కువవానిని వరించునని యతఁడు స్వప్నావస్థయందయినను దలఁచి యుండలేదు. ప్రభాకరుఁడు రూపమునందు నల్లనివాఁడేయయినను పద్మిని యాతని చర్మమునుజూచి మోహింపక శూరత్వాది గుణములను కామించి తన హృదయము నాతనికర్పించి తన ధనప్రాణముల నాతని పాలుచేసెను. అనేకములైన యాతని యుత్తమగుణములనుబట్టియే పద్మిని యాతనియందు బద్ధానురాగము గలదయినందున, తనతోడి రాచకన్నెలందఱును సామాన్యముగా విరసభావముతోఁ జూడఁదగిన యాతని శరీరనైల్యమును సహితము లఘుదృష్టితోఁ జూడక యాకాంతాతిలకము తన్నువరించి ధన్యులు కాఁదలఁచుకొనియున్న రూపలావణ్య సంపన్నులయిన స్వజాతిరాజకుమారులయెల్ల శరీరములకంటెను తనప్రియునికృష్ణదేహమునే శ్రేష్ఠమయినదానినిగా భావించుకొనెను.

వారి వివాహమెంత రహస్యముగా జరపఁబడినను చిరకాలము

దాఁగియుండక యావృత్తాంత మల్పకాలములోనే వృద్ధుఁడయిన యా వసుదేవుని చెవినిబడెను. పిడుగువంటి యావార్త చెవినిబడఁగానే యతఁడు మరాగ్రహావేశముచేత దేహము కంపింప, ఇంటఁ గాలు నిలువక వెంటనే రాజాస్థానమునకు పరుగెత్తి కృతఘ్నుఁడయిన ప్రభాకరుఁడు మాయలచేతను మంత్రములచేతను తన ప్రియపుత్రికయైన పద్మినిని వశ్యురాలిని జేసికొని తన యనుమతి పొందకుండ వివాహమాడుట కింటినుండి లేవఁదీసెనని సభ వారితో మొఱ్ఱపెట్టుకొనెను.

ఈసమయమునందే బౌద్ధులకును పాండ్యమండల ప్రభుత్వము వారికిని యుద్ధము పొసఁగినందున, తామావఱకుఁ గోలుపోయిన సింహళ ద్వీపమును మరల జయించి స్వాధీనపఱుచుకొనవలెనని యోడసేనను సముద్రముమీఁదఁ బంపుచున్న బౌద్ధయోధులతో యుద్ధముచేయుటకయి మహావీరుఁడయిన ప్రభాకరునికొలువప్పు డవశ్యముగా రాజునకు వెంటనే కావలసి యుండెను. బౌద్ధులతో ఘోరయుద్ధము చేసి యమోఘవిజయము నొందగలిగిన మహాశూరుఁ డొక్క ప్రభాకరుఁడే యని యెల్ల వారునుదృఢముగానమ్మియున్నందున, ఎల్లవారిదృష్టియు నాతనిమీఁదనే యుండెను. ఆతనిశక్తియుక్తులను రాజెఱిఁగినవాఁడగుటచేత స్వదేశగౌరవమును నిలుపుట కతఁడుదక్క వేఱొక్కఁడు సమర్థుఁడు లేఁడని నిశ్చయించి యాతని సభకు పిలిపించి సేనాధిపత్యమిచ్చిపంప సిద్ధముగానున్న కాలములోనేవసుదేవుఁడాతనినివిమర్శించిదోషనిర్ధారణముచేసి శిక్షింపవలసిన దని యభియోగము తెచ్చెను. ఆకాలమునం దాదేశపు రాజశాసనమునుబట్టి యట్టి నేరముచేసినవాఁడు మరణశిక్షపాలు కావలసి యుండెను.

ఇట్టిస్థితిలో నభియోగము వచ్చినప్పుడు సభికులు వసుదేవుఁడు వృద్ధుఁడును సత్యసంధుఁడునగుటచేత నాతనిమాటలను సావధానముగా విని, కోపావేశముచేతనతఁడు తగిన నిదర్శనములు లేనిదే లేనిపోనిదోషా

రోపణములు చేసినను సహించి విమర్శించి, ఏమిసమాధానము చెప్పెద వని పరిభారునడుగఁగా నతఁడు తానాకన్యను లోఁగొనుటకయి యవలంబించిన మార్గమును తాను తనకథను జెప్పినవిధమును నేమియుదాఁచక యున్నది యున్నట్టుగా సర్వమును నిష్కపటముగా సభవారిముందేకరువుపెట్టెను. మధుర గంభీర స్వరముతో హృదయరంజకముగా వినిపించిన కథ యాద్యంతమువిని రాజు తలయూఁచి యీకథ నీతనినోట వినుట తటస్థించిన పక్షమున వసుదేవుని కూతురేకాక తన కూఁతురు సహితమువలచి పైఁబడక మానదనిపలికెను. పద్మినియొక్క చిత్తాకర్షణమునకయి యతఁడు ప్రయోగించిన మాయలును మంత్రములును మాయయు మర్మమునులేని యతని ఋజువర్తనయొక్కటి దక్క వేఱే వియు లేవనియు, అతఁడు ప్రయోగించిన సమ్మోహనమంత్ర మంతయు తన మృదుకథను తేనెలొలుకు మాటలతో మనసుకరఁగునట్లు కర్ణరసాయనముగ వచించుట యొక్కటియేయనియు సభికులకందఱకును గూడవిస్పష్టపడెను. అంతట పద్మినినిగూడ సభకుఁబిలిపించి యడిగి నప్పుడాచిన్నదికూడ తన ప్రేమానుబంధమునకుఁగలకారణ మాతఁడు వినిపించిన విచిత్ర చరిత్రయొక్కటియే యగుట తెలిపి, తన్నుచిన్నప్పటినుండియు విద్యాబుద్ధులుచెప్పి పెంచి పెద్దదానిని జేసినందుకయి తండ్రియెడల తాను వినయగౌరవములు చూపి కృతజ్ఞతతో నడుచుకోవలసిన ధర్మమునొప్పుకొని యుత్తమాంగనలకు భర్తయెడలఁ జూపవలసిన యధికతరమైన యుత్కృష్టధర్మమునుబట్టి తాను తండ్రికంటె భర్తనెక్కువ గౌరవించవలసి వచ్చినదని చెప్పెను.

అప్పుడు వసుదేవుఁడు తాను ప్రభాకరునిమీఁదఁ జేసిన దోషారోపణములు నిరాధారములయినవని తెలిసికొని, ఆతనిని దాపునకుఁ బిలిచి నిష్కారణముగా తానతనిమీఁద మిథ్యాదోషము మోపినందు నకువిచారపడి, నిజముగాతనకొమార్తెకతఁడుభర్తయగుట మనస్సులో

నిష్టము లేక పోయినను చేయవలసినకార్యము వేఱొకటి కానరానందున తానతనికిఁ గన్యనిచ్చితినని చెప్పి, "ప్రభాకరా! అజ్ఞ మీాతిక న్నతండ్రికి మనోవ్యథ వృద్ధి పొందించుటకయి నాకితరపుత్రికలు లేక యీాపుత్రిక యొక్క తెయేమైనందుకు కొంత సంతోషించుచున్నాను" అని పలికెను. ఈకష్టమీావిధముగా తీరినందున, ప్రభాకరుఁ డితరప్రతిబంధము లేవియు లేనివాఁడయి చిన్నప్పటినుండియు నలవాటుపడుటనుబట్టి కష్టములన్నాహారనిద్రలవంటి సహజధర్మములని భావించు స్వభావముగలవాఁ డగుటచేత సేనాధిపత్యమును వహించి సింహళద్వీపమునందు యుద్ధము నడపినూతనకష్టములనుమీాఁద వేసికొనుటకు త్సాహపూర్వకముగా నంగీకరించెను. పద్మినిగూడ తానింటివద్దనుండి యొంటిగా సుఖమనుభవించుటకంటె భర్తతోడఁగూడనుండికష్టములనుభవించుటయే యోగ్యతరమని భావించిమహోత్సాహముతో నాతని వెంటఁబ్రయాణమయ్యెను.

ఇట్లు భార్యను వెంటఁబెట్టుకొని సేనాసమేతుఁడయి యోడనెక్కి సముద్రయాత్రచేసి యతఁడు సింహళద్వీపమునందు దిగఁగానే యొక గొప్పఝంఝూమారుతమువలన శత్రువుల యోడలుపగిలిచెదరిపోయిన వనియు యుద్ధము చేయవలసిన యావశ్యకము[?]గినవాఁ[?]త్రమును లేక లంక సురక్షితముగానున్నదనియు శుభవార్త తెలియవచ్చెను. అయినను ప్రభాకరుఁడు శ్రమపడవలసిన ఘోరతరమయినయుద్ధ మొకటి యిప్పుడు క్రొత్తగా నారంభమయ్యెను. నిరపరాధినిమైన యాతని భార్యయెడఁ గల యసూయా ద్వేషములవలన బైలుదేఱిన శత్రువులిప్పు డాతనిపాలికి గర్భశత్రువులయిన బౌద్ధులకంటెను నధికభయంకరు లయిరి. సేనా నాయకుఁడయిన ప్రభాకరుని మిత్రులలో మిత్రపాలునికంటె నెక్కువ చనవరియు నెక్కువ నమ్మికమునకు పాత్రుఁడయినవాఁడునుమఱియొకఁడు లేఁడు. మిత్రపాలుఁడు నిండుయావనమున నున్నవాఁడు; మహాసౌందర్యవంతుఁడు; నిరుపమానవాక్చాతుర్యము గలవాఁడు; ఎప్పుడును నవ్వు

మొగము పూని యుల్లాసముతో నుండువాఁడు; మహావీరుఁడు; సరస సల్లాపముల చేత కామినుల యుల్లములు రంజిల్లఁజేయు రసికత్వముగలవాఁడు. ఇటువంటివానిని జూచినప్పుడు వయసు ముదిరినతరువాత చక్కఁదనము గల చిన్నకన్నెలను పెండ్లి చేసికొన్న ప్రభాకరునివంటివారి మనస్సులో ననుమానమును భయమును గలుగవలసినదే కాని ప్రభాకరుఁడు పరుల మీఁద ననుమానపడుట యెట్టిదో యెఱుఁగని దొడ్డస్వభావము గల వాఁడగుటచేత పరుఁడు తనయెడల ద్రోహము తలఁచునన్నయనుమానమే యతనిమనస్సున కెప్పుడును తట్టలేదు. ప్రభాకరుఁడు పద్మినితోడి తన వివాహ వ్యవహారమునందీమిత్రపాలునినే నియమించి, ఉభయులమధ్యను సందేశములు నడుపుటకీతనినే దూతనుగానుపయోగించెను. సుందరుల వద్ద హృదయరంజకముగా చమత్కృతితో సంభాషించుటలోఁ దన మిత్రునివద్ద నున్నంత సామర్థ్యము తనవద్ద లేదని తెలిసికొని, తన ప్రతినిధిగాఁబోయి కన్యావరణము చేసి రావలసినదని నర్మగర్భముగాఁ బలుకుచు ప్రభాకరుఁడు పలుమాఱు మిత్రపాలుని పద్మినియొద్దకుఁ బంపుచు వచ్చెను. కపటమెఱుఁగని యటువంటి యమాయికత్వ మాతనికిఁగల గుణాలంకారములలో నొక్కటియని చెప్పవలసినదే కాని దాని నొకదోషముగా పరిగణింపరాదు. అందుచేత పతివ్రతాశిరోమణియైన పద్మినికి తన ప్రాణేశ్వరుఁడయిన ప్రభాకరునికి తరువాత నామిత్రపాలునియందే యధికవిశ్వాసమును ప్రేమయు నుండుట వింతగాదు. ఆదంపతులకు వివాహానంతరమునఁగూడమిత్రపాలునితోడితమప్రవర్తనమునందేమియు వ్యత్యాసము కలుగలేదు. అతఁడు మునుపటివలెనే తఱుచుగా వారి యింటికిఁ బోవుచు, ఆదంపతులతో యథేచ్ఛముగా సంభాషించుచుండెను. ప్రభాకరుఁడు గంభీర స్వభావముగల మితభాషియైనను, మనసు వచ్చిన ట్లవిరతముగా మాటాడు తన మిత్రునియొక్క సంభాషణను విని యానందించుచుండెను. పెండ్లికాక పూర్వము తాను సందేశములు గొని

వచ్చినప్పటి కాలమునందువలెనే యిప్పుడును మిత్రపాలుఁడునుపద్మినియు నరమరికలేక కలిసి మాటాడుచు నానందించుచుందురు.

కొంతకాలము క్రిందట ప్రభాకరుఁడు మిత్రపాలునికి దండులో గొప్పయుద్యోగమిచ్చి విశ్వాసార్హునిగా నెంచితనకునహాయునిగాఁ జేకొని యాతనిని సదా తనయొద్దనే యుంచుకొనియుండెను. ఆతనికట్లు గొప్ప యుద్యోగమిచ్చుటసేనలో చిరకాలమునుండి కొలువుచేయుచుండుటచేత తానాయుద్యోగమునకెక్కువ యర్హుఁడనని భావించుకొనుచున్న దుష్టబుద్ధికి కడుపుమంటగానుండి కనఁబడినచోటనెల్ల నాక్షేపించుచు, స్త్రీల వద్దఁ గూరుచుండి తియ్యనికథలు చెప్పుటకుఁదక్క యుద్ధకార్యములకు వేనికిని బనికిరావని యతఁడు మిత్రపాలుని పరిహసించుచుండెను. అందుచేత దుష్టబుద్ధి మిత్రపాలుని మాత్రమేకాక ప్రభాకరునిగూడ మనస్సులో ద్వేషించుచుండెను. ప్రభాకరుని ద్వేషించుటకతఁడుమిత్రపాలుని యెడ దయగలిగియుండుటన్న యొక్క కారణమేకాక ప్రభాకరుఁడు తన భార్యయైన రాధికయందనురాగముగలవాఁడయి యున్నాఁడని నిష్కారణముగా దుష్టబుద్ధి తనమనస్సులో పెట్టుకొన్న లేనిపోని యనుమానమొక్కటికూడ కారణముగానుండెను. ఇట్లకారణవైరమువహించి దుష్టబుద్ధి పగసాధింపవలెనని నిశ్చయించి యొక్కసారిగా మిత్రపాలుని ప్రభాకరుని పద్మినిని ముగ్గురిని నాశనముచేయుటకయి యొక యుపాయమాలోచించెను.

దుష్టబుద్ధిమాయలమారియు మనుష్యస్వభావమునుజక్కగా నెఱిఁగినవాఁడునగుటచేత లోకములో పురుషుఁడు పొందఁదగిన వేదనలలో నెల్ల భార్యయెడల జారత్వశంకవలనఁ గలిగెడుమనోవేదన యత్యధికమయినదనియు దుర్భరమయినదనియు తెలిసికొన్నవాఁడయి, తాను ప్రభాకరుని మనస్సులో మిత్రపాలుఁడు పద్మినివిషయమయి ద్రోహవర్తనము కలవాఁడయినట్టు శంకకలిగింపఁగలిగినపక్షమునప్రభాకరుఁడుగాని

మిత్రపాలుఁడుగాని యుభయులునుగాని ప్రాణములు పోఁగొట్టుకొందు రనితలఁచి, ఆమాయోపాయముచేతపగతీర్చుకోవలెననినిశ్చయముచేసి కొనెను. జయశాలియైన తమ సేనాధిపతి క్రొత్తగా వివాహమాడిన భార్యతోడఁగూడ వచ్చుటయు, శత్రుసేన గాలివానచేత సముద్రములో చెల్లాచెదరయిపోయినదన్నశుభవార్త తెలియుటయు, సేనలో నెల్లవారి కిని మహోల్లాసజనకముగా నుండుటచేత సింహళ ద్వీపములోనున్న సైనికులెల్లను జేరి నాఁటిదినమొక్క గొప్పయుత్సవము చేసిరి. ఆయుత్సవ ములో నెల్లవారును సంతోషాతిశయముచేత మితముతప్పిత్రాగియెక్కు వగా భుజించిరి. సైనికు లతివిస్తారముగా త్రాగి యల్లరిచేసి జనుల కొత్తుడు కలిగింపకుండఁ జూచుటకును, క్రొత్తగావచ్చిదిగిన సేనలవలనఁ దద్వీపవాసులకేవిధమయిన యాయాసమును కలుగకుండఁగాచుటకును అధికారమిచ్చి యారాత్రి ప్రభాకరుఁడు మిత్రపాలుని నియమించెను. ఆరాత్రియే దుష్టబుద్ధియు తాను వారినిజెఱుపుటకయి పన్నిన క్రూరో పాయమును ప్రయోగించుటకారంభించెను. కావలిగానున్న యుద్యోగ స్థుఁడు త్రాఁగుట గొప్పతప్పిదమేయయినను, దుష్టబుద్ధి తియ్యనిమాటలు చెప్పి తనకు సేనాధిపతియందున్నట్లు కల్లప్రేమను భక్తిని గనఁబఱిచి భ్రమింపఁజేసి మిత్రపాలు నధికముగా త్రాగునట్లుచేసెను. మిత్రపా లుఁడు మొట్టమొదట త్రాగుటకు సందేహించి కొంతసేపటి వఱకును మద్యమునునిరాకరించినను, కడపట దుష్టబుద్ధియొక్క యుత్సాహవచ నములకును భ్రాంతిగొలుపు పాటలకునులోనయి సురను సేవించుటకారం భించి యొకపాత్రము తరువాత నొకపాత్రముగా మెల్లమెల్లగా సురతో గర్భమును పూరించెను. ఆతని ముఖద్వారము నుండి గర్భకుహరములోఁ బ్రవేశించిన గర్భశత్రువయిన యామద్యభూత మించుక సేపటిలో నాతని బుద్ధినిమ్రింగి వేసినందున, మత్తెక్కి వివేకహీనుఁడయియున్న యామిత్ర పాలుఁడు దురాత్ముఁడయిన దుష్టబుద్ధియొక్క ప్రేరణముచేత నొక సేనా

నాయకునితో కలహము పెట్టుకొనిక త్తిదూసికొని లేచి, నడుమ కలహము వారించుటకయి యడ్డము వచ్చిన శూరవర్మ యనునుద్యోగస్థుని గాయ పఱిచెను. అప్పు డాకలహములో పలువురుచేరి పోట్లాటకారంభించిరి. ఈకలహమునకంతకును కారకుఁడయిన దుష్టబుద్ధియే తాగుబోతులు కొందఱుచేరి పెట్టుకొన్న యీచిఱుకయ్యము భయంకరమయిన మహా యుద్ధమయినట్టుగా కంటఁబడినవారితో నెల్లఁ జెప్పుట కారంభించి, దేశో పద్రవకరమయినజనసంక్షోభము పుట్టినప్పుడువాయించెడుభేరిని వాయిం చునట్లు చేసెను. ఆభేరీధ్వనివిని నిద్రపోవుచున్న ప్రభాకరుఁ డులికిపడి లేచి, వేగిరపాటుతో వస్త్రాదికముధరించి తిన్నఁగా సేనానివేశమునకు నడిచివచ్చి యాసంక్షోభమునకుఁ గారణమేమని మిత్రపాలుని నడిగెను. అప్పటికి సురాపానమువలన తలకెక్కినమత్తు కొంత దిగినందున మిత్ర పాలుఁడు తన యవివేకతను ప్రభాకరునిముందఱఁ జెప్పుటకు సిగ్గుపడి సదుత్తరము చెప్పకయూరకుండెను. అంతట దుష్టబుద్ధి తన మిత్రు డయిన మిత్రపాలుని నేరమును బయలఁబెట్టుటకిష్టము లేనివానివలె నటిం చుచు, సత్యము చెప్పవలసినదని ప్రభాకరుఁడు తొందరపెట్టఁగా విధిలేక చెప్పుచున్నవానివలె జరిగినకథయంతయు నేకరువుపెట్టి, అందు తాను ప్రోత్సాహపఱిచి చేసినపనినిమాత్రము మఱుఁగుపఱిచి మిత్రపాలుని తప్పిదమును దాఁచుచున్నట్లగపడుచు నుపాయముతో సేనాపతిదృష్టియం దాతనినేరము మఱింతహీనముగాఁ గనఁబడునట్లు చేసెను. తన సైనికు లలో నెంతటి చనవరియైనను తనయాజ్ఞ నతిక్రమించి నడిచినప్పుడు దయాదాక్షిణ్యములు తలఁచి క్షమించి యూరకుండుస్వభావము కల వాఁడు కాకపోవుటచేత నతఁడు వెంటనే మిత్రపాలుని తానిచ్చినపని నుండి తొలగించెను. ఈప్రకారముగా దుష్టబుద్ధినాటిన యుపాయబీజము మొలకయెత్తి ప్రథమదినముననే ఫలింపనారంభించినందున, ఆతఁడు లోపల సంతోషించి తాను మనస్సులో ద్వేషించెడు శత్రువును తన

మాయావాగురలోఁ బడవేసి జీవనము తీసివేయించుటలో తృప్తినొంది యుండక యారాత్రి నడచినపనినిబట్టియే తన పగవానిని పూర్ణముగా చెఱుపవలెనని నిశ్చయించుకొనెను.

తనయజమానునియాగ్రహమువలన గర్వభంగముగలవాఁడయి మిత్రపాలుఁడు తనకు పరమాప్తునివలె నభినయించుచున్న దుష్టబుద్ధి వద్దకుఁబోయి, నాఁటిరాత్రి తానాప్రకారముగా తప్పత్రాగి మృగము వలెఁబ్రవర్తించి తన యజమానుని యనుగ్రహమును పోఁగొట్టుకొన్నం దుకు ఖేదపడి, తన దుర్వర్తనమువలనఁ దాను పూర్ణముగా పాడయితి ననియు, అట్టియపరాధము చేసినతరువాత మరల నేమొగముతోఁ బోయి త్రాగుఁబోతునని యొప్పుకొని తనపనితనకిమ్మని వేఁడుకోఁగలు గుదుననియు, చెప్పుకొని తనబ్రతుకును రోయఁజొచ్చెను. అతని దీనా లాపములు విని జాలిపడువానివలె నటించి దుష్టబుద్ధి లోకములో లోప ములేనివాఁడెవ్వఁడుండుననియు నెంతటి వివేకికైనను ప్రమాదముచేత నొకానొకప్పుడు త్రాగుట సంభవింపవచ్చుననియు నపాయము తప్పించు కొనుట కుపాయమాలోచింపవలెను గాని యాపదవచ్చినప్పుడు దిగులు పడి కూరుచుండుట బుద్ధిమంతులలక్షణము కాదనియుఁజెప్పియోదార్చి, ఇప్పుడు ప్రభాకరుఁడు భార్య యెంతచెప్పిన నంతచేయుచున్నవాఁడగుట చేత పోయి యామె కాళ్ళమీఁదఁ బడి భర్తతోఁజెప్పి క్షమించునట్లు చేయవలసినదని వేఁడుకొమ్మనియుఁ ఆమె దయార్ద్రహృదయము గల యుత్తమురాలగుటచేత నీమాట తీసివేయక తన భర్తతోఁజెప్పి నిన్నా తనిదయకు మరలఁబాత్రునిజేయుననియు, హితోపదేశము చేసెను. ఇది తనపగను సాధించుకొనుటకయి దురుద్దేశముతో చేయకపోయినయెడల మంచి యుపదేశమేకాని దుష్టబుద్ధిమాత్రము మాతనిని పాడుచేయుటకు మార్గముగానుండుననియే యీయాలోచనను జెప్పెను.

దుష్టబుద్ధియొక్క మాటవిని మిత్రపాలుఁడుపద్మినియొద్దకుఁబోయి

యామెమనస్సు కరఁగునట్లుగా తనకు సంభవించినకష్ట మామెతోఁ జెప్పు కొని, భర్తతోఁ జెప్పి పోయినజీవనమును మరలనిలిపి దీనునిరక్షించిన పుణ్యము కట్టుకొమ్మని బహువిధములఁ బ్రార్థించెను. దీనదయాళురాల యిన యాకాంతామణి యాతనికభయహస్తమిచ్చి పంపివేసి, ప్రతిదిన మును మిత్రపాలుఁడుచేసిన యల్పదోషము క్షమించియాతనిపని యాతని కియ్య వలసినదని భర్తను వేఁడుకొన మొదలు పెట్టెను. అటువంటి నేరముచేసినవాని నంతశీఘ్రముగా క్షమించుట యుక్తముకాదనిచెప్పి యతఁడు భార్యమాటనుతీసివేయలేక కాలహరణము చేయుచురాఁగా, ఆయిల్లా లంతటితో నూరకుండక మాపుచేసెదరా రేపుచేసెదరా యని భర్తను పలుమాఱు తొందరపెట్టుచు మిత్రపాలునియొక్క పక్షమవలం బించి యాతఁడు తన దోషమునకుఁ బశ్చాత్తాపపడి యెంత కుంగిపోయి నాఁడో చెప్పి, అతఁడు చేసిన యాయల్పదోషమునకతనికంత క్రూర దండనము విధించుట ధర్మముకాదని న్యాయనిష్ఠురములాడి, ఆతనిని శీఘ్రముగా దయచూడవలసినదని నిర్బంధపెట్టుచుండెను. ప్రభాకరుఁ డప్పటికిని దయచూపక యుపేక్షింపఁగా పద్మినిభర్తనుజూచి "ప్రాణ నాథా! మీపాదసేవకురాలియందు మీరింత దయ తప్పవచ్చునా? మీకు ప్రాణమిత్రుఁడయి నేను మీచెట్టఁబట్టుటలో సర్వవిధముల సహా యుఁడయిన మిత్రపాలుని విషయములోనే నేను మీతో నింతదూరము మనవిచేయవలసివచ్చుచున్నదిగదా? ఇంతదీనముగా ప్రార్థించుచున్నను మిత్రవిషయములో నింతమాత్రపు చిన్న యుపకారమునుజేయ నను గ్రహింపనివారు గొప్పవిషయములో నేమియుపకారము చేయఁగలరు?" అని బహువిధముల నొక్కిచెప్పెను. దయారసముట్టిపడునట్లుగా నంత మృదువుగా నడిగిన యామె ప్రార్థనను నిరాకరింప నోరురాక ప్రభా కరుఁడు మిత్రపాలుని తప్పక క్షమియించెదనని భార్యచేతిలోఁ జేయివేసి వాగ్దానముచేసి కొంత కాలముమాత్ర మోర్చియుండవలసినదని బతి

మాలుకొనెను.

ఒకనాఁడు మిత్రపాలుఁడు తనపనినిమిత్తమయి పద్మినిని సందర్శించి వేడుకొని యొకదారిని వెడలిపోవుచుండఁగా నాసిమిషమునందే మఱియొకదారిని ప్రభాకరుఁడును దుష్టబుద్ధియుఁగలిసి లోపలికివచ్చుట తటస్థించెను. అప్పుడు మాయోపాయములయందు మహానిపుణుఁడయిన దుష్టబుద్ధి తనలోఁ దాననుకొన్నట్లు "ఇటువంటిచేష్టలు నాకుసరిపడవు" అనిహీనస్వరముతో పలికి తలపంకించెను. ప్రభాకరుఁడామాటను వినినవాఁడయ్యును దానినంతగా పాటింపక లోపలికిఁబోయి భార్యతో మాటాడి యాసందడిలో నప్పుడామాటనే మఱచిపోయెనుగాని తరువాత నాతని కాసంగతినిమరలజ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకోవలసిన యవసర మొకటి సంభవించినది. పద్మినియతనినివిడిచి లోపలికిఁబోయిన తరువాత తనకుఁ గలిగిన సందేహమును దానోతీర్చుకొనుటకయి యడిగినట్లుగా దుష్టబుద్ధి ప్రభాకరునిజూచి మీరు పద్మినిని వరించుటకయి ప్రయత్నము చేయుచున్న కాలములో మీకామెమీఁద వలపుగలదన్న యంశము మిత్రపాలుఁడెఱుఁగునా యని ప్రశ్న వేసెను. ఎఱుఁగుననిచెప్పి యతఁడొక్కయెఱుఁగుటమాత్రమేకాదు మాయిరువుర నడుమను సందేశములను గూడఁ గొనిపోవుచువచ్చెనని ప్రభాకరుఁడు పలుకఁగాఁ ఆలాగుననాయనిపలికి దుష్టబుద్ధి పెదవివిఱిచి యూరకుండెను. దుష్టబుద్ధి నిష్కపటియనియు మంచివాఁడనియు నతఁడు నమ్మియున్నందున, అతనికప్పుడు తాను దుష్టబుద్ధితోఁగూడి లోపలఁ బ్రవేశించునప్పుడన్నమాటయు మిత్రపాలుఁడు పద్మినియొద్దనుండుటయు స్మరణకురాగా దానికంతకు నేదోయర్థమున్నదనియతఁడూహించి యతనికి దెలిసినదేమైన నున్నయెడలఁ దనకప్రియమయినను సందేహింపక తనతోఁ జెప్పవలసినదనిదుష్టబుద్ధిని వేఁడుకొనెను. తమ హృదయములో కాపట్యములేనివారు పరులనుగూడ తమయట్లభావించి వారిమాయలను మర్మములను దెలిసికోలేక వారుచెప్పు

నదియెల్లను పరిశుద్ధహృదయముతోనే చెప్పుచున్నదని భ్రమించి మోసపోవుచుందురు. అందుమీఁదట దుష్టబుద్ధి "మిత్రుఁడా! మనస్సులో పుట్టిన పిచ్చియూహల నెల్ల వెల్లడిచేయుట యెన్నఁడైన ధర్మమగునా? ఒకానొక సమయమునం దెంతమంచివారల హృదయములయందును దుష్టచింత లుదయముకావచ్చును. కాఁబట్టి పదింబదిగ విచారించి సత్యమును దృఢముగా స్థిరపఱుచుకొనువఱకును తోఁచినదాని నెల్లఁ బరులతోఁ జెప్పఁగూడదు." అని పలికి, అనాలోచితములయిన తనమాటల వలన ప్రభాకరుని మనస్సునకు గొంచెము నొప్పికలిగిన పక్షమున తరువాత తన మనస్సెంతో దుఃఖపడుననియు, తన మనస్సులోని దురూహల నెఱుఁగఁజేయుట ప్రభాకరునియొక్క మనశ్శాంతి కెంతమాత్రమునుతగదనియు, అల్పములైనయనుమానములనుబట్టి మంచివారి పేరుకు భంగముకలిగించుట యుక్తముకాదనియు, నీతులను జెప్పఁజొచ్చెను. ఈమాటలవలన ప్రభాకరునియొక్క మనస్సు చెదరి యతని మనస్సులో నేదోయనుమానము పుట్టినదని దృఢముగా తెలిసికొన్నతరువాత నా దురాత్ముఁ డాతని మనస్సంతుష్టిని చెడఁగొట్టుట కిష్టములేని వానివలె నటించి, జారత్వశంక నెప్పుడును మనస్సులో పెట్టుకొనఁగూడదనియు నట్టి శంకయే యెల్లపాపములకును మూలమనియు బోధించి యాహితబోధ వలననే జారత్వశంక యతనిహృదయమునందు మఱింతరవులుకొల్పెను. అప్పుడు ప్రభాకరుఁడు నిట్టూర్పుపుచ్చి "చెలికాఁడా! నాభార్య రూపవతి యనియు వాక్చమత్కృతి కలదనియు సంగీతసాహిత్యములయందు నిపుణురాలనియు నే నెఱుఁగుదును. అయినను గుణసంపద మాత్ర మొక్కటిలేక పోయినపక్షమున స్త్రీలయందు చెప్పినగుణములన్నియు నవగుణము లగును. తగినంత నిదర్శనము లేనిదే మాత్రము నే నామెగుణము మంచిదికాదని నమ్మఁజాలను." అని పలికెను. "లేనిపాపము కట్టుకోరాదు. ఆమెయందు లేశమైనను దోషమున్నట్లు నాకు నిదర్శనమేదియుఁ గనఁబడలేదు. నిద

ర్శనము లేక యూరక యొకరుచెప్పిన మాటలు నమ్మనినీస్వభావము నకు నేనెంతో సంతోషించుచున్నాను. నీవు నీభార్యమీఁద సెప్పుడును నిష్కారణముగా ననుమానపడఁగూడదు. మిత్రపాలుఁ డామెయొద్దకు వచ్చుచుఁ బోవుచున్నప్పుడు నిపుణముగాఁ బరిశీలించి మఱియొకయభిప్రాయమును గుదుర్చుకొనవలెనుగాని తొందరపడరాదు. స్త్రీలస్వభావము నాకు చక్కఁగా తెలియును. భర్తలవద్ద సిగ్గుచేత సాహసింపలేక కొన్ని విషయములలోనితరులవద్ద కొంతయెక్కువ స్వేచ్ఛతోఁ బ్రవర్తించినంతమాత్రముచేత వారివిషయమయి యన్యథా భావింపఁగూడదు.” అని హితోపదేశముచేసి, దుష్టబుద్ధి మెల్లఁగా వివాహప్రసంగము తెచ్చి పద్మిని తన్నువరించుటలో ప్రభాకరుఁడు మాయలను మంత్రములను ప్రయోగించి లోఁబఱుచుకొన్నట్లు తండ్రికి నమ్మకము కలిగించి యా వృద్ధుని వంచించినదని తోఁచునట్లు సూచనగా నడుమనడుమ కొన్ని మాటలు జాఱవిడుచుచువచ్చెను. తన్నుఁ గూర్చినవగుటచేత నామాటలు సూటిగా తత్‌క్షణమే ప్రభాకరుని హృదయాంతరాళమున నాటుకొనఁగా, అతఁడు తండ్రిని మోసపుచ్చ సాహసించిన చిన్నది భర్తను మోసపుచ్చుటకు మాత్రము సందేహించునాయని భార్యవిషయమయి సందేహపడనారంభించెను.

అప్పు డాదుష్టుఁడు తానేమియు నెఱుఁగనివానివలె నభినయించి యిటువంటి యప్రశస్తపు ప్రసంగము తెచ్చినందుకు క్షమింపుమని ప్రభాకరుని వేఁడుకొనెను. ప్రభాకరుఁడు నిజముగా మనస్సులో వ్యాకులత నొందినవాఁడయ్యెను ఐయినను తానాప్రసంగమువలన నేమియు చలింపకున్నట్లుగపడుచు మఱికొన్నిసంగతు లడిగి నిర్భయముగాఁజెప్పవలసినదని దుష్టబుద్ధిని బలాత్కారపెట్టెను. ఆసంభాషణము జరగుచున్నంతవఱకును దుష్టబుద్ధి మిత్రపాలుని తన మిత్రుఁడని పిలుచుచు నతనిలోపములను గప్పిపుచ్చుటకయి ప్రయత్నించుచున్నట్టు మాటలవలన సూచిం

చుచు, పద్మిని మిక్కిలి చక్కనివారయి శేఁబ్రాయముతోనున్న స్వదేశపురాజకుమారుల నెల్ల నిరాకరించి రూపవంతుఁడుకాని వయసు మీఱినప్రభాకరుని గోరుట స్వభావ విరుద్ధమగుటయు, తొందరపడి యానాలోచితముగా నొకకార్యము చేసినవారు తరువాతతమయవివేకమును దలఁచుకొని పశ్చాత్తప్తులగుట సహజమగుటయు నేర్పుతోఁజెప్పి, కడపట మిత్రపాలునికి పనియిచ్చుట కొంతయాలస్యముచేసియీలోపల నాతని వర్తనమెట్లుండునో యాతనికి పనియిప్పించువిషయమయి పద్మిని యేయేవిధములఁ బాటుపడునో కొంచెము కనుగలిగిచూచుచుండవలసిన దని యాలోచన చెప్పెను. ఉపాయశాలియైన యాదుష్టాత్ముఁడుతనశక్తి నంతను వినియోగించి యమోఘమయిన కుతంత్రమునువన్ని, పద్మిని యొక్క సుగుణసంపత్తినే యామెయొక్క వినాశమునకు మార్గముగాఁ జేయ నాలోచించి, మొట్టమొదట మిత్రపాలుని పిలిచి యిచ్చకములాడి తనపని నిమిత్తమయి పద్మినియొద్దకుఁబోయి వేఁడుకొనునట్లాతని నొడఁ బఱచి సింగారించిపంపి, తరువాత ప్రభాకరునియొద్దకుఁబోయి పరమాప్తునివలె మాటాడి యాతని మనస్సులో శంకావిషబీజమునునాఁటి నిర్దోషురాలయిన యాపతివ్రతాతిలకమును స్వగుణ రజ్జువులతోనే యురి యొడ్డుకొని యందనాయాసముగా కూలునట్లు పెద్దపన్నుగడపన్నెను. వారిప్రసంగము చాలించి వెళ్ళఁబోవునప్పు డాదుష్టాత్ముఁడు దృఢమయిన దృష్టాంతము కనఁబడువఱకును పద్మినిని నిరపరాధినినిగానే భావింపవలసినదని ప్రభాకరునితో మఱిమఱిచెప్పి ప్రార్థించెను, ప్రభాకరుఁడును తాను వేగిరపడక సావకాశముగా వేచియుండెదనని పలికెనుగాని నాఁటి నుండియు నతని మనస్సుమాత్రము మరల కుదుటఁబడక శాంతియున్న మాట యెఱుఁగనిదై యుండెను. గతదినమువఱకును నతఁడు హాయిగా పొందుచున్న నిద్రను నాఁటినుండియు మరల నతనికిఁ దెచ్చుటకు నల్లమందు మొదలయిన లోకములోని మత్తువస్తువులకు నేనికిని సాధ్యము

కాలేదు. ఆక్షణమునుండియు నాతనిమనస్సే యతనికిస్వాధీనముకాలేదు; అతనిశరీరమే యతనికి భారముగా కనఁబడఁజొచ్చెను; అతనికి యుద్ధము నందభిరుచి తప్పిపోయినది; సేనలనుగాని ధ్వజములనుగాని వ్యూహములనుగాని భేరుల్లనుగాని జూచునప్పుడు వీరరసముతోనుప్పొంగి పరుగు వాఱెడి యాతనియాత్మ నిరుత్సాహమయి సంతోషహీన మయ్యెను. అతఁడు మతిపోయినవాఁడయి యొకప్పుడు పద్మిని నిర్దోషురాలని తలఁచును; మఱియొకప్పుడామె దోషురాలని తలఁచును; ఒకప్పుడు దుష్టబుద్ధిమాటలు సత్యములుకావని యెంచును; మఱియొకప్పుడతనిమాటలు సత్యములని యెంచును; ఒకప్పుడు మిత్రపాలుని వర్తనము తనకుఁదెలియకున్న బాగుండునని భావించును; మఱియొకప్పుడు తెలియుటయే మంచి పనియైనదని భావించును. ఈవిధముగా నతఁడు మతిస్థైర్యము చెడిన వాఁడయి యొకనాఁడు కత్తి దూసికొని తిన్నఁగా దుష్టబుద్ధియొద్దకుఁ బోయి యాతనిజుట్టుపట్టుకొని తత్క్షణము పద్మినియొక్క యపరాధమును స్థాపించుటకుఁ దగిన నిదర్శనమును జూపకపోయిన పక్షమున నిష్కారణముగా యోగ్యురాలియందు మిథ్యాదోషమారోపించి కల్లలాడినందునకయి యాతని నాలుకను గోసెదనని బెదరించెను. అందుమీఁద దుష్టబుద్ధి తన నిష్కాపట్యమును మంచితనమునే తనకీగతి తెచ్చినట్లభినయించి లేనిరోషము తెచ్చుకొని, జరీపువ్వులుగల యెఱ్ఱపట్టు రుమాలెప్పుడయిన నీవు నీభార్యవద్దఁ జూచినావాయని మొగమింత చేసికొనియడిగెను. వివాహసమయమునందట్టి రుమాలొకటి తానే తన భార్య కిచ్చితినని ప్రభాకరుఁడు పలికెను. "ఆరుమాలుతోనే మిత్రపాలుఁడు నేఁడు మొగము తుడుచుకొనుచుండఁగా నేను ప్రత్యక్షముగాఁ జూచినాను" అని యా దుష్టుఁడు మొగము జేవురింపఁబలికెను. "నీవు చెప్పినదే సత్యమయినపక్షమున వారి ప్రాణములుతీసి నాపగతీర్చుకొనువఱకును నేను నిద్రపోను; నేఁడు మొదలుకొని మూఁడు దినములలోపల తప్పక మిత్రపాలుఁడు

యమలోకము చేరును; ఇఁక భార్యారూపమైయున్న యారాక్షసియొక్క వధవిషయమయి నేనుపోయి తరువాత నేదో యుపాయమాలోచించె దను.'' అని ప్రభాకరుఁడనెను.

జారత్వశంకను మనస్సులోఁ బెట్టుకొనియున్నవారికి గడ్డిపఱక చేయని విషయములు సహితము వేదవాక్యమువంటి ప్రబల ప్రమాణములుగా తోఁచునుగదా! మాయకప్పియున్న ప్రభాకరునిదృష్టి కప్పుడు మిత్రపాలుని చేతిలోఁబడినరుమాలు మిత్రపాలుని కది యెట్లులభించినదో యను విచారమైన నక్కఱ లేకయే యిద్దఱిప్రాణములను గొనుటకు చాలినంత నిదర్శనముగాఁ గనఁబడినది. ఆరుమాలు నెప్పుడును పద్మిని మిత్రపాలునికిచ్చియుండను లేదు: ఆమె ప్రియవల్లభుఁడు తనకు ప్రీతిపూర్వకముగానిచ్చిన వస్తువు నితరులకిచ్చుటకంత యవివేకినియుఁ గాదు; ఈవిషయములో పద్మినియు మిత్రపాలుఁడునుగూడనుభయులును ప్రభాకరున కణుమాత్రమును ద్రోహముతలఁచి యెఱుఁగని నిర్దోషులే. దుర్మార్గములైన యాలోచనలు చేసి కపటోపాయములు పన్నుటలో నసమాన పాండిత్యముగల కుటిలవర్తనుఁడయిన యీదుష్టబుద్ధియే దూరాలోచనలేని యమాయికురాలయిన తన భార్యచేత రహస్యముగా నెవ్వరికిఁ జూపి యట్టినేత నేయించుకొనుటకుఁగా వలెనన్న మిషమీఁద దొంగతనముగా తానారుమాలు తెప్పించి, మిత్రపాలుఁడు దానిని పుచ్చుకొనునట్లుచేసి యది యాధారముగాఁ జేసికొని పద్మిని తానారుమాలును మిత్రపాలుని కిచ్చినట్లుగా తోఁపఁజేయవలె నన్నదురుద్దేశముతో దాని నలెఁడు వచ్చుమార్గమునఁ బడవైచెను.

ప్రభాకరుఁడు కొంతసేపటికి భార్యయొద్దకుఁ బోయి తనకు తల నొప్పివచ్చినట్లు నటించి తన కణతలకు కట్టుకొనుటకయి యారుమాలు తెచ్చియియ్యవలసినదని యడిగెను. ఆమె లోపలికిఁబోయి మఱియొక రుమాలు తెచ్చి చేతికిచ్చెను. అతఁడది క్రిందఁబడవైచి ''నేనడిగిన దిది

కాదు. నేను మన వివాహసమయమునందు నీకిచ్చిన జరీపువ్వుల పట్టు రుమాలు" అని కోపదృష్టితోఁబలికెను. ఆమె లోపలికిఁబోయి మరల వెదకెనుగాని యామెకది యెక్కడను గనఁబడలేదు. ఒరులు దాని నా వఱకే దొంగిలియున్నప్పు డది యెట్లుదొరకును? ఆమె వట్టిచేతులతో మరల భర్తవద్దకురాఁగా నతఁడు "నీవారుమాలు పోఁగొట్టి గొప్ప యప రాధము చేసినావు. పదిలముగా వద్దనుంచుకొన్నంతకాలము భర్తయధి కానురాగముతో వశ్యుఁడయియుండుననియు వద్దనుంచుకొనక పాఱవేసి నను పరులకిచ్చినను భర్త ప్రతికూలుఁడయి నాఁటినుండియు ద్వేషించు ననియు దానిమహిమలు చెప్పి యొకసిద్ధుఁ డారుమాలును మాతల్లి కిచ్చెను. అది యామె బ్రదికియున్నంతకాలమును ప్రాణపదముగా దాఁచు కొని తనయవసానకాలమునందు నాచేతికిచ్చి పెండ్లిసమయమునందునా భార్యకిమ్మని చెప్పిపోయెను. ఆమె చెప్పినట్టుగా దానిని నేను నీకిచ్చినాను. అనాదరముచేసి నీవది పరులపాలుచేసినావు" అనిపలికెను. ఆమాటల కామె భయపడి తెల్లపోయి "దాని ప్రభావమట్టిదని నే నెఱుఁగను" అని యూరకుండెను "దాని మహిమ లనిర్వచనీయములు. నీవది తప్పక తీసి కొని రావలెను." అని యతఁడు మరల నిర్బంధపఱుపఁగా నప్పుడామె రుమాలునుమాత్రమేకాక దానిమూలమున భర్తయొక్క యనురాగ మునుకూడఁ బోఁగొట్టుకొనవలసివచ్చునేమో యని భీతిచేత వడఁకుచు నోటమాటరాక నిలువఁబడెను. అప్పుడతఁడులేచి యేదోసాహసకార్య మును చేయఁబోయినట్లుగా నలువంకలు చూచుచు, తత్క్షణ మారుమా లుతెచ్చి కనఁబఱుపవలసినదని బిగ్గరగా కేకవేసెను. రుమాలెక్కడను కనఁబడపోవుటచేత నేమి చేయుటకును తోఁచనిదయి నిరపరాధిని యైన,యాకాంతాశిరోమణి పరియాచకమునకయి భర్త తనమీఁద లేని కోపమును వహించినాఁడేమో యని భ్రమపడి "ప్రాణేశ్వరా! మీ మనసు నాకిప్పుడు తెలిసినది. మిత్రపాలునికి శీఘ్రముగా పని యియ్య

వలసినదని నేను మిమ్ము నిర్బంధపఱుతునని నానిర్బంధముతప్పించుకొనుట కయి మీరిట్లు మనసులో లేనికోపమును పైకిఁజూపుచున్నారు" అని పలికి యాతని గుణములను కొంతశ్లాఘించెను. అంతట దుష్టబుద్ధిచెప్పిన దానికి పద్మినియొక్క వర్తనము సరిపోఁగా నతఁడచ్చట సహించినిలువ లేక చివాలున గదిలోనుండి లేచిపోయెను. ఆదుమీఁదట తన భర్త కేదో తనమీఁద ననుమానము పుట్టినదని పద్మినికప్పుడు మనస్సులో సందేహము కలిగెను.

ఆతనికట్టి యనుమానము కలుగుటకు కారణమును తానేమి కలిగించితినాయని కొంతసేపు చింతించి దేనిని కనుఁగొనలేక నిష్కారణముగాభర్తయందు లేనిదోషము నారోపించితినే మోయని తన్నుతానే నిందించుకొని, మధురాపురమునుండి యేదో యశుభవార్త వచ్చినందు వలననో రాజకార్యములలో నేదోతొందరవచ్చినందువలననో యాతని మనస్సు కొంచెము కలఁగియుండునని తలఁచికొని యామె మనస్సమాధానము చేసికొనెను. అయినను మనస్సంతటితో శాంతిపొంది స్వస్థపడ సందున పరిపరివిధముల నాలోచించుచు, "సర్వకాల సర్వావస్థలయందు నేకరీతిగా మనస్సు నుంచుకొనుటకు పురుషులు దేవతలుగారు. పెండ్లికి ముందు భార్యయందుండెడి యనురాగము మగవారికి వారిమీఁద పెండ్లియైన తరువాత నుండదు." అని యింతలోమరల మనస్సుమార్చు కొని "అయ్యో! భర్తయందు లేనిపాపములు కట్టుచున్నాను గదా! ఆయన నిట్లు దయావిహీనునిగా భావించుటచేత నేనే నింద్యురాలను" అని యామె నొచ్చుకొనఁజొచ్చెను.

అటుతరువాత ప్రభాకరుఁడు భార్యను కలిసికొన్నప్పు డతఁడు తనకు ద్రోహముతలఁచి యన్యునిమీఁద మనసునిలిపితివని పద్మినినిస్పష్టముగానే దూషించెనుగాని యాపురుషుఁడెవరో పేరునుమాత్రముచెప్పిన వాఁడు కాఁడు. ఆమాట చెవినిబడగానే యామె నిలువెల్లను చెమర్చ

నోటమాటరాక నిశ్చేష్టితురాలయివితాకుపడిచిత్రప్రతిమవలెనయ్యెను. అతఁడును పెద్దపెట్టున నేడ్వఁజొచ్చెను. మగనియేడుపు విని యామె కొంత తెలివి తెచ్చుకొని "అయ్యో! నాపాలిటికిది మహాదుర్దినము. ఇట్లు మీరేల దుఃఖించెదరు?" అని పలికెను. "బీదతనము, రోగము, తిరస్కారము మొదలయిన సమస్తకష్టములను నేను ధైర్యముతో సహింపఁ గలిగితిని గాని యిప్పుడు నాభార్య చేసిన ద్రోహము నన్ను ధైర్యహీనునిగాఁ జేసి నాహృదయమును పగిల్చి వేసినది. నీవిప్పుడు నాపాలిటికి పయికి సురూపమును సువాసనయుఁగలిగి తాఁకిన శిరోవేదనముకలిగించెడు విషలతవయినావు. నాపాలిటి కాలసర్పమవయిన నీవీభూమిమీఁద జన్మింపకుండినపక్షమున నెంత మేలుగ నుండును!" అని యతఁడామెను విడిచి లేచిపోయెను. అతఁడు లేచిపోయినతరువాతఁగొంతసేవభాగ్యురాలయిన యాచిన్నది యేమిచేయుటకును తోఁచనిదయి వ్యాకులపడుచు నిర్హేతుకముగా భర్తతనయందనుమానపడినందున కద్భుతపడి యింతలో మనోవ్యాకులతచేత కన్నులు మూఁతపడ నారంభింపఁగా తన పరిచారికను పిలిచి గదిలో పక్క వేయుమనిచెప్పి, పెద్దలు తమ బిడ్డలక్షేమమును గోరి వారిని శిక్షించునట్లే భర్త తనమేలుకొఱకేతనమీఁదకోపపడెనని తలఁచుచు గదిలోనికిఁబోయి భర్తయొక్క రాకను ప్రతీక్షించుచు మంచముమీఁద పరుండి యామె నిద్రపోయెను. ఆచిన్నది వయస్సుచేత పెద్దదేయయినను నిర్దోషిత్వముచేత నిజముగా పసిబిడ్డయే యగుటకు సందేహము లేదు.

ఆమె మనోవైకల్యముచేత మేనుమఱచి యలసి నిద్రపోయిన తరువాత ప్రభాకరుఁడు తన భార్యప్రాణములు తీయవలెనన్న పాపచింతతో దృఢనిశ్చయుఁడయి గదిలో ప్రవేశించెను. కాని యతఁడు పాన్పుచేరి సుఖనిద్రపొందియున్న భార్యయొక్క మొగమును చూచినప్పుడు పుష్పకోమలమయిన యామె సుందరకాయమును తన బాహులతో పొడిచి

గాయపఱుప చేతులాడక, కొంతసేపు త్రొక్కటపడి, జారత్వ శంక యాతనిగుండెను రాయిచేయఁగా పాపనిశ్చయుఁడయి కడసారి యొక్క ముద్దుపెట్టుకొనెదనని యామెచెక్కులుముద్దుగొని చిరకాలస్నేహము చేసిన దోషముచేత మరల జాలిగుండెగలవాఁడయి కన్నులనీరు జాలువాఱ పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. ఆయేడుపుతోను ముద్దుతోను పద్మినిమేలుకొని ప్రాణనాథునిమొగము నంకఁజూడఁగా నతఁడామెను కన్నులెఱ్ఱచేసి చూచి పండ్లు పటపటఁ గొఱికెను. ఆచూపపాయకరమని యెఱిఁగి భయపడి యాయుత్తమాంగన తత్తఱపడుచుండఁగా, ఈశ్వరుని ప్రార్థించి చావునకు సంసిద్ధురాలవయి యుండవలసినదని యతఁడు భార్యకాజ్ఞాపించెను. ఏదోషము నెఱుఁగని యాయిల్లాలు కరుణింపవలసినదని వేఁడుచు తన దోషమేమో తెలుపవలసినదని భర్తను ప్రార్థించెను. అంతట నతఁడు మిత్రపాలునిపేరు చెప్పి రుమాలు సతినికిచ్చినవార్త యేకరువుపెట్టి తన నిర్దోషిత్వమును తెల్లముచేయుటకయి యామె యేమో పలుకఁబోవుచుండఁగా, ఆమాటలను విననొల్లక దురాగ్రహావేశముచేత నుచితానుచిత వివేకము చెడినవాఁడయి యామె కంఠము రెండుచేతులతోను గట్టిగా పట్టుకొని మెడపిసికి చంపెను.

ఆనిమిషమునందే గయమనుండి నెత్తురు కాఱుచుండఁగా మిత్రపాలుఁడు లోపలికి పరుగెత్తివచ్చెను. అతనినిపొడిచి చంపుటకయి దుష్టబుద్ధి తనసేవకుని నొక్కని నియమింపఁగా వాఁడాతని గాయపఱిచినను చంపుటకు శక్తుఁడు కాకపోయినందున తనదుర్నయము బయలఁబడునన్న భీతిచేత వానిని దుష్టబుద్ధి చంపివేసెను. ఘాతుకుఁడయిన యాసేవకుఁడు మిత్రపాలుని పొడిచి పరుగెత్తుచుండఁగా తొందరలో కొన్ని కాగితములు వాని బట్టలలోనుండి జాఱిపడిపోయెను. అట్లు పడిపోయిన యుత్తరములను చదివిచూడఁగా దుష్టబుద్ధియే దోషి యగుటయు మిత్రపాలుఁడే పాపము నెఱుఁగని నిరపరాధి యగుటయు సందేహలేశమయినను

లేకుండునట్లు బట్టబయలయ్యెను. అప్పుడు ప్రభాకరునికి క్షమార్పణము చేయుటకొఱకును తన్ను చంపుమని దుష్టబుద్ధిని ప్రేరేపించుటకు తానేమి యపరాధము చేసెనో యడిగి తెలిసికొనుటకొఱకును మిత్రపాలుఁడక్కడకువచ్చెను. ఆయుత్తరములు బయలఁబడినవార్త ప్రభాకరుని హృదయమునకు శూలమువలెనాటి దుర్భరవేదనను గలిగింపఁ జొచ్చెను. అప్పు డతనిదృష్టికి తనభార్య యణుమాత్రమును ద్రోహచింత యెఱుఁగని పరమపతివ్రత యగుటయు తానే క్రూరచిత్తుఁడయిన స్త్రీహత్యాపాతకుఁడగుటయు స్పష్టముగా కానఁబడెను. అట్లు స్వదోష దర్శనమువలన నయిన దురంతసంతాపముచేత నాతనికి ప్రాణధారణము మహాభారమయినందున, భార్యను పొడువవలెనని తెచ్చుకొన్న బాకుతోతాను పొడుచుకొని చచ్చిపడియున్న భార్య మీఁదపడి మందభాగ్యుఁడయిన యతఁడు ప్రాణములు విడిచెను.

ఆదంపతుల మరణమును విన్నప్పుడాద్వీపములోని వారందఱును తమ కుటుంబములోనివారు మృతులయినట్లు దుఃఖించి, వారి గుణసంపదను సహస్రముఖముల ఘోషించుచు, వారలమృతికి కారకుఁ డయిన దుష్టబుద్ధినిపట్టి యధికారులకొప్పగించి యతనిని చిత్రవధ చేయుఁడని వేఁడుకొనిరి. అధికారులును క్రూరకిరాతుఁడయిన యాదుష్టబుద్ధి కర్హమయిన మరణదండనము విధించి తమ సేనాధిపతి పరలోకగతుఁడయిన దుర్వార్తనుదుష్టబుద్ధినిశిరశ్ఛేదముచేయించినవార్తనుపాండ్యరాజునకు లేఖవ్రాసి మధురాపురమునకుఁ బంపిరి. దుష్టుల కుతంత్రములను నమ్మి యనాలోచితముగా చేయుసాహసికకార్యములవలన నిట్టియనర్థములు ప్రాప్తములగునని తెలిసికొని యెల్లవారును చింతిల్లిరి.

మా ల తీ మ ధు క ర ము.

ఈనాటక కథయందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

౧. ప్రతాపరుద్రుఁడు—రుద్రవరపువారి కుటుంబమునకు పెద్ద; మాలతికి తండ్రి.

౨. మధుకరుఁడు—గణపతిదేవుని కుమారుఁడు; మాలతిభర్త.

౩. మిత్రవిందుఁడు—మధుకరుని మిత్రుఁడగు రాజపుత్రుఁడు.

౪. కామపాలుఁడు—మధుకరుని చెలికాఁడగు రాచకొమారుఁడు.

౫. భీమవిక్రముఁడు—రుద్రవరపువారి కుటుంబములోఁ జేరిన రాజకుమారుఁడు!

౬. గణపతిదేవుఁడు—గణపవరపువారి కుటుంబమునకు పెద్ద; మధుకరుని తండ్రి.

౭. శంకరవర్మ—మాలతిని వివాహమాడఁదలఁచిన రాజకుమారుఁడు.

౮. బసవనారాధ్యుఁడు—మాలతికిని మధుకరునికిని రహస్యముగా వివాహము చేసిన యాచార్యుఁడు.

స్త్రీలు.

౧. మాలతి—ప్రతాపరుద్రుని కూఁతురు; మధుకరునిభార్య.

౨. రతిసుందరి—మధుకరుఁడు మొదట కామించిన యువతి.

మాలతీమధుకరము.

కాశీకాపురమునందు రుద్రవరపువారనియు గణపవరపువారనియు మహాధనికులయి శైవమతస్థులయిన రెండు క్షత్రియ కుటుంబములవారు గలరు. ఈ రెండుకుటుంబములవారికిని చిరకాలమునుండి కుటుంబకలహ మొకటియుండెను. అదియంతకంతకు ముదిరినందున నుభయకుటుంబములవారును పరస్పరద్వేషమును వహించి యాకస్మికముగా వీధిలోఁ గనఁబడినప్పుడు సహితము తిట్టుకొనుచునొండొరులతోఁ బోరాడుచుండుటయేకాక యొకకుటుంబములోనివారి సేవకుఁ డింకొకకుటుంబములోని వారి సేవకునితో సమావేశమయినప్పుడు వాండ్రును గర్భశత్రువుల వలె కయ్యములాడుచుందురు. ఈకయ్యములవలన తఱుచుగా నడివీధులలో సహిత మల్లరులు జరగుచుండును.

ఇట్లుండఁగా రుద్రవరపువారియింట నొక మహేశ్వరవ్రతము ప్రతిష్ఠించినందున గృహయజమానుఁడయిన వృద్ధప్రతాపరుద్రుఁ డొక్క గణపవరపువారినిదక్క గ్రామములోని స్వజాతివారిని పిన్నపెద్దలనందఱిని విందుకు పిలువఁగా, ఆసమారాధనమునకు క్షత్రియశ్రేష్ఠులందఱును వచ్చిరి. రుద్రవరపువారియింట జరగిన యీయుత్సవమునకు గణపవరపు వారి కుటుంబమునకు పెద్దయైన గణపతిదేవుని కుమారుఁడగు మధుకరునికి ప్రేమాస్పదురాలయినరతిసుందరియనుమహారూపవతియగు రాజకన్యకూడ వచ్చెను. ఆరాత్రి యావేడుకసమయమునం దాయింట మొగముచూపుట గణపవరపువారివంశమునఁ బుట్టినవాని కెవ్వనికయి నను ప్రాణాపాయకరమైనను మధుకరుని ప్రియసఖుఁడయిన మిత్రవిందుఁ డాతనిని ప్రియురాలయిన రతిసుందరిని సావకాశముగా నచ్చటచూప

వచ్చునని బోధించి, అక్కడకుఁబోయినపక్షమునఁదానింతవఱకును రాజహంసయని భ్రమించుచున్న సుందరిని కాకినిగాఁజేయఁజాలిన నిరుపమాన రూపవతులను నేత్రోత్సవముగా దర్శింపవచ్చునని చెప్పిమాఱువేషముతో నచ్చటికిఁబోవునట్లు ప్రోత్సాహపఱిచెను. తనహృదయేశ్వరికంటెనులోకములో చక్కనివారుందురన్న విషయములో మిత్రవాక్యమునందంతగా విశ్వాసములేనివాఁడయినను, రతిసుందరియందుఁగల ప్రేమాతిశయము చేత మధుకరుఁడారాత్రి యాయుత్సవగృహమునకుఁబోవ నిశ్చయించుకొనెను. మధుకరునకు రతిసుందరిమీఁదఁగల యనురాగ మవ్యాజమైనది; అతఁడాకన్యమీఁది మోహాతిశయముచేత నిష్టపదార్థానుభవము సహితము మానివేసి కంటిమీఁదఱెప్పవాల్పక రాత్రులు స్వప్నములో సహిత మామెనే పలవరించుచుండును. అయినను రతిసుందరి మాత్రమతనియందు మోహములేనిదయి యాతని దీనవాక్యములు ఎడచెవిని బెట్టి యాతనిప్రార్థన నంగీకరింపకుండెను. మిత్రవిందుఁడు తనచెలికాని తలకెక్కిన వలపువెఱ్ఱిని నాఁటిరాత్రివిందుకువచ్చిన యసమానలావణ్యవతులయినరాజయువతులముఖచంద్రదర్శనలాభముచేతమాన్పవలెనని తలఁచుకొనెను భోజనములయిన తరువాత గంధతాంబూలాదులిచ్చుచున్న సమయమునందు మధుకరుఁడు తన మిత్రులయిన మిత్రవిందునితోను కామపాలునితోను గలిసి యచ్చటికిఁబోయి రాజబృందములోఁ గూరుచుండెను వృద్ధుఁడయిన ప్రతాపరుద్రుఁడు తక్కిన వారితోడఁ గూడ వారిని సహితము గౌరవించి యతిథిసత్కారము చేసెను. తాంబూలాదిసత్కారము లన్నియు ముగిసినతరువాత నుల్లాసపురుషుఁడయిన యాగృహయజమానుఁడు క్షత్రియులలో నాకాలమునందుఁగల దేశాచారమునుబట్టి వివాహములుకానిరాజకుమారులును రాజకుమారికలును గలిసి నృత్యవినోదము జరుపవలసినదనికోరెను. పెద్దవానిమాట తీసివేయక యచ్చటి కన్యలును బ్రహ్మచారులునుగలిసి నృత్యమునకారం

భించిరి. అప్పుడచ్చట నృత్యము చేయుచున్న సుందరీమణులలో నొక లావణ్యవతీరత్నము సభాభవనమునందు దేదీప్యమానముగా వెలుఁగుచున్న దీపపుంజమునకెల్ల నూతనకాంతిని కలిగించుచున్నట్లు రాత్రియందు దనమాన ప్రభాభాసమానముగా ప్రజ్వరిల్లుచున్న జ్యోతిర్లతయను నట్లును దృష్టిని మిఱుమిట్లుగొలుపుచు మధుకరునికి నేత్రోత్సవము చేయఁగా నతఁడు తనలో "మానవనేత్రముల కపూర్వపర్వమొనర్చుచు భూలోకమునందదృష్టశ్రుతపూర్వవిలాసవతిగాఁ గనఁబడుచున్న సౌందర్యరాశియైన యీసుందరీమణియొక్క ముఖచంద్రబింబము చక్కని చుక్కలనఁ దగిన యీకాంతామణుల మోముఁదమ్ములెల్ల వెలవెలఁబాఱునట్లు చేయుచు బకబృందములోని హంసమువలె వీరిలో మెలఁగుచు నందఱిని మించుచున్నది!" అనుకొనుచు నాశ్చర్యపడఁజొచ్చెను. అప్పుడక్కడనున్న ప్రతాపరుద్రుని తమ్మునికొమారుఁడయిన భీమవిక్రముఁడాతనికంఠస్వరమునానవాలుపట్టి దగ్గఱవచ్చి మొగమువంకఁజూచెను. ఈభీమవిక్రముఁడాగ్రహస్వభావుఁడగుటచేత శత్రుకోటిలోనివాఁడుగా పరిగణింపఁబడుచున్న మధుకరుఁడు తనయింటికి వచ్చుటచూచి సహింపలేక, "ఇటువంటి మహోత్సవ సమయమునందు పరమ పవిత్రమయిన మాగృహమును దొంగవలెఁజొచ్చి యీపాపాత్ముఁ డపవిత్రము చేయుచున్నాఁడు" అని కేకలు వేయుచు, మధుకరునిఁగొట్టఁబోయెను. ఈలోపల వృద్ధుఁడయిన ప్రతాపరుద్రుఁడువచ్చి యడ్డుపడియుండనిపక్షమున దురాగ్రహవ్యగ్రుఁడయియున్న యాభీమవిక్రముఁ డాతనిప్రాణములుగొని పాపము కట్టుకొనియుండును గాని, యుక్తసమయమున నావృద్ధగృహస్థుఁ డడ్డుచొచ్చి భీమవిక్రముని వారించి మధుకరునికేమియు నపాయము కలుగకుండఁజేసి యాతని నావలికిఁబంపివేసెను. అటువంటి సంతోషసమయమునందు తనయింట దుష్టకృత్యమొకటి జరగుట మంగళప్రదము కాదని భావించినవాఁడగుటచేతను, గ్రామమునం దెల్ల వారును నేకగ్రీవముగా

మధుకరుని గుణసంపదను వేయినోళ్ళ శ్లాఘించుచుండఁగా నిత్యమును వినుచుండుటనుబట్టి యట్టియుత్తమబాలునికాపత్తుసంభవించుటయిష్టము లేనివాఁడగుటచేతను, ప్రతాపరుద్రుఁ డాపదుచువానిసాహసకృత్యమును హాస్యను. అయనను భీమవిక్రముఁడు మాత్రము తానప్పటికి కొంతకొంత సంరభుఁడయ్యెను మనస్సులోని రోషావేశమును విడువక, "యింకొకసారి యీదుష్టుఁడు వీధిలో నాకంటఁబడినప్పుడు వీనికండగర్వ మడఁచి యనాహూతముగా శునకము వలె మాయిల్లుచొచ్చిన పాపఫలమనుభవించునట్లు చేసెదను" అని శపథములు పలుకుచు నాక్రోశించుచు నావలికిఁబోయెను.

నాఁటిరాత్రి నృత్యోత్సవమయిన తరువాత మధుకరుఁడు లేచియుండి యాసుందరీతిలక మొంటిగా మందమందగమనముతో లోనికి బోవుచు నెవ్వరినో యెదురుచూచుచు నిలుచున్న సమయమునందు తడఁబాటుగల చరణములతో మెల్లమెల్లగా భయపడుచునడిచిమార్గములో మధుకరుఁడామెను తారసించి, మహాసాహసముతో నామెహస్తగ్రహణము చేసి ' ఓభాగ్యదేవతా! నేను నీకు పరమభక్తుఁడను. నీదివ్యసుందరవిగ్రహము నాకరస్పర్శనము చేత మైలపడెనని నీవు భావించిన పక్షమున పాపపరిహారార్థముగా దాసుఁడనైన నేను మనఃపూర్వకమైన సంపూర్ణప్రేమతో నీకరకమలము ముద్దుగొనిపాపవిముక్తుఁడనయి నీయనుగ్రహమువలన పావనుఁడనయ్యెదను.'' అని మృదుమధురస్వరముతో దీనముగాపలికెను. "ఓభక్తాగ్రగణ్యుఁడా! నీవర్తనముచూడఁగానీవు నాయెడలనవ్యాజప్రేమమును సంపూర్ణవిశ్వాసమును కలవాఁడవుగాఁ గనఁబడుచున్నావు. దేవతలకును హస్తములున్నవి; భక్తులు వానిని తాఁకవచ్చునుగాని ముద్దుపెట్టుకొనరాదు.'' అని యాకన్యారత్న మొత్తరమిచ్చెను. ' దేవతలకువలెనే భక్తులకును పెదవులులేవా?'' అనిమధుకరుఁడు ప్రశ్న వేసెను. ఉన్నను వారా పెదవులను దేవతాప్రార్థనమునం

దుపయోగించవలేను." అనియామె యుత్తరముచెప్పెను. "అట్లయిన పక్షమున, నాపాలిటి యోదేవతాతిలకమా! ఇదె నిన్ను నేనుప్రార్థించుచున్నాను. నాప్రార్థన మంగీకరించి యభీష్టవరప్రదానముచేసి యీ భక్తునిప్రాణరక్షణము చేయుము" అని మధుకరుఁడు వేఁడుచుండెను. అతఁడీప్రకారముగా లోనియనురాగమును తేటపఱుచుమాట లనుచుండఁగా నింతలో తల్లివచ్చి యాచిన్నదానిని లోనికిఁదీసికొనిపోయెను. ఆ చిన్నది దనదృష్టిపథముదాఁటి యగోచరయయినతరువాత నతఁ డాయువతీమణి యెవ్వరని పరివారము నడిగి, మదనునిసమ్మోహనమంత్రాధిదేవతవలెఁ దన హృదయము నపహరించి యవశముచేసిన యాకాంతామతల్లిగణపవరపువారివంశమునకంతకు గర్భశత్రువుగా నెంచఁబడుచున్న ప్రతాపరుద్రుని ముద్దులకూతురగు మాలతియని తెలిసికొనెను. తన శత్రువుయొక్క పుత్రికమీఁద తనమనస్సుతగిలినదన్న పిడుగువంటియీ దుర్వార్తవలన నాతని మనస్సు సంక్షోభపడెనుగాని యాతని మనస్సులోని యనురాగముమాత్ర మావగింజంతయు తగ్గినదికాదు. దర్శనమాత్రముచేత మధుకరునికి మాలతిమీఁదననురాగాతిశయ మెట్లుకలిగినదో యట్లేమాలతికిని ప్రథమదర్శనమాత్రముచేతనే మధుకరునిమీఁద ననివార్యమైన దృఢానురాగముకలిగెను. తనమనస్సు నట్లాకర్షించిన సుందరపురుషుఁడు తన పుట్టినింటివారికి పగవారయిన గణపవరపువారి వంశపువాఁడయిన మధుకరుఁడని తన పరివారమువలన నెఱుఁగుట చేత, మాలతియు కలఁగఁబాఱిన మనస్సుతో మిక్కిలి పరితాపపడుచు నాఁటికి కన్నులకు నిద్రరాక వేఁగుచుండెను. ఆమె యట్లు వ్యాకులహృదయయయి మేడమీఁది గదిలోనికిఁబోయి తనజననదోషమునుబట్టి ద్వేషింపవలసినవానినే నిర్వ్యాజానురాగముతో తన మనస్సభిలషించి మరల కండుట యీశ్వరఘటనముక దాయని తలపోయుచు, గవాక్షము తెఱచి తోఁటవంకఁజూచుచు చల్లగాలికి నిలువఁబడెను.

అప్పటికిరాత్రి రెండుయామములయినందున మధుకరుఁడు తన మిత్రులతోఁగూడ శైలుదేఱెనుగాని తనహృదయమును విడిచిపెట్టి వచ్చినగృహమునువిడిచి దూరము పోలేక వీధిలో కొన్నియడుగులు నడిచిన తరువాత నాకస్మికముగా తనమిత్రుల నేమఱించి మాలతిమేడకు వెనుకనున్న తోఁటలోనికి చిన్నగోడమీఁదుగా దుమికి యదృశ్యుఁడయ్యెను. అతఁ డక్కడ తన నూతనప్రియురాలిని తలఁచుకొని చింతించుచు, కొంతసేపటికి తలయెత్తిచూచునప్పటికి మీఁదుగా గవాక్షములో నుండి తూర్పుకొండమీఁద నుదయించుచున్న బాలార్కబింబమువలె సంపూర్ణకాంతితో మాలతియొక్క ముఖబింబ మాతనిదృష్టికి గోచరమయ్యెను; అతిశయ కళాపరిపూర్ణమైన మాలతియొక్క ముఖబింబమునుజూచి సిగ్గుపడి తలదాఁచుకొనుటకు పాఱిపోవుచున్నాఁడేమోయనునట్లు కళావిహీనుఁడయి చంద్రుఁడాసమయమునందు పశ్చిమమున నస్తమించుచుండెను. చెక్కిటచెయ్యిచేర్చుకొని యామె నిలువఁబడియుండగాఁ జూచి యతఁడప్పుడు తన కామెవ్రేలిముద్దుటుంగరమయిన నయిజన్మించెడుభాగ్యము లభించినపక్షమున తా నామె మెఱుఁగుచెక్కులను చుంబించి ధన్యుఁడనగుదునుగదాయని తన మందభాగ్యతకు వగచుచు నిట్టూర్పులు విడుచుచుండెను. ఆసమయమునందు తానొంటిగా నున్నాననుకొని యాచిన్నది ఖిన్నుచూచి “హా! దైవమా” యని యొక వేఁడి నిట్టూర్పు పుచ్చెను. ఆమె కంఠమునుండి వెలువడిన హృదయరంజకమయిన మృదుమధురస్వరము చెవినిబడఁగానే యతఁడు దేహముపులకింప సంతోషపరవశుఁడయి తన శ్రవణములకు సంగీతముకంటెను శ్రావ్యతరముగానున్న యావాగమృతపానము నింకను జేయవలెనన్నయుత్కంఠతో “ఓభాగ్యదేవతా ఇంకొకసారి తేనెకన్నను మధురముగానున్న నీవాగమృతధారను చిలికి యాఁకలికొనియున్న నావీనులకు విందుచేయుము. నీవాకాశమునుండి మేఘములలోని మెఱుపుదీఁగవలె తళుకు తళుక్కన

వెలుఁగుచు నిజముగానే నాదృష్టికి భూమిని పవిత్రముచేయ నవతరించిన దేవతాకన్యవుగానే కనఁబడుచున్నావు." అని హీనస్వరముతో నామెకు వినఁబడకుండపలికెను. ఆమెయు తనమాట లన్యులు వినుచున్నారని లేశమైన నెఱుఁగనిదయి, ఆరాత్రి కామదేవుఁడు తన హృదయములో రవులుకొలిపి ప్రజ్వరిల్లఁ జేసిన కామాగ్ని యుద్రేకించి పూర్ణముగా వెలుఁగుచుండఁగా తన హృదయము నపహరించి స్వవశము చేసికొన్న పురుషుఁడు తన్నుఁబాసిపోయెనన్న విశ్వాసముతో "ఓమధుకరా! ఓ మధుకరా!" అనిపిలిచి "నీవు మధుకరుఁడవేలనైతివి? నానిమిత్తమయి నీవాపేరు మార్చుకొని మఱియొక వంశమువాఁడవుకమ్ము. నీవాపనిచేయ లేకపోతివా నీవు నాయెడల బద్ధానురాగము కలవాఁడవుకమ్ము; నేనే నాపేరు మార్చుకొని నేను రుద్రవరపువారి చిన్నదానిని కాకుండెదను." అని కామోన్మత్తయై పలికెను. ఇట్లాశగలుగ పలుకుటవలన మధుకరుఁడు మహోత్సాహముగలవాఁడయి మాఱుపలుకఁ దలఁచెనుగాని కర్ణరసాయనముగానున్న యామెమధురవాక్యములవలన తనివి తీఱక యింకను వినవలెనన్నయాశ గలవాఁడయి యూరకుండెను. మాలతియు మరల వెనుకటి ధోరణినే వలపు తేటపడు పలుకులు పలుకుచు గణపవరపు వారియింటఁబుట్టి మధుకరనామమును ధరించినందునకాతని నిందించుచు, అతఁడాపేరు తీసివేసి వేఱొకపేరు పెట్టుకొన్న బాగుండునని వెడకోరికలుకోరుచు పుట్టుకతోలేకనడుమవచ్చినయాపేరొక్కటిలేకపోయిన పక్షమున తానాతనిధనము నగుదునుగదాయని యుస్సురనుచు, కామోద్రేకముచేత పలువిధములఁ దనలోఁదాను ప్రలపింపఁజొచ్చెను. ఈకడపటిమాట యమృతపాతమువలె చెవిసోఁకఁగా నేయుతఁడుమనసుపట్టలేక, తనలో తాననుకొన్నట్లుగాక యామాటలన్నియు తన్నుద్దేశించియే పలికినట్లు భావించుకొని, యుచ్చైఃస్వరముతో "ఓప్రాణేశ్వరీ! హృదయవల్లభాయని కాని నీయిష్టమువచ్చిన మఱియొకపేరుతోఁ గాని నన్ను పిలు

ర్రము. ఇప్పటిపేరు నీకు రుచింపనిపక్షమున, నేను నేఁటినుండి మధుకరుఁడనుకాను." అని పలికెను. క్రిందితోఁటలోనుండి యెవ్వనిదో పురుషుని కంఠస్వరము చెవినిబడఁగా నే యులికిపడి మాలతి భయోత్కంపయయి, అర్ధరాత్రమప్పుడు పరులెవ్వరో చీఁకటిలో పొంచుండి తనగుట్టును తెలిసికొనిరని కొంతసేపు త్రొక్కటపడెనుగాని యింతలో నతఁడు మరల మాటాడనారంభింపఁగాగానరసమువలె నాహ్లాదకరముగా చెవులుసోఁకుచున్న పలుకులు పదిమాటలను పూర్ణముగా నాతనినోటినుండి వెలువడకమునుపే యతఁడు మధుకరుఁడని తెలిసికొని,స్వక్షేమమునుజూచుకొనక తోఁటగోడదుమికి యపాయకరమయిన సాహసకార్యము చేసినందున కాతని మందలించి, నాదాయాదులెవ్వరయిన నిన్నిక్కడఁజూడ తటస్థించినపక్షమునగణపవరపు వంశసంజాతుఁడవగుటచేతనీప్రాణములమీఁదికి వచ్చునుగదాయని విచారపడెను. "ఓప్రాణేశ్వరీ! అటువంటివారి యిరువండ్రయొక్కయసంఖ్యములైనవాఁడితూపులలోకంటెనునీయొక్కదాని యొక్క రెండువేఁడిచూపులలో నాకెక్కువయపాయ మున్నది. నీవొక్క దానవు నన్ను చల్లనిచూపునఁజూచితివా, వారందటి వైరమును నేను లక్ష్యముచేయను. నీకటాక్షవీక్షణప్రసారము లభింపకపోవుటచేత దుర్భరముగా తోఁచెడు నాబ్రతుకు దీర్ఘమగుటకంటె వారి ద్వేషముచేత హ్రస్వమగుటయేమంచిది." అని యతఁడు పలికెను. "ఈస్థలమునకు నీవెట్లువచ్చితివి? నీకు దారిచూపినవారెవరు?" అని మాలతి యడిగెను. "నాకిక్కడకు దారిచూపినవాఁడు కామదేవుఁడు. నేను కర్ణధారకృత్యము నెఱుఁగనివాఁడనయినను నీవు సముద్రాంతమంత దూరముననుండఁ దటస్థించినను నేను నీవంటి యమూల్యపదార్థ సంపాదనమునిమిత్త మోడనడుపుకొనుచు మహాసముద్రమును దాటుటకును సాహసించియుందును" అని మధుకరుఁ డుత్తరము చెప్పెను. ఆమాటకెక్కడనుండియో క్రొత్త సిగ్గొకటి వచ్చి యామెముఖమునాక్రమించి నిమిషకాలము చెక్కుల

యుండు వెల్లపాటు కలిగించెను గాని చీఁకటియగుటచేత నాతనిదృష్టికి మాత్ర మాకాంతసోయగము గోచరముకాలేదు. అప్పుడు తొందరపడి తనమనస్సాతనికి తెలిపిబేలనైతినిగదాయని యామెమనస్సులో నొకవిధ మైన యనుతాపము కలుగనారంభించెను. పనిమించినతరువాత నిప్పు డేమి యాలోచించినను కార్యములేదు. ఒక్కసారి నోటినుండిజాఱిన పిమ్మట తానన్నమాటలను మరలించుకొనవలెనన్నను సాధ్యముకాదు; రాజ కన్యలలోఁగల యాచారానుసారముగా ప్రియునకొక్క పట్టున మనసి య్యక తా నుపేక్షాపరురాలయినట్టు నటించుచు, తనహృదయములో గాఢానురాగమున్నను వెలిపుచ్చక తాను సులభముగా లోఁబడినచో విభునిమదికి చులుకనయ్యెదనో యనుభయమున వస్తువెంత కష్టసాధ్య మయిన నంతయమూల్యమగు నన్న న్యాయమున నాతనినిప్పుడు చిక్కులు పెట్టవలెనన్నను, ఆశలఁబెట్టి యేచుటకుఁగాని యాలస్యముచేయుటకుఁ గాని యిప్పుడవకాశము లేదు. తననోటినుండివచ్చిన మాటలను ప్రత్యక్ష ముగా చెవులార మధుకరుఁడు తా నేవినెను; తానెదుటనిలిచి ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నప్పుడు తానామాటలను నిద్రయందు స్వప్నములో పలవ రించుచున్నదని యతఁడు భ్రమింపఁజాలఁడుగదా! ఈయాలోచనలన్నిటి చేతను మాలతి మర్మమువిడిచి నిష్కపటముగా తనమనస్సులో నున్నది యొప్పుకొని, వలపుగలిగినచో వినసొంపుగాని మాటయు శ్రావ్యమగును గాన "నాజీవితేశ్వరుఁడవైన యోమధుకరా!" అనిపిలిచి, "నే నయుత్న లభ్యురాలనయిన తప్పిదమునుబట్టి నన్ను చపలస్వభావురాలినిగా భావిం చెదవుసుమా! అది నిజమయినదోషమేయైన పక్షమున, ఆదోషము మనలనిద్దఱిని దైవయోగముచేతనొక్కచోటఁగూర్చి నాలో నేననుకొన్న మాటలను నిన్ను వినునట్లుచేసినయీనిశాకాంతదిగాని నాది కాదు. మా రాచకన్నియలలోఁగలయాచారమునుబట్టి యిప్పుడు నావర్తన మొకవేళ నీదృష్టికివివేకకార్యముగా కనఁబడక పోవచ్చినను, పయికివివేకమును నటిం

చును హృదయములో లేని మాఱువిషయము లభినయించెను. సుందరు లలో ననేకులకంటె నేనే యధికానురాగముగల దానవని నావర్తనమును బట్టి ముందు తెలిసికొనఁగలవు,'' అని పలికెను.

ఆమెకుఁగల యత్యుత్తమానురాగమువిషయమయి యణుమాత్రమును తన మనస్సులో నేమాత్రము సందేహలేశమయినను లేదనియు తానిప్పుడు కనిపెట్టిన నిష్కపటప్రవర్తనమువలనఁ దన కామెమీఁద గౌరవాధిక్యమే కలిగినదికాని లాఘవచింత యావగింజంతయు కలుగ లేదనియుఁ జెప్పి యతఁడేదో యొట్టు పెట్టుకొనఁ బోవుచుండఁగా, ఆమె యాతని నొట్టు పెట్టుకొనవలదని వారించెను. ఆమె కాతనియం దెంత దృఢానురాగము కలిగినను నాఁటిరాత్రియే యొడంబడిక చేసికొనుటమాత్ర మామె మనస్సునకంత సంతోషకరముగా లేదు. తొందరపడి వాగ్దానము చేయుట యనాలోచితముగాను, మహాసాహసికకార్యముగాను, అత్యాకస్మికముగాను, ఆమెబుద్ధికి స్ఫురించెను. అయినను మధుకరుఁడు తన మీఁద నామెకుఁగల ప్రేమాతిశయము మాఱునది కాదని శపథము పలుకవలసినదని ప్రార్థింపఁజొచ్చినందున, మాలతి యాతని ప్రార్థనను నిరాకరింపలేక తానతనిఁ బ్రార్థింపకమునుపే తనమనస్సును స్పష్టముగా తెలిపితినని చెప్పి, తనప్రేమ సముద్రమువలె నపారమయినదగుటచేత నాతనికి నూతనసంతోషమును కలిగించుటకయి తాను వెనుక నాడిన మాటలనన్నిటిని తిప్పుకొని యనురాగరసమును తేటపఱచెడి యా మాటలనే యిప్పుడు మరల నుచ్చరించెదనని పలుకుచుండెను. ఇంతలో నెదురుగదిలో నున్న దాది వచ్చి మాలతినిఁ బిలిచి తెల్లవాఱుజాము కావచ్చుచున్నందున పోయి పరుండి నిద్రపొమ్మని చెప్పెను. మాలతి తన దాదికెదురుగాఁ బోయి యేదో మాటచెప్పి దానిని దానిగదిలోనికి సాగనంపి వేగిరపాటుతో మరలవచ్చి, రెండుమూడుమాటలతో నాతనిప్రేమ యత్యుత్తమమయినదియు నాతని యుద్దేశము వివాహమును నయినను

మున వివాహముహూర్త నిశ్చయము నిమిత్తమయి తేపటిదినమాలతి యొద్ద కొకదూతను బంపెదననియు, గాంధర్వవివాహమున మాలతి చెట్టఁ బట్టినతరువాత తానాతనికి పాదసేవకురాలయి తనధనదేహప్రాణముల నాతనికర్పించి తన ప్రాణేశ్వరుని వెంట ప్రపంచమంతయు తిరుగవలసి వచ్చినను తిరిగెద ననియు వేగముగా తన యభిమతమును దెలిపెను. మాలతి నిద్రపోక తనలో తానేదో మాటాడుకొనుచున్నట్టు కనిపెట్టి దాది యామెనింకను నిద్రపోలేదేమని పలుకరించి పిలువఁజొచ్చెను; ఆమె యాతని నొకపట్టున విడిచిపోవుటకు మనసు గొలుపనిదయి చిత్తము త్తాఁతలాఁగ కామదేవునియుయ్యాలవలె తానును మంచమువద్ద నుండి గవాక్షమువద్దకు గవాక్షమువద్దనుండి మంచమువద్దకును మరల మరలఁదిరుగుచు నడుమనొక్కొక్క పలుకు పలుకుచు ముందుకును వెనుకకును కొంతసేపు రాకపోకలు చేయుచుండెను. మధుకరుఁడును ప్రియురాలిని విడిచిపెట్టలేక పరితపించుచుండెను. కాముకీకాముకుల చెవులకు రాత్రివేళల నొండొరుల సంభాషణములు మంజులగానామృతరసప్రవాహములకన్నను మధురతరములయి హృదయరంజకముగానుండునుగదా! అట్లయ్యును వారిరువురును పరస్పర సుఖసంతోషములను గోరుచు తుద కొండొరుల నెడఁబాయవలసినవారైరి.

వారట్లెడఁబాయునప్పటికే తెల్లవాఱుజాము కావచ్చెను. మధుకరుని మనస్సంతయు రాత్రి జరిగిన సమావేశమువిూఁదను మాలతి విూఁదను నున్నందున నింటికిఁబోయి పరుండుటకు మనసుగొల్పక పురోహితుఁడైన బసవనారాధ్యుని చూచుటకయి యతఁడు తిన్నగా మఠమునకు నడిచెను. భక్తాగ్రేసరుఁడైన యాబసవనారాధ్యుఁడప్పటికే నిద్రలేచి స్కాందపురాణము పారాయణము చేసికొనుచుండెను ఆసమయమునందు మధుకరుఁడక్కడకుఁబోయి యాతనిని పేరుపెట్టి పిలువఁగా మధుకరుఁ డంత వేకువజామున తనవద్దకు వచ్చుటకాశ్చర్యపడి పడుచు

వాడగుటచేత కామచింతచేత రాత్రియంతయు నిద్రపట్టక సంతాపించుచు తన్నేదో యాలోచన యడుగుటకయి వచ్చెనని యావృద్ధుఁ డనుకొనెను. ఆవృద్ధునియూహ కొంతవఱకు సత్యమేకాని యిప్పుడతనిప్రేమకాస్పదమైనదిబసవనారాధ్యుఁడనుకొన్నట్లురతిసుందరిమాత్రము కాదు. మధుకరుఁడు తనకు మాలతిమీఁదఁగలిగిన యనురాగాతిశయమును తేటపఱిచి యాదినముననే తమవివాహకార్యమునకు తోడుపడవలయు నని ప్రార్థించినప్పు డావృద్ధాచార్యుఁడు తానావఱకు కాతనిపక్షమున రతిసుందరినిమిత్తమయి కృషిచేసియుండుటచేతను రతిసుందరి తన్ను నిరాకరించుచున్నదని యతఁడనేకపర్యాయములువచ్చి మొఱ్ఱపెట్టఁగావినుచున్నవాఁడగుటచేతను నింతలోఁగలిగినయీవింతమార్పునకు నాశ్చర్యపడి "పడుచువాండ్రవల పెప్పుడును కన్నులలోనుండునుగాని హృదయములోనుండదు." అని తలయూఁచెను. అందుపైని మధుకరుఁడు "తన్ను కావింపనిదానిని కామించుట బుద్ధిహీనతయని సెలవిచ్చి రతిసుందరిమీఁదిమోహమును విడిచి పెట్టవలసిన దని యీవఱకే మీరు నన్ను మందలించియున్నారుకదా? ఇప్పుడీమాలతి తనమీఁద నాకెంత యనురాగాధిక్యము కలిగియున్నదో నామీఁద నాతయనురాగాధిక్యము కలదిగానున్నది. కాఁబట్టి కామతప్తులయి పరితపించుచున్న యీకాముకీకాముకుల నొక్కటిగాఁజేర్చి మీ రీపుణ్యము కట్టుకొనకతప్పదు." అని యాతనిని ప్రార్థించెను. అతఁడు చెప్పిన హేతువునకు సమాధానపడి, మధుకరునకు మాలతితోడి వివాహమువలన చిరకాలమునుండి పరస్పరద్వేషమును వహించి గర్భశత్రువు లయి విడియున్న రుద్రవరపువారికుటుంబమును గణపవరపువారి కుటుంబమును పూర్వవైరమునుమానిమిత్రులయి యేకముకావచ్చునని మనస్సులో నాలోచించి తానుభయకుటుంబముల క్షేమమును గోరియున్నవాఁ డగుటచేతను వారిలో వారికి పరస్పర వివాదములు తటస్థించినప్పుడు తాననేకపర్యాయములు మధ్య

వర్తిగానుండి తగవులుతీర్చి వారి నేకముచేయుటకయి పలుమాఱు కృషి చేసి విఫలమనోరథుఁడయి యున్నవాఁ డగుటచేతను తా నీవిధముచేత నైనను మనోరథసిద్ధి పొందవచ్చునని యెంచి, కొంతవఱకు జాలిచేతను కొంతవఱకు మంచివాఁడయిన మధుకరుని మాటతీసివేయ లేని మోమోటముచేతను వారినిద్దఱిని వివాహబంధముచేత నొక్కటిగాఁ గూర్చుట కాయాచార్యుఁ డొప్పుకొనెను. అందుచేతనిప్పుడు మధుకరుఁడు ధన్యుఁ డయ్యెను. మాలతియు తానన్నమాట ప్రకారముగా మఱునాఁటి యుదయముననే యొక దూతను బంపి దానివలన హృదయవల్లభునియభిప్రాయ మెఱిఁగి నాఁటిరాత్రియే తిన్నఁగా బసవనారాధ్యుఁ డున్నమఠమునకుఁ రాఁగా, ఈవధూవరులుచిరకాలముసౌఖ్యమనుభవించుచుండవలెననియు నీవివాహసంబంధమువలన వియ్యాలవారుచిరకాలాగతమయినకుటుంబ కలహములనువిడిచి కలిసి సుఖింపవలయుననియు నీశ్వరునిప్రార్థించి యా వృద్ధుఁడు వారి కిరువురికిని తనయింట విధ్యుక్తముగా వివాహము జరపెను.

పెండ్లితంతు ముగియఁగానే మాలతి మహావేగముగా నింటికిఁ బోయి, ప్రొద్దుపోయినతరువాతవచ్చి గతరాత్రివలెనే తోఁటలోఁగలిసి కొనెదనని వాగ్దానముచేసినభర్తయొక్క రాకను ప్రతీక్షించుచు మేడ మీఁదనుండెను ప్రియాగమనమును కాంక్షించి యెదురుచూచుచున్న యాకాల మెంతసేపటికిని జరగక మాలతిమనస్సునకు క్షణ మొకమహా యుగముగా తోఁచుచుండెను.

ఆదినముననే మధ్యాహ్నసమయమునందు మధుకరునిమిత్రుల యిన మిత్రవిందుఁడును కామపాలుఁడును పురవీధిలోఁ బోవుచుండఁగా రుద్రవరపు వారికుటుంబములోని వారు కొందఱు మహాగర్వియైన భీమ విక్రముఁడు తమముందునడవఁగా వారికెదురుపడిరి. ఆరాత్రి ప్రతాపరు ద్రునియింటజరగిన యుత్సవసమయమునందు మధుకరుని కొట్టఁబోయిన

వాఁడు మహాకోపిష్ఠుఁడయిన యా భీమవిక్రముఁడే. అతఁడు కామపాలుని జూచి గణపవరపువారి వంశములోనివాఁడయిన మధుకరునితో మైత్రి చేయుచున్నందునకయి కొన్ని మోటుమాటలాడెను. భీమవిక్రమునివలెనే కామపాలుఁడును వయసులోనుండి కండగర్వముగల కోపశీలుఁడయినందున, వెనుకతీయక కొన్ని కఠినోక్తులు పలికి యాతనికిఁ దగినట్టుగా నుత్తరము చెప్పెను. మిత్రవిందుఁడు నడుమవచ్చి మాటలు పెరుగులఁబోకుఁడని యుభయులను వారించుచున్నను వారంతటితో నిలువక యొండొరుల మీఁది రోషముతో వాక్కలహమున కారంభించిరి. వీరిట్లు కలహమాడుచున్న సమయముననే మధుకరుఁ డాత్రోవను బోవుట తటస్థించెను. అప్పుడు భీమవిక్రముఁడు కామపాలుని విడిచి మధుకరునివంకఁ దిరిగి "ఓరి చండాలుఁడా!" అని యవమానకరమైన పేరుతో నాతని బిలిచి తిట్టెను. మాలతికి జ్ఞాతియై యామె యాదరమునకు పాత్రుఁడయి యున్నవాఁడను హేతువునుబట్టి మధుకరుఁడు సాధ్యమైనంతవఱకు భీమవిక్రమునితోడి జగడమును తప్పించుకొనుటకయి చూచెను. అంతేకాక తనమంచి స్వభావమునుబట్టి యీవఱ కెన్నఁడును తా నీకుటుంబకలహములలో ప్రవేశింపనివాఁడగుటచేతను మాలతితోడి సంబంధమునుబట్టి యిప్పుడు రుద్రవరపువారన్న యింటిపేరు కోపము తెప్పించునది గాక ప్రేమను బుట్టించునదియగుటచేతను మధుకరుఁడు "ఓశాంతాత్ముఁడా!" అనిపిలిచి భీమవిక్రమునితో మంచిమాటలాడ నారంభించెను. గణపవరపువారన్న యింటిపేరుగల వారినెల్లను త్రాఁచుపామును ద్వేషించునట్లు ద్వేషించువాఁడగుటచేత భీమవిక్రముఁడాతనిమంచిమాటలు గణనచేయక కత్తి దూసికొని మీఁదికివచ్చి యుద్ధమునకు సిద్ధుఁడయ్యెను. అప్పుడు కామపాలుఁడు తన మిత్రుఁడు భీమవిక్రమునితో సంధిగోరుటఁ గలరహస్యకారణమును తెలిసికోలేనివాఁడయి శత్రువు మీఁదికి వచ్చినప్పుడు సహనము వహించి యూరకుండుట యవమానకరమైన పౌరుషహీనతగా

భావించి తానుడీకొని తిట్టుచు ముందుకువచ్చి తన వెనుకటి కలహమును మరల త్రవ్వి భీమవిక్రమముని తనతో యుద్ధమునకు రమ్మని పిలిచెను. మిత్రవిందుఁడును మధుకరుఁడును వలదనివారించుచున్నను వారాగక యొండొరులను కలియఁబడి కత్తులతో నఱుకులాడఁగా భీమవిక్రముని ఖడ్గఘాతము చేత కామపాలుఁడు నేలఁగూలి ప్రాణములు విడిచెను. మిత్రునిపాటు చేత శాంతతయంతయు పోయినవాఁడయి మధుకరుఁడు రోషావేశములో "చండాలుఁడా!" అని తన్నాతఁడు మొదటపిలిచిన యవమానకరమైన పేరుతోనే మరల నాతనిని పిలుచుచు కత్తిదూసికొని భీమవిక్రమునిమీఁదికి నడిచి పోరాటములో నాతనితల యొక్క వ్రేటున నఱికి భూమికి బలిచేసెను. హత్యలకు మూలమయిన యీ శుష్కకలహము పట్టపగలు నడివీథిలో జరిగినందున కలహవార్త క్షణకాలములో నూరంతటను వ్యాపింపఁగా గుంపులుగుంపులుగా చూడవచ్చు జనసంఘముతోఁ గలిసి వృద్ధులయిన ప్రతాపరుద్రుఁడును గణపతిదేవుఁడును భార్యలతోఁ గూడ తామాస్థలమునకువచ్చిరి. భీమవిక్రముని చేత చంపఁబడిన కామపాలుఁడు తనకు బంధుఁడగుటచేత రాజాతని మరణవార్త వినఁగానే బయలుదేఱి రుద్రవరపువారికిని గణపవరపువారికిని గల కుటుంబకలహముచేత తనప్రజలకుపలుమాఱొత్తుడుకలుగుచుండుటతలఁచి యీవిషయములో దోషులుగా నేర్పడినవారిని మోమోటపడక రాజశాసనము ననుసరించి క్రూరముగా శిక్షింపవలెనని నిశ్చయించుకొని యచ్చటకు వచ్చెను. అప్పుడు రాజు మొదటినుండియు నచ్చటనుండి జరిగినదెల్లను జూచుచుండిన మిత్రవిందునిఁబిలిచి యీకలహకారణ మేమో తెలుపుమని యాజ్ఞాపించెను. అతఁడును సత్యమునుండి తొలఁగకుండ సాధ్యమైనంతవఱకు మధుకరుఁడు చేసినపని విశేషదోషయుక్తముగా కనఁబడకుండునట్లు జరిగినకథయంతయు రాజునకు విన్నవించెను. అప్పుడు ప్రతాపరుద్రునిభార్య దుఃఖార్ణవమగ్నురాలయి రాజుపాదములమీఁదఁ బడి,

గణపవరపువారికి చుట్టమును మధుకరుని చెలికాఁడునయిన మిత్రవిందుని మాటలను పాటిగాఁబట్టక భీమవిక్రముని జంపినందునకయి మధుకరునికి తగినశిక్ష చేయవలసినదని దీనముగా వేఁడుకొనెను. ఆమె యాతనినట్లు మిక్కిలిక్రూరముగా దండింపవలసినదని రాజును ప్రార్థించినప్పు డతఁడు తనయుల్లుఁడనియు తనముద్దుఁ గూఁతురైనమాలతియొక్క ప్రియవల్లభుఁడనియు నణుమాత్రమైన నెఱుఁగదు. ఆసమయమునందే గణపతిదేవుని భార్యయు రాజుయొక్క సమ్ముఖమునకు వచ్చి, కామపాలునిఁ జంపుటచేత రాజశాసనమునుబట్టియే చావ వలసినవాఁడయి యున్న భీమవిక్రముని చంపుటచే తనకొడుకు దోషికానేరఁడని పలుకుచు కరుణించి యాతనికి ప్రాణదానము చేయవలసినదని రాజును దీనవాక్యములతో ప్రార్థింపఁ జొచ్చెను. రాజావృద్ధాంగనల దీనాలాపములవలన లేశమును చలింపనివాఁడయి, నిష్పాక్షికబుద్ధితో సత్యమును పరిశీలించి మధుకరుఁడు కాశికాపురమునుండి వెడలిపోవునట్లు శిక్షవిధించెను.

ఈవార్త కొన్నిగడియల క్రిందటనే కోరి చేసికొన్నభర్తనెప్పటికి నెడఁబాయవలసిన మాలతి చెవులకు శూలమువంటిదయ్యెను. ఈదుర్వార్త చెవిసోఁకినప్పుడు మొట్టమొదట మాలతి తనదాయాదుని చంపినందునకయిభర్తమీఁదకోపమువహించియాతనిఁ గోముఖవ్యాఘ్రము, పయోముఖవిషకుంభము, మండూకస్వరసర్పము, తేనెపూసినకత్తి, వెన్నమెత్తినశిల, మొదలయినపేరులతోఁ బిలువఁజొచ్చెనుగాని యంత కంతకు ప్రేమము కోపమును రూపుమాపఁగా తుట్టతుదకు మధుకరుఁడు భీమవిక్రముని చంపినందునకయి శోకబాష్పములు విడుచుట చాలించి భీమవిక్రమునిచే హృదయేశ్వరుఁడు హతుఁడుగాక బ్రతికినందునకయి యానందబాష్పములు విడువనారంభించెను. అటుతరువాత మరల నాచిన్నదానికన్నులనుండి క్రొత్తగా కన్నీరు కాలువలుగట్ట నారంభించెను ఇప్పుడా కన్నీటి ప్రవాహము తన ప్రాణవల్లభుఁడు దేశము

నుండి వెడలఁగొట్టఁబడెనన్న దుఃఖముచేత వెలువడినది. దేశనిష్కాసితుఁడన్న పదమిప్పు డామెచెవులకు వేయిమంది భీమవిక్రములచావుకన్నను ఘోరతరమయి భయంకరమయ్యెను.

వీధిలో దొమ్మిజరిగినతరువాత మధుకరుఁడు తిన్నగా బసవనారాధ్యునియింటికిఁబోయి యాతనిని శరణమొందియుండెను. అక్కడనుండఁగానే యతనికి మొట్టమొదట రాజువిధించిన దండనవార్త తెలిసెను. అతనిదృష్టికప్పుడు దేశము వెడలనడఁచుటకంటె మరణదండనము విధించినచో నెంతో మేలుగా నుండునట్లు కనఁబడెను. ఆతని మనస్సునకప్పుడు కాశికాపురమునువిడిచినచో తనకు ప్రపంచమే లేనట్టును మాలతియొక్క దృష్టిపథమును దాఁటినచో బ్రతుకే లేనట్టును తోఁచెను. అతనికి మాలతి యున్నచోటనే స్వర్గమున్నట్టును మాలతిలేనిచోటనెల్ల నరకమును నరకబాధలునుదప్ప మఱియేమియు లేనట్టును కనఁబడఁజొచ్చెను. వేదాంతవేత్తయైనయాబసవనారాధ్యుఁడాతనికి వైరాగ్యోపదేశము చేసి దుఃఖోపశమనము చేయఁ జూచెను గాని యున్మత్తునివలె మతిహీనుఁడయి యున్న యతఁడావృద్ధుని బోధవినక వెఱ్ఱివానివలె తల విరియఁబోసికొని తనసమాధికయిభూమిపొడవుకొలుచుచున్నాఁడోయనునట్లు నేలమీఁదఁబడి పొరలుచు విలపింపఁజొచ్చెను. ఇట్లు విశ్వమునుమఱచి శోకసముద్రమున మునిఁగి వివశుఁడయియున్న యీసమయమునందాతని పాలిటికి తెప్పవలె ప్రియురాలివద్దనుండి యొకసందేశమువచ్చి యతనికి కొంత తెలివివచ్చునట్లుచేసెను. అతఁడాప్రకారముగా కొంచెము తెలివిగలవాఁడగుటచూచి యదిసందుచేసికొని మెల్లఁగా బసవనారాధ్యుఁడాతనికి మరల హితబోధచేయనారంభించెను. "ఓయీ! మధుకరా! నీవీవఱకే భీమవిక్రముని జంపితివి. అది చాలక యిప్పుడు నీవాత్మహత్య చేసికొని యందుమూలమున మాలతిప్రాణములుగూడఁగొని యింకొకపాపమునుగూడఁ గట్టుకొనెదవా? అదియేమోకాని సామాన్యముగా

మానవహృదయము ధైర్యమవలంబించి వజ్రమువలె దృఢముగా నుండ వలసినకాలమునం దధైర్యపడి లక్కవలె కరఁగి పాఱుచున్నది. నీవిషయ మున రాజుకూడ మిక్కిలిదయఁదలఁచినాఁడు. నరహత్యచేసినందునకయి మరణదండనము విధింపక నిన్ను రాజిప్పుడు దేశమునుండి వెడలనడఁచుట తో విడిచిపెట్టినాఁడు. భీమవిక్రముఁడు నిన్ను చంపుటకు మాఱుగా నీవే భీమవిక్రముని జంపఁగలిగి బ్రతుకుగన్నావు. అంతేకాక మాలతి నీకు ప్రియభార్యయగుటకూడ తటస్థించినది. ఇంతకంటెమేలు నీకు మఱియేమి కావలెను? ఇట్టిమేలునువిడిచియధైర్యపడియల్పకారణమునుబట్టిచింతిల్లు వాఁడు తప్పక దురంతమునొందును." అనిప్రోత్సాహవాక్యములు పలికి బసవనారాధ్యుఁడు మధుకరునిమనస్సును నూలుకొలిపి, అతఁడు కొంత శాంతచిత్తుఁడయినపిమ్మట "నీవీరాత్రిరహస్యముగాపోయి మాలతియొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని యుజ్జయనికిఁబోయికొంతకాలమచ్చటనుండుము.తరు వాతనేను యుక్తసమయముచూచి మీవివాహవార్త వెల్లడిచేసెదను. తన్మూలమున నుభయకుటుంబములవారును పూర్వవైరమును మఱచి సమాధానపడి ముందుసుఖముగా బ్రతుకవచ్చును. అటుపిమ్మట రాజుతో నీశుభవార్తతెలిపి వేఁడుకొని రాజును నిన్ను క్షమించునట్లొప్పింప వచ్చును. ఇప్పుడునీవెంతదుఃఖముతో దేశమునువిడిచి వెడలవలసినవాఁడ వగుచున్నావో యిప్పుడు నీవంతకు పదిరెట్లు సంతోషముతో మరల దేశమునకు రావచ్చును."అని హితబోధచేసెను.అతఁడుచెప్పిన యాలో చన బాగున్నదనియొప్పుకొనిమధుకరుఁడు తానప్పుడు మాలతియొద్దకుఁ బోయి యారాత్రి యామెతోఁగడపి తెల్లవాఱుజామునలేచి యొంటిగా నుజ్జయనీనగరమునకుఁ బోయెదనని చెప్పి యావృద్ధునియొద్ద సెలవుపుచ్చు కొని ప్రయాణమయ్యెను. ఈపురములోని వార్తల నెప్పటివప్పుడు వ్రాసి యుజ్జయనీ నగరమునకుఁ బంపుచుండెదనని బసవనారాధ్యుఁ డాతనికి వాగ్దానముచేసెను.

తాను వెనుకటిరాత్రి పొంచుండి మాలతిపలికిన యనురాగవాక్యములు విన్నతోఁటలోనుండి చీఁకటిపడినతరువాత రహస్యముగాఁబోయి యెవ్వరు నెరుఁగకుండ మాలతియొక్క గదిలోఁబ్రవేశించి మధుకరుఁడు నాఁటి రేయియంతయు ప్రియురాలితో హాయిగాఁగడపెను. ఆరాత్రి వారి కపారసంతోషదాయకమయి మహోత్సాహప్రదమయి యుండెను. అయినను వారికాప్రమోదము తడవునిలిచినదికాదు. శీఘ్రముగానే యొండొరుల నెడఁబాయవలెనన్న చింతయు గతదినమున జరగిన దుఃఖకథయు వారికప్పుడు స్మరణకువచ్చి యాకాముకీకాముకు లొండొరుల సమ్ముఖమునం దనుభవించుచున్న నాఁటిరాత్రియుల్లాసమున కంతకును నడుమ భంగముకలిగించెను. వారికంటికి నాఁడు ప్రభాత సమయమతివేగముగా వచ్చినట్టు కానఁబడెను. మాలతి ప్రభాతసమయమునందలి కోకిలరుతము వినఁబడినప్పుడామె తానర్ధరాత్రమునందు కూసెడు చకోరపక్షియొక్క కూఁతను విని భ్రమపడితినని భావించుకొనెను. కాని యామెభ్రమ యప్పుడే నివారణమయినది. అప్పుడు కూసినది కోయిలయే యని తెలిసికొని దాని మధురరుతము నామె తన చెవులకు వెగటైన కటుస్వరమునుగా గ్రహించి రోఁతపడఁజొచ్చెను. అంతట తూర్పునుండి ప్రభాతరేఖలు బయలువెడలి దంపతులెడఁబాయవలసిన సమయ మాసన్నమయినదనివారికివిస్పష్టముగాఁజెప్పెను. ఉజ్జయనీ నగరమునుండి తాను ప్రతిదినమును ప్రతినిమిషమును క్షేమలేఖలు పంపుచుండెదనని చెప్పి సమాధాన పఱిచి యతఁడు దుర్భరచింతతో ప్రియురాలివద్ద సెలవుగైకొని తడఁబడు పాదములతో బయలువెడలెను. మధుకరుఁడు ప్రియురాలియొక్క మేడమీఁది గదియొక్క గవాక్షములోనుండి క్రిందికి దిగి తోఁటలో నిలువబడినప్పుడు శోకవ్యాకులితయై యున్న యామె దృష్టి కతఁడు ప్రాణములులేనివానివలె కనఁబడెను. క్రిందినుండి పయికి జూచినప్పు డతనిదృష్టి కామెయు శవప్రాయురాలుగా కనఁబడెను. అందు

చేత నాతనికామెనువిడిచి సాగుటకు కాళ్ళాడకపోయినను, తెల్లవాఱిన తరువాతఁ దాను కాశికాపురవీథులలోఁ గనఁబడినపక్షమున ప్రాణములు కోలుపోవలసినవాఁడనని యెఱిఁగినవాఁడగుటచేత మధుకరుఁడు తనమనస్సును వెనుకనే దిగవిడిచి దేహమును వేగిరపాటుతో ముందుకు గెంటుకొని పోవలసినవాఁడయ్యెను.

మందభాగ్యులయిన యాదంపతులయొక్క కష్టకథ కిదియే యారంభము. మధుకరుఁడు దేహమునువిడిచి చిరకాలము కాకమునుపే ప్రతాపరుద్రుఁడు తనకొమార్తె నిచ్చి వివాహముచేయుటకయి యొకవరుని నేర్పఱిచెను. ఇప్పుడు క్రొత్తగాఁ దెచ్చినయల్లుఁడు సుగుణసంపత్తిగలవాఁడయి తరుణవయస్కుఁడయి యున్న శంకరవర్మ; మాలతిమునుపుగా మధుకరుని జూచియుండనిపక్షమున, ఈనూతనవరుఁడామెదృష్టి కెంతమాత్రమును నర్హుఁడుగాకనఁబడఁడు; అతఁడు స్వప్నావస్థయందును మాలతి కావఱకే వివాహమయినదని యనుకోలేదు.

తనకు వివాహప్రయత్నము చేయుచున్నానని తండ్రి చెప్పఁగానే మాలతి యేమి చేయుటకును తోఁచనిదయి కొంతసేపు నివ్వెఱపడియూరకుండి తరువాత తెలివి తెచ్చుకొని తనకింకను స్వతంత్రముగా భర్తతో కాపురముచేయుటకు తగినంత వయస్సు రాలేదనియు, భీమవిక్రముఁడు మృతినొంది యెంతోకాలము కానందున తానామాసికమువాసిన భర్తతో సుఖమనుభవింపఁదగినంత సంతోషస్థితిలో లేననియు, భీమవిక్రముని సాంవత్సరికకర్మలైనను ముగియకమునుపే యింట వివాహోత్సవము జరగించినయెడల లోకులు నిందింతురనియు నానాకారణములను కల్పించి వివాహము తప్పించుకోఁజూచెనుగాని తనకావఱకే పరిణయమైనదన్న నిజమైన కారణమును మాత్రము చెప్పినదికాదు. ఆమె యెన్ని యాక్షేపములు చెప్పినను వినక పెడచెవినిబెట్టి "నిన్ను బుధవారమునాఁడు శంకర

వర్మకిచ్చి వివాహము చేయక మానను. నీవు పెండ్లికి సంసిద్ధురాలవయి యుండుము." అని ప్రతాపరుద్రుఁడు కూఁతున కాజ్ఞాపించెను. అతఁడట్లు కూఁతును నిర్బంధపెట్టుట ధనవంతుఁడును రూపవయోవంతుఁడును గుణవంతుఁడును నగువరుఁడు దొరకినప్పు డల్పకారణములనుబట్టి యాఁతనిని నిరాకరించినపక్షమున మరల నటువంటి సంబంధము మఱియొకటి దొరకదన్న హేతువుచేతనేకాని వేఱుకారణముచేతఁ గాదు.

ఇటువంటివిషమదశ సంప్రాప్తమయినప్పు డామె యొక్కతెయు రహస్యముగా నాపద్బంధుఁడైనబసవనారాధ్యునియింటికిఁబోయి యాతనిని శరణుచొచ్చెను. అతఁడప్పు డాచిన్నదానిని జూచి సాహసికకార్యమేదియైనఁ జెప్పినఁ జేసెదవాయని యడుగఁగా, తనభర్త ప్రాణములతో నుండఁగా మఱియొకని వరించుటకంటె జీవముతో సమాధిలోనికిఁబొమ్మన్నను పోయెదనని యామె యుత్తరమిచ్చెను. అంతటనతఁడామెనుజూచి "యిప్పుడు నీవు తిన్నగా మీయింటికిఁబోయి సంతోషముతో నున్నట్టు కనఁబడి నీతండ్రి కోరినప్రకారముగా శంకరవర్మను వివాహమాడుట కంగీకరింపుము. రేపటిరాత్రి వివాహమనఁగా నీవీబుడ్డిలోని ద్రావకమును త్రాగినపక్షమున, మఱునాఁటి సాయంకాలములోపల నీవు ప్రాణములులేనిదానివలె పడిపోదువు. అప్పుడు నీదేహమంతయు చల్లపడి కలువకాడవలె నగును. అంతట నీవారందఱును నీవు మృతినొందినట్లు భావించి నిన్ను ప్రేతభూమికిఁ గొనిపోయి మీకుటుంబము నిమిత్తమేర్పడియున్న సమాధిలో నిన్నుంచి దేశాచారప్రకారముగా రెండుదినముల వఱకును నిన్నుపూడ్చక యట్టెయుంచుదురు. మూర్ఛపోయిన మఱునాఁటిరాత్రి యౌషధపటుత్వము తప్పిపోఁగా మూర్ఛతేరి నిద్రపోయి మేల్కొన్నదానివలె నీవు మరల లేచికూర్చుందువు. ఈలోపల నేను నీభర్తకుజ్జయనీ నగరమున కుత్తరమువ్రాసి యతఁడారాత్రివచ్చి నిన్ను వెంటఁబెట్టుకొని పోవునట్లుచేసెదను." అని మందుబుడ్డి చేతికిచ్చెను.

మధుకరునిమీఁదఁగలయనురాగాతిశయముచేతను శంకరవర్మను చెట్టపట్టవలసివచ్చునన్న భయముచేతను మాలతి యట్టితెంపరిపని కొప్పుకొని, అతఁడు చెప్పినట్లు చేసెదనని మందుబుడ్డి చేతఁబట్టుకొని తిన్నగా నింటికి నడిచెను.

ఇంటికిఁబోయిన తరువాత వరణము నిమిత్తము శంకరవర్మరాఁగా మాలతి లోపల లేనిదయి నభినయించుచు తానాతనికి వధువునయ్యెదనని చెప్పెను. ఈవార్త చెవినిబడఁగానే ప్రతాపరుద్రుఁడును భార్యయు సంతోషపరవశులయిరి. అప్పుడు వృద్ధుఁడయిన యాప్రతాపరుద్రుఁడు తనకు బాల్యము మరలవచ్చిన ట్లుల్లాసముపొంది, తనయాజ్ఞనుల్లంఘించుటవలన కొమార్తెమీఁదవచ్చిన కోపముసంతను మఱచి విధేయురాలయిన ముద్దులకూఁతును ప్రేమతో గుచ్చి కౌఁగిలించుకొనెను. తల్లిదండ్రులు సమీపించుచున్న వివాహమునకయి సమస్తసన్నాహములను జేయఁజొచ్చిరి. ఇంటనెక్కడఁజూచినను సందడిగానుండెను. వివాహమహోత్సవమును మహావైభవముతోఁ జేయుటకయి యెంతసొమ్మయినను వ్యయపెట్టుటకు నిశ్చయించుకొని కాశికాపురమునం దట్టిమహోత్సవమెప్పుడు జరగలేదని జనులకు తోఁచునట్లుచేయ తలపెట్టిరి.

బసవనారాధ్యుఁ డాజ్ఞాపించినట్లు మంగళవారము రాత్రియే మాలతి యామత్తుమందు త్రాగెను. త్రాగుటకు బుడ్డిని చేతఁబట్టుకొన్నప్పు డామెమనస్సులో ననేకవిధములైనతలఁపులు పుట్ట నారంభించెను. తన్ను మధుకరునికి వివాహముచేసినతప్పు బయలఁబడకుండుటకయి బసవనారాధ్యుఁడు నిజముగా విషమునే పెట్టెనేమోయనియు, పాపభీతిగలవాఁడగుటచేత నతఁడట్టిపని చేసియుండఁడనియు, మధుకరుఁడు తననిమిత్తమైరాకమునుపే తనకు తెలివివచ్చునేమోయనియు, పరిపరిలాగుల నాలోచించి యీవఱకు తాను విన్నదయ్యపుకథ లన్నియు స్మరణకురాఁగా భయపడియు మరల కొంతధైర్యము తెచ్చుకొని మధు

కరునిపైఁగల యనురాగముచేతను శంకరవర్మమీఁదఁగల విరాగము చేతను తుదకు సాహసముచేసి యామత్తుమందుమ్రింగిమూర్ఛపోయెను.

మఱునాఁడు శంకరవర్మ వివాహమునిమిత్తము వాద్యములతో తరలివచ్చి లోపలికిఁ బోవునప్పటికి లోపల ప్రాణములతో నున్నభార్యకు మాఱుగా ప్రాణములు లేని శవము కంటఁబడెను. ఇంటనెక్కడఁజూచి నను ఏడుపులును పెడబొబ్బలును మిన్నంటుచుండెను. త్రిలోకసుందరిని వివాహమయియామెతో నెంతోచిరసౌఖ్యమనుభవింపవలెనని కొండంత యాశపెట్టుకొనివచ్చినతనకాంత పెండ్లికిముందేలోకాంతరగతురాలగుట వలన శంకరవర్మకుఁగలిగిన సంతాపమునకు మేరలేదు. అయినను వార్ధక దశలో తమకెంతో సంతోషదాయకురాలగునని యెంచి తమకు పుత్రిక తోడిదే లోకమనియుండిన యేకపుత్రిక మంచివరునిచేపట్టి సుఖపడునని యెదురుచూచుచున్నసమయమునం దాకస్మికముగా తమ్మువిడిచిపరలోక గతురాలగుటచేత వృద్ధులయిన తల్లిదండ్రులకుఁగలిగిన దుఃఖమునుజూచి నప్పుడాతనిదుఃఖము దానిలో షోడశాంశమయినను నుండునని చెప్పవలను పడదు. అప్పుడు కౌమారిత పెండ్లినిమిత్తమయి సమకూర్చిన యమూల్య పదార్థము లన్నియు శ్రాద్ధమునిమిత్త ముపయోగింపవలసినగతి పట్టెను. క్రూరయయిన మృత్యుదేవతయొక్క పనిచేత నిమిషకాలములో వివాహ మంత్రములు శ్రాద్ధమంత్రములుగాను, సంతోషవాదములు రోదననాదములుగాను, పెండ్లివిందులు శ్రాద్ధభోజనములుగాను, మాఱిపోయెను. పీనుఁగింటనుండఁగా తడవుచూచుట దుస్సహముగానున్నందున బంధువు లప్పుడే శవమును గొనిపోయి పూడ్చుటకేర్పాటుచేసి ఖననము నిమిత్తమయి మాలతిని కుటుంబసమాధు లున్నస్థలమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి.

అశుభవార్తలు సాధారణముగా శుభవార్తలకంటెశీఘ్రముగా దేశములవెంట పరుగెత్తునుగనుక, బసవనారాధ్యుఁ డీయపరకర్మలును

చావున నీ కపటనాటకమనియు శీఘ్రముగావచ్చి మూర్ఛలోమునిఁగి గత ప్రాణయట్లు సమాధిలోపడియున్న హృదయేశ్వరిని గొనిపోవలసినదని యు లేఖ వ్రాసిపంపిన మనుష్యుఁ డుజ్జయనీనగరము చేరకమునుపే మధు కరుఁ డామెమరణవార్తను వినెను. ఈవార్తయిఁక క్షణమునకు వచ్చు ననఁగా నతఁడొకస్వప్నమునుగని లేచికొంతయుత్సాహవంతుఁడయ్యెను. ఆకలలో నతఁడు తాను మృతుఁడయినట్టును, అప్పుడు తన ప్రాణవల్లభ దాపునకువచ్చి మరణావస్థలోనున్న తన్నుఁజూచి మీఁద చేయివేయఁగా పోయిన ప్రాణములు మరలవచ్చి తాను లేచికూర్చున్నట్టును, తరువాత తాను చక్రవర్తియైనట్టును, చూచెను. ఈకలగని లేచి సంతోషించు చుండఁగా నింతలో కాశికాపురమునుండి వచ్చిన మనుష్యుఁడొకఁడు కనఁ బడి, అతఁడేమో తనభార్యనుగూర్చి శుభవార్త చెప్పునన్న సంతోష ముతో చేరవచ్చిన మధుకరునితో పిడుగువంటి మాలతి మరణవార్తను జెప్పెను. ఆదుర్వార్తనువిని కొంతసేపతఁడు దుఃఖవివశుఁడయియుండి తెప్పిరిలి, స్వప్నములోవచ్చి మృతుఁడయిన తన్ను మాలతి బ్రతికించి నట్లుగా తానామెను బ్రదికింపలేనిదురవస్థలో నున్నందునకయి విచార పడి, తత్క్షణమే బయలుదేఱిపోయి పాఁతిపెట్టకమునుపే సమాధిలోనున్న భార్యముఖ మొక్కసారియారాత్రియే చూడవలెనని నిశ్చయించుకొని గుఱ్ఱమును కట్టించి యప్పుడే కాశికాపురమునకు ప్రయాణమయ్యెను. తెంపరులైయున్న మనుష్యులహృదయములలో దురాలోచనలు శీఘ్ర ముగా ప్రవేశించుట స్వభావమయినందున బయలుదేఱునప్పుడతని కాక స్మికముగా తనభార్యముద్దుమొగము నొక్కసారిచూచి కృతార్థతగన్న తరువాత నిరంతరదుఃఖభాజనమైన తనశరీరమును త్యజించి దుఃఖ విముక్తి పొందవలెనన్నబుద్ధి పుట్టెను. అందుచేత నాతఁడాత్మహత్యచేసి కోవలెనని నిశ్చయించుకొని త్రోవలోనున్నయొకవైద్యునింటికిఁబోయి తనకు ప్రాణాపాయకరమైనమంచివిషము కావలెనని యడిగెను. అక్కడి

రాజశాసనమునుబట్టియీ దేశమునందువైద్యుఁడుకానివానికెవ్వనికైనను విషవిక్రయముచేసినపక్షమున విషము విక్రయించినవాఁడు మరణశిక్షకు పాత్రుఁడగును. కాఁబట్టి యతఁడు విషమునిమిత్తమడిగినప్పుడావైద్యుఁడు మొట్టమొదట విషమమ్ముటకు కొంత సంశయించెనుగాని తరువాతమధుకరుఁడుమంచివెలయిచ్చెదనని రెండుబంగారుకాసులు చేతిలోఁబెట్టఁగా నే యాసంశయములనన్నిటిని దూరముగాఁబెట్టిబిదవాఁడగుటచేతధనాశను మరలించుకోలేక "యీవిషము మ్రింగినపక్షమున నిరువది మందికిఁగల బలమున్న యేనుగువంటివాఁడును క్షణకాలములో పీనుఁగగును" అని చెప్పి యాకాసులుపుచ్చుకొనియొకయ మోఘవిషమును రహస్యముగా నతనికమ్మెను.

ఈవిషమును చేతఁబట్టుకొని తన ప్రియురాలియొక్క ముఖసందర్శనముచేత కన్నులను తృప్తిపఱిచిన పిమ్మట విషముత్రాగి ప్రాణేశ్వరి యొక్క ప్రక్కనేపడి ప్రాణములువిడిచి యేకసమాధిలోనే దీర్ఘశయనము నొందవలెనన్న కోరికతో నతఁడు గుఱ్ఱమెక్కి వాయువేగముతో కాశికాపురమునకు యాత్రవెడలెను. అతఁడర్ధరాత్రికి కాశీపట్టణముచేరి తిన్నగా రుద్రభూమికిఁ బోయి యాసమీపమునందు రుద్రవరపువారి కుటుంబములో మృతులయ్యెడువారినిపూడ్చెడు సమాధుల మధ్యమునఁ బ్రవేశించెను. అట్లు ప్రవేశించి యతఁడు దీపమొకటి వెలిఁగించుకొని గునపమొకటి చేతఁబట్టుకొని క్రొత్తగాకట్టియున్న సమాధిపయినివేసియున్న రాతిని కదలింపఁబోవుచుండఁగా, "గణపవరపు వారివంశమునఁ బుట్టిన యోరి దుష్టాత్ముఁడా! నింద్యమయిన యిటువంటి దుష్కార్యమును జేయకుము." అని యొకధ్వని వినఁబడెను. అప్పుడామాటలన్న వాఁడు తనకుభార్యగానుద్దేశింపఁబడిన మాలతియొక్కసమాధియొద్దకుఁ బోయి దుఃఖపడి యామెకు పుష్పములర్పింపవలెనన్న బుద్ధితో నర్ధరాత్రమునందక్కడకువచ్చిన శంకరవర్మ. అతఁడు మధుకరుఁడప్పుడక్కడ

కేలవచ్చెనో యెంతమాత్రము నెఱుఁగఁడు; కాని యాతఁడు గణపవరపు వారి వంశములోఁ బుట్టినవాఁడని మాత్ర మెఱిఁగినవాఁడయి యాకుటుంబ ములోని వారందఱును రుద్రవరపువారి కుటుంబమునకు గర్భశత్రువు లగుట తలపోసి నడిరేయి యాకుటుంబమువారి సమాధులకేదో యవ మానకరమైన దుష్కార్యమును జేయుటకయి యతఁడక్కడకువచ్చెనని యూహచేసెను. అందుచేతనే శంకరవర్మ మహాకోపముతో "అట్టి దుష్కార్యమును జేయవలదు" అని మధుకరుని నదలించిపలికెను. అంతే కాక రాజశాసనమునుబట్టి కాశికాపురములో కనఁబడినపక్షమున నతఁడు మరణదండనకు లోఁబడవలసినవాఁడని యెఱిఁగియున్నందున శంకరవర్మ యాతనినిబట్టుకొని రాజభటుల కొప్పగింపవలయుననియు మనస్సులో నూహించెను. అప్పుడు మధుకరుఁడు తన్నువిడిచి తొలఁగుమని శంకర వర్మకు బోధించి, అక్కడనేపూడ్చి పెట్టఁబడియున్న భీమవిక్రముని సమా ధినిజూపి యాతనికి సంభవించినగతిని స్మరణకుఁదెచ్చి, తనకు కోపము తెప్పించి మఱియొక హత్యనుగూడఁ జేయునట్లుచేసి నూతనపాతకము కట్ట వలదని యెచ్చరించెను. శంకరవర్మ యాయెచ్చరింతను లక్ష్యముచేయక యతనిమీఁదఁబడి యతనిని పట్టుకొనఁబోఁగా, మధుకరుఁడు లోఁబడక యెదరించినందున వారిద్దఱికిని ఘోరయుద్ధమారంభమయ్యెను. ఆయుద్ధ ములో మధుకరుని చేతిఖడ్గప్రహారముచేత శంకరవర్మ శిరస్సు తెగి నేల మీఁదఁబడెను. అప్పుడు మధుకరుఁడు తాను చంపినదెవ్వనినో చూడ వలెనని దీపము చేరువకుఁదెచ్చి చూచి యతఁడు శంకరవర్మయగుట కని పెట్టి, అతఁడే మాలతిని నాఁడు వివాహమాడఁదలఁచుకొన్న నూతనవరుఁ డని త్రోవలో విన్నవాఁడగుటచేతఁ దనవలెనే యభాగ్యుఁడయిన యాత నినిజూచి జాలిపడినవాఁడయి, దాపునకుఁబోయి యతనిచేయి తనచేతఁ బట్టుకొని మరణానంతరమున నయిన నీకు మాలతితోడి పొత్తుగలిగించి నిన్ను ధన్యుని జేసెదనని పలుకుచు మాలతి సమాధిమీఁది రాతిని

వయికత్తెను. అతఁడారాయియెత్తి దీపముల వెలుతురున సమాధిలో తొంగిచూచునప్పటికి దృష్టిని మిఱుమిట్లు గొలుపుచు మరణదశలో సహితము నైజతేజమును విడువక నిరుపమానమైన స్వాభావసౌందర్యముతో మృత్యుదేవత యామెరూపమునుజూచి మోహించి స్థిరముగా తనయొద్ద నుంచుకొనుటకయి తెచ్చి వద్దఁబెట్టుకొన్న దేమోయన్న తలఁపును గలిగించుచు మాలతియందు తొలకరిమెఱుపువలె తళుక్కుమనెను. అప్పుడామె మత్తుమందు త్రాగుటకుముందు తానెట్టియసమానశోభనుగలిగియుండెనో యట్టి శోభనేకలదయి గాఢనిద్ర పొందుచున్నదానివలె కలకలలాడుచున్న నవ్వుమొగముతో సమాధిలోఁబడియుండెను. ఆసమీపమునందే క్రొత్తగాఁ గట్టఁబడియున్న భీమవిక్రమునిసమాధిని జూచి కన్నులనీరుపెట్టుకొని,మాలతిమీఁదఁగల ప్రేమాతిశయముచేత నాతనిని 'బావా!' యనిపిలిచి 'ఇప్పుడు నీశత్రువునుగూడ కడతేర్చి నీకుమహోపకారముచేసెదను' అని యాశవముతోఁ బలికెను. అట్లుపలికి తన ప్రియురాలి మొగమువంకఁజూచి యామె చెక్కులు పలుమాఱు ముద్దుపెట్టుకొని యాలోకమునువిడిచి తన్నుఁజేరుటకామెను సెలవు నేఁడుకొని మధుకరుఁడు తాను వచ్చునప్పుడు కొని తెచ్చుకొన్న విషమును త్రాగి తన ప్రియురాలి ప్రక్కను పరుండి యప్పుడే ప్రాణములువిడిచెను. ఇతఁడు త్రాగినవిషము మాలతి త్రాగినదానివలె మూర్ఛవుచ్చునదిగాక నిజముగా ప్రాణములు తీయునదిగానేయుండెను. అప్పటికి మాలతి త్రాగిన విషముయొక్క పటుత్వము తగ్గిపోయి యామెకు తెలివిరావలసినసమయము సమీపించుచుండెను. బసవనారాధ్యుఁడేర్పఱిచిన ప్రకారముగా సర్వమును నిర్విఘ్నముగా జరగినయెడల నిఁక మాలతిమేలుకొనిసమాధి నుండి లేచి యింకను దనప్రాణవల్లభుఁడు రాక జాగు చేయుచున్నాఁడని పరితపించుచుండుటకో పెట్టిన మితికిముందుగానే వచ్చినాఁడని సంతోషించుచుండుటకో సమయమాసన్నము కావలసియుండెను,

ఇంతలో మాలతి మరణతుల్యమైన మూర్ఛనుండి తేరునని బసవనారాధ్యుఁ డేర్పఱిచిన కాలమువచ్చెను. ఈలోపలనే యతఁడు తాను మధుకరుని నిమిత్తము వ్రాసి యుజ్జయినీనగరమునకుఁ బంపినయుత్తరము వార్తాహరుఁడు మార్గములోఁ జేసిన యాలస్యముచేత మధుకరుని కందలేదని తెలిసికొని చేతనొకదీపమును గడ్డపాఱయుఁ బట్టుకొని మాలతిని సమాధినిర్బంధమునుండి విముక్తురాలిని జేయవలెనన్న యుద్దేశముతో నొంటిగా నిశీథవేళ తానే యారుద్రభూమికివచ్చెను. తాను వచ్చునప్పటికే మాలతిసమాధివద్ద నొకదీపము వెలుఁగుచుండుట కాశ్చర్యపడి యతఁడు మెల్లమెల్లఁగా చేరువకునడిచి త్రోవలో ముందుగా కత్తులను నెత్తురుమడుగులను మఱికొంతదూరమున సమాధిప్రక్కను మధుకరుని యొక్కయు శంకరవర్మయొక్కయు శవములనుజూచి యత్యద్భుతపడఁ జొచ్చెను.

ఈమరణము లెట్లు సంభవించినవో యూహించి యతఁడు తెలిసికోకమునుపే మాలతి తన మూర్ఛనుండి తేరి, తన సమీపమందున్న బసవనారాధ్యునిజూచి తానున్న స్థలమునకు తానక్కడకు వచ్చుటకుఁగల కారణమును తెలిసికొని మధుకరుఁడెక్కడనున్నాఁడని యడిగెను. ఈ మాటలడుగుచుండఁగానే వెలుపలనేదో జనధ్వనివినఁబడిసందువమనుష్య ప్రయత్నమునకు సాధ్యముకాని యొకమహాశక్తి నడుమ వచ్చి తమ మనోరథములనెల్ల విఫలముచేసినదని పలుకుచు బసవనారాధ్యుఁడామెను మృతులకు నాసయోగ్యమయిన యాసమాధిలోనుండి శీఘ్రముగా వెడలిరమ్మనిచెప్పి పరులెవ్వరో సమీపించుచున్నారని భయపడి యక్కడనుండి పాఱిపోయెను. అప్పుడు మాలతి తన ప్రాణవల్లభునిచేతిలో నేదో మందుబుడ్డియుండుటచూచి యతఁడందులోనివిషముత్రాగి మృతినొందెనని గ్రహించి, ఆబుడ్డిలో విషము మిగిలియున్నచో దానిని త్రాగి ప్రాణత్యాగము చేసికొనెంచి విఫలమనోరథురాలయి, చచ్చిపడియున్న మధు

కరునియొక్క చెక్కులుచుంబించి యింతలో జనకలకలము చేరువను వినరాఁగా భయాకులయయి తొట్రుపాటుతో ముందుఁజూచి యాతని సమీపమునఁబడియున్న కత్తితీసి దానితోఁబొడుచుకొని తనప్రాణేశ్వరుఁ డయిన మధుకరునిపార్శ్వమునఁబడి ప్రాణములు విడిచెను.

అంతట కావలివారక్కడకువచ్చిరి. శంకరవర్మయొక్క సేవకుఁ డొక్కఁడు తన యజమానుఁడును మధుకరుఁడును పోట్లాడుచుండఁగాఁ జూచి పరుగెత్తుకొనిపోయి గ్రామమునఁబడి యాయిరువురును నఱుకు లాడుచున్నారని కేకలు వేసెను. ఆ కేకలువిని పురజనులు గుంపులుగుంపు లుగా 'శంకరవర్మ!' 'మధుకరుఁడు!' 'మాలతి!' అని యఱచుచు వీధుల వెంబడిఁ బరుగెత్తఁజొచ్చిరి. ఆయఱపులువినిలేచి యాకలకలమునకుఁ గారణమేమో పూర్ణముగా తెలిసికొలేక తొందరపడిప్రతాపరుద్రుఁడును గణపతిదేవుఁడును వీధిలోనికిఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చి తమముందు భయ కారణమేమో విచారింపవలెనని జనులనడుగుచు నడుచుచున్న రాజుతోఁ గూడ యాస్థలమునకు బయలుదేఱిరి. భయముచేత వడఁకుచుఁ ... ప్పులు పుచ్చుచు, రోదనముచేయుచు సందేహాస్పదముగా రుద్ర భూమినుండి పరుగెత్తుకొనివచ్చుచున్న బసవనారాధ్యునిఁజూచి కావలి వారు పట్టుకొనిరి. అప్పుడు జనులు మూఁకలు మూఁకలుగావచ్చి రుద్ర వరపువారి సమాధులచుట్టును మూఁగిరి. అంతట రాజును వారియొద్దకు వచ్చి బసవనారాధ్యునిజూచి యక్కడనడచినయావింతసంగతులనుగూర్చి యతనికేమి తెలియునో సత్యము చెప్పవలసినదని యాజ్ఞాపించెను.

అప్పుడు వృద్ధులయిన గణపతిదేవునియొక్కయు ప్రతాపరుద్రుని యొక్కయు సమక్షమందు బసవనారాధ్యుఁడు వారికుమారుఁడును కుమా రికయు నొండొరులను కామించినవిధమును, వారి వివాహమువలన చిర కాలమునుండి యాగొప్ప కుటుంబములకు రెంటికిని పడిన కలహమడఁగి పోయి సుఖస్థితి కలుగునన్నయాలోచనతోఁదానాబాలదంపతులవివా

హాకార్యములో తోడుపడుటయు, అక్కడ విగతప్రాణులయి పడియున్న మాలతియు మధుకరుడును భార్యాభర్తలగుటయు, వారి వివాహవార్త ను ప్రసిద్ధపఱచుటకు తనకు తగిన యవకాశము చిక్కకమునుపే మాలతికి మఱియొక భర్తను గూర్చుటకు ప్రయత్నము జరగినందున తానేమి చేయుటకు తోచనిదయి యన్యపురుష పరిగ్రహమును తప్పించు కొనుటకయి తన యాలోచనప్రకారముగా మాలతి మత్తుమందు త్రాగుటయు, మూర్ఛితురాలయియున్న యాచిన్నదానిని జూచి మృతురాలయ్యెనని యందఱును భ్రాంతిగొనియుండగా శీఘ్రముగావచ్చిసమాధిలోనున్న యామెను మూర్ఛ తేఱినపిమ్మట రాత్రివేళవచ్చి వెంటబెట్టుకొనిపొమ్మని తాను మధుకరునికి వ్రాయుటయు, ఆయుత్తరమును గొనిపోయినవానిలోపమువలన దైవికముగా తనలేఖ యతనికి జేరకపోవుటయు, తనకు దెలిసినది సర్వమును దెలిపి, అటుతరువాత నేమిజరిగినదో తనకు తెలియదనియు, తానామెను సమాధిలోనుండి లేవదీసి రక్షింపవలెనని యక్కడకు వచ్చునప్పటికి మధుకరుడును శంకరవర్మయు నక్కడ జచ్చిపడియుండిరనియు, చెప్పెను. అటుతరువాత జరిగిన కథ యంతయు తనయజమానుని వెంటవచ్చి యాతనికిని మధుకరునికి పోరాటముజరుగుచుండగా జూచిపోయిన శంకరవర్మపరిచారకుడును, ఉజ్జయనీనగరమునుండిమధుకరునితోడగూడవచ్చినయాతనిపరిచరుడును జెప్పిరి. అప్పుడు మధుకరుని భృత్యుడు తాను మృతుడయిన పక్షమున తండ్రికియ్యవలసినదనియజమానుడు తనచేతికిచ్చిన యుత్తరమును దెచ్చి గణపతిదేవునిచేతికిచ్చెను. అతడాయుత్తరమునుబుచ్చుకొనివిప్పిచదువగానందు బసవనారాధ్యుడు చెప్పినప్రకారముగా మధుకరుడు తానుమాలతిని వివాహమాడిన వృత్తాంతమును, తల్లిదండ్రుల యనుమతిలేకుండ తాను పెండ్లిచేసికొన్న యపరాధమును క్షమింపవేడుచు వ్రాసిన దీనవాక్యములును, తాను విషపానము చేసి మాలతియొక్కసమాధి వద్ద

బడి చావతెగిన్న నిశ్చయముతో వైద్యునివద్ద విషముకొన్న కథయు ఉండెను. దానివలన బసవనారాధ్యుఁడా హత్యలలో సంబంధము లేని నిర పరాధియగుట స్పష్టపడెను. మంచియుద్దేశముతోఁ బ్రయోగింపఁబడిన యాతని యుపాయములవలన నంతమంది ప్రాణోపద్రవము కలిగినను, బసవనారాధ్యుఁడువారి మేలును గోరియే యాపనులు చేసినవాఁడగుటచేత రాజాతని మన్నించి విడిచిపెట్టెను.

అంతట రాజాముసలిప్రభువులవంకఁదిరిగి పనికిమాలినవైరమును వహించి యిట్టి యనర్థమును దెచ్చినందునకయి వారిని దూషించి "ఓప్రతాపరుద్రా! ఓగణపతిదేవా! మృగప్రాయముగా ప్రవర్తించిన దోషమునకయి యీశ్వరుఁడు మీకెట్టిశిక్షకలుగఁజేసినాఁడో చూచితిరి గదా! మీకడుపునఁబుట్టిన బిడ్డలకుఁ గలిగిన యన్యోన్యానురాగమునే కారణముచేసి మీవెనుకటి పశువర్తనకు శిక్షగా దేవుఁడు మీకు కల కాలమునుండు మనోవ్యథను గలిగించినాఁడు. ఇఁకనైనను మీరు మీ కానుకటి శత్రుత్వమును మఱచి మిత్రభావమునువహించి మీరుసుఖపడి ... వలనమీసంతతివారినిగూడ సుఖపెట్టుఁడు" అనిమందలించెను. అప్పుడావృద్ధులు రాజసన్నిధియందే యొండొరులను కౌఁగిలించుకొని, తమపూర్వవైరమునుగూడ తమబిడ్డల సమాధిలోనే పూడ్చివేసెదమని చెప్పి సంధిచేసికొని, తమబిడ్డలు కలిపిపోయిన బాంధవ్యమునుదృఢపఱు చుకొని యిఁకముందెప్పుడును పోరాటములేక దృఢసఖ్యముతోనొండొ రులయింటికి వచ్చుచుఁబోవుచు భోజనప్రతిభోజనములు చేయుచు నేక కుటుంబములోనివారివలెఁ గలసిమెలసి సుఖజీవనము చేయునట్లుప్రమా ణములు చేసికొనిరి. అటుపిమ్మట గణపతిదేవుఁడు కోడలియొక్క గుణ సంపదను రూపసంపదను దలఁచుకొని దుఃఖించి, ఆమె సమాధిపైని బంగారు గోపురముకట్టించి యామెపేరిట ననేకదానధర్మములుచేసెదనని చెప్పెను. ఆప్రకారముగానే ప్రతాపరుద్రుఁడును తన యల్లునియొక్క

గుణసౌందర్యమును రూపసౌందర్యమును స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని పరిపరి లాగులఁ బరితపించి, తానాతని సమాధిపైనికూడ బంగారుగోపురమును గట్టించెదననియు నాతని పేరుపెట్టి యన్నసత్రములను విద్యాశాలలను బెట్టించెదననియుఁ జెప్పెను. పనిమించినవెనుక నేమిచేసినను గతించినది కూడిరాదు. ఈవృద్ధులు తమకాలమంతయు కలహములలోఁ గడపి వార్ధకదశలో కడుపునఁ బుట్టినబిడ్డలు కాలము చేసినతరువాతపశ్చాత్తప్తు లయి యవసానకాలమునం దిప్పుడు బుద్ధిమంతులయి "ఘోరునష్టము పొందులాభము" అను నీతిని నేర్చుకొనిరి.

